

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

**Установа адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”**

**НД гісторыі і культуры
ўсходнеславянскіх народаў
пры ГДУ імя Ф.Скарыны**

**А.А.Станкевіч, А.М.Воінава
А.М.Мінакова**

**Лексіка народнай гаспадаркі
ў гаворках
Мазырска-Прыпяцкага Палесся**

Гомель 2008

УДК 811.161.3-3.087

ББК 81.411.3-3-67

С 764

Аўтары:

Станкевіч Аляксандра Аляксандраўна, Воінава Алена

Мікалаеўна, Мінакова Людміла Мікалаеўна

Рэцэнзенты:

Шур В.В., доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства ўстановы адукацыі “Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна”

Коваль У.І., доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры рускага, агульнага і славянскага мовазнаўства ўстановы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф.Скарыны”

Рэкамендавана да друку навукова-тэхнічным саветам установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф.Скарыны”

Станкевіч А.А.

С764 Лексіка народнай гаспадаркі ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся : манаграфія / А.А. Станкевіч, А.М. Воінава, Л.М. Мінакова; Мін-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф.Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф.Скарыны, 2008. – 346 с.
ISBN

У манаграфіі апісваецца народнагаспадарчая лексіка Мазырска-Прыпяцкага Палесся паводле тэматычнай, семантычнай, матывацыйнай, словаўтваральнай і генетычнай характарыстыкі, у дадатку да манаграфіі змешчаны слоўнік лексікі народнай гаспадаркі Мазырска-Прыпяцкага Палесся, складзены па алфавітна-тэматычнаму прынцыпу на аснове матэрыялаў лінгвістычнага архіва кафедры беларускай мовы ГДУ імя Ф.Скарыны, сабраных у час дыялекталагічных экспедыцый па Гомельскай вобласці, а таксама матэрыялаў слоўнікаў дыялектнай мовы палескага рэгіёна. Адрасуецца лінгвістам, этнографам, гісторыкам.

На вокладцы – нацюрморт “Святочны”, аўтар - В.Жолтак.

УДК 811.161.3-3.087

ББК 81.411.3-3-67

ISBN

© Станкевіч А.А., Воінава А.М.,
Мінакова Л.М., 2008

© УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2008

УВОДЗІНЫ

Гісторыя... Гэта маўклівая сведка мінулага, гэта жывая памяць, настаўніца жыцця. Яна пралівае святло ісціны на падзеі мінулага, дазваляе зразумець сучасныя факты. Гэтыя словы Цыцэрона актуальныя і ў наш час. Гісторыя мае выключнае значэнне ў грамадскім жыцці. Ведаць яе абавязкова. Важным набыткам гісторыі з'яўляецца народная культура.

Традыцыйная беларуская нацыянальная культура, якая фарміравалася на працягу многіх стагоддзяў, адлюстравала ў сабе народную мудрасць і вопыт, нашу нацыянальную свядомасць і менталітэт, патрабуе асабліва беражлівых і клапацілівых адносін.

Асаблівай увагі заслугоўвае духоўная народная культура, вытокі якой – у глыбокай старажытнасці. Зварот да духоўнага жыцця чалавека ў наш час мае выключнае значэнне. Зберагчы і памножыць здабыткі нашай самабытнай, непаўторнай духоўнай культуры – важнейшая задача нашага грамадства.

Усходняе Палессе, на тэрыторыі якога мы пражываем, – асаблівы рэгіён з адметнай гісторыяй, выразнымі этнічнымі, культурнымі і моўнымі асаблівасцямі, які адыграў важную ролю ў фарміраванні славянскага этнасу.

Вялікую трывогу і заклапочанасць вучоных выклікае стан сучаснага ўсходнепалескага рэгіёна як цэнтра ўсходнееўрапейскай прасторы. Яны адзначаюць неабходнасць неадкладнага і ўсебаковага даследавання ў сувязі з тым, што, па-першае, самабытная матэрыяльная і духоўная культура гэтага агульнага для трох славянскіх народаў рэгіёна яшчэ не вывучана ў поўным аб'ёме, па-другое, многія этнакультурныя элементы – помнікі гісторыі і архітэктуры, традыцыйныя народныя рамёствы і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, дыялектны і фальклорны фонды, абрадавая культура – паступова знікаюць у сувязі з адсяленнем значнай колькасці жыхароў з Чарнобыльскай зоны Беларусі.

Мазырска-Прыпяцкае Палессе, якое з'яўляецца цэнтрам Усходняга Палесся, ахоплівае значную тэрыторыю басейна ракі Прыпяць. Гэта своеасаблівы рэгіён з адметнай гісторыяй, этнічнымі, культурнымі і моўнымі асаблівасцямі, у якім найбольш поўна захаваліся ў розных праявах архаічныя элементы традыцыйнай народнай матэрыяльнай і духоўнай культуры.

Каштоўнасць форм праяўлення аўтэнтычнай культуры гэтага рэгіёна вызначаецца тым, што гэта сведчанне жывых традыцый сацыяльнага ўкладу палешукоў-беларусаў. Большасць архаічных элементаў традыцыйнай народнай спадчыны існуюць у адзначанай

культурнай прасторы як звычайная, важнейшая форма зносін іх носьбітаў паміж сабою, сродак выражэння іх этнічнай самасвядомасці, форма праяўлення гарманічнай сувязі з акаляючым светам. Многія формы праяўлення традыцыйнай духоўнай палескай культуры з'яўляюцца ў нашы дні яшчэ жыццяздольнымі, але могуць знікнуць у бліжэйшы час.

Як шматмерная з'ява, духоўная культура ўключае шматлікія кампаненты, вывучэнне якіх прадугледжвае розныя аспекты даследавання.

Важнейшым кампанентам духоўнай культуры лічыцца народная мова. Лексічны фонд народна-дыялектнай мовы ўяўляе сабой пэўным чынам арганізаваную сістэму, якую складаюць розныя паводле часу ўзнікнення, паходжання, тэрыторыі распаўсюджвання, семантычнага аб'ёму і стылістычнай афарбоўкі словы. Цэнтрам гэтай лексічнай сістэмы, яе “ядром”, з'яўляюцца народнагаспадарчыя назвы, якія адлюстроўваюць асноўны занятак карэнных жыхароў. Гэта лексіка называе шматлікія рэаліі разнастайных народных рамёстваў, многія з якіх ужо зніклі або знікаюць ці знаходзяцца пад пагрозай знікнення.

У манаграфіі апісваецца народнагаспадарчая лексіка Мазырска-Прыпяцкага Палесся паводле тэматычнай, семантычнай, матывацыйнай, словаўтваральнай і генетычнай характарыстыкі, у дадатку да манаграфіі змешчаны слоўнік лексікі народнай гаспадаркі Мазырска-Прыпяцкага Палесся, складзены па алфавітна-тэматычнаму прынцыпу на аснове матэрыялаў лінгвістычнага архіва кафедры беларускай мовы ГДУ імя Ф.Скарыны, сабраных у час дыялекталагічных экспедыцый па Гомельскай вобласці, а таксама матэрыялаў слоўнікаў дыялектнай мовы палескага рэгіёна.

Кніга падрыхтавана ў выніку выканання навуковага праекта “Народнагаспадарчая лексіка Мазырска-Прыпяцкага Палесся”, № дзяржрэгістрацыі 20052536.

Адрасуецца лінгвістам, этнографам, гісторыкам і ўсім, хто цікавіцца лексічным багаццем народна-дыялектнай мовы.

1 ЛЕКСІКА-ТЭМАТЫЧНАЯ КЛАСІФІКАЦЫЯ НАРОДНАГАСПАДАРЧЫХ НАЗВАЎ

1.1 Будаўнічыя назвы

Самую значную ў колькасных адносінах групу народнагаспадарчай лексікі складаюць назвы жылля і будаўніцтва. І гэта невыпадкава, таму што важнейшым кампанентам матэрыяльнай культуры славян было народнае дойлідства. Усходнепалескае дойлідства было арганічна звязана з узроўнем вытворчых сіл і гаспадарча-бытавым укладам.

Асаблівая прыродна-кліматычныя ўмовы на тэрыторыі Усходняга Палесся, геаграфічная ізаляванасць ад іншых раёнаў, невысокі ўзровень эканамічнага развіцця сельскай гаспадаркі абумовілі захаванне на працягу доўгага часу архаічных рыс народнага дойлідства.

Як адзначаюць даследчыкі, народнае жыллё мела пэўныя лакальна-тыпалагічныя асаблівасці, якія праяўляліся ў функцыянальнай размежаванасці ўнутранай прасторы, колькасці пабудоў сядзібнага комплексу, адрозніваліся будаўнічай тэхнікай, унутранай планіроўкай, вонкавым выглядам жыллёвых пабудоў [1, с. 62].

Для намінацыі жыллёвых пабудоў у гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся ўжываюцца разнастайныя назвы. Сукупнасць усіх жылых і гаспадарчых пабудоў называецца *селішча*: *Усе разам у дварэ эта селішча*. Бібікі Маз. Цэнтрам сядзібных забудоў з'яўлялася жыллё, вакол якога размяшчаліся гаспадарчыя пабудовы, утвараючы кампазіцыйна-архітэктурны комплекс. Жыллёвая пабудова ў гаворках даследуемага рэгіёна мае наступныя назвы: нейтральныя: *хата*: *Тыя хаты даўно пустыя стаяць*. Слабада Маз.; *дом* Балажэвічы Маз.; *дамоўка*: *Домоўка не вораг, вона навек отчыніцца*. Хачэнь Жытк.; *землянка*: *У землянках у войну жылі*. Балажэвічы Маз.; экспрэсіўна афарбаваныя: *лабаз* 'старая, абы-якая пабудова': *Будзеш ісці дарогою, там будзе лабаз стаяць*. М. Малешава Жытк.; *лепенда* 'прымітыўная пабудова': *Злепіў лепенду да не нахваліцца про ту хату*. М. Малешава Жытк.; *хіжына* 'маленькая старая хата': *Вось пайду я ў сваю хіжыну*. Бібікі Маз.

У гісторыі жыллёвага будаўніцтва вядомы два тыпы сялянскага жылля: больш ранні варыянт – курная хата і пазнейшы – чыстая, або белая хата. Як вядома, на Палессі да 60-70 гг. XIX ст. вясковыя хаты ў большасці сваёй былі яшчэ курнымі [2, с. 59], пазней заменены белымі, у якіх будавалася печ з комінам. І нават у пачатку XX ст. на

Палессі была яшчэ даволі распаўсюджанай курная печ, якая ў іншых раёнах ужо амаль не сустракалася [3, с. 308]. Хата з такой печчу без коміна ўяўляла сабой невялікую аднакамерную жылую пабудову зрубнай канструкцыі без сенцаў з уваходам з тарцовага боку [4, с. 281] і называлася *курная хата, курніца, курань, покурная хата, курільная хата*. Яна атаплівалася “па-чорнаму”, для праходжання дыму ў двух суседніх вянцах высякаліся адтуліны, якія называліся *дымнікі, дымкі, купал, выцежка*: *Нашыя дымкі рабілі ў сцяне*. Пціч Калінк; *У плечэвой сцене дымнік коло печы буў*. М. Малешава Жытк. Дымнік магло рабіць і ў столі: *Выцежку рабілі ў столі*. Паселічы Хойн. Калі агонь дагараў у печы, дымнік закрываўся накрыўкай ці мяшком з сенам.

Курная хата мела высокі парог і невялікія дзверы, маленькія прыземістыя акенцы, што спрыяла захаванню цяпла ў халодную пару года. Падлога ў курных хатах была глінабітнай або земляной, на Тураўшчыне яе называлі *долоўкай*: *Колісь у хатах долоўка була земляная, падлогі не было*. Тураў Жытк.; *Не ходзі босы, бо холодна долоўка*. Дварэц Жытк. Але ў балоцістых або затапляемых мясцінах была драўляная падлога.

Курная печ размяшчалася ля ўваходу і была звернута вусцем да акна ў падоўжнай сцяне, насупраць яе да сцяны прымацоўвалася паліца для посуду. Ад печы да тарцовай (кутнай) сцяны рабілі насціл з дошак, спальны памост – пол, на якім спалі. Тут ляжалі сяннікі, падушкі, посцілкі.

Як адзначаў А.К. Кіркор, “жыллё палешукоў простае... Хаты ў іх курныя, але прасторныя, таму што ў адной хаце змяшчаецца ўся сям’я, тут жа і малая жывёла: цялё, парасяты, хатняя птушка і ўвесь скарб сялянскі.. унутры хаты галоўную ролю адыгрывае вялізная печ, да яе прыроблена зверху драўляная ляжанка, затым палаці, вялікі стол, доўгія ва ўсю сцяну лаўкі, пад столлю шырокая паліца, на якой сушаць лучыну, ад печы да самай сцяны ідзе дашчаны памост, які складае агульны для ўсіх жывучых у хаце ложак. Зверху прымацавана асаблівая перакладзіна, на якую вешаюць адзенне, бялізну для сушкі і г.д. На паліцах, па кутках, стаіць розны посуд і начынне” [5, с. 345].

Уздоўж сцен ставіліся лавы, якія сыходзіліся на покуці: *Лаву з сасны рабілі*. Козенкі Маз.; *Каля сцяны шырокія лавы прыбіты былі ля стала*. І шчас у некаторых стаяць, каб больш людзей сесці магло. Дразды Маз. Покуць называлася таксама *кут, чырвоны вугал, красны вугал* і з’яўлялася самым важным кампанентам жыллёвай прасторы, які захоўваецца і ў сучаснай хаце: *На покуці ў нас ікона вісіць*. Козенкі Маз.; *Месці хату трэба ад чырвонага вугла, ад ікон*. Бібікі Маз. Покуць размяшчалася, як правіла, па дыяганалі ад печы. Як адзначае

Т. Валодзіна, “у семантыцы традыцыйнай хаты ў значнай ступені закансервавалася ўзаемная праекцыя макра- і мікракосмасу”. Своеасаблівай вострой жытла выступае дыяганаль кут – печ, якая адным канцом (чырвоны кут) паказвае на святло, усход, божы бок, а другім (печ) – на захад, цемру [6, с. 17]. Гэта вось (покуць – печ) адпавядала народным уяўленням аб структуры свету, апазіцыі ўсход – захад. На покуці стаяў стол, засланы абрусам, з пераноснымі ўслонамі, вяселі абразы, убраныя ўзорнымі ручнікамі (набожнікамі). На покуці магла стаяць бажніца – драўляная шафа, у якой вяселі абразы. На Мазыршчыне абрус называлі *настольнікам*: *Посуд настольнікам на стала накрывалі. Настольнік самі ткалі і выбелівалі*. Каменка Маз.; *Настольнікі і зараз ё у хаце – прыкрываюць стол, каб не выгразнялі*. Гурыны Маз. На покуці, на скрыжаванні лаў, ставілі дзяжу, прыкрытую ручніком, якая сімвалізавала дабрабыт дома.

Пераходным тыпам да белай хаты былі т.зв. паўкурныя хаты, у якіх была паўкурная печ з гарызантальным дымаходам, што выходзіў у сенцы.

У XIX ст. курніца паступова была выцеснена белай хатай, у якой будавалі печ з комінам. Адпаведна аднакамерная планіроўка курнай хаты была заменена двухкамернай (хата+сенцы) і трохкамернай (хата+сенцы+хата // хата+сенцы+гаспадарчая пабудова). Большасць хат будавалася непасрэдна на зямлі без фундамента або падкладак. Як адзначае Ч. Пяткевіч, “дубовыя падваліны не кожны можа сабе дазволіць, значыць, стараюцца, каб першы вянок быў са смалістага бяровення” [7, с. 205].

Паводле этнаграфічных матэрыялаў, на тэрыторыі Усходняга Палесся найбольш часта сустракалася двухкамернае жыллё – хата+сенцы: *Спачатку сенцы ідуць, а потым ужо кухня, спальня*. Козенкі Маз. Як адзначаюць даследчыкі, на Палессі сенцы з’яўляліся не толькі падсобным, але і жылым памяшканнем. Побач з рэчамі хатняга ўжытку і посудам тут ставілі ложак або памост, дзе летам спалі, што надавала сенцам пераходныя рысы жыллога памяшкання [1, с. 63]. У сувязі з гэтым сенцы абсталёўваліся як жылое памяшканне, у якім былі печ і столь, або ў іх адгароджвалася камора, якая пазней пераўтваралася ў самастойнае памяшканне – *клець*. Так развівалася трохкамернае жыллё (хата+сенцы+клець). Клець з’яўлялася асобным памяшканнем пры хаце, у якім захоўваліся прадукты і маёмасць, хаця магла быць і асобнай пабудовай: *Стаў мяшкі з жытам у клеть*. Балажэвічы Маз. У некаторых мясцовасцях не размяжоўваліся паняцці клеть і камора, у другіх – клеть вызначалася большымі памерамі. Яна ўяўляла сабою аднакамерны зруб, будынак з падлогай і столлю, у сярэдзіне якога адгароджваліся засекі з бяровёнаў або дошак.

У клеці ставілі ложак, на якім спалі да замаразкаў. Там захоўвалі таксама каштоўную маёмасць [4, с. 262].

Камора, меншая па памеры, магла быць у комплексе з трохкамерным жыллём, хаця даволі часта сустракалася і як асобная пабудова.

На Палессі, як адзначаюць даследчыкі, сустракалася таксама такая структура трохкамернага жылля (хата+сенцы+варыўня), калі названыя кампаненты размяшчаліся ў адзін рад, утвараючы паслядоўную сувязь, сенцы знаходзіліся пасярэдзіне хаты, адны дзверы з сенцаў вялі ў хату, другія – у варыўню.

Традыцыйны інтэр’ер палескай хаты быў вельмі сціплы. Унутраная прастора сялянскага дома адлюстроўвала гаспадарча-бытавыя патрэбы сям’і і вызначалася сваёй прастатой і практычнасцю. Кожная рэч у хаце мела сваё пэўнае месца, і кожны куток хаты меў сваё прызначэнне.

Унутраная прастора хаты, яе структура ў даследуемым рэгіёне была тыповай. Унутры хаты вызначалася некалькі частак: *пярэдняя хата* ‘частка хаты, дзе размяшчалася зала, спальня’, яе называюць *большай хатай*, і *задняя* або *меншая хата*, дзе была кухня і кладоўка з прадуктамі: *Була большая хата і меншая. У большай ложка і стаялі, там і аддыхалі.* Каменка Маз.; *Пярэдняя всегда чистая, прибраная.* Гурыны Маз. У большай хаце размяшчаўся пакой для прыёму гасцей, яго называлі *залам*: *Калі хто прыедзе, тады ў зал ідзем.* Балажэвічы Маз.

У меншай хаце знаходзілася кухня: У меншай хаце есці гутувалі, кухня такая. Каменка Маз.; *У кухні ежу варылі.* Бібікі Маз.

Пакоі ў хаце аддзяляліся дзвярамі. Былі як звычайныя, так і *засцякленыя* дзверы (у якія ўстаўлялася шкло), і *філенчаскія* ‘зробленыя з філёнак – пласцінак, устаўленых у рамку’. Адзін пакой ад другога маглі адгароджваць як *глухой сцяной*, так і *шырмай* ‘куском тканіны’ (Малішаў Хойн.).

Дзве жэрдкі пад столлю ўздоўж сцен, дзе сушылі кудзелю, лучыну, нітку і пад., называліся *вешалка*: *Вешалка, эта такая жэртка.* Стралічаў Хойн. *У каго дак добрыя вешалкі віселі, круглыя. На іх зімою латкі дасушвалі.* Храпкаў Хойн.

Падлога ў хаце імянуецца *мост* (Малішаў Хойн.), *пол* (Паселічы Хойн.): *Сёння далжны госці прыехаць, дак я ўжо мост памула.* Глінабітная падлога называлася *гліняны пол* (Паселічы Хойн.). Прастора пад падлогаю мае некалькі назваў: *падмост* (Паселічы Хойн.), *падпол* (Віць Хойн.), *падполле*, *пограм* (Стралічаў Хойн.). З’ёмныя дошкі, якімі закрываюць падполле, называюцца *масніцы* (Пудакоў, Віць Хойн.).

Верхняе ўнутранае пакрыццё памяшкання мае назву *столь*, (В.Бор Хойн.), *столя* (Аравічы Хойн.): *Стол стал абсыпацца, трэба пабяліць*. Памяшканне паміж столлю і дахам называецца *гара* (Стралічаў, Малішаў, Віць, Паселічы Хойн.), *вышкі* (Віць Хойн.), *чардак* (Езапоў Хойн.) *пясошнік* (В.Бор Хойн.): *У нас усё урэмя на пясошніку грушы сушылі*.

Кампазіцыйным цэнтрам хаты была печ. Яна з'яўлялася поліфункцыянальнай. Ёю абагравалі хату, на ёй гатавалі ежу, выпякалі хлеб, сушылі мокрае адзенне, выграваліся і спалі.

Словы, якія называюць у гаворках адзначанага рэгіёна печ і яе часткі, падзяляюцца на некалькі лексіка-семантычных груп. Гэта агульныя назвы печы, назвы верхняй, сярэдняй і ніжняй частак печы, назвы месца каля печы.

У якасці агульнай назвы печы ў дадзеным рэгіёне выкарыстоўваюцца лексемы *печ*, *печка*: *Пастаў чыгуны ў печ*. Бібікі Маз.; *Трэба мазаць ужэ печку і грубку*. Сямурадцы Жытк. Відавymi назвамі печы з'яўляюцца *груба*, *грубка* 'невялікая пакаёвая печ': *Груба хату ацяпляла харашо*. Міхнавічы Калінк.; *галанка* 'пакаёвая печ, звычайна кафельная': *Голанка – печ такая з кафелем*. Гурыны Маз.; *лепанка* 'печ, зробленая з моцна ўтрамбаванай гліны': *Лепанка – бітая печ*. Бярэжцы Жытк.

У структуры самой печы выразна выдзяляюцца тры часткі: верхняя, сярэдня і ніжняя. Як адзначаецца ў літаратуры, “уяўленні пра верхні і ніжні свет у старажытнасці зліваліся ў адзін непадзельны семантычны комплекс, які палягаў у кантамінацыі верху і нізу. Магчыма, падобнае сумяшчэнне ўвасобілася ў цэнтральным пячым слупе” [6, с. 18].

Важнейшым кампанентам верхняй часткі печы з'яўляецца труба для адводу дыму з печы – *комін*, *труба*: *Комін у печы быў абязцельна, ён каб дым у хату не шоў*. Бібікі Маз.; *З трубы ідзе дым*. Міхнавічы Калінк. Канал для выхаду дыму з печы ў комін называецца *дымаход*: *Во той дымаход, з яго дым ідзе*. Міхнавічы Калінк. Гарызантальная частка дымахода мае назву *ляжак*, *лежак*: *Малымі на гару лазілі, спалі там на лежаку*. Міхнавічы Калінк.

Арка ў коміне, праз якую выходзіць дым, абазначаецца словам *солямя*: *Солямя трэба пачысціць*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Засоўка, якая размяшчаецца ў прэдняй частцы коміна, называецца *защок'я*, *защок'е*: *Зачыні защок'ю – жарка*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; металічны кружок або пласціна, якімі закладваюць адтуліну ў коміне, каб не выходзіла паветра – *юшка*: *Юшка на верху коміна рабілася*. Гурыны Маз.; створка, якой закрываюць адтуліну ў печы,

дзе ляжаць юшкі – дзверцы: *Это дзверцы ў печы, дзе ляжаць юшкі. Загорыны Маз.*

Месца за комінам на печы мае назву *закаменкі*: *На закаменкі дзежку з цестом постаў, хай подыходзіць*. Пагост Жытк; частка печы каля коміна – *шыйка*: *Зімой рукавіцы сушылі ў шыйцы*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

Верхнюю частку печы, на якой спалі, называюць *чарэн, чэрэнь, чэрэнь, чарын, чэрена, чарана, ляжак, ляжанка*: *А чарэн там, дзе спалі на печыцы*. Бібікі Маз.; *На чэрэне добра пагрэцца*. Дудзічы Калінк.; *На лежаку цёпла, як печ вытанім*. Бібікі Маз.; *Зімой добра ляжаць на цёплай ляжанцы*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

Сярэдняя частка печы мела значна больш кампанентаў і адпаведна – большую колькасць назваў. Цэнтральнай часткай, “сэрцам” печы з’яўлялася *топка* – месца, дзе спальвалі паліва: *У топцы гараць дровы і грэюць усю хату*. Бібікі Маз. Гарызантальная паверхня ўнутры печы, на якую кладзецца паліва, называецца *под*: *На под клалі дровы і ставілі чыгуны*. Навікі Маз. Верхняя частка топкі печы, яе свод мела разнастайныя назвы – *поднебенье, паднябенне, нёба, неба, свіння*: *Паднябенне зроблена паўкругам*. Бібікі Маз.; *Небо – унутры печкі, там, дзе гарыць агонь – самае высокае месца*. Дудзічы Калінк.; *Свіння дзержала свод печы*. Аўцюкі Калінк. Рыштаванне свода печы называлася *кабыла*: *Зараз будзем кабылу уладжваць*. Аўцюкі Калінк.

Месца ў печы, дзе варылі ежу, імянавалася *каменок*: *На каменку ў гаршчочках варылі ежу*. Навікі Маз.; *дзірка, праз якую ставілі чыгун у печ, называлася целюшчэ, целішча, цялешнік*: *У печы е целюшчэ, куды чыгуны ставяць*. Козенкі Маз.; *А потым з целішча чыгун вынімаем*. Міхнавічы Калінк.; *Чыгуны знаходзіліся ў цялешніку*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Адгароджаная ў печы частка, дзе ставілі чыгуны, смажылі яечню і інш., называлася *загнёт*: *Калі печ не тапілася, маці гатавала ў загнёце*. Дудзічы Калінк. Пярэдняю частку печы, дзе маглі гатаваць ежу, называлі таксама *плітой*: *Яешніцу на пліце гатавалі*. Міхнавічы Калінк.

Месца перад чалеснікамі печы мела назву *прыпечак, прыпечок, прыпячак*: *Прыпечак гразны заўсёды*. Бібікі Маз.; *Прыпечок это там, дзе ўжо чыгуны ставілі*. Козенкі Маз.; *Вазьмі скавараду з прыпячка*. Дудзічы Калінк. Бакавая адтуліна на прыпечку, дзе ставілі посуд, магла мець спецыяльную назву – *шчака, зашчоч’е, солом’е*: *Чыгуны, скавародкі ставім у шчокі*. Гурыны Маз.; *Вазьмі чыгун з зашчоч’я*. Міхнавічы Калінк.; *Яшчэ мая матка чыгуны састаўляла ў солом’е*. Гурцэвічы Калінк.

Пасля палення печы гарачае вуголле заграбалі ў ямку (*выемку, строну, копку*), якая знаходзілася на прыпечку: *Тло ў ямку складвалі. Міхнавічы Калінк.; Заграбі жар у выемку. Дудзічы Калінк.; А вуглі мы ў строну заграбалі. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; Вуглі заграбалі ў копку. Сямурадцы Жытк. Гарачае вуголле закрывалі попелам, каб жар не згасаў да раніцы. “Нязгасны вечны агонь хатняга ачага быў сімвалам сямейнага шчасця і дабрабыту... Старажытнае павер’е не раіла пазычаць агонь у святочныя дні па суседству з хаты ў хату, бо, як лічылася, разам з агнём да суседа магла перайсці і частка дабра і сямейнага шчасця. Агнём даражылі як сямейнай святыняй, што ўвасабляла дух продкаў”* [2, с. 59-60].

Частка прыпечка, дзе палілі калісьці лучыну для асвятлення хаты, называлася *камінок, комінок, камянок, камін*: *Пакладзі лучыну ў камінок. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; На камянок лучыну лажылі. А лучына стаяла ў каміне. Міхнавічы Калінк.*

Месца пад прыпечкам, дзе захоўвалі посуд, розныя рэчы, імянавалася *падпрыпек, падпрыпечак, падпрыпечок*: *У падпрыпечку ўсякае захоўваем. Гурыны Маз.; У падпрыпечку ў мяне стаіць посуд. Дудзічы Калінк.; Пастаў у падпрыпечок місу. Чэрнічы Жытк.*

Цагляны выступ на бакавой сценцы печы, па якому можна было залазіць на печ, называўся *брыж, брыля, карніз, прымурак, прыморак, палок*: *Вось па гэтаму брыжу залазь на печ. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; Не роўныя печнік брылі зробіў: з іх жэ спічкі падаюць. Пагост Жытк.; Добрыя карнізы зрабіў пячнік. Балажэвічы Маз.; Баба стала на прымурак, дастала з печы коўдру. Міхнавічы Калінк.; Станавісь на палок, залазь на печ. Дудзічы Калінк.*

Невялікая ніша ў сцяне печы мела назву *пячурка, печкі*: *У пячурку ставілі ежу, сушылі што-небудзь. Навікі Маз.; У печкі кідалі рукавіцы і сушылі. В. Аўцюкі Калінк.*

Лексіка-семантычная група назваў ніжняй часткі печы нешматлікая. Гэта лексемы *апечак, падпеч, падпечча, падпечак, подпеч’е*, якія мелі значэнне ‘месца пад печчу, куды кладуць дровы’: *Пад апечак заўсёды скідваецца рознае. Дудзічы Калінк.; У мяне падпечча за рашоткой. Гурыны Маз.; У подпеч’е коліся куры загонялі. Дварэц Жытк.*

Места паміж сцяной і печчу, зробленае з дошак, на якім можна было спаць, называлі *палаці, палаткі, палок, запечак*: *Палаці добрыя тады ў нас булі. В. Аўцюкі Калінк.; У печы там палок ёсць, можна пагрэцца. Вялікі Бокаў Маз.; Зімаць на запечку добра косьці пагрэць. Загорыны Маз.*

Печ ад жылога пакоя магла адгароджвацца невысокай, не да столі, сцяной – *заградкай*: *Заградку мы тожа белім, як і печ. Гурыны Маз.*

Вугал каля печы, дзе стаялі вілкі для гаршкоў, качарга, чапяла, памяло, мяцёлка і інш., называлі *ёмашнік, кажух, качарэжнік, камешнік, ковенечнік, ковень, ковені, ковечнік, куток*: *Пастаў у ёмашнік во гэтыя вілы*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *У катуху вілочнікі стаялі, а пол под імі жэсцю посцелены*. Загорыны Маз.; *Качарэжнік во каля печы ўсягда быў*. Гурыны Маз.; *Пастаў вілкі ў камешнік*. Міхнавічы Калінк.; *У ковені стояць вілкі*. М.Малешава Жытк.

Паводле будаўнічага матэрыялу, з якога рабілі печ, вызначаліся тры яе віды: каменка, глінабітная і цагляная печ. Найбольш архаічнай была печ-каменка, якая складалася з валунных камянёў на грунце або невысокай пляцоўцы [4, с. 397]. Пасля печы сталі рабіць з гліны [7, с. 212]. У разглядаемым рэгіёне глінабітную печ называюць *лепанка*: *Лепанка – бітая печ*. Бярэжцы Жытк. Пазней глінабітныя печы замянілі мураванымі з самаробнай нявыпаленай цэгля – *сыроўкі* або апаленай цэгля – *гартоўкі, палёнкi*: *Гартоўку куплялі, а сыроўку самі рабілі*. М.Малешава Жытк.; *Печ з палёнкi не рабілі*. Пагост Жытк.

Майстра, які вырабляў печы, называлі *лепай, лепак, лепар, печкар, пячнік*: *Трапіла лепака! Вон тобе такую злепіць грубу, што на другі дзень абернецца*. М.Малешава Жытк.; *Лепарэ забагацелі ў нас*. Дварэц Жытк.; *Той, хто печ лепіў, то печкар*. Пагост Жытк.; *Пячнік печ паштукатурыў*. Каменка Маз.

Даволі значная колькасць лексем называе розныя структурныя элементы зруба хаты. *Бервяно*, з якога рабілі зруб, называюць таксама *калодкай*. (Паселічы Хойн.). Абчэсанае бервяно мае назву *брусы*. (Стралічаў Хойн.). Каб бярвенні не падалі, іх змацоўваюць *калкамі*: *У мяне мужыкі рабілі хату ды і забылі забіць калок у палення, дак і сцена выперлась*. Даманавічы Калінк. Першы вянок зруба, які накладваецца на фундамент, імянуецца *падваліна*. (Стралічаў Хойн.), *падруб*: *Ужо гатоў падруб, на душы стала весялей*. М.Аўцюкі Калінк. Брусы, на якія кладуць падлогу, маюць назву *лагі*: *Лагі ў хаці пагнілі, то й мост асеў*. В.Бор Хойн.; *падмоснікі*: *Пад падмоснікамі раней стаялі штандары з дзерава, а цяпер з кірпіча*. Судкоў Хойн. Драўляныя слупкі, што падкладваюцца для ўмацавання лаг, называюцца *штандары*: *Штандары само лепей каб з дубу*. Прудок Калінк.

Кароткае бервяно, якое кладзецца ў прасценак паміж вокнамі, мае назву *прасценак* (Стралічаў Хойн.), *сумак*: *Сумак – эта палена, каторае кладзецца паміж вокнамі*. Паселічы Хойн., навес над дзвярамі – *глоўня*: *Глоўня – эта калі два вушнякі саедзіняюцца паміж сабою*. Малішаў Хойн., жэрдкі, якія трымаюць гэты навес – *вушняк*: *Брусся абразаюцца, з іх робіцца вушняк*. В.Бор Хойн.

Апошняе бервяно зруба, на якое ставіцца аснова для даха і на якім трымаецца столь, называецца *балка* (Стралічаў Хойн.), *балька*,

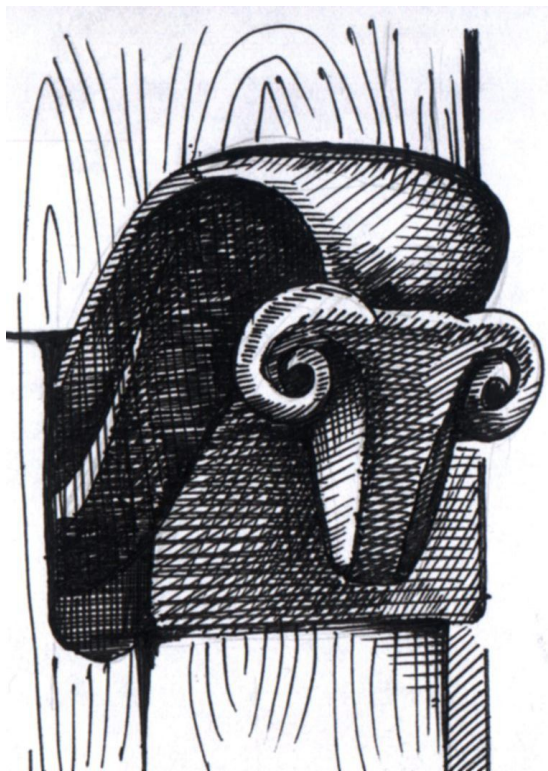
белька. (Храпкаў Хойн.): *Цяперака балькі ўсе абразныя, а пасля вайны былі цесаныя*. В.Бор Хойн. Аснова, на якой будуюцца дах, мае назву *лежакі* (Малішаў Хойн.), апорай для страхі служаць жэрдкі – *круквы* (Паселічы, Віць, Пудакоў, Стралічаў, Хойн.), *страпіла* (Малішаў Хойн.): *Абычна круквы робяць з сасны, а могуць і з другіх мацэр'ялаў*. В.Бор Хойн.

Верхняя частка фасада дома імянуецца *франтон* (Храпкаў, Стралічаў, Пудакоў Хойн.): *Я ў гэтым годзе памянла ў сябе франтон, бо пачаў гнісці*. В.Бор Хойн. Абодва бакі даху – *шчыты* (Пудакоў Хойн.). Страха з франтонам зверху называецца *прычолка*: *Страха з франтонам у некаторых называецца прычолка, але ў нас так не робяць, іе ў некаторых*. В.Бор Хойн.

Страху накрывалі раней *саломай, чаротам* (Храпкаў, Паселічы, Малішаў, Хойн.), а таксама *дранкам, дранкай* – вузкімі дошчачкамі, якія прыбівалі цвікамі: *У нас пасля вайны сплашное крылі толькі дранкай*. В.Бор Хойн. Пазней стрэхі сталі накрываць *чарапіцай* (Храпкаў Хойн.). Жэрдкі, якія клалі паверх саломы на страсе, мелі назву *наплеціны* (Стралічаў, Хойн.); лаза, якой умацоўвалі салому, каб яна не разляталася, – *пераплёціна* (Паселічы Хойн.). Дзве дошкі, што накрывалі страху, абазначаліся словам *канёк* (Храпкаў, Стралічаў, Паселічы, Малішаў Хойн.): *Канёк –эта калі на крышы зверху две дошкі, якія збіваюцца паміж сабой*. В.Бор Хойн.; *ветранік* (Стралічаў Хойн.).

Хата мае знадворныя прыбудовы. Прыбудова перад уваходнымі дзвярамі называецца *ганак* (Стралічаў, Храпкаў Хойн.), *ганкі* (Паселічы, Пудакоў Хойн.): *У нас эта проста ганкі завуць, а толькі мая сваякруха звала ганак*. В.Бор Хойн., *крыльцо* (Віць Хойн.), лёгкая адкрытая або замкнутая прыбудова ўздоўж сцяны – *сенцы* (Паселічы, Віць, Стралічаў Хойн.), адкрытая лёгкая прыбудова ўздоўж сцяны – *веранда* (Стралічаў Хойн.). Уваход у хату з вуліцы звычайна называецца *парадны ход*, з двара – *чорны ход* (Малішаў Хойн.).

Вакол хаты пры трох сценах ставілася *прызба* – земляны невысокі насып уздоўж знадворных сцен хаты: *Прызба –эта дошкі, якія ставіліся знізу каля хаты, між імі і сценамі, каб сцены не прамярзалі, засыпалася зямля ці гліна для ўцяплення*. Бібікі Маз. У некаторых выпадках прызбу будавалі з бяргвенняў або калочкаў. Прызба не толькі засцерагала ад холаду, але і была месцам для адпачынку ў цёплую пару года: *Калі душно ў ізбі, то сядзім на прызбі* [7, с. 211].

Клямка. XIX-XX ст.
Калінкавіцкі раён

У якасці будаўнічага матэрыялу для хаты выкарыстоўвалі найчасцей *хвою (сасну), дуб, асіну* (Малішаў, Паселічы Хойн.). Як адзначаюць даследчыкі, асноўнай пародай для будаўніцтва была хвоя, з дубу звычайна рабілі аснову фундамента і ніжні вянок зруба, парогі, вушакі, падаконнікі. Нядобрым паводле магічных уяўленняў для будаўніцтва дрэвам лічылася асіна.

Для ўцяплення хаты выкарыстоўвалі *мох* (Паселічы, Пудакоў Хойн.), *дранку* ‘сумесь гліны з пяском’ (Малішаў Хойн.). Хату абшывалі таксама вузкімі дошкамі – *шалёўкай*: *Шалёўка – тонкія доскі для абшыўкі, іх абразалі і чысцілі на пілараме*. Паселічы Хойн.

Даволі разнастайнай была тэхніка пабудовы хаты, якая мела адпаведныя назвы. Спосабы замацавання вяноў хаты называлі *чысты вугал* ‘вугал без выступаў бяргвенняў’, *просты вугал* ‘з выступаў канцоў бяргвенняў за сцены зруба’ (Малішаў Хойн.).

Працэс абшыўкі хаты дошкамі мае назву *шаляванне* (Стралічаў Хойн.), *абшаляванне*: *Тонкімі дошкамі абшывалі хату, ета і ёсць шаляванне*. Малішаў, Паселічы Хойн. Узоры абшыўкі былі розныя: *ёлкамі* (у ёлачку) (Паселічы, Малішаў Хойн.), *удоль*, *папярок* (Паселічы Хойн.). Самы распаўсюджаны спосаб насцілання дошак столі – “у прытык” (Хойнікі, Стралічаў Хойн.). Працэс уцяплення хаты глінай называецца *тынкаванне*: *Тынкаванне – ета і е*

штукатурка. Гліну месяц і ўбіваюць яе ў сцену, тым самым сцену тынкуюць. Пудакі Хойн.

У працэсе будаўніцтва выкарыстоўваюць розныя прылады, якія называюць *тапор*, *сакера*: *Сакера ў мяне гойстрая, той добра дровы рубаць*. В.Бор Хойн.; *свердзел*, *цэнтр*, *сварло* ‘інструмент для свідравання дзірак’ (Стралічаў, Храпкаў, Паселічы Хойн.), *стругі* ‘інструмент, пры дапамозе якога стругаюць дошкі’ (Паселічы Хойн.), інструмент для габлявання дошак называецца *фуганак* (Паселічы, Храпкаў Хойн.), *гэблік* (Стралічаў Хойн.), для пілавання выкарыстоўваецца *нажоўку* (Храпкаў Хойн.), шчотка, якую клалі драўніну, называецца *грабелка* (Паселічы Хойн.), *шчотка* (Хойнікі).

Паколькі цэнтрам сядзібных забудов з’яўлялася жыллё, гаспадарчыя пабудовы размяшчаліся вакол яго з улікам іх функцыянальнага прызначэння, утвараючы пэўны кампазіцыйна-архітэктурны комплекс.

Для палескай тэрыторыі, як вядома, характэрны ў асноўным два тыпы двара: вялковы (круглы) тып размяшчэння сялянскай сядзібы, які лічыцца больш старажытным, і пагонны (з забудовамі ў адзін, два, тры рады), больш позні [8, с. 74]. На вялковым двары, пашыраным на Усходнім Палессі, гаспадарчыя будынкі размяшчаліся вакол хаты ў форме літары П, утвараючы сядзібу замкнутага забудовы. Пагонныя двары – аднарадныя, двухрадныя і трохрадныя – былі больш характэрны для Заходняга Палесся [9, с. 169].

Большая частка гаспадарчых пабудов прызначалася для захавання прадуктаў сельскагаспадарчай працы, сабранага ўраджаю, інвентару, утрымання жывёлы і г.д. Пабудовы з такім функцыянальным прызначэннем называліся ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся *амбар*, *гумно*, *пуня*, *клуня*, *хлеў* і інш.

Амбар ‘сельскагаспадарчая пабудова, дзе захоўваюцца зерневыя культуры’. *Амбар* (літаратурнае *свіран*) уяўляў сабою невялікую зрубную пабудову, якая ставілася на высокіх штандарах або палях. *Амбар запаўнялі зярном, патам у весну яво садзілі*. Прудок Маз. У іншых вёсках такую пабудову называлі *клець*: *Стаў мяшкі з жытам у клець*. Балажэвічы Маз.

Гумно ‘вялікая халодная будыніна для складвання і абмалоту зжатага збожжа, а таксама пляцоўка перад гэтай будынінай’: *Не ўпраўляліся за адзін дзень хлеб намалаціць і ў гумно ўсе снапі сложвалі*. Гурыны Маз. Гумно звычайна будавалі ў канцы сядзібнага ўчастка і нават выносілі яго за межы для проціпажарнай бяспекі. Знешняй формай і характарам пабудовы гумно адрознівалася ад іншых гаспадарчых будынкаў. Яно мела форму мнагагранніка, квадрата або падоўжанага прамавугольніка шырынёй 5,5 – 18,5 м,

даўжынёй 7–23 м. Нізкія сцены і апушчаная амаль да зямлі страху надавалі яму прысадзісты выгляд [4, с. 162].

Пасярэдзіне гумна размяшчалася пляцоўка (звычайна гліняная) для малацьбы – *ток*: *Ток быў з гліны такі, так як зерне малоць трэ было, дык яго на тым таку цапамі білі*. Акулінка Маз.; *У гумны лажылі пшаніцу, рож, усякае зерне такое. У ім выбіты з гліны ток. На ім берут і цапам малоцяць*. Дразды Маз. Вакол току, з двух бакоў, было адгароджанае месца для складвання збожжа – *застаронак, засек, засека, засіка*: *Застаронкі, каб падзяліць гумно, каб фураж і сланц отдзельно булі*. Прудок Маз.; *У засеку зярно ссыпалі*. Загорыны Маз. Над токам расцягвалі палаткі з жэрдак, дзе складвалі акалот – снапы пасля няпоўнага папярэдняга абмалоту [4, с. 497-498].

У асобных раёнах гумно складалася з некалькіх частак – месца, дзе была пляцоўка для малацьбы – *ток*, *свірна*, дзе знаходзілася абмалочанае зерне, і *хлява*, у якім утрымлівалася свойская жывёла. Гумны будавалі як з сушнімі, так і без іх. Сушня магла быць асобнай пабудовай. На Мазыршчыне яна называлася *ёўня*: *Ёўня ў мяне на дварэ стаяла*. Гурыны Маз. Калі сушню не будавалі, снапы прасушвалі на *азяродах* – спецыяльных прыставаннях з жэрдак, паміж якімі закладвалі зжатае і павязанае ў снапы жыта.

Стрэхі гумнаў крылі як саломай, так і дошкамі, *дранкай*, якую называлі таксама *дрань*: *Хата пакрыта дранею. Дрань можна сакераю надраць*. Балажэвічы Маз. Як адзначае І.І. Лучыц-Федарэц, акрамя лексемы *гумно*, пашыранай на ўсёй славянскай тэрыторыі, у гаворках даследуемага рэгіёна выкарыстоўваліся ў такім жа значэнні лексемы *адрына* (Маз.), *стадола* (Петр.), *пуня* (Нараўл., Маз.), *клуня* (Маз., Петр.) [9, с. 175, 180].

Месца каля гумна найчасцей называлася *прыгуме'нне* (Петр., Хойн., Нараўл., Калінк.), *прыгуме'нок*, *прыгуме'нак* (Маз.). Месца, дзе калісьці стаяла гумно, мела назву *гумні'шча* (Петр., Калінк., Хойн.), *гу'мнішчэ* (Маз.), *гу'мнішча* (Нараўл.) [10, с. 29].

У гуменны комплекс уваходзіла таксама асобная пабудова, дзе захоўвалі сена. У даследуемым рэгіёне яна мела назву *пуня*: *Пуня на дварэ каля хлява ў мяне е, у ёй сена, збожжа трымаем*. Гурыны Маз. Сена захоўвалі таксама ў хляве, на паліцах, якія называлі *палаткі*: *У хляве полкі былі, там ляжала сена, палаткі гэта называлі*. Бібікі Маз. Месца ў хляве, дзе захоўвалася сена, называлі таксама *сенавал*: *І сенавал у хляве е, там сена ляжыць*. Гурыны Маз. *Сенавалам* называлі і навес для сена: *Сенавал рабілі на гародзе*. Бібікі Маз.

Неад'емным элементам сядзібнага комплексу былі гаспадарчыя пабудовы для захавання ўраджаю, сельскагаспадарчых прылад, розных рэчаў, якія мелі назвы: *варыўня*, *варівня* 'гаспадарчая

пабудова для захавання ўраджаю: садавіны, гародніны, малака і іншых харчовых прыпасаў: *Картошку і другое мы ў варівне хавалі*. Бібікі Маз. Варыўню будавалі як асобна, у двары, так і размяшчалі ў халоднай частцы дома, у сенцах і аддзялялі ад іх сцяной і дзвярыма. Сцены варыўні былі звычайна без вакон або з маленькай адтулінай. У халодную пару года варыўню абагравалі жарам або печкай-каменкай: *Варыўня кое у кого бувае аддэльна, у дварэ, а часцей у сенях*. Тураў Жытк.; *сцёбка, сцёпка* 'драўляная пабудова для захавання гаспадарчых прылад, ураджаю': *У дварэ сцёбка іе, каля хаты*. Козенкі Маз.; *У сцёпцы бульбу, капусту хавалі, а ў некаторых для этага пограб быў*. Бібікі Маз.; *камора* 'гаспадарчая пабудова для захавання прадуктаў і розных рэчаў': *У каморы храницца зерне, сало і всяка всячына. У каморы там рэчы, бочкі ўсякія*. Загорыны, Вялікі Бокаў Маз. Цяпер камору больш называюць *кладоўкай*. В.Бор Хойн. Камора, як і варыўня, магла быць у комплексе з трохкамерным жыллём. Камору ў хаце невялікага памеру называлі *каморкай*: *Каморка е возле дзверы*. Гурыны Маз. У іншых вёсках каморку называлі *кладоўкай*: *Кладоўка была ў кожнага, там усякае хранилі*. Акулінка Маз.

Гародніну, садавіну, малочныя і іншыя прадукты ў даследуемым рэгіёне захоўвалі таксама ў *паграбах*: *Пограб – ета выкапаная яма, абкладзеная дошкамі са ступенькамі, якую прыкрываў прыграбельнік*. Бібікі Маз. Пограб складаўся з дзвюх частак – надземнай і падземнай. Падземная частка ўяўляла сабою паглыбленне ў зямлі, выкапаную яму на 1,5-2 м глыбіні са ступенькамі, абшытую дошкамі, надземная частка – *прыграбельнік* – двухсхільная або трохвугольная саламяная, а пазней драўляная страха над склепам. Калі пограб не меў прыграбельніка, а проста ўцяпляўся зверху і закрываўся дошкамі, то на Мазыршчыне ён называўся *лэхам*: *Вось каля хаты яма выкапваецца, абкладваецца цэглай, уцяпляецца гноем, зверху закрываецца дошкамі – гэта лэх*. Бібікі Маз.

Акрамя таго, пограб мог знаходзіцца і ў жылых памяшканнях пад падлогай, найчасцей у халоднай частцы дома – сенцах, пазней і ў кухнях, што было зручна для карыстання. Яго называлі *падпол*: *Пограба такога дзелаюць пад полом, падполам называецца, і туды засыпаюць бульбу і другое*. Каменка Маз.; *подпал*: *Подпал выкопваюць у хаце ці хляву, каб захоўваць бульбу* Гурыны Маз.; *лэх*: *Спусці бульбу ў лэх*. Балажэвічы Маз.

У тых мясцовасцях, дзе быў высокі ўзровень грунтовых вод, паграбы не будавалі, а гародніну і іншыя прадукты захоўвалі ў варыўнях або сцёбках: *У сцёпцы бульбу, капусту хавалі, а ў некаторых для этага пограб буў*. Бібікі Маз. Бульбу маглі закладваць і ў *капец*, які называлі таксама *бурт*.

Для захавання сельскагаспадарчых прылад для апрацоўкі глебы будавалі таксама *дашчанку*: *У дашчанку плугі, косы, барану лажылі, а потым шчэ веласіпед ставілі*. Загорыны Маз.

Месца, дзе ўтрымлівалі хатнюю жывёлу, называлася *хлеў, хлявук, клуня*: *Хлеў у нас заўсёды быў бальшы*. Гурыны Маз.; *У хлёву карова стаіць, цялятко*. Козенкі Маз.; *У хлявуку каровы, свіння, вуткі, пціца була*. Каменка Маз.; *В клуні каровы жылі, там шчэ кармушка іе*. Загорыны Маз.

У даследуемым рэгіёне памяшканне для ўтрымання буйнай рагатай жывёлы называлі таксама *аборай (оборой)*: *Худобу заганялі ў абору, такі бальшы сарай*. Бібікі Маз.; *У Рыдчы була обора паньска*. Хачэнь Жытк., *одрынай*: *У одрыні корова стоіць*. Бярэжцы Жытк. Былі і спецыялізаваныя назвы: *волоўік* ‘стайня для валоў’: *Той воны догледаў да ішоў з волоўіка дамоў*. Бярэжцы Жытк.; *Короўнік* ‘хлеў для кароў і быкоў’: *На короўнік прыгналі товар стойловаць*. Запясочча Жытк.; *куратнік* ‘памяшканне для курэй’: *Куратнік радам стаяў, куры там былі*. Бібікі Маз.; *свінарнік, свінушнік, свінюшнік* ‘пабудова для ўтрымання свіней’: *У свінарнік цеста свіням насіла*. Слабада Маз.; *Калі свіннё ёсць, то ў свінюшніку держуць*. В. Бокаў Маз.

У сядзібным комплексе знаходзіліся таксама пабудовы для захавання дроў: *шопы* ‘трохсценная пабудова з дахам для захавання дроў’: *Дровы ў мяне ў шопе*. Прудок Маз.; *дрывотня, дровотнік* ‘павець для дроў’: *Дрывотня, ёто дзе дрова ляжаць*. Козенкі Маз.; *Ідзі наберы ў дровотніку дроў*. Дварэц Жытк.; *дровеснік* ‘месца каля задняй сцяны хаты для захоўвання дроў’: *Асіннік увосень калолі на зіму ў дровеснік, печ тапіць*. Загорыны Маз.

У *павеці* на слупах пад дахам захоўвалі не толькі дровы, але і іншыя рэчы: *Згрузі мяхі пад павець*. Вялікі Бокаў Маз.

Літаратура:

1 Цітоў, В.С. Народная спадчына. Матэрыяльная культура ў лакальна-тыпалагічнай разнастайнасці / В.С.Цітоў. – Мн. : Навука і тэхніка, 1994. – 300 с.

2 Цітоў, В.С. Этнаграфічная спадчына: Беларусь. Традыцыйна-бытавая культура, 2-е выд. / В.С.Цітоў. – Мн. : Беларусь, 2001. – 207 с.

3 Полесье. Матэрыяльная культура. – Киев : Навукова думка, 1988. – 448 с.

4 Этнаграфія Беларусі : Энцыклапедыя – (Беларус. сав. Энцыкл.) / Рэдкал. : І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.] – Мн.: БелСЭ, 1989. – 575 с.

5 Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном. экономическом и бытовом значении :

Литовское и белорусское полесье. Репринтное воспроизведение издания 1882 г. – Мн. : Беларуская энцыклапедыя, 1993. – 550 с.

6 Валодзіна, Т.В. Семантыка рэчаў у духоўнай спадчыне беларусаў / Т.В.Валодзіна. – Мн. : Тэхналогія, 1999. – 167 с.

7 Пяткевіч, Ч. Рэчыцкае Палессе / Часлаў Пяткевіч. Уклад., прадм. У.Васілевіча : Пер. з пол. Л.Салавей і У. Васілевіча. – Мн.: Беларускі кнігазбор, 2005. – 672 с.

8 Молчанова, Л.А. Материальная культура белорусов / Л.А. Молчанов – Мн., 1969.

9 Лексіка Палесся ў прасторы і часе / Рэд. В.У.Мартынаў. – Мн. : Навука і тэхніка, 1971. – 216 с.

10 Лексічны атлас беларускіх народных гаворак у пяці тамах. – Т. 4. Побыт. / Пад рэд. Ю.Ф.Мацкевіч. – Мн. : Мінская друкарская фабрыка, 1997. – 150 с., 439 карт.

1.2 ЗЕМЛЯРОБЧАЯ І ЖЫВЁЛАГАДОЎЧАЯ ЛЕКСІКА

З даўніны і да нашага часу асновай працоўнай дзейнасці беларусаў з’яўлялася земляробства – апрацоўка зямлі для вырошчвання сельскагаспадарчых раслін. Земляробства заўсёды было цесна звязана з жывёлагадоўляй: з дапамогай хатніх жывёл (коней, валоў) больш якасна апрацоўваліся ворыўныя палі, яны давалі ўгнаенне для зямлі. Вядома, што чым больш арганічных угнаенняў будзе ўнесена ў зямлю, тым большы атрымаецца ўраджай.

Для распрацоўкі зямель здаўна выпрацавалася некалькі сістэм земляробства: падсечна-агнявая (лядная), абложная (ялавінная), трохполле і шматполле. Кожнай з іх уласцівы варыянты і асаблівасці, звязаныя з размеркаваннем пасяўных плошчаў, чаргаваннем пасеваў, прыёмам і апрацоўкі глебы [1, с. 214].

Характар і спецыфіка земляробства ў значнай ступені былі абумоўлены прыроднымі ўмовамі, з улікам якіх беларускія сяляне выкарыстоўвалі тыя ці іншыя спосабы апрацоўкі зямлі і адпавядаючыя ім прылады сельскагаспадарчай дзейнасці. Земляробства на Палессі мела свае асаблівасці, якія вызначаліся перш за ўсё абмежаванымі памерамі ворыўных зямель, наяўнасцю вялікай колькасці забалочаных і лясістых мясцін, нязручных для апрацоўкі. Найбольш прыдатным для земляробства быў Тураўскі масіў, дзе панавала трохпольная сістэма. Сяляне дзялілі сваю ворыўную зямлю на тры роўныя палі: адно з іх засявалі азімым жытам, другое – яравым (авёс, ячмень, пшаніца, грэчка, проса), трэцяе – заставалася пад папарам. На наступны год папар засявалі азімымі, другое поле, што

было раней пад азімымі, засявалі яравымі, а ранейшае – яравое – пакідалі пад папарам [2, с. 147].

На тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся, апроч згаданай трохпольнай сістэмы, сустракалася і шматпольная. Такія сістэмы апрацоўкі зямлі называліся ў гаворках: *шматполле: Трохполку зараз не выкарыстоўваем, цяпер шматполле.* Сялюцічы Петр.; *чатырохполка: Пры чатырохполцы засявалі адзімыя, яравыя, кармавыя травы, а адно поле адпачывала.* Слабада Маз., а ў Хойніцкім раёне зафіксаваны найменні *сяміполка: Даўней людзі выкарыстоўвалі на сваіх землях сяміполку – на сем частак зямлю дзялілі.* Хойнікі; *шасціполка: Пры шасціполцы добры ўраджай атрымліваецца.* Хойнікі.

Прыродны ландшафт Палесся часта вымушаў сялян выкарыстоўваць падсечнае земляробства, пры якім высакалі частку лесу, спальвалі яго і попелам ўгнайвалі зямлю. Звычайна лес высакалі восенню, пакідалі толькі пні ад вялікіх дрэў. А на наступны год падгніўшае галлё спальвалі, глебу апрацоўвалі сахой, каля пнёў рыхлілі матыкай і ачышчаную ад лесу зямлю засявалі просам, грэчкай, ячменем. Праз год пні ад вялікіх дрэў карчавалі і ляда засявалі жытам. Іншы раз на такія ўчасткі зганялі пасвіцца жывёлу, каб ляда было больш угноеным. Такая зямля, якая ніколі не засеявалася раней, давала даволі значны ўраджай і магла выкарыстоўвацца без вялікай колькасці ўгнаенняў некалькі гадоў. Пасля яе можна выкарыстоўваць для пастбішчаў хатняй жывёлы, а праз пяць гадоў адпачыўшую зямлю можна засяваць зноў.

Пры абложнай сістэме ўся ворыўная зямля падзялялася звычайна на 4-6 палёў, два з іх засявалі азімымі і яравымі, астатнія заставаліся незасеянымі некалькі гадоў [2, с. 147]. Ворная, добра ўгноеная зямля называлася ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся *чарназём: На чарназёме ўсё расце.* Слабада Маз.; *пахоць: Колькі у ёго сенокосу, колькі пахоті!* Старажоўцы Жытк.; *пагной, погной: Там, дзе пагной, большая бульба расце.* М.Аўцюкі Калінк., а неўрадлівая глеба – *пясчанка: На пясчанцы нічога не хочэ росці.* М.Аўцюкі Калінк.; *язвіна: Толькі адзін бульняк рос на язвіне.* Пагоннае Хойн.

У залежнасці ад ступені распрацаванасці ўчасткі для вырошчвання сельскагаспадарчых культур у гаворках называліся: *ляда: Ляда – ачышчанае ад лесу месца пад пасеў.* Гурыны Маз.; *стараполіца, старополь: На наступны год будзем сеяць на стараполіцы.* Брылёў Жытк.; *Старополь называлі, калі даўно апрацоўвалася зямля.* Калінін Хойн.; *стаў: Сёлета буду разрабатываць стаў.* Бібікі Маз.; *залеж: Залеж – это яловэ поле.* Запясочча Жытк.; *пуставое: На пуставое ў гэтым годзе больш зямлі*

адвялі. Глінішчы Хойн. Участак зямлі, які не засяваўся спецыяльна, “адпачываў” для атрымання большага ўраджаю, меў назву *папар*: *Пасвіць жывёлу на папары*. Міхнавічы Калінк.; *парына* (М.Малешава Жытк.); *парыніна*: *Калі ў парыніну пусціць поле, то яно лепш родзіць*. Пагост Жытк. Толькі што распрацаванае поле называлася *новіна*: *На новіне жыто добрэ порасло*. Бярэжцы Жытк. або *вудзер*: *На вудзеры посеялі оўёс*. Хачэнь Жытк.

Землі, якія пастаянна выкарыстоўваюцца пад вырошчванне культур, маюць назвы *агарод*, *гарод*: *Схадзі на агарод*. Слабада Маз.; *гародчык*: *У гародчыку кветкі садзім*. В.Зімовішча Маз.; *палісаднік*: *У палісадніку толькі кветкі саджу*. Слабада Маз.; *загон*: *Шырата загона ад хазяіна завісіт*. Гурыны Маз.; *латка* Бібікі Маз.; *зяб*: *Позняй восенню мушчыны закончылі зяб*. Карчы Хойн.; *лапінка*: *Сёння я прапалола толькі невялікую лапінку*. Грычынавічы Жытк.; *урочышча*: *То, што далёка ад дома –эта ўрочышча*. В.Зімовішча Маз.

Калі гаспадару аказвалася мала свайго прысядзібнага ўчастка, тады дадаткова можна было ўзяць землі для апрацоўкі. Яны называліся *надзел*: *Мала табе гарода, бяры яшчэ надзел*. Гурыны Маз.; *лавіца*: *Бачыце, як куму, то отвалілі такую лавіцу, да такога поля!* М. Малешава Жытк.; *палоска*: *Далі палоску на бульбу сотак на дзесяць*. Пудакоў Хойн.

Зямля, на якой сеялася якая-небудзь адна культура называлася *жніўнік*: *Каровы пасвіліся на жніўніку*. Белы Пераезд Петр.; *віковішча*: *На віковішчы добрае што не сеюць, віка ўсю зямлю ўсмактвае*. Пагоннае Хойн.; *картонплевішчэ* (Запясочча Жытк.); *ільнішча*: *Ільнішча засеялі ў гэтым годзе бульбай*. Запясочча Жытк.; *пшанічнішчэ*, *пшэнішнішча*: *На пшанічнішчы лён добрэ росце*. Верасніца Жытк.; *копусніско*: *Копусту ўбралі, осталоса копусніско*. Бобрыкі Петр.; *гарахоўе*: *Гарахоўе засеялі ў гэтым годзе грэчкай*. Запясочча Жытк.

Агрэх пры распахцы, незасеяны ўчастак сярод пасеваў называўся *недосеў*: *Недосеў серэд поля, то косцерэва порасла*. Хачэнь Жытк.; *просеў* Пагост Жытк.; *лысіна*: *Вугібло на полі жыто, одна зостолася лысіна*. Бобрыкі Петр.

Земляробчыя прылады для апрацоўкі зямлі беларусаў былі прыстасаваны да спецыфікі мясцовай глебы і стагоддзямі сфарміраваных спосабаў гаспадарання. Большасць вядомых канструктыўных форм земляробчых прылад была вынайздзена яшчэ ў старажытнасці і зазнала нязначную эвалюцыю на працягу стагоддзяў. Асноўнымі прыладамі апрацоўкі зямлі спрадвеку з’яўляліся *саха*, *сошка*, *сушка*, *сошнік*: *Саха была, а то сошка, ёй бульбу абганялі*. Бібікі, Прудок Маз.; *барана*, *борона*: *Бороной етай землю бороновалі*.

Дразды, Гурыны Маз.; *матыка: Матыкай палолі ўсё: од кортоплі до морквы.* Загорыны Маз.

Распаўсюджаная на Палессі *сах* складалася з корпуса – асноўнай часткі *сахі: У сахі буў корпус.* Гарбавічы Калінк., зробленай звычайна са ствала дрэва, выкапанага з каранем, і рабочай часткі – *расохі: От саха: расоха землю адвальвае.* Рудня Калінк. Два карнявыя адросткі рагача ўтваралі ручкі, другі яго канец – доўгі дышаль (біла). Для зручнасці кіравання сахой у час ворыва дышаль злучаўся з палкай з левай ручкай. Востры выступ у сахі называўся *зуб: У сахі зуб быў жалезны.* Міхнавічы Калінк.

Палескую саху вызначала асіметрычнасць: розная форма і пастаноўка сашнікоў адвальных дошак (паліцы). У рабочым стане левы перавідны сашнік падразаў пласт зямлі збоку, а правы сіметрычны (ральнік) падымаў яго знізу, адвальваючы пры дапамозе паліц на правы бок. Дзве паліцы розных памераў падбіваліся адпаведна пад сашнікі: левая, больш кароткая, была пастаўлена больш крута, чым правая, што стаяла ніжэй закроя. Такая канструкцыя давала магчымасць акуратна пераварочваць ворыўны пласт і роўна араць па ўсяму полю [2, с. 150]. Пазней з'явіўся металічны *плуг: Плуг рабілі заўсёды жалезны, ім зямлю аралі.* Гурыны Маз., асноўнымі рабочымі часткамі якога былі *лемех: Лемехам зямлю рэзалі.* Бібікі Маз.; *отвал: Отвал – это така штука, што землю отвальвае.* Прудок Маз. Жалезная выгнутая пласціна ў плузе, да пярэдняга канца якой прымацоўваецца ворчык, называлася *дышла: Браў саху да дышла і баранаваў.* Рудня-Гарбавічская Калінк. Зараз у вёсках распаўсюджаны невялікі плужок – *поўплужэк: Поўплужэк е вужэйшы, чым плуг.* М.Малешава Жытк.

Для рыхлення глебы здаўна выкарыстоўвалася *барана*. Менавіта на прыкладзе бараны можна прасачыць этапы развіцця аграрнай тэхнікі і сістэм земляробства. На месца прымітыўнай вершаліны, зробленай са ствала елкі, з'явілася барана-сукаватка, якая ўяўляла сабой некалькі расколатых яловых ствалоў, на якіх абсякалі сукі. Такую барану пераважна выкарыстоўвалі на лясных землях або на такіх, дзе было багата камення.

Аднак найбольш папулярнай была плеченая, або вязаная барана. Яна мела дугападобную форму, якую ёй надаваў перыферыйны самалук; 4-6 радоў роўных прутаў – па тры ў кожным радзе – утваралі рашотчаты каркас; на скрыжаванні прутаў замацоўвалі дубовыя зубы. Скручаны дубец, якім прывязвалі зубы ў драўлянай баране, называлі *калачоўка: Да наўкрэст скруціш гэту калачоўку, то зуб не подасца.* Хачэнь Жытк. Колькасць зубоў у ёй вар'іравалася ад 16 да 25 [1, с. 50]. На змену плеченай бараны

прийшла брусковая, або рамная, аснову якой складала брусковая рашотка, у якую набівалі зубы. Частка бараны, у якую ўстаўляліся зубы, у гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся называлася *пяло*: *У баране е пяло, у пяло набіваюць зубу*. Бобрыкі Петр., планка, у якую ўбіваліся цвікі – *біты*: *Цяжолыя тыя біты*. Міхнавічы Калінк., вонкавы абвод асновы ў самаробнай баране – *облук*: *Облук у бороне з лозы*. Чэрнічы Жытк.

Прыстасаванне, з дапамогай якога барана прымацоўвалася да цяглавай сілы, мела назву *коромысель*: *Коромысель такі зачэплены за борону, за калачык на облукве, постаронкі чэпляць*. Чэрнічы Жытк. Саму барану ў некаторых месцах называлі *валока*: *Зямлю апрацоўвалі валокай, ну бараной*. Даўляды Нар.

Глеба, цяжкая для апрацоўкі, патрабавала выкарыстання жалезных зубоў у баране. Для гэтага ж выкарыстоўвалі і каткі, у якія ўбівалі жалезныя зубы. Камы зямлі, якія не раўняліся бараной, разбіваліся спецыяльным малатком. Пазней сталі вырабляць жалезную барану, якая амаль поўнасцю паўтарала канструкцыю рамнай, ці больш сучасная – заснаваная на выкарыстанні спружыны: *драпач, дрэпач. Добра драпачэм поле драпачь*. Тураў Жытк.

Для рыхлення глебы выкарыстоўваліся таксама прылады матыжнага тыпу: *заступ*: *Прылады розныя булі: сохі дзерав'яныя, капаніцы, заступі жалезныя такія з дзерав'янай ручкай, ну палкай дліннай*. Каменка Маз.; *сушка*: *Дзядзько, я нашу сушку забяру, самі кортоплю разгоняць будзем, дак паднімаць трэбо*. Бялёў Жытк.; *погрэбашка*: *Ты б погрэбашку схпіў і вуцеў бу его*. Бобрыкі Петр.; *розганячка*: *Трэба ўзяць розганячку і разогнаць каноплі*. Верасніца Жытк.; *абгонка*: *Вазьмі абгонку ў сараі*. Міхнавічы Калінк.; *лапка*: *У бабу ўсе е: і мотыка, і цапка, і лапка*. Тураў Жытк.; *граца*: *Гаспадыня апрацоўвала свае грады грацай*. Кудакі Хойн.; *чапка*: *Чапцамі землю робілі мы*. Гурыны Маз. Усе яны мелі прыблізна аднолькавую канструкцыю і складаліся з драўлянай ручкі любой даўжыні і з загнутых жалезных зубцоў на канцы.

Для апрацоўкі меншых плошчаў выкарыстоўваліся больш простыя, лёгка прылады працы. Прыстасаванні для капання зямлі складаліся з металічнага плоскага шырокага ніжняга канца і называліся *лапата*: *Лапатай гарод каем*. Гурыны Маз.; *рыдлёўка*: *Агарод не толькі плугам пашам, але і рыдлёўкай шмат капаем*. Кацуры Калінк.; *залезняк, железняк, зелязняк*: *Мой сусед узяў залязняк, а прынесці і ні думая*. Даманавічы Калінк.; *Капаніцамі акапвалі картошку, а капалі железняком – эта лапата такая*. Каменка Маз.; *Вазьмі зелязняк, ды ўскапай градку*. Хвойнае Хойн.; для праполкі пасеваў – *капачка*: *Нада навастрыць капачку, а то вельмі тупая*. Іванаўка Хойн.; *капаніца*,

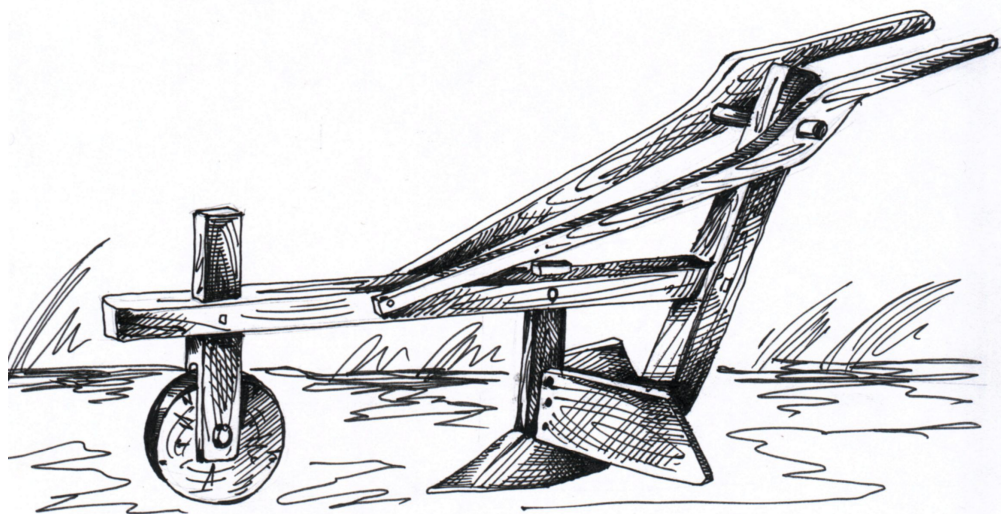
капанічка: Капанічка ўсёгда была. У кожнай бабы ё. Загорыны Маз.; цапка, цяпка: Цапкай зямлю падбівалі і палочь легчэ, зямля мякка. Ручка – такая палка дэравяная доўгая, каб не гнуцца, а на канцы жалезная з зубчыкамі, а былі цапкі ў нас і без зубчыкаў. Дразды Маз.; сапка, сапачка: Сапкою зелье сапаюць. М.Малешава Жытк.; Сапаюць картоплі ў гародзі сапкою, шоб не было зелье. М.Малешава Жытк.; Возьмі сапачку да ограбі бульбу. Букча Жытк.

Асобна можна выдзеліць прылады для апрацоўкі бульбы, дзе, акрамя згаданых, выкарыстоўваліся і спецыяльна прызначаныя. Так, для акучвання прымяняліся *сошка, сушка: Сушка раздзяляе зямлю ў дзве стараны. Загорыны Маз.; Саха была, а то сошка, ёй бульбу абганялі. Бібікі Маз.; сошнік: Сошнікам мы зямлю падрэзаем. Прудок Маз.; розгонка: Розгонку возьмі. Хачэнь Жытк.,* а для капання бульбы прыдумалі *трушалку: Трушалкай бульбу капаем, ета як вілкі. Турцэвічы Калінк. Гэта ручная прылада, але трушалкай, а таксама капалкай называюць яшчэ і машыну-бульбакапалку: Папрасі трушалку, дак сабралісь бу да за дзень і скапалі б. Юравічы Хойн. Капалкі даўно на полі робяць. Прудок Маз.*

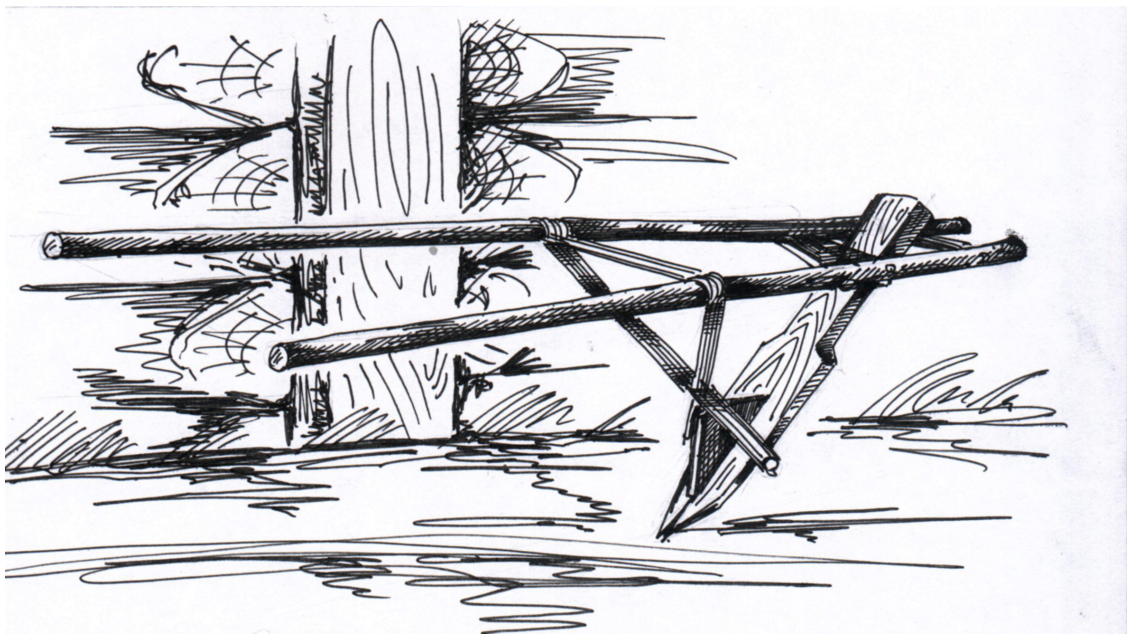
У наш час ручныя прылады працы і рабочая жывёла выкарыстоўваюцца толькі пры апрацоўцы ўласных участкаў, а для работы на вялікіх плошчах прымяняюцца эфектыўныя сельскагаспадарчыя машыны: *трахтар* ‘самаходная машына для перамяшчэння, прывядзення ў дзеянне сельскагаспадарчых прылад’: *Палі зараз толькі трахтарам пашуць. Бібікі Маз.; канбаін* ‘спецыяльная машына для ўборкі ўраджаю’: *Канбаін хутка жне і малоціць жыта. В. Аўцюкі Калінк.; варашылка* ‘спецыяльнае прыстасаванне для паварочвання сена, якое прымацоўвалася да трактара’: *Шмат варашылак выйшла на поле. Міхнавічы Калінк.; капніцель* ‘прыстасаванне для складвання сена ў копы, прымацаванае да трактара’: *Сена яны склалі капніцелем. Міхнавічы Калінк.*

Адначасова з распаханнем ворыўных зямель уносіліся ўгнаенні: раней толькі арганічныя: *гной, навоз, залусы* ‘памёт, сумесь памёту і подсцілу’: *Гной кладуць пад усё ў гародзе. Гурыны Маз. Навозом угнойвалі, і залусы былі, помёт. Хойнікі. Пад кожны кусток навоз насыпалі. Гарбавічы Калінк.; трасочнік* ‘навоз, які ляжаў год ці два’: *Еты трасочнік харашо для градак – зямля рыхлая становіцца. Бібікі Маз.; попел, зала, азолкі* ‘пылападобная шэрая маса, якая застаецца ад згарання чаго-н.’: *Часнок залой насыпалі. Гурыны Маз.; Азолкі харашо на грады выкідаць, каб расло лепш. Прудок Калінк.; торп* ‘рэшткі перагніўшых балотных раслін’: *Каб это торпу прывёз на соткі, можэ б на той год і картопля пуднелася. Грабаў Пётр;*

Сошка. XIX ст.
Ельскі раён

Сошка, XIX ст.
Нараўлянскі раён

а зараз і мінеральныя: даламітка: І даламітку сыплем для ўраджаю. Бібікі Маз.; фосфарныя, калійныя, азотныя, комплексныя: Зараз усякія ўдабрэнні: гной, навоз, фосфарныя, калійныя. Тыя купляюцца. Белы Пераезд Петр.; Сама лучча счас комплекснае ўдабрэнне. Прудок Маз.; Азотныя нада для быстрэйшага росту раслін. Пагоннае Хойн.

Да веснавой сяўбы сяляне пачыналі рыхтавацца зімой: адбіралі насенне: *Нада, каб насенне добрэ было. Гарбавічы Калінк.; семяно: На семяно самоё отборное астаўлялі зерно. М.Аўцюкі Калінк.; насенную бульбу называлі насенка: Насенку адкідаймаця аддзельна ў мяшок. М.Аўцюкі Калінк., чынілі вупраж, пераглядалі і падладжвалі працоўныя прылады. Час надыходу сяўбы вызначаўся станам надвор'я і прыпадаў звычайна на другую палову красавіка – пачатак мая. З пачаткам палявых работ у сялян было звязана шмат прыкмет і павер'яў. “Увесь гаспадарчы год, як адзначаў Ф. Кудрынскі, у свядомасці беларуса да гэтага часу асветлены моцным міфічным светам. Беларусь не проста апрацоўвае зямлю, а амаль што свяшчэннадзейнічае ў кожным сваім земляробчым акце. Вясновая апрацоўка зямлі, ачышчэнне глебы ад наносных элементаў, пачатак сяўбы, пасадка агародніны, уборка збожжа з палёў, травы з лугоў – усё суправаджаецца адпаведнымі абрадамі, песнямі, прымаўкамі, у якіх разам з хрысціянскім пачаткам дзіўным чынам яшчэ гучаць старажытнаязычніцкія паданні” [3, с. 16].*

Да дня пачатку сяўбы наводзілася чысціня і парадак у хаце, сяляне старанна мыліся самі. Ім падавалася, што тады і пасевы ў полі будуць чыстымі, без пустазелля.

Сельскагаспадарчыя культуры, акрамя дыферэнцыйных, мелі агульныя назвы: *азімыя, зіміна, озіміна, озімэ: ‘культуры, якія засяваюць на зіму’: Азімыя восенню садзяць. Гурыны Маз.; Жыто, пшеница – то зіміна. Запясочча Жытк.; Озіміну ужэ посеялі. Старажоўцы Жытк.; іх усходы называлі скарада: Хорошая скарада на нівах. Калінін Хойн.; яравыя, ярэ: ‘культуры, якія высаваюцца вясной і высаваюць летам ці восенню ў год сяўбы’: Добрыя яравыя ў гэтым годзе. Слабада Маз.; Пашня – і ярэ і озімэ. Запясочча Жытк.; збажына, збож, пашня ‘агульная назва хлебных злакаў, а таксама зерне хлебных злакаў’: Усю збажыну ссыпалі у клуню. Прудок Маз.; Дзве гумне стояло, было збож класці, сено класці. Пагост Жытк.; Пашня – і ярэ і озімэ. Запясочча Жытк.; варыва – назва агародніны: На зіму наложыла поўнюсенькі шчань варыва. Бобрыкі Петр.; націна, націнне, гічанье ‘сцяблы агародніны’: Пескі, то націна ў картоплях спала ад жары. Пагост Жытк.; Поростуць буракі, іх кружаюць, а гічанье откідаюць. Сямурадцы Жытк.*

У ліку першых традыцыйна высаівалі авёс і пшаніцу, з агародных – капусту, агуркі, затым – ячмень, гарох, проса, каноплі, пазней іншых – лён і грэчку. Тэматычную класіфікацыю найменняў вырошчваемых культур можна прадставіць наступным чынам:

1 Найменні злакавых і агародных культур:

– назвы злакавых культур, з якіх выраблялі хлеб і крупы і якія займалі асноўнае месца ў земляробстве: *жыто: Жыто ено*

высачэннае, у рост чалавека дажа е. Гурыны Маз.; шыніца: Шыніцы і шчас многа. Гурыны Маз.; авёс, аўёс: У нас вырошчвалі ямень, авёс, грэчку. Бялёў Жытк.; Вон расце аўёс. Турцэвічы Калінк.; рож: Рож была густая і таму палегла. Каменка Маз.; грэчка, грачанка: У нас буў лён, авёс, грачанка. Гурыны Маз.; 3 грэчкі крупы рабілі. Веляцін Хойн.; ямень: Самы маленькі на полі ета ямень. Гурыны Маз.; бор 'гатунак проса': Бор – это просо такое, его не зовом просо, а бор. Бобрыкі Петр.; двухрадка 'сорт яменю': У нас во двухрадку пасадзілі, нічога, добры ямень. Калінін Хойн.;

– назвы прамысловых культур, з якіх выраблялі валокны, алей, каўчук, корм жывёле: *каноплі: Канопляў раньша многа было на гародзе, алей з іх рабілі. Каменка Маз.; лён: Лён не так часта зараз вырошчваюць. Гурыны Маз.; віка: Віку ў нас не вырошчвалі. Рудня-Гарбавічаская Калінк.; коксагіз: Людзям трэба было прыкласці шмат намаганняў, каб з коксагіза атрымаць гуму. Сасновы Бор Хойн.; рапс: У нашай дзярэўні для скаціны загатавілі рапс. Міхнавічы Калінк.; трэцікалій: Я кармлю коней трэцікаліям. Дудзічы Калінк.; мак: Мак зараз ужэ не росцім, а раней багата было. Прудок Маз.;*

– назвы гародніны, бабовых культур: *морква маркоў, моркоў, моркаў, марков, маркоўка: Марков і людзі, і скаціна едуць. Бібікі Маз.; Морквы граду засаджваем. Гурыны Маз.; Вона пошла на моркоў. Запясочча Жытк.; Вырошчвалі картошку, маркоўку, лук. Кудакі Хойн.; Трэба ж моркаў паразрываць. Дудзічы Калінк.; бурак, свекла: На агародзе вырошчваюць свеклу, картошку. Рудня Калінк.; 3 буракоў борш варым, кормім імі жывёлу. Кацуры Калінк.; капуста: На градках садзім моркву, капусту, буракі, цыбулю. Гурыны Маз.; боб: Капшук надунуць ды ўсерэдзіну насыпляюць бобу да кату к хвосту прыўяжуць, да боб тараміць, то кот бегае, сума сходзіць, а ўсем пацеха. М. Малешава Жытк.; рэдка: Рэдка ў гэтым годзе ўрадзілася, з яе салат смачны. Бібікі Маз.; хвасоля, квасоля: Хвасолю садзілі на дзесяць санціметраў адна адной. Загорыны Маз.; Квасолі поле цэлае. Слабада Маз.; цыбуля, лук: Цыбулі і зараз багата расце ў гародзе. Гурыны Маз.; Вырошчвалі картошку, маркоўку, лук. Кудакі Хойн.; вітуха, седун 'гатунак фасолі': Вітуха ўрадзіла гэты год. Міхнавічы Калінк.; Седун росце на градзе, ёму тычкі не трэба. М. Малешава Жытк.; памідор: 3 памідораў дзелалі разныя салаты. Слабажанка Хойн.*

Значна больш найменняў зафіксавана для гурка: *Гуркі ўсягда на градзе садзім, пасля засольваем ці яшчэ як ядзім. Гурыны Маз. У гаворках ён дыферэнцыруецца па колеру і прызначэнні: жаўтляк, жоўтляк, жоўплек 'насеннік, жоўты агурок': Хай гэтыя жаўтлякі на семяно ляжаць. Даманавічы Калінк.; Наўбірала кошэль жоўтлякоў.*

Верасніца Жытк.; зелянец ‘злѣны і горкі гурок’: *Гэтыя зелянцы такія горкія бываюць, што ні дай бог.* Даманавічы Калінк.; па форме: *пузырок: На маёй націне пузыркі ўжо з’явіліся.* Казялужжа Хойн.; пупончык: *Во зараз ужо ё пупончыкі на градках.* Казялужжа Хойн.

У асобную групу можна выдзяліць найменні бульбы – традыцыйнай, штодзённай агароднай культуры беларусаў. Яна стала распаўсюджвацца з VIII ст. і напачатку XX стагоддзя стала выкарыстоўвацца паўсюдна. Другі хлеб у Мазырска-Прыпяцкім рэгіёне называўся бульба: *Бульбы багата садзім: і самі ідзім, і скаціну кормім.* Прудок Маз.; *картопля, картофля, квартошка, картошка, картопель: Картоплі багата садзім, буракі е.* Бібікі Маз.; *Многа чаго на полі саджалі, ды ўсё больш картофлю, потым яе абганялі, палолі.* Бібікі, Дразды Маз.; *Капаніцамі аковалі картошку.* Каменка Маз.; *Сто мяшкоў квартошкі сяголета накапалі.* Дудзічы Калінк.; *Дала картопля дзіцяці ў руку.* Верасніца Жытк.; *бараболя: О, выраслі бараболі!* Запясочча Жытк. Перамерзлая на полі бульба называлася гніляк: *Му побралі і попоелі гнілекоў у войну.* Хачэнь Жытк.

Куст бульбы меў назву корч: *Выраслі вялікія карчы бульбы, будзе добры ўраджай.* Міхнавічы Калінк., а пашкоджаныя або хворыя плады – *норыца: От добрыя картоплі, але ўсе норыцоватые, норыца ў іх е.* Сямігосцічы Жытк., *рэзанка: Усе пaborонуюць і рэзанку позбіраюць, а было свет картопляў.* Дварэц Жытк.; *караслівая: В ётам гаду паішці ўся караслівая картопля.* Калінін Хойн. Часткі бульбы таксама былі абазначаны: *козюлька ‘вочка на бульбіне’.* Запясочча Жытк.; *нос ‘востры канец бульбы, на якім размешчаны вочкі’.* У картоплі на носу многа вочэк, будзе картопля ядрэна. Бобрыкі Петр.; *галушка ‘злѣнае яблычка на бульбяніку’.* *От на картопляніку на версе богато голушэк. Я сорвала одну голушку.* Бобрыкі Петр.

Кожны селянін таксама ведаў асноўныя сарты бульбы, сачыў за з’яўленнем новых, больш ураджайных і смачных: *альхоўка: Альхоўка – бульба, пакрытая красным шалупіннем.* Бібікі Маз.; *беланы: То белая бульба.* Хачэнь Жытк.; *белёнка: Картопля белёнка – жоўтая і тожэ смачная.* Бобрыкі Петр.; *воршаўка: Картопля воршаўка дужэ смачна.* Бобрыкі Петр.; *месячка: Месячка яна такая доўганька, разварыста.* Аравічы Хойн.; *морганка: Посадзіў картоплю морганку, дак ёе ўжэ капаць можна, ёна скоро спее.* Бобрыкі Петр.; *ранноспелка: У ранноспелкі доўгіе картоплі да чырвоныя.* Дварэц Жытк.; *цегуны: Цегуны плоха вельмі разварваюцца.* М.Аўцюкі Калінк.; *андрэта: Андрэта – харошая, роўная, разварыстая.* Прудок Маз.

– назвы частак раслін. Асобныя назвы маюць часткі толькі найбольш ужывальных і значных сельскагаспадарчых раслін: *ветка* ‘пладаносная частка аўса’: *Овёс моцно вецісты, большыя веткі*. Бобрыкі Петр.; *баламбушэчка* ‘насенная каробачка лёну: *У льну робіцца такая баламбушэчка, а ў ёй семена*. Верасніца Жытк.; *батва* ‘лісце і сцёблы буракоў. *Нарві батвы свінням*. Міхнавічы Калінк.; *маток* ‘семяннікі каноплі’: *Восенню рвуць мат, у матках семя*. Пагоннае Хойн.; *голоўка* ‘клубень цыбулі’: *Голоўкі порослі добрыя ў цыбулі!* Бярэжцы Жытк.; *шчык* ‘вярхушка коласа’: *Глядзі, не абламай шчык*. Дарашэвічы Петр.

2 Назвы пладовых дрэў і кустарнікаў:

– назвы ягад і кустарнікаў: *агрэс, агрэст, адрэс*: *У нас агрэс кустамі рос в саду за хатай*. Козенкі Маз.; *Е чорны і е красны агрэст*. Запясочча Жытк.; *У гародчыку доўжэн буць адрэс*. Козенкі Маз.; *крыжоўнік*: *Із кустарнікаў у мяне крыжоўнік*. Дудзічы Калінк.; *парэчка, пярэчкі* : *У гародзе ў мяне і парэчка е*. Рудня Калінк. *Ох і смашны кампот з пярэчак*. Дудзічы Калінк.; *смурод*: *Смурод ўжо сыплецца, трэба абіраць*. Бялёў Жытк.; *маліны*: *Маліна калючая, не люблю апрацоўваць яе*. Бібікі Маз.; *ажына*: *Ажыну нада добрэ паліваць*. Прудок Калінк.; *клубніка*: *У мяне шмат клубнікі*. Дудзічы Калінк.;

– назвы фруктовых дрэў: *сліва*: *Дзерэўя абычныя – грушы, вішні, слівы, плады так і называлісь*. Сасновы Бор Хойн.; *вангеры, вянгерка*: ‘сорт сліў’: *У этом годзі вангерок морэ*. М. Малешава Жытк.; *Самыя смачныя слівы – вянгеркі*. Пагост Жытк.; *вішня*: *Вішні раслі ў садзе за хатай з ябланами*. Загорыны Маз.; *яблыня, яблана* (Загорыны Маз.): *У мяне ў садзе некалькі яблынь расце*. Дудзічы Калінк.; *груша*: *Вішні, грушы сушылі, компоты робілі*. Хойнікі. Гэтыя дрэвы здаўна раслі ў садах беларусаў. Такія, як *чарэшня*: *У садзе чарэшню сама вырасціла*. Гарбавічы Калінк.; *абрыкос, абрыкосіна*: *У мяне ў садзе ёсць адна абрыкосіна*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *айва*: *Айва цвіце бальшымі аранжавымі цветамі*. Дудзічы Калінк. з’явіліся значна пазней.

Традыцыйная для прысядзібных участкаў беларусаў груша мела дадатковыя найменні: *дуля*: *Поўная пляцёнка дуль*. М.Аўцюкі Калінк.; *давуха* ‘даўкая груша’: *Давуха – то така груша, еж ее, а вона ў горлі перэседае*. Запясочча Жытк.; *гнілка* ‘ляжалая груша’: *Як гнілка – можна есці, смачная тады*. Хватнае Хойн.; *дулёваха, дулёўка* ‘невялікая даўгаватая груша’: *А дулёвахі тые вельмі смашныя*. Гурыны Маз.; *От дулёвок багато, аж голье гнецца*. Пагост Жытк.

Добра вядомы назвы сартоў груш: *малгожатка*: *А мая малгожатка засыхаць пачала*. *Малгожатка, хунтоўка* – самыя

салодкія грушы. Грушаўка Нар.; панна: Панна смашная груша. Прудок Калінк.; *Ох і ўродыла цэй год паннаў багата, аж галлэ гнецца. Як будзеш нэсты панны, усе ў хаду забяруць.* Грушаўка Нар.; рабеница: Рабеница – дулі лоўкіе. М.Малешава Жытк.; саладуха, солодуха: Солодуха – самая хорошая груша. Прынясі, дзед, дзеўкам солодухі, хай бэлэзваюцца. Грушаўка Нар.; смолянка: Смолянкі – дулі, даўкіе, не можна йесці, прокоўтнуць. М.Малешава Жытк.; каменіца: Каменіца так пахне хорошэ, шо мо ні дна груша так не пахне. М. Малешава Жытк. і яблынь: малінаўка: Во, яблык пакаштуй. Малінаўка, смачная. Козенкі Маз.; пепенка: Натрусі госцям пепенок. Верасніца Жытк.; пескоўка: Наша пескоўка вельмі зародзіла, аж голье гнецца. М.Малешава Жытк.; петроўка: Петроўкі – такіе кісловатые яблука да вельмі ранніе. М.Малешава Жытк.; пуцінка, пуцінька (Грушаўка Нар.): Пуцінка – то позні сорт. Каменка Маз.; цыганка: Цыганкі – яблыкі красныя, бліскучыя, вельмі хорошыя. Грушаўка Нар.; шахранка: Шахранку бацька возіць на базар, а пуціньку мы ядзім самі. Грушаўка Нар.; штрыфель: Штрыфель – бальшыя красныя яблыкі. Бібікі Маз.;

– назвы хвароб сельскагаспадарчых культур. Такія хваробы праяўляюцца ў з’яўленні на лісцях плямаў, утварэнні нарасці, загниванні, засыханні кветак, лісця і інш.: агнявіца: *У гэтым годзе чуць нашыя дзярэўя не прапалі ад агнявіцы.* Даманавічы Калінк.; чорная ножка: *Чорная ножка ў капусты, прападзе.* Прудок Маз.; кіла: *Кіла па капусте пашла, не будзе ўраджаю.* Козенкі Маз.; гніль: *Уся цыбуля ў гнілі.* Стрэлічава Хойн.; фітафтора: *За ноч фітафтора памідоры ўшэнт з’ела.* Гурыны Маз.; мучністая раса: *Па агурках пашла мучністая раса.* Пудакоў Хойн.

Асноўнымі прыладамі для ўборкі ўраджаю былі серп: Раней сярпом жалі. Бабры Маз.; каса: *Як каса добрая, дак лёгка касіць.* Махновічы Маз.; граблі: *Граблямі сена граблі, зямлю рыхлілі.* Гарбавічы Калінк.; *цэп* : *Цэпам зерне малацілі.* Гурыны Маз. Нягледзячы на агульнаеўрапейскія рысы, яны мелі мноства лакальна-варыятыўных асаблівасцей. Просты серп крыху адрозніваўся вуглом загібу, заостраным лязом з зубчастай насечкай ці без яе. Цапы вар’іравалі ў залежнасці ад памераў біла і спосабаў яго мацавання да ручкі і інш. [4, с. 66].

На тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся былі распаўсюджаны паўкруглыя і падоўжаныя сярпы. Паўкруглы серп карацейшы, ім значна лягчэй жаць. Перад жнівом серп зазубрывалі і тачылі. Каса ўяўляла сабой доўгае металічнае лязо на доўгім кассі – косоўі, косьі: *Тры косоўе вырабаў да два грабоўе.* Дварэц Жытк.; *Сподае коса с косья.* Бобрыкі Петр. з прымацаванай на яго сярэдзіну ручкай – кулькай, пулькай, лучком, прымулкам: *Пайду прывяжу кульку*

на касу. Жахавічы Маз.; Пулька – то, што дзержыцца рукой, прыдзелана к касе. В.Зімовішча Маз.; Прывежы на косье лучок. Бобрыкі Петр.; Прымулок – ручка на косе. Запясочча Жытк.. Ручка ўяўляла сабой невялікую дугу з дрэва, якая плотна прымацоўвалася да касся. Лязо складалася з *полотна* – шырокай часткі касы (Бярэжцы Жытк.) і *клепа*, *вайстрыя* – вастрыя касы. Новую касу трэба добра адкляпаць, штоб быў роўны клеп. Калінін Хойн.; *Косіў, і затупіло войстрыё, трэбо косу побіць*. Бобрыкі Петр. Кассё прымацоўвалася да вуха – шыйкі касы: *Одломалосо ў косе вухо*. Бобрыкі Петр. пры дапамозе спецыяльнага прыстасавання – *баначкі*: *Надзень баначку і забі клінка, коб не спадала коса с косья*. Бобрыкі Петр., якая замацоўвалася невялікім клінком – *затылком*: *Уже ж у тебе коса вупадзе, затылок елі дзержыцца*. М. Малешава Жытк. Па памеры каса называлася *сямёрка*: *Колісь я вучыўся косіць сямёркай*. Калінін Хойн.; *шасціручка*: *Тут відна шасціручка пахадзіла*. Замошша Жытк.

Перад касьбой касу вастрылі пры дапамозе *клепала*, якое складалася з малатка і бабкі: *Клепалам касу кляпаем*. Стралічаў Хойн.; *Накляпаеш касу бабцы і ідзеш на луг сена касіць*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк., у час касьбы касу вастрылі *мянташкай, ментушка, ментатка, ментачка, мантачка, мяльташка* – спецыяльнай наждачная лапаткай: *Пойдзеш касіць, вазьмі з сабой мянташку*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *Каму ментаць, то есць астрыць касу, для этага і нада ментачка*. В.Зімовішча Маз.; *Ментушка – така дошчэчка, шо ментаюць косу*. Запясочча Жытк.; *Зручна было ментаткай касу кляпаць*. Міхнавічы Калінк.; *Мантачкай касу войстраць*. Грушаўка Нар.; *Вазьмі мяльташку і навастры маю касу*. Запясочча Жытк., *манцілай*: *У мене саўсім сцерлася манціла, нема чым косу патачыць*. М.Аўцюкі Калінк.

Месца пакосу называлася *покос, поле, сенокос, сенажаць, полеток*: *Месца, дзе мы збіралі сена, у нас так і называлося – луг, сенокос, поле*. Хойнікі; *Сено лежыць на покосе*. Бярэжцы Жытк., *сеножаць*: *Сенокос – это цепер обичый, а колісь того і того сеножаць була*. Хачэнь Жытк.; *А за долінаю зноў полеток поля*. Верасніца Жытк. Клінок травы, пакінуты пры касьбе, называўся *грэбень, закосок*: *От покосіў плохо траву, што грэбені покідаў, хоць ты перэкошвай*. Бобрыкі Петр.; *Закоскі ў кустох не ўкошвалі*. Дварэц Жытк.

Прасцейшай прыладай для малацьбы збожжа з’яўляўся *цэп*, які складаўся з гладка выструганай палкі – *цапільна*: *Да цапільна прывязваўся біч*. Загорыны Маз. і *біча* – верхняй часткі, якой білі намалочанае зерне: *Усё было ўручную, бічом зерне білі*. Гурыны Маз., якія рухома звязваліся паміж сабою *гужамі, хамуцікам*: *Цэп той*

гужам звязваўся. Гурыны Маз.; Цэпам малацілі – длінна палка, адна, другая ўжо каротка, а эту палку шоб прыкраніць, сюда дзелалі хамуцік з кожы. Так, калі б’еш, дык ён верціцца. Бібікі Маз. Цэп быў паўкруглы з патаўшчэннем на канцы. Цапільна звычайна рабілася з лёгкіх парод дрэў, біч – з цвёрдых. У Калінкавіцкім раёне зафіксавана іншае найменне біча – *набалдашнік*: *Гэта зараз малоцяць камбайнам, а раней – набалдашнікам*. Гурцэвічы Калінк.

Акрамя вышэйназваных, беларускі селян выкарыстоўваў яшчэ такія прылады працы для вядзення сельскагаспадарчых работ: *вілы, вілкі* ‘прылада ў выглядзе доўгага дзяржання з рагулінай або зубамі на канцы’: *Вілками навоз трусяць на полі*. М. Малешава Жытк.; *Віламі рабілі стагі*. Міхнавічы Калінк.; *Вілками пачынальнымі* пачыналі фарміраваць стог М. Малешава Жытк., *подстожnymi* – сярэдняга памеру – падавалі на стог, а *верховымі* – з доўгім дзяржаннем – завяршалі стог (Там жа); *мач* ‘доўгая палка з зубамі на канцы для пераносу сена, саломы’: *Мачом гной растрэсалі на полі*. Бабры Маз.; *сахор, кошка, шкрабалка* ‘вілы для гною’: *Дай кошку вырываць гной*. Грушаўка Нар.; *Сахорам гной накідаюць*. Малішаў Хойн.; *Нясі шкрабалку, трэба тут разграбіць гной*. Бялёў Жытк.; *крук, кручок* ‘вілы для сена, гною’: *Сено з стога выцягваюць круком*. Верасніца Жытк.; *Кручком добрэ выцягваюць сено*. Пагоннае Хойн.; *бrog* ‘прылада для ўкладкі сена’: *Брогам добра сена складаць*. Бялёў Жытк.

Пры ўборцы ўраджаю да з’яўлення машын сяляне карысталіся выключна сярпом і касой. Косяць толькі мужчыны, а жанчыны за імі вяжуць *снапы*: *Звязвалі ў снопі і ў копі зложвалі*. Хойнікі. Некалькі пасмаў жыта спецыяльна не скошвалі, пакідалі *бараду* як сімвал будучага ўраджаю: *Як кончаюць жаць, то бохроду пакідаюць, а на спаса колоскі з ёе несучь свеціць*. Запасочча Жытк.

Пяць-шэсць жменяў нажатага жыта называлася *ладка*: *У ладуэ жмень пяць-шэсць, тады еты ладкі збіраемо і вяжэмо ў сноп*. У снопу дзве-тры ладкі. *Нажала ладку і несі ў сноп, а то малой сноп*. Бобрыкі Петр. Пучкі зжатага жыта змацоўвалі *перавеслам, перамясло, перэвесла* – саламяным жгутам: *Пацяні перавесла*. Міхнавічы Калінк.; *Перамясло круціш і кладзеш жменькамі, а потым звязваеш*. М.Аўцюкі Калінк. з дапамогай *цуркі* – драўлянай палачкі даўжынёй прыкладна 35 сантыметраў, з зарубкамі на адным канцы: *Поломаласа цурка, і нема ак снопа звязаць*. Бобрыкі Петр. Снапы бываюць рознай велічыны, ад 20 да 80 см у дыяметры. Пасля снапы звязвалі паміж сабой: *мар’янка, стоўп* ‘дзесяць снапоў’: *Мар’янкi по загону ставілі ў шар*. Старажоўцы Жытк.; *Стаўпы* – *эта дзесяць снапоў у кожнай кучы*. Хамічкі Маз. і расстаўлялі іх на полі ў *бабкі, стаўкі* для прасушкі: *Бабка складаецца з дзесяці снапоў. Дзесяты кладзецца*

наверх. Міхнавічы Калінк.; *Нажала пяць стаўкоў жыта*. Махновічы Маз. Сноп, які выварочваўся і ставіўся на стоўп калоссямі ўверх называўся *гузыр*: *Гузыр – эта абрэзаны сноп, які ставілі ўверх калоссямі на верх стаўна*. Хамічкі Маз. Высушаны хлеб захоўвалі неабмалочаным у стажках-адонках ці малацілі адразу на таку пры гумнах [1, с. 158]. На таку пад снапы рабілі подсціл – *застаронак*: *На таку мы і застаронак забралі*. Хачэнь Жытк., на які ўкладвалі пасцель ‘снапы, расцеленыя для абмалоту’: *Я ўжэ одну пасцель обмолочиў*. Бобрыкі Петр., пасля чаго цэпам, пранікам малацілі жыта. Адходы пры малацьбе называліся *мякіна, абурыны*: *Ад зярна заўсёды мякіна аставалась*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *Абурын багата асталося, зграбі ў кучу*. Пагоннае Хойн.

Сенакос лічыўся больш лёгкім і прыемным заняткам, чым жніво. Раней жанчыны, якія толькі пераварочвалі і зграбалі скошаную траву, каб яна лепш сохла, надзявалі святочнае адзенне. Сухое сена адрознівалася якасцю: сена першага ўкосу лічылася лепшым і называлася *рум*: *Ох, і дарагі ж рум, да шчэ як за пагоду ўбярэш яго*. Калінін Хойн., дрэннае сена – *віш*: *Віш на падсціл, негодное сено*. М. Малешава Жытк.; парыжэлае ад дажджу – *рудзяга*: *Ні ў кого сена доброго нема, одна рудзяга*. Верасніца Жытк.

Для захавання сена зграбаюць у доўгія валы, якія пасля змяшчаюць у *копы* – *Сена ў копі зложвалі. Так сена збіралі*. Стралічаў Хойн., *стагі, скірды, скірды', сцірды*: *Салому складвалі ў скірду*. Хойнікі; *А тут лажу скірду, а ты далей*. Пагоннае Хойн.; *І як токіе сцірды поробіла*. Грычынавічы Жытк. Даследчыкі лічаць, што сучасныя стог і скірда развіліся са старажытнага прыстасавання для сушкі снапоў на полі – азярода, які нагадваў высокі плот або лесвіцу. У зямлю ўкапвалі слупы з адтулінамі, у якія ўстаўляліся жэрдкі. Снапы ўкладвалі паміж дзвюма жэрдкамі такім чынам, каб адзін канец снапа звісаў на адзін бок, а другі на іншы [5, с. 64]. Аднак на Палессі больш распаўсюджаны стагі і скірды без жэрдак: спачатку рабіўся з ветак, галля, дошак *адзёнак, аснова*, на якую накладалася сена: *Браліся галіны, палкі, дошкі і складаўся адзёнак*. Прудок Маз.; *Аснова стога рабілася з ветак, сучча, а пасля ўжэ сено на яе складалі*. Вялікі Бор Хойн.

У гаворцы Мазырска-Прыпяцкага Палесся кожная частка стога і скірды атрымала сваё найменне. Вертыкальная, апорная жэрдка ў стозе называлася *астрова*: *Астрова дзержыць стог, эта жэрдка пасярод стога*. Калінін Хойн., ніжняя частка стога мела назву *адзёнка*: *Адзёнку каровы есці не хочуць*. Віць Хойн., а верхняя – *верхоўе*: *Стог позацекае, то верхоўя воз будзе*. Дварэц Жытк. Сена ці салома замацоўвалася жэрдкай – *апоўзнікам*: *Прынесі апоўзніку, бо ўжэ стога склалі*. Махнавічы Маз. Наверх стога кладзецца *пометнік*: *Пометнік – веткі з*

лозы з'язаныя на стога, а шчо отрубаюць – то ўніз. Дварэц Жытк. Калок, якім прытыкаюць пласты сена ў капе або возе, каб не зрывала ветрам, называўся *прытыка*: *Прытыкоў на копы насечы!* М.Малешава Жытк.

Ахапак сена ці саломы, які можна было захапіць рукамі, называўся *абэрэмок, перэбер, пласт*: *Пласт на вілы, а рукамі бярэш, то абэрэмок*. Сямігосцічы Жытк.; *От набраў перэбер, чуць пудняў на копу*. Бобрыкі Петр. Пры перавозцы вазамі сена таксама мела сваю дэфініцыю: *настрамок, прыцежанка*: 'невялікі воз сена (200-400 кг)': *Шчо я там наклаў, онно настрамок!* Сямігосцічы Жытк.; *Прыцежанку прыўёз одзін раз вушэй драбцоў*. М.Малешава Жытк.

Частку сабранага ўраджаю захоўвалі ў спецыяльна прызначаных для гэтага ёмістасцях. Для захавання зерневых культур існаваў такі посуд: *конозобка*: *Конозобка плецёна така, жыто сыпалі, горло вузке*. Запясочча Жытк.; *купа*: *Велізна купа на оўёс була коліся*. Луткі Жытк.; *цямінтоўка*: *Цямінтоўка – бочка для захоўвання зерня*. Міхнавічы Калінк.; *стаўніца*: *Стаўніца – веліка бочка, ля стаўніцы і жорнава навек стаялі*. Рудня Калінк.

Поліфункцыянальнымі, у якіх захоўвалі самыя розныя прадукты, былі: *бочка*: *Бочка з клепок, а кадоўбы не*. Бярэжцы Жытк.; *ваган*: *Падай мне вагана, я проса насыплю*. Замосце Калінк.; *дашчанка*: *Пасадзіла дашчанку жыта*. Дзякавічы Жытк.; *кадаўб, кадоўб, каўдоб*: *Кадаўб часцей усяго з ясеня рабілі*. Іванаўка Хойн.; *Без кадоўба абыйсцись можна*. Галоўчыцы Нар.; *І зараз у нас каўдоб стаіць*. Грычынавічы Жытк.; *дзежка*: *У дзежцы цеста замешваем на хлеб*. Бібікі Маз.; *У кашах бульбу з поля вазілі*. Бібікі Маз.; *ліпоўка*: *У веліку ліпоўку ссыпалі жыто*. Балажэвічы Маз. Спецыяльна для перавозкі бульбы існаваў *колупушок*: *У мене порваўся колупушок, сыплецца з воза картопля*. Бярэзнікі Жытк., для ільнянога сям'я – *лагун*: *Насыпаў цэлы лагун ільнянога сем'я*. Бобрыкі Петр., а для ручной сяўбы існаваў *кошэль*: *У кошэль жыта насыпаем для сяўбы*. Галоўчыцы Нар.

Агародніну захоўвалі ў *буртах* – доўгіх капцах, прысыпаных зямлёй: *Бурты прыкрывалі саломай і зямлёй на зіму, яны да вясны стаялі*. Гурыны Маз.; *капцах, скапцах, скопцах*: *У скопец богато насыпала картоплі. Надо саломою прысыпаць і землею, каб не замерзла картопля*. Бобрыкі Петр.; *Схадзі ў скапец, набяры бульбы*. Міхнавічы Калінк.; *Во капец на дварэ, і саломкай абкладвалі, каб цёпла было*. Гурыны Маз.; *лобасе*: *І у лобасе дзержалі бульбу, але не ў Гурынах*. Гурыны Маз.; *пограбе, погребе*: *Схадзі ў пограб за буракамі*. Бібікі Маз.; *падполе, подпале*: *У поднал бульбу ссыпалі*. Каменка Маз.; *укупчыку*: *Бульбу в укупчыкі складаем*. Дудзічы Калінк.

Людзей, які займаюцца сельскагаспадарчымі работамі, называюць *аратай, ратар, плугар, пахар, плугаўшчык* ‘земляроб, араты’: *Аратай –эта мужчына, які ідзе за плугам.* Бабры Маз.; *Плугар – той, хто за плугам ходзіць.* Стрэлічава Хойн.; *Пахар увесь агарод спахаў.* Пудакоў Хойн.; *Кожную вясну ратары на поле выходзілі.* Міхнавічы Калінк.; *Соткі арэ плугаўшчык.* Дарашэвічы Петр.; *Ратай гораў соткі конем.* Хачэнь Жытк.; *косар ‘касец’.* *Отправіць хочэ косароў на болото.* Бярэжцы Жытк.; *падсяваха ‘рабочая, якая займалася пасевам ці зборам ураджаю’.* *Шмат падсявах у полі вясной.* Міхнавічы Калінк.; *саджальніца ‘сейбітка бульбы’.* *Тая саджальніца будзе з табой працаваць.* Дарашэвічы Петр.; *У нас цяпер у калхозі мало саджальніц.* Юравічы Калінк.; *скрабуха, трапанніца ‘трапальшчыца лёну’.* *Жанчына, якая скрабе лён, то скрабуха.* Дарашэвічы Петр.; *Трапаць лён нада крэпкія трапанніцы.* Верасніца Жытк.

Земляробства непарыўна звязана з жывёлагадоўляй – адным з важнейшых заняткаў беларусаў. Менавіта жывёлагадоўля забяспечвала гаспадарку прадуктамі харчавання, сыравінай для промыслаў, давала арганічныя ўгнаенні, без якіх немагчыма прадуктыўнае земляробства. З старажытных часоў насельніцтва Беларусі, у тым ліку і на Мазырска-Прыпяцкім Палессі, займалася развядзеннем буйной рагатай скаціны, а таксама авечак, коз, свіней, хатняй птушкі.

Агульнымі найменнямі свойскай жывёлы выступалі: *худоба:* *Худобу ў хлеў заганялі.* Прудок Маз.; *гаўяда:* *Ось і чуюць людзі, што за ракою пашла пошасць ламаць людзей, а паморак косіць гаўяда.* Лучыцы Петр.; *скоціна:* *Уся скоціна даўно на пасбішчы.* В.Аўцюкі Калінк. Сукупнасць свойскай жывёлы называлася *стадо, стая, чарга, черга:* ‘статак кароў’: *Стадо короў на выган гналі і пастух за імі глідзеў.* Дразды Маз.; *Багатая стая была ў нас кароў.* Бібікі Маз.; *Коровы выганялі ў чаргу, пасцілі іх до 10-12 часоў, гналі дахаты, подоілі, постояла часа два – і назад.* Каменка Маз.; *У чергу выводзілі тожа рана, калі сонца толькі ўсходзіла.* Міхнавічы Калінк.; *атары ‘вялікі гурт авечак’.* *Атары з авечкамі мала было.* Гурыны Маз.; *згон ‘вялікі статак коней’.* *Вунь згон коней жэнуць на пашу.* Паляжач Гара Петр.; *гуртам* хадзілі і буйны рагаты скот, і дробныя жывёлы, і птушкі: *Гурт кароў ужо прыйшоў з поля.* Дудзічы Калінк.; *Гурт авечак.* Дразды Маз. *Молодняком* называлі ўсіх маладых жывёл: *На ферме богато молодняка короў.* Дудзічы Калінк.

Цэнтральнае месца са старажытных часоў займала буйная рагатая жывёла: *карова, корова:* *Кароў ўжэ мала ў нас.* Гурыны Маз.;

Корову амаль усе ў нас дзяржалі. Стралічаў Хойн.; бык, бугай ‘самец каровы’: І быка гадавалі колісь. Прудок Маз.; Як бык карову пакрываў, то бугай называўся. Каменка Маз.; вол ‘кастрыраваны бык’: Раней на воле пахалі. Бібікі Маз.

Валом быка пачынаюць называць ва ўзросце трох-пяці гадоў толькі пасля таго, як яго пачыналі запрагаць у *ярэмец* – своеасаблівы хамут: *Калі адзін вол у вазу, то яго запрагаюць у ярэмец.* Кучкі Петр. і выкарыстоўваць на сельскагаспадарчых работах. Першапачаткова паляшукі насцярожана адносіліся да каня: *Канём усе работы рабілі: і аралі, і вазілі.* Слабада Маз, аднак, дзякуючы сваім рабочым якасцям, ён хутка выцесніў вала ў якасці асноўнай рабочай жывёлы. Каня, якога з-за ўзросту яшчэ не выкарыстоўвалі ў працы, называлі *жарабятко, жарабенак, жэрэбіцка, жэрэб’я*: *Жарабятко – малы конік, на ім яшчэ не аралі.* Бібікі Маз.; *Дзіцяня ў каня называецца жарабенак.* Рудня Калінк.; *Жэрэбіцку кобула прывела.* Хачэнь Жытк.; *Не подпускае к жэрэб’яці кобула.* Пагост Жытк.; *лашадка, лашадко, лашычко: Лашадку до кобылы прыв’язвалі.* Прудок Маз.; *У войну росціла я ету лашычко.* Бібікі Маз.; *лашаня, лошаня: Лошадь і лошаня мелі. Добра было.* Гурыны Маз.; *І лашаня е, маленькае, добрае.* Бібікі Маз.; *лашонак, лашачок: У лошадзі – лашонак.* Бібікі Маз.; *Лашачок такі часта бегае за возам, сваёй маткай.* Бібікі Маз.; *лашча: У кабылы то лашча было маленькае.* Гурыны Маз. Невылегчаны конь – *жарабец: Упрагай жарабец на работу.* В. Аўцюкі Калінк.; або *огер, ёгер: Огер – той конь у нас, шчо не лехчаны.* Сямігосцічы Жытк.; *У нашум колгасі тры ёгірэ, бо калгас наш племенны по конях.* Тураў Жытк. Самка каня называлася *кабыла, кобыла, кобылка, кабула, кобула: Кабыла доўга мне служыла.* Гарбавічы Калінк.; *Кобылу цяжэло было дзержаць, цэла лета сена касілі.* Загорыны Маз.; *Му кажом кобула, а вон кабула.* М. Малешава Жытк.; *Кабылка ў мяне дабрэнная была.* Міхнавічы Калінк. або *жарабіца ‘маладая кабыла’: З этае жарабіцы кабула разробіца, бач, екіе ў ёе персьці, а стройна ека.* Брынёў Петр. і таксама выкарыстоўвалася як цяглавая сіла.

Найбольш папулярнымі па масці былі *гнедыя* коні: *Коні гнедыя буваюць, значыць карычевыя.* Гурыны Маз., радзей сустракаліся *вараныя ‘чорнага колеру’: Каня варанога цяжко было ўбачыць – рэдка бачылі хто.* Гурыны Маз.; *папаляныя ‘шэрага колеру’: Былі такія коні – папаляныя, яны сівыя, туманныя.* Бібікі Маз.; *белыя: Белы конь такая рэдкасьць у нашай мясцовасці.* Пудакоў Хойн.;

мурыя, рыжыя ‘светла-карычневыя’: *І мурые коні е.* Буйнавічы Маз.; *У яго кобыла рыжая.* Гурыны Маз.; *острізы: ‘чорна-рабыя’: Острізы вельмі распаўсюджаны ў нашай вёсцы.* Дудзічы Калінк. і вельмі рэдка – *красна-рабыя, подласыя: ‘чырвона-белыя’: Коні шчэ бываюць у яблыках, рабыя, чорна-рабыя, красна-рабыя.* Гурыны Маз.; *Красны конь, а под чэрэвом белое, то подласы.* Запасочча Жытк.; *рабы, рабы ‘з плямаў рознага колеру’: Коні бываюць рабыя, але ў нас нема.* Гурыны Маз.

Для каня, прывучанага хадзіць ва ўпражцы з правага боку, існавала найменне *баразённы*: *От хорошы баразённы конь, усе панімае.* Слабада Маз., а непрывучаны конь ці вол зваўся *невукам*: *Невука ўзяў, вон цебе поносіць!* Хачэнь Жытк. Для навучання і падтрымання дысцыпліны сярод жывёлы пастухі выкарыстоўвалі найперш *пугу, пугоўе* – пяньковую вяровачку або сырамяць, на канцы якой навязваецца некалькі вузельчыкаў, прымацаваную да палкі: *Пугай гоняем скаціну ў поле.* Гурцэвічы Калінк.; *Занясі пугоўе ў хлеў.* Міхнавічы Калінк. Для пугі і яе разнавіднасцей ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся зафіксавана шмат назваў: *батажок ‘пуга’: Ты паганяй яго батажом, бо так не паслухаецца.* Малешаў Хойн.; *бізун ‘вітая з ільну, канапель пуга’: Трэба новы бізун плесці.* Прудок Калінк.; *біч ‘бізун, сплечены з дробных раменьчыкаў’: Бічом яе раз, і карова ідзець.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *вузлянка ‘вяроўка з вузламі на канцах’: Дзед лупцануў каня вузлянкай.* Велецін Хойн.; *гарапнік ‘біч, сплечены з тонкіх дубовых палосак, да якога чапляецца раменная пуга’: Гарапнік плетуць із тонкіх дубцоў, шоб не ў пары одзін буў.* Пагост Жытк.; *дубец ‘паганялка’: У нас у вёсцы жывёлу паганяюць дубцом.* Дудзічы Калінк.; *кік ‘дубец, якім паганялі жывёлу’: Сёння выганяла кароўку кіком, бо не ішла.* Дудзічы Калінк.; *кнут ‘плечены з раменных палосак арапнік або вітая з ільну, канапель пуга’: Кнутом білі жывёлу. А яго з рэменя шылі.* Хойнікі; *пасцюшка ‘доўгая пуга’* Тураў Жытк.

Пачэснае месца ў сялянскай сям’і займала карова, якая мела шмат найменняў па самых разнастайных адзнаках. Калі карова доіцца, дае малако, тады яе называюць *дойнай*: *Дае малако дойная карова.* Прудок Маз., пакрытая карова завецца *цельнай*. Калі карова перастала даваць малако і не цельная, тады яна мела назву *ялаўка*: *Ялаўка – гэта праблемная жывёла.* В.Аўцюкі Калінк. Патомства каровы *цялёнак, целёнак, цялятка, цялятко, цяля*: *І карову дзяржым, і*

цялёнка. Вялікі Бор Хойн.; *Ва дварэ целёнак бегае. Кацуры Калінк.; Цялятка з каровай стаіць у хляве. В.Аўцюкі Калінк.; Цялятко ўжо радзілася. Міхнавічы Калінк., выпушчанае пасля зімы на пашу, называецца выпускам: Яна яшчэ была выпускам, а ўжо ацялілася. Грэбень Жытк.*

Шмат найменняў каровы і цялят звязаны

– з узростам: Аднагадовае цяля называлася *налетка, летошнік, нярэлятак, нярэлітак*: *Налетка з каровую оставілі зімоваць. Аравічы Хойн.; Там цялята-летошнікі пасуцца ўсе лето й зімуюць там. Дварэц Жытк.; У мяне зараз вунь нярэлетак у хлеве стаіць. Рудня-Гарбовіцкая Калінк.; Нярэліткаў было мала. Дудзічы Калінк.; апомяк 'маладое цяля да двухмесячнага ўзросту': Пака двух месяцаў нет, то то апомяк. Прудок Маз.; подцёлок 'двухгадовае цяля': Дзе ж то наш подцёлок? Азяраны Жытк.; трэцячка, трэйцяка 'трохгадовая карова': У мяне дома тожа трэцячка – то карова, якой тры гады. Козенкі Маз.; Наша трэйцяка ўжо велікая, але шчэ не побегала. Замосце Калінк.; чэцьвертак 'жывёла чатырохгадовага ўзросту': Чэцьвертакоў цеперака ніхто не дзержыць, а раней на кошарах булі такія букі, іх не запрэгалі, воны толькі гулялі, а потым на м'ясо іх отводзілі гайдашы. Буйнавічы Маз.;*

– адносінамі да з'яўлення патомства: *цяліца, цялічка, нецель* 'карова, якая яшчэ ніводнага разу не цялілася': *Кагда маладая карова, то цяліца. В.Бокаў Маз.; Наша карова ацялілася, прывяла чорную цялічку. Юравічы Калінк.; У нас карову, якая шчэ не цялілася, называюць нецель. Козенкі Маз.; первацёлка, первоцёлка, первая цёлка, першачка, первачка, нявусцінка, дровіца 'карова, якая нарадзіла першае цяля': Первацёлка – гэта цёлка, якую карова нарадзіла ў першы раз. Акулінка Маз.; По ўзросту называлі первоцёлка. Хойнікі; Наша первая цёлка нешта захварэла. Дудзічы Калінк.; У нас дзве каровы: одна первоцёлка, другая ўжо старая. Дарашэвічы Петр.; Наша первачка першага бычка прывяла. Карчовае Хойн.; Першачка у мене цепер. Крэмна Жытк.; У нас була нявусцінка такая ўдалая: і малака, і масла – усяго было. Злодзін Маз.; Як першым цялятком короўка, то кажуць дровіца. В.Малешава Жытк.; нярэдайка, перэдайка, перэдойка 'няцельная карова': Няцельную карову перэдайкай называюць. Прудок Маз.; Трэба прадаць нярэдайку. Міхнавічы Калінк.; Не погуляла, то перэдойкаю була. М.Малешава Жытк.;*

– своеасаблівымі адзнакамі: *мерэжык, полеток, пасочка* 'кальцо на розе, па якім можна вызначыць, колькі год карове': *Мерэжыкі на*

рогах у корову показваюць, колько оцеляў. М. Малешава Жытк.; Колькі ў корову на рогах пасочкоў, столькі ей год. Бобрыкі Петр.;

– масцю: рабка ‘плямістая карова’ (М. Малешава Жытк.); перэстая ‘стракатая: з белымі, жоўтымі ці карычневымі плямамі’: У чэрэдзе перэста карова е. Ляскавічы Петр.; рыжоўка: Рыжоўка – карова рыжага колеру. Дудзічы Калінк.; полова’ ‘светла-жоўтай масці’: Была ў нас полова карова. Буйнавічы Маз.

Калі коней даглядаў спецыяльна наняты пастух, то кароў пасвілі па чарзе ўсе жыхары вёскі. Чарга пасвіць жывёлу называлася калейка, пачарэжня, каровы, путо: Заўтра трэба калейку атпасціць. Камаровічы Петр.; У суботу нам каровы. Грычынавічы Жытк.; Жануць у нас па пачарэжні кароў. Аравічы Хойн.; Сёння наша путо пасці кароў, трэба рано ўставаць. Бялёў Жытк.

Да дробнай хатняй жывёлы традыцыйна адносяцца: свінья, поросся, поросюк, кабан, кабанчык: Свінья малі, так свіньям той жолуд. Чэрнічы Жытк.; Малыя порсючкі. М. Малешава Жытк.; Дзержым шчэ поросся. Прудок Маз.; Нешта наш кабан нічога не есь. Рычоў Жытк.; Наш кабанчык увесь у пятнах. Дудзічы Калінк.; авечка, вечка: Многа каго дзяржалі: кароў, коз, коней, у каго і вечкі былі. Іх жа стрыгуць да палотны ткуць з тыя воўны. Дразды Маз.; каза: Каза малако ляхэбнае дае. Слабада Маз.; казёл: Казлы на м’ясо рэжуць. Навінкі Калінк.; Ну й барада ў казла, як лён, белая. Карчовае Хойн.; маркач, моркотун, морхотун, моркоцень ‘неспакладаны баран’: Нялехчаны баран – маркач. Прудок Маз.; У табуне бувае некалькі морхотуноў. Тураў Жытк.; Моркоцень – то вытворнік овечы. Пагост Жытк.; кныр, крынчук, кнораз: ‘самец свінні’: Кныр свінню пакрываў. Каменка Маз.; З кноразы м’ясо паганэ, яго есці не будзеш. Капцэвічы Петр.; Узяў ды крынчука згубіў, як пас. Аравічы Хойн.

Свінаматку, якая з’яўляецца важаком у табуне свіней, называлі стадніца: Стадніцу дзержы, то мацімеш і плод і сало. Старажоўцы Жытк. Яшчэ гадоў пяцьдзесят назад у некаторых раёнах свіней не трымалі дома, а выганялі ў поле, дзе яны самі здабывалі ежу: жывіліся травой на выганах, ці іншы раз капалі карэньчыкі ў лесе. Вечарам іх кармілі, каб яны зусім не сталі дзікімі і не паўцякалі ў лес. Такіх свіней называлі надворнымі: Былі раней надворныя свіні, іх пасцілі, ці самі пасціліся. Жахавічы Маз. Некалі свіней проста адвозілі на невялікія астраўкі сярод балота, дзе жывёлы свабодна жылі ўсё лета, а восенню іх, напаўдзікіх, забіралі дадому.

У асобную групу можна выдзеліць назвы маладых істот: парасятка, поросятка: ‘маленькі парсючок’: Зараз толькі адно парася дзержым – і ўсё, не так, як раней. Гурыны Маз. Хоць там і дванаццаць, хоць два, усё адно – парасятка. Акулінка Маз.

Поросятко купіла, хорошае. Вялікі Бор Хойн.; казліца ‘маленькая каза’: Казліца, калі шчэ маленькая, а як вырасце – так каза. Гурыны Маз.; казяты, козеняты, казяня, козка ‘казляняты’: Е шчэ маленькія казяты. Гурыны Маз.; Куры, ціпачкі, свінні, поросятко, козы, козеняты жылі ў хлеві. Каменка Маз.; Козак паіла. Слабада Маз.; Казяня ў хату ўскочыла, выгані. Міхнавічы Калінк.; падсвінак, падсвінак, пацвінак, подсвінок, подсввінак, поцвінак, подсввіняка ‘падраслае парася’: Я купіла сабе поцвінка за дваццаць рублей. Макарычы Петр.; Падсвінкаў добрых дзяржала. Слабада Маз.; Малое парася – да пяці-шасці месяцаў – то падсвінак. Міхнавічы Калінк.; Нідзе не было подсввінякі купіць. Сямурадцы Жытк.; ярачка ‘маладая авечка, якая яшчэ не ягнілася’: Ярачкі – эта якія яшчэ не ягліліся авечкі. Гурыны Маз.

У кожнай сялянскай гаспадарцы былі хатнія птушкі: *андык, ендык, гандычка: Андыкі наглые, ек гусі! Воны, як свішчы, так не любяць. Запясочча Жытк.; Летось буў ендык шчэ большы за гэтаго. Верасніца Жытк.; Гандычак многа развадзілі, усе тоўсценькія такія. Загорыны Маз.; гуска, гусы: Гусы нікагда з курамі не пасвіліся. Загорыны Маз.; Гуска недзе на дварэ ходзіць. Загорыны Маз.; качка: Качкам вода нада. Гурыны Маз.; курыца: Курыцы отдзельно от квоктух ходяць. Загорыны Маз.; квоктуха: ‘курыца, якая выседжвае або выводзіць куранят’: Квоктуха з вывадкам па двары всегда ходзіць. Загорыны Маз.; певень, таптун: ‘самец курыцы’: Певень курыцамі камандуе. Загорыны Маз.; Топтун недзе пропаў, одны куры ходзяць. Камаровічы Петр. Для маленькіх птушанят існавалі свае, больш ласкавыя найменні: ціпачкі, пуляня, пулянятка ‘кураня’: Сядзела квактуха, нанеслася і вувела пулянята. Аравічы Хойн.; Як вылупяцца пуляняткі з яічак, ды ўсе такія жоўценькіе, пушысценькіе. Аравічы Хойн.; Маленькія – ціпачкі, большыя – куры. Ваду стаўляюць ціпачкам, курэй кармілі найбольш картошкаю, стаўляюць палову з мякінаю. Каменка Маз.; андзючата ‘птушаняты індыка’: Колькі андзючатак у цябе вывелася? Дудзічы Калінк.; качаняты, вуцяня, вулечка ‘качаня’: Трэба ўжы вуцянят пакарміць. Аравічы Хойн.; Вулечка згубілася. Карчовае Хойн.; Качаняты меншы ростам, ну і не такія паваротлівыя, як гусі, гусі ж лятаюць, а качкі не. Гурыны Маз.; гусынятко, гуся: ‘птушаня гусі’: Гусынятко з гуской выпасваюцца. Загорыны Маз.; Гуся адное загубілася недзе. Дудзічы Калінк.*

Асобна вылучаецца тэматычная група назваў частак тулава жывёлы:

– назвы, уласцівыя амаль ўсім жывёлам: *галова ‘верхняя або пярэдняя частка цела жывёліны, якая заключае ў сабе мозг’: На*

галоу каня надзявалі уздзечку. В. Аўцюкі Калінк.; *падчарэўе* ‘жывот у свойскай жывёлы’: *Ну, падчарэўе ў свіней, кароў шчэ было.* Гурыны Маз.; *лапатка* ‘плоская шырокая косць трохвугольнай формы ў верхняй частцы спіны’: *Во свінню біла – лапатку сабе, сцёгну прадала.* Гурыны Маз.; *сцёгны* ‘частка нагі жывёлы ад тазасцегнавога да каленнага сустава’: *У сцёгнах сама болей мяса.* Бібікі Маз.; *азадок, задок* ‘задняя частка цела свойскай жывёлы’: *Карова на азадок упала.* В.Аўцюкі Калінк.; *Бабуля стукнула казу па задку.* Міхнавічы Калінк.; *вантробы* ‘унутраныя органы грудной клеткі і жывата жывёлы’: *Закалоў кабана, вантробы ў начоўкі выпусціў.* Слабада Маз.; *каса* ‘селязёнка’: *Касу хто і выкідае, а хто і варэ, тады начыняе каўбух.* Сямурадцы Жытк.; *кендзюх* ‘страўнік жывёлы’: *Трэбло было напхаць кендзюха, да няма мяса.* Грушаўка Нар.; *кішка* ‘частка органаў стрававання жывёлы’: *У кішкі начыняюць унутранасці і робяць каўбасу.* Гурыны Маз.; *крыж* ‘ніжня частка хрыбетніка жывёлы’: *Не бі карову па крыжу.* Буйнавічы Маз.; *лапа* ‘ступня або ўся нага ў жывёл’: *Куры лапамі градкі паразрывалі.* Гурыны Маз.; *муса, прысы,* *пуса* ‘морда ў жывёл’: *Муса ў коня, у коровы, у свіны.* Запасочча Жытк.; *Падзяржы цяля за пусу, а я пакармлю.* Навінкі Калінк.; *Прысы лошыцы* *показаліся ў лозе.* Хільчыцы Жытк.; *путра* ‘лёгкія ў жывёлы’: *Закалоў кабана, трэбо вупусціць кішкі, а тады вуразаць путра.* Жахавічы Маз.;

– назвы спецыфічных частак тулава, уласцівых толькі канкрэтнай ці роднасным жывёлам: *вымя, вум’е, дойла* ‘орган з малочнымі залозамі і саскамі ў свойскай жывёлы’: *Поўнае вымя ў каровы.* Прудок Маз.; *Вум’е таке цвёрдэ, што не подоіш.* Жахавічы Маз.; *Вяліке дойла карова наела.* Капцэвічы Петр.; *капыт* ‘рагавое ўтварэнне на канцы ног у каня, каровы і г.д.’: *Конь капіты збіў.* Гурыны Маз.; *крайкі* ‘малочныя зубы ў каровы’: *Карова сена не есць, крайкі спускае.* Буйнавічы Маз.; *крыніца* ‘ямачка каля пупавіны, па якой узнаюць карову, добрая на малако ці не’: *Крыніца пуд чэрэвом ля пупа у карову. Колі добрая, глыбокая крыніца, то добрая карова на молоко.* Бобрыкі Петр.; *пудбородоўніца, пудбородзіца* ‘ашыек у каровы’: *От добрая пудбородоўніца ў мой карову.* Бобрыкі Петр.; *От у карову вісіць пудбородзіца.* Бобрыкі Петр.; *лыч* ‘выцягнутая прэдня частка галавы ў свінні’: *А ў свінні гэта лыч называўся.* Гурыны Маз.

У групу эмацыянальных, экспрэсіўных назваў жывёл уваходзяць: *галагун* ‘певень’: *Галагун пракляты, толькі і знае ў агароды лазіць.* Перароў Жытк.; *вупусточок* ‘цялушка на першай пашы’: *Целушка лето стоіць у хлеве, зімуе, адале вупускаем на весну с каровой і назывем вупусточок.* Бярэжцы Жытк.; *канча* ‘худы конь’:

Етае канча скора згіне. Тульгавічы Хойн.; короўзно, піэйка, рыкеля 'карова': Это короўзно, ей багато сена трэба. М. Малешава Жытк.; Піэйка зовом, бо подзываем піэйка-піэйка-піэйка. То вона йдзе к голу, прывукла й йдзе. М. Малешава Жытк.; Рыкеле, о рыкеле, ходзі домоў. М. Малешава Жытк.

Шмат народных найменняў існуе для свойскай жывёлы, якая чым-небудзь адрозніваецца ад іншых. Так, бязрогую карову завуць *голомоўза, тоўмуга, куца, комель, кукса, лабата*: *Куцые корову на молоко вельмо добрыя. Дварэц Жытк.; Кучкі Петр.; Ек корова без рог, то это комель. Ляскавічы Петр.; Ад суседкінай куксы вырасла такая ж самая бязрогая карова. Карчовае Хойн.; Лабата Саўчына карова вечна ў шкодзі, найдзе ж яе, хаця ты вазьмі да ў еку пустыню гані. Аравічы Хойн.; задзірыстую, бадлівую карову – бойкая, заводлівая, колкая, колючка: Купіла карову, а яна такая бойкая, што ўсіх кароў таўчэ. Капцэвічы Петр.; У нашай чарадзе дзве заводлівыя каровы. Жахавічы Маз.; Таке ўжэ колка корова. Прудок Маз.; Колючка корова – колючка. Запясочча Жытк.; карову з вялікімі рагамі – рагатка, рагуля: Наша рагатка дае малака добра. Навікі Маз.; Прозвалі рогулю за велікія рогі. Верасніца Жытк.; Рогі ў нашай рагулі вялікія. Хойнікі; добра дагледжанае, адкормленае парася – кормнік, кормны, луцік: Пудоў на дванаццаць кормніка нагадаваў, сала таўшчэй за стакана на хібу. Турбінка Маз.; Кормны кабан у іх. Слабада Маз.; От луцік харошы, як лялька, мабуць, адным малаком гадавалі. Капцэвічы Петр.; пераборлівую ў ежы жывелу – зазімкаватая, лютоежлівуй: Летам зазімкаватая карова шчэ нічога, а зімою, хай яе пералогі возьмуць, не есць і малака не дае. Прудок Калінк.; З лютоежлівых кароў молока не вуціснеш, бо яны на сено гледзець не хочуць. Прудок Калінк.; жывёлу з фізічнымі недахопамі – бельматая 'хворая ці сляпая на вока': Так бельмата карова – адразу відаць. Прудок Маз.; лысы 'конь з лысінай на лбе': Лысы – такі конь з лысінкай на лбу. Гурыны Маз.;*

Як і людзі, жывёлы хварэлі на самыя розныя хваробы: бешанство 'інфекцыйная хвароба, якая паражэе цэнтральную нервовую сістэму, вадабоязь': *У лесе жывотныя бегалі, так бешанством заражаліся ў лесе ад жывотных лясных. Прудок Маз.; парэз 'пасляродавая траўма, пры якой карова перастае есці, даваць малако': У каровы пасля ацёла парэз бывае вялікі. Бібікі Маз.; паўзмозг 'хвароба жывёл, якая суправаджаецца галаўнымі болямі': Мая кароўка аднойчы паўзмозгам захварэла. Акулінка Маз.; рожэ 'інфекцыйная хвароба жывёлы, якая характарызуецца запаленнем скуры': А пры рожы выбіваюцца на целе свіней красныя плямы. Гурыны Маз.; кароста 'хвароба скуры, якая суправаджаецца гнойнай*

высыпкай і моцным свербам': *Мой конь каростай заразіўся. Міхнавічы Калінк.; макрэц 'мокры лішай на нагах у коней і буйной рагатай жывёлы': Пахадзіла карова па балоце – на табе макрэц. В.Аўцюкі Калінк.; ніжыперціца 'хвароба кароў': Ек ніжыперціца, то ў кароў междоу ракоціц загной получаецца. Сямігосцічы Жытк.; перэлогі 'хвароба на живот у коней і буйной рагатай жывёлы': Напалі на жэрэбца перэлогі. Ляскавічы Петр.; сапавец 'заразная хвароба коней': Сапавец бывае ў коней. Дарашэвічы Петр.; ташэна 'хвароба свіней': Свіння на ташэну захварэла. Пудакоў Хойн.; шпарніца 'хвароба капытоў': На шпарніцу цяля захварэла. Белы Пераезд Петр. Хваробы жывёл ў даўнія часы лячыліся самімі сялянамі падручнымі сродкамі. Так, ад каросты каня выратоўвалі адварам тытунёвых лісцеў, зацвярдзелае вымя каровы добра націралі брусам, а ад некаторых хвароб не было паратунку, напрыклад, ад сапу. Калі жывёла хварэла, то яе не чапалі: *Як каняка занядужае, то або сама найдзе якуюсь траву дай ачуняе або здохне* [5, с. 399].*

Назвамі месца выпасу хатняй жывёлы з'яўляюцца: *пазбішчэ, пасьбішча, пастбішча, пастбішчэ, пасвішчэ, пасавішчэ*: 'месца для выпасу жывёлы па-за межамі вёскі; магло знаходзіцца ў лесе або рове': *Луга няма, поля тожа няма, балаты кругом былі, у нас па лесе, па равах паслі, ета і пазбішчэ было. Гурыны Маз.; Каровы заўсёды на пасьбішчы летам. Слабада Маз.; Сонцэ другі тыждзень печэ, аж на пасавішчы ў копанцы вады нема. Сялюцічы Петр.; На пасвішчэ каровы гонюць. Пагост Жытк.; Жывёлу раніцай на пастбішчэ выганялі. Міхнавічы Калінк.; выпас: Скаціну гоняць на выпас. В.Бокаў Маз.; выган, вуган: Кароў на выган гоняць. Загорыны Маз.; Каровак на вуганах пасцілі, па лесу больш пасцілі. Каменка Маз.; вузварат: На вузвараце цяля прыпыні. Прудок Калінк.; балацянка 'балоцістае месца для выпасу жывёлы': На балацянку кароў гналі, ну это места, дзе было балота многа. Дразды Маз.; дубнянка 'месца ў лесе для выпасу жывёлы': Ну куды кароў гналі, ведама, у лес. Лес з дубам то это дубнянка. Туды кароў гналі пастухі. Дразды Маз.; кашары 'месца для выпасу жывёлы, абмежаванае агароджай': Каровы ў нас у кашарах. Козенкі Маз. Калі агарожана месца, то называецца кашары. Прудок Маз.; апалока: На апалоке заўсёды травы больш, туды жывёлу водзім. Замосце Калінк. Выбітая жывёлай паша называлася збой, бубон: *На одном лузі тры стадзі, ека там паша, збой!* Пагост Жытк.; Пасе каровых на голом бубоні. М. Малешава Жытк.*

Вызначана і тэматычная група назваў кармоў для свойскай жывёлы. Буйную рагатую жывёлу кармілі зімой нарыхтаваным сенам: *Сена карове давалі. Гурыны Маз. або сенам напалам з саломай – трусянкай, трушанкай, трушаніцай: Трусянка – это ператрасуць*

віламі сена і салому і кормяць. Бібікі Маз.; Нема сена, так трушанку коровам даём. Ляскавічы Петр.; Дай трушаніцы карове. М.Аўцюкі Калінк. Толькі калі сена не хапала ў выніку неспрыяльнага надвор'я для нарыхтоўкі яго дастатковай колькасці, тады давалі салому, парэзаную і запараную: рэзку, паранку: А як у калхозе, рэзку папарэжуць. Гурыны Маз.; Паранка астыла, можна несці карове. Прудок Калінк. Акрамя таго, на корм жывёле ідзе пойла, пойма 'рэдкі корм – сумесь мукі, вады і вотрубей': А пойла з мукі дзелаецца і карове даём. Бібікі Маз.; Пойла насіла ды малако даіла. Слабада Маз.; Намяшай пойму карове. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Усю скаціну кармілі ўсю зіму аднолькава, выключэнне рабілі толькі для каровы, якая нядаўна ацялілася. Корм карове падчас даення называўся паднос: Не прыпусціла корова молока – эта корова з подносом, ей трэба поднос. Запасочча Жытк..

Астатнія найменні корму з'яўляюцца універсальнымі для ўсіх груп жывёл: пуйло 'сумесь бульбы з вадой, якую давалі на корм свойскай жывёле': Картошку садзілі, варылі, таўклі з вадой і свінням такое пуйло давалі. Каменка Маз.; паронка: Дзеўкі, я прыгатавала паронку, а вы свінне выліце. Дарашэвічы Петр.; вобмешка, обмешка, мешка 'мучная запраўка корму скаціне': У вобмесцы аж шыпіць, ек увольеш воды. М.Малешава Жытк.; Занесці свінням обмешку. М.Малешава Жытк.; Намяшаем усяго, мешка палучаецца і нясем свінні. Казялужжа Хойн.; лушупайкі 'бульбяныя ачысткі, якімі кармілі жывёлу': Картошку рэзалі і етымі лушупайкамі худобу кармілі. Гурыны Маз.; мякіна 'корм для жывёлы, прыгатаваны з адходаў, якія застаюцца пасля абмалоту і ачысткі зерневых, бабовых культур і лёну': А свінней мякінай кармілі, то грачанай, то шчэ якой. Гурыны Маз.; адвар 'рэдкі корм для жывёлы': Гаспадыня маленькаму цяляці варыла адвар. Кацуры Калінк.; дробнаменькі: 'мешаніна': Сёння давала карове зранку дробнаменькі. Хвойнае Хойн.; замешанка 'сечка, аблітая рэдкім цестам': Карову замешанкай карміла, тай малако бачылі. Бокаў Маз.; калатуша 'рэдкае страва для свінней': Замешай калатушы да занесі свінням. Бялёў Жытк.; пасеі 'вотрубі': Высып пасеі ў ражку карові. Калінічы Нар.; сечка, сечанка, сечэнь 'корм з пасечанай травы, камбікорму ці бульбы': Сечку рубяць на сечкарні. В.Бокаў Маз.: У нас у калгасе давалі каровам сечку. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; Зімой сечанку парэм і карові даем. Чалюшчавічы Петр.; Там у корыці сечэнь. Тураў Жытк.; шчанне 'корм з картапляніку': Кармім карову шчаннем. Козенкі Маз.

Назвамі посуду, з якой кармілі свойскую жывёлу, з'яўляюцца: карыта, корыто, корытцэ 'прадаўгаватая пасудзіна, выдзеўбаная з дрэва або збітая з дошак': У карыце ежу скаціне клалі. Гарбавічы

Калінк.; *Поілі тожа ў корыце*. Хойнікі; *вуварка, выварка*: *І зараз мая кароўка есць з вуваркі*. Гурцэвічы Калінк.; *Тут выварка для свіней стаіць*. Кацура Калінк.; *валенка* 'круглы посуд з ручкай, у якім кармілі свіней': *Валенкі ставілі, каб свінні елі*. Міхнавічы Калінк.; *лаханка, ражок* 'вялікая драўляная пасудзіна': *У лаханку свінням накладаем*. Дудзічы Калінк.; *Свіння кармілі з ражкоў – цяпер така як вывурка, таз дерав'яны такі*. Каменка Маз.; *шчань, шчынь, шчэня* 'пасудзіна са збітых дошчачак, з круглым дном і абручом, з якой пояць кароў': *У шчынь наліваем ваду, і адтуль ўжэ карова п'е*. Козенкі Маз.; *Я сваю кароўку паіла са шчані*. Гурцэвічы Калінк.; *Ды не, шчэня каля хлеву стаіць*. Грушаўка Нар.

Розныя назвы зафіксаваны і для наймення асоб, што даглядалі жывёлу: *валовік* 'пастух, які пасе валоў': *Валовікам ляхчэй трохі рабіць, чым цялят пасьвіць – не так бегаюць – зьвесно, рахмана худоба*. Дуброва Петр.; *венгер* 'канавал': *Венгеры прыходзілі з Аўстрэі і лехчалі скаціну*. Кучкі Петр.; *даглядчык*: *Даглядчык за жывёлай глядзіць*. Гурыны Маз.; *дойка* 'даярка': *Дочка ёго дойкою*. Пагост Жытк.; *канавал* 'чалавек, які пакладае жарабцоў, быкоў': *Раней канавалы лягчалі жывёл, зараз вецінар*. Прудок Маз.; *конюх* 'даглядчык коней' Хільчычы Жытк.; *начлежнік* 'начны пастух': *Васіль быў у нас начлежнікам заўсёды*. Завайць Нар.; *пастух* 'чалавек, які пасе статак': *Пастух пас кароў, а хто ж шчэ?* Бібікі Маз.; *подпасіч, подпасок* 'падпасак': *Подпасіча давалі пастуху*. Сямурадцы Жытк.; *За подпаска буў я*. Запасочча Жытк.; *поводатор* 'той, хто водзіць валоў': *Поводатор поводзіць валоў*. Сямурадцы Жытк.; *сальнік* 'чалавек, які калоў свіней і прадаваў сала' Дварэц Жытк.; *скотнік* 'даглядчык жывёлы': *Скотнікі былі, што глядзелі за каровамі, авечкамі, козамі. З імі ўсе хацелі дружыць, штоб лучай за скацінай сметрэў*. Гурыны Маз.

Увасобіўшы ў сабе старажытныя светаўяўленні, народныя веды і калектыўны вытворчы вопыт, земляробчыя і звязаныя з жывёлагадоўляй звычаі адыгрывалі істотную ролю ў жыццядзейнасці народа. Будучы неад'емнай часткай беларускай традыцыйнай культуры, яны выконвалі важныя функцыі фарміравання нацыянальнай самасвядомасці, працоўнага і маральнага выхавання маладога пакалення, перадачы яму жыццёвага вопыту і добрых традыцый сваіх продкаў. Такім чынам, сельскагаспадарчыя найменні, зафіксаваныя на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся, уяўляюць сабой разнастайную ў лексіка-семантычных адносінах групу і з'яўляюцца часткай матэрыяльнай культуры беларусаў.

Літаратура:

1 Этнаграфія Беларусі : Энцыклапедыя – (Беларус. сав. Энцыкл.) / Рэдкал. : І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.] – Мн.: БелСЭ, 1989. – 575 с.

2 Цітоў, В.С. Народная спадчына. Матэрыяльная культура ў лакальна-тыпалагічнай разнастайнасці / В.С.Цітоў. – Мн. : Навука і тэхніка, 1994. – 300 с.

3 Кудринский Ф. Белорусы. / Ф. Кудринский – Вильна, 1904.

4 Народная сельскагаспадарчая тэхніка беларусаў. – 66 с.

5 Пяткевіч, Ч. Рэчыцкае Палессе / Часлаў Пяткевіч. Уклад., прадм. У.Васілевіча : Пер. з пол. Л.Салавей і У. Васілевіча. – Мн.: Беларускі кнігазбор, 2005. – 672 с.

1.3 ТРАНСПАРТНАЯ ЛЕКСІКА

Назвы транспарту, шляхоў і сродкаў зносін, камунікацыі ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся прадстаўлены шматлікай колькасцю лексічных адзінак, разнастайных у лексіка-семантычным плане. Яны нясуць на сабе адбітак этнічных асаблівасцей, звязаных з узроўнем культуры, вытворчымі традыцыямі народа і прыродна-кліматычнымі ўмовамі рэгіёна, традыцыйна падзяляюцца на найменні сухапутнага і воднага транспарту.

Наземныя шляхі і сродкі зносін здаўна адыгрывалі ў жыцці беларускага народа істотную ролю. Такімі шляхамі ў глыбокай старажытнасці маглі быць паляўнічыя маршруты, выпадкова пракладзеныя ў лесе праходы ці звярыныя сцежкі да выпасаў або вадапою. Пазней шляхамі ўсё часцей пачалі называць бітыя сцежкі і наезджаныя дарогі паміж суседнімі паселішчамі або дарогі, якія вялі ад паселішча да ракі, крыніцы, лясной падсекі, бортных угоддзяў і інш. І толькі праз стагоддзі шляхам стала называцца шырокая, прыстасаваная для руху транспарту дарога: *Гэты шлях злучае некалькі вёсак*. Міхнавічы Калінк. Дарога, мошчаная шчэбенем, пакрытая асфальтам, прызначаная для руху бязрэйкавага транспарту, мела ў гаворках варыянтныя назвы *шаша* і *саша*: *Па шашы ўсе ездзілі*. В.Аўцюкі Калінк.; *Не вубегай на сашу*. Паселічы Хойн. Прасёлачныя дарогі адлюстроўвалі характар мясцовага ландшафту. Увесну праезджая частка затаплялася разводдзем і рэгулярны рух нават на самых важных гандлёвых трактах спыняўся на доўгі час. Вясковым жыхарам даводзілася будаваць насцілы з бярэвення ці галля для праезду па гразкім месцы, якія мелі назвы *грэбля* і *гаць*: *З цяжкасцю пераходзілі мы па грэблі*. Гарбавічы Калінк. Збудаванне для пераезду праз раку мела побач з агульнаўжывальнай назвай *мост*

дыялектную муст: *Мост праваліўся, трэба аб'язджаць*. Грушаўка Нар.; *Нав'яжут муст*. Галубіца Петр.

Сродкі транспарту адпавядалі стану шляхоў зносін і тэхнічным магчымасцям часу, адлюстроўвалі практычныя патрэбы гаспадаркі і паўсядзённага побыту. Са старажытных часоў да канца XIX ст. пануючымі на Палессі былі **гужавы** і **водны** транспарт.

Гужавы транспарт – від сухапутнага транспарту, дзе ў якасці цягі выкарыстоўвалася рабочая жывёла. У Мазырска-Прыпяцкім Палессі асноўнай цяглавай сілай здаўна быў конь, у паўднёва-заходняй частцы – і вол. У залежнасці ад пары года сродкі гужавага транспарту падзяляліся на колавыя, або летнія (*калёсы, фургон, брычка* і інш.), і палазныя, або зімовыя (*простыя сані, развалкі, кары, вазок, падсанкі* і інш.). Паводле функцыянальных асаблівасцей тыя ж сродкі падзяляюцца на грузавыя і выязныя (пасажырскія). Выязныя экіпажы (*брычкі, фазтоны, фурманкі*) былі ва ўласным карыстанні і на рэгулярных паштовых маршрутах. На працягу многіх стагоддзяў гужавы транспарт быў асноўным відам сухапутнага транспарту, дасягнуўшы свайго росквіту ў 2-й палове XIX ст., калі паступова стаў зазнаваць канкурэнцыю машын. Гужавыя транспартныя сродкі не толькі выконвалі практычныя функцыі, але служылі, як і адзенне, сацыяльнай адзнакай, прыкметай шляхецкай годнасці (“Якія самі, такія і сані”) [1, с. 118]. Заможная шляхта ўпрыгожвала выязныя экіпажы фамільнымі гербамі.

Збруя для коннай або валовай запрэжкі называлася *вупражжу, вопражжу, выпражжу*: *Вось гэта ўсё на кані была вопраж*. Гурыны Маз.; *У кождага харошага хазяіна павінна быць выпраж поўная для каня*. Бібікі Маз. Паводле прызначэння падзяляецца на транспартную (для перавозкі пасажыраў і грузаў), сярод якой вылучаецца выязная, і рабочую (для работ з земляробчымі прыладамі – сахой, бараной, плугам і інш.). Паводле канструкцыйных асаблівасцей вылучаюць тры тыпы (сістэмы) вупражы: хамутовую, шлейную і ярэмную. Хамутовая была пашырана на ўсёй Беларусі. Асноўная частка гэтай збруі – хамут у комплексе з іншымі элементамі [1, с. 87]. *Хамутом* называлася частка вупражы ў выглядзе драўлянага каркаса, абкладзенага з унутранага боку мяккім лямцам, які надзяваецца каню на шыю: *На каня надзяваюць хамут*. Прудок Маз.; *Хамут быў такі спецыяльны, кожны, ці што, у каня на шыі, каб запрагаць у воз*. Дразды Маз. Абкладка на ўнутраным баку хамута носіць назву *хамуціна*: *З хамуцінай каню не так больна было*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Рамяні, прымацаваныя да хамута, маюць рэгіянальныя назвы *набадры, набедрыкі, набэдрыкі, нарытнікі, нарітнікі*: *Набадра клалі на спіну каня, а да іх чаплялі ўсю астатнюю вупраж*. Гурцэвічы

Калінк.; *Набедрыкі з кожы. Держацца за хамут. Яны тармозяць каня. Хамічкі Маз.; Нарытнікі для таго, каб воз стрымліваць і каб ён не скаціўся ды каня не параніў на нагах ззаду. Акулінка Маз.; Нарытнікі – частка вупражы, якая прымацоўваецца непасрэдна да каня. В.Аўцюкі Калінк. У выездной вупражы рабіліся з упрыгожаннямі – узорным швом, бліскучымі металічнымі накладкамі, кутасамі. Рамкі, што злучаюць хамут з ворчыкам пры запраганні каня ў плуг, называюцца *пастронкамі, постронкамі*: *Постронкі прывязваліся да хамута. Галоўчыцы Нар. Драўляныя палкі для злучэння вупражы каня з возам насілі назву тосы: Тосы доўгімі робілі, штоб конь мог хвастом абмахвацца. Козенкі Маз. У парнай запрэжцы выкарыстоўваецца шляя – шырокая лямка, якая замяняе хамут: Калі пару коней запрагаюць ў шляю, тады хамута не трэба. Каменка Маз. Пры запраганні ў аглоблі выкарыстоўваецца дуга, падсядзёлак, напруга, церасядзёлак, набадры.**

Дугой называлі частку конскай вупражы з сагнутага тонкага ствала дрэва, якая змацоўвае аглоблі з хамутом: *Дуга была над хамутом, дэраваная, загнутая, таму і дуга. На аглоблі яе ставілі і прывязвалі. Дразды Маз. Вылучаюць выездныя і звычайныя дугі. Выезныя больш масіўныя, высокія, з крутым выгінам, уверсе дугі замацоўвалася металічнае кольца. Канцы іх звычайна фарбавалі ў светлы колер, сярэдзіну – у чорны, карычневы, зялёны, або размалёўвалі рознымі ўзорамі. Званок на дузе на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся насіў назвы *поштар і паштарык*: *Пошлі просіці, то дасць поштароў, бо ўжэ заўтра веселье. Сямігосцічы Жытк.; На шыю вешалі поштарык, шоб чутно было, дзе конь ходзіць. Верасніца Жытк.**

Гужамі завуцца скураныя ці вераўчаныя петлі, замацаваныя ў хамуце, якімі пры запрэжцы хамут злучаюць з дугой і аглоблямі: *Гужы плялі тоўстыя, надзежныя. Прудок Маз.; кляшчамі – драўляная частка хамута, якая складаецца з загнутых драўляных палосак: Ё такія дзераўныя, называюцца клешчы. Гурыны Маз.*

Лексема *аброць* і яе варыянты *оброць* і *обруць* служаць у гаворках для наймення прадмета вупражы, які надзяваецца каню на галаву: *Седёлка цераз спіну каня перакладаецца і Аброць на галаву, а к ней оглоблі. Прудок Маз.; Ужэ п'яты год ёму, і ніхто не можа ёго на аброць узяць. Дварэц Жытк.; Да ўзяў мого коніка за абруць дай поўёў, а я чуць не плачу, так жалко коня. Малешава Жытк. Назва выкарыстоўваецца і тады, калі каня вядуць на повадзе. У паўсядзённым ужытку сялян часцей выкарыстоўвалася вярочная аброць. Пры верхавой яздзе сродкам кіравання з'яўляюцца павады,*

пры запрэжцы ў воз – *лейцы* ‘вяроўкі, рамяні для кіравання коньмі ў запрэжцы’: *Выкройваліся лейцы са скуры, каб крапчэй булі.* Гурыны Маз. Да рамянёў аброці прымацоўваюцца два металічныя звяны – *цуглі, суглі, дзуглі*, якія служаць для закілзвання каня: *Калі конь быў рэзвы, не слухаўся, у рот каню цуглі ўстаўлялі і так ім упраўлялі, конь слухаўся.* Дразды Маз.; *Суглі ўстаўлялі, каб конь не панёс.* Суглі тыя ў рот устаўляліся. Прудок Маз.; *Надо коня задзугляць дзуглямі, каб не понёс.* Бобрыкі Петр.

Аглоблі, оглоблі – пара жардзін, прымацаваных канцамі да пярэдняй восі воза, у якія запрагаюць каня: *Аглоблі – то драўляныя палкі, паміж якімі ставяць каня.* Гурыны Маз.; *Оглоблі былі боковыя, которые коня застаўляюць ісці.* Прудок Маз. Пры запрэжцы аглоблі змацоўваюцца з дугой *гужамі* – скуранымі ці вераўчанымі петлямі: *Гужы плялі тоўстыя, надзежныя.* Прудок Маз.; *Надеется сперва хамут кожаны, а в ём е гужы, за што чапляюць оглоблі, хамут супоня сцягвала.* Слабада Маз. Для злучэння верхніх канцоў аглабель з канцамі пярэдняй восі ў вазах ужываліся *атосы* – драцяныя, з жалезных пруты, або раменныя цяжы: *Атосы з провалкі рабіліся.* Гурыны Маз. Жалезныя *атосы* пашыраны з сярэдзіны XIX ст. Да пачатку XX ст. атосы ў рабочых вазах рабілі з пяньковых вярвак, для трываласці іх часам змазвалі дзёгцем. На канцы атосаў размяшчалася драўляная ці жалезная пятля – *атоснік*: *Атоснік надзяваецца на канец пярэдняй восі.* Міхнавічы Калінк.

Поясам на Палессі называўся рамень, які працягваўся пры запрэжцы пад чэравам каня: *Пад брухам каня ідзін пояс.* Прудок Маз. Частка вупражы, што знаходзілася пад шыяй каня, называлася *падшыйнікам, подшыйнікам*: *Под шыю подвяжсваеш подшыйнік.* Галубіца Петр.

Частка вупражы, прызначаная для кіравання канём, называецца на Палессі *лейцамі* або *вожжам, вожкамі*: *Выуройваліся лейцы са шкуры, каб крапчэй булі.* Гурыны Маз.; *Вожжамі каня правілі.* Бібікі Маз.; *Вожкі ў асноўным рабіліся з кожи.* Рудня-Гарбовіцкая Калінк. Паводле спосабу вырабу бываюць вітыя (вяровачныя), плеченыя і суцэльныя, а паводле матэрыялу – пяньковыя, ільняныя, лыкавыя, скураныя і камбінаваныя (у апошніх канцы скураныя, а асноўная частка – з вярвоўкі). Лейцы, якія складаліся з адной вярвоўкі, носяць назву *прылейчок* (Галубіца Петр.). Часткай вупражы каня з’яўляецца і *падсядзёлак, подседельнік*: *Подседельнік прыўязваецца за оглоблю.* Верасніца Жытк. У больш простым варыянце ўяўляе сабой шырокі скураны пас на лямцавай падкладцы, які замацоўваецца на спіне каня з дапамогай папругі. Паверх падсядзелка праз металічныя кольца ці скобкі, замацаваныя на апорных калодках, прапускаюць

церасядзельнік або перасядзёлак, перассядзельнік ‘частку конскай вупражы, якая служыла для падтрымкі аглоблей’: Церасядзельнік надзяваўся на спіну каня, штоб паддзержываў аглоблі ў возе. Бібікі Маз.; *Перасядзёлак – рэмень, які чапляюць за адну аглоблю, прасоўваюць цераз сядзелку і завязваюць за другую аглоблю*. Гурыны Маз.; *Перасядзельнік на каня клалі, завязвалі воз*. Бібікі Маз.

Для вырабу конскай збруі са старажытных часоў выкарыстоўваўся *лямец* – валены матэрыял з воўны, які падкладвалі пад хамут: *Лямец лажылі пад хомут, штоб каню шыю не муляло*. Прудок Маз. Яго выраблялі з замочанай ў гарачай вадзе воўны, якую некалькі разоў камячылі рукамі або нагамі, раскочвалі драўлянымі і жалезнымі качалкамі, пасля сушкі расчэсвалі жалезнай шчоткай.

Для валовай запрэжкі найбольш распаўсюджаным тыпам вупражы было *ярмо, яром* ‘драўляны хамут для рабочай буйной рагатай жывёлы’: *Яром – ета вупраж для вала*. Чалюшчавічы Петр. Сярод іншых тыпаў збруі з’яўляецца самай старажытным. На Палессі больш пашыраным было ярмо парнае (на пару валоў). У гаворках часта сустракалася назва *подшийнік* ‘частка ярма, што адзяваецца пад шыю вала’: *Под шыю подвяжсваеш подшийнік*. Галубіца Петр. Ніжняя частка ярма называлася *кульбакай*: *Ерот лежыць на шыі ў валоў, а кульбака пуд шыей*. Бобрыкі Петр. Палка, якой замыкаюць ярмо, называлася *занозай*: *У ероце дзірочка і ў кульбацы, і еты дзірочки закладаецца заноза, дзьве занозы пу боках* Галубіца Петр. Пры парнай запрэжцы валоў выкарыстоўваўся *дышаль, дышла* – тоўстая аглобля, прымацаваная да сярэдзіны пярэдняй восі пры парнай запрэжцы: *Дышаль ззаду выпіраў, дак мы якую скаціну к яму прыв’язвалі*. Акулінка Маз.; *А ручку, дзе коней запрагаюць, дышлай завуць*. Міхнавічы Калінк. Кольца на ярме, у якое ўстаўляўся канец дышла, называлася *калачом*: *Калач часцей робяць з лазы*. Прудок Маз.

Як ужо гаварылася вышэй, у залежнасці ад пары года сродкі гужавога транспарту падзяляліся на колавыя, або летнія, і палазныя, або зімовыя. Найбольш распаўсюджаным колавым транспартным сродкам, прызначаным для язды і перавозкі грузаў, быў *воз, боз, вуз*: *Возім сена на возе*. Прудок Маз.; *На бозе вазілі і сена, і самі ездзілі*. Козенкі Маз.; *Сено возілі коньмі і воламі на вузах*. Слесар дзелал *вуз*. Каменка Маз. Дошкі, якія знаходзіліся па баках воза і прытрымлівалі груз, называліся *драбінамі, драбінкамі*: *Мы драбіны па баках воза ставілі, такія дошкі дзераўяны*. Гурыны Маз.; *Сценкі на вазу мы драбінкамі звалі*. Акулінка Маз. Месца ў возе, дзе сядзяць людзі, называецца *корабам*: *У корабі сядзела многа людзей*. Міхновічы Калінк. Для сядзення на возе выкарыстоўвалася *сподка* – драўляны

насціл: *На сподку ложка сена, калі вязом з поля*. Гурыны Маз. Для транспарціроўкі сыпкіх і штучных рэчываў, пераважна харчовых прадуктаў, на возе прымацоўвалі плеченыя карабы – *кашы*: *Кош пастаў, не забудзь*. Прудок Маз. Яны былі рознай формы, іх рабілі з лазы, сасновой, радзей дубовай дранкі, каранёў хваёвых дрэў, ліпавай і бярозавай кары, саломы, рагозу. Для перавозкі сыпкіх і невялікіх штучных грузаў часта выкарыстоўвалі заплечныя з трох бакоў *паўкашы*, якія ставілі на воз пры адсутнасці шчыльнага кузава.

Конная чатырохколавая гаспадарчая павозка без бартоў носіць назву *калёсы*, *калёса*: *Во калі плоскі такі, то эта ўжо ня воз, а калёса*. Прудок Маз. Традыцыйныя сялянскія калёсы маюць чатыры *колы*, *колёсы* – суцэльныя або са спіцамі кругі, якія круцяцца на восі і забяспечваюць рух сродкаў перамяшчэння: *Кола ў вазу круцілася быстра*. В.Аўцюкі Калінк.; *Цялега з колёсамі* Грушаўка Нар. Колы замацоўваліся на *восях*, *вусях* – жалезных або драўляных трубах: *У калясе вось паржавела, мяняць трэба*. Казялужжа Хойн.; *Воз складаецца з вусі, калёс* Козенкі Маз. Колы часта мелі падоўжны брус (*трайняш*, *трайню*), які злучаў пераднюю вось з задняй: *Трайняш прыкрапляецца к перадку воза*. Глінішча Хойн.; *Правер, як прымацавана трайня*. В.Аўцюкі Калінк. На восі часта знаходзіўся *падосак*, *подосок* – жалезная накладка: *Подосок к осі прыбіваецца*. Запясочча Жытк. Калёсы амаль ніколі не абыходзіліся без *ручкі* – невялікага круглага палена, да якога прымацоўваліся драбіны: *Ручкі самі рабілі*. Акулінка Маз.

Для перавозу грузаў шырока выкарыстоўваліся *цялегі*, *цілегі*, *целегі* – прыстасаванні з бартамі, чатырма коламі, драўлянай асновай, двума драбінамі па баках і месцам для сядзення: *Цялега – эта дошка з бакавінамі на калёсах і аглоблі*. Хамічкі Маз.; *Цілегу робіў чалавек сам*. Козенкі Маз.; *Сена на целеге возяць*. Прудок Маз. Цялега без колаў разам з драбінамі, якія не здымаюцца, і дном кузава носіць назву *ставок* (Галубіца Петр.). З гэтай жа мэтай на Палессі актыўна карысталіся *фурманкамі* – падводамі для перавозкі грузаў: *Садзіся на фурманку, паедзем*. Каменка Маз.

Актыўнымі пасажырскімі сродкамі гужавога транспарту была экіпажы, якія мелі наступныя назвы: *брычка*, *брічка* – вязаны чатырохколавы экіпаж для коннай запрэжкі, прыстасаваны для камфортнай пасажырскай язды: *Летам брычка была з калёсамі, як у воза*. Гурыны Маз.; *Брічка раней была з сіденьямі й накрыта да палавіны*. Бібікі Маз. Мела разнастайную форму, рознай велічыні пераднія і заднія колы з бакавымі шчыткамі па-над імі; *фаэтон*, *файтон* – лёгкі экіпаж з адкідным верхам: *Прыехаў пан файтонам*.

Пагост Жытк.; *худок* – лёгкі адкрыты рысорны экіпаж. *Закладвай, сынку, худок, паедом у Жытковічы.* Бялёў Жытк.

Сярод палазных, або зімовых сродкаў гужавога транспарту ў першую чаргу трэба назваць *сані* – зімовую павозку на двух палазах, злучаных паміж сабой па капылах гнуткімі (часцей дубовымі) вязамі: *Сані складаліся з двух палазоў, драўлянай асновы, дзвюх драбін па баках і месца для сядзення.* Дварэц Жытк. У параўнанні з колавым транспартам сані з'яўляюцца больш старажытнымі. *Палазамі або палозьямі называліся часткі саней – гладкія, коўзкія, загнутыя спераду брусы, пласціны: Палазы падобны на сёгоднія лыжы.* Бібікі Маз.; *Палозьы шырокімі робілы, штоб у снегу не заставалі.* Загорыны Маз. Верхняя частка палазоў мела назву *галоўка*: *Верхняя частка саней была галоўка.* Хамічкі Маз. Драўляныя брускі, якія ўстаўляюцца ў палазы і служаць апорай для кузава саней, маюць варыянтныя назвы *капылы і капулы*: *У полазе выдзёбавываюцца дзірачкі і туды ўстаўляюцца капылы.* Хамічкі Маз.: *Капулы – дзве палкі, выцесаныя з дзерава, якія звязваліся вязамі.* Бібікі Маз. Цяж ад галоўкі да першага капыла называўся *вусцегляй*: *Вусцегля з бярэзіны, з лозіны робілася.* М. Малешава Жытк. Новы полаз, якім падбіваюць зношаны, меў назву *подлапка* (Любавічы Жытк.). Значную ролю сані адыгрывалі сані ў вясельнай і пахавальнай абраднасці, пра што сведчаць старажытныя мініяцюры і жыццёпісанні. Сані з высокімі драбінамі па баках называліся ў гаворках *выязнымі*: *У вязных санях ездзілі куды.* В.Аўцюкі Калінк.; са спецыяльна гнутымі палазамі – *гнутымі*: *Чы ты не бачыш, якія мы гнутыя сані зрабілі.* В.Аўцюкі Калінк.; сані, для якіх выкопваюць ужо пагнуты карань – *копанья*: *Каб зрабіць копанья сані, трэба спецыяльны карань.* В.Аўцюкі Калінк.

Паводле прызначэння адрозніваюць сані некалькіх тыпаў:

– для перавозкі бярвення карысталіся *карам, карамі*: *Для перавозкі, для работы ў вёске нашай існуюць кар.* Дудзічы Калінк.; *Кары мелі два наводды і апоры. Зімой мы ў лес на іх ездзілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *падсанкамі*, якія складаліся з двух саней, звязаных паміж сабой вяроўкамі, якія распускаліся ці звязваліся ў залежнасці ад даўжыні бярвення. *Мой дзед броўна зімой на падсанках вазіў.* Гурыны Маз.; *ропускамі*: *Гэтымі ропускамі мы карысталіся не раз.* Міхнавічы Калінк.;

– для перавозкі людзей і дробных грузаў ужывалі *развалы, развалкі, развальні, дровні*: *Садзіся на развалы, паедам.* Юравічы Калінк.; *У развалках і людзі ездзілі, і сена вазілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *Розвальні – эта большыя нізкія сані, на якіх перавозілі драва, сена.* Мазыр; *Любыя сані, на каторых груз вазілі, дровнямі называліся.* Велецін Хойн.;

– для пасажырскіх перавозак выкарыстоўваўся *вазок, возок* – лёгкая вязаныя сані: *Добры ў нас быў вазок*. Міхнавічы Калінк.

Да транспартных сродкаў умоўна можна аднесці і *валакушу* – прымітыўнае палазнае прыстасаванне для перавозкі грузаў ва ўмовах бездарожжа: *На валакушы вазілі сена для коней*. Міхнавічы Калінк.; *Валакуша – ета вялікі ліст жэсці, які на трасе цягнулі*. Дудзічы Калінк. Яна магла складацца з двух доўгіх, замацаваных папярочкамі жэрдак, адны канцы іх служылі палазамі, другія – аглоблямі. Былі валакушы і без аглабель, каня ў іх запрагалі з дапамогай пастронкаў і ворчыка. Валакушай перавозілі бяровы ў лесе, каменне з палёў. У наш час валакушай сцягваюць сена з забалочаных сенажацей.

Многія сяляне на працягу стагоддзяў займаліся стальмашным рамяством – вырабам традыцыйных транспартных сродкаў і іх частак. Яно аб'ядноўвае шэраг функцыянальна блізкіх промыслаў: выраб колаў, вазоў, брычак, саней, вазкоў і інш. Карпусы рабочых вазоў для ўласных патрэб рабілі многія сяляне, якія валодалі навыкамі дрэваапрацоўчага рамяства, аднак колы да іх часцей куплялі ў майстроў, якіх называлі *стэльмахамі* або *колеснікамі*: *Масцер эты стэльмах называецца*. В.Бокаў Маз.; *Колеснік возы дзелаў*. Чалюшчавічы Петр. Майстэрня для вырабу вазоў, саней, іх частак мела назву *стальмашня*: *Тамака, у этай стальмашні дзелалі рознае для вазоў, саней*. Гурыны Маз.

Водны транспарт на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся ў гаспадарчым побыце прыкметна ўступае сухапутнаму, аднак у мінулым яго роля была даволі істотнай. Рэкі і азёры стваралі асобны экалагічны асяродак, уплывалі на паўсядзённы побыт, гаспадарку, вытворчую культуру мясцовага насельніцтва. Водныя транспартныя сродкі ў гэтых умовах з'яўляліся неабходнай рэаліяй жыцця і ў многіх прырэчных ці прыазёрных вёсках адыгрывалі больш прыкметную ролю, чым сухапутны транспарт. Многія гаспадары мелі адну, а то і дзве лодкі, паколькі толькі на іх ва ўмовах забалочанай мясцовасці і шырокіх веснавых разліваў Прыпяці палескія жыхары маглі дабірацца да суседняй вёскі або да сваіх палеткаў ці сенажацей. Лодкі выкарыстоўвалі для перавозкі сена, збажыны, лясных матэрыялаў, сельскагаспадарчых рэчаў, жывёлы. На лодках ехалі на рыбалку, паляванне, а майстры развозілі ў прырэчныя вёскі свае вырабы – гаршкі, кадкі, бочкі, куфэры, рашоты, бёрды і да т.п.

Лодка – найбольш пашыраны сродак воднага транспарту; адкрытае, радзей паўзакрытае веславое судна: *З лодкі рыбу ловім*. Міхнавічы Калінк. Найбольш старажытны тып лодкі – *човен*, выдзеўбаны з цэльнага ствала дрэва: *Човен рабілі з куска браўна*. Мазыр. У залежнасці ад пароды дрэва выдзеўбаныя лодкі мелі яшчэ

назвы дуб, дуба: *На дубі шэсць почын*. Запясочча Жытк.; *Большая лодка называецца дуб*. Канатоп Нар.; *берасцянка: Калісьці ў мяне была берасцянка*. Антонаў Нар.; *асінаўка, осінаўка* або *далбанік: Далбанікі былі вельмі распаўсюджаныя ў нашым краі*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Абишыванкай, обшыванкай* называлі лодку, выдзеўбаную са ствала з нашытымі для большай устойлівасці дашчанымі бартамі. Паралельна з імі сустракаліся і дашчаныя лодкі, якія ў гаворках называліся *дошчанкамі*. Галубіца Петр. Яны мелі папярочныя крывыя брусы – *кокоры*, якія забяспечвалі трываласць бартоў і днішча: *Лодка з кокорамі*. Грушаўка Нар. Дашчаныя лодкі пачалі вырабляцца ў другой палове XIX ст., а да пачатку XX ст. амаль поўнасю выцеснілі традыцыйныя чаўны. У наш час рыбакі карыстаюцца дашчанкамі, часта з маторам. Маторныя лодкі ў гаворках носяць назву *маторка: Маторкай толькі вясной ездзім*. Сямурадцы Жытк.

Несумненна, лодкі адрозніваліся і сваім памерам. Невялікія лёгкія лодкі ў плытнікаў называліся *гілярамі: Гілярай не паедзеш*. Галубіца Петр. Існавала яшчэ і памяншальна-ласкальная форма данай назвы – *гілярка: Гілярка стоіць на плоту, як оторвалася колода ці шо, то едуць*. Запясочча Жытк.

Традыцыйныя лодкі рухаліся з дапамогай вёсел – лопасцей з доўгім дзяржаннем, прызначаных для веславання: *Вёслы – длічныя палкі для грэблі*. Мазыр. Рулявое вясло ў любым з тыпаў лодак называлася *правіла, правіло: Я сяду на правіло, а ты сядзь на грабкі*. Запясочча Жытк. Ручка ў вясле называлася *муліцай: У весле е муліца, шчоб рукі не муліло*. Дварэц Жытк. Вяроўка, якой прывязваюць лодку, у гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся носіць назву *пратаганка, протаганка*, а вясляр, які абавязаны прывязаць і адвязаць лодку, – *пратаганишчык* (Запясочча Жытк.). Некаторыя лодкі на носе мелі *бучвар* – спецыяльнае прыстасаванне, пры дапамозе якога падымалі якар плыта: *На бучвару на дубі на носі вороток, на ім льяны канат*. Хачэнь Жытк. *Дніцай* называлася дно ў лодцы: *У нас дніца заострана, а ў Пагосці дніца плоская була, шо ўжэ не перэвернецца*. Дварэц Жытк.

Да хадавых адносіліся ўсе віды суднаў, што рухаліся на механічнай цязе пры дапамозе вёслаў ці доўгіх шастоў, на парусах ці на буксіры. Сярод назваў буйных рачных транспартных сродкаў на разглядаемай тэрыторыі сустракаецца лексема *барка, баржа* ‘драўлянае пласкадоннае несамаходнае рачное судна без палубы для перавозкі грузаў’: *Уцекаймо, барка ідзе!* Запясочча Жытк. Даны від судна перамяшчаецца самасплавам або на буксіры. Побач з назвай *барка* актыўна выкарыстоўваюцца і дублетныя назвы *лабаза* і *лайба*:

Лайба була метроў мо трыццаць, і робіліса воны ў Петрыкові. Старажоўцы Жытк.; Ранішэй лабазы незакрытыя булі, на іх дзерэво ложылі ў штабель і везлі ў Кіеў. Старажоўцы Жытк. Данае судна было прыстасавана да мясцовых умоў з улікам глыбіні, звлістасці і хуткаплыннасці ракі, характару гандлёвых грузаў.

Плывучы мост для пераправы людзей і грузаў з аднаго берага на другі ў палескіх гаворках носіць назву *паром, пором: Па раке паром груз перавозіць. Дудзічы Калінк.; Робілі пором цэрэз Прыпець. Чэрнічы Жытк. Кіравалі паромам паромшчыкі, паромшчыкі: Паромшчыкаў зараз няма. Бялеў Жытк. Гэта спецыфічнае грузапасажырскае судна вядома яшчэ з ранняга сярэднявечча. Складаецца з плывучай апоры і платформы з поручнямі. Для кіравання паромам выкарыстоўваўся доўгі абструганы шост – *штыль* (Галубіца Петр.).*

Кадол, кодол – назва каната, на якім утрымліваецца паром. (Галубіца Петр.). Слуп, моцны кол на беразе ракі, да якога прымацоўваюць судна, лодку, паром у гаворках мае назву *прычал: Прычалом лодку прыв'язваюць. Бялеў Жытк. Яшчэ адно значэнне полісемантычнага наймення – частка прыстані, забяспечаная прыстасаваннямі для прычальвання суднаў. Улягай у гаворках называлі прыстасаванне ў выглядзе спецыяльнага бруса з крукамі, пры дапамозе якога сцягвалі з мелі самаплаўныя судны (Пагост Жытк.).*

З даўніх часоў на рацэ Прыпяць выкарыстоўваліся платы. *Плытам, плотам* называліся звязаныя паміж сабой бярвёны для лесасплаву, транспарціроўкі грузаў і пераправы па вадзе: *З нашай вёскі ў суседнюю па рэчце на плытах грузы адпраўляюць. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; На гэтым плоце мы перавозілі дровы ў суседнюю вёску. Міхнавічы Калінк. Як адзначаюць даследчыкі, плыт з'яўляецца самым старажытным тыпам водных транспартных сродкаў [2, с. 402]. Вялікі плыт даўжынёй да 250-300 метраў мае назву караван: Зводзяць гонкі да обведуць дротом, да ідзе караван за водою. Дварэц Жытк.; На каравані сем чоловек, одзін чоловек на каравані атаман. Чэрнічы Жытк. Караван плытоў сплаўнага лесу называўся мастом, мустом: Нав'язжут муст і плавят. Галубіца Петр. Полісемантычная назва мае яшчэ значэнне 'збудаванне для пераезду праз раку': Мост праваліўся, трэба аб'язджаць. Грушаўка Нар. Для тармажэння плыта выкарыстоўвалася рало – заостраны калок, умацаваны ў галаве і хвасце плыта: Стаў на рало. Запясочча Жытк. Адною з разнавіднасцей плыта з'яўляецца нас – сродак перамяшчэння, звёны якога вязаліся з доўгіх бярвён. Плытагон на пасе называўся пасаўніком (Хільчыцы Жытк.). Плыт, які складаецца са сплаўнога лесу, мае назву гончка: Змацоўваеш броўна – то гончка. Балажэвічы*

Маз. Від płyта са сплаўнога лесу, у якім бяровёны складаюцца паперак на доўгія жэрдкі, называецца *гребёнкай*. Балажэвічы Маз. Від płyта для невялікіх рэк называлі *тратвой*: *Ек шо, то пройдзе тратва до Погоста*. Дварэц Жытк. Невялікі płyт для пераправы праз возера, ваду ў паводку іменаваўся *торком* або *бонтам*: *На той вуліцы вода, то торкі позбівай да колкамі пхайся*. Пагост Жытк. Плытамі кіравалі *плытнікі*, кіраваў імі *глаўнік* – сплаўшчык з самымі адказнымі абавязкамі: *У глаўніка лодка з кацерынкою і е коюта своя. Глаўнік седзіць коло хазяйшчыны*. Запясочча Жытк.

Кожны płyт меў свае састаўныя часткі. Пярэдня частка ў плыце называлася *головой*: *Голова – сама перва грэблёнка у пасу*. Запясочча Жытк.; звяно ў плыце – *леніцай*: *По п'яць злотых пленіцу плацілі колісь*. Пагост Жытк.; папярочка ў плыце, для якой прывязваюцца калоды, – *рублікам* (Запясочча Жытк.); жэрдка, пры дапамозе якой кіравалі плытом, – *брундуком* (Хачэнь Жытк.); рог, пад які падсоўваюць шэст, каб павярнуць płyт ці адбіць яго ад берага або мелі – *рагулем, рогулем* (Хачэнь Жытк.); вяроўка, якая прывязвалася за драйку на плыце – *дронцікам* Дварэц Жытк.; канец гонкі ў плыце (у звязцы з другой) – *косарам*: *Белюга попала між косары на плыт*. Дварэц Жытк.; пралёт паміж гонкамі ў плыце – *памыўніцай (помыўніцай)*: *Гледзі, не ўпадзі ў помыўніцу*. Запясочча Жытк.; кароткая палка для закручвання гужвы ў плыце – *кныпелем* (Запясочча Жытк.).

Устойлівы выраз *плавіць молью* ў лексіцы воднага транспарту абазначае ‘сплаўляць лесаматэрыялы, не звязваючы калоды ў płyты’: *Як молью плуве лес, то можна перэйці рэку*. Верасніца Жытк. Пры молевым сплаве для затрымання лесу выкарыстоўвалі *боны* – звязаныя вузкія płyты або бяровенні, якімі перагароджвалі раку: *Бон зроблены з плытоў, пэрэпінаюць чэрэз рэку, щоб не плыло далшэ*. Галубіца Пётр.

Выконваючы разнастайныя гаспадарчыя і культурныя патрэбы, многія з названых транспартных сродкаў і зараз карыстаюцца вялікім попытам у палескіх жыхароў. Разнастайнасць намінацый сродкаў і шляхоў зносіна данага рэгіёна, функцыянальная мэтазгоднасць гужавога і воднага транспарту, яго прыстасаванасць да мясцовых умоў сведчаць пра багатыя вытворчыя традыцыі, што склаліся ў працэсе шматвяковай працоўнай дзейнасці палешукоў, пра багаты лексічны фонд, якім на працягу вельмі доўгага часу карысталіся і карыстаюцца жыхары Мазырска-Прыпяцкага Палесся.

1.4 ТКАЦКАЯ ЛЕКСІКА

Ткацтва як рамяство вядома з самых старажытных часоў. Яго ўзнiкненне i развiццё абумоўлена сацыяльна-эканамiчнымi ўмовамi i асаблiвасцямi сялянскага жыцця. Увесь працэс стварэння ткацкiх вырабаў: пасеў канпель i льну, iх апрацоўка, развядзенне i стрыжка авечак, прадзенне нiтак i само ткацтва – было падпарадкавана адзiнай мэце: забяспечыць сям'ю адзеннем i прадметамi хатняга ўжытку.

З'яўленню тканага вырабу папярэднiчала доўгая падрыхтоўчая работа – вытворчасць сыравiны, якая пачыналася з пасеву i збору льну, канопляў i падрыхтоўкi iх для прадзення. Для пасеву льну выбiралi пэўныя днi тыдня – часцей за ўсё пятнiцу i суботу. Калi пасевам льну ў асноўным займалiся мужчыны, то ў далейшым амаль усе работы выконвалi жанчыны.

У другой палове жнiўня лён *бралi* – вырывалi з карэннем: *Лён бралi – значыць, рвалi, калi ён быў жаўтаваты*. Бабры Маз. i звязвалi ў снапы.

Снапы для прасушкi ставяць на зямлю ў *ставочок* – у два рады такiм чынам, што кожны сноп абапiраецца верхавiнай на суседнi: *У ставочкi стаўляць*. Галоўчыцы Нар., або развешаюць карэннем уверх на спецыяльнае прыстасаванне – *вiшалку*: *Лён як збiруць, дак у вiшалку нясуць, каб сох*. Пудакоў Хойн. У Мазырскiм раёне ручайкi складвалi адна на адну i звязвалi ў выглядзе лiтары Х [1, с. 21]. *Ручайка* ('жменя лёну') *за ручайкай – i цэлы сноп*. Аравiчы Хойн.

Далей аддзялялi галоўкi ад сцяблоў пры дапамозе спецыяльнага прыстасавання – *пранiка, пральнiка, сцябалкi*, якi прадстаўляў сабой плоскi драўляны, часцей бярозавы, брусок даўжынёй 25-30 см з ручкай: *Пакладзi пральнiк каля хаты*. Сырод Калiнк.; *Лён сеялi, а патам яго выбiралi, выбiвалi пранiкам, такiм вот дзерав'яным, як бельё б'юць, з ручкамі*. Каменка Маз., *Дай мое сцябалку, бо лён не сцябаны*. Белы Пераезд Петр. Для атрымання валакна ў канцы жнiўня лён раўнамернымi радамi расцiлалi на невысокiм роўным месце – лузе або на пожнi, якое называлася *сцельбiшчэ*: *Лён на сцельбiшчэ разлажвалi на месец цi больш*. Бiбiкi Маз. Пры дажджлiвым надвор'i лён ляжаў 3-4 тыднi, пры сухiм – 5-6. Добра вымачанае сцебле было мацнейшае i лепш выбельвалася. Пасля яго звязвалi ў *кулi, пундзелi*: *Лён складалi ў кулi, а пасля сушылi*. Стралiчаў Хойн.; *Побiла, потрэпала да разам колько трэпок звязала – пундзель е*. Пагост Жытк. i сушылi ў памяшканнi – на печы, у ёўнi, у лазнi.

У кастрычніку пук сухога льну, якi меў назву *вуношэй*, выносiцца з сушылнi цi знiмаецца з печы для апрацоўкi на мялцы: *Вуношэй выносiм – як под руку заберэш*. Галубiца Петр., мялi *цернiцай, мялкай, мялам*: *Лён м'ялi, церлi цернiцай*. Акулiнка Маз.,

Мяла круціца, лён мне. Бялёў Жытк.; *Мялкай мялі і трепалі лён. Эта такія палкі, на каторых даска паднята. К ней на ремнях круглая палка прыбіта. Лён ложат на доску, а палкай б'ют. Дудзічы Калінк.,* якая складалася з двух кускаў дрэва і двух нажоў, а таксама з дубовага язычка. У левую руку возьмеш жменю лёну і давай. Бібікі Маз. Пры рабоце на церніцы ў левую руку бралі жменю льняной трэсты і клалі на аснову церніцы, а правай паднімалі і апускалі біла. Сцёблы згіналіся і заходзілі паміж шчокамі, драўніна ламалася і абсыпалася праз адтуліны церніцы.

Пасля мяцця валокно ачышчалі ад дробных кавалкаў кастрыцы *трапалкай, трэпашкай, трапачкай, трапашкай: Трапалка до лёну надо, трэпяць ёю лён.* Навасёлкі Петр.; *Булi дзве трэпачкi добры, да абее пуламалiсь.* Сялюцічы Петр.; *Идi вазьмi ў Арынкi трапашку, то як бачыш абтрэплеш гэту кучку.* Бялёў Жытк.; *Трэпашка мае два канты гострыя і ручку.* М.Малешава Жытк., якая ўяўляла сабой тонкую дошчачку ў выглядзе нажа на спецыяльнай падстаўцы – *стаўпцы: Ну і скрыпiць стоўпец, ух, надаеў.* Сіманічы Петр. Жанчына ў левай руцэ трымала жменю валокнаў, а ў правай – трапала і біла ім па валокнах.

Затым лён часалі *грабёнкай* – грэбнем з суцэльнага кавалка дрэва з выразанымі, пазней металічнымі, зубамі і ручкай: *Грабёнкаю расчэсвалі каноплі, лён.* Аравічы Хойн. У працэсе працы грабёнку лажылі на край лаўкі так, каб зубы заставалася за лаўкай, а ручка, на якую садзілася жанчына, – на лаўцы. У правую руку яна брала жменю валокнаў, апускала на зубы грабёнкі і прасоўвала валокны паміж зубамі.

Адходы, якія атрымліваюцца ў выніку перацірання частак сцябла пры мяцці і трапанні льну, называліся *кастрыца, клоч'е, куро́во, абдзі́ркі, трына: Потрэпае лён, помне ногамі да повубівае, шоб не было пулу да кастрыцы.* Запясочча Жытк.; *Бувало, і клоч'е перэмукваём і прадом.* Тураў Жытк.; *Траплю лён, леціць куро́во і койстрыца.* Бобрыкі Петр; *Неяк ты недобре лён потропала – вельмі ж богато трыны на ём.* Тульгавічы Хойн. – скручваліся ў трубку – кудзелю: *А ўсё, што астаецца пасля таго, як абдзёрлі лён, то ўжэ кудзеля.* Бібікі Маз. Чэсаны лён звязвалі ў куклы, *верч: Як ужэ складают прадзiво абдзірано, то гэто, кажуть, верч.* Галубіца Петр.

Пасля апрацоўкі падрыхтаваныя каноплі або лён (дарэчы, як устаноўлена вучонымі, беларусы пазнаёміліся з каноплямі раней, чым са льном [2, с. 178]) трапляюць на *пралку, прадку* – прыстасаванне для ручнога прадзення кудзелі: *Пралка ручна была. Даска верцікальная ставілась, внізу даска.* Дудзічы Калінк.; *Я на прадцы ўчора багата напрала.* Вуглы Нар.

Пралка складалася з трох частак – лопасці, капыла і *днішча* ‘сядзення’: *Зломалосо днішча ў прасніцы*. Бобрыкі Петр. На тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся былі вядомы прасніцы з прамавугольнай лопасцю, а на поўдні Мазырскага раёна адзначана прасніца веслападобнай формы [2, с. 151]. Матэрыял для прадзення змяшчаўся на *прасніцы, потусе* – спецыяльным драўляным прыстасаванні: *Прасніца прымацоўвалася да лаўкі і ўяўляла сабой доску, якая расшыралася ўверсе і была звужана на канцы*. Бібікі Маз.; *Падвесь кудзелю на прасніцу*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *Зрабіла кудзелю, прывязала да потуса і буду прасці*. Углы Нар. Па краях прасніцы іншы раз рабіліся зарубкі, у якія закладалі шнурок, якім кудзеля прывязвалася да прасніцы. Часта прасніца мела *грэбень*: *На грэбень кудзелю накідалі* Бобрыкі Петр., на зубы якой зверху надзявалі валокны, з якога пры прадзенні атрымлівалася нітка. У асноўным грэбні рабілі з кляновага дрэва. Кожны зуб такога грэбня ў папярочным разрэзе меў форму паралелаграма, а вышыня яго складала каля 12 сантыметраў. Крайнія зубы былі значна шырэй за астатнія. Прасніца наглуха злучалася з днішчам (*походушкі*) або вымалася з яго. Былі таксама вядомы суцэльныя прасніцы, якія вырабляліся з аднаго кавалка дрэва [3, с. 182].

Прылада, пры дапамозе якой скручвалася нітка, называлася *верацяно, верецено, качалка, крутавіла*, і ўяўляла сабой круглую драўляную (з бярозы, грушы, ясеню) палачку даўжынёй 30-40 см з патаўшчэннем унізе і заостранымі канцамі: *Калі пралі, нітка намотвалася на верацяно*. Бібікі Маз. *К нізу верацяно шырэй з галоўкай, а зверху тонкае*. Хамічкі Маз.; *Шэрсць прывязваюць к палке і на верецено*. Дудзічы Калінк.; *Качалку трэба яшчэ сёння напрасць*. Гурыны Маз.; *Зламалася маё крутавіла, нема чым прасці кудзелю*. Агалічы Петр. На больш старажытнае верацяно да ніжняй часткі прымацоўвалася прасліца – грузік, які служыў для паскарэння абарачэння падчас прадзення. Сучаснае верацяно робіцца разам з прасліцам, якое ўяўляе сабой конусападобнае патаўшчэнне на канцы і мае назву *голова*: *У нас веретено з головкой*. Замосце Калінк. Пры прадзенні на верацяне жанчына трыма пальцамі левай рукі выцягвала валокны з кудзелі і адначасова трыма пальцамі правай рукі паварочвала верацяно. Пража накручвалася спачатку на сярэдняю частку верацяна, затым на ніжнюю – *шыўку*: *Я ўжэ напала ручайку, ешчэ одну шыўку да і ручайка*. Балажэвічы Маз., і толькі пасля запаўнялася верхняя. Пры такім размяшчэнні пража трымаецца лепш [1, с. 37]. Верацяно з навітай пражай мае назву *ручайка, одноручка, откідач, пачаток, пачынак*: *Два отручнікі да й ручайка будзе*. Запясочча Жытк.; *Ветерено з пражей – одноручка*. Углы Нар.;

Откідач – верацяно з пражай. Красноўка Нар.; Я ўжэ напрала аж тры початкі. Одзін пачаток змotala. Бобрыкі Петр.; Пачынак – верацяно, ужо поўнае нітак. Мазыр, пачынкам называлася і верацяно са звітай з некалькіх верацёнаў пражай: Пачынок – ручаек 15-20, сколько влізе. Галоўчыцы Нар.

На змену верацяну прыйшла коловротка, самапрадка: *На коловротцы пражу пралі. Балажэвічы Маз.; Самапрадка е, така габляваная, харошая. Козенкі Маз.; Самапрадка – на нізу дзве ножкі, а патам чапляецца такая, каб нагой, патам дзве вярочкі, колесо, вілка, а на тую вілку кацюшка насаджваецца. Каменка Маз. Вядомы два тыпы самапрадак – ляжак і стаяк. Абодва мелі аднолькавыя рабочыя часткі: кола, педаль, на якую націскалі нагой, і такім чынам прыводзілі кола ў рух. Апарат для прадзення складаўся са стрыжня і размешчанай на ім шпулькі з маленькімі калёсікамі – покацёлом: Шпуля закручваецца покацёлом. Гурыны Маз., злучанымі з вялікім колам пры дапамозе шнуроў – матузоў: Дрэнна было, калі матузы рваліся. Сырод Калінк. На шпульцы знаходзілася вілка з зубамі, з дапамогай якой пражы раўнамерна размяркоўвалася [1, с. 38]. Розніца паміж імі была толькі ў размяшчэнні кола: у лежаку яна мацавалася збоку, справа ад прадзільнага апарата, у стаяку – у вертыкальнай плоскасці паміж двума стойкамі, якія называліся *бабкі, станок: Станок – стойкі, паміж якімі калясо е. Рудня Калінк. Два тыпы самапрадак сустракаліся на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся і мелі спецыяльныя найменні: лежанка: Лежанка – самапрадка такая, яна даражэйшая. Бабры Маз. і стаяк: У стаяку кола размяшчаецца паміж стойкамі. Гурыны Маз.**

Наступным этапам было звіванне пражы пры дапамозе *матавіла, мотовіла. Лексема ўжывалася для абазначэння двух рознага выгляду прыстасаванняў, прызначаных і для размотвання маткоў пражы, і для яе змотвання: З матоў мотаць, то ўжэ простое мотовіло. Галубіца Петр.; Як у мене одно мотовіло, то моткі адінаковыя. Галубіца Петр. Рознае матавіла выкарыстоўвалася і для скручвання нітак асновы і ўтка. Пража, прызначаная для ўтка, змотвалася з дапамогай вілкападобнага матавіла, якое ўяўляла сабой стрыжань з натуральнай развілкай на адным канцы і перпендыкулярна замацаваным брусом на другім. Пража для снавання звівалася на матавіла, якое мацавалася на падстаўцы або ў дзірцы ў лаве.*

Валокны і пражы ў залежнасці ад якасці мелі самыя розныя найменні: *прадзіво, прадзьво* ‘першаснае льянае валакно, з якога пралі ніткі’: *Астатняе прадзіво на ніткі шло. Гурыны Маз.; кудзеля, кужаль* ‘ніткі з валакна ачэсанага лёну’: *А ўсё, што астaeцца пасля*

таго, як абдзёрлі лён, то ўжэ кудзеля. Бібікі Маз.; *Каб атрымаць кужаль, трэба доўга працаваць*. Міхнавічы Калінк.; *абдзіркі 'самы слабы лён, які выкарыстоўваўся для ткання грубага палатна'*: *А абдзіркі – гэта самы пусты, слабы лён, што на мяшках, во*. Бібікі Маз.; *воўна: І з воўны пралі, з авечак значыць*. Гурыны Маз.; *патропкі, патрапкі, патрэпкі 'грубае валакно, якое адходзіць пры апрацоўцы льну, канапель'*: *Сёння трэба спрасці кудзелю з патрапак*. Грушаўка Нар.; *згрэб'е, паклі, мох, пыль 'ачоскі з пражы пад кроснамі'*: *Згрэб'е мы выносілі на вуліцу*. Малішаў Хойн.; *Што з гэтымі паклямі рабіць?* Стралічаў Хойн.; *Як гоніць, рэжэ пражу густэ бердо, а пражэ тоўстая, то бердо мохі*. М. Малешава Жытк.; *Ачоскі з пражы пыллю называліся*. Міхнавічы Калінк.; *вал 'тоўстая пражэ з самага горшага гатунку валокнаў'*: *Тоўстая пражэ са льну – вал*. Бабры Маз.

Для атрымання тканіны выкарыстоўвалі ткацкі станок, які зазнаў у працэсе развіцця значныя змены. Самы старажытны і найменш дасканалы меў назву *сохі, кросны* – станок, які не мае нерухомай рамы, з навоямі, умацаванымі на падстаўках, лаўцы, з нітамі і набілкамі, прымацаванымі да балкі на столі: *Усё было, ткала на ўсём; і на верстаку, і на стацівах, і на сохах*. Галубіца Петр.; *Кросна вялікія булі, многа места занімали ў хаце*. Загорыны Маз. Палепшаную канструкцыю мелі *стацівы, ставы, стаў, станіна* – менш дасканалы з сучасных станкоў, які мае нерухомую гарызантальную раму, панажы ў выглядзе палак, перпендыкулярных раме станка, ніт і набілкі на вертыкальных планках ці прымацаваныя да столі, ніт часта без вочка паміж петлямі: *У стаціве бердо не такое шырокае*. Малішаў Хойн.; *Ставы ляжалі ў сенцах*. Тураў Жытк.; *Садзісь за стаў і пачынай ткаць*. Бялёў Жытк.; *На станіне ткалі рушнікі, пакрывалы*. Прудок Маз.

Найбольш дасканалы тып ткацкага станка, у якім увесць механізм (панажы, ніт, бёрда) сабраны ў высокую раму, меў назву *верстаць, вярстак, верстак, вярстат*: *На верстаці одной рукой ткуць*. Каменка Маз.; *Вярстак стаяў – ткацкі станок, з дзерава зроблены*. Гурыны Маз.; *Верстак з дзерава рабілі. Эта стуйкі з палкай, на якую накідаюць нітку*. Дразды Маз.; *У вярстаце ёсць більца*. Гарбавічы Калінк.

Аснова ткацкага станка называлася *стаціва* 'апорны каркас у кроснах': *Стацівы зроблены з такіх бальных досак*. Рудня Калінк., самая верхняя папярэчына ткацкага станка, што ўстанаўліваецца на раме ці прымацоўваецца да столі, на якой трымаюцца ніты і набілкі – *неба*: *Верхняя тая палка – неба*. Слабада Маз.

Да частак, што вызначаюць ход ткання, адносяць *навой, навойку* – *пярэдняю, для палатна, і заднюю, для асновы: У кроснах навойкі булі. Козенкі Маз.; На навой накачваецца аснова. Запасочча Жытк.; панажы, панаж, панажэ, панажыва* ‘прылада ў кроснах у выглядзе дзвюх або некалькіх дошчачак, пры дапамозе якіх нагамі прыводзяцца ў рух ніты’: *Панажыва расходзіліся, ну як ногі ў дзеўкі. Загорыны Маз.; У кроснах е панажэ, дзе ногі ставяцца. Козенкі Маз.; На панажы трэба жаць. Слабада Маз.; На адзін панаж дасі – адна нітка перасоўваецца, на другі – другая. Бібікі Маз. Панажы мелі выгляд або круглых палак, або прамавугольных дошчачак. Каб панажы не з’язджалі ў адно месца, прымацоўвалі спецыяльную дошчачку – разлучнік: Тэй разлучнік карысны для працы. Гарбавічы Калінк.; Мо разлучнік пагано прыкрэплены, бо панажы ўместа з’язджаюцца. В.Поле Петр.*

У патоўшчанай частцы абодвух навояў рабіліся адтуліны, у якія ўстаўляўся кіёк, які ўтрымліваў аснову – *заверач, завірач, подтягіч, запрэгач: У пражном вороціле е дзіркі, а ў тэ дзіркі клалі заверач. Верасніца Жытк.; А дручкі, што командуеш, як тчэш, то завірач. Галубіца Петр.; Подтягіч – кіёк такі, каб палатно трымаць. Акулінка Маз.*

Да гэтай групы адносіцца таксама назвы *бёрдо, бедро, бердо, берда* ‘прамавугольная рама, у якую ўстаўляліся маленькія тоненькія палачкі’: *Бёрдом етым нітку прыбівалі. Гурыны Маз. Там во бедро было. Козенкі Маз.; Бердо – такая палачка, якая хадзіла туды-сюды і прыбівала ніты. Бібікі Маз. Палачкі – трасцінкі: У бёрдзе е трасцінкі, пласціначкі такіе. Прудок Маз. рабіліся з асіны, клёну, пазней сталі металічныя, устаўляліся ў рамку – увоінку, войі: Увоінку трэбо робіць, а сухога дзерава нема В.Поле Петр.; Войі – трость закладаваецца в войі. Балжэвічы Маз. Папярочны край бёрда меў назву мачоха: Мачоха ў бёрдзе, што ўноперак. Хамічкі Маз.*

Бёрда мела розны памер: больш шырокае выкарыстоўвалася для атрымання грубай, тоўстай тканіны, больш частыя – для тонкай. Ёх назва адлюстроўвае колькасць пасмаў – *сёмуха, сёмачка, восьмачка, дзевятка, дзесятка, пуўдзевятка, пуўдзсятка, одінаццатка, двенаццатка, пятнаццатка: Восьмачка – бердо у восем пасэм. Дварэц Жытк.; У двенаццатку самае тонкае полотно получаецца. Будкі Нар.; Дзевятка – маленькае бёрда. Дудзічы Калінк.; Девятка, двенаццатка, восьмачка – то бёрды по памеру. В.Поле Петр.; Дзесятка – стальное бярдэ, на тонкае палатно. Каменка Маз.; Одінаццатка на тонкую пражу. Шастовічы Петр.; Пуўдзевятка, пуўдвенаццатка – всяке бёрдо можэ быць не рувно пасом. Галубіца Петр.; Пуўдзсятка – бердо на 9 з половой пасов. Галубіца Петр.;*

Самае большае – пятнацатка. Углы Нар.; Самае рэдкае бёрда – семачка. Чэрнічы Жытк.; Семуха – кужэльныя берда. Шастовічы Петр.; тройнік ‘бёрда на 13 пасмаў’: Кое’хто праў у тройнік. М.Малешава Жытк.

Бёрда ўстаўлялася ў рухомую раму, якая на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся мела найменні *набілку, набіўкі, лядо: А набілкі то мы ніткі прыбівалі. Гурыны Маз.; У набіўкі бердо ўстаўляецца. Хамічкі Маз.; Вешаюць лядо да ў лядо ўложваюць бердо. Запасочча Жытк. Гэтыя дзве дэталі ў сукупнасці служылі для прыбівання нітак утка да асноўнага палатна. Набілкі складаліся з двух злучаных паміж сабой драўляных пласцін з паглыбленнямі па даўжыні, у якія і ўстаўлялася бёрда. Верхняя іх пласціна была рухомай, магла падывацца і апускацца.*

Для ўтварэння зеву ў працэсе ткання служылі ніты – ніцаныя петлі, размешчаныя на двух гарызантальных пружках: *Ніт еты ніткі дзержалі. Гурыны Маз.; іх даўжыня раўнялася даўжыні асновы. Ніт рабіўся без кабылак, цэпкоў, – асобных петляў і з кабылкамі: Набіраюць у ніт по ніццы у кожнае око. Запасочча Жытк.; Кабылка за кабылку чапляецца. Углы Нар.; Одна кабылка порвецца, то кажут цэпок порваўся. Галубіца Петр., якія рабіліся на спецыяльным драўляным бруску. Па баках бруска ўбівалася па аднаму цвіку, у сярэдзіну – два. Спачатку нітку завязвалі на першым цвіку, пасля па чарзе на сярэдніх і на крайнім. Такі ніт быў больш зручны, таму што ткачыя прапускала аснову ў падрыхтаваныя вочкі. Палова ніта – весь верхні або ніжні рад яе петляў – называўся калоша: Верхнюю калошу ўжэ наніціла. Акулінка Маз., а дадатковая пяцелька, якая злучае верхнюю кабылку ніта з адпаведнай ніжняй – вочко, уочко: Простыя кросна – без вочка. Балажэвічы Маз.; Верстат з ўочком. Углы Нар.*

Ніты рухаліся на спецыяльных блочках – прадаўгаватых брускіх з колцамі, на якія падвешваюцца ніты: *Блочкі – кругляшкі такія, за іх ніты цапляюць. Бабры Маз. або кацёлках, качолках – полым цыліндры з жалабкам для вярвоў, на якіх падвешваліся ніты: Вярвачкі ад нітоў перакідаюцца цераз кацёлкі. Старажоўцы Жытк.; Штось качолкі няроўныя ў кроснах. Старажоўцы Жытк. Да вярвоў прымацоўваліся косточки (курыныя, гусіныя), якія запіраюць знізу петлі шнуроў, што трымаюць ніт і набілкі: Косточки робяць, штоб падывалі ніт. Каменка Маз. Ніты злучаліся з панажамі.*

Група частак ткацкага станка, якая непасрэдна не ўваходзіць у канструкцыю, але з’яўляецца неабходнай ў працэсе ткання, называецца: *чаўнок, чоўнік, чалнок, бегунок – драўляная палачка ў форме чоўна для пракладвання ўточнай ніткі: Чаўнок з дзерава зроблены. В.Зімовішча Маз.; Чоўнік – гэта там, дзе залажваецца*

пража з цэўкаю. Козенкі Маз.; Паміж ніткамі чоўнік бегаў. Гурыны Маз.; Працягівалісь ніткі в чалнок, перкрэшчвалісь, патом апяць працягівалісь. Так і ткалі. Дудзічы Калінк.; Паміж ніткамі бегунок хадзіў. Бібікі Маз.

Існуюць два віды чаўнака – з дном і полы. У чаўнок з дном цэўка кладзецца на дно, а нітка ідзе праз адтуліну збоку. У такім выпадку ткачыха прытрымлівала цэўку пальцам, што замаруджвала працу. У полым чаўнаку цэўка змяшчаецца на тонкім металічным стрыжні – *пруціку*: *Пруцік жалезны буў. Акулінка Маз., устаўленым у адтуліну на супрацьлеглых канцах чаўнака, што было, вядома, больш зручна пры тканні.*

Намотванне нітак на *цэлку, целку* – дэталі ў выглядзе трубка, на якую навіваюцца ніткі і якая ўстаўляецца ў чаўнок пры тканні: *Цэлка з чароту рабілася, туды ніткі маталіся. Слабада Маз.; А ў чоўніку целка была. Гурыны Маз. ажыццяўлялася пры дапамозе сукайла, сукайло: Сукайла – эта драўлянае кола, у сярэдзіну якога ўбіваўся колышык, а на ім змяшчалася целка, якую круцілі і так намотваліся ніткі. Бібікі Маз.; Беры сукайло, трэба насучыць ніток, каб хваціло просцілку кончыць. Бялёў Жытк., якое ўяўляла сабой дзве стойкі з умацаваным паміж імі валікам з махавым колам, размешчаным бліжэй да аднаго канца валіка. З процілеглага канца ў валік устаўляўся металічны стрыжань, на які надзявалася цэўка (вярчэнне дасягалася хуткімі рытмічнымі ўдарамі рукі па валіку). Знізу стойкі змацоўваліся драўлянай плахай або збіваліся дошкамі з бакоў і знізу ў выглядзе скрынкі для цэвак [4, с. 482].*

Спецыяльным прыстасаваннем для нацягвання палатна пры тканні быў *пруг*: *Трэ роспінаць крае полотна пругамі. Запясочча Жытк., які ўяўляў сабой дзве накрыж змацаваныя дошчачкі з забітымі на канцах цвікамі. Пругі ставіліся на тканіне ў цэнтры пад тупым вуглом, цвікі заколваліся ў краі тканіны, дошчачка выпрамялялася і нацягвала тканіну.*

Наступным этапам ў падрыхтоўцы тканіны было снаванне пражы, якое заключалася ў размяшчэнні нітак такім чынам, каб у момант ткання аснова дзялілася на верхні і ніжні рады, г.зн. утвараўся *зеў, зева*: *Зева роб'яцца, ек наступіш на понаж. Бярэжцы Жытк.; Зеў вялікі палучыўсь. Будкі Нар. Падчас снавання вызначаліся таксама памеры тканіны.*

Вядомы тры спосабы снавання: на сцяне, на раме і на снавальцы. На тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся больш пашырана снаванне на сцяне, якое заключаецца ў сістэмным навіванні нітак на набітыя ў два рады колікі – *колкі, колочки*: *Колкі наб'ём і снуём. Углы Нар.; Колочки для сновання робяць. Балажэвічы Маз. У працэсе*

снавання неабходна было сачыць за правільнасцю размяшчэння пражы на коліках, у адваротным выпадку атрымліваліся памылкі. На адзначанай тэрыторыі зафіксаны наступныя намінацыі разнастайных памылак: *перамота, перемота, перэмота, перэмоціца*, якая заключаецца ў пропуску чарговага коліка пры накладанні асновы: *Гляді ж, там в чынах не положи перемота*. Балажэвічы Маз.; *Не ўмееш сноваті – перамоту накладзеш*. Каменка Маз.; *Снуеш і на одзін колок два раза положиш, то гэта перэмота*. Рычоў, М.Малешава Жытк.; *недоход, отворотня* – калі не даходзячы на наступнага коліка, вяртаюцца і накідваюць аснову на той жа самы колік ў другі раз: *Не дошла до конца, вернулася – недоход*. В.Поле Петр.; *То будзе отворотня, як не дойшла, куды шла*. Галубіца Петр. Каб ніткі асновы клаліся роўна, не блыталіся і не рэзалі руку, іншы раз выкарыстоўвалі спецыяльную дошчачку з адтулінамі ў выглядзе лыжкі, якая называлася *ложэчка, сновачка, снавалка, снулі*: *Ложэчка з дзірачкамі, калі снуеш*. Дзёрнавічы Нар.; *Снавалка – як ложка з двума дзірачкамі. Ёю кросны ў нас снавалі*. Гурыны Маз.; *Сновачкай кросны снуюць*. Хачэнь Жытк.; *Снулі – дэталі для снавання*. Малішаў Хойн.

Даўжыня асновы вызначалася колькасцю губак. Адлегласць паміж асноўнымі колікамі (ад 4 да 6 метраў) і складала губку: *Губка мераецца па даўжыні снуўніцы*. Стралічаў Хойн. *Губкай* называлі і колькасць вытканай тканіны: *То метры былі, а ў нас губкі называліся, гаварылі: “Сколькі ты губак выткала?”* Бібікі Маз. Шырыня тканіны вызначалася колькасцю пасмаў: *Палатно пасмамі мераюць, ніткі асновы лічаць*. Слабада Маз. Адну пасму складаюць дзесяць чыслінак, *чысленак* – адзінка вымярэння, роўная тром, якая ўжываецца прымяняльна да трох нітак асновы або трох кабылак: *Бралі ніткі і рабілі чыслінку*. Гарбавічы Калінк. Такім чынам, пасма налічвае 30 нітак. Аснову для грубага палатна снавалі ў 8-10 пасмаў, для тонкага – у 12 і больш. Пасля снавання аснову спляталі ў касу – *пляцёнку, сплют*: *На руку рабілі пляцёнку*. Акулінка Маз.; *Сплетена снова – сплют*. Шастовічы Петр.

Працэс снавання мог адбывацца і на рамачнай снавалцы – *сноўніцы, снуўніцы*: *Калісь снавалі снуўніцай у нашай вёсцы*. Гарбавічы Калінк.; *Мы на сцене не сновалі, была зроблена снуўніца на нужках*. Галубіца Петр., якая ўяўляла сабой дзве драўляныя крыжавіны каля 190 см даўжынёй кожная, злучаныя паміж сабой чатырма планкамі вышынёй каля 150 см. Крыжавіны насаджваліся на стрыжань, ніжні канец якога ўпіраўся ў падлогу, а верхні прымацоўваўся да столі. Снаванне ў дадзеным выпадку было лягчэйшым, бо пазбаўляла жанчыну ад пастаяннай хадзьбы [1, с. 56].

Далей заснаваныя ніткі замочвалі ў халоднай вадзе, пасля аблівалі кіпнем і білі пранікамі. Каб зрабіць тканіну больш трывалай і гладкай, аснову аблівалі растворам крухмалу, які меў назвы *вобліўка, обліўка, крохмал*: *Вобліўку робілі з адвару крухмалу*. Гарбавічы Калінк.; *Обліўкай полотно обліваем*. Галубіца Петр.; *Крохмалом аснову вымочваем*. Углы Нар. Адбельвалі ніткі і палатно лугом, *позолкамі, попелам* – растворам попелу ў вадзе: *Лугом золяць, беляць*. Шастовічы Петр.; *Позолкамі полотно мыюць доўго*. Галоўчыцы Нар.; *Палатно попелам вара́т*. В.Зімовішча Маз.

Расплеценую аснову надзявалі на *затыкальнік*: *Як заснавалі, то аснова бярэцца на затыкальнік*. Вялікі Бор Хойн., які закладваўся ў паз наво́я, навівалі на пражны наво́й, прапускалі спачатку ў ніты ў адпаведнасці з узора́м, потым у бёрда, замацоўвалі канцы асновы да наво́я. Такую работу выконвалі найбольш вопытныя жанчыны. Пры навіванні асновы на наво́й для захавання зева ў аснову прапускалі дзве тонкія *дошчачкі*: *Паміж ніткамі дошчачкі закладаюць, каб не путалася аснова*. Прудок Маз. і звязвалі іх на канцах. Каб аснова была роўнай, яе ўвесь час расчэсваюць маленькай грабёнкай. Ад таго, як навіта аснова, залежаў увесь далейшы працэс ткання, таму важна было пазбегнуць самых разнастайных памылак, якія называліся: *едініца* ‘памылка пры накіданні асновы ў бёрда, якая заключаецца ў тым, што замест дзвюх нітак у прагале паміж трасцінамі аказваецца адна, а ў суседнім – тры’: *Калі непра́вільна ніткі расклалі ў основе, то едініца*. Прудок Маз.; *вуйма* ‘лішак асновы ў шырыню пры накіданні ў ніт і бёрда, які з’яўляецца вынікам памылкі пры падліку пасмаў ў працэсе снавання ці накідвання ў ніты і бёрда не таго памеру, на які была разлічана аснова’: *Як пераснуеш, то остаецца вуйма, у бёрда не ўлазіць*. Канатоп Нар.; *менюха, мінюха*: ‘памылка пры накіданні асновы ў бёрда, калі прапушчана адна трысцінка’: *Страшніца, менюху накідала, у бердзе пропушчэна тросціна*. Бобрыкі Петр.; *Кідала ў берда і мінула трасцінку, а цяпер ідзе мінюха ў палатне*. Жахавічы Маз.; *одноцэ́піца, одноцепка, нацэ́піца*: ‘памылка пры ўкіданні асновы ў ніты, калі замест адной ніткі ўкінулі ў ніт дзве’: *Не ў кобылцы, як не попадеш у тою тростіну або не ў тою кобылку, то нацэ́піца*. Шастовічы Петр.; *Праз усё палатно ідзе одноцэ́піца. От кідала ў ніты і не кінула одну нітку ў ніт, а дзьве*. Бобрыкі Петр.; *На одін ніт две ніткі кінулі – во табе і одноцепка*. Галоўчыцы Нар.; *зубы* ‘памылка, калі паміж дзвюма трасцінамі аказваецца чатыры ніткі’: *Зубы – на адной трысціне две пары нітак вкінеш*. Галубіца Петр.

Калі ўсё падрыхтавана, за станок садзіцца *ткачыха, прадка, прадуха*: *На вячорках прадкі сядзелі – ткалі*. Гурыны Маз.; *Праду́ха богато на́пра́ла*. Старажоўцы Жытк. і пачынае *затыкаць*: *Котары*

дзень будзе ясны, то затчэ. В. Малешава Жытк. Націскаючы на адну падножку, яна ў зеў пракідвае чаўнок з уточнай пражай і прыбівае нітку бёрдам з набілкамі. Ужо ў самым пачатку ткання відаць якасць нітак. Мала скручаная нітка называлася *простай*: *От у ее пражса крутая, а ў мене проста пражса*. Бобрыкі Петр.; *У аснове лепш крутчэйшая, на ўток добра простая*. Акулінка Маз., моцна скручаная – *крутой*: *З крутой ніткі крэпкае палатно атрымліваецца*. Дудзічы Калінк.; тоўста спрадзеныя ніткі называліся *воловіком*: *Як прадзеш, да вельмі тоўста пражса, то кажуць – воловік*. Запясочча Жытк., а коўбасой – патаўшчэнне на нітцы пры няроўнай дрэннай пражы: *Напрала – там коўбаса, а там тонка*. М. Малешава Жытк.

Не менш найменняў зафіксавана для нітак утка: *бавэльна, бовелна*: *Куплена ў клубочках бавэльна*. Галубіца Петр. *бель*: *Бель буду ткаць, сама набеліла*. Галоўчыцы Нар.; *вата*: *Вату куплялі і пралі на уток: оснуём портным, а ватою ткалі*. Галубіца Петр.; *горэнь*: *Горэнем тканы рушнік*. Гурцэвічы Калінк.; *заполоч*: *Заполоч теперь называецца горэнь*. Шастовічы Петр.; *ріса, мотрушкі*: *Мотрушкамі затыкаем полотно*. Углы Нар., Балажэвічы Маз., якія былі намотаны на баламбушкі, клумбушкі, кацюшкі – шпулі нітак: *Вот наматаём заре клумбушок і будом дзеругу ткаць*. Пагост Жытк.; *І ўстаўляеш у чоўнік тую кацюшку*. Акулінка Маз.; *На катушку ніткі наматывалісь*. Мазыр.

Найбольш вядомай тэхнікай вырабу тканіны было тканне пры дапамозе нітоў і падножак – рамізная тэхніка, пры якой уточныя ніткі пераплятаюцца з ніткамі асновы пад прамым вуглом. Самай нескладанай тэхнікай быў *простік* – тканне, якое выконваецца на двух нічанках і двух панажах: *У простік – то на две нічэнкі*. Шастовічы Петр. Аднак найбольш пашыраным было чатырохнітовае тканне. З дапамогай чатырох нітоў і чатырох панажэй атрымліваліся палотны самых разнастайных узораў. Простае саржавае перапляценне, у рады, ёлачку, ромб, окошкі магла выткаць любая жанчына: *Сукно і ў рады ткалі*. В. Поле Петр.; *Узоры у цветы, у окошкі*. Шастовічы Петр.; *Па-ўсякаму ткалі, і ў кругі, і ў ёлачку*. Прудок Маз. Больш складанай была тэхніка вырабу жакардавых тканін – *набіванка*: *Пры набіванцы паверху клеткамі ўся пражса тчэцца*. Прудок Маз., якая патрабавала вопыту закладання нітак у ніты па пэўным узору, які ткачыха чарціла на паперы і захоўвала доўгі час. Узор у іх у выглядзе *клетак*: *У клеткі два цвета бяруць і ткуць*. Прудок Маз., якія ўтвараюцца ніткамі ўтка, размешчанымі паверх асновы.

Далей па распаўсюджанасці ідзе васьмінітовае тканне, пры якім атрымліваецца атласнае перапляценне нітак і больш тоўстая тканіна.

Самы папулярны ўзор тут у *шапкі*: *Ткань плотная палучаецца, калі ў шапкі ткуць*. Прудок Маз.; *граматыка*: *Граматыка – тры ўзора у восем нітов*. Шастовічы Петр.. Найбольш складанай была шматнітовая тэхніка на 10, 12, 16 і больш пасмаў, якая патрабавала не толькі вялікага вопыту закладання нітак і ткання, а і вельмі тонкіх нітак для асновы і ўтка. Любая памылка парушала структуру і якасць тканіны: *блізна, брак*: *Блізна – на одну кобылку две ніткі, дірочка палучаецца*. Галубіца Петр.; *Эта брак был, када рвалісь ніткі і палучалась дарожка*. Сырод Калінк.; *подкіды* ‘памылка, калі ніткі асновы ідуць паверх, не пераплятаючыся з ніткай утка’: *От тчэ, одні подкіды*. Балажэвічы Маз.; *засмычкі* ‘брак палатна ў выглядзе няроўнасцей, якія з’яўляюцца ў выніку ткання з вельмі перакручаных ці няроўна спрадзеных валокнаў. Галоўчыцы Нар.; *недабой, недосік* ‘дэфект у палатне, калі ўток слаба прыбіты бердам’: *Адзін недабой, а спорціў усе дзела*. В.Поле Петр.; *Колі не прыб’еш добра – недосік*. Углы Нар.; *пропуск* ‘памылка пры тканні палатна, пры якой адбываўся абрыў ніткі’: *Пропуск е, калі нітка рвалася*. Бібікі Маз.; *адваротка* ‘лішак асновы ў шырыну пры накіданні ў ніты і бёрда, які ідзе назад’: *Пераснавала кросны, бёрда дванаццаць пасмаў, а я наснавала трынаццаць, вот і ідзе адваротка назад*. Жахавічы Маз.

Вялікага ўмення патрабаваў і выраб двухасноўных тканін, пры якім у пары ў аснове ідуць дзве ніткі – парцяная і шарсцяная, у выніку чаго атрымліваўся *половінчак, паўшэрсцянка*: *Полова суконнага, полова портного – полови́нчак*. Галубіца Петр.; *Уток шарсцяны, а аснова партная – паўшэрсцянка*. Прудок Маз.

Вядома было на тэрыторыі Мазырска-Прыпяцкага Палесся і тканне бранай тэхнікай, якое называлася *перебор, пярэкладка, перабіранкі*: *У пярэкладку прала*. Слабада Маз.; *Будзем перебор перабіраць*. Галоўчыцы Нар.; *Му пралі самі, лён выдзелывалі, посілкі ткалі, узорами іх рознымі рабілі, узор цвятамі перабіранкамі называўся*. Каменка Маз. – спосабам ўзорнага ткання, пры якім для атрымання ўзору на аснове па ліку падбіраюцца ніткі, завязваюцца шнуркамі або закладаюцца пруцікамі і перакладаюцца спецыяльнай дошчачкай, якая ўтварае дадатковы зеў. Тканне на невялікай колькасці пруцікаў мела нескладаны геаметрычны ўзор (квадраты, прамавугольнікі), які меў найменні: *конопелька* ‘узор у выглядзе дробных ромбікаў’: *Конопелька тчэцца, могуць і на клетках, могуць і без клеток конопельку зделать*. Балажэвічы Маз. На вялікай колькасці пруцікаў атрымліваліся самыя складаныя ўзоры: *вазоны*: *Што там перэбороў, вазоны, пцічкі*. Дзёрнавічы Нар.; *венок*: *Убіранкі усё у трі ніты – венок*. Балажэвічы Маз.; *дубы*: *У дубу жолтая прости́лка*. Галоўчыцы Нар.; *звёзды*: *Посілку ў звёзды выткала*. Акулінка Маз.; *мотылькі*: *А гэтыя беленькіе прамомотылькі называюць*. Балажэвічы Маз.; *оболонкі*: *Скатерці гэто в*

оболонкі, накідаецца полотном, і потым перабіраем. Галубіца Петр.; качаны: Гэта не качаны: не кончэны ўзор, нет сцэна в обе стороны. Балажэвічы Маз.; паўкі: Ткалі ў клетку, у паўкі. В.Зімовішча Маз.; пернік: У пернікі е перэтыканье. Запясочча Жытк., яблочко: Гэта тожэ убіранка ў яблочко. Балажэвічы Маз.

Пры закладной тэхніцы ткацтва (выкладанне, закладанкі) выкарыстоўваліся два ўткі – фонавы і ўзорны, якія закладаліся не па ўсёй шырыні асновы, а толькі ў пэўных месцах у адпаведнасці з узорам:

Ручнік. ХІХ ст. Брагінські раён

Пры выкладанні бяруць маленькія клубочки і выкладаюць. Дзёрнавічы Нар.; Па гатоваму палатну цвятнымі ніткамі закладанкі робім. Даманавічы Калінк. Пры такой тэхніцы ўтвараўся дадатковы зеў з дапамогай дадатковай дошчачкі – трэцяка: У зеву трэцяка закладаюць. Будкі Петр.

Матэрыял для вырабу адзення і хатніх рэчаў называўся *сукно* ‘вытканая саржавым перапляценнем тканіна з воўны або з дабаўленнем ваўняных нітак, апрацаваная затым валянням’: *У сукне шэрсць абязцельна далжна быць. Прудок Маз.; порт* ‘тканіна з льяняных і канапляных валокнаў’: *Порт – гэта з валакна, усё роўна якога. Хамічкі Маз.; палатно* ‘ляняя тканіна’: *Палатно было кужэльнае, самае тонкае, на верхняе адзенне. Бібікі Маз.; рабізна* ‘даматканае палатно’: *Трэба рабізны наткаць. Клясаў Петр.; радабоддзе* ‘рэдка сатканая тканіна’: *Вуткала нейкага радабоддзя, хіба мо мех пашыя. Даманавічы Калінк.; радовэе* ‘тканіна, вытканая ў рады’: *Радовэе саткана ў чатыры ніты. Галоўчыцы Нар.; сыровіна* ‘нябеленае палатно’: *Сыровіна – шчэ колі полотно не одбелілі. Дарашэвічы Петр.*

Сёння традыцыйнае ткацтва не мае вялікага эканамічнага значэння, яле яго традыцыі развіваюцца ў мастацкіх промыслах, прычым выраб тканін у хатніх умовах выконваецца тымі ж спосабамі, што вядомы з старажытных часоў. Аднак амаль усе найменні ткацтва захаваліся з старажытнасці да нашага часу і прадстаўляюць сабой разнастайную ў семантычных адносінах групу.

Літаратура:

- 1 Курилович, А.Н. Белорусское народное ткачество / А.Н. Курилович. – Мн.: Наука и техника, 1981.
- 2 Промыслы і рамёствы Беларусі / Рэд. калегія В.К. Бандарчык. – Мн.: Навука і тэхніка, 1984
- 3 Зеленин, Д.К. Восточнославянская этнография / Д.К. Зеленин. – М: Наука, 1991. – 511 с.
- 4 Этнаграфія Беларусі : Энцыклапедыя – (Беларус. сав. Энцыкл.) / Рэдкал. : І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.] – Мн.: БелСЭ, 1989. – 575 с.
- 5 Беларуская савецкая энцыклапедыя: У 12-ці т. / Гал. рэдактар П.У. Глебка. – Мн.: Сав. энцыклапедыя, 1969-1975.

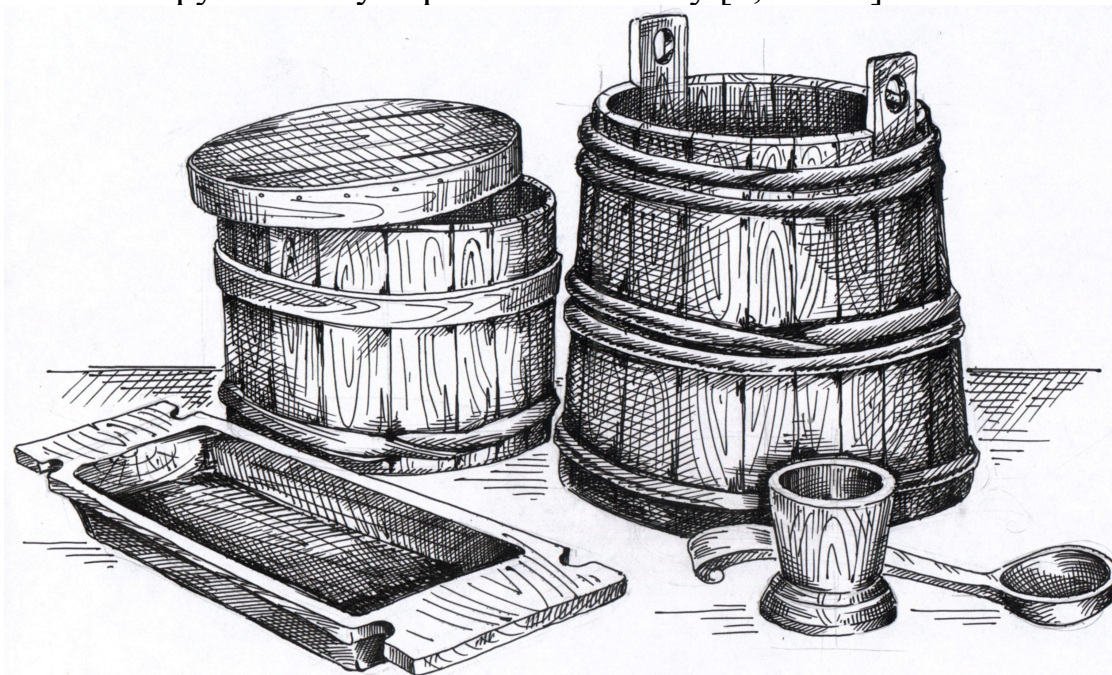
1.5 Назвы посуду і ёмістасцей

Традыцыйная народная культура з'яўляецца важнейшай формай выражэння народнай свядомасці і спасціжэння аб'ектыўнай рэчаіснасці. Да традыцыйнай матэрыяльнай культуры можна аднесці шматлікія прадметы народнага побыту: посуд, хатнія рэчы, мэблю, адзенне, абутак і інш.

Назвы посуду падзяляюцца на розныя тэматычныя групы ў адпаведнасці з матэрыялам яго вырабу: назвы драўлянага, глінянага (керамічнага), металічнага, лубянога, шклянога і інш. посуду. У народным побыце ў шырокім ужытку быў пераважна самаробны посуд з дрэва, гліны, кары, лубу і іншых простых і даступных матэрыялаў.

У гаворках даследаванага рэгіёна выкарыстоўваюцца **агульныя назвы** посуду: *посуда* 'посуд': *На, еж, да я помую посуду.* М.Малешава Жытк.; *посудзіна* 'пасудзіна': *Посудзіну трэба добра зробіць, а то мед проедае.* М.Малешава Жытк.; *посудок* 'посуд, ёмістасць': *Поставіла воду мыць посудок.* Дварэц Жытк.; *І посудку цэлу машыну поўёз – бочок і ўсёго.* Хачэнь Жытк. У суаднясенні з гэтымі гіперанімічнымі назвамі посуду ў якасці гіпанімічнай выступае толькі агульная назва керамічнага посуду: *чарэп'е* 'агульная назва глінянага посуду': *Наставіла на стол чарэп'е, прыберы.* Прудок Маз.

Самым старажытным і простым з'яўляецца посуд з дрэва і кары. Як сведчаць археалагічныя знаходкі, прасцейшы драўляны посуд вядомы на Беларусі з часоў верхняга палеаліту [1, с. 408].

Драўляны посуд XIX-XX ст.
Кубел, ночвы, сальніца, чарпак. Брагінскі раён

З дрэва вырабляўся посуд рознага памеру і прызначэння. Паводле тэхналогіі выканання адрознівалі бандарныя вырабы, выдзеўбаны, вытачаны посуд.

Да бандарных вырабаў, вядомых на Беларусі з глыбокай старажытнасці, адносяцца драўляныя ёмістасці з клёпак для захоўвання вадкасці і прадуктаў. Яны адрозніваюцца па форме – канічнай (кадзепадобнай) або пукатай (бачарнай) [1, с. 408]. У гаворках аналізуемага рэгіёна выдзяляюцца назвы відаў **бандарных вырабаў**, якія маюць рознае прызначэнне:

– ёмістасць для захавання вадкіх рэчываў: *барыла* 1 ‘бочка’: *Барыла мякла цэлае лета ў рэчыцы*. Камарычы Петр.; 2 ‘драўляная пасудзіна для вадкасці’: *От, разагрэліся, косячы траву, што цэлае барыла вады вупілі*. Завайць Нар.; *бодня* ‘бочка з накрыўкай’: *Пад вакном стаіць бодня, поўная вады*. Бубнавічы Маз.; *боклага* ‘біклага’: *Запясочча Жытк.*; *бутлага* ‘невялікая плоская пасудзіна для вадкасці; біклага’: *Цэлую бутлагу гарэлкі ўнёс*. Перароў Жытк.; *бочка* ‘вялікая цыліндрычная пасудзіна з двума плоскімі днішчамі, зробленая з выпуклых драўляных клёпак, сціснутых абручамі’: *Бочка з клепок, а кадоўбы не*. Бярэжцы Жытк.; *вушатка* ‘драўляная бочка з ручкамі’: *У вушатцы ў нас заўсёды ёсць квас*. Хвойнае Хойн.; *дзішуя* ‘дзежка для прыгатавання квасу’: *У дзешуе квас робілі*. Канатоп Нар.; *клепчанка* ‘невялікая пасуда з клёпак’: *Прорэзаў у клепчанцы заторы, коб уложыць дно*. Бобрыкі Петр.; *помуйніца, помыіца* ‘нажачка для злівання памыяў, памыйнае ядро’: *Котлеты тые ў помуйніцу укінула*. Дварэц Жытк.; *Помыіцу ставім, шоб жар падаў з посвета*. Дварэц Жытк.; *цэбер* ‘шырокая драўляная пасудзіна з клёпак, з двума вушкамі: *У цэбры ваду насілі каровам там і другім*. Каменка Маз.; *цыберка* ‘тое, што цэбер’: *Цыберка ў нас страіно цячэ, другую навесіць трэба*. Буйнавічы Маз.;

– посуд для замешвання цеста: *дзежка* ‘драўляная, крыху звужаная к верху пасудзіна з прамых клёпак для гаспадарчых патрэб’: *Былі шчэ дзежкі, то бочкі маленькія*. Бібікі Маз.; *Хлеб пяклі, замяшам у дзежкі, потым рукамі месім*. Можга есяка ў каго. Каменка Маз.; *хлебня* ‘тое, што дзежка’: *Няхай хлебня на печы пастаіць, цеста ўзаўтра буду расчыняць*. *У хлебні ўжэ мо цеста пыднялося*. М.Аўцюкі Калінк.;

– посуд для захавання сыпкіх рэчываў: *ваган* ‘драўляная пасудзіна’: *Падай мне вагана, я проса насыплю*. Замосце Калінк.; *ваганок* ‘памянш. да ваган’: *Прынясі ваганок, я накідаю пачонак*. Агалічы Петр.; *дашчанка* ‘драўляная бочка’: *Пасадзіла дашчанку жыта*. Дзякавічы Жытк.; *кадушка* ‘невялікіх памераў бочка з накрыўкай для захоўвання прадуктаў харчавання’: *У кадушку проса*

сыпалі. Прудок Маз.; *стаўніца* ‘бочка для збожжа’: *Стаўніца* – веліка бочка, ля *стаўніцы* і *жорнава* навек *стаялі*. Рудня Калінк.; *стырта перан*. ‘дзежка, кубел’: *Шчэ ў мене непачатае стырта жыта*. Завайць Нар.; *цямінтоўка* ‘бочка для захоўвання зерня’: *Цямінтоўка была неабходна ў нашай хаце*. Міхнавічы Калінк.;

– ёмістасць для захавання харчовых прадуктаў: *боння* ‘кубел з векам для адзення, сала, солі і інш.’: *Такі ўжэ кабан буў велікі, шо дзве бонні наложылі сала*. М. Малешава Жытк.; *варыўня* ‘бочка для засолу’: *Варыўня стаіць у каморы*. Камаровічы Петр.; *зрэз* ‘расшыраная ўверсе бочка для засолу агуркоў і пад.’ Балажэвічы Маз.; *перэрэз* ‘бочка сярэдніх памераў, звужаная ўверсе, для квасу, засолу агуркоў і інш.’: *Перэрэз невелікі, шырокі знізу, на гуркі, квас робяць на лето*. Балажэвічы Маз.; *кваска* ‘дзежка’: *Капусты для гэтай кваскі не хваціць*. Завайць Нар.; *шчань, шчанік* ‘бочка’: *От, бяда, у мяне рассыпаўся шчанік, няма куды гуркі складаць*. Макарычы Петр.; *Я налажыла цэлы шчань агурцоў*. Махнавічы Маз.;

– посуд для збівання масла: *бойка* ‘пасудзіна для збівання масла’: *Бойка – дзераўяная бочачка з крышкай з дзіркай, у якую ўстаўляецца палка і з дапамогай яе білі масла*. Бібікі Маз.; *маслабойка* ‘тое, што бойка’: *Маслабойка – это дзежачка дзерав’яная, вузенькая і палачка, на ёй хрэсцік дзелалі ўнізу, білі малако, пакуль камочак масла не выб’еш*. Каменка Маз.;

– ёмістасці для захавання рэчаў: *мажа* ‘скрыня для перавозкі сыпкіх рэчаў’: *Іван, будзеш сёння вазіць палову, ды толькі вазьмі мажу*. Вуглы Нар.; *скрыня, шкрыня, скрынька* ‘вялікая скрынка з векам для захоўвання тканіны, адзежы, каштоўнасцей’: *Адзенне ў скрыні ляжала*. Козенкі Маз.; *У сярэдзіне скрыню выклеівалі красівымі абоямі*. Бібікі Маз.; *У шкрыню складвалі рушнікі, поцілкі, адзежу*. Гурыны Маз.; *Скрыняк для адзення пошці ні ў кого нема цяпер*. Юравічы Калінк.; *сундук* ‘вялікая скрыня з дошак, у якой захоўвалі верхняе адзенне. Адзежу ў сундуках хранілі. Гурыны Маз.; *Сундукі колесь збівалі, яшчыкі такія большыя з крышкай. Адзежу і палотны саматканы туды складвалі. А як дзеўка замуж ішла – усё дабро, што ў сундуку, з сабой забірала*. Дразды Маз.;

– бандарны посуд, які выкарыстоўваўся для іншых гаспадарчых мэт (мыцця, выпарвання бялізны і інш.): *балея* ‘вялікая нізкая пасудзіна з драўляных клёпак, у якой звычайна мыюць бялізну’: *Наліла воды цэлу балею*. М. Малешава Жытк.; *жлукта, жлукто* ‘выдзеўбаная з драўлянай калоды пасудзіна для запарвання бялізны’: *Жлукта ў мамо мае была*. Гурыны Маз.; *Сціралі спе’яльна ў жлукто* – *дзежка такая з дыркамі. Адзежу насыпалі попелам, кіпятком*

абдавалі, часы два так трымалі і выймалі. Шлі на рэчку паласкалі ўжо ўсё. Каменка Маз.

У складзе аналізуемай лексікі ёсць і назвы **выдзеўбанага посуду**. Яны адносяцца да вырабаў даўбёжнага рамяства, якія маглі мець цыліндрычную (конусападобную) або карытападобную форму.

Выдзеўбаны посуд цыліндрычнай формы меў накрыўку і ўжываўся для захоўвання розных прадуктаў: *кадаўб, кадоўб, каўдоб* ‘драўляная бочка’: *Кадаўб часцей усяго з ясеня рабілі*. Іванаўка Хойн. *Без кадоўба абыйсцісь можна*. Галоўчыцы Нар.; *І зараз у нас каўдоб стаіць*. Грычынавічы Жытк.; *сальніца* ‘невялікая пасудзіна для трымання солі’ Бялёў Жытк.; *сальнічка* ‘памянш. да сальніца’: *Наберы солі трошкі ў сальнічку*. Калінічы Нар.; *солянка* ‘тое, што сальніца’: *Солянку выдоўбвалі, і стояла вона на stole*. М.Малешава Жытк.

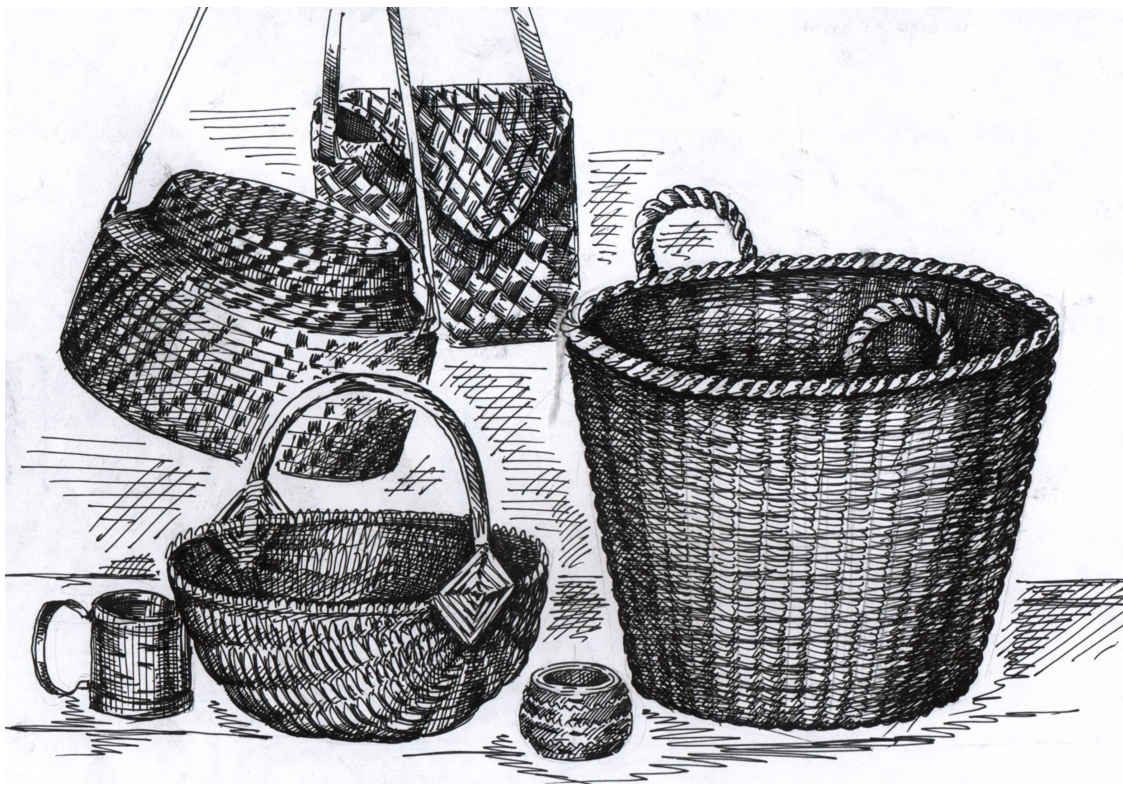
Цыліндрычнай формы былі і ступы, выдзеўбаныя з дрэва: *калатушка* ‘таўкачык для збівання масла’: *Калатушка недзе закінулася*. Грабаў Петр.; *кіёк* ‘тое, што калатушка’: *Бойку і кійка памыеш і навесіш на сошку*. Дзяржынск Нар.; *мяла* ‘таўкач’: *Стоўкла картоплю, дак вунесь мяло ў сенцы*. Вуглы Нар.; *скалка* ‘качалка’: *Скалкі круглыя, каб лепш цеста раскатвалася*. Бібікі Маз.; *таўкачка, тоўкачка* ‘кароткая прылада з патоўшчаным круглым канцом, якой таўкуць што-н.’: *І дзе наша таўкачка, хоць бяры кавянёй ды таўчы*. Амелькаўшчына Хойн.; *Собе тоўкем бульбу, так і зовём тоўкачка*. М.Аўцюкі Калінк.; *таўчанка* ‘тое, што ступка’: *У таўчанцы затаўку была таўклі, а ціпер толькі перац*. Аляксандраўка Калінк.

Іншай формы выдзеўбаны посуд прызначаўся для ўтрымання вадкасцей: *карэц, корэц* ‘драўляны або металічны коўш з ручкай для зачэрпвання вады, квасу і пад.’: *Налей мне вады ў карэц*. В.Аўцюкі Калінк.; *Корцы* булі з дзерава. Канатоп Нар.; *корчык* ‘тое, што карэц’: *Падай мне корчык вады*. Хвойнае Хойн.; або пэўнай стравы: *каўганка* ‘драўляная міска’: *Даўней у нас елі із каўганкі*. Іванаўка Хойн.; *коган* ‘тое, што каўганка’: *Побачце, во які коган, самі колісь робілі*. М.Аўцюкі Калінк.; *мешалка* ‘вялікая драўляная лыжка для перамешвання стравы і разлівання яе ў міскі’: *Мешанку памый*. Белы Пераезд Петр.

Выдзеўбаныя з дрэва ёмістасці выкарыстоўваліся і ў гаспадарчых мэтах: *начоўкі, ночвы* ‘прадаўгаватае драўляная пасудзіна для мыцця бялізны і іншых гаспадарчых патрэб’: *Шчэ ў начоўках мылі, а ў войну скаціне давалі ў іх*. Бібікі Маз.; *У ночвах бел’е сціралі*. Белы Пераезд Петр.; *ночву* ‘начоўкі’: *Положаць у ночвы сцёгна да опсоляць, а потым подвешвалі*. Сямігосцічы Жытк.;

памыйніца ‘драўлянае карыта, куды злівалі памыі’: *Памыйніца стаяла пад рукамойнікам*. Гурыны Маз.

Даволі пашыранымі былі на Гомельшчыне **плеценыя ёмістасці**, прызначаныя для пераноскі пэўных рэчаў – сена, садавіны, гародніны, грыбоў, ягад і інш. Іх плялі з сасновай лучыны, бяроставых стужак, з рагозу, лазовага, ліпавага лыка, карэньчыкаў хваёвых дрэў.

Плеценныя вырабы XIX-XI ст.
Кораб, кошык, конаўка, вярэнькі, табакерка
Мазырскі раён

У даследуемым рэгіёне ўжываецца наступная група назваў плеченых ёмістасцей: *верэня* ‘кашэль з накрыўкаю, сплечены з кары: *Верэня хлеб носіць, а шанька на ягоды*. Бярэжцы Жытк.; *калужанка* ‘кошык’: *Ой якія добрыя яблыкі стаяць у калужанцы*. Буйнавічы Маз.; *каробка* ‘плецёная карзіна’: *Ідзі вазьмі каробку і прынясі травы*. Старажоўцы Жытк.; *кош* ‘сплечёная з лазы, карэння і пад. круглая пасудзіна ў выглядзе кашолкі для складання і пераноскі чаго-н.’: *У кашах бульбу з поля вазілі*. Бібікі Маз. Раней *кош* плялі, у ім *насілі ўсё*. Навікі Маз.; *кашэль* ‘тое, што кош’: *Поўны кашэль грыбоў набрала*. Навасёлкі Петр.; *кошэль* 1 ‘каробка, сплечёная з кары, для сяўбы ўручную’: Галоўчыцы Нар. 2 ‘сплечены з лазы кошык для бульбы’: Балажэвічы Маз.; *колупушок* ‘кош для перавозкі бульбы’: *У мене порваўся колупушок, сыплецца з воза картонля*. Бярэзнікі Жытк.; *кузенька* ‘кошык з бяросты’: *Дзед мой рабіў вельмі добрыя кузенькі – акуратненькія, маленькія*. Аравічы Хойн.; *набірка* ‘малая каробка для

збірання ягад': *Наберу брусніц дзве набірки. Хачэнь Жытк.; набірок, наберак, набірач* 'тое, што набірка': *Два набірки отдала ёму, то ў ёго поўно ведро. Хачэнь Жытк.; Набрала ягад два наберкі. Махнавічы Маз.; От я одын набірач ягад набрала. Грушаўка Нар.; пляцёнка* 'сплечены посуд': *Поўная пляцёнка дуль. М.Аўцюкі Калінк.; сеўнік* 'кораб': *Сеўнік беры і пайшлі. Грабава Жытк.*

Асобныя віды плеченага посуду рабілі з бярозавай або ліпавай кары: *берэсцянка* 'чарпак для піцця вады ў полі, у лесе, зроблены з бяросты, скручаны леечкай і ўстаўлены ў раскол палачкі': Галоўчыцы Нар.; *козубчык* 'каробачка з бяросты для ягад': *Содраў беросту і зробіў козубчыка і набраў у козубчык пазёмкі. Бобрыкі Петр.; лубянка* 'невялікая каробачка з ліпавай кары для нутранага тлушчу': *Нутраны тлушч у лубянку злівалі. Бібікі Маз.*

Значнай у колькасных адносінах з'яўляецца група назваў **керамічнага посуду**. У залежнасці ад матэрыялу вырабу ў ёй вызначаюцца назвы глінянага посуду (самая вялікая група), фарфоравага і фаянсавага. Гліняны посуд, як і драўляны, таксама даволі старажытны. Як сведчаць археалагічныя знаходкі, гліняны посуд ручной лепкі набыў пашырэнне ў неаліце. Эпоха бронзы і жалеза прадстаўлена цудоўнымі формамі вылепленых арнаментаваных сасудаў з гліны [2, с. 280]. Самыя раннія ганчарныя вырабы былі вастроннымі, пазней з'явіўся кругладонны посуд.

Гліняны посуд XX ст.
Макотра, гаршчок, глянк, збан. Мазырскі раён

У складзе аналізуемых назваў керамічнага посуду вызначаюцца розныя групы лексем паводле бытавога прызначэння рэалій:

– назвы посуду для гатавання ежы: *варэйка* ‘маленькі гліняны гаршчок’: *У нас гаршчок не кажуць, у нас - варэйка.* Іванаўка Хойн.; *варэчка* ‘памянш. да варэйка’: *Мне ж ня трэба вялікіх гаршкоў, а хваціць і варэчкі.* Навінкі Калінк.; *кухлік* ‘два злучаныя гліняныя гаршчочки з ручкай’: *Беленькі горшочак е з аднае ручкаю, е з двума і завуць кухліком.* М.Аўцюкі Калінк. *У кухліку вушка адбілася.* Навасёлкі Петр.; *лакатнік* ‘вялікі гаршчок’: *Ну і локатнік варыш, вядра на паўтара.* Тульгавічы Хойн.; *І нашто варыць у гэтым локатніку боршч, ты ж ведаеш, што яго няма каму есці.* Хвойнае Хойн.;

– назвы ёмістасцей для перацірання семя або збівання масла: *макоцёр, макотра* ‘гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху; макацёр’: *Як велікі, то макоцёр, а як меншы, то макотрык казалі.* Пагост Жытк. *Ну й гарныя макотры.* Дзяржынск Нар.; *макотрык* ‘памянш. да макоцёр’: *Калісь мы семено ў макотрыку церлі.* Грушаўка Нар. *Ну і жару дала, зусім макотрык даканала.* Амелькаўшчына Хойн.;

– назвы глінянага посуду для захоўвання прадуктаў або вадкасцей: *бутэлька* ‘гляк’: *Бутэлька з гліны для горэлкі была колісь.* Верасніца Жытк.; *буцёл* ‘гляк з носікам (каля 2 л)’: *З буцёла молака собе налі, хлопче, а то з гладышкі розольеш.* Пагост Жытк.; *гірка* ‘гладыш, адбіты зверху’: *Поўная гірка малака.* Хвойнае Хойн.; *крынка* ‘збан для малака’: *У крынцы стаіць малако.* Міхнавічы Калінк.; *лагун* ‘пасудзіна для ільнянога семя’: *Насыпаў цэлы лагун ільнянога сем’я.* Бобрыкі Петр.; *масляніца* ‘пасудзіна для масла’: *Адала суседцы масляніцу, німа куда масла палажыць.* Навінкі Калінк.; *стаўбун* ‘тое, што гладышка’: *Стаўбун з молаком спусці ў пограб.* Карчовае Хойн.;

– назвы сталавага посуду: *крынка* ‘кубак’: *Дай мне крынку напіцца вады.* Замосце Калінк.; *кухлік, кухнік 1* ‘кубак’: *Набяры вады ў кухлік ды падай напіцца.* Запясочнае Маз.; *Падай кухнік вады.* Камаровічы Петр. 2 ‘два злучаныя гліняныя гаршчочки з ручкай’: *Беленькі горшочак е з аднае ручкаю, е з двума і завуць кухліком.* М.Аўцюкі Калінк.; *У кухліку вушка адбілася.* Навасёлкі Петр.; *лаганчык* ‘гліняная паліваная пасудзіна невялікіх памераў у форме кубка з ручкай для смятаны’: *Галубіца Петр.; міска* ‘шырокая і глыбокая, круглай формы, пасудзіна для яды і інш.’: *Міска была сала з адное вутву.* Пагост Жытк.; *У гэтой чэрэп’яной місцы добрэ м’яцэ коноплі, мак.* Старажоўцы Жытк.; *міса* ‘тое, што міска’: *Наробілася і з’ела цэлу місу крышаноў.* М. Малешава Жытк.; *рынка* ‘гліняная або

драўляная міска': *Мае дзеці ўсягда самі мыюць рынкі.* Зладзін Маз.; *тарэлка 'сталовая пасуда круглай формы з шырокім дном і прыўзнятымі краямі': Тарэлка саўсім мелкая, а прыгадзіца што-ліба на стол паставіць.* Іванаўка Хойн.; *чаропка, чарэпка 'міска': Там дзесь у чаропцы крыху мукі шчэ засталася.* Прудок Маз.; *Вазьмі чарэпку да памуй, а тогды налівай крупнік.* Івашкавічы Петр.

У лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы прадстаўлена і група назваў **металічнага посуду**. Паводле матэрыялу вырабу гэта быў чыгунны, медны, алюмініевы, латунны, алавянны і іншы посуд. Ён меў рознае бытавое прызначэнне, у адпаведнасці з чым вызначаюцца:

– назвы посуду, прызначанага для гатавання варанай або тушанай стравы: *залезнік 'чыгун': У мяне асталося картопляў толькі на адзін залезнік.* Бярэзнікі Жытк.; *зліўнічак 'невялікі гаршчок': Схадзі, Нінка, у каморы вазьмі зліўнічак ды прынясі мне.* Тульгавічы Хойн.; *ізбан 'вялікі кацел на палцы': Избан падвешваем над агнём і варым страву на вяселле.* В.Аўцюкі Калінк.; *казан 'кацёл': Булі казаны чоловек на чотыры, на п'яць.* Буразі Жытк.; *казанчык 'памянш. да казан': Мама, што ў том казанчыку варыцца?* Грушаўка Нар.; *коцёл 'велікая металічная пасудзіна, якая падвешвалася над агнём для прыгатавання стравы': У котле уху сварылі.* Галоўчыцы Нар.; *саган 'тое, што чыгун': Саган картопель стаяў на заслоне.* Забінне Петр.; *саганік 'памянш. да саган': Прынесі хуценько саганік.* Грабаў Петр.; *чыгун 'вялікі гаршчок': Раней усё ў чыгунах варылі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.; *чавун 'тое, што чыгун': Не асталося парожняга чавуна. Купіла чавуна дай малы аказаўся.* Дзяржынск Нар.; *чаус 'тое, што чыгун': Я заўсёды ў чаусе крупнік вару.* Камаровічы Петр.;

– для выпякання або смажання ежы: *пірожыкі 'пасудзіна, у якой пяклі пірагі': Канатоп Нар.; скаварада, сковорода 'мелкая металічная пасудзіна з загнутымі краямі для смажання': Блінчыкі пеклі ў скаварадзе ў печы, добрыя палучаліся.* Бібікі Маз.; *Ля печы стаялі ёмка – сковороды браць, вілкі для чыгуноў, а ўгрэбаць жар – каменя такая була. Сковороды для бліноў булі, і сало жарылі і так што.* Каменка Маз.;

– для сушкі прадуктаў: *бляха, бляшка 'тонкі ліст жалеза з загнутымі краямі для сушкі яблыкаў, грыбоў і інш.': На бляху яблык нарэжаш – і ў печ сушыць.* Гурыны Маз.; *На бляшцы пірагі пеклі.* Бібікі Маз.;

– захоўвання і транспарціроўкі вадкасцей: *ведра 'пасудзіна цыліндрычнай формы з дужкай, у якой носяць або захоўваюць вадку і інш.; вядро': Хто з вебрамі, хто з сокерою бегуць на пожар.*

Запасочча Жытк. *У мене е ведро ягод вусушыць. Дварэц Жытк.; даёнка, доёнка* ‘пасудзіна, у якую дояць малако’: *Падстаў сюды даёнку. В.Аўцюкі Калінк.; То ж доёнка, у яку дояць карову. Каменка Маз.;*

– назвы сталовага посуду: *варуха* ‘апалонік’: *Ложку-варуху з доўгім дзержаком робілі. М. Малешава Жытк.; полонік* ‘тое, што варуха’: *Млінцэ разбівалі полоніком. М. Малешава Жытк.; відзельца* ‘сталовы прыбор у выглядзе ручкі з доўгімі зубамі; відэлец’: *Дзесь нема майго відзельца. Галоўчыцы Нар.; відзёлка* ‘тое, што відзельца’: *Яна раскладвала відзёлкі, лыжкі. Амелькаўшчына Хойн.; полонік* ‘вялікая лыжка, апалонік’: *Млінцэ разбівалі полоніком. М. Малешава Жытк.; ложка, лыжка* ‘сталовы прадмет для зачэрпвання ежы’: *Раней толькі ложкамі елі. Слабада Маз.; Лыжку мне падай. Безгінавічы Маз.*

Параўнальна невялікай з’яўляецца група назваў **шклянога посуду**: *буталь* ‘вялікая бутэлька’: *Нашы бутлі ўсе оплецены. Дзяржынск Нар.; гарнец* ‘шкляны посуд ёмістасцю каля 2, 5 л.’: *Гарнец квасу наліла. Галубіца Петр.; пляўшка, пляжка, пляшка* ‘бутэлька’: *Прадавец, а вы пляўшкі прынімаеце? Грэбень Жытк.; Пляжок дзве піва возьмі. Буразі Жытк.; Узела дзве пляшкі воды-газоўкі. Бярэжцы Жытк.; поўчвертка* ‘бутэлечка ёмістасцю 1/8 л.’ *Канатоп Нар.; румочка* ‘невялікая чарачка для піцця гарэлкі’: *Румочка маленька, грам трыццаць. Даўляды Нар.; слоік* ‘невялікая шкляная або гліняная пасудзіна’: *У слоіку малако стаіць, бяры пі. Стралічаў Хойн.; стакан* ‘шкляная пасудзіна без ручкі, прызначаная для піцця’: *Падай мне стакан вады. Тураў; сцеклянка* ‘шкляная банка’: *От, сцеклянок дзве я назбіраю, то сцеклянка масла. Бярэжцы Жытк.; чарка* ‘тое, што румочка’: *Налі мне чарку гарэлкі. Слабада Маз.; чвертка* ‘бутэлечка на 250 грам’ (Канатоп Нар.).

Некаторыя намінацыі ў разглядаемай лексіка-семантычнай групе называюць:

– часткі, дэталі драўлянага посуду або ёмістасцей: *абечка* 1 ‘драўляны вобад у сіце’: *Рашотка ў мяне ёсць да вот абечка німа. Тульгавічы Хойн. 2 ‘века дзежкі’: Абечка з дзежкі паламалася. Ломыш Хойн.; века, веко* ‘верхняя частка, якая служыць пакрыццём якой-небудзь пасудзіны, скрынкі, каробкі і пад.’: *Зверху скрыню векам накрывалі. Бібікі Маз.; Веко ўсягда абклеивалі абоямі. Акулінка Маз.; вечка* ‘памянш. да века’: *Вечка – ета такая крышка, з мяккага дзерава дзелаецца. Бібікі Маз.; вочанка* ‘ручка ў кашэлі’: *Вочанка парвалася. Махновічы Маз.; вуточка* ‘рабро ў кошыку’: *Ужэ я ў кош пазаложваў вуточки, ужэ но плесці. Дварэц Жытк.; дашчадка* ‘крышка з дрэва’: *Дашчадкай я закрывала цэбар. Гурцэвічы Калінк.; дзежоўка, дзежолка, дзежылка* ‘накрыўка на дзежку з палатна’:

Дзежолка була с полотна, рожкі поўшываныя. Хачэнь Жытк.; Дзежку дзежоўкаю накрый, шоб дух у цесці дзержаўса. Пагост Жытк.; Дзежылка. Цераблічы Жытк.; облубка 'драўляная частка рэшата': Облубка на рэшаці з драўлянай. М. Малешава Жытк.; нашлопка 'драўляная крышка': Накрый гладышку нашлопкаю. Углы Нар.; покрышка 'накідка на падушку': Ці можна покрышку купіць у Мінску? Бярэжцы Жытк.;

— матэрыял, з якога ён вырабляецца: драўляная 'матэрыял для пляцення кошыкаў': Чалавек мой сёння прынёс багата драўляна і заўтра будзе плесці каробкі. Бялёў Жытк.; клёпка 'кожная асобная дошчачка для бакавых сценак бочкі': Коб у мене булі клёпкі, то я б зробіў бу себе бочку. Ляскавічы Петр.

Усе адзначаныя вышэй намінацыі выконваюць у народна-дыялектнай мове намінацыйную функцыю, з'яўляюцца стылістычна нейтральнымі.

Асобныя назвы посуду маюць экспрэсіўную, як правіла, зніжаную афарбоўку, звязаную з характарыстыкай аб'ёму рэаліі: боўдыр 'вялікая пасудзіна': От наварыла боўдыр кулешу, шо страшно гледзець, і ўсе з'елі. М. Малешава Жытк.; ведрышчэ 'ведро для памыяў, памыйніца': Ведрышчэ. Пагост Жытк.; зліўнічак 'невялікі гаршчок': Схадзі, Нінка, у каморы вазьмі зліўнічак ды прынясі мне. Тульгавічы Хойн.; казаніло 'вялікі кацёл': От таке казаніло молока було! Запясочча Жытк.; кузенечка 'каробачка з бяросты для ягад': Набрала кузенечку пазёмак і пашла дамоў. Бобрыкі Петр.; куфэрык 'скрыня для захавання верхняга адзення, меншая за куфар': Адзежу ў куфэрык складвалі. Загорыны Маз.; ночовочкі 'малыя начоўкі': Кажуць, колісь картоплі з маленькіх ночовочэк елі. М. Малешава Жытк.

Такім чынам, у гаворках Мазырска-Прыпяцкага рэгіёна выкарыстоўваецца значная група найменняў посуду і ёмістасцей, прыгатаваных рознымі спосабамі і з рознага матэрыялу. Яны адлюстроўваюць асаблівасці народнага побыту і гаспадарчага жыцця, перадаюць нацыянальны каларыт, характарызуюць этнічныя рысы жыхароў ўсходнепалескага рэгіёна.

Літаратура:

1. Этнаграфія Беларусі: Энцыклапедыя. — (Беларус. Сав. Энцыкл.; Рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд) і інш. — Мн.: БелСЭ, 1989. — 575 с.
2. Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья. — Мн., 1987.

2 СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ ТЫПЫ МАТЫВАЦЫІ НАРОДНАГАСПАДАРЧЫХ НАЗВАЎ МАЗЫРСКА-ПРЫПЯЦКАГА ПАЛЕССЯ

Большасць аналізуемых народнагаспадарчых назваў адносіцца да сваямоўнай лексікі. Яны ўтвараліся ад уласных асноў рознымі спосабамі. Вытворнае слова, як вядома, захоўвае матывацыйныя адносіны з утваральнай асновай, якія “абумоўліваюць яго значэнне значэннем слова, ад якога яно ўтворана” [1, с. 121]. Дзякуючы матываванасці слова, ўсведамляецца “сувязь значэння і гукавой абалонкі, якая выражае гэта значэнне” [2, с. 153].

У адпаведнасці з разуменнем матываванасці як структурна-семантычнай уласцівасці слова, якая дазваляе ўсвядоміць рацыянальныя сувязі значэння і гукавой абалонкі слова, выдзяляюцца *лексічная матывацыя* – адносіны матываванага слова з аднакаранёвым словам, ад якога яно ўтворана і якое абазначае матывуючую прымету, і *структурная* – адносіны слова з аднаструктурнымі найменнямі, у якіх адлюстроўваецца класіфікацыйная прымета слова [3, с. 6].

У складзе аналізуемай лексікі, як і ўвогуле ў лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы, пераважаюць матываваныя назвы. Іх унутраная форма, разам са складанафанемнай структурай і граматычным ладам надае мове нацыянальны каларыт.

Адным з прадуктыўных тыпаў структурна-семантычнай матывацыі валодаюць аддзеяслоўныя дэрываты, у складзе якіх выдзяляюцца:

– назвы, матываваныя дзеяннем, якое ўтвараюць прадметы, прылады працы, прыстасаванні: *бураўчык* ‘свердзел’ (Гурыны Маз.), *закрутка* ‘драўляная круцёлка для закрывання дзвярэй’ (Балажэвічы Маз.), *защыпка* ‘рухомая металічная або драўляная планка на прабоях для запірання дзвярэй’ (Балажэвічы Маз.), *снавалка* ‘прыстасаванне, якім снавалі кросны’ (Гурыны Маз.), *сукайла* ‘прыстасаванне ў ткацкім станку, з дапамогай якога маталі ніткі’ (Бібікі Маз.), *капаніца* ‘матыка для праполкі’ (Загорыны Маз.), *трапало* ‘прыстасаванне, якое выкарыстоўваецца для абмалоту кастры’ (Прудок Маз.), *церніца* ‘прылада, з дапамогай якой церлі лён і каноплі’ (Акулінка Маз.), *веелка* ‘драўляны шуфлік для ручнога веяння збожжа пасля малацьбы’ (Любавічы Жытк.), *драпач* ‘барана’ (Тураў Жытк.);

– функцыяй, якую выконвае прадмет або яго прызначэннем: *лежак* ‘ляжанка, верхняя частка печы’ (Бібікі Маз.), *засланка* ‘металічная

пласціна, якой закрывалі печ’ (Дразды Маз.), *качалка* ‘драўляны валік для раскачвання цеста’ (Гурыны Маз.), *дзержаўка* ‘бляшка, якую прыбіваюць да лат, калі крыюць хату’ (Запасочча Жытк.), *абналічка*, *шаляванне* ‘накладныя планкі вакол аконнага ці дзвярнога праёма’ (Прудок Маз.; Козенкі Маз.), *накладзіч* ‘накладная дошка’ (М.Малешава Жытк.), *ляток* ‘адтуліна ў вулей, праз якую выляталі пчолы’ (Хамічкі Маз.), *пайлка* ‘посуд для прыкармлівання пчол’ (Бібікі Маз.), *тонка* ‘частка печы, дзе спальваюць паліва’ (Бібікі Маз.);

– у адзінкавых выпадках назвы прадмета матывуюцца спосабам яго вырабу: *лепанка* ‘печ, зробленая з моцна ўтрамбаванай гліны’ (Бярэжцы Жытк.), *доўбанка* ‘драўляны посуд для захоўвання мёду’ (Акулінка Маз.), назвы рэчыва – працэсам яго падрыхтоўкі: *гартоўка* ‘апаленая цэгла’ (М.Малешава Жытк.);

– дзеяннем, якое называе ўтваральная аснова, матывуюцца таксама назвы асобы: *лепай*, *лепак* ‘муляр’ (Слабада Маз.), *касар* ‘касец’ (Бярэжцы Маз.).

Лексічным матыватарам такіх лексем з’яўляюцца назвы разнастайнага дзеяння, апісваемыя намінацыйныя адзінкі ўтвараліся пераважна суфіксальным спосабам ад дзеяслоўнай асновы.

Разнастайнасцю тыпаў структурна-семантычнай матывацыі вызначаюцца народнагаспадарчыя назвы – адсубстантывыя дэрываты. У іх складзе ў колькасных адносінах выдзяляюцца суфіксальныя ўтварэнні, гэта:

– назвы прадметаў, матываваныя месцам іх знаходжання: *землянка* ‘памяшканне, пабудаванае ў зямлі ці прыкрытае зямлёй’: *пяхурка* ‘невялікая ніша ў сцяне печы’ (Навінкі Маз.);

– матэрыялам, з якога яны выраблены: *дашчанка* ‘гаспадарчая пабудова з дошак, дзе захоўваюцца прылады і рэчы’ (Загорыны Маз.), *берэсток* ‘берасцяны паплавок на рыбалоўнай сетцы’ (Пагост Жытк.), *ліпаўка* ‘бочка, выдаўбленая з ліпы, у якую збіралі мёд’ (Акулінка Маз.), *лубянка* ‘прыстасаванне (аблубка з рэшата) для зімняй лоўлі ўюноў’ (Любавічы Жытк.);

– рэчывам, якое там знаходзіцца: *мазніца* ‘пасудзіна для калёснай мазі’ (Верасніца Жытк.);

– прызначэннем: *дымнік* ‘адтуліна для дыму ў курнай хаце’ (М.Малешава Жытк.), *пчальнік*, *раёўня* ‘прыстасаванне, якім ловяць рой пчол’ (Акулінка Маз., Хамічкі Маз.);

– назвы месца (памяшкання), матываваныя прадметамі або рэчывам, якія там знаходзяцца: *дровеснік* ‘месца каля задняй сцяны хаты для захоўвання дроў’ (Загорыны Маз.), *дрывожня* ‘павець для дроў’ (Козенкі Маз.), *качарэжнік*, *кавешнік*, *камешнік* ‘кут каля печы, куды ставяцца качарга, вілкі’ (Гурыны Маз.), *мекінніца* ‘засек для мякіны ў гумне’ (Чэрнічы Жытк.);

– жывёламi, што там утрымліваюцца: *каровнік* ‘хлеў для кароў і быкоў’ (Запасочча Жытк.), *куратнік* ‘памяшканне для курэй’ (Бібікі Маз.), *свінушнік* ‘пабудова для ўтрымання свіней’ (Загорыны Маз.);

– назвы асобы, матываваныя аб’ектам працы: *мядовік* ‘пчаляр’ (Дразды Маз.), *неводнік* ‘член рыбалавецкай брыгады’ (Старажоўцы Жытк.), *пячнік* ‘майстар, які робіць і рамантуе печы’ (Каменка Маз.), *скотнік* ‘даглядчык жывёлы’ (Гурыны Маз.);

– назвы прадметаў, матываваныя падабенствам да рэаліі, абазначанай утваральнай асновай: *вушняк* ‘жэрдкі, якія трымаюць навес над дзвярамі’ (В.Бор Хойн.), *канёк* ‘вільчык страхі’ (Гурыны Маз.), *нажоўка* ‘піла’ (Бібікі Маз.).

Параўнальна невялікай з’яўляецца група суфіксальна-прэфіксальных адсубстантыўных дэрыватаў, якія вызначаюцца аднастайнасцю структура-семантычнай матывацыі: яны ўказваюць на месца, дзе размяшчаецца ўказаны прадмет: *закаменкі* ‘месца за комінкам на печы’ (Пагост Жытк.), *запечак* ‘месца паміж сцяной і печчу’ (Загорыны Маз.), *застрэшок* ‘край страхі’ (Азяраны Жытк.), *паднябенне* ‘верхняя частка ўнутры печы’ (Гурыны Маз.), *падпечча* ‘месца пад печчу’ (Гурыны Маз.), *прыпечак* ‘месца перад чалеснікамі печы’ (Козенкі Маз.), *налобнік* ‘папярэчка ў аброціна на лбе ў каня’ (Старажоўцы Жытк.), *наочнікі* ‘навочнікі’ (Верасніца Жытк.), падручнікі ‘частка воза, да якога прымацоўваліся ручкі’ (Акулінка Маз.).

Такі ж тып матывацыі маюць прэфіксальныя адсубстантыўныя дэрываты: *падпол*, *подпал* ‘падвал’ (Каменка, Гурыны Маз.), *падсанкі* ‘сані для перавозкі доўгага бярвення, якія складаліся з двух саней’ (Гурыны Маз.).

Асобныя намінацыі ўтвораны шляхам асноваскладання і складанасуфіксальным спосабам у выніку спалучэння іменнай і дзеяслоўнай асноў: *воскабойня* ‘прылада і майстэрня для выціскання воску’ (Запасочча Жытк.), *воскодавіны* ‘адходы з воску’ (Бярэжцы Жытк.), *медагонка*, *медакачка* ‘спецыяльная бочка для выкачвання мёду з рамак’ (Хамічкі Маз.), *пчалавод* ‘бортнік’ (Каменка Маз.), *макоцёр* ‘гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху’ (Пагост Жытк.), *маслабойка* ‘прыстасаванне для збівання жывёльнага масла’ (Каменка Маз.).

Апорным ядзерным кампанентам такіх кампазітаў з’яўляецца аддзяслоўная аснова. Такі спосаб дэрывацыі дае магчымасць адлюстравання двайную матывацыю – паказаць не толькі характар дзеяння, а і яго аб’ект.

Ад’ектыўнае суфіксальнае ўтварэнне прадстаўлена адзінкавымі назвамі, матываванымі пэўнай уласцівасцю, адзначанай утваральнай асновай: *кругляк* ‘бервяно, з якога знялі кару’ (Балажэвічы Маз.),

касяк ‘бакавы брус у бакавой асадзе’ (Прудок Маз.), *гніляк* ‘хвароба пчаліных лічынак, пры якой яны загніваюць’ (Хамічкі, Маз.), *жоўтляк* ‘насеннік, жоўны агурок’ (М.Малешава Жытк.), *леташнік* ‘мінулагодняе цяля’ (Дварэц Жытк.), *мокрэц* ‘хвароба ў коней’ (Запясочча Жытк.), *зелянец* ‘невялікі шчупак’ (Тураў Жытк.).

Такі тып матывацыі адлюстроўвае фармальную (*кругляк*), аб’ёмна-прасторавую (*касяк*), колеравую (*жоўкляк*, *зеленец*), тэмпаральную (*леташнік*), кансістэнтную (*мокрэц*, *гнілец*) характарыстыку рэалій. Названыя намінацыі, дзякуючы сваёй празрыстай матываванасці, указваюць на форму рэалій, яе колер, размяшчэнне ў прасторы, час з’яўлення і знешні выгляд.

У складзе разглядаемай лексікі сустракаюцца адзінкавыя субстантываваныя назвы, якія ўказваюць на парадак размяшчэння прадметаў: *задняя*, *пярэдняя*. Нешматлікія назвы рэалій і іх частак утвораны сінтаксічным спосабам: *большая хата*, *меншая хата*, *чырвоны вугал*. Яны матывуюцца характарам памеру, аб’ёму або прызначэння рэаліі.

Сярод гаспадарчай лексікі ёсць некаторыя назвы, утвораныя лексіка-семантычным спосабам. Гэта пераважна зааморфныя метафары, у аснове якіх – перанос назвы паводле знешняга падабенства: *журавель* ‘прыстасаванне пры калодзежы для даставання вады’ Верасніца Жытк., *баран* ‘двухручны рубанак для габлявання дошак’ Слабада Маз., *свіння* ‘верхняя частка топкі печы’ Гурыны Маз., *кабыла* рыштаванне печы’ Аўцюкі Калінк., *козлы* ‘падстаўка для пілавання дроў’ (перанос ускладняецца лексікалізацыяй) Бібікі Маз.

Антрапаморфнай метафарай з’яўляецца лексема *шчокі* ‘бакавыя адтуліны на прыпечку, дзе ставяць посуд’ Гурыны Маз. Падабенства паводле кансістэнцыі і колеру – у аснове метафарызаванай назвы *малако* ‘будаўнічы раствор, які застаецца пасля працэжвання гліны’ Бібікі Маз.

На аснове падабенства асобных з’яў утвораны назвы *ямка* ‘выемка на прыпеку, куды заграбаюць жар’ Міхнавічы Калінк., *неба* ‘верхняя частка топкі печы’ Дудзічы Калінк., *гара* ‘прастора паміж столлю і дахам у будынку’ Слабада Маз.

Калі характарызаваць семантыку прааналізаваных лексем, то неабходна адзначыць, што ў выключнай большасці гэта адназначныя словы, што цалкам зразумела – яны называюць канкрэтныя прадметы, рэаліі, (у іх дакладная прадметна-паняццёвая суаднесенасць), яны адносяцца да прафесійнай лексікі. І тым не менш, у некаторых з іх

назіраецца пашырэнне семантыкі, развіццё пераноснага значэння, а ў асобных выпадках – набыццё экспрэсіўна-эмацыянальнай афарбоўкі.

Так, некаторыя назвы канкрэтных прадметаў набываюць вытворныя значэнні, становяцца мнагазначнымі, полісемантычнымі. Полісемантызацыя, ці як яе яшчэ называюць, семантычная дэрывацыя (утварэнне мнагазначнай лексічнай адзінкі) утвараецца рознымі спосабамі, але найчасцей у выніку метафарычнага або метанімічнага пераносаў.

Метафарычны перанос адбываецца, як правіла, аснове знешняга падабенства рэалій – іх формы, структуры, знешняга выгляду: *леска* ‘лесвіца, драбіны’ → ‘плот з вертыкальных дубцоў, перавітых паміж трох жэрдак’; *каробка* ‘прыстасаванне паміж дахам і столлю з вонкавага боку хаты, каб закрыць прамежак паміж дахам і столлю’ → ‘дзвярная або аконная рама’; *шопы* ‘трохсценная пабудова з дахам для захавання дроў’ → ‘верхняя частка пограба, якая знаходзіцца над зямлёй’; *кавены* ‘вілкі, пры дапамозе якіх ставяць у печ і вымаюць чыгункі’ → ‘качарга’; *кош* ‘сплеченая з лазы каробка на калёсы або сані’ → ‘засек у млына для засыпання збожжа на памол’; у адзінкавых выпадках – падабенства формы і месца размяшчэння: *прыпечак* ‘выступ у печы’ → ‘выступ у калодзежы’.

Метанімічны перанос адбываецца на аснове пераважна аб’ёмна-прасторавай сумежнасці. Тыпы пераносу разнастайныя:

– месца → прадмет, які там знаходзіцца: *дрывожня* ‘павець для дроў’ > ‘калодка, на якой колюць дровы’, *застрэшнік* ‘застрэшак, край страхі, які навісае над сцяной’ > ‘сноп саломы для застрэшка’; *падваротніца* ‘шчыліна паміж варотамі і зямлёй’ > ‘дошка, якая кладзецца там’; *кароўнік* ‘хлеў для кароў’ > ‘гной з-пад кароў’;

– матэрыял → выраб з яго: *наплёт* ‘жэрдкі, латы’ > ‘плот з жэрдак’ *шалёўка* ‘тонкія дошкі, якія ідуць на абшыўку драўляных пабудоў’ > ‘агароджа з дошак’;

– пэўны аб’ём рэчыва → мера яго: *капа* ‘невялікі стажок; → ‘адзінка лічэння, 60 снапаў’; *каромісел* ‘каромысел’ > ‘мера’ (два вядры);

– памер прыстасавання → мера вырабу: *дзеятка* ‘бёрда ў 10 пасмаў’ > ‘палатно ў 10 пасмаў’; *восьмачка* ‘бёрда ў 8 пасмаў’ > ‘палатно ў 8 пасмаў’;

– дзеянне → яго вынік: *будоўля* ‘узвядзенне будынка’ > ‘будынак’.

Разгледжаныя тыпы метафарычнага і метанімічнага пераносаў выконваюць намінацыўную функцыю, паколькі ўтвараюць новае нейтральнае значэнне. Утварэнне намінацыўнай метафары, якое адбываецца ў межах канкрэтна-прадметнай лексікі, засноўваецца на

падабенстве знешніх прымет прадметаў і выконвае класіфікуючую або ідэнтыфікуючую функцыю ў мове.

Ад намінатыўнай метафары неабходна адрозніваць вобразную метафару, якая выконвае, акрамя намінатыўнай, яшчэ і функцыю характарыстыкі прадметаў, і па гэтай прычыне мае яркую экспрэсіўную афарбоўку: *баржа* ‘вялікае пласкадоннае судна для перавозкі грузаў’ > перан. ‘лянівая, непаваротлівае жанчына’; (аснова пераносу – асаблівасці дзеяння); *заткала* ‘скрутак з ануч, пакулля, якім затыкалі комін, пячную трубу’ > перан. ‘брудная, нехайная жанчына’ (аснова пераносу – знешні выгляд); *капа* ‘сена, салома, складзеныя конусам, невялікі стажок’, > перан. ‘непаваротлівая, тоўстая жанчына’ (аснова пераносу – форма); *грынджалы* ‘сані без розвальняў’ > перан. ‘ногі’; *шклюд* ‘цяслярская сякера для абчэсвання бярэня’ > перан. ‘худы чалавек’, ‘скупы’ (аснова пераносу – форма).

Агульным атрыбутам, на аснове якога адбываецца перанос назвы, з’яўляецца пэўная адзнака формы або знешняга выгляду рэаліі: ‘круглы’, ‘аб’ёмны’, ‘тонкі’, ‘доўгі’, ‘брудны’. Адзначаны перанос заснаваны на прыблізным падабенстве аб’ектаў параўнання, у сувязі з чым у семантычнай структуры вытворнага значэння развіваецца сема ‘падобны на...’. Паколькі падабенства тут недакладнае, параўнанне носіць утрыраваны характар, што і абумоўлівае экспрэсіўна-эмацыянальную канатацыю семантыкі і выклікае гумарыстычны эфект.

Метафарычны перанос на аснове якаснай характарыстыкі аб’ектаў, іх унутранага падабенства – даволі складаны семантычны працэс, заснаваны на пэўных асацыяцыях. Семантычная карэляцыя прамога і пераноснага значэнняў у гэтых выпадках апасродкаваная, яна ўскладняецца асацыятыўна-псіхалагічнымі напластаваннямі, выкліканымі ў свядомасці намінатара пэўнымі прыметамі і ўласцівасцямі рэаліі: *шклюд* (цяслярская сякера для абчэсвання бярэня з доўгім, тонкім лязом) → тонкі, заостраны → худы → згорблены → нязграбны → скупы (ланцужок асацыяцый).

Структурна-граматычны аналіз народнагаспадарчай лексікі прадугледжвае выяўленне яе будовы і марфалагічнай акрэсленасці. Так, паводле часцінамоўнай прыналежнасці выключная большасць аналізуемых назваў адносіцца да назоўнікаў, з’яўляецца субстантывамі. Гэта абумоўлена намінатыўнай функцыяй лексікі, якая называе канкрэтныя прадметы, рэаліі народнагаспадарчага жыцця, іх пэўныя з’явы і ўласцівасці: *брус* ‘папярочнае бярвяно, на якім трымаецца столь’ Дварэц Жытк.; *варыўня* ‘кладоўка для захавання гародніны’ Тураў Жытк.; *аброць* ‘прадмет вупражы, які надзяваецца каню на галаву’ Прудок Маз.; *шыршатка* ‘тоўстая і доўгая іголка’ Навікі Маз.; *гарлачык* ‘гліняны збан з шырокім дном і вузкім горлам’ Бібікі Маз.; *волок* ‘рыбачкая сетка’ Запясочча Жытк.;

борць ‘выдаўбленае ў сасне гняздо для пчол’ Бярэжцы Жытк.; *грабёнка* ‘прылада, якой абдзіралі лён’ Бібікі Маз. і інш.

Значна меншую групу складаюць дзеяслоўныя найменні, якія называюць вытворчы працэс, пэўнае працоўнае дзеянне: *вароваць* ‘падсоўваць бервяно на сталюзе пры дапамозе сякеры’ Запясочча Жытк.; *вусклобіць* ‘выстругаць скобляй’ Запясочча Жытк.; *бороноваць* ‘апрацоўваць пры дапамозе бараны ўсходы пасеянага’ М. Малешава Жытк.; *вершыць* ‘рабіць верх стога’ Дварэц Жытк.; *ушываць* ‘вышываць’ Дварэц Жытк. і інш.

Параўнальна невялікую групу ў складзе разглядаемых назваў утвараюць ад’ектыўныя найменні, якія абазначаюць уласцівасці, прыметы, якасці прадметаў: *вуходны* ‘ўраджайны’: *Пашня ўмалотна, вуходна*. Дварэц Жытк.; *сівы* ‘пра жывёлу шэрай масці’: *Коні такжа і сівыя ёсць*. Бібікі Маз.; прыналежнасць каму-небудзь або адносіны да чаго-небудзь: *насенны* ‘прызначаны на насенне’: *Насенныя картоплі ў копец загрэбалі*. Пагост Жытк.; *короўечы* ‘каровін’: *Короўечо м’ясо цэняць дорожэй, як свіначэ*. М. Малешава Жытк.

У асобную групу неабходна выдзеліць субстантываваныя назвы – прыметнікі, якія перайшлі ў разрад назоўнікаў: *пярэдня* ‘частка хаты, дзе размяшчалася зала, спальня’: *Пярэдня всегда чыстая*. Гурыны, Маз.; або ад’ектываваныя – дзеепрыметнікі, якія перайшлі ў разрад прыметнікаў: *занузданы* ‘зацугляны’: *Конь не занузданы, то носіць*. Дварэц, Жытк.

Прыметнікі ўжываюцца таксама ў складзе словазлучэнняў, некаторыя з якіх маюць характар устойлівых: *чырвоны вугал* ‘кут у хаце, у якім вісяць іконы’: *Месці хату трэба ад чырвонага вугла, ад ікон*. Бібікі Маз.; *насыпная бочка* ‘бочка для сыпкіх рэчываў’: *Насыпныя бочкі робілі з осіны на зерно*. М. Малешава Жытк. Да свабодных словазлучэнняў можна аднесці наступныя спалучэнні якасных прыметнікаў з канкрэтна-прадметнымі назоўнікамі: *большая хата* ‘зала’: *Було большая хата і меншая*. Каменка Маз.; *задняя хата* ‘частка хаты, сукупнасць службовых памяшканняў’: *Задняя хата эта возле дзверы*. Гурыны Маз.; *ніжняя дошка* ‘месца для сядзення на возе’: *На ніжняй дошцы сядзеў*. Слабада Маз..

Калі аналізаваць самую значную ў колькасных адносінах групу субстантыўных намінацый, то неабходна адзначыць, што пераважную большасць складаюць скланяльныя назоўнікі, якія маюць формы адзіночнага і множнага ліку: *абора, андык, бойня, бык, брычка, воз, ручка, балка, вушак, агарод, барана, збан, ложак, рушнік* і г.д. Разам з тым неабходна адзначыць даволі значную групу множналікавых назоўнікаў, якія не маюць карэлятываў у адзіночным ліку (*pluralia tantum*). Яны называюць парныя або састаўныя, непадзельныя

прадметы: *апоўзднікі* ‘звітыя галіны або жэрдкі для ўтрымання саломы на страсе’ Балажэвічы Маз.; *вушкі* ‘вышкі, памост у хляве або гумне’ Дварэц Жытк.; *драбіны* ‘прыстаўная лесвіца’ Бібікі Маз.; *сенцы* Загорыны, Маз.; *вілкі* М. Малешава, Жытк.; *палаці* ‘насціл з дошак для сання’ Гурыны Маз.

Множналікавымі назоўнікамі ў гаворках разглядаемага рэгіёна з’яўляюцца таксама рэчыўныя назоўнікі, якія абазначаюць аднародную масу: *воскодавіны* ‘адыходы з воску пасля ачысткі мёду’ Бярэжцы Жытк.; *абдзіркі* ‘самы слабы лён, які выкарыстоўваўся для ткання грубага палатна’ Бібікі Маз. Такая ж форма ліку характэрна для рэчыўных назоўнікаў, якія абазначаюць рэшткі чаго-небудзь: *аб’едкі*, *ачысткі*, некаторыя віды ежы: *булёны*, *булёнікі* ‘адварная бульба’ Запясочча Жытк.. Да *pluralia tantum* адносяцца некаторыя назоўнікі, што абазначаюць пачатак дзеяння або працэсы, якія выконваюцца многімі асобамі: *засеўкі* ‘пачатак сяўбы’ Дварэц Жытк., *окладзіны* ‘пачастунак будаўнікам хаты пасля таго, як пакладзены апошні вянец у зрубе’ Запясочча Жытк., *окончыны* ‘пачастунак будаўнікам хаты ў сувязі з яе заканчэннем’ Сямігосцічы Жытк. У форме множнага ліку ўжываюцца батанічныя назвы: *вангеры* ‘сорт сліў’ М. Малешава Жытк.; *каноплі* ‘расліна сямейства каноплевых’ Каменка Маз. У такой жа форме выкарыстоўваюцца назоўнікі, якія абазначаюць сукупнасць пэўных прадметаў: *прычындаліі* ‘сукупнасць усіх сельскагаспадарчых прылад’ Слабада Маз.

Форму адзіночнага ліку маюць рэчыўныя назоўнікі: *агрэст*, *бараболя* ‘бульба’, *кроп* ‘агародная расліна’, *лён* Дварэц Жытк., *пшыніца* Гурыны Маз., *мякіна*, *сечка* В.Бокаў Маз., *цыбуля* В.Бокаў Маз.; зборныя назоўнікі: *бульбенье* ‘бручкоўнік’ Хачэнь Жытк., *лобузінье* ‘гарбузнік’ Любавічы Жытк., *морковінье* ‘націнне морквы’ Старажоўцы Жытк.; абстрактныя назоўнікі, якія абазначаюць дзеянні: *падорванне* ‘спосаб выкапвання бульбы’ Гурыны Маз. Асобныя з такіх назваў маюць карэлятыўныя пары адзіночнага і множнага ліку: *картопля* – *картоплі*, *гурок* – *гуркі* і інш.

У якасці асаблівасцей функцыянавання будаўнічых назваў у лексіка-семантычнай сістэме народна-дыялектнай мовы неабходна адзначыць вар’іраванне іх знешняй формы. Гэта ў першую чаргу лексіка-фанетычныя варыянты, якія пры аднолькавым марфемным складзе адрозніваюцца гучаннем, вар’іруючы галосныя гукі: *лежакі* – *ляжакі*, *прыпечак* – *прыпячак*, *пераплеціна* – *пераплёціна*, зычныя гукі: *балка* – *балька*.

Даволі пашыранымі з’яўляюцца і словаўтваральныя варыянты, якія адрозніваюцца афіксальнымі элементамі: *падпол* – *падполле*, *ляжак* – *ляжанка*, *падпечча* – *падпечак*, *свердзел* – *сварло*, *грабенка* – *грабелка*, – *солом’я* – *соломянка*.

Параўнальна рэдка сустракаюцца марфалагічныя варыянты – аднакаранёвыя лексічныя адзінкі з ідэнтычнай семантыкай, якія адрозніваюцца граматычнымі паказчыкамі: *ганак* – *ганкі* (лік), *падпечча* – *падпечак* (род), а таксама акцэнталагічныя варыянты – аднакаранёвыя словы з розным месцам націску: *коўмінак* – *каміноўк* і інш.

Ужываюцца ў гаворках ідэнтычныя ў семантычным плане лексічныя адзінкі, якія можна кваліфікаваць як абсалютныя сінонімы або дублеты: *лагі* – *падмоснікі*, *сумак* – *прасценак*, *круквы* – *страпіла*, *канёк* – *ветранік*, *вышкі* – *чардак*, *комін* – *труба*, *юшка* – *засоўка*, *салом'я* – *неба*, *ямка* – *пячурка*.

Літаратура:

1. Моисеев, А.И. Мотивированность слов / А.И. Моисеев. // Исследования по грамматике русского языка. Уч. записки ЛГУ, 1963. Вып. 68, №322.
2. Супрун, А.Е. Лекции по лингвистике. – Мн. : Навука і тэхніка, 1980.
3. Блинова, О.И. Предисловие / О.И. Блинова. // Мотивационный диалектный словарь. Говоры среднего Приобья. – Томск, 1982.

3 СПОСАБЫ ЁТВАРЭННЯ НАРОДНА-ГАСПАДАРЧАЙ ЛЕКСІКІ МАЗЫРСКА-ПРЫПЯЦКАГА ПАЛЕССЯ

Як вядома, народна-дыялектная мова адрозніваецца ад літаратурнай сваёй тэрытарыяльнай неаднастайнасцю і абмежаванасцю пашырэння звычайна вуснай формай бытавання, прыналежнасцю пераважна да вясковага насельніцтва. Няма сумнення, што адрозненне гэта будзе распаўсюджвацца на лексічны, граматычны і дэрывацыйны ўзровень. Дэрывацыйныя працэсы ў народна-дыялектнай мове да гэтага часу не з'яўляліся аб'ектам усебаковага вывучэння. Не выключэнне ў гэтым плане і народнагаспадарчая лексіка Мазырска-Прыпяцкага Палесся, якая ўяўляе вялікую цікавасць для вучоных-дыялектолагаў. Вывучэнне словаўтваральных адметнасцей данага рэгіёна дасць магчымасць устанавіць агульныя заканамернасці словаўтварэння ў літаратурнай і народна-дыялектнай мове, выявіць спецыфіку дыялектнай дэрывацыі, што будзе спрыяць далейшаму, больш глыбокаму даследаванню слова- і формаўтваральнай сістэмы беларускай мовы.

Пад словаўтварэннем разглядаюць працэс “утварэння новых слоў ад ужо існуючых у мове лексічных адзінак з дапамогай наяўных у мове словаўтваральных сродкаў. Словаўтварэннем таксама называецца раздзел навукі пра мову, які вывучае спосабы і сродкі ўтварэння слоў, сэнсавыя і структурныя адносіны паміж роднаснымі аднакарэннымі словамі, а таксама працэсы, што адбываюцца пры іх утварэнні [1, с. 519]. Дэрывацыя ў народна-гаспадарчай лексіцы Мазырска-Прыпяцкага Палесся мае спецыфічныя асаблівасці, найбольш важная з якіх – вялікая прадуктыўнасць **марфалагічнага** спосабу ўтварэння назваў з уласцівымі толькі ёй словаўтваральнымі сродкамі. Як вядома, марфалагічны спосаб утварэння моўных адзінак выкарыстоўвае не гатовыя лексемы, а разнастайныя дэрывацыйныя элементы. Яго дзеянне ахоплівае сферы сінхроннага ўтварэння. Новыя словы ўзнікаюць на базе ўжо існуючых слоў (асноў) і словаўтваральных афіксаў. “Гэтыя словы ў гукавых адносінах адрозніваюцца ад матывавальных, хаця навізна іх адносная, бо састаўныя часткі, з якіх яны ўтвораны, былі вядомы ў мове і раней; фактычна адбываецца толькі новая кампаноўка ўжо вядомых частак, рэалізацыя магчымых камбінацый” [2, с. 94]. У вытворных словах можна ўстанавіць пэўныя агульныя словаўтваральныя прыметы, на

падставе якіх утвораны назвы аб'ядноўваюцца ў своеасаблівыя групы – словаўтваральныя тыпы. “Словаўтваральны тып – 1) фармальна-семантычная схема пабудовы вытворных слоў, якая характарызуецца прыналежнасцю вытворных слоў да адной часціны мовы, фармальна і семантычна тоесных словаўтваральным фармантам; 2) клас слоў, якія належаць да аднаго словаўтваральнага тыпу” [3, с. 132]. У сваёй працы мы выкарыстоўваем словаўтваральныя мадэлі, якія разглядаем як “узор для пабудовы канкрэтных вытворных слоў” [3, с. 131]. Кожная мадэль характарызуецца адзінствам дэрывацыйнага афікса і катэгарыяльным адзінствам утваральнай асновы. Словаўтваральныя мадэлі, прадстаўленыя намі ў даследаванні, улічваюць агульныя асаблівасці ўтварэння пэўных груп слоў у межах аднаго або некалькіх словаўтваральных тыпаў.

Вытворныя найменні з’яўляюцца вынікам такіх словаўтваральных працэсаў, як **афіксацыя** і **складанне**, у якім вылучаюцца **асноваскладанне**, **складана-суфіксальны**, **складана-нульсуфіксальны** спосабы.

Пры **афіксацыі** да ўтваральнай асновы (слова) далучаецца дэрывацыйны афікс (або афіксы). У залежнасці ад іх выкарыстання адрозніваюць суфіксальнае, прэфіксальнае, прэфіксальна-суфіксальнае, прэфіксальна-нульсуфіксальнае словаўтварэнне і нулявую суфіксацыю. Афіксальныя намінацыі прадстаўлены лексэмамі, базай утварэння для якіх выступаюць субстантыўныя, ад’ектыўныя і дзеяслоўныя асновы. Найбольш прадуктыўным дэрывацыйным сродкам выступаюць суфіксы.

Суфіксацыя. Суфіксальны спосаб словаўтварэння – выражэнне дэрывацыйнага значэння з дапамогай суфікса і сістэмы флексій вытворнага слова. Адсубстантыўныя дэрываты, утвораныя пры дапамозе суфіксаў, прадстаўлены ў народнагаспадарчай лексіцы Мазырска-Прыпяцкага Палесся вялікай колькасцю найменняў (словаўтваральная мадэль – S·d). Найбольшай прадуктыўнасцю пры ўтварэнні даных лексічных адзінак (назваў асоб па прафесіі, роду заняткаў, назваў разнастайных народнагаспадарчых прадметаў) валодаюць наступныя словаўтваральныя фарманты:

-нік: *дым* + -нік: → *дымнік* ‘адтуліна для дыму ў курнай хаце’ : *У плечэвой сцене дымнік коло печы буў у курніцы.* М.Малешава Жытк.; *качарга* + -нік → *качарэжнік* ‘кут каля печы, куды ставіцца качарга, вілкі і інш.’: *Качарэжнік во каля печы усягда быў.* Гурыны Маз.; *пасуда* + -нік → *пасуднік* ‘драўляная шафа для посуду’: *У пасуднік ставілі талеркі, кубкі, стаканы.* Бібікі Маз.; *рука* + -нік →

рушнік ‘вузкі прадаўгаваты кавалак тканіны для выцірання чаго-н.’: *І рушнікі самі дзеўкамі білі ткалі*. Гурыны Маз.; *сена* + -нік → *сеннік* ‘матрац, набіты саломай’: *Матрасы такіе, якія напіхвалі саломай*. Бібікі Маз.; *бёрда* + -нік → *бёрднік* ‘чалавек, які рабіў бёрды’ *Запясочча Жытк.*; *печ* + -нік → *пячнік* ‘майстар, які робіць і рамантуе печы’: *Пячнік печ рабіў, дранкамі аббіваў і штукатурыў*. *Мелам потым*. Каменка Маз.;

-оўк- / -ёўк- / -уўк-: *дзежа* + -оўк- а → *дзежоўка* ‘накрыўка на дзежку з палатна’: *Дзежку дзежоўкаю накрый, шоб дух у цесці дзержаўса*. Пагост Жытк.; *дол* + -оўк- а → *долоўка* ‘земляная падлога ў хаце’: *Колісь у хатах долоўка була земляная, падлогі не было*. Тураў Жытк. *Не ходзі босы, бо холодна долоўка*. Дварэц Жытк.; *дом* + -оўк- а → *домоўка* ‘уласная хата, жыллё, родны кут’; *бероза* + -оўк- а → *берозоўка* ‘настойка з бярозавых пупышак’ *Берозоўка Жытк.* *Берэзоўка*. Верасніца Жытк.;

-анк- / -янк-: *дошка* + -анк- а → *дошчанка* ‘матэрыял для пакрыцця даху’: *Поеду я купляць пілену дошчанку*. В. Малешава Жытк.; *земля* + -янк- а → *землянка* ‘жылое памяшканне, пабудаванае ў зямлі’: *У землянках у войну жылі*. *Балажэвічы Маз.*; *горла* + -янк- а → *горлянка* ‘гліняная пасудзіна з вузкім горлам’: *Горлянка у нас тэ, што чай грэюць, і бутля яе называюць*. Цераблічы Жытк.; *мотуз* + -янк- а → *мотузянка* ‘посцілка’: *Это ткуць дзеругі на дзевятнаццаць або на сто педзесят мотузоў, это і е мотузянка*. Верасніца Жытк.;

-ын- / -ін-: *дрот* + -ін- а → *дроціна* ‘дрот’: *Нема гваздоў, то дроцінаю прывезаў*. Пагост Жытк.; *смала* + -ін- а → *смаліна* ‘дрэвы хвойных парод як будаўнічы матэрыял’: *Хаты часцей з смаліны дзелалі, ета дзерава смолавае рознае, найперш сасна*. *І падлогу з яе масцілі*. Каменка Маз. і інш.

Меншай прадуктыўнасцю вызначаюцца наступныя суфіксы:

-ач: *рогі* + -ач → *рагач* ‘відэлец’: *Памый, Маня, рагач і лыжку, дай бацьку есці*. Буйнавічы Маз.;

-ік: *дровотня* + -ік → *дровотнік* ‘павець для дроў’: *Ідзі наберы ў дровотніку дроў*. Дварэц Жытк.;

-няк: *жалеа* + -няк → *жалезняк* ‘рыдлёўка’: *А я ўскапала свой гарод жалезняком*. Іванкаўшчына Маз.;

-іц-: *окно* + -іц- а → *аканіца* ‘дашчаная створка для прыкрыцця знадворку акна’: *Закрыць аканіцы*. Балажэвічы Маз.;

-ніц-: *памый* + -ніц- а → *памыйніца* ‘драўлянае карыта, куды злівалі памый’: *Памыйніца стаяла пад рукамойнікам*. Гурыны Маз.;

-як: *горла* + -як → *гарляк* ‘збан з вузкім горлам’: *Паставіла на стол цэлы гарляк малака*. Кароцькі Карм.;

-отн- : *дровы* + -отн - -я → *дрывотня* '1. Павець для дроў. У дварэ стаіць дрывотня, свінюшнік. Дрывотня, это дзе дрова ляжаць. Козенкі Маз. Дрывотнік нападўнялі да адвалу. Больш асіну пілілі. Прудок Маз. 2. Калодка, на якой колюць дровы. А дрывотню гэту выразаюць з тоўстага дрэва і колюць на ёй дровы. Балажэвічы Маз.;

-оўн- : *лёд* + -оўн- я → *лёдоўня* 'пограб з лёдам або снегам для захоўвання прадуктаў; лядоўня': Шоб рыба не пыніла, тут была лёдоўня. Запясочча Жытк.;

-урк- : *печ* + -урк- а → *печурка* 'невялікая ніша ў сцяне печы': У печурку ставілі ежу, сушылі што-небудзь, наскі, анучы. Навікі Маз. і інш.

Вялікай колькасцю ў лексіцы Мазырска-Прыпяцкага Палесся прадстаўлены намінатыўныя адзінкі з суфіксамі эмацыянальнай ацэнкі (лексемы служаць назвамі жывых істот, разнастайных прадметаў хатняга ўжытку). Найбольш прадуктыўнымі формаўтваральнымі афіксамі з памяншальна-ласкавым значэннем з'яўляюцца наступныя:

-алк- / -анк- / -онк- : *бочка* + -алк- а → *бочалка*; *бочка* + -анк- а → *бочанка*; *бочка* + -онк- а *бочонка* 'бочачка': Ек у бочалку, кварту воды ўрэжэ – і нішчо. М. Малешава Жытк.;

-к-: *века* + -к-а → *вечка* 'памянш. да века 'верхняя частка, якая служыць пакрыццём якой-небудзь пасудзіны, скрынкі, каробкі і пад.': Вечка – эта такая крышка, з мяккага дзерава дзелаецца. Бібікі Маз.; *газніца* + -к-а *газнічка* 'памянш. да газніца 'самаробная газавая лямпа без шкла; газоўка': Газнічка гарыць, а му ўшываем. М. Малешава Жытк.; *дзежа* + -к- а *дзежка* 'драўляная, крыху звужаная к верху пасудзіна з прамых клёпак для гаспадарчых патрэб': Былі шчэ дзежкі, то бочкі маленькія. Бібікі Маз. Хлеб пяклі, замяшаем у дзежкі, потым рукамі месім. Можэ есяка ў каго. Каменка Маз.;

-ік / -ык: *прут* + -ік → *пруцік* 'жалезны стрыжань у сярэдзіне чаўнака': Пруцік жалезны буў. Акулінка Маз.; *кухель* + -ік → *кухлік* 'памянш. да кухель 'невялікі кубак': Набяры вады ў кухлік ды падай напіцца. Запясочнае Маз.; У нас кухлік, а ў Хочэні крушка, я не чула, каб у Хочэні кухлік гаворылі. Верасніца Жытк.; *дом* + -ік → *домік* 'памянш. да дом' Маленькі домік буў. Слабада Маз.; *корж* + -ык → *коржык* 1. Салодкае пячэнне з прэснага цеста. Коржыкі на сыраватке на ётой пеком. 2. Ладкі з дранай бульбы ці мукі. Уць Добр.; *лёндар* + -ык → *лёндрок* 'памянш. да лёндар 'гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху, у якой звычайна труць мак, ільняное, канаплянае семя і пад., захоўваюць прадукты': Лёндрок быў чыгунны, откладзистые берэгі, з вушэчком, наподобіе гладышкі. Запясочча Жытк.;

-ок: *жолоб* + -ок → *жолобок* ‘пристасаванне для сцёку вадкасці’: *У верандзі зробі жолобок, шоб вода сцекала*. Верасніца Жытк.; *комін* + -ок → *комінок* ‘частка прыпечка, дзе палілі лучыну для асвятлення’: *Роскруці комінка да засветі*. Балажэвічы Маз.; *кубок* + -ок → *кубочок* ‘памянш. да кубок ‘кубак, карэц’: *Осё маліны ў кубочку е, Ленка*. В. Малешава Жытк.

-ачк- / -очк-: *санкі* + -ачк-і → *саначкі* ‘маленькія сані’: *Саначкі – маленькія дзераўняныя сані, у якіх зімой вазілі бочкі з вадой*. Бібікі Маз.; *ночоўкі* + -очк- і → *ночовочки* ‘малыя начоўкі’: *Кажуць, колісь картоплі з маленькіх ночовочэк елі*. М. Малешава Жытк.;

-ец: *кадоўб* + -ец → *кадоўбец* ‘саляначка, маленькая драўляная бочачка’: *У кадоўбец соль сыплем*. Ліпляны Лельч.

-эн- : *овечка* + -эн- я → *овёчэня* ‘дзіцяня авечкі; ягня’: *Воны чорныя, як овечэня*. М. Малешава Жытк.;

-эчк-: *гладышка* + -эчк- а → *гладышэчка* ‘памянш. да гладышка ‘збан без ручкі’: *Скідаю ў гладышэчку з водою цыбулькі да шчэ прыкіну яку краску і на Велікдзень крашу ў ёй яйцэ*. Ліпляны Жытк. ; *озеро* + -эчк – о → *озерэчко* ‘памянш. да возера’: *Озерэчко на ездзе таке, то там дзед рыбу ловіць*. М. Малешава Жытк. і інш.

Народнагаспадарчая лексіка прадстаўлена і найменнямі з суфіксамі павелічальнасці:

-ышч- / -ішч-: *горшык* + -ышч- э → *горшышчэ* ‘вялікі гаршчок’ *О, такі горшышчэ! Дзе вона ёго забеліць*: Верасніца Жытк.; *лайба* + ішч- э → *лайбішчэ* ‘вялікая баржа’: *Ек прывезе лайбішчу дроў, то на тры гады*. Старажоўцы Жытк.;

-іл-: *казан* + -іл- о → *казаніло* ‘вялікі кацёл’: *От таке казаніло молока было!* Запясочча Жытк. і інш.

Значнай прадуктыўнасцю валодаюць таксама аддзяяслоўныя дэрываты (словаўтваральная мадэль – V·d), якія служаць назвамі разнастайных прадметаў, працэсаў, дзеянняў. Найбольш актыўнымі сродкамі ў працэсе словаўтварэння выступаюць наступныя суфіксы:

-к- : *заградзіць* + -к-а → *заградка* ‘невысокая, не да столі, сцяна, якая агароджвае печ ад жылога пакоя’ *Заградку мы тожа белім, як і печ* Гурыны Маз.; *закруціць* + -к- а → *закрутка* ‘драўляная круцёлка для закрывання дзвярэй’ *На закрутку дзверы зачыніла*. Балажэвічы Маз.; *защыпіць* + -к- а → *защыпка* ‘рухомая металічная або драўляная планка на прабох для запірання дзвярэй; засаўка’ *На защыпку дзверы запіралі* Балажэвічы Маз.; *конопаціць* + -к- а → *конопатка* ‘клінок, якім забіваюць мох між бярвенняў у сцяне’ Запясочча Жытк.; *завезацца* + -к- а → *завезка* ‘ніжняя полая частка песціка ў кветцы, якая пасля апылення ператвараецца ў плод; завязь’ *Попоўзлі гуркі мое, цвітуць, а заўезі нема*. Хачэнь Жытк.;

-ак / -ок : доўбаць + -ак → доўбак ‘кіёк з цвічком на канцы’: *Доўбак прынесі дзеду, бо слізко йсці до Орыны.* М. Малешава Жытк.; *лежаць + -ак → лежак* ‘шырокі выступ печы, грубкі для ляжання’ Балажэвічы Маз.; *возіць + -ак → возак* ‘возчык лесу, абознік’. Запясочча Жытк.; *матаць + -ак → мотак* ‘прыстасаванне для змотвання і афарбоўкі нітак’: *Рознай такой тканіны не было, а красілі некаторыя палотны. Моткі такія былі, так на моткі пражу намотвалі і красілі.* Прудок Маз.;

-аўк-/оўк-: *дзержаць + -аўк- а → дзержаўка* ‘бляшка, якая прыбіваецца да лат, калі крыюць хату бляшкай’ Запясочча Жытк.; *гартаваць + -оўк- а → гартоўка* ‘апаленая цэгла’: *Гартоўкі купілі, а сыроўку самі робілі.* М. Малешава Жытк.

-анк-а / -янк-: *лепіць + -анк- а → лепанка* ‘1. Мазанка (хата)’. *Гэтой бабі і лепанкі хваціць.* Хачэнь Жытк. *Лепанка була і ў Семурадцах, ек на Украіні.* Старажоўцы Жытк. 2. Печ, зробленая з моцна ўтрамбаванай гліны, звычайна перамешанай з дробна насечанай саломай або галлём. *Лепанка – бітая печ.* Бярэжцы Жытк.; *трусіць + -янк- а → трусянка* ‘корм для жывёлы – сумесь сена і саломы’: *Трусянка – это ператрасуць віламі сена і салому і кормяць.* Бібікі Маз.;

-лк- : *сनावать + -лк- а → снавалка* ‘прыстасаванне, якім снавалі кросны’: *Снавалка – як лыжка з дзвюма дзірачкамі. Ёю кросны ў нас снавалі.* Гурыны Маз.; *капаць + -лк- а → капалка* ‘машына для капання бульбы’: *Капалкі даўно на полі робяць.* Прудок Маз.; *веець + -лк- а → веелка* ‘драўляны шуфлік для ручнога веяння збожжа пасля малацьбы’: *Воду вуліваць у лодцы – вуліўка, а веелка, шоб веяць.* Любавічы Жытк.;

-нк- : *цягаць + -нк- а → цяганка* ‘спосаб ткання, пры якім ніткі выцягваліся наверх, у выніку чаго атрымліваліся розныя ўзоры’: *Пралі ў цяганку і палучаліся ружы, рамашкі і лісцікі.* Бібікі Маз.; *перабіраць + -нк- і → перабіранкі* ‘від ткання’: *Му пралі самі, лён выдзелывалі, поцілкі ткалі, узорами іх рознымі рабілі, узор цвятамі перабіранкамі называўся.* Каменка Маз.; *вязаць + -нк- а → вязанка* ‘звязаны ахапак чаго-н.’: *Ек бером лён, то уяжэм у ўязанкі по дзве-тры жмені.* М. Малешава Жытк. і інш.

Ва ўтварэнні аддзеяслоўных назваў меншай прадуктыўнасцю вызначаюцца наступныя суфіксы:

-ач : *драпаць + ач → драпач* 1. Барана, дзеянне якой заснавана на выкарыстанні спружыны; спружыноўка. *Добра драпачэм поле драпаць.* Тураў Жытк.

-чк- : *капаць* + -чк- а → *капачка* ‘прылада працы для апрацоўкі зямлі; складаецца з драўлянай ручкі і жалезных зуб’яў’: *У мяне така доладна була капачка, картоплю добрэ было падкопваць*. Прудок Маз.;

-л- : *кропіць* + -л- о → *кропіло* ‘вадкасць для апырсквання’: *Далі некого кропіла од жукоў*. Бярэжцы Жытк. *Обмуе дошч усе кропіло на картоплях*. М. Малешава Жытк.;

-шк- : *налівацца* + -шк- а → *налівашка* ‘папяроўка, белы наліў (сорт яблыкаў)’ Бярэжцы Жытк.;

-н-: *окончыць* + -н- ы → *окончыны* ‘пачастунак будаўнікам хаты ў сувязі з яе заканчэннем’: *Окончыны булі, то позно, домоў не пошоў, а прамо на ферму*. Сямігосцічы Жытк.;

-нн-: *падорваць* + -нн-е → *падорванне* ‘спосаб выкапвання бульбы, пры якім зямлю з дапамогай плуга пераварочваюць на адзін бок разам з бульбай’: *Падорванне лепш, чым лапатай капаць* Гурыны Маз.;

-ар: *косіць* + -ар → *косар* ‘касец’: *Отправіць хоча косароў на болото*. Бярэжцы Жытк. ;

-б: *молоціць* + -б- а → *молоцьба* ‘час, пара, калі малоцяць; малацьба’: *Ужэ начынаецца молоцьба*. Старажоўцы Жытк.;

-ніц-: *церці* + -ніц- а → *церніца* ‘прылада, з дапамогай якой церлі лён і каноплі’: *Каноплі мялі, церлі церніцай*. Акулінка Маз. *Церніца складалася з двух кускоў дрэва і двух нажоў, а таксама з дубовага язычка. у левую руку возьмеш жменю і давай*. Бібікі Маз.;

-йл-: *сукаць* + -йл- а → *сукайла* ‘драўлянае прыстасаванне ў ткацкім станку, з дапамогай якога маталі ніткі’: *Сукайла – ета драўлянае кола, у сярэдзіну якога ўбіваўся колышык, а на ім змяшчалася цёлка, якую круцілі і так намотваліся ніткі*. Бібікі Маз. і інш.;

-ух-: *квоктаць* + -ух- а → *квоктуха* ‘курыца, якая выседжвае або выводзіць куранят’: *Квоктуха з вывадкам па двары всегда ходзіць*. Загорыны Маз. *Гетакіе хорошіе ціпляяткі, да от квоктухі не отстаюць*. Азяраны Жытк.

-чык: *даглядаць* + -чык → *даглядчык* ‘асоба, якая займаецца доглядам жывёлы’: *Догладчык за жывёлай глядзіць*. Гурыны Маз.

У колькасных адносінах вышэй пералічаным намінацыям уступаюць лексемы, базай утварэння для якіх выступаюць ад’ектыўныя асновы (словаўтваральная мадэль – А·d), яны служаць назвамі асоб па месцы або відзе дзейнасці, назвамі прадметаў, фізічнага стану чалавека : *глаўны* + -ік *глаўнік* ‘плытнік у камандзе сплаўшчыкаў з самымі адказнымі абавязкамі’: *У глаўніка лодка с кацерынкою і е коюта своя. Глаўнік седзіць коло хазяйшчыны*. Запасочча Жытк.; *касы* + -як → *касяк* ‘бакавы брус у дзвярной

асадзе': *Не з таго дзерава здзелалі касяк – згніе быстра.* Прудок Маз. Побіласа об косяк. Балажэвічы Маз.; *круглы + -як → кругляк* 'бервяно, з якога знялі кару': *Кругляк – бервяно без кары.* Балажэвічы Маз.; *молады + -ів-о → молодзіво* 'падобная на малако вадкасць, якая выдзяляецца з вымені самак млекакормячых перад ацёлам і некалькі дзён пасля ацёлу; *малодзіва*': *Як корова оцеліцца, первы ўдой называецца ў нас молодзіво.* М. Малешава Жытк.; *гнілы + -ец → гнілец* 'хвароба пчаліных лічынак, пры якой яны загніваюць': *Калі лічынкі балеюць гнільцом, у іх паяўляецца слізь. яны могуць загінуць.* Хамічкі Маз.; *берасцяны + -ок → берасток* 'берасцяны паплавок на рыбалоўнай сетцы' Пагост Жытк. ; *летошні + -ік → летошнік* 'мінулагодняе цяля' і інш.; *накладны + -іч → накладзіч* 'накладная дошка': *У столі дзве дошкі клаліся адна коло другое, а трэйцяя поверху – то накладзіч.* М. Малешава Жытк. і інш.

Адзінкавымі выпадкамі прадстаўлены найменні, утвораныя ад асноў лічэбнікаў, якія служаць назвамі прадметаў (словаўтваральная мадэль – Num·d): *дзеваць + -тк- а → дзевятка* 'бёрда на дзеваць пасмаў' Дварэц Жытк. 'палатно, вытканае на дзеваць пасмаў' Запасочча Жытк.; *дзесяць + -тк- а → дзсятка* 'бёрда ў дзесяць пасмаў' Дварэц Жытк.; 'палатно ў дзесяць пасмаў': *У дзсятку і ў осьмачку большынство было полотно* Верасніца Жытк.; *одзінанцаць + -тк- а → одзінанцатка* 'тонкае палатно ў адзінаццаць пасмаў': *З одзінанцаткі шылі сорочкі.* М. Малешава Жытк.

Разгледжаныя прыклады фіксуюць марфаналагічныя асаблівасці беларускага народнага словаўтварэння. Чаргаванне фанем не мае самастойнага значэння, выкарыстоўваецца толькі як дадатковы сродак фармальнага ўзаемапрыстасавання марфем пры іх аб'яднанні. На марфемным шве ўзнікаюць чаргаванні цвёрдых зычных з мяккімі (*балота – балацянка* 'балоцістае месца для выпасу жывёлы' *На балацянку кароў гналі, ну это мяса, где было балота много.* Дразды Маз.; *грэбці – грабёнка* 'палка з цвікамі, якой чэшуць лён' Слабада Маз.; *смала – смаліна* 'дрэвы хвойных парод як будаўнічы матэрыял': *Хаты часцей з смаліны дзелалі, эта дзерава смолавае рознае, найперш сасна. І падлогу з яе масцілі.* Каменка Маз., *горла – горлянка* 'глiняная пасудзіна з вузкім горлам': *Горлянка ў нас тэ, шчо чай грэюць, і бутля яе называюць* Цераблічы Жытк.), заднеязычных з шыпячымі (*страха – застрэшок* 'край страхі; застрэшак': *Заткнуў пілу ў застрэшок дай шукае.* Азяраны Жытк.; *дошка – дошчанка* 'матэрыял для пакрыцця даху': *Поеду я купляць пілену дошчанку.* В. Малешава Жытк.; *бляха – бляшка* 'тонкі ліст жалеза з загнутымі краямі для сушкі яблыкаў, грыбоў і інш.: *На бляшку яблык нарэжаш – і ў печ сушыць.* Гурыны Маз; *вуха – вушатка* 'кубел з накрывкай':

Бодня така з вушамі – вушатка з обечком колісь була. Сямурадцы Жытк., зарог – зарожок ‘памянш. да зарог’: Самі зарожэчкі вужыналі серпамі на сено. М. Малешава Жытк.), свісцячых з шыпячымі (бясіцца – бешанство ‘інфекцыйная хвароба, якая паражэе цэнтральную нервовую сістэму, вадабоязь’: Худоба балела, як жа. Яшчур быў, клешчом маглі заразіцца. У лесе жывотныя бегалі, так бешанствам заражаліся ў лесе ад жывотных лясных. Прудок Маз.; страха – застрэшок ‘край страхі; застрэшак’: Заткнуў пілу ў застрэшок дай шукае Азяраны Жытк. і інш.). Унутры каранёвых марфем назіраецца чаргаванне галосных у залежнасці ад націску (печ – пячнік ‘майстар, які робіць і рамантуе печы. Пячнік печ рабіў, дранкамі аббіваў і штукатурыў. Мелам потым. Каменка Маз.; жалеза – жалязняк ‘рыдлёўка’: А я ўскапала свой гарод жалязняком. Іванкаўшчына Маз. і інш.), чаргаванне галосных з нулём гука (шыць – швейка ‘спецыяліст па шыццю адзення’ Яна швейкай у нас была, адзежу шыла. Слабада Маз.; мацаёр – макотрык ‘памянш. да мацаёр гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху, у якой звычайна труць мак, ільняное, канаплянае семя і пад., захоўваюць прадукты’: Мацаёр з смятанай у лёх паставілі, бо там холодна было. Бібікі Маз.; жаць – жніва ‘пара ўборкі збожжа; жніво’ Косовіца настала, да хутка настануць жніва. Запасочча Жытк. У самое жніво вона родзілася. Верасніца Жытк. і інш.).

Нулявая суфіксацыя набліжаецца да звычайнай суфіксацыі і можа быць прызнана яе разнавіднасцю. Гэта спосаб утварэння слоў з дапамогай нулявога суфікса, г. зн. матэрыяльна не выражанага. “Яго вылучэнне грунтуецца на тым, што матывавальная аснова ўзнікшага вытворнага, як правіла, мела ў сваім складзе матэрыяльна выражаны суфікс, які адкідваецца ў працэсе словаўтварэння” [2, с. 96]. Для данага спосабу ўтварэння ў лінгвістыцы яшчэ існуе назва бязафіксы, але яе “нельга прызнаць дакладнай, бо існуе толькі нулявы суфікс, а не нулявы афікс наогул” [4, с. 16]. У якасці нульсуфіксальных утварэнняў выступаюць дэвербатывы *зрубіць – зруб* ‘збудаванне з чатырохвугольных вялкоў бяввання’: *Мой дзед гэтага зруба рабіў. Слабада Маз.; загородзіць – загородзь ‘загарадзь’: Браліся за загородзь, бо гразі богато, не пройці. М. Малешава Жытк.; ухваціць – ухват* ‘тое, што вілкі’: *У вуглу ухваты стаялі, чыгуны выцягваць. Палка дзеравянная, а на канцы як два рагі жалезныя. Чапляеш так той чыгун рагамі і цягнеш з печы. Дразды Маз.; завезацца – завезь* ‘ніжняя полая частка песціка ў кветцы, якая пасля апылення ператвараецца ў плод; завязь’: *Попоўзлі гуркі мое, цвітуць, а заўезі нема. Хачэнь Жытк.; заломваць – залом* ‘загіб, звужэнне стога пры яго вяршэнні.’ *М. Малешава Жытк.; надзяляць – надзел* ‘зямельны

ўчастак, які выдаваўся дадаткова для пасадкі сельскагаспадарчых культур': *Мала табе гарада, бяры яшчэ надзел*. Гурыны Маз. і інш. Найменні аб'яднаны словаўтваральнай мадэллю V·d, удзельнічаюць у намінацыі назваў прадметаў – утваральнікаў дзеяння, назваў працэсаў, дзеянняў. Пры нулявой суфіксацыі, як бачым, таксама адбываюцца фанетычныя працэсы, якія змяняюць характар канцовай зычнай фанемы (у прыватнасці, на стыку марфем узнікаюць чаргаванні цвёрдых зычных з мяккімі), адлюстроўваюць спецыфіку акцэнталагічных змен у працэсе словаўтварэння і інш.

У асобны разрад нульсуфіксальных намінацый некаторыя даследчыкі ўключаюць адпрыметнікавыя ўтварэнні ад'ектыўнага скланення, да якіх адносяцца найменні тыпу *портной* 'спецыяліст па шыцці адзення': *Адзежу яўрэі шылі, мосцеровітыя былі, іх портнымі звалі*. Гурыны Маз.; *задняя* 'частка хаты, сукупнасць службовых памяшканняў': *Задняя хата ета возле дзверы і там, дзе стол стаіць, і дзе ходзяць усе*. Гурыны Маз.; *пярэдняя* 'частка хаты, дзе размяшчалася зала, спальн': *Пярэдняя всегда чыстая, прыбраная*. Гурыны Маз. Як адзначае Л.М. Шакун, "субстантывацыя характарызуецца тым, што набліжаецца да марфалагічнага спосабу словаўтварэння: утвораныя такім шляхам назоўнікі даволі выразна матывуюцца і фармальна і семантычна адпаведнымі прыметнікамі і дзеепрыметнікамі. Выяўляецца і своеасаблівы дэрывацыйны сродак, які спрыяе афармленню гэтых прыметнікаў і дзеепрыметнікаў як назоўнікаў, – ператварэнне іх парадыгмы" [2, с. 93]. Мы ж выказваемся ў карысць **марфолога-сінтаксічнага спосабу**, паколькі лічым, што вышэй названыя тэрміны ўтварыліся шляхам субстантывацыі (пераходу прыметнікаў у назоўнікі). Так, найменні *задняя*, *пярэдняя* пры пераходзе з адной часціны мовы ў другую змянілі сваё значэнне, паколькі сталі абазначаць канкрэтныя прадметы, а не іх прыметы, у сказе гэтыя моўныя адзінкі выконваюць ролю дзейніка або дапаўнення.

Прэфіксацыя – найбольш просты спосаб словаўтварэння: прэфікс далучаецца да поўнага, аформленага слова, і таму вытворныя найменні належаць да той жа часціны мовы, што і ўтваральныя. Колькасць адзінак прэфіксальнага ўтварэння сярод народнагаспадарчых назваў нязначная. Пры дапамозе прэфіксаў часцей за ўсё ўтвараюцца назоўнікі (пад- + *пол* → *падпол* 'тое, што падпал': *Пограба такога дзелаюць пад полом, падполам называецца, і туды засыпаюць бульбу і другое засыпаюць*. Каменка Маз.; за- + *шчыт* → *зашчыт* 'шчыт у страсе': *Просуньцесь к зашчыту, там просторней й холодней спаць*. Пагост Жытк.; пад- + *санкі* → *падсанкі* 'сані для перавозкі доўгага бярвення; складаліся з двух саней, звязаных паміж сабой вяроўкамі, якія распускаліся або звязваліся ў

залежнасці ад даўжыні бярэння: *Мой дзед броўна зімой на падсанках вазіў*. Гурыны Маз.; паў- + мозг → *паўмозг* ‘хвароба жывёл, якая суправаджаецца галаўнымі болямі’: *Мая кароўка аднойчы паўмозгам захварэла*. Акулінка Маз.) і дзеясловы (о + кінуць → *окінуць* ‘абкідаць сеткай’: *Давайце окіном ешчэ раз того вірка*. Дварэц Жытк.; ву- + вораць → *вувораць* ‘выараць’: *Вуворуць картонлі наліхо, воны, ек мост, лежаць, а ноччу іней сцее і воны, ек порохоўкі, пороб’яцца*. Дварэц Жытк.; ву- + полоць → *вуполоць* ‘выпалаць’: *Буракі вуполола*. Запясочча Жытк.; ву- + спець → *вуспець* ‘выспець, даспець’: *Вуспее буяшнік да буяхі разлетаюцца*. Любавічы Жытк.; ву- + склобіць → *вусклобіць* ‘выстругаць скобляй’ Запясочча Жытк. і інш.). Утвораныя найменні выступаюць назвамі частак цэлага прадмета, назвамі народнагаспадарчых прадметаў, працэсаў, дзянняў, стану (словаўтваральныя мадэлі – d·S, d·V).

Нешматлікай колькасцю прадстаўлена і камбінаваная афіксацыя (прэфіксальна-суфіксальны, прэфіксальна-нульсуфіксальны і суфіксальна-постфіксальны спосабы).

Пры **прэфіксальна-суфіксальным** словаўтварэнні выкарыстоўваюцца адначасова прыстаўка і суфікс (конфікс). Прыстаўкі і суфіксы тут незалежнага словаўтваральнага значэння не маюць. Яны “падмацоўваюць” словаўтваральныя магчымасці адзін другога” [2, с. 33]. Адрозніваюцца два віды кофікснага ўтварэння дыялектных назваў.

Па-першае, найменні ўтвараюцца ад спалучэння назоўніка і прыназоўніка з выкарыстаннем суфіксаў: за +комін+ -к-і → *закаменкі* ‘месца за комінам на печы’: *На закаменкі дзежку з цестам постаў, хай подыходзіць*. Пагост Жытк.; за+печ+ -ак → *запечак* ‘месца паміж сцяной і печчу, на якім можна спаць’: *Ты сядзі там у запечку, ды маўчы* Злодзін. *Зімаць на запечку цёпла паляжаць, косці пагрэць*. Загорыны Маз.; за+страха+ -ок → *застрэшок* ‘край страхі; застрэшак’: *Заткнуў пілу ў застрэшок дай шукае*. Азярыны Жытк.; пад- +печ +і-а → *падпечча* ‘месца пад печчу, куды кладуць дровы’: *У мяне падпечча за рошоткай во етай*. Гурыны Маз.; на- +лоб + -нік → *налобнік* ‘папярэчка ў аброці на лбе ў каня’: *Налобнік е, така пасочка ў вуздзечцы*. Старажоўцы Жытк.; на-+очы+ -нік-і → *наочнікі* ‘навочнікі’: *Коню зробілі наочнікі, шоб не пужаўся*. Верасніца Жытк.; пры+печ+ -ак → *прыпечак* ‘месца перад чалеснікамі печы’: *Прыпечак гразны заўсёды*. Бібікі Маз. *Прыпечак ето там, дзе ўжо чыгуны ставілі*. Козенкі Маз.; на- + муса + -нік → *намуснік* ‘папярэчка ў аброці, што накладаецца на нос каню’: Запясочча Жытк.; за-+печ+ -ак → *запечак* ‘невялікі ўслон’: *Раней станеш на запечак і лезеш на печ, а цяпер запечкаў не робяць*. Запясочнае Маз.; на-+стол+нік → *настольнік* ‘кавалак тканіны спецыяльнага вырабу, якім засцілаюць

стол; абрус': *Настольнікі і зараз е ў хаце – прыкрываць стол, каб не выгразнялі*. Гурыны Маз.; *Посуд нідзе не хранілі, на сталі кідалі. І настольнікам яго накрывалі, які самі ткалі*. Каменка Маз. і інш. Адсубстантыўныя дэрываты служаць для намінацыі прадметаў, якія знаходзяцца над тым, на тым, за тым, пад тым, што названа ўтваральным словам (словаўтваральная мадэль – d·S·d).

Па-другое, пры словаўтварэнні прыстаўка і суфікс далучаюцца да ўтваральнай асновы дзеяслова: на-+каваць +-льн-я → *накавальня* 'цяжкая металічная апора асобай формы для ручной коўкі металу': *Накавальні былі вялікія, цяжкія*. Акулінка Маз.; за-+касіць+-ок → *закосок* 'клінок нявыкашанай травы на сенажаці': *Закоскі ў кустах не выкошвалі*. Дварэц Жытк.; за-+сеяць+-ўк-і → *засеўкі* 'пачатак сяўбы': *На засеўкі ек сеюць, то беруць яйца з собою*. Дварэц Жытк. *Ек засеўкі – будуць топіць, варыць, а до коміна вяжуць хмель да сухімі зернетамі насыпаюць*. Верасніца Жытк.; воб-+мяшаць +-к-а → *вобмешка* 'абмешка, мучная запраўка корму скаціне': *У вобмешцы аж шыпіць, ек увольеш воды*. М.Малешава Жытк. і інш.; а таксама асновы назоўніка: за-+край+-ек → *закраек* 'край сенажаці; закраіна': *Косіў трактар, а мы косамі вубівалі закрайкі*. Тураў Жытк.; за-+сторона +-ок → *засторонок* 'частка гумна, куды складвалася намалочанае зерне': *Намалоцяць, намалоцяць і ў засторонок зерне кідаюць*. Гуры Маз.; пад-+нёба +-енн-е *паднябенне* 'верхняя частка ўнутры печы': *Паўкругам зроблена паднябенне*. Бібікі Маз. *Паднябенне находзіцца ўверсе печы*. Козенкі Маз.; за-+ложка +-нік → *заложнік* 'палічка з дзіркамі для ложка' Пагост Жытк.; пры-+мур+-ак → *прымурак* 'дошка, пры дапамозе якой залазілі на печ': *Прымурак ля печы стаіць*. Слабада Маз.; пры-+скрыня+-ак → *прыскрынак* 'прымацаваныя да сцяны шуфляды, у якія складваліся дробныя рэчы': *У прыскрынак лажылі ўсялякія дробязі*. Бібікі Маз.; о-+зад+-к-і → *озадкі* 'няякаснае дробнае зерне': *Побітэ, порчане зерно, то і е озадкі*. Верасніца Жытк.; о- + зіма +-ін-а → *озіміна* 'азімае збожжа': *Озіміну ужэ посеялі*. Старажоўцы Жытк. і інш. Вытворныя лексемы прадстаўлены мадэлямі d·V·d, d·S·d, служаць найменнямі працэсаў, дзеянняў, прадметаў, прасторавых назваў.

Як нульсуфіксальны спосаб з'яўляецца разнавіднасцю суфіксацыі, так і **прэфіксальна-нульсуфіксальны** спосаб з'яўляецца разнавіднасцю прэфіксальна-суфіксальнага спосабу або блізкім да яго: не-+касіць → *некось* 'участак сенакосу, непрыдатны для касьбы': *На градах то покосілі, аў логах некось, вода стояла*. Пагост Жытк.; на-+есці → *наедзь* 'жалвакі ў сале пад сківіцамі ў свіней': *Сало з наедзямі бу квасолькі ў ім*. Запясочча Жытк.; не- + цяліцца → *нецель*

‘цялушка, якая яшчэ ніводнага разу не цялілася’: *У нас карову, якая шчэ не цялілася, называюць нецель*. Козенкі Маз. Там у мяне яшчэ нецель. Вялікі Бокаў Маз. Даныя моўныя адзінкі ў гаворках ўтвараюцца ад дзеяслоўных асноў, выступаюць намінантамі жывёл, прадметаў, рэпрэзентаваны словаўтваральнай мадэллю d·V·d.

Нязначнай колькасцю ў лексіцы Мазырска-Прыпяцкага Палесся прадстаўлены дзеяслоўныя намінацыі, утвораныя ад асновы назоўнікаў і дзеясловаў **суфіксальна-постфіксальным** (нерэст +і(ц) -ца → *нерэсціцца* ‘нераставаць’: *Лінкоў не побачыш, ек нерэсціцца*. Верасніца Жытк.; *бёрда* +і(ц) +ца → *бердзіцца* ‘1. Ламацца (пра бёрда): *Як ччэш, то тросцінкі ломяцца, то, кажучь, бердо бердзіцца*. Сямурадцы Жытк. 2. Рабіцца рэдкім (пра палатно)’: *Рубцэ, бач, на полотно, бердзіцца*. Пагост Жытк.), **постфіксальным** (колоць +ца → *колоцца* ‘біцца рагамі’: *Як первы раз вугоняюць на пашу, то корову бунтуюцца да колюцца*. Хачэнь, Жытк.; *зародзіць* +ца → *зародзіцца* ‘уродзіцца’: *Когды не зржэй, то не зародзіцца*. Хільчыцы Жытк.; *завезаць* +ца → *завезацца* ‘утварыцца, узнікнуць, завязацца (пра плод)’: *Ек заўяжацца гарбузка, то вусына лобузніку ў гарбузах е*. Буразі Жытк.; *красоваць* +ца → *красовацца* ‘цвісці (пра злакавыя расліны)’: *Ужэ пшэніца красуецца*. Запясочча Жытк.), **прэфіксальна-суфіксальна-постфіксальным** (о-+каза +і(ц)+ца → *окозіцца* ‘аказіцца (пра казу)’: *Окозілася коза да й двое нежывых козлят*. Старажоўцы Жытк.; за- + жаба +еры-(-ц)+ -ца → *зажаберыцца* ‘пакрыцца цінай’: *Вода коло берага зялёная, зажаберылася*. Пагост Жытк.) і **прэфіксальна-постфіксальным** (за- + дротоваць +ца → *задротовацца* ‘параніцца падковамі пры бегу’: *Задротоваўся мой конь*. Запясочча Жытк.) спосабамі (словаўтваральныя мадэлі адпаведна –S·d·d, V·d, d·S·d·d, d·V·d).

Складанне (інакш – кампазіцыя) асноў і слоў адрозніваецца ад афіксацыі тым, што пры афіксацыі выкарыстоўваецца толькі адзін кампанент з самастойным сэнсавым значэннем, другія ж кампаненты – афіксы выконваюць службовую ролю, а пры складанні аб’ядноўваюцца ў адну лексічную адзінку дзве або больш асноў паўназначных слоў паўназначных ці асобныя словы цалкам [2, с. 97]. У залежнасці ад таго, што аб’ядноўваецца ў цэласную лексічную адзінку – асновы ці цалкам словы, **складанне** падзяляецца на **асноваскладанне** і **словаскладанне**.

Утварэнне народнагаспадарчых назваў шляхам **асноваскладання** суправаджаецца суфіксацыяй апорнай асновы. Словаўтваральныя тыпы “аснова назоўніка + злучальны элемент + аснова апорнага дзеяслова + суфікс” аб’яднаны значэннем

прадметнасці, характарызуюцца падпарадкавальнымі адносінамі паміж кампанентамі і наяўнасцю наступных словаўтваральных фармантаў:

-йк-: *масла біць* + -йк- -а → *маслабойка* ‘прыстасаванне для збівання жывёльнага масла’: *Маслабойка – это дзежачка дзерав’яная, вузенькая і палачка, на ёй хрэсцік дзелалі ўнізу, білі малако, пакуль камочак масла не выб’еш*. Каменка Маз.;

-йн-: *воск біць* + -йн- я → *воскобойня* ‘прылада і майстэрня для выціскання воску’ Запясочча Жытк.;

-к-: *мёд гнаць* + -к- а → *медагонка* ‘спецыяльная бочка для выкачвання мёду з рамак’: *У нас была свая медагонка: большая такая, з ручкай, што круціла ўнутраны бок рамкі з мёдам*. Бібікі Маз. *Медагонкай качаюць мёд з вуляў у бочкі с помашчу ручкі*. Хамічкі Маз.; *мёд качаць* + -к- а → *медакачка* ‘тое, што медагонка’: *Була такая машынка – медакачка. Это такі цэбер дзерав’яны. Там устаўлены прэнт жалезны, устаўлялі рамкі. Круцяць за ручку. Там мёд выкачвалі*. Каменка Маз. Словаўтваральная мадэль – S·f·V·d.

Сустракаюцца словаўтваральныя тыпы “аснова займенніка + злучальны элемент + аснова апорнага дзеяслова + суфікс”: *сам прасці* + -к-а → *самапрадка* ‘драўляны ткацкі станок’: *Самапрадка е, така габляваная, харошая*. Козенкі Маз. *Пралі кудзелю самапрадкай*. Акулінка Маз.; “аснова лічэбніка + злучальны элемент + аснова апорнага дзеяслова + суфікс”: *первы цяліца* + -к- а → *первацёлка* ‘першае цяля, якое нарадзіла карова’: *Первацёлка – гэта цёлка, якую карова нарадзіла ў першы раз*. Акулінка Маз. і інш. Па словаўтваральных мадэлях Pron·f·V·d, Num·f·V·d утвараюцца назвы жывёл па пэўнай прымеце, назвы прадметаў.

Да складана-нульсуфіксальных назоўнікаў можна аднесці народнагаспадарчыя лексемы, утвораныя шляхам асноваскладання і нулявой суфіксацыі. Даны тып кампазітаў характарызуецца падпарадкавальнымі адносінамі паміж кампанентамі. Ва ўтварэнні іх удзельнічаюць наступныя апорныя словаўтваральныя элементы:

-вод: *пчала вадзіць* → *пчалавод* ‘тое, што бортнік’: *Дымарам пчаляр пчол выганяе з вуля*. Прудок Маз.;

-вал: *сена валіць* → *сенавал* ‘навес, пад якім захоўвалі сена’: *Сенавал рабілся на гародзе*. Бібікі Маз.;

-цёр: *мак церці* → *макацёр* ‘гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху, у якой труць мак, ільняное, канаплянае семя і пад.; захоўваюць прадукты’: *Макацёр яшчэ ўчора быў поўны, а сёння няма і паловы*. Пагост Жытк. і інш. Словаўтваральная мадэль N·f·V·d аб’ядноўвае намінацыі, якія называюць асоб па роду заняткаў, лексемы з прадметным значэннем.

Адзінкавымі выпадкамі прадстаўлены дэфіснааформленыя намінацыі – складаныя прыметнікі са значэннем якасці: *красны і рабы красна-рабы* ‘масць жывёлы – сукупнасць чырвонага і белага колераў’; *чорны і рабы* → *чорна-рабы* ‘масць жывёлы – сукупнасць чорнага і белага колераў’: *Коні шчэ бываюць у яблыках, рабыя, чорна-рабыя, красна-рабыя*. Гурыны Маз. Словаўтваральная мадэль – А·f·А.

Марфему *паў-* збліжае з каранёвай тое, што яе значэнне суадносіцца са значэннем адпаведных каранёў у словах *палова, палавіна*. Таму лінгвісты і разглядаюць яе як прэфікс, а ўтвораныя намінацыі – як простыя. Афіксойд у складзе такіх слоў мы разглядаем як раўназначны кораню кампанент складанага слова. У народнагаспадарчай лексіцы данаму афіксойду адпавядае кампанент кампазіта *палу-*: *палу-* + *міска* + *-ак* → *палумісак* ‘неглыбокая міска’: *Налі, дзетка, баршчу вон у палумісак, вам і хопіць на дваіх*. Запасочча Жытк.; *палу -* + *стакан* + *-нік* → *палустаканнік* ‘чарка’: *Ціпер палустаканнікамі тожса п’юць, але іх больш, чым колісь*. М.Малешава Жытк.

Як бачым, складанне не з’яўляецца прадуктыўным сродкам утварэння дыялектнай лексікі Мазырска-Прыпяцкага Палесся.

Не вызначаецца высокай прадуктыўнасцю ў гаворках і сінтаксічны спосаб, пры якім новыя назвы ўзнікаюць шляхам спалучэння слоў. Трэба сказаць, што дыялектныя назвы такога тыпу прадстаўлены толькі двухкампанентнымі намінацыямі тыпу *чырвоны вугал* ‘кут у хаце, у якім вісяць іконы’: *Месці хату трэба ад чырвонага вугла, ад ікон*. Бібікі Маз.; *насыпна бочка* ‘бочка для сыпкіх рэчываў’: *Насыпныя бочкі робілі з осіны на зерно, на сем’е, на муку, на жолудзь*. М.Малешава Жытк.; *меншая хата* ‘тое, што кухня’; *большая хата* ‘тое, што зал’: *Була большая хата і меншая. У меншай хаце гтавалі, кухня такая. У большай ложкі стаялі, там і аддыхалі*. Каменка Маз. Частка комплексных намінацый актыўна выкарыстоўваецца ў ткацкай (*абдзіркавае палатно* ‘грубая тканіна, тоўстая і суровая’: *А з абдзіркавага палатна штаны мушчынам шылі*. Каменка Маз.; *бялізныя палотны* ‘палатно, якое выкарыстоўвалася для шыцця бялізны’. *Ну і для бялізны бялізныя палотны е*. Бібікі Маз.; *кужэльнае палатно* ‘самае якаснае палатно, якое ішло на верхняе адзенне’: *Палатно кужэльнае, самае тонкае, на верхняе адзенне*. Бібікі Маз.) і пчалярскай (*домікавы вулей* ‘невялікі домік з дошак з адтулінай для пчол’; *калодачны вулей* ‘вулей, сабраны з вялікай драўлянай калоды, выдзеўбанай знутры, з адтулінай для пчол’: *У майго бацькі і домікавыя вулілі былі, і калодачныя*. Гурыны Маз.; *ліповы мёд* ‘мёд светлага колеру, сабраны з ліпы’: *Ліповій – это самы лекарственны*. Гурыны Маз.; *верасовы* [верасковы] *мёд* ‘цёмнага колеру мёд, сабраны з верасу’: *Верасовы мёд неважны. Ён густы і*

цёмны. Хамічкі Маз. *А верасковы мёд прыемна пахне*. Бібікі Маз.; асенні мёд ‘мёд, які збіраўся пчоламі з позніх траў’: *Е верасовы мёд, ліповы і вжэ асенні*. Бібікі Маз.; грэчішны [грэчнёвы, грэцкі] мёд ‘мёд, які збіраецца падчас цвіцення грэчкі’: *Грэчішны это самы корічневій*. Гурыны Маз. *Грэчнёвы – то средь лета збіраецца*. Бібікі Маз. *Можэ грэцкі мёд быць, і ліпавы, і верас*. Прудок Прудок Маз.; *цветочны мёд* ‘мёд, які збіраецца пчоламі з розных кветак’: *Е м’ёд ліповій, цветочны, грачішны*. Гурыны Маз.; *салаабразны мёд* ‘густы, беллага колеру мёд’: *За ўсе сорок гадоў толькі адзін раз у нас быў салаабразны мёд*. Бібікі Маз.; *чебрецовы мёд* ‘разнавіднасць мёду, які меў цёмны колер’: Прудок Маз.; *майскі мёд* ‘мёд, сабраны ў маі. І смашны, калі сабіралі ў маі, той мёд’. Гурыны Маз. *Майскі мёд сабіраюць з маліны, крушыны*. Ён самы салодкі і самы лепшы. Хамічкі Маз.; *рапсавы мёд* ‘мёд, сабраны з рапсу’: *Рапсавы мёд, не такі карысны, як ліпавы*. Бібікі Маз.; *лугавы мёд* ‘мёд, сабраны з розных відаў траў, пераважна лугавых’: *Вельмі смашны і лугавы мёд*. Бібікі Маз.; *вясенні мёд* ‘мёд, сабраны вясной’: *Вясенні мёд – самы салодкі і лучшы*. В.Зімовішча Маз.; *рабочая пчала* ‘пчала, якая займаецца зборам мёду’: *Рабочая пчала можэ праляцець у адзін бок пачці тры кіламетры*. Бібікі Маз.; *каўказскія пчолы* ‘від пчол’: *У каўказскіх пчол самы вялікі хабаток*. Хамічкі Маз.; *чорныя пчолы* ‘від пчол’: *Пчолы чорныя самыя дзікія і ядавітыя*. Хамічкі Маз.) лексіцы. Структурна-граматычная мадэль данага тыпу словазлучэнняў – А + S. Від сінтаксічнай сувязі паміж ядзернымі і залежнымі кампанентамі вышэй пералічаных намінацый – дапасаванне, кампаненты элементаў уступаюць у атрыбутыўныя адносіны. Адзінкавымі выпадкамі прадстаўлены спалучэнні тыпу у *яблыках* (структурна-граматычная мадэль – прыназ. + Н. у М. скл.). Двухкампанентныя спалучэнні слоў з назоўнікам у якасці ядзернага кампанента найбольш поўна адпавядаюць патрабаванням аптымальнай даўжыні дыялектнай назвы і сэнсавай кампактнасці выказвання.

Пры **лексіка-семантычным** спосабе ўтварэння назваў народнагаспадарчай лексікі Мазырска-Прыпяцкага Палесся дыялектная адзінка набывае новае лексічнае значэнне, адрознае ад значэння ў агульўжывальнай лексіцы. Вучоныя адзначаюць, што даны спосаб быў адным з першых словаўтваральных прыёмаў стварэння дыялектных назваў на яе базе. Гэта звязана, мабыць, не ў апошнюю чаргу з тымі характэрнымі рысамі, якімі валодаюць утвораныя з дапамогай гэтага спосабу адзінкі намінацыі. Да іх ліку можна аднесці сцісласць назвы, цесную сувязь яе з роднай мовай, лёгкасць запамінання. Прааналізаваны фактычны матэрыял мовы гаворак дазваляе зрабіць вывад, што большасць дыялектных назваў узнікла на

аснове метафарызацыі ў выніку асацыяцыі па вонкавай форме, па знешнім выглядзе, па размяшчэнні, па прызначэнні або функцыі, якую яны выконваюць, па функцыі і размяшчэнні, па функцыі або прызначэнні і вонкавай форме. па дзеянні, якое выконвае прадмет: *жыла* ‘стрыжань ракі, асноўны напрамак цячэння’: *На Случы сама жыла не замерзае*. Верасніца Жытк. *Рэка свою жылу знае. по своей жыле цячэ*. Буразі Жытк.; *коза* ‘крыжавінка, якой прыціскаюць салому на вільчыку.’ Пагост Жытк.; *вус* ‘зарэзка ў бярвяне’ Пагост Жытк.; *гара* ‘памяшканне, прастора паміж столлю і дахам у будынку; гарышча’ *Чаго ты на гору палез* Бібікі Маз. *Злазіць на гору*. Слабада Маз.; *малако* ‘будаўнічы раствор, які застаецца пасля працэджвання гліны’: *Хату пасля таго як штукатурылі, шчэ малаком абмазвалі*. Бібікі Маз.; *палец* ‘выступ у бярвяне, які заходзіць у праём вушака’: *Брэўно шчэсают, штоб пальцы заходзілі ў пазы*. Балажэвічы Маз.; *дорога* ‘палавік’: *З рэмехі мешкі, под ногі дороги роб’яць*. Запясочча Жытк.; *голова* ‘верхняя частка ў вулі’: *У голове у колодзі мёд*. Верасніца Жытк.; *украінка* ‘від пчол’: *Украінка – не сільна ядавітая пчала*. Хамічкі Маз.; *падручнік* ‘частка воза, да якога прымацоўваліся ручкі’: *Да падручнікаў ручкі мацэвалі*. Акулінка Маз.; *ручка* ‘частка воза, якая ўяўляе сабой сабой невялікае круглае палена, да якога да якога прымацоўваліся драбіны’: *Ручкі самі рабілі*. Акулінка Маз.; *баран* ‘двухручны рубанак для габлявання дошак’: *А там баранам зраўняў*. Слабада Маз.; *двойнік* ‘вялікае бярда ў 12 пасмаў’: *У нас не было бярда шаснанцаткі, а буў двойнік*. М. Мелешава Жытк.; *лапа* ‘шавецкая прылада для падбівання ботаў’: Запясочча Жытк.; *дзед* ‘трама, брус, брус пад бэлькамі столі’: *Упоперак балак дзед, щоб не было до пары*. Запясочча Жытк.; *краса* ‘пылок у жыце, пшаніцы’: *Як жыто закрасуець, краса вусыпаецца*. Хачэнь Жытк. і інш.

Утварэнне народнагаспадарчай лексікі Мазырска-Прыпяцкага Палесся у цэлым падпарадкоўваецца ўсім словаўтваральным спосабам і мадэлям літаратурнай мовы. У складзе гэтай лексікі вызначаюцца намінацыі з адметнымі, уласцівымі толькі дыялектнай мове словаўтваральнымі афіксамі. Найбольш прадуктыўным выступае марфалагічны спосаб утварэння. Нязначнай колькасцю прадстаўлены двухкампанентныя комплексныя назвы – простыя словазлучэнні з назоўнікам у якасці галоўнага кампанента і лексемы, утвораныя марфалага-сінтаксічным спосабам. Дэрывацыйны аналіз дазваляе сцвярджаць і аб прадуктыўнасці лексіка-семантычнага спосабу ўтварэння дыялектных назваў.

Літаратура:

1 Беларуская мова: Энцыклапедыя / Беларуская энцыклапедыя; Пад. рэд. А.Я.Міхневіча. Рэдкал. : Б.І.Сачанка (гал. рэд.) [і інш.] / – Мн.: БелЭН, 1994. – 655 с.

2 Шакун, Л.М. Словаўтварэнне : Вучэбны дапаможнік для філал. фак. ВНУ / Л.М.Шакун. – Мн. : Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.

3 Сцяцко, П.У. Беларускае народнае словаўтварэнне. Афіксальныя назоўнікі / П.У. Сцяцко. Пад рэд. В.Бірылы. – Мн. : Навука і тэхніка, 1977. – 320 с.

-

4 ГЕНЕТИЧНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НАРОДНАГАСПАДАРЧЫХ НАЗВАЎ

Пераважная большасць народнагаспадарчых назваў, як ужо ўказвалася, адносіцца да сваямоўнай лексікі, хаця сустракаюцца ў іх складзе і запазычанні. Самай значнай у колькасных адносінах групай запазычанняў з’яўляюцца германізмы, большасць якіх належыць да так званых “культурных” запазычанняў, якія засвойваліся разам з рэаліямі ў працэсе развіцця драўлянага дойлідства, цялярскага, кавальскага, стальмашнага, ткацкага рамёстваў і іншых галін народнай гаспадаркі.

Гэта ў першую чаргу будаўнічыя назвы: *балка* < стпол. *balka* < *Balken* ‘бервяно, балка’ (ЭСБМ, I, с. 294-295); *гэблік* < стпол. *hebel* < нвням. *Hebel* ‘тс’ (ЭСБМ, III, с. 116); *дах* < стпол. *dach* < ням. *Dach* ‘тс’ (ДЗ, с. 88); *драбіны* < пол. *drab, draba* < ням. *Grappe* ‘трап’; *дылёўка* < стпол. *dyl* ‘брус’ < свням. *dil(l)e*, ням. *Diele* ‘дошка’ (ЛЗ, с. 96); *кельма* < пол. *kielnia* < ням. *Kelle* ‘тс’ (ЭСБМ, V, с. 19); *клямка* < пол. *klamka* ‘дзвярная ручка’ < свням. *Klamme* ‘клямка; лага < ст. ісл. *lāg* ‘калода’ < ням. *Lagerbalken* ‘тс’ (ЭСБМ, V, с. 191); *лата* < стпол. *łata* < свням. *latte* ‘палка, рэйка’ (ЭСБМ, V, с. 249); *лэх* < стпол. *loch* ‘падземнае памяшканне, яма’ < стням. *luhhen* ‘замыкаць’ (ЭСБМ, V, с. 304); *стамезка* < ням. *Stemmeisen* (СІС, II, с. 411); *фіранка* < пол. *firanka* < *Furhang* ‘заслонка’ (Вг., 122); *фуганак* < ням. *Fugebank* ‘тс’ (Ф, IV, 209); *цвік* < пол. *ćwiek* < свням. *Zwёс* (ЛЗ, с. 94); *шаляванне* < пол. *szalować* < ням. *beschalen* (СІС, II, с. 648); *шона* < стпол. *szopa* < ствням. *Schopf* (Вг., с. 551); *шуфель* < пол. *szufel, szufla* < ням. *Schaufel* ‘лапата’ (Ф, IV, с. 492);

– кавальскія: *абцугі* < пол. *obcęgi* ‘тс’ < ням. *Hebzange* (ЭСБМ, I, с. 62);

– ткацкія: *варстак* < пол. *warsztat* < свням. *wersztat* ‘майстэрня’, цэх’ (ЭСБМ, II, с. 65); *ніт* < пол. *nit* ‘болт’ < ням. *Niet* ‘тс’ (ЭСБМ, VIII, с. 31);

– рыбалоўныя: *гамра* < стпол. *hamer* < свням. *hamer* ‘молат’ (ЭСБМ, III, с. 40);

– сельскагаспадарчыя: *бараболя* < пол. *barabola* < чэш. *brambor* ‘тс’ < ням. *Branderburg* ‘г. Брандэрбург’; *бурт* < пол. *burt(a)* ‘борт, край насыпу’ < ням. *Bord* ‘тс’ (ЭСБМ, I, с. 420); *картонля* < пол. *kartofel* < ням. *Kartoffel* < іт. *tartufolo* ‘трыфель’ (ЭСБМ, IV, с. 281);

– транспартныя: *бом* < літ. *būomas* ‘рычаг’ < свням. *bom* (ЭСБМ, I, с. 368); *дышаль* < стпол. *dyszal* ‘< свням. *dihsel* (CIC, с. 454); *кныпель* < стпол. *knebel* < *Knebel* ‘кляп, дубіна’ (ЭСБМ, V, с. 82); *лямец* < пол. *lamiec* < ням. *Lahn* ‘стужка, галун’ (ЭСБМ, IV, с. 123); *стальмашина* < пол. *stelmach* < ням. *Stelmacher* ‘калёснік’ (CIC, II, с. 308); *цуглі* < стпол. *cugiel* < ням. *Zugel* ‘повад, аброць’ (Br, с. 67); *шлях* < стпол. *szlach* < ням. *Schlag* (CIC, II, с. 655); *шорнік* < пол. *szory* < свням. *geschirre* (CIC, II, с. 657);

– народнапобытавыя: *бляха* < пол. *blacha* < свням. *blëch* (ЭСБМ, I, с. 365); *кубел* < пол. *kubel* ‘посуд, ведро’ < свням. *kübel* ‘кадушка, чан’ (ЭСБМ, V, с. 142); *кухлік* < пол. *kufel* ‘кухаль’ < нвням. *kufel* ‘посуд для піццы’ (ЭСБМ, V, с. 174) і інш.

Як адзначаецца ў навуковай літаратуры, непасрэдна з нямецкай мовы была запазычана параўнальна невялікая колькасць ваеннай і народнагаспадарчай лексікі яшчэ ў глыбокай старажытнасці, у агульнаславянскую эпоху і пазней, у перыяд ранніх непасрэдных гандлёвых кантактаў паміж прыбалтыйскімі немцамі і насельніцтвам паўночных гарадоў Беларусі. Найбольш актыўна германізмы засвойваліся ў эпоху беларускай народнасці пры актыўнай ролі польскай мовы-пасрэдніцы. Польскае пасрэдніцтва пры засваенні германізмаў у беларускія гаворкі адлюстроўвалася пэўным чынам на іх знешняй форме і значэнні. Сваім гучаннем, формай і семантыкай такія германізмы больш набліжаны да лексічных эквівалентаў польскай мовы-пасрэдніцы, чым да этымонаў.

Балтызмы ў лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы Мазырска-Прыпяцкага Палесся складаюць невялікую, але кампактную ў лексіка-семантычным плане групу, якая адлюстроўвае адметнасці народна-гаспадарчага і бытавога ўкладу даследуемага рэгіёна.

У тэматычных адносінах яны даволі разнастайныя:

– назвы прылад працы: *склют*, *шклюд* < літ. *skliùtas* ‘цясярская сякера’ (ДЗ, с. 299); *пуц* < літ. *putz* ‘тс’;

– назвы прыстасаванняў: *паўпрыца* < літ. *pumpurite* (ЭСБМ, VIII, с. 227); *коўш* < літ. *káušas* (ДЗ, с. 159); *рэзвіны* < літ. *reŹzginės* ‘тс’ Лаўч., с. 129);

– назвы гаспадарчых пабудов: *клуня* < літ. *klúonas*, лат. *klūons*, ‘ток, гумно, навес’ (ЭСБМ, V, с. 68); *ёўня* < літ. *jáuja* ‘асець’ (ЭСБМ, III, с. 188); *пуня* < літ. *pūnė* ‘тс’ (Ф, III, с. 407); *свіран* < літ. *svirnas* ‘тс’ (ЛЗ, с. 997);

– будаўнічага матэрыялу: *ванчос* < літ. *vančos*, лат. *vantis* ‘дубовы брус’ (ЭСБМ, II, 54);

– назвы спосабаў укладкі сена, збожжа, саломы: *скірда*, *сцірта* < літ. *stirta* 'стог сена' (ЛЗ, с. 950); *кульша*, *кульча* < літ. *kùlšė* 'бядро' (ЭСБМ, V, с. 156-157);

– назвы меры прадуктаў сельскагаспадарчай вытворчасці: *куль* < літ. *kūlyũ s* 'сноп доўгай саломы' (ДЗ, с. 180);

– назвы транспартных сродкаў: *грынджалы* < літ. *grīzulas* 'дышаль' (ЭСБМ, V, с. 132);

– рыбалоўныя назвы: *венцер* < літ. *vėnteris* (ЭСБМ, II, с. 83),

Пэўную групу ў складзе запазычанняў складае лексіка, засвоеная з класічных моў.

Словы лацінскага паходжання складаюць прыкметную групу ў агульным складзе народна-дыялектных запазычанняў. Многія з іх былі запазычаны яшчэ ў старажытнасці. Засвойваліся яны, як правіла, "заходнім" шляхам, праз польскае пасрэдніцтва. Адметнай асаблівасцю большасці лацінізмаў з'яўляюцца іх шматступеньчаты шлях засваення ў беларускіх гаворках. Бліжэйшай мовай-пасрэдніцай была польская мова, у якую лацінізмы засвойваліся праз мовы народаў заходнееўрапейскіх краін – нямецкую, французскую, італьянскую і інш. Многія з іх былі ўтвораны ў гэтых мовах на аснове лацінскіх каранёў. таму ў некаторай ступені іх можна аднесці да лацінізмаў толькі ўмоўна, улічваючы зыходную форму этымона.

У складзе народнагаспадарчай і побытавай лексікі лацінскага паходжання, якая выкарыстоўваецца ў гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся, можна адзначыць:

– сельскагаспадарчыя і жывёлагадоўчыя назвы: *бульба* < пол. *bulwa* < лац. *bulbus* (ЛЗ); *цыбуля* < стпол. *cybyla* < свням. *zibolle* < лац. *serulla* (СІС, II, с. 624); *андык* < пол. *indyk* 'тс' < лац. *gallus indicus* 'індыйскі певень' (ЭСБМ, I, с. 388);

– назвы пабудов і іх частак: *баня* < рус. баня < лац. *balneum* (Ф, I, с. 58); *квортачка* < стпол. *fortka*, *forta* < свням. *phorte* < лац. *forta* (СІС, II, с. 583);

– посуду і хатніх рэчаў: *бутля* < пол. *butla* < фр. *bouteille* < сярлац. *butticula*, памянш да *buttis* 'бочка' (ЭСБМ, I, с. 425); *келюшка* < пол. *kielich*, *kieliszek* 'тс' < ствням. *chelih*, ням. *Kelch* < лац. *calyx* 'кубак, бакал' (ЭСБМ, IV, с. 19); *кварта* < пол. *kwarta* < *guarta* 'чвэрць' (ЭСБМ, V, с. 7); *капа* < пол. *кара* < лац. *capra* 'плашч з капюшонам' (ЭСБМ, IV, с. 224); *кошуля* < стпол. *koszula* < нарлац. *casula* 'плашч з капюшонам' (ДЗ, с. 174); *скрыня* < герм. *scrini* < лац. *scrinium* 'сундук' (Ф, III, с. 657).

Лексіка грэчаскага паходжання засвойвалася ў славянскія мовы яшчэ ў старажытнасці рознымі шляхамі – заходнееўрапейскім, праз лацінскую, пасля — нямецкую, французскую і іншыя еўрапейскія

мовы, захоўваючы класічнае гучанне, і ўсходнім шляхам, з сярэднегрэчаскай мовы візантыйскага перыяду. Гэта ў пэўнай ступені адбілася на вар’іраванні знешняй формы грэцызмаў, суіснаванні іх варыянтаў. Даволі значная колькасць грэцызмаў захавалася ў народных гаворках са старажытных часоў, іншыя – запазычаны пазней праз рускую або польскую мову, у якія яны засвойваліся з заходнееўрапейскіх моў.

У складзе аналізуемай лексікі апісваемага рэгіёна можна адзначыць:

– будаўнічыя назвы: *камора* < рус. комора < грэч. kamara ‘пакой’(ЭСБМ, IV, с. 226); *камын, комін* < стпол. komin < стпол. komin < свням. Kamín ‘дымаход’ < лац. saminus ‘печ’ < грэч. kamínos ‘ачаг, горн’(ЭСБМ, V, с. 94); *карніз* < рус. карниз < ням. Karnies < іт. cornice < лац. coronis < грэч. koronis ‘загнуты арнамент у канцы рукапісу’(ЭСБМ, IV, с. 273);

– назвы бандарных вырабаў: *бодня* < свням. bodene < ствням. butín < лац. butina < грэч. bytinē (ЭСБМ, I, с. 367); *куфэрык* < пол. kufer < ням. Kuffer < фр. coffer < лац. cophinus < грэч. kophinus ‘кораб, кошык’(ЭСБМ, V, с. 174); *сундук* < рус. сундук < цюрк. sundug < араб. sundük ‘куфар’ < грэч. syndecheion (Ф., III, с. 803);

– батанічныя: *квасоля* < пол. fasola < лац. phaseolus < грэч. phaseolos ‘тс’(Ф., IV, с. 187);

– хатніх рэчаў: *кайстра* < стпол. tajstra < чэш. tanistra < ням. Ganister < лац. canistrum ‘кошык’ < грэч. kanistros ‘тс’(ЭСБМ, IV, с. 101) і інш.

У лексічнай сістэме аналізуемых народнагаспадарчых назваў ужываюцца нешматлікія запазычанні з раманскіх моў, якія ў пераважнай большасці адносяцца да позніх запазычанняў і засвойваліся праз пасрэдніцтва іншых моў. Гэта словы французскага паходжання: *віранда* < рус. веранда < фр. veranda < парт. varanda (СІС, I, с. 282); *балея* < пол. baleja < фр. baille ‘бак, чан’ (СІС, I, с. 199); *лёндар, рандаль* < rondel ‘кухонны посуд’ < фр. rond < лац. rondo ‘круглы’ (Вг, с. 462); *рысора* < рус. ресора < фр. resort (СІС, II, с. 304); *табуретка* < рус. табурет < фр. tabouret (СІС, II, с. 445); *франтон* < рус. фронтон < фр. fronton (СІС, II, с. 591); *фураж* < рус. фураж < фр. fourrage (СІС, II, с. 599).

Да лексікі італьянскага паходжання адносяцца: *барка* < рус. барка < ням. Barke < іт. barca (ЭСБМ, I, с. 314); *брыля* < пол. bryl < іт. ombrello ‘парасон’(ЭСБМ, I, с. 389); *барыла* < пол. baryła < іт. barile (СІС, I, с. 209); *брычка* < пол. bryka ‘воз’ < ням. Birutsche < іт. biroccio ‘двуколка’ < лац. birota (ЭСБМ, I, с. 389); *гілярка* < пол. galera

‘галера’(СІС, I, с. 305); *зал* < пол. *sala* < рус. *зал* < свням. *Sal* ‘тс’ < іт. *sala* (ДЗ, с. 293) і інш.

Параўнальна нешматлікімі ў складзе разглядаемых запазычанняў з’яўляюцца цюркізмы. Многія з цюркізмаў адносяцца да старажытных запазычанняў. У працэсе непасрэдных зносін мясцовага насельніцтва з татарскімі пасяленцамі засвойваліся некаторыя словы цюркскага паходжання, але большасць цюркізмаў запазычвалася ў беларускія гаворкі апасродкавана – праз рускую, украінскую і польскую мову.

У гаворках Мазырска-Прыпяцкага Палесся выкарыстоўваюцца цюркізмы *амбар* < струс. *амбарь* < тат. *ambar* ‘тс’(ЭСБМ, I, с. 109); *гарба* < рус. *арба* < тур. *araba* (ЭСБМ, I, с. 144-145); *огер* < пол. *ogier* ‘жарабец’ < тур. *ajkir, öigür* (ЭСБМ, II, с. 178); *атара* < цюрк *otar* ‘паша, гурт авечак’(СІС,); *баклага* < тат., тур. *baklak* ‘від пасудзіны для вады’(ЭСБМ, I, с. 282); *капушук* < пол. *karczuk* ‘мяшочак’ (ЭСБМ, IV, с. 258).

Адзінкавыя лексемы былі запазычаны з фіна-угорскіх моў: *баркан, паркан* < *parkan* < венг. *parkany* (ЭСБМ, I, с. 314); *лабаз(а)* < рус. *лабаз* ‘свіран’ < комі *lobos* ‘хата’(ЭСБМ, V, с. 182); *логошы* < ст. пол. *logosz* < венг. *logos* ‘дадатковы конь’(ЭСБМ, V, с. 194); *лайба* < пол. *lajba* < фін. *laiva* ‘лодка, судна’(ЭСБМ, V, с. 211), румынскай: *кашара* < рум. *casara* (СІС, I, с. 636); арабскай мовы: *саган* тур., крым. < тат. *sağan* ‘міска, блюда з накрыўкай’ < араб. *ṣahn* (Ф. III, с. 543).

Умоўныя скарачэнні:

Br. – Bruckner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1957. – 807 с.

ДЗ – Булыка А.М. Даўнія запазычанні беларускай мовы / Рэд. А.І. Жураўскі. – Мн. : Навука і тэхніка, 1972. – 384 с.

Лаўч. – Лаўчюте Ю.А. Словарь балтизмов в славянских языках. – Л. : Наука, 1982. – 210 с.

ЛЗ – Булыка А.М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV – XVIII стст. – Мн. : Навука і тэхніка, 1980. – 256 с.

СІС – Булыка А.М. Слоўнік іншамоўных слоў : У 2 т. Т. 1 : А-Л. – Мн. : Бел ЭН, 1999. – 736 с.; Т. 2. : М-Я. – Мн. : БелЭН, 1999. – 736 с.

Ф – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : В 4 т. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т.1 – 573 с., 1986. – т. 2 – 671 с., 1987. – т. 3 – 830 с., 1987. – т. 4. – 860 с.

ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мн. : Навука і тэхніка, 1978. Т. 1 – 440 с.; 1980 – Т.2. – 342 с.; 1985 – Т.3. – 408 с.;

1088 - Т.4. – 327 с.; 1989 – Т.5 – 320 с.; 1990 – Т. 6 – 287 с.; 1991 – Т.7 – 316 с.; 1993 – Т. 8 – 271 с.

ДАДАТАК А. СЛОЎНІК НАРОДНА- ГАСПАДАРЧЫХ НАЗВАЎ МАЗЫРСКА- ПРЫПЯЦКАГА ПАЛЕССЯ

ЛЕКСІКА НАРОДНАГА ЖЫЛЛЯ І БУДАЎНІЦТВА

абза' ж. Неабрэзаны край дошкі. *Унь такая дошка з абзой.* Бібікі Маз.

абліцо'ўка ж. Каменны, драўляны, металічны і пад. матэрыял, якім пакрываюць сцены, збудаванне для трываласці або ўпрыгожання. *Зрабіць трэба абліцоўку, каб сцены роўныя і прыгожыя былі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

абналі'чка ж. Тое, што шалыванне. *Абналічку фуганкам шліфавалі.* Прудок Маз.

абру'б м. Зруб склепа. *Абруб ужэ зробіў.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

абу'х м. Драўляны малаток для разбівання зацвярдзелых камоў. *Занясі абух у хлеў.* Міхнавічы Калінк.

абшы'ўка ж. Пакрыццё хаты дошкамі, бляхай і пад. *Е хаты, абшытыя дошкамі.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Абшыўка можа быць простая, у ёлачку.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

адбо'рнік м. Рубанак для выбірання чацвярцей па краю дошкі. *Апрацаваць дошкі адборнікам.* Велецін Хойн.

адко'с м. Падстрэшак. Хойнікі (НС)

адры'на ж. [дры'на] Халодная будыніна для захоўвання ўраджаю. *У адрыне і салому хранілі. Міхнавічы Калінк. Дрына падобная на камору, маленькая такая, шчас нема яе ўжо.* Гурыны Маз.

акно' н. [окно'] Праём у сцяне будынка, а таксама рама са шклом, якая закрывае гэты праём. *Акно робіцца для святла і наветра. Міхнавічы Калінк. У большай хаце тры окна.* Балажэвічы Маз.

акянi'ца ж. Дашчаная створка для прыкрыцця знадворку акна. *Акянiцы мы ніколі не зачынялі.* Міхнавічы Калінк.

амба'р м. [анба'р] Сельскагаспадарчая пабудова, дзе захоўвалі зерневыя культуры. *Амбар запаўнялі зярном, патам у весну яво саділі. Прудок Маз. Колісь тут у нас анбар быў, а ў час вайны немцы ўсё разрушылі.* Міхнавічы Калінк. *Бульбу, моркву, цабулю – у анбар пакадiлі.* Гарбавічы Калінк.

апа'лупка ж. Абкладанне чым.-н. знадворку якога-н. збудавання. *Для хаты іспользавалі дашчатую апалупку.* Велецін Хойн.

апе'чак м. Тое, што падпечак. *Пад апечак заўсёды скiдваецца рознае, або смецце другі раз туды смятаю.* Дудзічы Калінк.

апе'чча ж. Фундамент печы. *Печ пайшла ў зямлю: апечча зусім згніло.* Хільчыцы Жытк.

апі'лкі мн. Дробныя часцінкі матэрыялу, якія ўтвараюцца пры апрацоўцы яго пілой. *Апілкі дабаўляюць у гліну, каб яна не трэскалась.* В.Аўцюкі Калінк.

апо'ўзнікі мн. Звітыя галіны або жэрдкі, якія выкарыстоўваюцца для ўтрымання саломы на страсе. *Апоўзнікі прыкладваюцца, штоб вецер не скiдаў салому.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

апу'х м. Дошка, якую прымацоўваюць па краях саламянай страхі. *Тыя апухі бачны на страсе хат.* Гарбавічы Калінк.

афіцыя'т м. Тое, што франтон. *Трэба пакарасіць афіцыят.* Міхнавічы Калінк.

ація'т м. Тое, што франтон. *Адзін аціят буў забіты ў канцы хаты, а другі не забіты астаўся.* Жахавічы Маз.

ачэ'па ж. Бярвяно апошняга вянка зруба, на якое ставілася страпіла. *На ачэпу ўжо страпілы ставяць.* Велецін Хойн.

ачэ'рот м. Балотная расліна, якая выкарыстоўвалася як матэрыял для пакрыцця страхі. *Крышы ачэротам ці саломай крылі.* Каменка Маз.

байстру'к м. Кароткае бярвяно, якое кладзецца ў прасценак паміж вокнамі. *Во тый байструк паміж вокнамі.* Дудзічы Калінк.

ба'лка ж. [ба'лька] Папярочнае бярвяно, на якім трымаецца столь. *Балка была заўсёды тоўстая і з дуба.* Гурцэвічы Калінк. Для

таго, каб паталок трымаўся, трэба было падпярэць яго балькай. Велецін Хойн.

ба'ня ж. Спецыяльная пабудова, дзе мыюцца і парацца. *І баню пабудавалі, часта топім, мыемся.* Кацуры Калінк.

бара'н м. [бара'нок] Двухручны рубанак для габлявання дошак. *А там баранам зраўняў.* Слабада Маз. *Рабіў я баранкам, ну, рубанак такі.* Міхнавічы Калінк.

барка'н м. 1. Плот, перагародка. *Я поставіла собе вусокі баркан, шо і кура не перэлеціць.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Паміж хлявом і сьцёпкай трэба паставіць баркан, урабіць крышу, будзе повець для дроў.* Хвойнае Хойн.

безы'менка ж. Дошка, даўсцейшая за шалёўку. *Эту колоду порэжу на безыменку.* Тураў Жытк. (ТС)

бензапіла' ж. Механічная піла, якая працуе на бензіне. *Бензапілой хутка ўсё напіліш.* Людзяневічы Жытк.

бервяно н. [брэўно] Ачышчаны ад галін і сучча ствол дрэва, які выкарыстоўваецца для будаўніцтва. *З бярвёнаў строілі хаты.* Паселічы Хойн. *Во брэўно пагніла, нада замяніць.* Бібікі Маз.

бі'ла н. Верхні вушак у дзвярах. *Перэкладзіна зверху дзвярэй – біла.* Вуглы Нар.

бо'йка ж. Прыстасаванне для падбівання саломы пры крыцці страхі. *Бойка з ручыцэю падбіць солому, ек крыеш стрэху.* М. Малешава Жытк. (ТС)

бо'льшая хата Тое, што зал. *Була большая хата і меншая. У меншай есці гутувалі, кухня такая. У большай ложка стаялі, там і аддыхалі.* Каменка Маз.

бра'мка ж. Дзверцы ў коміне. *Адкрый брамку і заліхтуй у печы.* Макарычы Петр.

брус м. 1. Тое, што балка. *На брусах дзержыцца столь.* Балажэвічы Маз. *А каб зрабіць бруссы, напрацаваць трэба колькі дзён.* Гарбавічы Калінк. 2. Тое, што столь. *Столь у нас так і называецца бруссы.* Дудзічы Калінк.

брыж м. Цагляны выступ на бакавой сценцы печы, па якому залазяць на печ. *Вось па гэтаму брыжу залазь на печ.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Мука ляжыць на брыжу, а то яна была мокрая.* Амелькаўшчына Хойн.

брылёк м. Тое, што брыля. *Палажыла спічкі на брылёк, каб сухія былі.* Бялёў Жытк.

бры'ля ж. [брыло'] н. [брыль] м. Карніз (у печы). *І як это му не ўгледзелі, што не роўныя печнік брылі зробіў: з іх жэ спічкі*

падаюць. Пагост Жытк. (ТС) Сьпічкі на брыле ляжаць. Гноеў Хойн. На брылі там крышкі ляжаць Грабаў Петр.

будо'ўля *ж.* 1. Будаўніцтва. *Роспочаў вон будоўлю, а лесу не хваціць. М. Малешава Жытк. (ТС) 2. Пабудова. Веліхко ішасце, што осталаса будоўля од воўіны. Пагост Жытк. (ТС)*

буды'нок *м.* Збудаванне, будынак. *Роспочаў будынка, да лесу нема. М. Малешава Жытк. (ТС)*

бура'ў *м.* Тое, што свердзель. *Ён зрабіў дзірку буравом. Міхнавічы Калінк.*

бура'ўчык *м.* Памянш. да бураў. *Вось у мене ё і бураўчык, што дзіркі робя. Гурыны Маз.*

бусля'нка *ж.* Тое, што коладзезь. *Бусянка складвалася з очана і крука. Малішаў Хойн.*

бягу'н *м.* Слупок у варотах. *Бягун чуць ліпіць, падгніў. Прудок Калінк.*

ва'га *ж.* Брусы, на якія клалі падлогу. *Драўляную падлогу клалі на вагу. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

ваго'нка *ж.* Тое, што шалёўка. *Вагонка пачарнела ўжо ад старасці. Агалічы Петр.*

варівня' *ж.* Гаспадарчая пабудова для захавання ўраджаю. *Картошку і другое мы ў варівне хавалі. Бібікі Маз.*

варова'ць *незак.* Падсоўваць бярвяно на сталюзе пры дапамозе тапара (пры падоўжанай распілоўцы). *Запясочча Жытк. (ТС)*

варо'ты *мн.* [воро'та] Шырокі праезд у сцяне, плоце, які закрываецца створкамі або закладаецца жардзінамі, а таксама самі гэтыя створкі. *Варота ў дварэ. Загорыны Маз. Вароты ўсягда красіва красім. Гурыны Маз.*

варыўня' *ж.* [вары'ўня] Кладоўка для захавання гародніны. *Варыўня коех у когах бувае аддэльна на дворэ, а чаішчэй у сёхнях. Тураў Жытк. (ТС) Ідзі ў варыўню ды набяры агуркоў. Іванкаўшчына Маз.*

васьмёрка *ж.* Дошка таўшчынёй восем сантыметраў. *Выпісаў воз васьмёрак. Хвойнае Хойн.*

ваўкаўня' *ж.* Халодная хата. *У тваёй ваўкаўне зімою хоць сабак ганяй. Галубіца Петр.*

вене'цм. Тое, што вянок. *Калі будавалі хату, рабілі дзесяць-дванаццаць венцоў. Міхнавічы Калінк.*

ве'нчык *м.* Тое, што канёк. *Венчык кострыцёю покрывём. М. Малешава Жытк. (ТС)*

вера'нда *ж.* [вяра'нда] Летні пакой у хаце, які не атапляецца. *Веранда ў мяне летняя. Бібікі Маз. У вірандзі летам мы ядзім. Козенкі Маз. Прыстраівалі вяранду не ўсе ў дзярэўні. Гурыны Маз.*

верані'цы *мн.* Жэрдкі або дошкі, якія выконваюць функцыю прымітыўных варот. Жытк. (НС)

ве'траніца *ж.* 1. Драўляны працяг даху з тарца хаты. *Пад ветраніцай ластаўкі сяліліся.* Гурыны Маз. 2. Тое, што канёк. *Зрабіў зашыту і казырок, а цепер трэбо прыбіць і к латам ветраніцы.* Бобрыкі Петр.

ве'шкі *мн.* Жэрдкі, якія кладуць паверх саломы на страсе. *Вешкі на саломе ўбачыш адразу.* Кацуры Калінк.

ве'шніца *ж.* [ве'сніца] 1. Весніцы, вароты з жэрдак. *Як вешніца, то бедны хозяін.* Запясочча Жытк. *Я вешніцу зачыніла, корова ўжэ не ўлезе.* Дварэц Жытк. (ТС) *Пастаяла каля весніцы свайго дворыка.* Белы Пераезд Петр. 2. Навясныя дзверы ў курані. *Вешніца.* Запясочча Жытк. (ТС)

вёска *ж.* Сельскае паселішча. *Уся наша меснасць – эта вёска.* Міхнавічы Калінк.

ві'льчык *м.* Тое, што канёк. *Вільчык наверх на крішу кладзецца.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

вітіа'т *м.* Тое, што франтон. *Вітіат гразны ўжо.* Прудок Маз.

во'браз *м.* Тое, што чырвоны вугал. *Гэту ікону нада на вобраз повесіць* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

во'лек *м.* Верхняя частка калоды. *Прывезлі калоды, а ў іх адразу разлічылі волекі.* Малыя Аўцюкі Калінк.

во'рото *н.* [во'рот] Навеска, пятля для варот. Балажэвічы Маз. (ЛП) *Ворот у дзверах, к ему доскі прыбываюць.* М. Малешава Жытк. (ТС)

во'сець *ж.* Пабудова для сушкі льну і канаплі. *Лён з каноплею сушылі ў восеці.* Дудзічы Калінк.

ву'гал *м.* [вуго'л] 1. Вугал, злучэнне бяргавенняў у зрубе. *Ходзі, Параска, зарэжэм вугла.* Верасніца Жытк. (ТС) 2. Спосаб замацавання бяргавенняў, калі застаецца выступ. *Калі будавалі хату, то бяргавенні клалі ў вугал.* Міхнавічы Калінк. * **пад чысты вугал** – спосаб замацавання бяргавення без выступаў. *Наша хата пабудавана пад чысты вугал.* Міхнавічы Калінк. * **просты вугал** – спосаб замацавання бяргавенняў з выступам. *Рабіў я і простыя вуглы, яны трохі выступалі.* Міхнавічы Калінк.

ву'лачка *ж.* Маленькая вуліца. *У той вулачцы ты не праедзеш.* Тульгавічы Хойн.

ву'ліца *ж.* Два рады дамоў і прастора паміж імі для праходу. *У нашым пасёлку некалькі вуліц.* Пудакоў Хойн.

ву'пуст *м.* Апошні вянок у зрубе хаты. *У вупуста концы торчаць, шчоб шчыт ставіць і дармовес вешаць.* Верасніца Жытк. (ТС)

вурэ'зваць *незак.* Вырэзваць, выпілоўваць. *Вурэзвалі ў вугол.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

вус *м.* Зарэзка ў бервяне. Пагост Жытк. (ТС)

ву'склобіць зак. Выстругаць скобляй. Запясочча Жытк. (ТС)
вучэ'сваць незак. Вычэсваць, вырабляць (сякерай). *Бабку зверху вучэсвалі на подсанкі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

вуша'к м. [вушня'к] Бакавы брус у варотнай асадзе. *Вушакі нагнуліс, дай ворота не закрываюцца.* Верасніца Жытк. (ТС) *Трэба вушняк пакарасіць.* Хвойнае Хойн.

ву'шкі мн. [ві'шкі] Вышкі, памост у хляве або гумне. *Усе вушкі заложылі сеном.* Дварэц Жытк. (ТС) *На вішках захоўвалі сено.* Хойнікі.

вы'емка ж. Месца ў печы, куды зграбаюць жар. *Заграбі жар у выемку.* Дудзічы Калінк.

вы'ямка ж. Фортачка. *Зімой заўсёды ў нас аткрыта выямка. Зачыні выямку, бо дуе моцно.* Буйнавічы Маз.

в'ю'шка ж. Тое, што юшка. *Дагарыць у печы, трэба в'юшку закрываць.* Малішаў Хойн.

вяно'к м. [вено'к] Рад бяровенняў зруба. *Вянок – рад зруба; першы вянок заклаў хазяін.* Міхнавічы Калінк. *Венок коліся клалі круглым дзерэвом.* Верасніца Жытк. (ТС)

вятра'к м. Тое, што канёк. *Вятрак ужэ ставілі пад канец на грэбень крышы.* Велецін Хойн.

гала'нка ж. [гола'нка] Пакаёвая печ, звычайна кафельная. *Галанка складзена стоўбікам у мяне.* Руднае Хойн. *Голанка – печ такая з кафелем.* Гурыны Маз.

гама'рка ж. Ніжняя ручка ў прадольнай піле. *Заўтра калодку рэзаць будам: трэба пілу змазаць, гамарку надзець.* Углы Нар.

га'нак м. [га'нок] Прыбудова перад уваходам у хату ў выглядзе пляцоўкі з навесам і прыступкамі. *Што стаіш на ганку, заходзь.* Гурыны Маз. *Ганок робілся крыты або не крыты, у завісімасці ад хазяіна.* Прудок Маз.

гара'ж. [гора']Памяшканне, прастора паміж столлю і дахам у будынку; гарышча. *Чаго ты на гору палез?* Бібікі Маз. *Злазіць на гору.* Слабада Маз. *На гарэ ўсё барахло ляжыць.* Дудзічы Калінк.

гарадзі'цца незак. Абгароджваць што-н. плотам. *Ён гарадзіцца ад суседзяў.* Міхнавічы Калінк.

гарто'ўка ж. Апаленая цэгла. *Гартоўкі купілі, а сыроўку самі робілі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

гасці'ная субст. Тое, што зал. *Раней казалі пярэдняя, а цяпер гасціная.* Вялікі Бор Хойн.

гвозд м. Металічны або драўляны заостраны шпень для забівання ў што-н., для змацавання чаго-н. з чым-н. *Убі цвікі пад полачку.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

глей м. Гліністая маса для будаўніцтва пячэй. *Пры будаўніцтве пячэй выкарыстоўвалі глей.* Міхнавічы Калінк.

глі'на ж. Асадкавая горная парода, якая пры злучэнні з вадой утварае цестападобную масу, што ўжываецца ў будаўніцтве. *Каб патынкаваць хату, патрэбна гліна.* Міхнавічы Калінк. *Мы глінай унутры шчыкатурылі.* Пудакоў Хойн. ***паганая гліна** – някакая гліна. *Расколіны на грубе з'явіліся ад паганай гліны.* В.Аўцюкі Калінк.

глінабі'тная ж. Падлога з гліны. *У нашай хаце падлога глінабітная.* Міхнавічы Калінк.

глі'ца ж. Іголки сасны, выкарыстаныя як будаўнічы матэрыял. *Чардак гліцай звычайна засыпаем.* Гарбавічы Калінк.

гло'вень м. Бэлька над дзвярыма. *Перакладзіна паміж вугламі над дзвярамі – эта гловень.* Бялёў Жытк.

го'нта ж. Дахавы матэрыял ў форме невялікіх дошчачак, востра саструганых з аднаго боку і з пазам – з другога. *Гонтай у нас крышу ўжо не крыюць.* Гурцавічы Калінк.

горожа ж. Агароджа. *Розгороджу стару горожу да нову постаўлю.* Пагост Жытк.

гра'ды мн. Жэрды пад столлю, дзе сушылі лучыну. *Во тута, на градах, лучыну сушылі.* Гарбавічы Калінк.

гру'ба ж. Невялікая пакаёвая печ. *Груба хату ацяпляла харашо.* Міхнавічы Калінк.

гужва' ж. Вітка з лазы, тонкіх галін бярозы для замацавання саломы на страсе. (НС)

гумно'н. [гумна'] Вялікая халодная будыніна для складвання і абмалоту зжатага збожжа, а таксама пляцоўка перад гэтай будынінай. *Не ўпраўляліся за адзін дзень хлеб намалаціць і ў гумно ўсе снапі сложвалі.* Гурыны Маз. *А калі ўраджай быў, дык зярно ў гумно клалі.* Гарбавічы Калінк. *Гумна была для хранення авёса, жыта, каноплі.* Каменка Маз.

гэ'блік м. [га'блік] [ге'блік] Сталярны інструмент у выглядзе калодкі з шырокім лязом для стругання дрэва. *Дрэва гэблікам абрабатваюць.* Прудок Маз. *Гэблікам доскі зрабляць, і яны тады ўжо гладзенькія такія.* Дудзічы Калінк. *Гэблік у міне колісь буў.* Міхнавічы Калінк.

дах м. Верхняя частка будынка, якая засцерагае яго ад дажджу, снегу. *Падняўся быў на дах.* Слабада Маз.

дашча'нік м. Хата, абшытая дошкамі. *Мая хата дашчанікам называецца.* Пціч Калінк.

дашча'нка ж. Гаспадарчая пабудова, дзе захоўваюць сельскагаспадарчыя прылады для апрацоўкі глебы, розныя рэчы. *У дашчанку плугі, косы, баранку лажылі, а потым шчэ веласіпед ставілі.* Загорыны Маз.

дашча'тка ж. Тое, што шалёўка. *Абшывалі хату в аснавном дашчаткай – эта такіе маленькіе дастачкі са шпарамі.* Пудакоў Хойн.

двор м. Участак зямлі, акружаны пабудовамі адной гаспадаркі. *Двор для того, штоб проехаць, скаціну прогнаць.* Балажэвічы Маз. *І вона, бомба, шоб у дом, то ўсіх бу ўбіло, вонэ ўпало ў дворэ.* Пагост Жытк. (ТС)

дзвер м. [дзве'ры] мн. Праём у сцяне для ўваходу ў памяшканне, а таксама створ, якім закрываюць гэты праём. *Дзвер зачыні, халодна.* Балажэвічы Маз.

дзве'рцы мн. Створка, якой закрываюць якую-н. адтуліну. *Это дзверцы ў печы, дзе ляжацьюшкі.* Загорыны Маз.

дзед м. Трама, брус пад бэлькамі столі. *Уноперак балак дзед, шоб не было до пары.* Запасочча Жытк. (ТС)

дзержа'ўка ж. Бляшка, якая прыбіваецца да лат, калі крыюць хату бляшкай. Запасочча Жытк. (ТС).

дзерэві'на ж. Бervяно. *Одна дзерэвіна мне трэ ў хату.* Тураў Жытк. (ТС)

дзе'рэво н. Дрэва, драўніна, лесаматэрыял. *А коліся сюдой дзерэво павілі.* Дварэц Жытк. (ТС)

дзядзі'нец м. Вялікі двор. Хойн. (НС)

дзярэ'ўня ж. [дiрэ'ўня] Сельскае паселішча. *Усё жыццё пражыла ў дзярэўні.* Шалыны Калінк. *У нас называецца дiрэўня.* Кацуры Калінк.

доло'ўка ж. Земляная падлога ў хаце. *Колісь у хатах долоўка була земляная, подлогі не было.* Тураў Жытк. *Не ходзі босы, бо холодна долоўка.* Дварэц Жытк. (ТС)

дом м. Тое, што хата. *Я жыву ў гэтым доме ўжо шэсцьдзсят гадоў.* Кацуры Калінк.

до'мік м. Памянш. да дом. *Маленькі домік буў.* Слабада Маз.

домо'ўка ж. Уласная хата, жыллё, родны кут. *Домоўка не ворог, вона навек отчыніцца.* Хачэнь Жытк. (ТС)

дор м. Тое, што дрань. *Дорам хату пакрыю.* Хойнікі.

до'шка ж. Плоскі, шырокі і нятоўсты кавалак дрэва, выпілаваны або вычасаны з бervяна. *Берэ на поле на лён дошку да праніка.* Верасніца Жытк. (ТС)

дошча'нка ж. Матэрыял для пакрыцця даху. *Поеду я купляць ніхлену дошчанку.* В.Малешава Жытк. (ТС)

драбі'ны мн. Прыстаўная лесвіца, часцей драўляная. *Прыстаўлялі драбіны к дому, каб лазіць на дах.* Бібікі Маз. *Упаў з драбіны, то насілу ўстаў.* Перароў Жытк.

дравя'нік м. [дравяні'к] Тое, што дрывотня. *Дровы складвалі ў дравяніку, каб не былі сырымі.* Гурцэвічы Калінк. *У дравяніку на зіму дровы пакідаем.* Пціч Калінк.

дрань ж. [дра'нка] [дра'нак] м. Тонкая драўляная дошчачка для крыцця даху або для абівання сцен пад тынкоўку. *Хата накрыта драню.* *Стружка ножэм рэжацца, а дрань можна сокерою надраць.* Балажэвічы Маз. (ЛП) *Дранка – такія небальшыя дзеравяныя шчэпачкі для крышы.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Дранкам крышу крылі.* Паселічы Хойн.

дра'чка ж. 1. Месца паміж лініямі, праведзенымі пры дапамозе спецыяльнай прылады на бярвяне, дошцы; паз. *Калі ўцяплялі хату, то мох лажылі ў драчку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. 2. Плотніцкі інструмент для абстругвання паверхні драўляных калод. Шастовічы Петр. (ЛП)

дрове'снік м. Месца каля задняй сцяны хаты для захоўвання дроў. *Асіннік увосень калолі на зіму ў дрovesнік, печ тапіць.* Загорыны Маз.

дро'нцік м. Падвязаная жардзіна на страсе ў час крыцця, па якой ходзяць. Верасніца Жытк. (ТС)

дро'ціна ж. Дрот. *Нема гвоздоў, то дроцінаю прывезаў.* Пагост Жытк. (ТС)

дрыво'тня ж. [дрыво'тнік] [дрово'тнік] м. [дрывя'тнік] 1. Павець для дроў. *У дварэ стаіць дрывотня, свіношнік.* *Дрывотня, это дзе дровалежаць.* Козенкі Маз. *Дрывотнік напайнялі да атвалу.* *Больш асіну пілілі.* Прудок Маз. *Ідзі наберы ў дрывотніку дроў.* Дварэц Жытк. (ТС) *У нашай вёсцы дровы захоўваюць у дрывятніку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. 2. Калодка, на якой колюць дровы. *А дрывотню гэту выразаюць з тоўстага дрэва і колюць на ёй дровы.* Балажэвічы Маз.

духові'к м. Праход для паветра; душнік. *Духовікі булі ў печэ.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

душні'к м. Адтуліна ў печы для выхаду цёплага паветра. *Душнікі робяцца, каб было цеплей.* Шастовічы Петр.

дылёўка ж. Цяслярская сякера для склюдавання, абчэсвання бярвенняў; склюд. *Тонкіе сокеры ў магазіні продавалі, то звалі дылёўка.* Цераблічы Жытк. (ТС)

ды'лі мн. Доўгія вялікія бярвёны, з якіх складвалі зруб. *З дыляў хату рабілі.* Велецін Хойн.

дымахо'д м. Канал для выхаду дыму з печы ў комін. *Во той дымаход, з яго дым ідзе.* Міхнавічы Калінк.

ды'мнік м. [ды'мкі] Адтуліна для выхаду дыму ў курнай хаце. *У плечэвой сцене дымнік коло печы буў у курніцы.* М.Малешава Жытк. (ТС) *Нашыя дымкі рабілі ў сцяне.* Пціч Калінк.

ды'рка ж. Аконны праём. Балажэвічы Маз. (ЛП)

езычо'к м. Жалезная пласцінка, пры дапамозе якой падымаецца і апускаецца клямка ў дзвярах. *Западня лежыць на езычку, а езычок пуднімае западню.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ёлачка ж. Спосаб абшыўкі хаты. *Аб былі тут усе хаты ў ёлачку.* Пціч Калінк.

ёмашнік м. Вугал каля печы, дзе ставілі вілкі, качаргу і пад. *Пастаў у ёмашнік во гэтыя вілы.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ёўня ж. Збудаванне для сушкі снапоў перад малацьбой. *Ёўня стаяла ў мяне на дварэ.* Гурыны Маз.

жолобо'к м. Прыстасаванне для сцёку вадкасці. *У верандзі зробі жолобок, шоб вода сцежкала.* Верасніца Жытк. (ТС)

жо'рдка ж. [жэ'ртка] Доўгі, тонкі, ачышчаны ад галля ствол дрэва, прызначаны для гаспадарчых мэт; жэрдка. *Штакеціна прыбіваецца да жордкі.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Нарубаюць жэрткі, наўскосяк ложаць.* Запасочча Жытк.

жураве'ль м. Прыстасаванне пры калодзежы для даставання вады. *Журавель у колодзеці колісь буў.* Верасніца Жытк. (ТС)

жы'ліна ж. Верхні вянок зруба. Шастовічы Петр. (ЛП)

жэ'рдзіна ж. Тое, што жордка. *Отсек жэрдзіну на плот.* Верасніца Жытк. (ТС)

жэ'рэдзь ж. Тое, што жордка. *Жэрэдзі на плот коньміх прывёз.* Пагост Жытк. (ТС)

жэсць ж. Тонкае ліставое жалеза, бляха. *У яго на страсе паржавелая жэсць.* Міхнавічы Калінк.

забудава'ць зак. Заняць пад будынак які-н. участак. *Цэлае поле забудавалі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

забудова ж. Будаўніцтва. *Забудова – калі хаты новыя будууюць.* Міхнавічы Калінк. * **свабодная забудова** – прыцып будаўніцтва, пры якім хаты будаваліся ў бессістэмным парадку. *Вёска наша мае свабодную забудову.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. * **лінейная забудова** –размяшчэнне пабудоў у адпаведным парадку. *Лінейную забудову зараз выкарыстоўваюць.* Пціч Калінк.

зава'лка ж. Дзвярная засаўка, якая ўжывалася да з'яўлення замкоў. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

заве'са ж. [заве'с] м. Адна з дзвюх металічных пласцін, якімі прымацоўваюцца да вушака дзверы, аконныя рамы і пад. *На завесах дзверы дзержацца.* Балажэвічы Маз.

загнёт м. Адгароджаная ў печы частка, дзе ставілі чыгуны, смажылі яечню і пад. *Калі печ не тапілася, маці гатавала ў загнёце.* Дудзічы Калінк.

за'городзь ж. Загарадзь. *Браліся за загорадзь, бо гразі багата, не пройці.* М. Малешава Жытк. (ТС)

загра'дка ж. Невысокая, не да столі, сцяна, якая адгароджвае печ ад жылога пакоя. *Заградку мы тожа белім, як і печ.* Гурыны Маз.

за'дняя субст. Частка хаты, сукупнасць службовых памяшканняў. *Задняя хата ета возле дзверы і там, дзе стол стаіць, і дзе ходзяць усе.* Гурыны Маз.

закако'шка ж. Адзін з драўляных крукоў у нізе дашчанай страхі, на якіх ляжала апора длядошак пакрыцця. Калінк. (НС)

закаме'нкі мн. Месца за комінам на печы. *На закаменкі дзежку з цестом постаў, хай подыходзіць.* Пагост Жытк. (ТС)

закі'дка ж. 1. Паркан. 2. Цурбалкі, якія закладваюцца пад падруб. Калінк. (НС)

за'кла н. Месца ў вуглу плота. *Закла ўсэ зарасло крапівой, нават плота не відно.* Грушаўка Нар.

закла'дзіны мн. Дошкі, з якіх зроблены зруб калодзежа. *Дошкі у калодзежы называем закладзіны.* Міхнавічы Калінк.

зако'мка ж. Тое, што замок. *За хату ты ня бойся: я закомку навесіла.* Буйнавічы Маз.

зако'та ж. [зако'т] м. Франтон з тонкага звычайна чэсанага бярвення. *У закоце вакенца дзелалася.* Гурыны Маз. *Закотом роблена клець.* Дварэц Жытк. (ТС)

закром м. Адгароджанае месца ў хляве для захавання збожжа. *Усё тут на закрамах ляжала.* Велецін Хойн.

за'крутка ж. Драўляная круцёлка для закрывання дзвярэй. *На закрутку дзверы зачыніла.* Балажэвічы Маз. *Вазьмі дзверы на закрутку.* Камаровічы Петр.

зал м. Вялікі прыбраны пакой для прыёму гасцей. *Калі хто прыязджае, тады ў зал ідзем.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

замёт м. 1. Прыстаронак, які аддзяляе ток ад стараны. 2. Засек у гумне. Жытк. (НС)

замо'к м. Спосаб замацавання двух бярвенняў па ўсіх вуглах хаты. *Бярвенне было складзена ў роўны замок.* Міхнавічы Калінк. *Робіцца замок – выемка ў канцы бярвяна, у якую кладзецца другое бярвяно ў вуглу. У замок цяжэй сашчапіць палена, лягчэй унакладку.* Сямурадцы Жытк.

западня' ж. Дэталі клямкі. *У дзверях е клямка. Западня лежыць на езычку, а езычок пуднімае западню.* Ляпнула западня, к нам хто-то ідзе. Бобрыкі Петр. (БДС)

запе'ньгаць зак. Абыякава загарадзіць штыкетнік ці частакол. *Як вон загородзіў? Абы запеньгаць. Нехлем'яжа горожа! Праўда?* Тураў Жытк. (ТС)

запе'рка ж. Тое, што франтон. *От добру заперку зробіў у концы хаты.* Бобрыкі Петр. (БДС)

запе'чак м. [запе'чок] Месца паміж сцяной і печчу, на якім можна спаць. *Ты сядзі там, у запечку ды маўчы.* Злодзін. *Зімаць на запечку цёпла паляжаць, косці пагрэць.* Загорыны Маз. *У запечку спалі, у запечку сухо.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

запе'чча н. Тое, што запечак. *Я палажыла кухвайку ў запечча. Устала рано, а іх няма, і куды яны дзелісь.* Вуглы Нар.

запэсо'шніца ж. [запясо'шніца] [запясо'чніца] Бярвяно апошняга вянка зруба, на якое ставяцца страпіла. *На запэсошніцы страпілы дзержацца.* Балажэвічы Маз. (ЛП) *Запясошніца была абавязкова на зрубе.* Гурцэвічы Калінк. *Ето палено хай на запясочніцу.* Вуглы Нар.

запясо'чнік м. Тое, што запэсошніца. *А апошнім у вянку буў запясочнік.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

зарашэ'ціць зак. Загарадзіць, парамантаваць плот. *Нада забор зарашэціць.* Мялешкавічы Маз.

засе'ка ж. [за'сек] м. Адгароджанае месца ў свіране, пограбе і інш. для ссыпання збожжа, агародніны і пад. *У засеку зярно ссыпалі.* Загорыны Маз. *Засек – перагародка без дырак, штоб зерно не высыпалась.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

заснава'ць зак. Пачаць будаўніцтва. *Учора заснавалі хату суседу.* Старажоўцы Жытк.

засоўка ж. Прыстасаванне для закрывання дымахода. Буда Нар. (ЛП)

застаро'нка ж. [застороно'к] м. 1. Тонкая сценка, што дзеліць на часткі якое-н. памяшканне, сховішча; перагародка. *Застаронкі, каб падзяліць гумно, каб фуражкі сланц аддзельно булі.* Прудок Маз. 2. Частка гумна, куды складвалася намалочанае зерне. *Намалоцяць, намалоцяць і ў засторонок зерне кідаюць.* Гурыны Маз. *У серэдзіне ў гумне ток, по боках застаронкі.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

застрэ'шок м. Край страхі; застрэшак. *Заткнуў пілу ў застрэшок дай шукае.* Азяраны Жытк. (ТС)

зато'р м. Паз. *Прорэзоў у клепчанцы заторы, коб уложыць дно.* Кепско зрабіў затор. Бобрыкі Петр. (БДС)

заты'лак м. Тое, што франтон. *Толькі затылак засталася забіць.* Міхнавічы Калінк.

захоху'лок м. Задворак. *Онё пошоў тым захохулком.* Запясочча Жытк. (ТС)

зацэле'шнікі мн. Адтуліна, жарало за прыпечкам у печы. *Паставіў у печы зацелешнікі, цепер трэ солом'е вывесці. Ток уложылі ў печы, цепер трэбо зацелешнікі паставіць, а на зацелешнікі солом'е уложыць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

зашчо'к'я ж. [зашчо'к'е] н. Засоўка ў прэдняй частцы коміна. *Зачыні зашчок'ю – жарка.* Рудня-Гарбавікая Калінк. *У мяне жар у печы дагарае ў зашчок'і.* Міхнавічы Калінк.

зашчо'ч'е н. Тое, што шчака. *Вазьмі скавараду з зашчоч'я.* Міхнавічы Калінк.

зашчы'т м. Шчыт у страсе. *Просуньцеся к зашчыту, там просторней і холодней спаць.* Пагост Жытк. (ТС)

зашчы'та ж. 1. Тое, што зашчыт. *Хата була шчэ без зашчыты.* Верасніца Жытк. (ТС) 2. Тое, што франтон. *Здзелаў хату, а цяпер трэ зрабіць зашчыту.* Бобрыкі Петр. (БДС)

за'шчыпка ж. [зашчэ'пка] Рухомая металічная або драўляная планка на прабах для запірання дзвярэй; засаўка. *На зашчыпку дзверы запіралі.* Балажэвічы Маз. *Зашчапіла дзяцей у хаце на зашчэпку, а сама вось у магазін бягу.* Грушаўка Нар.

зашы'ць зак. Забіць франтон. *Плотнікі зрабілі ўжэ зруб, засталася толькі зашыць франтон.* Рычоў Жытк.

збо'ічы мн. Перакладзіны для змацавання ставой. *Збоічы змацоўваюць ставы.* Старажоўцы Жытк.

звана'р м. Вострая сякера. *Таму званар, што вострая, аж звініць.* Міхнавічы Калінк.

земля'нка ж. Жылое памяшканне, пабудаванае ў зямлі ці прыкрытае зямлёй. *У землянках у войну жылі.* Балажэвічы Маз.

зерно'та ж. Халоднае памяшканне, дзе захоўваецца зерне. *Кладоўку яшчэ зернотай называлі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

зладзе'йкі мн. Тое, што шчака. *Зладзейкі выкарыстоўваліся для астывання ежы.* Міхновічы Калінк.

зруб м. [струб] Збудаванне з чатырохвугольных вялкоў бярэня. *Мой дзед гэтага зруба рабіў.* Слабада Маз. *Там струб буў – сарай недароблены.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

зы'мша ж. Выступ у коміне, на які кладуць запалкі. *Там ля коміна на зымшы ляжаць спічкі.* Бобрыкі Петр. (БДС)

зямля' ж. Гліняная падлога ў хаце, сенцах. Калінк. (НС)

ізаля'цыя ж. Спецыяльны матэрыял, які закладвалі па ніжнім зрубе хаты для ўцяплення або каб засцерагчы ад пажару. *Ізаляцыя была абавязкова.* Гурцэвічы Калінк.

кабы'ла ж. [кабу'ла] Рыштаванне печы. *Зараз будзем кабылу ўладжваць.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Толькі сёння заўважыла, што кабула ў печы пачала распадацца.* Амелькаўшчына Хойн.

кабы'тка ж. Будка, дрэнная хатка. *Кабыткі булі такія, а не хаткі.* Хачэнь Жытк. (ТС)

каве'шнік м. [каме'шнік] Вугал каля печы. *Чаго ты веніка кінула, пастаў яго ў кавешнік.* Калінічы Нар. *І хто та цябе вучыў*

замятаць смеця ў камешнік? Махновічы Маз. Пастаў вілкі ў камешнік. Міхнавічы Калінк.

казёл м. [казлы] мн.Прыстасаванне для распілоўкі дроў. *Дровы летась пілілі на казлу. Кажушкі Хойн. А ці вытрымаюць твае казлы такое палена?* Ломыш Хойн.

казыро'к м. [казырэк] Невялікі навес над дзвярыма. *Стань пад казырок, дошч ідзе.* Міхнавічы Калінк. *Штоб на галаву не капала, перад дзвярыма дзеляют навес – казырэк.* Балажэвічы Маз.

каласні'к м. Прыбудова да хлява, гумна. *Каласнік во прырабіў, каб дзе было што хаваць.* Тульгавічы Хойн.

каласо'ўнік м. Старана ў гумне. Калінк. (НС)

каласо'ўня ж. Засек у гумне. Петр. (НС)

калату'шка ж. Тое, што кіянка. *Калатушка ў плотніка.* Камаровічы Петр.

калёўка ж. Від рубанка. *Калёўкай робяць шаляванне.* Даманавічы Калінк.

кало'дка ж. Бервяно, з якога рабілі зруб. *З етых калодак хату рабіць будуць.* Паселічы Хойн.

кало'к м. Невялікі стрыжань, шпянёк. *У мене мужыкі робілі хату ды і забылі забіць калок у палення, дак і сцена выперлась.* М.Аўцюкі Калінк.

калу'н м. Цяжкая сякера. *Калун цяжка трымаць у руках.* Міхнавічы Калінк.

кама'рнік м. Будан з лазовых галін, абкладзены зямлёю. Жытк. (НС)

камено'км.Месца ў печы, дзе варылі ежу. *На каменку стаялі гаршчочки, дзе варылі ежу.* Навікі Маз.

камі'нак м. Тое, што шчака. *Пастаў гладышку на камінак.* Грабава Жытк.

каміно'к м. [коміно'к] [камяно'к] [камі'нак] [камі'н] Частка прыпечка, дзе палілі лучыну для асвятлення. *Пакладзі лучыну ў камінок.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Роскруці комінка да засветі.* Балажэвічы Маз. (ЛП) *Камінак – ета радам з печчу угалок такі, дзе лажылі лучыну, каб свет быў.* Гурыны Маз. *А лучына стаяла ў каміне.* Міхнавічы Калінк. *На камянок лучыну лажылі.* Міхнавічы Калінк.

камо'ра ж. [комо'ра] 1. Гаспадарчая пабудова для захавання розных рэчаў. *Камора чуць меншая за дашчанку.* Загорыны Маз. *У каморы там бочки ўсякія.* Вялікі Бокаў Маз. 2. Памяшканне, частка сенцаў, адгароджаная для захоўвання прадуктаў і адзення. *У коморы храніцца зерне, сало і всяка всячына.* Балажэвічы Маз.

камо'рка ж. Тое, што камора ў знач. 2. *Каморка е возле дзверы.* Гурыны Маз.

камы'н м. Адгароджанае месца каля печы, дзе палілі дровы. *Каля печы камын буў.* Гурыны Маз.

канапа'тка ж. Прылада для апрацоўкі дрэва. *Канопатка ў выглядзе глыбокай лыжкі; ёю дзерава апрацоўваюць.* Дудзічы Калінк.

канёк м. [конёк] Месца сыходжання нахіленых плоскасцей двухсхільнага даху, вільчык страхі. *Стык на даху во ета і е канёк.* Гурыны Маз. *От нешто забівае дождж на го̋хру, мо росохса конёк.* Верасніца Жытк. (ТС)

ка'ня ж. Прарубленае ў сцяне чатырохвугольнае паглыбленне, куды ўстаўляюцца канцы бярвёнаў. Канатоп Нар. (ЛП)

карні'з м. Тое, што брыж. *Добрыя карнізы зрабіў пячнік.* Балажэвічы Маз.

каро'бка ж. [коро'бка] 1. Прыстасаванне паміж дахам і столлю з вонкавага боку хаты, каб закрыць прамежак паміж дахам і столлю. *Пад дахам дерав'яная каробка.* Гурыны Маз. *На каробку злазіць.* Слабада Маз. 2. Канёк страхі. Балажэвічы Маз. (ЛП) 3. Дзвярная або аконная рама. *Дзверы чапляюцца да каробкі.* Каменка Маз.

карыдо'р м. Праход, які злучае асобныя часткі будынка. *У нас сечас усе дама адзінакавай структуры: нет нікакiх сенцаў. Толька спальня, кухня і гасціная. Карыдор в самым начале.* Веляцін Хойн.

кася'к м. [кос'як] Бакавы брус у дзвярнай асадзе. *Не з таго дзерава здзелалі касяк – згніе быстра.* Прудок Маз. *Побіласа об косяк.* Балажэвічы Маз.

кату'х м. Тое, што кавешнік. *У катуху вілочнікі стаялі, а пол под імі жэсцю посцелены.* Загорыны Маз.

качарэ'жнік м. Тое, што кавешнік. *Качарэжнік во каля печы усягда быў.* Гурыны Маз.

каю'тка ж. Пакойчык. *Паробіш тыя каюткі, і места больш у хаце.* Грушаўка Нар.

кваты'рка ж. Адлегласць паміж балкамі столі. *Ужэ выбеліла дзве кватыркі.* Шастовічы Петр.

кво'ртачка ж. Невялікія дзверы ў варотах, агароджы; веснічкі. *Праз квортачку людзі ходзяць.* Гурыны Маз.

ке'льма ж. [кэ'льма] Прылада муляра, тынкоўшчыка ў выглядзе трохвугольнай лапаткі для набірання і нанясення раствору на цэглу. *Кельма пахожа на маленькую лапатку.* Бібікі Маз. *Кэльма ў міне і зараз ляжыць.* Міхнавічы Калінк.

ке'льня ж. Старая невялікая хата. *Трэба новую хату паставіць, а то ета кельня зараз рухне, ды і цесна ў ёй.* М.Аўцюкі Калінк.

кізо'к м. Тое, што вышкі. *Скінь з кізка сена.* Грабава Жытк. *Летам у нас усе дзеўкі спяць на кізках.* Бярэзнікі Жытк.

кірпі'ч м. Тое, што цэгла. *Печ робілі з кірпіча. Добаўлялі шчэ гліну.* Хойнікі.

кія'нка ж. Драўляны малаток. *Дзесьці ў мяне ёсць драўляная кіянка.* Міхнавічы Калінк.

кладзь ж. Жардзіна, якая кладзецца паверх крокваў на страсе. *Паставіў крокву і палажыў кладзь наверх на крокву.* Жахавічы Маз. (БДС)

кладо'вая ж. [кладо'ва] Тое, што кладоўка. *У кладовой захоўваў зерне.* Хойнікі. *І ў кожнай гаспадыні була кладовая.* Міхнавічы Калінк. *У кладову зерне адносілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

кладо'ўка ж. Памяшканне для захавання прадуктаў харчавання, садавіны, агародніны і інш. *Кладоўка була ў кожнага, там усякае хранілі.* Акулінка Маз. *І дажа жыта ў кладоўку складвалі.* Турцэвічы Калінк.

клець ж. Асобнае памяшканне пры хаце або асобнае нежылое збудаванне для захоўвання прадуктаў і маёмасці. *Стаў мяшкі з жытам у клець.* Балажэвічы Маз. *У клеці і сало ляжало, і м'ясо, і яйкі.* Міхнавічы Калінк.

кле'шчы мн. Металічныя шчыпцы. *Кляшчамі добра гвазды выцягваць.* Бібікі Маз.

клі'нтус м. Вузкая планка, якая закрывае шчыліну паміж падлогай і сцяной, плінтус. *Абавязкова сёння прыбі клінтус.* Гноеў Хойн.

клу'ня ж. Асобнае памяшканне, у якім захоўваліся збожжа і інш. *У клунях бочкі стоялі з зернем, накрывалі, штоб мышы не елі.* Хойнікі.

ключ м. Металічная прылада для замыкання і адмыкання замка. *Дзе ключ ад этага замка?* Балажэвічы Маз.

ключо'ўнік м. Тоўстая жардзіна з калочкам на канцы, якім яна вешалася на кладзь, выконваючы ролю кроквы ў страсе на сохах. Нар. (НС)

кля'мка ж. Прыстасаванне, з дапамогай якога зачыняюць і адчыняюць дзверы. *На клямку дзверы прычыніла.* Балажэвічы Маз.

кове'нечнік м. Месца ў хаце, дзе стаяць прылады для печы. Запасочча Жытк. (ТС)

кове'ні мн. Тое, што ковенечнік. *Возьмі постаў вілкі ў ковенях.* М. Малешава Жытк. (ТС)

кове'нь м. Тое, што ковенечнік. *У ковені стаяць вілкі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

кове'чнік м. Тое, што ковенечнік. *Ковене ў ковенечніку.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

коза' ж. Крыжавінка, якой прыціскаюць салому на вільчыку. Пагост Жытк. (ТС)

ко'злы *мн.* Падстаўка для пілавання дроў у выглядзе бруса на чатырох ножках, збітых крыж-накрыж. *І ў кожнага козлы е, каб дровы рэзаць.* Бібікі Маз.

коло'дзезь *м.* Вузкая і глыбокая яма, умацаваная зрубам для здабывання вады з ваданосных пластоў зямлі. *Колодзезь пачці ва ўсіх е. Адтуль ваду бяром.* Бібікі Маз.

ко'мін *м.* Труба для адводу дыму з печы. *Комін у печы быў абязацельна, ён каб дым у хату не шоў.* Бібікі Маз.

конопа'тка *ж.* Клінок, якім забіваюць мох між бяровенняў у сцяне. Запясочча Жытк. (ТС)

ко'пка *ж.* 1. Тое, што шчака. *Пастаў гладышку ў копку.* Грычынавічы Жытк. 2. Тое, што пачурка. *Пакладзі ў копку свае анучы.* Будкі Нар.

ко'рань *м.* Сядзіба. *Меншы сын астаўся на корані.* Аравічы Хойн.

ко'тлішча *н.* Сяліба. *На беразе Прыпяці столькі новых котлішчаў.* Аравічы Хойн.

кра'сільшчык *м.* Маляр. *Мой дзядзька красільшчыкам рабіў, сцены красіў.* Слабада Маз.

кра'ска *ж.* Рэчыва, што надае той ці іншы колер прадметам, якія яно пакрывае, фарба. *Трэба краскі купіць, плот нафарбаваць.* Пагоннае Хойн.

кро'ква *ж.* [кро'квіна] [кро'квы] *мн.* Апора, аснова для страхі – два брусy, злучаныя верхнімі канцамі пад вуглом, а ніжнімі прымацаваныя да бэлек або да верняга вянца падоўжных сцен. *Раньш на кроквы шыхвер не лажылі.* Загорыны Маз. *Кроква паддзержывае страху.* Кацуры Калінк. *А тая, на што апіраецца страху – кроквіна.* Гурцэвічы Калінк.

кро'фы *мн.* Тое, што кроква. *Добрыя крофы паставілі ў новай хаце.* Малішаў Хойн.

кругля'к *м.* Ачышчанае ад кары бярвяно, якое ідзе на будаўніцтва. *Кругляк – бярвяно без кары.* Балажэвічы Маз. *Учора прывезлі круглякі на новую хату.* Міхнавічы Калінк.

крук *м.* Частка калодзежа-бусянкі. *Трэба новы крук рабіць, стары сламаўся.* Малішаў Хойн.

крупадра'лка *ж.* Адсек у млыне для вырабу круп. *Чаго яны там сабраліся ля крупадралякі.* Аравічы Хойн.

крыльцо *н.* Тое, што ганак. *Ён схаваўся ў нас на крыльцэ.* Міхнавічы Калінк.

кры'ша *ж.* Тое, што страху. *У нас солохм'яна крыша была, то одразу загорэлася.* Хачэнь Жытк. (ТС)

ку'барка ж. Тое, што пачурка. *Чого воны валяюцца, тые грыбы, возмі і положы ў кубарку, няхай сохнут.* Грушаўка Нар.

ку'лік м. Малы снопік для застрэшыны. *Кулікі е двойныя і тройныя.* Запясочча Жытк. (ТС)

ку'рніца ж. Тое, што хата курная. *Раней хаты так называлі – курніца, бо дым у хату шоў, а цяпер і нет названня, і хатак такіх.* Гарбавічы Калінк.

курэ'нь м. Шалаш з галін або саломы для часовага жылля. *Ва ўрэмя вайны на балоце дзелалі курані. Эта шалаш такі вялікі з асакі, у якім спалі.* Хамічкі Маз.

кут м. 1. Тое, што чырвоны вугал. *У куце гарыць свечка.* Міхнавічы Калінк. 2. Кут насупраць печы, дзе стаялі кадушка, вёдры. *У куце стаялі вёдры, чыгуны.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. * **золоты кут** – чырвоны вугал. *Казалі золоты кут, дзе ікона вісіць.* Хойнікі

ку'тнік м. 1. Ганаровае месца ў хаце за сталом пад абразамі. *Любіў я на кутніку сядзець і расказваць.* Асавец Маз. 2. Парог. *Падрубі, Іван, кутнік, а то вельмі высокі.* Махнавічы Маз. *Стукнулася ў бані аб кутнік нагой, то шчэ чутна.* Маньчыцы Маз.

куто'к м. Тое, што камешнік. *Качарга стаіць у нас у кутку.* Міхнавічы Калінк.

ку'хня ж. Асобнае памяшканне з печчу для прыгатавання ежы. *У кухні ежу варым.* Бібікі Маз.

ку'чка ж. Тое, што падпечча. *Трэ б было паставіць пастку ў кучку, а то богато мышэй.* Грушаўка Нар.

лаба'з м. Старая абы-якая пабудова. *Будзеш іці дарогою, там будзе лабаз стояць, то повернеш лево.* М. Малешава Жытк. (ТС)

лаба'за ж. Пабудова. *Булi бацьковуе лабазы і тые продаў.* М. Малешава Жытк. (ТС) *От здзелаў лабазу такую большую, дом.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

лаба'к м. Трохвугольны схіл страхі над папярочнай сцяной. Петр. (НС)

ла'га ж. Брус, на які насцілаецца падлога, памост. *У хаце, калі будавалі, лагі доўга выбіралі, каб добрыя булі.* Міхнавічы Калінк.

ла'зня ж. Асобны пакой у лазні, дзе парацца. *Сама пабудова ў нас баня. Лазня – эта места в бане, дзе парацца.* Вялікі Бор Хойн.

лама'ная прым. Форма страхі. *Крыша была з вугламі – ламаная такая. Магла быць сільна ламаная, а магла проста быць трохвугольнікам.* Пудакоў Хойн.

ла'па ж. Прылада для выцягвання цвікоў. Запясочча Жытк. (ТС)

ла'та ж. Жэрдкі на страпілах, якія служаць для мацавання страхі. *На кроквы прыбіваюцца латы.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

ла'ціца ж. Матэрыял, якім сцялілі дах хаты. *За лаціцу бралі ўсё, што было.* Прудок Маз.

ле'гар м. Тое, што падруб. *Погнілі ў мене хатніе легары.* Дварэц Жытк. (ТС)

лепа'й м. Муляр. *Вон гэто лепай сам, лепіў короўнікі.* Верасніца Жытк. (ТС)

лепа'к м. Тое, што лепай. *Трапіла лепакаў! Вон тобе такую злепіць грубу, што на другі дзень обернецца.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ле'панка ж. 1. Мазанка (хата). *Гэтой бабі і лепанкі хваціць.* Хачэнь Жытк. (ТС) *Лепанка була і ў Сямурадцах, ек на Украіні.* Старажоўцы Жытк. (ТС) 2. Печ, зробленая з моцна ўтрамбаванай гліны, звычайна перамешанай з дробна насечанай саломай або галлём. *Лепанка – бітая печ.* Бярэцы Жытк. (ТС)

лепа'р м. Тое, што лепай. *Лепарэў забагацелі ў нас!* Дварэц Жытк. (ТС)

лепенда' ж. Прымітыўная пабудова. *Злепіў лепенду да не нахваліцца про ту хату.* М. Малешава Жытк. (ТС)

лепі'ць незак. Тынкаваць. *Му екраз у год свою хату лепілі.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

ле'са ж. 1. Плот з вертыкальных дубцоў, перавітых паміж трох жэрдак. *Сямігосцічы* Жытк. (ТС) 2. Паліца ці тоўстая жэрдка у хляве пад вышкамі, у каморы, дзе кладуць лён. *На лесе лён сушыцца.* Бялёў Жытк.

ле'ска ж. 1. Лесвіца, драбіны. *Зробіў леску вусоку да шырокія цэпкі, то не могу злезці.* Хачэнь Жытк. (ТС) 2. Тое, што леса. *Сямігосцічы* Жытк. (ТС)

ле'сніца ж. Збудаванне ў выглядзе рада прыступак для пад'ёму і спуску. *Лесніцу робяць на крышы да коміна.* Балажэвічы Маз.

лёдо'ўня ж. Пограб з лёдам або снегам для захоўвання прадуктаў; лядоўня. *Шоб рыба не погніла, тут була лёдоўня.* Запасочча Жытк. (ТС)

лёх м. 1. Гаспадарчая пабудова для захоўвання садавіны і агородніны. *Вось каля хаты яма выкапваецца, абкладаецца цэглай, уцяпляецца гноем, зверху закрываецца дошкамі – гэта лёх.* Бібікі Маз. 2. Пограб пад падлогай у хаце. *Спусці бульбу ў лёх.* Балажэвічы Маз.

лісі'ца ж. Тонкія планкі ў дзвярах паміж дошкамі. Жытк. (НС) 2. Слупы з вінтамі, якімі выпрамяляюць скрыўленую хату. Жытк. (НС)

люк м. З'ёмныя дошкі, якімі закрываюць падпол. *Люк называецца. Эты люк снімаеш і можаш залезці ў падполле.* Веляцін Хойн.

ляжа'к м. [лежа'к] 1. Тое, што чарэн. *На лежаку цёпла, як печ вытаніш.* Бібікі Маз. 2. Гарызантальная частка дымахода. *Лежак на*

горэ шчэ лежыць, не раскідаўса. Сямурадцы Жытк. (ТС) Малымі на гару лазілі, спалі там на лежаку. Міхнавічы Калінк.

ляжа'нка *ж.* Тое, што чарэн. *Зімой добра ляжаць на цёплай ляжанцы. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

ляцён *м.* Тое, што сенцы. *Без ляцёна хата нічога не варта. Бярэзкі Жытк.*

ма'заць *незак.* Бяліць мелям. *А от я к велікодню не мазала хату. М. Малешава Жытк. (ТС) Там кажуць – побеліць, а му – мазаць. Бярэжцы Жытк. (ТС)*

малако' *н.* Будаўнічыраствор, які застаецца пасля працэжвання гліны. *Хату, пасля таго, як шукатурылі, шчэ малаком абмазвалі. Бібікі Маз.*

масні'цы *мн.* З'ёмныя дошкі, якімі закрываюць падпол. *Масніцы знімаюць, ну тыя, што падпол закрываюць, а туды ўніз і бульбу насыпаюць. Каменка Маз.*

масцяро'к *м.* Тое, што кельма. *Масцярок вон тэй вазьмі, ён лаўчэй. Аравічы Хойн.*

ма'ці *ж.* Тое, што дзед. Жытк. (НС)

м'екі'нніца *ж.* Засек для мякіны ў гумне. *Вілы ў м'екінніцы там у гумне. Чэрнічы Жытк. (ТС)*

ме'ншая хата Тое, што кухня. *Була большая хата і меншая. У меншай есці гутувалі, кухня такая. У большай ложка і стаялі, там і аддыхалі. Каменка Маз.*

молото'к *м.* Ручны інструмент, прызначаны для забівання, кляпання і пад., у выглядзе металічнага або драўлянага бруска рознай формы, насаджанага на ручку пад прамым вуглом; малаток. *А чым жэ коўсу клепаць? Молотком. Старажоўцы Жытк. (ТС) *печкарскі малаток. Малаток печніка. Запасочча Жытк. (ТС)*

мост *м.* Тое, што падлога. *Масты пакасілі ў гэтым годзе. Кацуры Калінк.*

мох *м.* Расліна, якая выкарыстоўваецца для ўцяплення пабудовы. *Між бярвенняў мох запіхвалі, каб цяплей было. Пціч Калінк.*

мурла'та *ж.* Апошні вянок зруба. *Мурлаты выходзяць за страху, і к ім прымацоўваюць кроквы. М. Аўцюкі Калінк.*

мы'льня *ж.* Тое, што баня. *Пасля работы няма нічога лепшага за мыльню. Пціч Калінк.*

м'я'ла *н.* Прылада для вымешвання гліны. *Каб атрымаць добрую гліну, яе вымешваюць м'ялай. В. Аўцюкі Калінк.*

мястэ'чка *н.* [мясце'чка] Вялікае сяло з некаторымі прыкметамі горада. *Мястэчка насялялі адні яўрэі, а сяло ўсе падрад, але ў асноўным беларусы. Пціч Калінк. У нас мясечка ўсе называлі. Там жа.*

наве'с м. Невялікая пабудова для захавання дроў, прылад працы. *Пад навес ставілі ўсё, чым на полі працавалі. Ад дажджа хавалі. Навес з дзерава строілі, небальшы такі.* Дразды Маз. Дровы складваем пад навес. Дудзічы Калінк. *Навес збоку хлева ставіцца.* Шастовічы Петр.

нажо'ўка ж. Вузкая ручная піла з адной ручкай. *Нажоўкай рэдка карыстаюся.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

нака'т м. Насціл, рад насланых бярэнаў. *Можно сказаць, што і на мосту накат.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

накла'дзіч м. Накладная дошка. *У столі дзве дошкі клаліся одна коло друхое, а трэйцяя похверху – то накладзіч.* М. Малешава Жытк. (ТС)

насто'лье н. Гара жылога памяшкання. *У нас была красівая кошка, але зусім старая, дык на настольі зімой замэрзла.* Грушаўка Нар.

настру'г м. Тое, што рубанак. *Схадзі да суседа, напросі наструга.* Руднае Хойн.

насці'л м. Памост. Запасочча Жытк. (ТС)

нашла'па ж. Бярвяно ў зрубе, якое накладваецца наверх на асаду акон, дзвярэй. *Нашлану поклалі на окна, шчоб просценак моцно стояў.* Дварэц Жытк. (ТС)

не'ба ж. [не'бо] Верхняя часткі грубкі. *Неба ў грубцы было чорнае, нібы смала.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Небо – унутры печкі, там, дзе гарыць агонь – самае высокае месца.* Дудзічы Калінк. *Неба высыпалась усе, трэба печніка пазваць, каб хаця трохі падладзіў.* Іванаўка Хойн.

обзо'л м. Няроўны край дошкі з карой. *Як останецца выемок з корою, то казалі обзол.* Хачэнь Жытк. (ТС)

облейча'к м. Самаробны вертыкальны адвес у цесляроў. Запасочча Жытк. (ТС)

обрашо'тка ж. Дошкі пад чарапіцу, шыфер, якія прыбіваюцца да крокваў. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

обру'бваць незак. Рабіць зруб. *Погрэб обрубваюць дубняком.* Дварэц Жытк. (ТС)

окані'ца ж. Дашчаная створка для прыкрыцця знадворку акна. *Закрыць оканіцы.* Балажэвічы Маз.

окла'дзіны мн. Пачастунак будаўнікам хаты пасля таго, як пакладзены апошні вянец у зрубе. *Матруна спевала, як окладзіны робілі – саме остатне дзераво клалі.* Запасочча Жытк. (ТС)

окончы'ны мн. Пачастунак будаўнікам хаты ў сувязі з яе заканчэннем. *Окончыны булі, то позна, домоў не пошоў, а прамо на ферму.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

опе'ч'е *н.* Тое, што запечак. *Постол лежыць за опеч'ем на печы.* Бобрыкі Петр. (БДС)

отлі'ў *м.* Выступ на страсе, па якому сцякае вада. *Отлівы на крышы робім, штоб вода цекла.* Балажэвічы Маз.

о'чап *м.* Частка калодзежа. *У калодзежы очап зламаўся.* Малішаў Хойн.

оче'лье *н.* Тое, што чалеснік. *Нізке очелье, Федор, зробіў: велікіе чугуны ў печь не пролазяць.* Пагост Жытк. (ЖС)

пастанаві'ць *зак.* Пабудаваць. *Яны ж яшчэ пазалетась пастанавілі сабе хату.* Пясчанікі Жытк.

паве'ць *ж.* [паве'тка] [пове'тка] [по'вяць] Пляцоўка пад дахам на слупах для хавання чаго-н. ад дажджу, непагоды. *Згрузі мяхі пад павець.* Вялікі Бокаў Маз. *Для дроў на дварэ пастроена паветка.* Дудзічы Калінк. *Поветка для дроў вырабляецца.* Балажэвічы Маз. (ЛП) *Ідзі набяры ў поваці дроў.* Аравічы Хойн.

паграбе'шнік *м.* Тое, што прыграбе'льнік. *Паграбешнік дошкамі абкладалі.* Віць Хойн.

паграбе'ц *м.* Тое, што пограб. *Засып бульбу ў паграбец.* Камаровічы Петр.

паграбня' *ж.* Драўляны навес над пограбам для прасушвання агародніны. *Паграбня – на дварэ над пограбам такі навес, дзе сушылі лук, чеснок.* Каменка Маз.

падвако'нніца *ж.* Дошка, устаўленая ў ніжнюю частку аконнага праёма. *У нашай хаце падвако'нніца стала трухлявец.* М.Аўцюкі Калінк.

падва'л *м.* Тое, што подпал. *Пад полам у мяне падвал знаходзіцца.* Рудня Калінк.

падва'ліна *ж.* Тое, што лага. *Фундамент, а потым падваліна.* Кацуры Калінк. *На падваліны раней клалі гліняную падлогу.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

падваро'тніца *ж.* Дошка, якая закрывае шчыліну паміж варотамі і зямлёй. *Пастаў падваротніцу, а то сабакі будуць лазіць.* Бялёў Жытк.

падво'р'е *н.* [падво'рак] *м.* Хата разам з гаспадарчымі пабудовамі. *Усё каля дома і дом – то падвор'е.* Гурцэвічы Калінк. *У падворак зайшла карова, ледзьве выгнаў.* Грушаўка Нар.

падло'га *ж.* [подло'га] Насціл ў памяшканні, па якім ходзяць. *Падлогу з сасны масцілі.* Каменка Маз. *У ёе подлога навек як зеркало.* М.Малешава Жытк. (ТС) * **гліняная** – падлога, зробленая з гліны. Паселічы Хойн.

падмо'сткі *мн.* [падмо'снікі] [падмо'сце] *н.* Тое, што лага. *Тэй падмо'сткі не пудубаліся.* Міхнавічы Калінк. *Падмо'снікі згнілі так,*

што нават прагнулася падлога. Стралічаў Хойн.Лагі мы яшчэ падмосцем называем. Хойнікі.

падмо'сце *н.* Прастора пад падлогай. *У падмосці була наша картопля. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

падму'рак *м.* Выступ каля печы. *А ты скач на падмурак, а тады на печ. Бялёў Жытк.*

паднябе'нне *н.* [паднебе'нне] Верхняя частка ўнутры печы. *Паўкругам зроблена паднябенне. Бібікі Маз. Паднебенне находзіцца ўверсе печы. Козенкі Маз.*

падпе'ч *м.* Тое, што падпечча. *Месца пад печчу? Так падпеч.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

падпе'чча *н.* [подпе'ч'е][падпе'чак] [подпе'чок] *м.* [подпе'ч] [подпе'чка] *ж.* Месца пад печчу, куды кладуць дровы і інш. *У мяне падпечча за рошоткай во етай. Гурыны Маз. Месца пад печчу называецца падпечак. Кацуры Калінк. У подпеч'е коліся куры загонялі. Дварэц Жытк. (ТС) Покладзі яйцо у подпечок. Азяраны Жытк. (ТС) Подпечка.Запясочча Жытк. (ТС)*

падпо'л *м.* [падпо'лле] *н.* Тое, што подпал.*Пограба такога дзеляюць пад полом, падпо'лам называецца, і туды засыпаюць бульбу і другое засыпаюць.Каменка Маз. Пастаўлю банкі ў падполле. Міхнавічы Калінк.*

падпры'пек *м.* [падпры'печак] [подпры'печок] Месца пад прыпечкам для захоўвання посуду, розных рэчаў; прыпечак. *У падпрыпеку ўсякае захоўваем. Гурыны Маз. У падпрыпечку ў мяне стаіць кухонны посуд. Дудзічы Калінк. Паставіў у подпрыпечок місу. Чэрнічы Жытк.*

падру'б *м.* Першы вянок зруба. *Падрубам называўся першы вянок зруба. Велецін Хойн.*

падстрэ'шкі *мн.* Прыбудоўка да гумна для сена, саломы і пад. *Нясі сена ў падстрэшкі. Глушкавічы Маз.*

паду'шка *ж.* Тое, што падваконніца. *Для ўсіх вакон шырокія падушкі зрабіў. Хвойнае Хойн.*

паз *м.* Вузкая шчыліна або выемка, у якую ўстаўляюць выступ другога прадмета пры замацаванні.*Паз у бервяне робіцца.Балажэвічы Маз.*

пала'ткі *мн.* Адгароджанае месца ў хляве або навес на дварэ, дзе захоўвалі сена. *Палаткі – насціл з досак у сараі над паталком, дзе сушылася сена. Бокаў Маз.*

палацёр *м.* Будаўнічы інструмент для тынкоўкі. *Палацёрам шчукатурылі. Велецін Хойн.*

пала'ці *мн.* [пала'ткі] [пала'ць]Месца паміж сцяной і печчу, зробленае з дошак, на якім адпачывалі. *Палаці добрыя тады ў нас булі. Вялікія Аўцюкі Калінк. На палаці занята, там храпе Івась. Глушкавічы Маз.*

пале'ння *мн.* Бярвёны, з якіх будавалі зруб. *Мы такія броўны называем палення.* Дудзічы Калінк.

па'лец *м.* Выступ у бярвяне, які заходзіць у праём вушака. *Брэўно шчэсают, штоб пальцы заходзілі ў пазы.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

палёнка *ж.* Абпаленая цэгла. *Печ з палёнкі не робілі.* Пагост Жытк.

пало'к *м.* 1. Тое, што брыж. *Каб залезці на печку, станавілісь вось сюды, на палок.* Дудзічы Калінк. 2. Тое, што палаці. *У печы там палок есць.* Вялікі Бокаў Маз.

памо'ст *м.* Тое, што падлога. *Памост – так раней казалі, а хто і падлога гаворыць.* Дудзічы Калінк.

панты'кі *мн.* Апоркі. Запясочча Жытк. (ТС)

папле'ціны *мн.* Жэрдкі, якія кладуць паверх саломы на страсе. *Каб салому ветрам не зносіла, паверх яе клалі паплеціны.* Стралічаў Хойн.

пара'дны ход Асноўны ўваход у хату з вуліцы. *Трэба парадны ход накіраваць.* Стралічаў Хойн.

паро'г *м.* Бярвяно або брус, прымацаваны пад дзвярамі паміж вушакамі. *Бывала, да і зараз, сядзем на парозе. пагаворым.* Юшкі Калінк.

пары'лка *ж.* Аддзяленне ў лазні, дзе парацца. *У парылкі дужа гарача, ні кожны ўцерпе.* Малішаў Хойн.

пасёлак *м.* Тое, што паселішча. *У нас с самага пачатку, як пабудавалі, пасёлак стаў называцца.* Вялікі Бор Хойн.

пасёлачак *м.* Вясковае пасяленне, якое налічвала 5-6 хат. *Пасёлачак звычайна недалёка ад вёскі.* Малішаў Хойн.

пасе'лішча *н.* Месца, заселенае людзьмі; вёска, пасёлак. *Усе хаты нашыя гэта паселішча.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

патало'к *м.* [потоло'к] Тое, што столь. *Такі паталок, як у мене, вельмі рэдка сустракаецца.* Дудзічы Калінк. *Столь называлі потолком.* Хойнікі.

пахо'дні *мн.* Лесвіца-сходы, укапаная ў зямлю каля прыдворнай сцяны хаты. Нар. (НС)

паўсце'нне *н.* Тое, што запечча. *Паклала я чоботы ў паўсцеенне.* Бялёў Жытк.

паўтара'чка *ж.* Дошка, таўшчынёю ў 2 см. *Якімі добрымі паўтарачкамі накрываюць, браце, хлеб.* Аравічы Хойн.

пе'люсць *ж.* Вялікая адтуліна ў печы, праз якую ставяць чыгуны ў печ. *Праз пелюсць відаць чыгуны.* Велецін Хойн.

пераплёціна *ж.* Лаза, якой скраплялі салому, калі крылі страху. *Каб не разляталася салома, пераплёціна скраплялі.* Паселічы Хойн.

перасо'ўка ж. Жэрдка, прымацаваная да столі для сушкі чаго-н. *Перасоўку прывязваюць к паталку на двух доўніх провалаках, каб сушыць цыбулю, часнок.* Мазыр.

перасы'паць зак. Капітальна адрамантаваць. *Прыдзецца хату перасыпаць, бо саўсім повалілася.* М.Аўцюкі Калінк. *Дзядзько, мо трэба ўжэ забор перасыпаць?* Бялёў Жытк.

перэдне'чны прым. Які перад печчу. *Перэднечнае окно просто печы.* Запясочча Жытк. (ТС)

перэдне'чча н. Тое, што прыпечак. *Пастаў гаршчок на перадпечча.* Цешкаў Нар.

перэ'клад м. Два палены пад кладкай дроў у печы. *Як на перэклад кладзеш, то скоро загорацца дрова.* Дварэц Жытк. (ТС)

перэкле'ць ж. Перадклеце, шырокі ганак з навесам перад дзвярамі ў клець. *Посядом на перэклець да поём, дзесець ці дванаццаць дзевок посядуць.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пе'ршая хата Частка хаты: калідор і кухня разам. *Спачатку была першая хата, там печ, кухня.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

перэгоро'джваць незак. Перагароджваць. *Колісь не перэгароджвалі хаты.* Верасніца Жытк. (ТС)

перэгоро'джэны дзеепрым. Перагароджаны. *Хлеў перэгароджэны.* Дварэц Жытк. (ТС)

перэкры'ць зак. Перакрыць, замяніць пакрыццё страхі. *Перэкрыў хату шыфером да халодней стала.* Пагост Жытк. (ТС)

перэла'з м. Пэралаз у плоце (з прыступкамі з двух бакоў). *Чого на колкі лезці, перэлаз же е.* Пагост Жытк. (ТС)

перэла'знік м. Тое, што перэлаз. Запясочча Жытк. (ТС)

перэ'пуст м. Вугал, які выступае з-пад страхі, дошка над варотамі. *Перэпуст по верху над варотамі ставіцца.* Пагост Жытк.

перэсо'ў м. Шост для адзення ў хаце. *От сцены до печы ідзе перэсоў.* Запясочча Жытк. *Стоўп буў, шчоб перэсоў дзержаўса.* Чэрнічы Жытк. *На перэсоў вешалі імацье.* М.малешава Жытк. (ТС)

перэсы'паць зак. Перабраць бяровенні старой пабудовы і з лепшых зрабіць новую. *С тое старое хаты эту одрыну перэсыпала.* М.Малешава Жытк. (ТС)

печ ж. Цаглянае збудаванне, дзе разводзяць агонь, каб нагрэць памяшканне, згатаваць ежу. *Пастаў чыгуны ў печ.* Бібікі Маз. *На пече добро сохне.* Запясочча Жытк. (ТС)

пе'чка ж. Тое, што печ. *Трэба мазаць ужэ печку і грубку.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

печка'р м. Тое, што пячнік. *Той, шо печ лепіць, то печкар.* Пагост Жытк.

пе'чкі *мн.* Тое, што пячурка. *У печкі кідалі рукавіцы і сушылі.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

печы'на *ж.* Абломак поду ў печы. *Печына ў печэ, ек отпадзе кусочок кірпіча ці гліны.* Хачэнь Жытк. (ТС)

піла' *ж.* Інструмент у выглядзе стальной пласціны з заостранымі зубамі для разразання дрэва, металу. *Піла е, яна для распілу дроў, тоўстых калод.* Пціч Калінк.

пілі'ць *незак.* Пілаваць падоўжанай пілой. *Будом лес піліць.* Сямурадцы Жытк.

пілото'ч *м.* Тачылышчык піл. Старажоўцы Жытк. (ТС)

пі'льшчык *м.* Той, хто пілуе дошкі ўручную. *Одзін верхні пільшчык і два ніжніе.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

пласці'на *ж.* Бярвяно, распілаванае ўздоўж. *С такіх сасон пласцін пяць на хлеў будзя.* М.Аўцюкі Калінк.

пла'шка *ж.* Плашка (дроў). *Як расколяць бярвено, то плашка.* Запасочча Жытк. *Плашка смольна осталаса, будзе многа лучыны.* Хачэнь Жытк. (ТС)

плетня' *ж.* Галлё, якім заплятаюць пляцень. *Плот плетнёю плелі.* М.Малешава Жытк.

плецені'к *м.* Хлеў з плятнёвымі сценкамі. Хачэнь Жытк.

плечову' *прым.* Δ **Плечова' сценка.** Сцяна ў хааце, дзе няма акон і дзвярэй. Хачэнь Жытк. **Плечовэ' шу'ло.** Шула паміж прасценкаў. Хачэнь Жытк. (ТС)

пліта' *ж.* Пярэдняя частка печы, дзе маглі гатаваць ежу. *Яешніцу на пліце гатавалі.* Міхнавічы Калінк.

плот *м.* Агароджа, пераважна з жэрдак. *Плот часта ў нас у вёсцы красілі ў прыгожыя кветкі.* Гурыны Маз. *Воўк пераскочыў цэрэз плот да з'еў кабана ў дворы.* Хачэнь Жытк.

пло'тнік *м.* Цясляр. *Плотнікі прыдуць робіць хату.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Такі хорошы плотнік, шо за яго нема, шоб хто лепш зробіў.* Дварэц Жытк. (ТС)

плотнікова'ць *незак.* Цяслярыць. *Дзе твой Еўхім плотнікуе? На Урале?* М.Малешава Жытк. (ТС)

пля'мка *ж.* Тое, што клямка. *Плямка – ў дзверах така лопаточка.* Сямурадцы Жытк.

пляц *м.* Сядзіба. *На пляцу стоіць хата.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пляце'нь *м.* Агароджа з пераплецёных тонкіх галін. *Збіраўся дзед на хвораст, каб пляцень зрабіць.* Аравічы Хойн.

плячо'вы *прым.* Бакавы (пра сцяну). *Ето ў нас плячовая сцяна.* Дарашэвічы Петр.

побе'л *м.* Бяліла, пабелка. *Грубую мажуць побелом.* Бярэжцы Жытк.

побелі'ць зак. Пабяліць. У нас – покаліць, полешукі гавораць побеліць. Бярэжцы Жытк. (ТС)

по'граб м. [по'греб] [по'грыб] [по'грэб] Тое, што склеп. На гародах у каго лёх, у каго – пограб. Ета выкапаная яма, абкладзеная дошкамі, са ступенькамі, якую пакрываў прыграбеннік. Бібікі Маз. У погребі бульба лежыць. Гурыны Маз. Бульбу мы складаем ў погрыбе. Рудня Калінк. Мы ўсё ханім у погрэбе. Кацуры Калінк.

под м. Ніжня паверхня ў печы. На под клалі дровы і ставілі чыгуны. Навікі Маз.

подба'лёчнік м. Бярвяно ў падоўжанай сцяне, на якое кладуцца бэлькі. Подбалёчніка ўжо положыў под балькі. Рыдча Жытк.

подвалі'на ж. 1. Тое, што падруб. Дубіна под хатою, перву венец зовом подваліна. Сямурадцы Жытк. 2. Лага пад падлогу. Дубовыя подваліны под пологою. Бярэжцы Жытк. (ТС) 3. мн. Закладзіны. Подваліны спраўляюць, як хату начынаюць строіць. Запасочча Жытк. (ТС)

подва'льнік м. Тое, што падруб. Дубовы подвальнік буў у хаці. Хачэнь Жытк.

подва'рок м. Прыгуменне. Буў круглы подварок. Старажоўцы Жытк.

подвоко'нье н. Падвоканне. Пошла по подвоконью. Запасочча Жытк. (ТС)

подво'рок м. Прыгуменац. Поўз хату – двор, а ўжэ за хату к одрыні подворок. Пагост Жытк. (ТС)

подворо'тніца ж. [подваро'тніца] Падваротніца, дошка падваротамі або пад дзвярамі. Запасочча Жытк. (ТС) Падваротніца, каб куры не лазілі. Балажэвічы Маз.

подваро'тня ж. Тое, што падворотніца. Гледжу, аж немец за подворотнею стоіць. Верасніца Жытк. (ТС)

подворо'ціца ж. Тое, што падворотніца. Подвороціцу возьмі постаў. Дварэц Жытк.

подда'шок м. Падстрэшак. Зробіў новы подашок. Азярыны Жытк. (ТС)

поддува'ло н. Паддувала. Запасочча Жытк. (ТС)

подкры'лок м. Месца ў хлеве, куды складаюць сена. Нясі сена ў подкрылок. Балажэвічы Маз.

подку'чка ж. Падпечак. Хачэнь Жытк. (ТС)

подмо'ст м. Прыступкі. Подмост у хату нову трэба зробіць. Верасніца Жытк. (ТС)

по'днавес м. Тое, што павець. По'днавес зробіў. Сямурадцы Жытк.

поднакры'цье н. Падстрэшак, падпаветка. Сено ховалі ў такое поднакрыцье. Бярэжцы Жытк.

поднебе'нье *н.* Складенне ў печы. *Поднебенье ё ў печы.* М. Малешава Жытк.

подоке'ннік *м.* Тое, што падваконніца. *Постаў возон на подокеннік.* Бобрыкі Петр. (БДС)

по'дпаведзь *ж.* Тое, што павець. *А ты тую дошку ў подпаведзі не шукала?* Бялёў Жытк.

по'дпал *м.* Памяшканне пад падлогай, падвал. *Подпал выкопваюць у хаце ці хляву, каб захоўваць бульбу.* Гурыны Маз.

подрोштова'ць *зак.* Падмасціць, падвысіць. *Ек вода прышла, то подроштуюць свінням у хлёве, каб вушэй было.* М. Малешава Жытк. (ТС)

подру'бок *м.* Першы вянок зруба. Канатоп Нар. (ЛП)

подрышто'ўка *ж.* Ніжні пласт саломы пры накрыцці страхі. *Подрыштоўка – солома колосом уніз, яка кладзецца на лаціны, а поверх кладзеш куля да роўнуеш.* Пагост Жытк. (ТС)

подшы'ўка *ж.* Падшалёўка столі. *Под столю робім подшыўку.* Сямурадцы Жытк.

по'ес *м.* Вянок з бяргвенняў у аснове будана. Запясочча Жытк. (ТС)

позале'пваць *зак.* Пазамазваць. *Трохі гліною позалепваў дзіркі ў сценах.* Верасніца Жытк. (ТС)

позахі'шчваць *зак.* Уцяпліць. *Позахішчалі хлева клочком, мохом.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

поко'ішчэ *н.* Месца, дзе былі панскія пакоі; дворышча. Хільчыцы Жытк. (ТС)

поколо'ць *зак.* Пакалоць, пасекчы. *Сокірою поколола ўяз.* Запясочча Жытк. (ТС)

покоты' *мн.* Лагі, па якіх закахваюць бяргвенні на зруб. *Покоты – на хату дзерэво качаць.* Хачэнь Жытк.

по'куць *м.* Месца ў хаце, дзе вісіць ікона. *На покуці ў нас ікона вісіць.* Козенкі Маз.

по'куцье *н.* Тое, што покуць. *Свахі на покуцье садзяцца.* Запясочча Жытк. (ТС)

пол *м.* 1. Насціл у памяшканні, па якім ходзяць. *Не хадзі, толькі пол памыла.* Акулінка Маз. 2. Тое, што палок у 2 знач. *Упokat даўней спалі на полу.* Запясочча Жытк. (ТС)

поле'но *н.* 1. Палена, палка. *Од доброго полена і трэска така сама.* Старажоўцы Жытк. (ТС) 2. Бярвяно, калодка. *Полено на хату і дуба на штандару е.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Дзве полені положыў, збіў торка да поехаў по болоту.* Запясочча Жытк. (ТС)

по'лік *м.* Тое, што палок у 2 знач. *Спалі, калі холадна, на поліку.* Дудзічы Калінк. *Сям'я большая была, ложкаў не хапала, то полікі за печкай рабілі.* Бібікі Маз.

полі'ца м. Паліца. *Коло перэпечного окна прыбіваюцца поліцы; на верхней поліцы – горшкі, на другой – міскі.* Запясочча Жытк. (ТС)

по'лка ж. Насціл у лазні, на якім парацца. *Глянь, ужэ Маня на самой вушшой полцы ляжыць.* Тураў Жытк. *У нас на полках усе парацца.* М.Аўцюкі Калінк.

по'льны прым. **Δ Полна поліца.** Паліца, якая знаходзіцца над полам. Дварэц Жытк. (ТС) **Полне окно.** Акно каля полу. Запясочча Жытк. (ТС)

поме'тнік м. Тонкія латы ў страсе на сохах. Жытк. (НС)

помо'ст м. Падмосткі. *Зробець помост, то любота будзе.* Хачэнь Жытк. (ТС)

помо'сніца ж. Адна дошка ў падлозе. *Поломалась помосніца, трэба замяніць.* Дудзічы Калінк.

поро'г м. Парог, прыступкі. *Тогды ў нас вода была по порог.* М.Малешава Жытк. (ТС)

поруба'ць зак. Пасячы. *Дай мне сокеру порубаць дровы.* Хачэнь Жытк. (ТС)

посе'ля ж. [посе'лія] Сядзіба, гаспадарчыя пабудовы. *То шчэ бацькова паселя.* Верасніца Жытк. (ТС) *О то іх паселя, я сюды й замуж прышла.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

по'яс м. Ачышчаная жэрдка, якая звязвае дзве кроквы ў верхняй частцы. Канатоп Нар. (ЛП)

праго'н м. [прого'н] Брус, бэлька. *Прогоны кладуцца по насадках у мосце, а на прогоны кладзецца насціл.* Сямурадцы Жытк. (ТС) *Прагон навярху праложваецца ад сцяны да сцяны.* Дарашэвічы Петр. *У яе хаце наклалі прагоны.* Хвойнае Хойн.

праду'шнік м. Адтуліна ў фундаменце, печы для выхода цёплага паветра, пары. *У хундаменці робяць прадуюшнікі.* Дарашэвічы Петр.

прамасло'іна ж. Прамаслойнае дрэва. *З прамаслоіны ўсягда получаецца добры строй.* Людзяневічы Жытк.

пра'сло н. Частка плоту з жэрдак паміж дзвюма парамі калоў. М.Малешава Жытк. (ТС)

прасце'нак м. Кароткія бярэны, якія кладуцца паміж вокнамі. *А паміж вокнамі прасценкі – кароценькія броўна.* Езапоў Хойн.

пробу'й м. Металічная дужка, вострыя канцы якой прасоўваюцца цераз дзверы і прызначаны для навешвання замка. Канатоп Нар. (ЛП)

прут м. 1. Адзін рад саломы на страсе. *Страха мае п'яць прую, шэсць.* Запясочча Жытк. (ТС) 2. Тонкая жэрдка, якой прыціскаюць рад саломы пры крыцці страхі. *Шэсць прую ідзе на одзін бок – шоб вецер не сорваў солону.* Дварэц Жытк. (ТС) **Δ Прутом**

становіцца. Выпростацца, выпручвацца. *От крычыць, аж прутом становіцца.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

прыбо'іна ж. Папярочная жэрдка ў плоце. *Укопаў у землю слупа і прыбіў прыбоіну, а да прыбоіны прыбіў частакол.* Бобрыкі Петр. (БДС)

пры'ве'лок м. Прымурак. *Прыхвело́к, што лезуць на печ, доска коло печы.* Запасочча Жытк. *Прывело́хк.* Там жа.

прыграбе'льнік м. Трохвугольная страха над склепам. *Прыграбельнік – то крыша над верхам пограба.* Бібікі Маз.

прыгуме'нне н. [прогуме'нок] [прогме'нок] м. 1. Месца каля гумна. *Каля гумна, дзетачкі мае, прыгуменне.* Дудзічы Калінк. 2. Двор паміж сельскагаспадарчымі будынкамі. *Дзе хлеву, то там прогуменок.* Запасочча Жытк. (ТС) 3. Павець каля гумна. Чэрнічы Жытк. (ТС) 4. Месца перад хлявом. М.Малешава Жытк. (ТС) *Прогменок.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

прыдба'ннік м. Памяшканне ў лазні. *Як у баню напасць, дак уперад у прыдбаннік зайсці нада.* У прыдбанніку раздзяваюцца. Малішаў Хойн.

прыдзело'к м. Тое, што прыстройка. Балажэвічы Маз.

прыдра'ць зак. Намецць месца падгонкі бяровенняў драчкай. Сямурадцы Жытк. (ТС)

пры'зба ж. Земляны невысокі насып уздоўж знадворных сцен хаты. *Прызба – ета дошкі, якія ставіліся знізу каля хаты, між імі і сценамі, каб сцены не праярзалі; засыпалася зямля ці гліна для ўцяплення.* Бібікі Маз.

прыкла'д м. Казёл на вільчыку. *Прыклады на вільчыку ложкаем, шчоб солома не злятала.* Дварэц Жытк. (ТС)

прыкла'дзіна ж. Тое, што прыклад. *З тоўстых жэрдзін робяць прыкладзіны: прокруцяць цэнтрыком і ўб'юць колочка у дзірочку.* Верасніца Жытк. (ТС)

прыму'рак м. [прымо'рак] 1. Дошка, пры дапамозе якой залазілі на печ. *Прымурак ля печы стаіць.* Слабада Маз. 2. Выступ печы, на якім можна сядзець або ставіць што-н. *Над печкай прымурак.* Турцэвічы Калінк. *Баба стала на прыморак і дастала з печы коўдру.* Міхнавічы Калінк.

пры'печак м. [пры'печок] [пры'пячак] Месца перад чалеснікамі печы. *Прыпечак гразны заўсёды.* Бібікі Маз. *Прыпечок это там, дзе*

ўжо чыгуны ставілі. Козенкі Маз. Вазьмі скавараду з прыпячка. Дудзічы Калінк.

прыпо'н м. Адкосы, якімі прымацоўваюцца кроквы да сцяны. Тэй прыпон буў добра прымацаваны. Гарбавічы Калінк.

прыпу'чваць незак. Рабіць застрэшак з пучкоў. Му цяпер будзем прыпучваць гумно, а заўтра будом крыць стрэху. М. Малешава Жытк. (ТС)

прыро'б м. Тое, што прыстройка. Запасочча Жытк. (ТС)

пры'робок м. Тое, што прыстройка. К хаці буў прыробок прыроблены. Старажоўцы Жытк. (ТС)

прысе'дак м. Застаронак для снапоў, мякіны. Калінк. (НС)

прыстро'йка ж. Жылое памяшканне, прыбудаванае да хаты. Нада прыстройку зрабіць, бо цесна ўжэ стала. Балажэвічы Маз.

прыха'ток м. Тое, што прыроб. Трэба б прыхаток зрабіць. Бялёў Жытк.

пры'хлюн м. Пакаты схіл страхі. Прыхлюн. Чэрнічы Жытк. (ТС)

прычо'лок м. 1. Страху над тарцовай сцяной будынка. У гумне збоку было два прычолкі. М. Малешава Жытк. (ТС) 2. Тое, што прыстройка; прысценак, трысцень. Прыробілі прычолок. Хачэнь Жытк.

пу'ня ж. 1. Вялікая халодная будыніна для захоўвання сена, збожжа. Пуныя на дварэ каля хлява ў мяне ё. Гурыны Маз. Сена ў нас захоўваюць у пунях. Кацуры Калінк. 2. экспр. Маленькая хатка. Дварэц Жытк. (ТС)

пу'сцілка ж. Мох на вадзе. За пусцілкай ездзілі, каб хату ўцяпляць чым было. Пудакоў Хойн.

пуц м. Калун, вялікая і цяжкая сякера. Пуц – цежзола сокера, можэ й тупая, шчоб дзерэво росколоць, а цепэр кажуць колун. Бярэжцы Жытк. (ТС) Восьмі пуц і пуйдом целешы колоць на дрова. Бобрыкі Петр. (БДС)

пучкова'ць незак. Укладваць пучкі саломы на першы рад страхі. Дварэц Жытк. (ТС)

пяко'лак м. Тое, што прыпечак. Усёй пяколак напоўнены лучыною. Бялёў Жытк.

пярэ'дняя субст. Частка хаты, дзе размяшчалася зала, спальня. Пярэдняя всегда чыстая, прыбраная. Гурыны Маз.

пярэ'ньчык м. Дошкі, з якіх рабілі ложак. З пярэньчыкаў ложка і рабілі. Акулінка Маз.

пярэ'руб м. Тое, што сельнік. Пярэруб для сена робіцца. Вуглы Нар.

пясо'к м. Горная порода, якая выкарыстоўваецца як будаўнічы матэрыял. *Каб крапчэй гліна была, пясок у яе падмешвалі.* Гарбавічы Калінк.

п'я'тка ж. Ніз выемкі ў шуле. Запясочча Жытк. (ТС)

п'я'ўка ж. Скаба. *П'яўкамі прысцегваюць сцену, шоб не расходзіліся полена, а ў лодцы – шоб не расходзіліся доскі.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

пячні'к м. Майстар, які робіць і рамантуе печы. *Пячнік печ рабіў, дражкамі аббіваў і штукатурыў. Мелам потым.* Каменка Маз.

пячо'рка ж. Выступ печы, на якім можна сядзець або ставіць што-н. *Стань на пячорку і пакладзі адзеяла на печ.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

пячу'р м. Тое, што пячнік. *Добры пячур жыў у суседняй вёсцы.* Малішаў Хойн.

пячу'рка ж. [пячо'рка] [пячу'ра] 1. Невялікая ніша ў сцяне пячы. *У пячурку ставілі ежу, сушылі што-небудзь, наскі, анучы.* Навікі Маз. *Рукавіцы каб пасушыць, клалі іх сюды, у пячоркі.* Міхнавічы Калінк. *Е там пячура, ямка такая.* Вялікія Аўцюкі Калінк. 2. Тое, што шчака. *Заўсёды посуд у нас храніцца ў пячурцы.* Пціч Калінк.

пяцідзеся'тка ж. Дошка шырынёй 50 мм. *Давай мне пяцідзсяткі.* Грычынавічы Жытк.

раза'к м. Тое, што сакера. *Захваці ў лес свой разак.* Навасёлкі Петр.

разво'дка ж. Тое, што розворотка. *Добрую разводку для пілы ў кузні зробілі.* Бялёў Жытк.

разворо'шка ж. Тое, што розворотка. *Возьмі разворошку да зрабі розворот пілы.* Дарашэвічы Петр.

ра'ма ж. Рама. *Раму на вакно на веранду заказаў майстру.* М.Малешава Жытк. (ТС)

ра'мка ж. Памянш. да рама. *Рамка.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

ра'мочка ж. Памянш. да рама. *Побілі вокна: ні шыбочкі, ні рамочки.* Верасніца Жытк. (ТС)

рашэ'ціна ж. Слуп у азяродзе. Калінк. (НС)

рог м. Вугал у страсе. *Хлёў крыўсаз чотырох бокоў, на чотыры рогі.* Запясочча Жытк. (ТС)

рогові'к м. Тое, што рог. Запясочча Жытк. (ТС)

рожо'к м. Адна з закрылін, якая выступае па-над страхою хаты. *Шчыт з рожкамі.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

розворо'тка ж. Інструмент для адгіну зубоў у піле. *Розворотка нейдзі дзеласа.* Людзяневічы Жытк.

розгородзі'ць зак. Разгарадзіць, разабраць на часткі. *Розгороджу стару горожу да нову постаўлю.* Пагост Жытк. (ТС)

ро'дзелка ж. Карніз у грубцы. *Думалі коміна цяпер зацаць робіць, а і роздзелкі не кончылі.* Людзяневічы Жытк.

ро'спушка ж. Тое, што роздзелка. *Груба кончаецца роспушкою, ёто звужэнне або расшырэненне.* Людзяневічы Жытк.

ро'ўка ж. Роўная жэрдка. *Лён расставілі на роўкі.* Аравічы Хойн.

рошт м. 1. Рыштаванне. *Хозяін стрэху крые, рошт поставіў.* Хачэнь Жытк. 2. Вышкі, насціл. *Над мекінніцай уродзі рошт, там кладуць граблі, вілкі, усе.* Запасочча Жытк. (ТС) 3. Рашотка, часовая падлога. *У мене грыб з'еў падлогу, так я рошты зробіў да ходзіў так.* Дварэц Жытк. (ТС) 4. Падмосткі з яловых галінак для сання на зямлі. *Поклалі рошт себе, подроштоваліса, шоб бок не мок.* Хачэнь Жытк. (ТС)

роштова'ць незак. Падымаць на падмосткі, падмошчваць. *Роштуюць свіней, худобу у хлеве, ек вода.* М.Малешава Жытк. (ТС)

руба'нак м. Сталярны інструмент у выглядзе калодкі з шырокім жалезным лязом для стругання. *Рубанкам дошкі такія гладзенькія робяцца.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

рубе'ль м. Тоўстая рухомая жардзіна, на якой стаяць, крыючы страху саломай. *Прыўяжэ рубель, подцягае ёго вушэй, вушэй да ходзіць, ек по екой лаві.* Хачэнь Жытк. (ТС)

руле'т м. Інструмент для вымярэння даўжыні, рулетка. *Дай мой рулет.* Дзякавічы Жытк.

ру'чка ж. Дзяржанне (у піле, гэблі і інш.). *Зробіў ручкі ў піле доўгіе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

ру'чыца ж. Тое, што ручка. *Бойка з ручыцэю падбіць солону, ек крыеш стрэху.* М.Малешава Жытк. (ТС)

рыдлёўка ж. Ручная прылада для капання; металічная лапата. *І лапатай мы капалі, і рыдлёўкай.* Міхнавічы Калінк.

рышту'нак м. Жалабок, канаўка сцёку вады. *Сённі зрабілі рыштунак, заўтра будуць крыць крышу.* Бялёў Жытк.

рэ'зчык м. Той, хто пілуе дровы. Пагост Жытк. (ТС)

рэ'йка ж. Тое, што клінтус. *Рэйкі пакасіць нада.* Балажэвічы Маз.

саба'чка м. Прыстасаванне ў выглядзе рычажка ў клямцы, пры дапамозе якога адчыняюцца і зачыняюцца дзверы. *Як атчыняем дзверы, то націскаем пальцамі на сабачку клямкі.* М.Аўцюкі Калінк.

садзі'ба ж. [сядзі'ба] [седзі'ба] [са'дзьба] Жылыя і гаспадарчыя пабудовы разам з садам і агародам, што складаюць адну гаспадарку. *У яго была самая вялікая садзіба.* Бялёў Жытк. *Пойду да суседкі, яе сядзібу погляжу.* Малішаў Хойн. *Ты на своей седзібе, ка, не ўмрэш.* Чэрнічы Жытк. (ТС) *У нас садзьба невялікая, але з нас хопіць.* Бялёў Жытк.

саж м. Невялікі хлеб. *Загані гусей у саж.* Хвойнае Хойн.

саке'ра ж. [сякі'ра] [сяке'ра] [соке'ра] Насаджаная на тапарышча металічная прылада для сячэння з лязом з аднаго боку і абухом з другога. *Сакерай дровы колем.* Бібікі Маз. *Сякіра галоўны інструмент пры страіцельстве.* Гурыны Маз. *Сякерай часалі дзерава.* Веляцін Хойн. *Твоею сокераю только м'ясо рубачь – тупіца.* Тураў (ЛП)

салам'ё н. Тое, што дымаход. *Без салам'я не будзе печы.* Галоўчыцы Нар.

сало'ма ж. Сухія сцёблы злакавых раслін, што застаюцца пасля абмалоту, якія выкарыстоўваюцца як будаўнічы матэрыял. *Вецер паздуваў салому са страхі.* Міхнавічы Калінк.

сасна' ж. Драўніна, якая выкарыстоўваецца як будаўнічы матэрыял. *З сасны тут амаль усе хаты.* Пціч Калінк.

сара'й м. Спецыяльная пабудова для ўтрымання жывёлы і хатніх птушак. *Сарай у нас заўсёды большы будавалі.* Гарбавічы Калінк.

сарако'ўка ж. Дошка таўшчынёю 40 мм. *Саракоўка толькі засталася ў мяне.* М.Аўцюкі Калінк.

све'рдзель м. [све'рдзёл] Інструмент для свідравання круглых адтулін у дрэве, метале і пад. *Свердзель е, той, што круцяць дзіркі.* Бібікі Маз. *Есьцека свердзёл просты і е цэнтрык.* Тураў (ТС)

сверло' н. Тое, што свердзель. *Дзіркі сверлом круцяць.* Гурыны Калінк.

светлі'ца ж. Светлая, прасторная хата, святліца. *Прывезено молодзіцу ў нову светліцу* (з песні). Пагост Жытк. (ТС)

сві'ння ж. Свод печы, верхняя частка топкі печы. *Не знаю, пачаму так свінню ету звалі, свіння – верх печы і ўсё.* Гурыны Маз. *Свіння дзержала свод печы.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

сві'ран м. [сві'рэнь] [све'рэнь] Халодны будынак, прызначаны для захоўвання збожжа і іншых прадуктаў, а таксама рэчаў. *Асобна ў двары стаіць свіран.* Дудзічы Калінк. *Добрэ, ек свірэнь е: у ём добрэ дзержаць і пшано, і муку, і сало.* Тураў Жытк. (ТС) *Сверэнь.* Хачэнь Жытк. (ТС)

свод м. Верхняя частка печы. *Свод прахудзіўся, і на печы загарэлася кухайка.* Езапоў Хойн.

сво'лак м. Адно з тонкіх бяровенняў, з якіх складаецца закат. Калінк. (НС)

се'лішча н. Тое, што садзіба. *Усё разам у дварэ ета селішча.* Бібікі Маз. *На гэтым селішчы раней было шмат якіх пабудоў.* Міхнавічы Калінк. *Прышлі немцы на селішча і забралі коней.* Грушаўка Нар.

село' *н.* 1. Сяло. *Мо трошкі заведзеш, хоць за село.* Запясочча Жытк. (ТС). М.Малешава Жытк. (ТС) 2. Старая частка сяла. *На селе само дзедоў і баб.* Пагост Жытк. (ТС)

сельнік *м.* Адгароджанае памяшканне ў хляве на сена або салому. *Вазьмі з сельніка сена і дай карове.* Рычоў Жытк.

сенава'л *м.* Навес, пад якім захоўвалі сена. *Сенавал рабілся на гародзе.* Бібікі Маз.

сенні'к *м.* Асобная пабудова або адгароджанае месца ў хляве, дзе захоўвалі сена. *Сена было загатоўлена і адвезена ў сеннік.* Міхнавічы Калінк.

се'нечкі *мн.* Памянш. да сенцы. *У сенечках заўсёды халодна.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

се'нцы *мн.* Памяшканне паміж жылой часткай дома і ганкам у вясковых хатах. *Эта сечас віранда, а ў нас сенцы.* Загорыны Маз. *Сначала сенцы ідуць, а потым ўжэ кухня, спальня.* Козенкі Маз.

серадаві'на *ж.* Сярэдзіна вёскі. *На серадавіне жыве мая дачка з зяцем.* Амелькаўшчына Хойн.

сітава' *ж.* Няякасная драўніна. *Сітава на хату не пойдзе, не доўго пастаіць.* Бялёў Жытк.

скаба' *ж.* Прыстасаванне, з дапамогай якога прымацоўваюцца кроквы да сцяны. Канатоп Нар. (ЛП)

скаблі'ць *незак.* Ачышчаць драўніну ад кары. *Нарабіў жэрдак, высушыў, цяпер скабліць трэба.* Бялёў Жытк.

склад *м.* Памяшканне для захоўвання чаго-н. *На складзе многа чаго храніцца.* Гурыны Маз. *Усю гародніну ў складзе захоўвалі.* Кацуры Калінк.

склеп *м.* Паглыбленае ў зямлю, закрытае памяшканне для захоўвання прадуктаў. *Строяць сарайчык, уцепляюць яго, штоб картошка не замерзала.* Гурыны Маз.

склепава'нне *н.* Працэс рыштавання паднябення печы. *Склепаваннем займаліся мужчыны, так я і не знаю, як яно. Знаю, над топкай рабілі.* Стралічаў Хойн.

скло'бка *ж.* Інструмент для акорвання і габлявання дрэва ў выглядзе паўкруглага ляза з дзвюма ручкамі на канцах. *Склобкай дзерава выскабляюць.* Бялёў Жытк.

склют *м.* [шклют] [шклюд] Цяслярская сякера для абчэсвання бяровення. *Склют патрэбен у будаўніцтве.* Міхнавічы Калінк. *Шклютам добра браўно часаць.* Гарбавічы Калінк. *Шклюд – сякера вялікая.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

смалі'на ж. Дрэвы хвойных парод як будаўнічы матэрыял. *Хаты часцей з смаліны дзелалі, ета дзерава смолавае рознае, найперш сасна. І падлогу з яе масцілі.* Каменка Маз.

со'кал м. Інструмент для тынкоўкі. *Каб пашчукатурыць, патрэбны сокал.* Велецін Хонк.

со'лом'е н. Тое, што шчака. *Яшчэ мая матка чыгуны састаўляла ў солом'е.* Гурцэвічы Калінк.

со'лымя н. Тое, што дымаход. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

спа'льня ж. Пакой, дзе спяць. *Не заходзь у спальню, там Маня спіць.* Веляцін Хойн.

сталя'рка ж. Сталярная работа. *Ды сталярку і не думалі пака пачынаць рабіць.* Бялёў Жытк.

стаме'зка ж. Сталярская прылада з тонкім пляскатым долатам для выбірання пазоў. *У будаўніцтве і стамезка нада.* Бібікі Маз.

станаві'ць незак. Будаваць. *Паслалі грошай пасынку, трэба хату станавіць.* Прудок Калінк.

станда'ра ж. Тое, што штандары. *Копваюць чэтыры яму, у кожную яму стаўляюць по адной штандары, а на штандары кладуць пудваліны кругом зруба. Одну штандару пад вугал укопаў.* Бобрыкі Петр. (БДС)

старана' ж. [сторона'] Прыстаронак, месца ў гумне паабал току, дзе складаецца збожжа. *Старана была ў гумне, і мы клалі туды снапы.* Жахавічы Маз. (БДС) Балажэвічы Маз. (ЛП)

старасе'лішча н. Хата, у якой некалі жылі. *Купілі і тое стараселішча.* Грушаўка Нар.

ста'ўня ж. Тое, што акяніца. Балажэвічы Маз. (ЛП)

стая'к м. [стая'н] [сто'ян] 1. Тое, што грубка. *Мой чалавек сёлята пераклаў стаяка.* Чалюшчавічы Петр. *Нема цепер у нас стаякоў, а толькі печы простыя.* М.Аўцюкі Калінк. 2. Тое, што грубка. *Стаяк шырэйшы рабіць нада было: дыму як багата, дык на хату прэцца.* Іванаўка Хойн. *У нашай печы стаян пачынае развальвацца.* Цешкаў Нар. *Дым ідзе са стаяна.* Хойнікі.

стодо'ла ж. Вялікая пабудова. *Нагла, як стодола, ёго хата.* Дварэц Жытк. (ТС)

сто'лбік м. Слупкі для ўмацавання лаг. *Каб лагі замацаваць, дзелалі такія тумбы дзеравянныя, столбікі.* Веляцін Хойн.

сто'ль ж. [сто'ля] Верхняе ўнутранае пакрыццё памяшкання. *Паталок – сто'ль па-колішняму называўся.* Каменка Маз. *Ад радасці аж да столі падскочыў.* Аравічы Хойн.

столю'га ж. Тое, што козлы. *Столюга – каб дрова рэзаць.* Хачэнь Жытк. (ТС)

стору'жка ж. Хатка для вартаўніка. Бярэжцы Жытк. (ТС)

стоўб м. Бервяно або брус, якія з'яўляюцца апорай якога-н. збудавання. *Стоўб – што службыў апорай для памосту.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

стоўпе'ц м. Падпорка пад комінам на прыпечку. Запясочча Жытк. (ТС)

стоўпча'к м. Слупок. *Догніў стоўпчак, да плот поваліўся.* Пагост Жытк. (ТС)

страла' ж. Журавель у калодзежы. *Прывяжу ік страле колоду, каб легчэй цегці воду.* Бобрыкі Петр. (БДС)

страпі'ла ж. Драўляная аснова даху хаты. *На страпілы сцялілі саму крышу.* Прудок Маз. *Добрыя страпілы ставіць трэба, каб страха на галаву не ўпала.* Малешаў Хойн.

страха' ж. Верхняя покрывная частка будынка, якая засцерагае яго ад дажджу, снегу. *Страха була пад нахілам.* Вялікія Аўцюкі Калінк. * **двухскатная, чатырохскатная, * трохскатная** – формы страхі. *У нашай вёсцы рабілі розныя крышы: двухскатныя, трохскатныя, чатырохскатныя.* Велецін Хойн. *Двухскатнай называлася крыша, у якой толькі дзве стараны.* Пудакоў Хойн.

стро'іць незак. Будаваць. *Хацеў строіць сабе хату, дэй перадумаў, бо мала шчэ грошай сабраў.* Завайць Нар.

строй м. Агульная назва будаўнічага матэрыялу. *Пра строй у нас шчэ гавораць: стройматэрыял.* Бялёў Жытк.

строме'ц м. Жэрдка, якая прыціскае салому на вільчыку. *Стромцэ не пложы, то вецер усе понесе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

стро'на ж. Тое, што ямка. *А вулі мы сюды, у строну, зграбалі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

строп м. Верх страхі пад вільчыкам. *Воны плд стропом булі, тые грошы.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

струг м. Ручны інструмент для грубай апрацоўкі драўніны стругаваннем. *Са стругам і я трохі дапамагала свайму мужу ўпраўляцца.* Паселічы Хойн.

стру'дні мн. Накладная планка вакол дзвярнога ці аконнага праёма. *Петро хорошыя струдні ў акне зрабіў.* Бялёў Жытк.

стру'жка ж. Тое, што дранка. *Колькі трэба дашчанікі ці стружкі, залежа ад даху.* Бялёў Жытк. *У суседзей хата пакрыта стружкамі.* Грушаўка Нар.

стрэха'лка ж. Грэбень для падбівання саломы пры крыцці страхі. *Салому попраўляём стрэхалкою.* Дварэц Жытк. (ТС)

стрэ'шніца ж. Тое, што стрэхалка. Пагост Жытк. (ТС)

ступе'нькі *мн.* Тое, што ганак. *Можна і крыльцом назваць, можна і ступенькамі.* Веляцін Хойн.

сума'к *м.* Кароткае бервяно, якое кладзецца паміж вокнамі. *Паміж вакон сумах прагніў, замяніць нада.* Пудакоў Хойн.

су'ткі *мн.* Вузкі пралёт паміж дзвюма сядзібамі або будынкамі. Жытк. (НС)

суфі'т *м.* Столь, падшытая дошкамі. *Столь з дошак называецца суфіт.* Гарбавічы Калінк.

су'шня *ж.* Адгароджанае месца ў гумне для сушкі зерня. *Сушня завсёды рабілася ў гумне.* Гарбавічы Калінк.

сушы'лка *ж.* Тое, што сушня. *Нясі гэта зерне ў сушылку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

схо'дцы *мн.* Лесвіца, яе ступенькі. *Хіба ж мне старой па тых сходцах лазіць.* Бялёў Жытк.

сцёбка *ж.* [сцёпка] [сьцёбка] 1. Драўляная пабудова для захавання гаспадарчых прылад, ураджаю. *У дварэ сцёбка іе, каля хаты.* Козенкі Маз. *У сцётцы бульбу, капусту хавалі, а ў некаторых для этага пограб быў.* Бібікі Маз. *Я ў сьцёбцы ўраджай храню.* Дудзічы Калінк. 2. Прыбудова. *Узяліся строіць к хаці сцёбку, а рабіць німа каму.* Бялёў Жытк.

сцёк *м.* Прыстасаванне, па якім сцякае вада. *У кожнай пачці хаце е сцёк для вады.* Міхнавічы Калінк.

сцёс *м.* Счэс на бервяне. *Сцёс зробі большы, шоб луччэй лежало.* Верасніца Жытк. (ТС)

сцяна' *ж.* Вертыкальная частка будынка, памяшкання. *Сцяна хаты без акон – глухая.* Хойнікі.

сыро'ўка *ж.* Неабпаленая цэгла. *Сыроўку колісь самі которые робілі.* Пагост Жытк. (ТС)

сяло' *н.* [село'] Вялікая вёска, гаспадарчы і адміністрацыйны цэнтр для навакольных паселішчаў. *У сяле звычайна была царква.* Пціч Калінк. *В селе цэркаў абязцельна была.* Міхнавічы Калінк.

та'бель *м.* [тэ'бля] Калок для счаплення бяровення. *Не парабілі табляў, дык сцяна звярнулася.* Глінішча Хойн. *Калкі, або тэблі.* Для таго, каб украпіць паленні, бяруць калок, тэблю. Чалюшчавічы Петр.

такаві'шча *н.* Тое, што ток. *Зерня па такавішчу рассыпаюць, не глядзяць нічога.* Хобнае Калінк.

тапары'шча *н.* Ручка тапара. *Нада зрабіць новае тапарышча.* Гурыны Маз.

та'хля *ж.* Вялікі ліст шкла. *Дзве тахлі сцекла на дзве окне хопіць.* Пагост Жытк. (ТС)

тачы'ла ж. Тачыльны камень для наостривання рэжучых інструментаў. *Тачыла каб нажы, тапары тачыць.* Міхнавічы Калінк.

тачо'к м. Памянш. да ток. *А дзе снапы кладуць – эта тачок называецца.* Будкі Нар.

ток м. 1. Спецыяльнае памяшканне для складання, абмалоту і ачысткі збожжа; гумно. *Ток быў з гліны такі, так як зерне малоць трэ было, дык яго на тым таку цапамі білі.* Акулінка Маз. *У гумны лажылі пшаніцу, рож, усякае зерне такое. У ім выбіты з гліны ток. На ім берут і цапам малоцяць.* Дразды Маз. 2. Тое, што чарэнь. *Ток уложылі ў печы, цепер трэбо зацэлешнікі поставіць, а на зацэлешнікі солом'е уложыць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

толь ж. Тое, што столь. *У ее ж у хаце толь той, як яйцо, гладкі.* Бялёў Жытк.

то'пка ж. Частка печы, дзе спальваюць паліва. *У топке гараць дровы і грэюць усю хату.* Бібікі Маз.

трап м. Лесвіца на страсе, каб лазіць да коміна. *Бач, на страсе прымацавана лесвіца? То трап.* Чэрнічы Жытк.

трохсце'ннік м. Тое, што клець. *Разам з сенцамі ў нашай хаце ё трохсценнік.* Гарбавічы Калінк.

трохсце'нь м. [трохсце'нка] Прыбудова да хаты з трох сцен. *Трохсценъ навейшы троху, а пярэдняю даўно стаўлялі.* Навінкі Калінк. *У трохсценкі ў нас печ стаіць, у пярэдняй хаці – груба.* Глінішча Хойн.

труба' ж. Тое, што комін. *З трубы ідзе дым.* Міхнавічы Калінк.

трыцца'тка ж. Дошка таўшчынёй 30 мм. *На хату спатрэбяцца дошкі: і трыццатка, і сорокоўка, і пяцідзсятка.* Грычынавічы Жытк.

тупі'ца ж. Тупая сякера. *Як сякера затупілася – то тупіца.* Міхнавічы Калінк.

тыблява'ць незак. Счапляць бяровенне ў сцяне. *Тыблюй тут, а я тое палена вазьму.* Вуглы Нар.

тын м. 1. Агароджа з нятоўстых жэрдак, іншы раз пераплецёных прутамі. Канатоп Нар. 2. Тое, што шалёўка. *Колочки под тын б'ём. А то тых колочках тынкуем.* Верасніца Жытк. (ТС)

тынк м. Аддзелачны раствор з сумесі вяжучых рэчываў (пясок, гліна і пад.), а таксама засохлы пласт такога раствора. *Тынам сцены пакрывалі.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

тынкава'ць незак. Пакрываць сцены або столь тынкам, каб зрабіць гладкай паверхню. *Сцены мы тынкавалі.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

тырса' ж. Апілкі. *З бінзопілы тырсы ў дзесяць разоў болей, чым от простае пілы.* Людзяневічы Жытк.

ты'чкі мн. Жэрдкі, якія клаліся паверх саломы на страсе для яе ўтрымання. *Во тычкі добра трымаюць салому.* Міхнавічы Калінк.

ты'чнік м. Дубцы для агароджы. *Колісь секлі палачкі, ды етым тычніком гарадзілі, а цепер бланачкі.* Чалюшчавічы Петр.

тэ'бель м. Драўляны цвік, шпунт. *Тэбель з дзерава сціраецца.* Верасніца Жытк. (ТС)

у ву'гал прысл. Тое, што ў лапу. *Без выступаў – то ў вугал пабудаваны.* Мазыр.

у ла'пу прысл.: у лапу зрублены. Зрублены без выступаў канцоў бяярвення. *У нас дом у лапу настроен. Эта броўны да палавіны распільвалі і лажылі друг на друга.* Велецін Хойн.

уса'дзьба ж. Жылыя і гаспадарчыя пабудовы разам з садам, агародам, якія складаюць адну гаспадарку. *Хату з усім хазяйствам называем усадзьбай.* Дудзічы Калінк.

уша'к м. Тое, што вушак. *Калі ўваходзіш, каля дзвярэй пабачыш навес над імі – гэта вушак.* Пціч Калінк.

ушу'лаж. Тое, што канёк. *Грэбень той ушулай накрывалі тады.* Пціч Калінк.

фація'п м. Прымацаванне з шчыльна злучаных паміж сабой дошак да страхі, каб хата не прамярзала. *Ніжы крышы быў фаціяп, каб вецер не гуляў.* Бібікі Маз.

фіра'нка ж. Шкляныя дзверцы ў акне для праветрывання. *Фіранка закрывалася на зашчаўку.* Бібікі Маз.

фіцыя'т м. Тое, што франтон. *Фіцыят трэба падфарбаваць.* Слабада Маз. *Хата фіцыят мела. Эта место паміж крышамі, доскамі забіваецца. Яго ўкрашалі ўзорамі.* Прудок Маз.

фля'га ж. Сталярны малаток. *Фляга – то велікі сталярскі молоток.* Чалюшчавічы Петр.

фо'ртачка ж. Шкляныя дзверцы ў акне для праветрывання памяшкання. *Хату выстудзілі – на ноч фортачку забылі закрыць.* Міхнавічы Калінк.

фраму'га м. Верхняя частка рамы акна. Канатоп Нар. (ЛП)

франто'н м. Трохвугольная або цыркульная верхняя частка фасада, абмежаваная схіламі даху і карнізам. *Франтон раскрашвалі краскай.* Прудок Маз.

фуга'нак м. Доўгі сталярны рубанак. *Фуганкам абчосвалі дзерэва, ён большы, чым рубанак.* Прудок Маз.

фунда'мент м. Падмурак, аснова для сцен будынка. *Фундамент дома закладваецца з цэглы.* Міхнавічы Калінк.

хава'лка ж. Будан з загнутага галля. Петр. (НС)

хаві'ра ж. Зямлянка. Жытк. (НС)

хайлу'к м. Часовая пабудова, курэнь. *Косарэ, трэ хайлука екого зробіць.* Пагост Жытк. (ТС)

хак м. Інструмент для наразання палос на ствале сасны пры збіранні смалы. *Хак нарэзаць сосну.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

халабу'да ж. Недагледжаная хата. *Сядзіць у сваёй халабудзе на пячэ.* Чалюшчавічы Петр.

хала'ш м. Цыганская палатка; часовая пабудова. *Халашэ цыгані распоструць на болоні і седзяць.* Дварэц Жытк. (ТС)

ха'та ж. Жылая сялянская пабудова, часцей зрубленая з бяровення. *У хаце жывём.* Прудок Маз. *Тыя хаты даўно пустыя стаяць.* Слабада Маз. * **курная** [куры'льная] [покурная] **хата** – хата з печчу без коміна. *Зараз ужэ няма курных хат.* Міхнавічы Калінк. *А раней курыльныя хаты толькі і рабілі.* Стралічаў Хойн. *У покурнай хаце няма коміну.* Храпкаў Хойн. * **трэ'цяя хата** – адзін з пакояў ухаце. *Там у нас трэцяя хата, справа ад першай.* В.Аўцюкі Калінк.

хатні'шчэ н. Вялікая хата. *А тут таке хатнішчэ, таке домішчэ!* М.Малешава Жытк. (ТС)

хатно'н. Вялікая хата. *Нашэ хатно ек морэ!* Старажоўцы Жытк. *Хатно шо гумно колхознэ!* Пагост Жытк. (ТС)

хване'р м. Тонкія драўляныя пласціны для абліцоўкі сталярных вырабаў. *Там робілі хванер.* Пагост Жытк. (ТС)

хво'ртка ж. [фо'ртка] Веснічкі. *Хвортка ходзіць е, вона коло вешніцы.* Пагост Жытк. (ТС) *Зачыніце фортку, каб куры не паўцягалі.* Бялёў Жытк.

хібі'на ж. Тое, што халабуда. *То ж не хата, а хібіна нейкая.* Грушаўка Нар.

хі'жа ж. 1. Тое, што падпаветка. *Здзелаў таку-сяку хіжу і паставіў у хіжу калёсы.* Жахавічы Маз. (БДС) 2. Тое, што клець. *У селян хіжа, з дошчок перэбітыя сені.* Дварэц Жытк. (ТС)

хі'жіна ж. Маленькая старая хата. *Вось пайду я ў сваю хіжіну.* Бібікі Маз.

хіжо'к м. Тое, што кладоўка. *А молодые наши спяць у хіжку.* Тураў (ТС)

хлеў м. Памяшканне для жывёлы і хатніх птушак, для захавання гаспадарчых рэчаў. *Хлеў у нас заўсёды быў бальшы, і жывёла там, і інструмент.* Гурыны Маз.

хлеўча'к м. Памянш. да хлеў. *Маці понясла сытае ведро ў хлеўчак.* Бялёў Жытк.

хле'ўшнік м. Тое, што хлеў. *Сходзі ў хлеўшнік і забяры ражку.* Камаровічы Петр.

хлыст м. Будаўнічае дрэва. *Хлыстоў на хату прывезлі.* Трактары цягаюць хлысты. Канатоп Нар.

холоста'йка ж. Частка сцяны паміж вокнамі, паміж вуглом і дзвярамі. Галоўчыцы Нар.

хоро'м м. Тое, што страха. *От прыгрэло сонца, і з хорому вода чечэ быстро.* Бобрыкі Маз. (БДС)

хоро'міна ж. Пабудова. *Кобулка прывезла к хороміні, а воны пообдыманы да спяць.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

хоро'мы мн. Жыллёвыя збудаванні. *Это не человек, што продаў бацьковыя хоромы.* М. Малешава Жытк. (ТС)

хрэ'бест м. Галлё для абрашоткі страхі на сохах. Нар. (НС)

хунда'мент м. Тое, што фундамент. *Узвялі новы хундамент.* Верасніца Жытк.

ху'тар м. Адасоблены сялянскі зямельны ўчастак разам з сядзібай уладальніка. *Мая матка колісь на хутары жыла ды гаспадарку дзяржала.* Гарбавічы Калінк.

цапкі' мн. Жэрдкі ў ёўні для сушкі збожжа. *На цапкі лёс расстаўлялі, каб сушыўся.* М. Аўцюкі Калінк.

цвік м. Металічны або драўляны стрыжань, заостраны на канцы, прызначаны для змацоўвання чаго-н. *Цвікамі прыбіваюць дошкі.* Гурыны Маз.

цула'га ж. Разец рубанка. *Ось гэта пласцінка – цулага называецца – падсоўваецца і высоўваецца.* Юравічы Калінк.

цу'нік м. Цялеж. *Хай бы цуніка подложыў под дошку.* М. Малешава Жытк. (ТС)

цунь м. Кароткія бяровенні паміж вокнамі. *Усе коротышэ называюць цунь.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

цэ'гла м. Штучны будаўнічы матэрыял у выглядзе прамавугольных брускоў з гліны і іншай сыравіны. *Печ з цэгля складаюць.* Гарбавічы Калінк.

цэгля'нка ж. Цагляны дом. *Дзіця которэ будзе жывэ дай захочэ, хай становіць еку цэглянку.* Пагост Жытк. (ТС)

цю'пцік м. Шпянёк. *У бабцы е такі цюпцік, што ў колоду забіваюць.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

цяле'ш м. Калода. *Разрэзалі цялеш на дошкі.* Вышалаў Петр.

чаку'ха ж. Драўляны малаток для ўшчыльнення пры кладцы. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

чапе'лька ж. Тое, што зашчапка. *Ні чапляйся за чепельку, бо сарвеш.* Бялёў Жытк.

чарда'к м. Тое, што гара. *Да чардака маглі лесвіцу прыбудоўваць.* Міхнавічы Калінк.

чаро'т м. Высокая вадзяная расліна, якая выкарыстоўваецца як дахавы матэрыял. *Раней чарот збіралі, каб страху накрыць, а зараз шыфір е.* Міхнавічы Калінк.

чарта' ж. Прылада для выемкі пазоў. *Трэба дастаць будзе новую чарту.* Людзінава Петр.

чарэ'н м. [чарэ'нь] [чэрэ'нь] [чары'н] [чэрена'] [чарана'] ж. Верхняя частка печы, ляжанка. *А чарэн там, месца, дзе спалі на печы.* Бібікі Маз. *Ляж на чарэнь, пагрэйся.* Міхнавічы Калінк. *Добра ляжаць на чарыні зімой.* Пціч Калінк. *Вось верхняя частка печы называецца чэрэнь.* Міхнавічы Калінк. *На чэрэне добра пагрэцца.* Дудзічы Калінк. *Пакладзі штаны на чарану.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ча'сла ж. Цясла, прылада для выдзёўбвання. *Така часла е, вучэсвалі чоўна з дубіны ёю.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

частако'л м. Агароджа, зробленая з часта з часта ўбітых калкоў. *Раней частакол рабілі, цяпер плот.* Міхнавічы Калінк.

ча'шка ж. Паўкруглая выемка на канцы бервяна, у якую ўстаўляецца канец другога бервяна пры звязванні іх у вянок. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

чві'ркі мн. Від лесаматэрыялу, паўметровыя калодкі з дубу. М. Малешава Жытк. (ТС)

чурба'н м. Кароткі кавалак бервяна. *Калі строіш што, то чурбаноў многа.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

чырво'ны вугал [чырво'ны кут] Кут у хаце, у якім вісяць іконы. *Месці хату трэба ад чырвонага вугла, ад ікон.* Бібікі Маз. *Там, дзе іконы віселі, чырвоны кут называлі.* Дудзічы Калінк.

чы'сты ву'гал Спосаб замацавання вяноў хаты. *Калі без выступаў броўна па вуглах здзеланы, то гэта чысты вугал.* Велецін Хойн.

чэлнесе'нь м. Тое, што дымаход. *Чэлнесець трэба ўжо пачысціць, а то сажэ падае.* Навінкі Калінк.

чэса'рня ж. Памяшканне, дзе часалі воўну. *У чэсарнівоўну часалі.* Бялёў Жытк.

целішча н. [целюшчэ] Адтуліна ў печы, праз якую ставяць чыгуны. *А потым з целішча чыгун вынімаем.* Міхнавічы Калінк. *Невялікае ў гэтай печы целюшчэ.* Пціч Калінк. *У печы е целюшчэ, куды есці ставяць.* Козенкі Маз.

цельпя'ш м. Тоўстае палена з дубу, якое закопвалі ў чатыры вуглы пры будаўніцтве хаты. *Пры будаўніцтве хаты цельпяш закопвалі ў вуглы.* Міхнавічы Калінк.

цяле'шнік м. [цэле'шнік] Тое, што целішча. *Чыгуны знаходзіліся ў цялешніку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

шалёўка ж. [шылёўка] [ашалёўка] Тонкія дошкі, якія ідуць на абшыўку драўляных пабудов, а таксама абшыўка з такіх дошак. *Хату абшывалі толькі шалёўкай.* Гурцэвічы Калінк. *Мы сваю хату абшылі шылёўкай.* Міхнавічы Калінк. *Ашалёўка ё ё не на ўсіх хатах.* Міхнавічы Калінк.

шалява'нне н.1. Накладныя планкі ваколаконнага ці дзвярнога праёма. *В нас то шаляванне было вакол дзвярэй.* Загорыны Маз. *Шаляванне – ёто кругом акна ўкрашэнне.* Козенкі Маз. 2. Абшыўка хаты тонкімі дошкамі. *Шаляванне хаты всегда рабілі.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

шалява'ць незак. Абшываць шалёўкай. *Мой бацька шаляваў хату дошкамі.* Міхнавічы Калінк.

ша'пка ж. Верхні брус над дзвярамі, акном для іх мацавання. *Верхняя дошачка над дзвер'ю – шапка.* Міхнавічы Калінк.

шаршэ'бка ж. Вузкі рубанак з паўкруглым лязом для першаснай грубай апрацоўкі драўніны, шархебель. *Гэтыя доскі без шаршэбкі не пагаблюеш.* Людзяневічы Жытк. *Спяраша шаршэбкай стругаем.* Глінішча Хойн.

шастаке'т м. Тое, што плот. *У ніх добры высокі шастакет.* Міхнавічы Калінк.

шкло'бка ж. Інструмент для акорвання і габлявання дрэва ў выглядзе паўкруглага ляза з дзвюма ручкамі на канцах, струг. *Шклобка ўжэ вутупілася, а колкоў шчэ багато трэбо.* Людзяневічы Жытк.

шкрабо'к м. Тое, што кельма. *Лішнее гліны ніколі не астаетца.* *Шкрабком раўняюць сценку зверху.* Людзяневічы Жытк.

шлак м. [шла'ка] ж. Невялікія каменьчыкі або застылыя рэшткі пасля выплаўкі металу з руды, якія выкарыстоўваюцца пры будаўніцтве. *Шлак падкладвалі пад зруб.* Міхнавічы Калінк. *Шлаку засыпалі, калі хату будавалі.* Гурцэвічы Калінк.

шо'па ж. 1. Трохсценная пабудова з дахам для захавання дроў. *Дровы ў мяне ў шопе.* Прудок Маз. 2. Верхняя частка пограба, якая знаходзіцца над зямлёй. *Зачыні шопу.* Слабада Маз.

шпар м. Паз для рамы, бярвенняў і інш. *Штоб бярвяно плотна заходзіла ў вушняк, тады і выбіраюць шпар.* Аляксандраўка Калінк.

шпаравя'ць незак. Выбіраць паз. *Трэба шпаравяць дошкі.* М.Аўцюкі Калінк.

шпо'ніць незак. Злучаць дошкі шпонкамі. *Ён хутка шпоніць і добра.* Бялёў Жытк.

шпу'га ж. 1. Папярочная планка для змацавання дзвярных дошак. *Шпугу забіваюць, штоб доскі не расходзілісь.* Буда Нар. (ЛП). 2. Шпунт для змацавання прасценка. *Шпуга і ў просценку е.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

шпунто'ўнік м. Шпунтубель. *Пазы ў налічніках выбіраюць шпунтоўнікам.* Бялёў Жытк.

штаке'т м. [штахе'т] Тое, што плот. *На штакет навесь радзюжку.* Грушаўка Нар. *Вунь бачыце новы штахет, туды і ідзіце.* Бялёў Жытк.

штанда'ры мн. [штанда'рі] Вялікія, звычайна дубовыя, укапаныя ў зямлю калоды, на якія кладуцца падрубныя якога-н. драўлянага збудавання. *На штандарах трымаецца хата.* Пціч Калінк. *Мы рабілі штандары з дубу.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

штэмп м. Склееныя брусы. *Хату клалі штэмпам.* Гурцэвічы Калінк.

шу'ла н. [ушу'ла] Замацаванае ў сцяне вертыкальна бярвяно; слуп, да якога прымацоўваецца створка варот. *Шула добрае будзе з дубу.* Прудок Калінк. *Ушулы ўжэ старыя, бо хата ўжо даўно стоіць.* Грушаўка Нар.

шуро'ўка ж. Прыстасаванне, якімі задзелваюць дзіркі паміж броўнамі. *Шуроўку мы заўсёды бралі ў суседа.* Рудня Калінк.

шу'фель м. Широкая і глыбокая лапата. *У хазяйстве нада шуфель, лапата такая бальная.* Бібікі Маз.

шча'ка ж. [шчо'кі]мн. Бакавая адтуліна на прыпечку, дзе ставяць посуд. *Вазьмі з ічакі посуд, зараз есці будзем.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Чыгуны, скавародкі ў ічокі ставім.* Гурыны Маз.

шчо'тка ж. 1. Прыстасаванне для пабелкі хаты. *Бялілі хату ішчоткай.* Міхнавічы Калінк. 2. Шчотка для падроўнівання саломы на страсе. Канатоп Нар., Балажэвічы Маз. (ЛП) 3. Рад дошак, забітых у зямлю за скрыняй у калодзежы. *Ужэ ек поставяць скрыню, тогды б'юць ішчотку.* Буразі Жытк. (ТС)

шчукату'рка ж. Тое, што тынк. *Сцены абязацельна ішчукатуркай пакрывалі.* Бібікі Маз.

шчукату'рыць незак. Тое, што тынкаваць. *Ішчукатурылі глінай, каб сцены роўныя былі.* Бібікі Маз.

шчыт м. Бакавая сценка даху. *Шчыт – это дошкі, збітыя на крышы.* Козенкі Маз.

шчэ'бень м. Раздроблены камень для будаўнічых работ. *Фундамент дзелалі так – засыпалі ілакам і шчэбнем і лажылі цэмент, а патам кірпіч выкладвалі.* Пудакі Хойн.

шчэ'па ж. Дахавы матэрыял. Канатоп Нар. (ЛП)

шы'бка ж. Аконнае шкло. *Шыбку дзеці пабілі.* Слабада Маз.

шы'йка ж. [шы'я] Частка печы каля коміна. *Зімой рукавіцы сушылі ў шыйцы.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Там ля коміна, у шые, лежаць запалкі і пудпалкі пудпальваць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

шы'фір м. Будаўнічы матэрыял у выглядзе плітак або лістоў са сланцу. *Трэба ўжо шыфір замяніць.* Міхнавічы Калінк.

ю'шка ж. Металічны кружок або чатырохвугольная пласціна, якімі закладаюць адтуліну ў коміне, каб не выходзіла цёплае паветра. *Юшка яна на верху коміна рабілася.* Гурыны Маз.

я'ма ж. Паглыбленае месца пад падлогай у хаце для захоўвання прадуктаў харчавання. *Бульба ў нас была ў яме ўсю зіму.* Дудзічы Калінк. *Набяры бульбы ў яме.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

я'мка ж. 1. Месца ў печы, куды зграбалі жар. *Тло ў ямку складвалі.* Міхнавічы Калінк. 2. Тое, што пачурка. *У ямку паложыце рукавіцы.* Тураў.

я'слі мн. Тое, што драбіны. *Постаў яслі да злазь на гору, возьмі ейце.* Бярэзнікі Жытк.

ЗЕМЛЯРОБЧАЯ ЛЕКСІКА

абго'нка ж. Тое, што сошка. *Вазьмі абгонку ў сараі.* Міхнавічы Калінк.

аберэ'мок м. Ахапак сена ці саломы. *Пласт на вілы, а рукамі бярэш, то абэрэмок.* Сямігосцічы Жытк.

абко'пкі мн. Завяршэнне копкі бульбы. *Хадзіце, бабы, на абкопкі, на карзіне бульбы дадуць.* Віць Хойн.

абло'га ж. Даўно не аранае поле, пакрытае травой, дзірваном. *Калі поле не аранае, то аблога.* Прудок Маз.

абрыко'с м. [абрыко'сіна] ж. Паўднёвае пладовае дрэва. *Я і абрыкосы вырашчаю.* Дудзічы Калінк. *У мяне ў садзе ёсць адна абрыкосіна.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

абу'рыны мн. Тое, што мякіна. *Абурын багата асталася, зграбі ў кучу.* Пагоннае Хойн.

авёс м. [аўёс] Яравая збажына, зерне якой ідзе на корм коням і на крупы. *У нас вырошчвалі ячмень, авёс, грэчку.* Бялёў Жытк. *Вон расце аўёс.* Турцэвічы Калінк.

агаро'д м. [гаро'д] [огоро'д] Участак зямлі звычайна каля дома для вырошчвання агародніны. *Пайду на агарод, буракоў нарву.* Слабада Маз. *На гародзе садзілі ўсё, што пад рукой усё было.* Прудок Маз. *Здрасовалі ўсёго огорода собакі.* Тураў Жытк. (ТС)

агняві'ца ж. Хвароба пладовага дрэва. *У гэтым годзе чуць нашыя дзярэўя не прапалі ад агнявіцы.* Даманавічы Калінк.

агрэ'баць незак. Папраўляць бульбу пасля абганання. *Картоплі обогнаў, а цепер трэбо іці агрэбаць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

агрэ'с м. [адрэ'с] Тое, што агрэст. *У нас агрэс кустамі рос в саду за хатай. Загорыны Маз. У гародчыку доўжэн буць адрэс. Козенкі Маз.*

а'грэст м. Сельскагаспадарчая кустовая расліна з кісла-салодкімі буйнымі ягадамі, а таксама ягады гэтай расліны. *Е чорны і е красны агрэст. Запясочча Жытк. (ТС)*

адво'дак м. Галінка або частка караня з вочкамі, пасаджаныя ў зямлю асобна ад мацярынскай расліны. *Клубніку размнажаюць адводкамі. Прудок Маз.*

адзёнка ж. Ніжняя частка стога сена ці саломы. *Адзёнку каровы есці не хочуць. Віць Хойн.*

адо'рак м. Больш вузкая за іншыя градкі. *Адорак – вузенькая градка. Клясаў Петр.*

азо'лкі мн. Попел, які выкарыстоўваўся як угнаенне. *Азолкі харашо на грады выкідаць, каб расло лепш. Прудок Калінк.*

азо'тныя субст. Мінеральнае азотнае ўгнаенне. *Азотныя нада для быстрэйшага росту раслін. Пагоннае Хойн.*

айва' ж. Паўднёвае пладовае дрэва. *Айва цвіце бальшымі аранжавымі цветамі. Дудзічы Калінк.*

акучнік м. Тое, што сошка. *Землю абрабатвалі плугам, бараной, акучнікам. Дудзічы Калінк.*

альхо'ўка ж. Сорт бульбы. *Альхоўка – бульба, накрытая красным шалупіннем. Бібікі Маз.*

алыча' Фруктовае дрэва, плады якога нагадваюць сліву. *З алычы варэнне вару, ены як слівы, кіслыя. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

амба'р м. Сельскагаспадарчая пабудова, дзе захоўвалі зерневыя культуры. *Амбар запаўнялі зярном, патам у весну яво саділі. Прудок Маз.*

апалоў'ка ж. Палова качана, гарбуза. *Сёння скрашыла апалоўку ў боршч. Замосце Калінк.*

апо'ўзнік м. Жэрдка, якую клалі на стог для замацавання сена. *Прынесі апоўзніку, бо ўжэ стога склалі. Махнавічы Маз.*

ара'тай м. Чалавек, які апрацоўвае зямлю; земляроб. *Аратай – эта мужчына, які ідзе за плугам. Бабры Маз.*

астро'ва ж. Вертыкальная жэрдка ў стозе. *Астрова дзержыць стог, эта жэрдка пасярод стога. Калінін Хойн.*

ата'ва ж. Трава, што вырасла ў той жа год на месцы скошанай. *Хазяін ходзіць касіць атаву летам. Гурыны Маз.*

ба'бка¹ ж. Прылада для кляпання касы. *Возьмі бабку да покляпаём косу на болоці. М. Малешава Жытк. (ТС) Накляпаеш касу на бабцы і ідзеш на луг сена касіць. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

ба'бка² ж. 1. Заламаны сноп, якім накрываюць мэндлік. Запясочча Жытк. (ТС) 2. Дзесяць снапоў, пастаўленыя ў кучкі для

прасушкі, накрытых распасцёртым снапом зверху. *Бабка складаецца з дзесяці снапоў. Дзесяты кладзецца наверх.* Міхнавічы Калінк.

бала'бу'шка ж. Галоўка ў расліны, бутон, насенная каробачка, завязь. *У оўёху бу такая балахбушка на быдыліні, як квасоліна между плешніку.* Хачэнь Жытк. (ТС) *Ужэ балабухікі на памідорах, цвісіцїх трэба ім.* Дварэц Жытк. (ТС)

баламбу'шэчка ж. Памянш. да балабушка. *У льну робіцца такая баламбушэчка, а ў ёй семенах.* Верасніца Жытк. (ТС)

ба'начка ж. Кольца, якім прымацоўваецца шыйка касы да касся. *Надзень баначку і забі клінка, коб не спадавала коса с косья.* Бобрыкі Петр. (БДС)

барабо'ля ж. Бульба. *О, вырослі бараболі!* Запасочча Жытк. (ТС)

барада' ж. [борода'] 1. Пучок каласоў, які спецыяльна звязвалі пры заканчэнні жніва. *Як кончаюць жаць, то бохроду пакідаюць, а на Спаса колоскі з ёе несучь свеціць.* Запасочча Жытк. (ТС) 2. Прапушчаная пры жніве пасма жыта. *На полі засталася адна барада.* Міхнавічы Калінк.

барана' ж. [борона'] Сельскагаспадарчая землеапрацоўчая прылада ў выглядзе рамы з вертыкальнымі зубамі для рыхлення глебы. *На полі много работы: пахаць трэ было, а потым усё спее. Рабілі не матыгай, а рукамі ўсё, усё. Бараной баранавалі, абдзелывалі так зямлю.* Дразды Маз. *У кохлішней бороне дубовэ зуб'е было.* М. Малешава Жытк. *Бораной етай землю бороновалі.* Гурыны Маз.

баранава'нне н. Апрацоўка зямлі пры дапамозе бараны. *Пасля баранавання на полі заўсёды шмат птушак.* Сасновы Бор Хойн.

баранаві'шча н. Паласа зямлі на шырынню бараны. *Етэ баранавішчэ давяду, дэй пайду трохі аддыхну.* Завайць Нараўл.

баранова'ць незак. [боронова'ць] Апрацоўваць зямлю пры дапамозе бараны. *Глебу мы оралі, а потым барановалі.* Кудакон Хойн. *Трэ бороноваць, бо травы богата на сотках.* М. Малешава Жытк. (ТС)

батва' ж. Лісце і сцёблы буракоў. *Нарві батвы свінням.* Міхнавічы Калінк.

беланы' мн. Гатунак белай бульбы. Хачэнь Жытк. (ТС)

белёнка ж. Гатунак бульбы. *Картопля белёнка – жоўтая і тожэ смачная.* Бобрыкі Петр. (БДС)

бі'ла н. Біч цэпа. *Прывяжы біла да цапілішча.* Бярозкі Хойн. (БДС)

біты' мн. Частка бараны, у якую ўстаўлены цвікі. *Цяжолыя тыя біты.* Міхнавічы Калінк.

біч м. Верхняя частка цэпа, якой білі намалочанае зерне. *Усё было ўручную, бічом зерне білі.* Гурыны Маз.

біць *незак.* Кляпаць касу. *Ты снедай, а я касу пайду біць.* Запасочча Жытк.

боб *м.* Фасоля. *Капшук надухнуць ды ўсерхэдзіну насыхляюць бобу да коту к хвосту прыўяжуць, да боб тарамціхь, то кот бегае, сума сходзіць, а ўсем пацеа.* М. Малешава Жытк. (ТС)

бобі'на *ж* Фасоліна. М. Малешава Жытк. (ТС)

бор *м.* Гатунак проса. *Бор – это просо такое, его не зовом просо, а бор.* Бобрыкі Петр. (БДС)

борозна' *ж.* Доўгі паглыблены прарэз на паверхні глебы, зроблены плугам. *От, каже, отваліў борозну на ўсего плуга.* В. Малешава Жытк. *Беры вухжэй борозну, а то будуць гранкіх шырокіе.* Там жа. (ТС)

боцві'нье *н.* [боцве'нье] Малады бурачнік, бацвінне. *Не ўлезці, боцвінье по колена.* В. Малешава. *Боцвенье.* Запасочча Жытк. (ТС)

бравары'шча *н.* Месца, дзе гналі дзёгаць з бяросты ці смалу з сасны. *На браварышчы смолу гналі ці што шчэ.* Гурыны Маз.

браць *незак.* Рваць (пра лён, каноплі). *Жонкіх цэлую недзелю беруць лён.* Верасніца Жытк. (ТС)

брог *м.* Прыстасаванне для ўкладкі сена. *Брогам добра сена складаць.* Бялёў Жытк.

брус *м.* Тачыльны брусок. *Брухсом попраўляюць жалох косы.* М. Малешава Жытк. (ЛП)

бу'бка *ж.* Семечка, зернетка. *Ек бубка цвёрдая, то ўжэ можно рваць орэхіх.* Верасніца Жытк. (ТС)

бу'льба *ж.* 1. Агародная расліна, а таксама клубні гэтай расліны, якія выкарыстоўваюцца як харч, корм і сыравіна. *Бульбы багата садзім: і самі ідзім, і скаціну кормім.* Прудок Маз. 2. Бручка. *І на брукву кажуць бульба, і на картоплі некаторыя кажуць бульба.* Запасочча Жытк. (ТС) *Ходзехь жонкіх, бульбу саджаць скорэй, а то росада пасохне.* Любавічы Жытк. (ТС)

бульбе'нік *м.* Бручкоўнік. *Наклала бульбехніка і боцвіхня, то коза ўсе поела.* Хачэнь Жытк. (ТС)

бульбе'нье *н.* Тое, што бульбе'нік. *На розоры хорошэ бульбенье.* Хачэнь Жытк. (ТС)

бура'к *м.* Агародная расліна, а таксама карняплоды гэтай расліны, якія выкарыстоўваюцца як харч, корм і сыравіна. *Ох, буракі, страхотах, ек гэты стул.* Верасніца Жытк. (ТС) *З буракоў боршч варым, і жывёлу кормім імі.* Кацуры Калінк.

бурако'ву *прым.* Бурачны. *Бабо, наробімо буракового квасу на ўсю зіму.* В. Малешава Жытк. (ТС)

бура'чнік *ж.* Бурачны высадак. М. Малешава Жытк. (ТС)

бурт м. Доўгі капец бульбы, сіласу і пад. *Бурты прыкрывалі саломай і зямлёй на зіму, яны да вясны стаялі.* Гурыны Маз.

буякі' мн. Кустовая нізкарослая ягадная расліна сямейства бруснічных, якая расце ў нізкіх лясных месцах. *Буякі раней збіралі, а зараз у агародах росцім.* Міхнавічы Калінк.

вага'н м. Начовачкі з пяском у касароў, у якія макалі мокрую мянташку. Запясочча Жытк. (ТС)

вайстрыё н. Вострая частка касы. *Косіў, і затупіло вайстрыё, трэба косу пobiць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

вало'ка ж. Тое, што барана. *Зямлю апрацоўвалі валокай, ну бараной.* Даўляды Нар.

вало'чыць незак. Тое, што барановаць. *Буду на полі картошку валочыць.* Малішаў Хойн.

ванге'ры мн [вянге'рка] ж. Сорт сліў. *У э́том годзі вангeро́хк морэ.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Самыя смачныя слiвы – вянгеркі.* Пагост Жытк.

варашы'лка ж. Спецыяльнае прыстасаванне для паварочвання сена, якое прымацоўвалася да трактара. *Шмат варашылак выйшла на поле.* Міхнавічы Калінк.

ва'рыва н. Агульная назва агародніны. *На зіму наложыла поўнюсенькі шчань варыва.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ве'елка ж. Драўляны шуфлік для ручнога веяння збожжа пасля малацьбы. *Воду вуліваць у лодцы – вуліўка, а веелка, шоб веаць.* Любавічы Жытк. (ТС)

верхоўе' н. Сена з самага верху стога, верхняя частка стажка. *Стог позаце́хае, то верхоўя воз будзе.* Дварэц Жытк. (ТС)

вершы'ць незак. Рабіць верх чаго-н.; вяршыць. *Светкуюць у недзелю, а я стожка вершу і не зацечэ.* Дварэц Жытк. (ТС)

верэ'ўка ж. Вяроўка. *Верэўкаю прыўязваюць рубля, шоб не обернуўся воз.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ве'тка ж. Пладаносная частка аўса. *Овёс моцно вецісты, большыя веткі.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ветракі' мн. Тое, што млін. *Каля ветракоў звычайна была вялікая чарга, каб змалоць зярно.* Віць Хойн.

ветрані'к м. Ветраны млын. *У нашым сяле застаўся шчэ з даўняга ветранік.* Замосце Калінк.

ве'трыць незак. Веаць збожжа. *Трэба ветрыць жыта ды везці ў млын.* Перароў Жытк.

ве'ялка ж. Сельскагаспадарчая машына, якой ачышчаюць збожжа ад мякіны пасля малацьбы. *З веялкай зручней было зерне ад мусара ачышчаць.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ві'ка ж. Кармавая расліна сямейства бабовых. *Віку ў нас не вырошчвалі.* Рудня-Гарбавічаская Калінк.

ві'кішча ж. Вікавая саломка. *Вікішча скачалі ўчора ўдзень.* Калінін Хойн.

віко'вішча н. Поле пасля ўборкі вікі. *На віковішчы добрае што не сеюць, віка ўсю зямлю ўсмактвае.* Пагоннае Хойн.

ві'лкі мн. [ві'лы] Ручная сельскагаспадарчая прылада ў выглядзе доўгага дзяржання з рагулінай або зубамі на канцы; вілы. *Вілкі навоз трусяць на полі.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Віламі рабілі стагі.* Міхнавічы Калінк. *Ураджай убіралі ўсім, што было. Гэта – серп, каса, вілы.* Стралічава Хойн.* **Вілкіх почиальные** – вілы з кароткім дзяржаннем, якімі пачынаюць стог. М. Малешава Жытк. * **Вілкіх подстожные** – вілы з дзяржаннем сярэдняга памеру, якімі падаюць на стог. Там жа. * **Вілкіх верховые** – вілы з доўгім дзяржаннем, якімі завяршаюць стог. Там жа. (ТС)

віту'ха ж. Гатунак фасолі. *Вітуха ўраділа гэты год.* Міхнавічы Калінк.

віту'шка ж. Тое, што вітуха. *Вітушку выгадна садзіць: яна дае добры ўраджай.* Казялут Хойн.

ві'чышчэ н. 1. Тое, што віка. *Вічышчэ далі каровам.* Верасніца Жытк. 2. Тое, што віковішча. *Вічышчэ засеялі просам.* Верасніца Жытк.

віш м. Дрэннае някаснае сена. *Віш на падсцёл, негодное сено.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Віш звычайна збіраюць восенню.* Міхнавічы Калінк.

ві'шалка ж. Месца для сушкі льну. *Лён як збіраюць, дак у вішалку нясуць, каб сох.* Пудакоў Хойн.

ві'шня ж. Садова-ягаднае дрэва з сакавітымі цёмна-чырвонымі костачкавымі пладамі, а таксама плод гэтага дрэва. *Вішні раслі ў садзе за хатай з ябланамі.* Загорыны Маз. *Дзеці начавілі вішонь.* Дварэц Жытк. (ТС)

вішуга' ж. Тое, што віш. *Така вішугах, што ўзяцца не можна, вонэ рэжаца.* В.Малешава Жытк. (ТС)

волочы'ць незак. Раўнаваць раллю для сяўбы. *Волочылі бороною посеў.* В. Малешава Жытк. (ТС)

ворша'ўка ж. Гатунак бульбы. *Картопля воршаўка дужэ смачна.* Бобрыкі Петр. (БДС)

во'сець ж. Прыстасаванне для сушкі льну. *Восець стаіць у мяне у куце хаты.* Міхнавічы Калінк.

ву'біць зак. Трохі накасіць. *Вукорчоваў лохзу і думае: вуб'ю нешто, хоць капа сена будзе.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ву'вораць зак. Выараць. *Вуворуць картоплі нахліхо, воны, ек мост, лежаць, а ноччу іней сценех і воны, ек порохоўкі, пороб'яцца.* Дварэц Жытк. (ТС)

ву'дзер м. Упершыню распрацаванае поле. *На вудзеры посеялі оўёс.* Хачэнь Жытк. (ТС)

ву'гноіць зак. Згнаіць. *Вугноілі сена дожджы.* Хачэнь Жытк. (ТС)

ву'жаць зак. Пажаць. *Вужала траву да ў снопу поўязала.* М.Малешава Жытк. (ТС)

вуко'шваць незак. Выкошваць. *Цяпер укошвалі сено у кустох.* Дварэц Жытк. (ТС)

ву'полоць зак. Выпалаць. *Буракі вуполола.* Запасочча. Жытк. (ТС)

ву'садкі мн. Высадкі, насеннікі. *На вусадкі бурак кінула.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ву'спець зак. Выспець, даспець. *Вуспее буяшнік да буяхі разлетаюцца.* Любавічы Жытк. (ТС)

ву'ха н. Шыйка касы. *Одломалосо ўкосе вухо.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ву'хо'дны прым. Ураджайны, умалотны. *Пашнях ўмалотна, выхходна.* Запасочча Жытк. (ТС) *У бору, у Полесы, вельмі урожайнэ жыто – хоць і колос малы, а вон ухो'дны.* Дварэц Жытк. (ТС)

ву'шчэрбіць зак. Вышчарбіць, глыбока зазубіць касу. Запасочча Жытк. (ТС)

вы'севичкі мн. Адходы пасля прасейвання мукі. *Гэта добрая мука, высевичак мала.* Пудакоў Хойн.

в'я'занка ж. Звязаны ахапак чаго-н. *Ек бером лён, то уяжэм у ўязанкі по дзве-тры жмені.* М. Малешава Жытк. (ТС)

в'яза'ночка ж. Памянш. да в'язанка. *Лён ўязалі по п'яць ўязаночок у кучку, ек бралі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

галу'шка ж. Зялёнае яблычка на бульбяніку. *От на картопляніку на версе богато голушэк. Я сорвала одну голушку.* Бобрыкі Петр. (БДС)

гарбуза' ж. Гарбуз. *От гарбуза веліка вуросла, ледзь подняў!* Пагост Жытк. (ТС)

гарбузі'нье н. Гарбузовае націнне; гарбузнік. *Картоплёў не было, а гарбузінье роспоўзлоса, страх!* Верасніца Жытк. (ТС)

гарбузя'нікі мн. Гарбузовыя семечкі. *На гарбузянікоў у дарогу, забаўляцца будзеш.* Пагост Жытк. (ТС)

гаро'дчык м. Невялікі ўчастак зямлі перад хатай; палісаднік. *Гародчык – той, што перад хатай. Там кветкі садзяць.* В. Зімовішча Маз.

гі'чанье н. зб. Націнне гародніны. *Поростуць буракі, іх кружаюць, а гічанье откідаюць.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

гі'чка ж. [гіч] м. Тое, што націнне. *Поодкружвала гічку, шчоб чысценькі буў бурак.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Добры гіч вырас, будуць добрыя буракі.* Слабада Маз.

гічы'на ж. Сцябло расліны. Запясочча Жытк. (ТС)

гні'лка ж. Гнілая, ляжалая груша. *Як гнілка – можна есці, смачная тады.* Хватнае Хойн.

гніль ж. Захворванне агародных раслін. *Уся цыбуля ў гнілі.* Стрэлічава Хойн.

гніля'к м. Перамерзлая на полі бульба. *Му побралі і попоелі гнілекоў у войну.* Хачэнь Жытк. (ТС)

гной м. Памёт, сумесь памёту і подсцілу, якая ўжываецца для ўгнаення глебы. *Гной кладуць пад усё ў гародзе.* Гурыны Маз. *Людзі гной на поле вувозяць.* Пагост Жытк. (ТС)

голо'ўка ж. Клубень цыбулі. *Голоўкі порослі добрыя ў цыбулі!* Бярэжцы Жытк. (ТС)

грабёнка ж. Пласціна з радам зубоў для апрацоўкі лёну, канопляў, збору ягад. *Грабёнкаю расчэсвалі каноплі, лён.* Аравічы Хойн.

граба'р м. Чалавек, які зграбае сена. *Нешта на полі не бачна ні аднаго грабара.* Стрэлічаў Хойн.

гра'блі мн. Сельскагаспадарчая прылада для зграбання сена, саломы і пад. *Граблямі сена граблі, зямлю рыхлілі.* Гарбавічы Калінк.

гра'нка ж. Града. *Вуполола п'яць гранок сёння.* Верасніца Жытк.

грача'нка ж. Тое, што грэчка. *У нас буў лён, авёс, грачанка.* Гурыны Маз.

гра'ца ж. Тое, што матыка. *Гаспадыня апрацоўвала свае грады грацай.* Кудакон Хойн. *Абкапала грацай палавіну агарода.* Калінін Хойн.

грацава'ць незак. Працаваць грацай, палоць. *Пайду картошку грацаваць.* Пудакон Хойн.

гру'ша ж. Плод фруктовага дрэва. *Вішні, грушы сушылі, компоты робілі.* Хойнікі.

грэ'бень м. Касмык травы, пакінуты пры касьбе. *От покосіў плоха траву, што грэбені пакідаў, хоць ты перэкошвай.* Бобрыкі Петр. (БДС)

грэ'бкі ж. Прылада для касы для збірання падрэзаных пры кашэнні сцяблоў. *Мужчыны, надзеньце на косы грэбкі!* Зімовая Буда Маз.

грэда' ж. Высокае месца на лузе. *Му ужэ згрэблі сено на усей грэдзе.* Зімовая Буда Маз. (З НС)

грэ'чка ж. Травяністая меданосная расліна, з зярнят якой робяць крупы і муку. *У нас вырошчвалі пшаніцу, ячмень, грэчку.* Веляцін Хойн.

гу'жы мн. Скураная палоска, якая звязвала дзве палкі, што складалі цэп. *Цэп той гужам звязваўся.* Гурыны Маз.

гузы’р м. 1. Сноп, які выварочваўся і ставіўся на *стоўп* (гл.) калоссямі ўверх. *Гузыр – эта абрэзаны сноп, які ставілі ўверх калоссямі на верх стаўпа.* Хамічкі Маз. 2. Ніжняя частка снапа. *Важкіі сноп жыта, гузыры з травой.* Бобрыкі Петр. (БДС)

гуркі’ мн. Агародная расліна з даўгаватым зялёным плодам. *Гуркі ўсягда на градзе садзім, пасля засольваем ці яшчэ як ядзім.* Гурыны Маз.

даву’ха ж. Даўкая груша. *Давуха – то така груша, еж ее, а вона ў горлі перэседае.* Запасочча Жытк. (ТС)

дако’пкі мн. Заканчэнне копкі бульбы. *Кончыліся дакопкі, цяпер лягчэй.* Беразнякі Петр.

дако’сы мн. Заканчэнне сяўбы. *Каб трохі паднажалі, дык ужо б і дакосы адгулялі.* Беразнякі Петр.

даламі’тка ж. Мінеральнае ўгнаенне, якое складаецца з вуглякіслых солей кальцыю і магнію. *Даламітка – эта мінаральнае ўдабрэнне.* Бібікі Маз.

даўбе’нька ж. Тое, што пральнік. *Лажылі лён і білі дзераўлянай даўбенькай.* Малішаў Хойн.

даўгуне’ц м. 1. Сорт ільну з доўгім негалінастым сцяблом. *Даўгунец высокі рос.* Сырод Калінк. 2. Сорт агуркоў. *Мо, дасі мне насення даўгунцоў?* Даманавічы Калінк.

двухра’дка ж. Сорт ячменю. *У нас во двухрадку пасадзілі, нічога, добры ячень.* Калінін Хойн.

дзеся’ток м. Дваццаць жмень трапанага льну. Запасочча Жытк. (ТС)

дзяржа’нка ж. Дзяржанне ў граблях. *Абстругай дзяржанку ў граблі добрую.* Даманавічы Калінк.

досе’ўкі мн. Завяршэнне сяўбы; дасеўкі. *У нас досеўкі булі, як ластоўка прылехтае.* В. Малешава Жытк. (ТС)

драпакі’ мн. Жалезныя граблі. *Драпакамі добра пурэй вуцягваць.* Махновічы Маз.

драпа’ч м. [дрэпа’ч] 1. Барана, дзеянне якой заснавана на выкарыстанні спружыны; спружыноўка. *Добра драпачэм поле драпаць.* Тураў Жытк. 2. Вілы з загнутымі канцамі (для выкідання гною). *Дрэпачэм гной добра браць.* Гурыны Маз.

драч м. Прылада для сцягвання гною з воза. *Драч зроблены з ясенёвое палкі з двума сучкамі.* Запасочча Жытк. (ТС)

дра’чка ж. Жалезны грэбень для часання льну. *Лён вельмі добра часаць драчкаю, мякенькі тады.* Гурыны Маз.

дулёва’ха ж. Тое, што дулёўка. *А дулёвахі тые вельмі смашныя.* Гурыны Маз.

дулё'ўка *ж.* Невялікая даўгаватая груша. *От дулёвок багато, аж голье̄х гнецца.* Пагост Жытк. (ТС)

ду'ля *ж.* Груша. *Поўная пляцёнка дуль.* М. Аўцюкі Калінк.

ды'шла *н.* Жалезная выгнутая пласціна ў плузе, да пярэдняга канца якой прымацоўваецца ворчык. *Браў саху да дышла і баранаваў.* Рудня-Гарбавічская? Калінк.

Тое, што лапата. *Зелезняк быў, зараз лапата гавораць.* Бібікі Маз. *Капаніцамі аковалі картошку, а капалі зелезняком – эта лапата такая.* Каменка Маз. *Мой сусед узяў залязняк, а прынесці і ні думая.* Даманавічы Калінк. *Вазьмі зелязняк, ды ўскапай градку.* Хвойнае Хойн.

жалязня'к *м.* [зелезня'к] [залязня'к] [зелязня'к] Тое, што лапата. *Агарод ускapалі жалязняком.* Міхнавічы Калінк. *Зламаўся новы жалязняк.* Камаровічы Петр. *Зелезняк быў, зараз лапата гавораць.* Бібікі Маз. *Капаніцамі аковалі картошку, а капалі зелезняком – эта лапата такая.* Каменка Маз. *Мой сусед узяў залязняк, а прынесці і ні думая.* Даманавічы Калінк. *Вазьмі зелязняк, ды ўскапай градку.* Хвойнае Хойн.

жанцы' *мн.* Той, хто жне ўручную. *Той, хто жаў, то гаварылі жанцы.* Паселічы Хойн.

жаўтля'к *м.* [жоўтля'к] [жоўпля'к] Насеннік, жоўты агурок. *Хай гэтыя жаўтлякі на семяно ляжаць.* Даманавічы Калінк. *Наўбірала кошэль жоўтлякоў.* Верасніца Жытк. *Жоўплякоў на семено е, нарослі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

жац *незак.* Убіраць хлебныя злакі, зразаючы сцёблы сярпамі ці жатнымі машынамі. *Жыто спеле, трэ ісці жац.* Запясочча Жытк. (ТС)

жне'йка *ж.* Жанчына, якая жне ўручную, сярпом. *Жнейкі працавалі з ранку да самага вечара.* Паселічы Хойн.

жні'ва *ж.* [жніво'] Пара ўборкі збожжа; жніво. *Косовіца настала, да хутко настануць жніўва.* Запясочча Жытк. *У самое жніво̄х вона родзілася.* Верасніца Жытк. (ТС) *Скора ўжэ і жніва наступяць.* Калінін Хойн.

жні'ўнік *м.* Ржышча. *Каровы пасвіліся на жніўніку.* Белы Пераезд Петр.

жо'рны *мн.* Ручны млын, які складаецца з двух гладка абчэсаных круглых камянёў, пры дапамозе якіх зерне пераціраецца на муку. *На жорнах муку мелюць.* Веляцін Хойн.

жо'ўклы *прым.* Пажаўцелы, пераспелы (пра гурок). *Жоўклые гуркі несмачныя, воны на насенне ці худобі.* Пагост Жытк. (ТС)

жы'тнішчэ *н.* Іржышча на жытнім полі. *Пасціла на жытнішчы корову.* Верасніца Жытк. (ТС)

жы'та *н.* [жы'то] Аднагадовая расліна сямейства злакавых, зерне якой ідзе на выпечку хлеба. *Жыта ено высачэннае, у рост чалавека дажа е.* Гурыны Маз. *У Слехїцах сеяў чоловек жыто на ичадрэц, да нашоў копейкі на полі.* Дварэц Жытк. (ТС)

жы'тнік *м.* Сорт яблыкаў, які паспявае летам. *Жытнікі добра бяруць на базары.* Грушаўка Нар.

завалачы'ць *зак.* Забаранаваць. *Пятро, трэба завалачыць жыта.* Аголічы Петр.

завеза'цца *зак.* Утварыцца, узнікнуць, завязацца (пра плод). *Ек заўяжэцца гарбузка, то вухсы на лобухніку ў гарбузах е.* Буразі Жытк. (ТС)

за'везка *ж.* Тое, што зав'езь. *На гарбухзах пустоцветы і завезкі пападалі.* Хачэнь Жытк. (ТС)

за'везь *ж.* Ніжняя полая частка песціка ў кветцы, якая пасля апылення ператвараецца ў плод; завязь. *Попоўзлі гуркі мое, цвітуць, а заўезі нема.* Хачэнь Жытк. (ТС)

заго'н *м.* Широкая паласа зямлі, якая засейвалася пэўнай сельска-гаспадарчай культурай. *Шырата загона ад хазяіна завісіт.* Гурыны Маз. *Загоны розныя бываюць, у каго колькі сотак.* Грычыनावічы Жытк.

закабе'нь *м.* Закутак. *У таком закабне косіў, шо одные кусты.* Запясочча Жытк. (ТС)

закі'даць *зак.* Ускапаць і засадзіць грады. *Ужэ пара закідаць грады, бо пацяплела.* Даманавічы Калінк.

зако'сок *м.* Клінок нявыкашанай травы на сенажаці. *Закоскі ў кустох не ўкошвалі.* Дварэц Жытк. (ТС)

зако'шваць *незак.* Пачынаць новы пракос. Чэрнічы Жытк. (ТС)

закра'ек *м.* Край сенажаці; закраіна. *Косіў трактор, а мы косамі вубівалі закрайкі.* Тураў Жытк. (ТС)

зала' *ж.* Пылападобная шэрая маса, якая застаецца ад згарання чаго-н.; выкарыстоўваецца як угнаенне. *Часнок залой пасыпалі.* Хамічкі Маз.

за'леж *ж.* Аблога. *Залеж – это яловэ поле.* Запясочча Жытк. (ТС)

зало'м *м.* Загіб, звужэнне стога пры яго вяршэнні. М. Малешава Жытк. (ТС)

зало'мваць *незак.* Звужаць стог перад вяршэннем. *Заломвай стог, а то сена вершыць не хопіць.* Пагост Жытк. (ТС)

залу'сы *мн.* Тое, што гной. *Навозом угнойвалі, і залусы былі, пом'ёт.* Хойнікі.

заора'ць *зак.* Заараць. *Заорахў троху бабі конехм.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

запа'сці зак. Заняпасці, перастаць расці. *Запалі буракі на огородзі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

заро'г м. Рог (сенажаці, палетка). *Зарог травы, то два возы нажалі.* Хачэнь Жытк. (ТС).

зародзі'цца зак. Урадзіцца. *Ногды̄х не зрожай, то не зародзіцца.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

зародзі'ць зак. Урадзіць. *Зародзіло жыто, аж павылягало.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

заро'док м. Завязь. *Цветом обкрыла землю яблоня, а зарэ зародкоў багата.* М. Малешава Жытк. (ТС)

заро'жэчок м. Памянш. да зарог. *Самі зарожэчкі вужыналі серпамі на сено.* М. Малешава Жытк. (ТС)

за'се'ўкі мн. [за'сеўні] Пачатак сяўбы. *На засеўкі, ек сеюць, то беруць яйца з собою. Дварэц Жытк. Ек засеўкі – будуць топіць, варыць, а до коміна вяжуць хмель да сухімі зернетамі насыпаюць. Верасніца Жытк. (ТС) Трошкі яшчэ пацяплее, дай засеўні пачнуцца. Ломыш Хойн.*

застаро'нак м. Подсціл пад снапы. *На таку мы і застаронак забралі.* Хачэнь Жытк.

за'ступ м. Тое, што лапата. *Прылады розныя булі: сохі дзерав'яныя, капаніцы, заступі жалезныя такія з дзерав'янай ручкай, ну палкай дліннай. Каменка Маз. Заступамі копалі на полі, шо не было коней.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

заты'лок м. Клінок у касе. *Ужэ ж у цебе коса вупадзе, затылок елі дзержыцца.* М. Малешава Жытк. (ТС)

збож м. Збожжа. *Дзве гумне стояло, было збож класці, сено класці.* Пагост Жытк. (ТС)

зе'ляне'ц м. Агурок (зялёны). *Гэтыя зелянцы такія горкія бываюць, што ні дай бог.* Дамаनावічы Калінк.

зіміна' ж. Азіміна. *Жыто, пшеница – то зіміна.* Запясочча Жытк. (ТС)

зімову'ха ж. Сорт позніх ігруш. Хачэнь Жытк. (ТС)

зімо'ўка ж. Сорт позніх яблыкаў. *Яшчыкоў пяць забілі на зіму зімовок.* Верасніца Жытк. (ТС)

зіро'д м. Месца, дзе сушылі снапы; азярод. *Хазяін павёз снапы ў зірод.* Міхнавічы Калінк.

зозрэ'ць зак. Паспець. *Коноплі зозрэлі ўжэ.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

зраз м. Прышчэп. *Трэ тэ место, дзе зраз прішчепіў, гліною замазаць, а то не прімецца.* Пагост Жытк. (ТС)

зора'ць зак. Узараць. *Зоралі груд і болото да сеяць пшэніцу.* Хачэнь Жытк. (ТС)

зроджа'й м. Ураджай. *Два зроджаі зняў.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

зуб м. Востры выступ у сахі. *У сахі зуб быў жалезны.* Міхнавічы Калінк.

зяры'нка ж. Макавае зерне. *А ў мака зярынкi драбнюсенькія, iншую i не заўважыш.* Даманавічы Калінк.

зяб ж. Асенняе ўзворванне поля, зябліва. *Позняй восенню мушчыны закончылі зяб.* Карчы Хойн.

ільні'шча н. Поле, дзе рос лён. *Ільнішча засеялі ў гэтым годзе бульбай.* Запасочча Жытк.

кага'ты мн. Доўгі капец бульбы; бурт. *У кагатах бульба добра захоўваецца да вясны.* Віць Хойн.

ка'йстра ж. Тое, што кастрыца. *Лён садзілі i абрабатовалі яго. Кайстрой пограба ўцяплялі, ета ж адходы от лёна.* Прудок Маз.

каза' ж. Пер'е цыбулі. *Ну i каза вурасла такая доўгая.* Даманавічы Калінк.

какарузі'шча н. Поле, з якога сабралі кукурузу. *Калі росцяць дзе какарузу, то какарузішча.* Буйнавічы Маз.

калачо'ўка ж. Скручаны дубец, якім прывязвалі зубы ў драўлянай баране. *Да наўкрэст скруціш гэту калачоўку, то зуб не подасца.* Хачэнь Жытк. (ТС)

калесо' н. Кацёлка сланечніка. *У колесе семкі такія буйныя.* М.Аўцюкі Калінк.

ка'ліво н. Сцябло расліны. *Ечмень по каліву збірала.* Хачэнь Жытк. (ТС)

калі'йныя субст. Калійныя мінеральныя ўдабрэнні. *I фосфарныя есць, i калійныя.* Слабада Маз.

ка'ліўнік м. Бульбянік. *Сёлета Максім скасіў увесь каліўнік.* Хвойнае Хойн.

кало'к м. Падпора для раслін. *Калок – палка сантыметраў 50, якая ўбіваецца каля кожнага каліва памідораў.* Казялужжа Хойн. *Ужэ пара ставіць калкі на квасолі.* Даманавічы Калінк.

камені'ца ж. Гатунак груш з цвёрдай сярэдзінай. *Каменіца так пахне хорошэ, шо мо ні дна груша так не пахне.* М. Малешава Жытк. (ТС)

каме'нчык м. Костачка плода. *Лажы каменчыкі ў талерку.* Грушаўка Нар.

канба'ін м. Спецыяльная машына для ўборкі ўраджаю. *Канбаін хутка жне i малоціць жыта.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

капні'цель м. Прыстасаванне для складвання сена ў копы, прымацаванае да трактара. *Сена яны склалі капніцелю.* Міхнавічы Калінк.

кано'плі мн. [коно'пля] ж. Расліна сямейства каноплевых, са сцёблаў якой вырабляюць пяньку, а з семя – алей. *Канопляў раньша многа было на гародзе, алей з іх рабілі.* Гурыны Маз. *Каноплі такія*

булі, іх отдельно сеялі, сільно ўжо высокія булі, не тое, што зараз, іх жа ўжо не сеюць. Каноплі цёрлі, мялі, посцілкі ткалі і мацер'ял для адзежкі. Мы ў таком не хадзілі, як ішчас, самі красілі. Каменка Маз. Когда-то коноплю сеялі, пшаніцу, ячмень. Глінішча Хойн.

капані'ца ж. [копані'ца] [капані'чка] 1. Матыка для праполкі. Капаніцай траву ссекла на бульбе. Загорыны Маз. Капанічка ўсёгда была. У кожнай бабы е. Гурыны Маз. 2. Тое, што капачка. Копаніцамі копалі, лопат не было. Яны зубатыя былі. Хойнікі.

капані'чыць незак. Матычыць. Бульбу спачатка капанічаць, а тагда ўжэ разганяюць канём. Пясчанікі Жытк.

капа'чка ж. Прылада працы для апрацоўкі зямлі; складаецца з драўлянай ручкі і жалезных зубоў. У мяне така доладна була капачка, картоплю добра было падкопчаць. Прудок Маз. Нада навастрыць капачку, а то вельмі тупая. Іванаўка Хойн.

капа' ж. Сена, снапы, складзеныя конусам. Нажала сёння тры капы жыта. Махновічы Маз. Звязвалі ў снопі і цуркай падкручвалі. У копі зложвалі. Так і сена збіралі. Хойнікі.

капа'лка ж. Машына для капання бульбы. Капалкі даўно на полі робяць. Прудок Маз.

капе'ц м. [ако'пец] Куча агародніны, пакрытая ад марозу саломай і прысыпаная зверху зямлёй. Во капец на дварэ, і саломкай абкладвалі, каб цёпла было. Гурыны Маз. Прысып акопец зямлёй. Глінішча Хойн.

капі'ць незак. Складаць сена, салому ў копы. Сколькі ты накапіў коп сена? Пагоннае Хойн.

капу'ста ж. Агародная расліна, лісце якой завіваецца ў качаны. У гарадах вырошчвалі капусту, цыбулю, гуркі. Каменка Маз.

капу'сціна ж. Адна расліна капусты. Коб гурок, коб ека капусціна була! Хачэнь Жытк. (ТС)

кара'слівы прым. [каро'слівы] Шурпатая бульба. В ётам гаду папці ўся караслівая картопля. Калінін Хойн. Урадзілася ж сёлета караслівая бульба. Навасёлкі Петр.

каро'нкі мн. Тое, што кастрыца. Апрацаваў лён, а яшчэ каронкі застаюцца. М.Аўцюкі Калінк.

картаплі'нне н. [картопле'нье] Бульбоўнік. Картапліннем накрылі копча. Верасніца Жытк. Дзе веліке картопленье, то нічога не будзе. Бярэжцы Жытк. (ТС)

картапля'нік м. [картапля'шнік] [картахля'нік] Тое, што картаплінне. Пайду картаплянік сажну. Хачэнь Жытк. Трэба сцягнуць картапляшнік. Калінін Хойн. Не мешало б ужэ й картахлянік скасіць. Ліхаўня Нар.

картапля'нішча *н.* Тое, што картаплінне. *Пазграбай картаплянішча ды спалі.* Міхнавічы Калінк.

картоплеві'нье *н.* Тое, што картаплінне. Запясочча Жытк. (ТС)

картоплеві'шчэ *н.* Бульбянішча. Запясочча Жытк. (ТС)

карто'пля *ж.* [карто'фля] [карто'шка] [кварто'шка] [карто'пель] *м.* Тое, што бульба. *Картоплі багата садзім, буракі е.* Бібікі Маз. *Многа чаго на полі саджалі, ды ўсё больші картофлю, потым яе абганялі, палолі.* Дразды Маз. *Капаніцамі аковалі картошку, а капалі зелязняком – эта лапата такая.* Каменка Маз. *Сто мяшкоў квартошкі сяголета накапалі.* Дудзічы Калінк. *Дала картопля дзіцяці ў руку.* Верасніца Жытк.

картопля'нік *м.* Тое, што картаплінне. *От на картопляніку на вэрсэ богато голушэк.* Бобрыкі Петр. (БДС)

карто'феліна *ж.* Адна бульбіна. *У тым годзе ў мяне былі большыя картофеліны.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

каса' *ж.* [коса'] Ручная сельскагаспадарчая прылада, якая складаецца з доўгага загнутага ляза, насаджанага на касільна, і служыць для скошвання травы, збожжа і пад. *Як каса добрая, дак лёгка касіць.* Махновічы Маз. *Косу клепалі.* Тураў.

каса'рка *ж.* Прасцейшая сельскагаспадарчая машына для скошвання травы. *Гаспадар з касаркай на лузе.* Міхнавічы Калінк.

касе'ц *м.* Асоба, якая косіць сена. *У час сенакосу касцам прыходзілася вельмі цяжка.* Слабажанка Хойн.

кастры'ца *ж.* [костры'ца] Адходы, якія атрымліваюцца ў выніку перацірання адзержаных частак сцябла пры мяцці і трапанні валакністых раслін. *Кастрыца эта када лён цёрлі.* Бібікі Маз. *Потрэпае лён, помне ногамі да повубівае, шоб не было пулу да кострыцы.* Запясочча Жытк. (ТС)

кіла' *ж.* Захворванне капусты. *Кіла на капустце пашла, не будзе ўраджаю.* Козенкі Маз.

кіслі'чка *ж.* Яблыня-дзічка. *Мабыць, уначы быў вецер, бо кіслічка зломлена.* Грушаўка Нар.

кі'чка *ж.* Прылада для рубкі, сечкі чаго-н. *Ты аттачыў бы кічку, а то яна зусім ужо тупая.* Грычынавічы Жытк.

кію'шка *ж.* Тое, што кіяхі. *Напарыла цэлы чыгун кіюшак.* Грушаўка Нар.

кіяшы'на *ж.* Сцябло кукурузы. *Крыша на хлеву була з кіяшын.* Пагоннае Хойн.

кіяхі' *мн.* 1. Аднагадовая травяністая расліна сямейства злакавых з высокім тоўстым сцяблом. *Гуркі на кіяхі віліся.* Хойнікі. 2. Зерне гэтай расліны. *Звараныя ў печы кіяхі вельмі смачныя.* Віць Хойн.

кле'вер м. Канюшына. *А клевер густы, шо не можна повернуць!* Запясочча Жытк. (ТС)

клеп м. Вастрыве касы. *Новую касу трэба добра адкляпаць, штоб быў роўны клеп.* Калінін Хойн.

клепа'ла н. Прыстасаванне для кляпання касы, якое складаецца з малатка і бабкі. *Клепалам касу кляпаем.* Стралічаў Хойн.

клепа'ць незак. Ударамі малатка вастрыве лязо касы; кляпаць. *Брат клепле мне косу.* Запясочча Жытк. (ТС)

клубні'ка ж. Шматгадовая травяністая расліна, падобная да суніц. *У мяне шмат клубнікі.* Дудзічы Калінк.

кло'ч'е н. Адыходы з ільновалакна. *Бувало, і клоч'е перэмукваём і прадам.* Тураў Жытк. (ТС)

козю'лька ж. Вочка на бульбіне. Запясочча Жытк. (ТС)

коксагі'з ж. Шматгадовая травяністая каўчуканосная расліна. *Людзям трэба было прыкласці шмат намаганняў, каб з коксагіза атрымаць гуму.* Сасновы Бор Хойн.

коля'ска ж. Ручная павозка на двух колах, якую возяць, трымаючы за ручкі і штурхаючы перад сабой. *Сіно возілі коляскою, коляска ручная, не коньска, на два колеса з коробкою і возом. Там дробінкі былі боковыя, ручкі.* Прудок Маз.

компле'ксныя субст. Мінеральныя ўгнаенні, у склад якіх уваходзіць некалькі рэчываў. *Сама лучча счас комплекснае ўдабрэнне.* Прудок Маз.

конозо'бка ж. Пасудзіна ў выглядзе бочкі, сплеченая з лазы і саломы. *Конозобка плецёна така, жыто сыпалі, горло вузке.* Запясочча Жытк. (ТС)

ко'пка ж. Копка бульбы. *Марудная копка ў гэтым годзе.* Тульгавічы Хойн.

копу'сніско н. Pole, з якога ўбралі капусту. *Капусту ўбралі, осталоса копусніско.* Бобрыкі Петр. (БДС)

коп'я'к м. Невялікая капа. *Можэ, будзе ў нас коп'як сена.* Хачэль Жытк. (ТС)

коро'мысль м. Ворчык у баране. *Коромысль такі зачэплены за борону, за калачык на облукве, постаронкі чэпляць.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

ко'рпус м. Асноўная частка сахі. *У сахі буў корпус.* Гарбавічы Калінк.

корч м. Куст бульбы. *Выраслі вялікія карчы бульбы, будзе добры ўраджай.* Міхнавічы Калінк.

ко'рэнь м. Адна расліна, адзін куст, саджанец. *Ото два корэня ягрэсту; було чотыры, то порубаў зяць.* Хачэнь Жытк. Саду корэньў дваццаць. Дварэц Жытк. (ТС)

коса'р м. Тое, што касец. *Отправіць хочэ косароў на болото.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

косі'ць незак. Зразаць траву касой; касіць. *Хто хочэ косіць, то йдзе ў бор і косіць.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

ко'скі мн. Вусікі ў кукурузным катаху. *Як коскі падсохнуць зверху, тады ўжэ кіяхі добрыя.* М.Аўцюкі Калінк.

косові'ца ж. Час касьбы; касавіца. *Сало чловеку остаўляеш на косовіцу.* Верасніца Жытк. (ТС)

косоўе' н. Кассё. *Тры косоўе вырубай да два грабоўе.* Дварэц Жытк. (ТС)

косоўе' н. Тое, што косоўе. *Тры косоўе вырубай да два грабоўе.* Дварэц Жытк. (ТС)

костра' ж. Тое, што кострыца. *І ў коноплях костра такая, колецца.* Пагост Жытк. (ТС)

костры'лочка ж. Кастрыначка. *Так тром лён, шоб ні одной кострылочкі не было.* Хачэнь Жытк. (ТС)

кото'к м. Суквецце канюшыны. Дварэц Жытк. (ТС)

кош м. 1. Сплецёная з лазы каробка на калёсы або сані. *Убіраюць картоплі ў шаньку, а потым вусыпаюць на воз у кош.* Бярэжцы Жытк. (ТС) 2. Засек у млыне для засыпання збожжа на памол. *Кош называлі, кудую сыпалі ў млыне.* Запясочча Жытк. (ТС)

ко'шка ж. Вілы для гною. *Дай кошку вырываць гной.* Грушаўка Нар.

кошу'ля ж. Вялізны кош з дзвюма ручкамі. *Наобкружвалі кошулю буракоў.* Верасніца Жытк. (ТС)

краса' ж. Пылок у жыце, пшаніцы. *Як жыто красуецца, краса вусыпаецца.* Хачэнь Жытк. (ТС)

красова'цца незак. Цвісці (пра злакавыя расліны). *Ужэ пшэніца красуецца.* Запясочча Жытк. (ТС)

красова'ць незак. Тое, што красовацца. *Шоб красовало жыто, на граблі хустку вешалі красну да шлі ў поле.* Хачэнь Жытк. (ТС)

кроп м. Агародная расліна з дробным лісцем і вострым прыемным пахам; ужываецца як прыправа да ежы. *Кроп сам сеецца на гароду.* Гурыны Маз.

кропі'ло н. Вадкасць для апырквання, атрута. *Далі некого кропіла од жукоў.* Бярэжцы Жытк. *Обмуе дошч усе кропіла на картоплях.* М. Малешава Жытк. (ТС)

кропі'ць незак. Пырскаць, апыркваць. *Рычоўцы свое картоплі кропяць.* Хачэнь Жытк. (ТС)

крук м. Вілы для сена, гною. *Сено з стога выцягваюць круком.* Верасніца Жытк.

кручо'к м. Тое, што крук. *Кручком добрэ выцягваць сено.* Пагоннае Хойн.

крыжо'ўнік м. Тое, што агрэст. *Із кустарнікаў у мяне крыжоўнік.* Дудзічы Калінк.

ку'кла ж. Звязка чэсанага ільну. Верасніца Жытк. (ТС)

кукуру'за ж. [какару'за] Тое, што кіяхі ў 2 знач. 3 кукурузы малочны суп варылі. Хойнікі. *У гэтым годзе добрая какаруза.* Буйнавічы Маз.

кулёва'ць незак. Рабіць кулі з саломы. *Я пошоў кулёваць куле.* Верасніца Жытк. (ТС)

кулі'к м. Невялікі мяшок. *Кулік мукі белой пудоў тры, то мо п'яць рублей буў.* Хачэнь Жытк. (ТС)

куль м. 1. Мяшок мукі, збожжа. *Достаў собе куль мукі.* Тураў Жытк. (ТС) 2. Сноп сена, льну. *Злажылі сена ў кулі – і дадому.* Малішаў Хойн. *Лён складалі ў кулі, а пасля сушылі.* Стралічаў Хойн.

ку'лька ж. Ручка на кассі. *Пайду прыв'яжу кульку на касу.* Жахавічы Маз. (БДС)

ку'льша ж. Рог у стоze, возе. *Не топчыса, а то кульша обваліцца.* Верасніца Жытк. *Як сено кладзеш на сані, то кульшу робіш по боках.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

ку'па ж. Вялікая бочка для зерня. *Велізная купа на оўёс була коліся.* Хачэнь Жытк. (ТС)

куро'во н. Адходы валакна пры трапанні лёну. *Траплю лён, леціць курово і койстрыца.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ку'чка ж. Тое, што бабка ў 2 знач. *Кучка – такі стог, дзе дзевяць снапоў стаяць, а дзесятым накрываецца.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ла'віца ж. Абшар (поля, сенажаці). *Бачыце, як куму, то отвалілі такую лавіцу, да такога поля!* М. Малешава Жытк. (ТС)

ла'дка ж. Пяць-шэсць жменяў нажатага жыта. *У ладцэ жмень пяць-шэсць, тады еты ладкі збіраемо і вяжэмо ў сноп. У снопу дзьве тры ладкі. Нажала ладку і несі ў сноп, а то малой сноп.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ланту'х м. Вялікі мяшок. *Цэлы лантух картохлеў насыпала.* Запясочча Жытк. (ТС)

лапа'та ж. Прылада для капання зямлі з плоскім шырокім ніжнім канцом; рыдлёўка. *Лапатай гарод капаем.* Гурыны Маз.

лапату'ха ж. Карбатае месца на астрыі касы. *Лапатух такіх на касе надзелаў, што аж гадка глядзець.* Калінін Хойн.

ла'пінка ж. Градка. *Сённі я прапалола толькі невялікую лапінку.* Грычынавічы Жытк.

ла'пка ж. Матыка з загнутымі зубамі і з кароткім дзяржаннем. У бабу ўсе ё: і мотыка, і цапка, і лапка. Тураў Жытк. (ТС)

ла'тка ж. Кавалак зямлі, надзел. *Латка ў мяне была добрая, ураджайная.* Бібікі Маз.

ле'мех м. Частка плуга, якая падразае пласт зямлі знізу і адвальвае яго. *Лемехам зямлю рэзалі.* Бібікі Маз.

лён м. Травяністая расліна сямейства лёнавых, са сцяблоў якой атрымліваюць валакно, а з сям'я – алей. *Лён усегда вырошчвалі. Патом поспэ масла робілі.* Хойнікі.

ло'бас м. Месца для захавання бульбы. *І у лобасе дзержалі бульбу, але не ў Гурынах.* Гурыны Маз.

лобу'зіна ж. Асобная націна гарбузы. Верасніца Жытк. (ТС)

лобузі'нье н. зб. Тое, што гарбузінье. *Лобузінье з гарбуза, а бадылье з картопліня.* Любавічы Жытк. (ТС)

лопату'шка ж. перан. Трактар. *Хлопці побіглы за лопатушкай.* Грушаўка Нар.

луг м. Сенажаць, пераважна заліўная, пакрытая шматгадовай травяністай расліннасцю. *Месца, дзе мы збіралі сена, у нас так і называлася – луг, сенакос, поле.* Хойнікі.

лук м. Тое, што цыбуля. *Вырошчвалі картошку, маркоўку, лук.* Кудакоў Хойн.

лучо'к м. Ручка на касі. *Прывежы на косье лучок.* Бобрыкі Петр. (БДС)

лы'сіна ж. Голае месца сярод пасеваў. *Вугібло на полі жыто, одна зостолася лысіна.* Бобрыкі Петр. (ДСЛ)

лыпо'ўка ж. Ссыпка. *Высыплем жыто ў лыпоўку.* Дзяржынск Нар.

лыча' ж. Тое, што алыча. *З лычы пяць вёдзер назнімала.* Дудзічы Калінк.

ля'да н. Расчышчанае пад пасеў месца ў лесе. *Ляда – ачышчанае ад лесу месца пад пасеў.* Гурыны Маз.

ля'мец м. Пласт гною. *Куды ты такі велікі лямец гною береш, бері меншы, а то шчэ надорвешся!* Пагост Жытк. (ТС)

майда'н м. Кавалак поля. *Добрэ тобе гаворыць – і там майдан засеяла і там.* Зімовая Буда Маз.

мак м. Расліна, насенне якой выкарыстоўваецца ў ежу. *Мак зараз ужо не росцім, а раней багата было.* Прудок Маз.

малата'рня ж. [молота'рня] Машына для абмалоту сельскагаспадарчых культур. *На малатарні збожжа малацілі.* Паселічы Хойн. *Былі такія молотарні, што мужчыны пяць чалавек круцілі там і потрошку ложылі.* Хойнікі.

малаці'лка ж. Тое, што малатарня. *У саўгасе было шмат малацілак.* Хойнікі. *На малацілкі зерне малацілі.* Міхнавічы Калінк.

малгожа’тка ж. Тое, што груша. *А мая малгожатка засыхаць пачала.* Грушаўка Нар. *Малгожатка, хунтоўка – самыя салодкія грушы.* Там жа.

малі’наўка ж. Сорт яблыні. *Во, яблык пакаштуй.* *Малінаўка, смачная.* Козенкі Маз.

малі’ны мн. Кустовая ягадная расліна, а таксама пахучая салодкая ягада гэтай расліны. *Маліны было валам, варэне варылі.* Веляцін Хойн.

манці’ла ж. Тое, што мянташка. *У мене саўсім сцёрлася манціла, нема чым косу патачыць.* М. Аўцюкі Калінк.

мар’я’нка ж. 10 снапоў. *Мар’янкi по загону ставілі ў шар.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

мато’к м. Сем’янікі каноплі. *Восенню рвуць мат, у матках семя.* Пагоннае Хойн.

маты’ка ж. [моты’ка] [маты’га] Ручная земляробчая прылада для рыхлення глебы, акучвання бульбы, буракоў. *Матыкай палолі ўсё: од кортоплі до морквы.* Загорыны Маз. *Така моя тупа мотыка, як доўбня.* Запасочча Жытк. (ТС) *Ну, я матыгай усё дзелаю.* Кацуры Калінк.

мач м. Сельскагаспадарчая прылада ў выглядзе доўгай палкі з зубамі на канцы для пераносу сена, саломы. *Мачом гной растрэсалі на полі.* Бабры Маз.

медзве’дзікі мн. Дзікія маліны. *Раслі ў нас медзведзікі, то ягады як маліны.* Міхнавічы Калінк.

мента’ць незак. Мянташыць. *Ментушка – така дошчэчка, шо ментаюць косу.* Запасочча Жытк. (ТС)

ме’нціць незак. Тое, што мента’ць. *Брухсом косу менцяць.* Запасочча Жытк. (ТС)

ме’сячка ж. Гатунак бульбы. *Месячка яна такая доўганька, разварыста.* Аравічы Хойн.

мех м. Мяшок. *Прыв’ёз тры мехіх пшэніцы, несёхце да кормёхце куры.* Дварэц Жытк. (ТС)

мі’та ж. Капец бульбы. *Прыкрыеш нанач міту соломой.* Зімовая Буда Маз.

млі’во н. Змолатае збожжа, прадукт памолу; мліва. *Ужэ мне этэ мліво надоело – цегай этые мешкі самому.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

млін м. Млын. *На Рыччы млін такій, шо робіць муку белу-белу – путлёванку.* Тураў Жытк. (ТС)

молоці’ць незак. Выкалочваць, выбіваць зерне з каласоў цапамі. *Было гумно, у гумне молоцілі, молоцілі цэпам.* Віць Хойн.

молоцьба' ж. Час, пара, калі малоцяць; малацьба. *Ужэ начынаецца молоцьба.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

мо'рганка ж. Гатунак бульбы. *Посадзіў картоплю морганку, дак ёе ўжэ капаць можна, ёна скоро спее.* Бобрыкі Петр. (БДС)

мо'ркава ж. [марко'в] [морко'ў] [мо'ркаў] [марко'ўка] Агародная расліна сладкаватага смаку, звычайна аранжавага колеру, карняплод, які ідзе ў ежу. *Морквы граду засаджваем.* Гурыны Маз. *Марков і людзі, і скаціна едуць.* Бібікі Маз. *Вона пошла на моркоў.* Запясочча Жытк. (ТС) *Вырошчвалі картошку, маркоўку, лук.* Кудакі Хойн. *Трэба ж моркаў паразрываць.* Дудзічы Калінк.

моркове'нье н., зб. Націнне морквы. *Корова не есць морковенья.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

мучні'стая раса' Захворванне агуркоў. *Па агурках пашла мучністая раса.* Пудакі Хойн.

мяжа' ж. Паласа зямлі, якая падзяляе два суседнія надзелы. *Мяжа бацвіннем парасла.* Прудок Маз.

мякі'на ж. Адходы, якія застаюцца пасля абмалоту і ачысткі зерневых, бабовых культур і лёну. *Ад зярна заўсёды мякіна аставалася.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

мя'ла н. Тое, што церніца. *Мяла круціцца, лён мне.* Хачэнь Жытк.

мянта'шка ж. [менту'шка] [мента'тка] [мента'чка] [манта'чка] [мяльта'шка] Наждачная лапатка, якой востраць косы. *Пойдзеш касіць, вазьмі з сабой мянташку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Ментушка – така дошчэчка, што ментаюць косу.* Запясочча Жытк. (ТС) *Каму ментаць, то ёсць астрыць касу, для этага і нада ментачка.* В.Зімовішча Маз. *Зручна было ментаткай касу кляпаць.* Міхнавічы Калінк. *Мантачкай касу войстраць.* Грушаўка Нар. *Вазьмі мяльташку і навастры маю касу.* Запясочча Жытк.

набалда'шнік м. Частка ручной драўлянай прылады для малацьбы збожжа. *Гэта зараз малоцяць камбайнам, а раней – набалдашнікам.* Гурцэвічы Калінк.

наво'з м. Тое, што гной. *Навозом угнойвалі, і залусы былі, пом'ёт.* Хойнікі. *Пад кожны кусток навоз насыпалі.* Гарбавічы Калінк.

надзе'л м. Зямельны ўчастак, які выдаваўся дадаткова для пасадкі сельскагаспадарчых культур. *Мала табе гарода, бяры яшчэ надзел.* Гурыны Маз.

наліва'шка ж. Папяроўка, белы наліў (сорт яблыкаў). Бярэжцы Жытк. (ТС)

налі'ў м. Наліванне (пра збожжа). *Наліў хорошы, урэм'е не жаркае.* М. Малешава Жытк. (ТС)

наліўны' *прым.* Наліўны, сакавіты. *Гэто наліўныя яблука, до спаса ўжэ поспеюць.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

напро'ст *прysl.* Не звязваючы ў снапы. *Росцілалі жыто напрост і сушылі.* Запясочча Жытк. (ТС)

насе'нка *ж.* Насенная бульба. *Насенку адкідаймаця аддзельна ў мяшок.* М. Аўцюкі Калінк.

насенне *н.* Зярняты раслін, прызначаныя для пасеву. *Нада, каб насенне добрэ было.* Гарбавічы Калінк.

насе'нны *прым.* Прызначаны на насенне. *Насенные картоплі ў копцэ загрэбалі.* Пагост Жытк. (ТС)

настра'мок *м.* Невялікі воз сена (200-400 кг). *Шчо я там наклаў, онно настрамок!* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

насыпны' *прым.* Δ **Насыпна бочка.** Бочка для сыпкіх рэчываў. *Насыпные бочкі робілі з асіны на зерно, на сем'е, на муку, на жолудзь.* М Малешава Жытк. (ТС)

наці'на *ж.* [націнне] *н., зб.* Сцяблы агародніны. *Пескі, то націна ў картоплях спала од жары.* Пагост Жытк. (ТС) *Націнне маку не повурывай.* Пагост Жытк. (ТС)

нашука'ць *зак.* Навыкопваць бульбы, не вырываючы націння. *Нашукала картопляў, не вырывала каранёў.* Верасніца Жытк.

недо'бірок *м.* 1. Недабраная частка стога. *Не забралі ўсе сено, а там остаўса недобірок возы два.* Верасніца Жытк. (ТС) 2. Рэшткі сена ад забранага стога. *Поехалі по сено, а там одны недобіркi.* Запясочча Жытк. (ТС)

недосе'ў *м.* Незасеяны ўчастак у полі, агрэх пры сяўбе. *Недосеў серэд поля, то косцерэва поросла.* Хачэнь Жытк. (ТС)

не'кось *ж.* Участак сенакосу, непрыдатны для касьбы. *На градах то покосілі, а ў логах некось, вода стояла.* Пагост Жытк. (ТС)

недого'ніца *ж.* Недаразвітае зерне ў коласе. *Бувае там эта недогоніца, дзе шчо не поспело.* Скажэм, там я посеяў, то только одна недогоніца, а хорошего нема нічога. *Старажоўцы* Жытк. (ТС)

новіна' *ж.* [но'віна] Новаўзараенае поле. *На новіне' жыто добрэ поросло.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *На но'віне поросце добрый лён.* Бобрыкі Петр. (БДС)

норы'ца *ж.* Пашкоджанне ў бульбе. *От добрые картоплі, але ўсе норыцоватые, норыца ў іх е.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

нос *м.* Востры канец бульбы, на якім размешчаны вочкі. *У картоплі на носу много вочэк, будзе картопля ядрэна.* Бобрыкі Петр. (БДС)

носі'лкі *мн.* Прыстасаванне для пераноскі грузаў: ураджаю, гною, сена і пад. *Трымаў носілки, ды пайшлі да гумна.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

оббіва'ць *незак.* Выбіваць зерне з каласоў, удараючы сноп аб што-н. *Серпамі жалі, а потым ставілі бочку і аб бочку оббівалі.* Слобожанка Хойн.

обдзі'ркі *мн.* Адыходы пры часанні льну. М. Малешава Жытк. (ТС)

обзасе'яць *зак.* Пазасяваць. *Організоваў колхоз і з гэтымі дзецьмі поле обзасеяў.* Буразі Жытк. (ТС)

облу'к *м.* Вонкавы абвод асновы ў самаробнай баране. *Облук у бороне з лозы.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

обора'ць *зак.* Акучыць. *Оборалі вашыя картоплі свое? – Не-е!* Тураў Жытк. (ТС)

огрэ'баць *незак.* Абкопваць. *Картоплі огрэбаюць матыкою.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

одзёнок *м.* Тое, што адзёнка. *Усёго грудка захопостопілі одзёнкамі і не прыбралі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

оза'дкі *мн.* Някаснае дробнае зерне. *Побітэ, порчане зерно, то і е озадкі.* Верасніца Жытк. (ТС)

озі'міна *ж.* Азімае збожа. *Озіміну ужэ посеялі.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

около'т *м.* Зерне, вымалачанае са снапоў уручную. *Первый сорт зерна на сеўбу называюць околот.* Дварэц Жытк. (ТС)

ора'ць *незак.* Апрацоўваць зямлю плугам. *Глебу мы оралі, а потым барановалі.* Кудakoў Хойн.

отва'л *м.* Частка плуга; адвал. *Отвал – это така штука, што землю отвальвае.* Прудок Маз.

паве'сма *ж.* Пасма ў 10 жмень. *У павесмах сямена нямашака, а толькі прадзіва.* Аравічы Хойн.

пагно'й *м.* [погно'й] Угноеная зямля. *Там, дзе пагной, большая бульба расце.* М.Аўцюкі Калінк. *Посеелі на погноі пшэніцу.* Старажоўцы Жытк.

па'данак *м.* Апалы плод з дрэва. *Прошлы год што паданкаў ужо ў мяне было, не спраўлялася й сушыць.* Гурыны Моз.

падо'рванне *н.* Спосаб выкапвання бульбы, пры якім зямлю з дапамогай плуга пераварочваюць на адзін бок разам з бульбай. *Падорванне лепш, чым лапатай капаць.* Гурыны Маз.

падрэ'зка *ж.* Тое, што касарка. *У сваім агародзе я працую падрэзкай.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

падсява'ха *ж.* Рабочая, якая займалася пасевам ці зборам ураджаю. *Шмат падсявах у полі вясной.* Міхнавічы Калінк.

падыма'ць *незак.* Падбіраць лён. *Падымаць лён усёй сям'ёй выходзім.* М. Аўцюкі Калінк.

паза'дкі *мн.* Тое, што полова. *З комбайна ляцелі пазадкі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

паза'дзе *н.* Адыходы, атрыманыя ад апрацоўкі сельскагаспадарчых культур. *Ва врэмя апрацоўкі пазаддзе складвалі вон у тую частку двара.* Міхнавічы Калінк.

пако'пішча *н.* Месца, дзе стаяла капа. *Трэ ісці падгрэбаць пакопішча. Сходзім на пакопішча, там шчэ сена трохі е.* Бялёў Жытк.

пако'с *м.* Месца касьбы. *На пакосе заўсёды добра пахне: свежымі травамі ды сухімі.* Гарбавічы Калінк.

паліса'днік *м.* Участак зямлі каля хаты для вырошчвання розных культур, кветак. *У палісадніку толькі кветкі саджу.* Слабада Маз.

пало'ва *ж.* [поло'ва] Рэшткі, якія застаюцца пры абмалоце збожжа і ачыстцы зерня; мякіна. *Палова застаецца пасля апрацоўкі зерня.* Малешаў Хойн. *Была полова як адыход.* Віць Хойн.

пало'ска *ж.* Дадатковы зямельны надзел, дадзены на часовае карыстанне. *Далі палоску на бульбу сотак на дзесяць.* Пудакоў Хойн.

памідо'р *м.* Аднагадовая расліна з чырвонымі або жоўтымі пладамі, а таксама плод гэтай расліны. *З памідораў дзелалі разныя салаты.* Слабажанка Хойн.

пане'нка *ж.* Гатунак яблыкаў. Дварэц Жытк. (ТС)

па'нна *ж.* Гатунак ігруш. *Панна смашная груша.* Прудок Калінк. *Ох і ўродыла цэй год паннаў багата, аж галлё гнецца. Як будзеш нэсты панны, усе ў хаду забяруць.* Грушаўка Нар.

папа'р *м.* Pole, пакінутае на адно лета незасеяным. *Пасвіць жывёлу на папары.* Міхнавічы Калінк.

папу'рськаць *зак.* Апырськаць сад ад насякомых-шкоднікаў. *Му сёння яблыні ўсе попурьскалі.* Бялёў Жытк.

папяро'ўка *ж.* Гатунак яблыкаў. *Папяроўкі ў нашым садзе вельмі багата.* Грушаўка Нар.

па'рка *ж.* Дваіны колас, спарыш. *Калі два каласы, то парка.* Пагост Жытк.

па'рына *ж.* Папар. М.Малешава Жытк. (ТС)

па'рыніна *ж.* [па'роніна] Тое, што па'рына. *Калі ў парыніну пусціць поле, то яно лепш родзіць.* Пагост Жытк. *Вувез гной пароніну і буду жыто сеець.* Бобрыкі Петр. (БДС)

парэ'чка *ж.* [пярэ'чкі] *мн.* Кустова-ягадная расліна і ягады гэтай расліны. *У гародзе ў мяне і парэчка е.* Рудня Калінк. *Ох і смашны кампот з парэчак.* Дудзічы Калінк.

па'сахлі *мн.* Пустыя каноплі. *Уперад пасахлі растуць, а потым каноплі.* Махнавічы Маз.

паста'ць *ж.* Загон, паласа жыта. *Раней кожны калгаснік сеяў на сваім агародзе пастаць.* Навасёлкі Петр.

пасце'ль ж. Снапы, расцеленыя на таку для абмалоту. *Я ўжэ одну пасцель обмолоціў.* Бобрыкі Петр. (БДС)

па'ўзіны мн. Апоўзіны на стоze. *На стога трэба паўзіны прыкласці, шоб вецёр не разнёс сено.* Запясочча Жытк. (ТС)

пах м. Тое, што пахата. *Пах рабілі перад пасяўнай.* Міхнавічы Калінк.

па'хар м. Тое, што араты. *Пахар увесь агарод спахаў.* Пудакоў Хойн.

па'хата ж. Апрацоўка зямлі плугам. *Адразу пасля збору ўраджаю пачыналася пахата.* Веляцін Хойн.

па'хоць ж. Ворная зямля. *Колькі у ёго сенокосу, колькі пахоті!* Старажоўцы Жытк.

па'ша ж. Трава на папасе. *На попасі на том пашы цепер!* Зпясочча Жытк. *Корові сена давалі, а пашы не давалі.* Дварэц Жытк. (ТС)

пашня' ж. Збожжа. *Пашня – і ярэ і озімэ.* Запясочча Жытк. (ТС)

па'шня ж. Узаранае поле; ралля. *Месца, дзе сеялі, называлася пашня.* Слабажанка Хойн.

пелю'тка ж. Тое, што апалоўка. *Пелютку гарбузы зварыла.* Дварэц Жытк. (ТС)

пе'пенка ж. Пепінка (сорт яблыкаў). *Натрусі госцям пепенек.* Верасніца Жытк. (ТС)

пераве'сла н. [перамясло'] [перэ'весла] [перэ'весло] Саламяны жгут для звязвання збажыны ў сноп. *Пацяні перавесла.* Міхнавічы Калінк. *Перамясло круціш і кладзеш жменькамі. а потым звязваеш.* М.Аўцюкі Калінк. *Я ўжэ і перэвесла поробіла.* Верасніца Жытк. *На ярыну робілі перэвесла.* Хачэнь Жытк. *Перэвесло круцяць да в'язуць лён.* Запясочча Жытк. (ТС)

перагно'й м. Частка глебы, якая ўтварылася з рэштак згніўных жывёльных і раслінных арганізмаў. *Перагной кідаюць вясной.* Стралічаў Хойн.

перапа'шка ж. Тое, што пахата. *Апрацоўка зямлі называлася пахата, но ў асноўным перапашка.* Паселічы Хойн.

пе'р'е зб. Пер'е цыбулі. *То шчо, вона пер'е ела?* Хачэнь Жытк. (ТС)

пе'рнік м. Скрутачак з п'яра цыбулі. *Дзеці коліся робілі пернікі с цыбулі.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перы'на ж. Адна сцябліна зялёнай цыбулі. *Ідзі нарві перын цыбулі.* М.Аўцюкі Калінк.

перэ'бер м. Пласт сена. *От набраў перэбер, чуць пудняў на копу.* Бобрыкі Петр. (БДС)

перэбіва'нье н. Каласы, саломка, што змяталі з вымалачанага зерня. *Перэбіванье білі поціхоньку.* Хачэнь Жытк. (ТС)

перэбіва'ць *незак.* Абабіваць яшчэ раз. *Б'е лён, да толькі ёго трошчыць, то перэбіваю.* Пагост Жытк. (ТС)

перэле'жаны *прым.* Пералежаны, пакінуты пад папар (пра поле). М.Малешава Жытк. (ТС)

перэлежа'ць *зак.* Сапсавацца пры вылежванні. *Перэлежалі яблука, трухлыя зробіліся.* Пагост Жытк. (ТС)

перэора'ць *зак.* да *перэорваць.* *Ужэ перэораў картоплінье.* Сямурадцы Жытк.

перэо'рваць *незак.* Пераворваць. *Межы не перэорвай, не тронь ее.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перэпа'рыцца *зак.* Перапрэць. *На зіму оруць, шоб перэпарылося корэнье.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перэсека'ць *незак.* Апрацоўваць матыкай (буракі, бульбу), ссякаць зелле. *Ходзець перэсеком картоплі.* Хачэнь Жытк.

перэцвісці' *зак.* Адцвісці. *Перэцвілі белы наліў, антоноўка да град повубіваў.* Дварэц Жытк. (ТС)

песко'ўка *ж.* Сорт яблыкаў. *Наша пескоўка вельмі зародзіла, аж голье гнецца.* М.Малешава Жытк. (ТС)

п'ета' *ж.* Пятка ў касе. Пагост Жытк. (ТС)

петро'ўка *ж.* Белы наліў (сорт яблыкаў). *Петроўкі – такія кісловатыя яблука да вельмі раннія.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пецерня' *ж.* Пяцьдэсят снапоў. Запясочча Жытк. (ТС)

піхаўе' *н.* Чаранок у лапаце. *Зламалась піхаўе ў заступі.* Руда Хойн. (БДС)

план *м.* Дальняя частка агарода ў вёсцы. *На плане садзімо маленька бульбы.* Гурыны Маз.

пласкуны *мн.* [пло'скуні] [пласкуня'] *ж.* Мужскія калівы канпель, а таксама валакно, якое атрымліваецца з іх. *Пласкуны рвуць, а потым расцілаюць. А можна яшчэ і мачыць.* Калінін Хойн. *Два снапы плоскунь стаялі каля агарожы?* Пагоннае Хойн. *Пласкуню збіраем мы ў аўгусце.* Аравічы Хойн.

пласт *м.* Пласт (сена). *Пласт на вілы, а рукамі бярэш, то абэрэмок.* Сямігосцічы Жытк.

пла'ха *ж.* Шырокі кавалак поля (сала і інш). *Загон, то вузкі, а лахі шырозыя!* М.Малешава Жытк. (ТС)

пле'со *н.* Шырокае месца на лузе, полі. *Плесо.* Дварэц Жытк. (ТС)

плі'тка *ж.* Качан. *Дзве пліткі капусты хваціць на боршч.* Ляскавічы Хойн.

плі'цье *н., зб.* [плы'цье] Ссохлыя лусты зямлі. *Пліцье біці пойду на соткі.* Сямурадцы Жытк. *Зоралі города – одно пліцье!* Рыдча Жытк. (ТС)

пле'цень ж. Тое, што плецёнка. *Сплеці ў плецень цыбулю, шчоб вона не гніла.* Сямурадцы Жытк.

плецёнка ж. Вязка. *Поплела ў плецёнкі цыбулю.* Старажоўцы Жытк.

пло'скуні мн. Маніцы. *Постронкі вілі с пенькі, а плоскуні ішлі на прадзіво, бо воны мекчэйшыя.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

плуг м. Сельскагаспадарчая прылада з шырокім металічным лемяшом і адвалам для ворыва. *Плуг рабілі заўсёды залезны, ім зямлю аралі.* Гурыны Маз. *Плугі былі, што коня ў іх запрагалі.* Хойнікі. *Покінуў у плузі коні.* М.Малешава Жытк. (ТС)

плуга'р м. Тое, што аратай. *Плугар – той, хто за плугам ходзіць.* Стрэлічава Хойн.

плугаўшчы'к м. Тое, што аратай. *Соткі арэ плугаўшчык.* Дарашэвічы Петр.

плюшча'к м. Пустое насенне, зярнятка ў коласе. *У гарбузах е таке хорошэ сем'е, а тэ пустэе, то плюшчаке.* Запясочча Жытк. (ТС)

пляцёнка ж. 1. Звязка цыбулі. *У мяне на пеццы добрая пляцёнка цыбулі вісіць.* Бялёў Жытк. 2. Плецены кош. *Пляценку ўзяў, будзе ў чым рыбу дадому несці.* Казялужжа Хойн.

поботня'ж. Бакавая вяроўка ва ўвязаным возе сена. *Поботнею обцягвалі, сено шоб не рострушваласо.* М.малешава Жытк. (ТС)

по'вод м. Паўзучая сцябліна ў гарбузах, гурках. *Посадзілі гарбузы, поводы е, а гарбуз немашэка.* Пагост Жытк. (ТС) *Коліся казалі, шчо усе трэба было с понедзелка робіць, огородніну сеяць ці шчо, шчоб на ўвесь повод росло.* Хачэнь Жытк. (ТС) *На поводах у гурках завезі богато, будзе богато гуркоў.* Бобрыкі Петр. (БДС)

пограні'цца зак. Падзяліцца на грады. *Пограніліся картоплі, гранкі відно.* Дварэц Жытк. (ТС)

погрэба'шка ж. Тое, што матыка. *Ты б погрэбашку сханіў і вуцеў бу его.* Бобрыкі Петр. (БДС)

под м. 1. Памост пад стог немалочанага збожжа. *Под робілі – чотыры стоўны і чэрэтом засцілаюць, ігліцы вешаюць уніз, шчоб мушы не залазілі, і з бляхі талеркі, і вонэ стоіць много год.* Бярэжцы Жытк. (ТС) 2. Месца, дзе стаялі стагі. *За Сьвігаю булі нашыя поды.* Пагост Жытк. (ТС) 3. Насціл пад стог сена. *Пода робілі іс хворосту под стог.* Запясочча Жытк. (ТС)

подлейча'ць зак. Падгледзець, падкапаць. *Подлейчала одного кораня, шчэ малыя картоплі.* М.Малешава Жытк. (ТС)

по'дмурож м. Мяккая лугавая трава. *Осоку легчэй, чэм мурог ці подмурож косіць.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

подру'чай м. Ахапак сена, які можна ўзяць пад руку. *Озмі подручай корові – ужэ вона наеласа, така добра трава.* М. Малешава Жытк. (ТС)

подтра'ўны прым. Для касьбы травы (пра касу). *Коса подтраўна.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

пожаро'ўка ж. Трава на выгаралых участках. *Хачэнь* Жытк. (ТС)

пожа'ць зак. Пажаць, зжаць. *Чому етые людзі жыто свое не пожали?* Запясочча Жытк. (ТС)

по'жня ж. 1. Іржышча, зжатае або скошанае поле. *Шчо, не можэш прыгнуцца, шо пожня ў тебе поўметра?* Старажоўцы Жытк. *Узораў пожню.* М. Малешава Жытк. *Ячна пожня.* Верасніца Жытк. (ТС) 2. Іржэўнік; салома, скошаная на іржышчы. *На подсеёл пожню прыўёз.* Хачэнь Жытк.

поза'док м. Дробныя каласкі, саломка, якія застаюцца пры арфаванні збожжа. *Позадок отгрэбі.* Сямурадцы Жытк. *Позадкі ложыліся коло мекіны.* Хачэнь Жытк. (ТС)

поколосі'цца зак. Пакаласіцца, выпусціць колас. *Покуль пшэніца высыплецца, поколосіцца, а там мошкі нема.* М. Малешава Жытк. (ТС)

поко'с м. Скошаная сенажаць. *Сено лежыць на покосе.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

покосі'ць зак. Пакасіць, скасіць. *Проваліцца этому ціпцу – не можно покосіць.* Запясочча Жытк. (ТС)

по'ле н. 1. Засеяны або падрыхтаваны да пасеву ўчастак зямлі. *Поле жытам засеялі.* Бабры Маз. *На полі расцілі грэчку.* Дудзічы Калінк. 2. Тое, што сенакос. *Месца, дзе мы збіралі сена, у нас так і называлося – луг, сенакос, поле.* Хойнікі.

поле'гліца ж. Палеглае збожжа, лён і інш. культуры. *Полегліца, то й лёну мало намолоцілі.* Дварэц Жытк. (ТС)

поле'ток м. Палетак, частка поля або сенажаці. *А за долиною зноў полеток поля.* Верасніца Жытк. (ТС)

полі'ца ж. Тое, што отвал. *Нового плуга трэба оборваць так, коб поліца обораласа, була слізка і блісуча.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Соха мае поліцу дзерэўяну, два сошнікі, дзве оглоблі.* Там жа.

полотно'н. Шырокая частка касы. Бярэжцы Жытк. (ТС)

поло'ць зак. Палоць. *Не полець картоплі, я сама вуполю.* Хачэнь Жытк. (ТС)

поме'жнік м. Сусед па палетку, сенажаці. *Воны помежнікі, разом іх сеножаці.* Дварэц Жытк. (ТС)

поме'тнік м. Апоўзіны, якія кладуцца наверх стога. *Лозы на под нарубаў і на пометнік.* Дварэц Жытк. (ТС) *Пометнік – веткі з лозы з'язаныя на стога, а шчо отрубаюць – то ўніз.* Там жа. (ТС)

пом'ёт м. Кал, экскрэменты жывёлы, якія выкарыстоўваюцца як угнаенне. *Навозом угнойвалі, і залусы былі, пом'ёт.* Хойнікі.

поо'раты дзеепрым. Перавораны. *Пооратэ поле.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

попа'с м. Папас. *У нас жыць да жыць, кругом вода, попас, лес.* Хачэнь Жытк. (ТС) *Попасу было, сенакосу!* М.Малешава Жытк. (ТС)

по'плаў м. Нізкае месца; заліўны луг. *Косім часта траву зелёненьку на поплаве.* Гурыны Маз.

поруні'цца зак. Зарунець, зазелянець. *Ужэ порунілосо на полі.* М.Малешава Жытк. (ТС)

поса'д м. Рад снапоў, пакладзены на ток для абмалоту. *Снопу ложылі одзін к одному насустрэч, это і е посад, да попоб'е!* М.Малешава Жытк. (ТС)

посаджа'ць зак. Пасадзіць, насадзіць. *Кажуць, ек похмаркі, трэба посаджаць гарбузы.* Верасніца Жытк. (ТС) *Прынесла тых яблоней, да густо посаджала.* Дварэц Жытк. (ТС)

посапа'ць зак. Апрацаваць матыкай. *Му посапалі картоплі.* Бярэжцы Жытк.

посе'ў м. Засеянае поле, пасеў. *Не ходзі по посеvu.* Рычоў Жытк.

посе'яць зак. Пасеяць. *Як будзе жыцца, то посеem траву.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

после'д м. Тое, што позадок. *Збожжа штось было дрэнна, многа последу асталоса.* Дарашэвічы Петр.

после'дкі мн. Тое, што позадок. *Колі жыто веюць, то последкі падаюць, дзе хазяін седзіць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

по'тра ж. [пу'тра] Пацёртае сена, салома. *Потра по ўсёй дарозі. Сено перасохло і багата потры насыпалоса.* Дарашэвічы Петр. *Набрала путры, будзе чым свінні корміць.* Аравічы Хойн.

поўплу'жэк м. Невялікі плужок. *Поўплужэк е вужэйшы, чым плуг.* М.Малешава Жытк. (ТС)

поўсхо'дзіць зак. Паўзыходзіць. *Ек бачыш поўсходзяць картоплі.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

поўяза'ць зак. Павязаць. *Вужала траву да ў снопу поўязала.* М.Малешава Жытк. (ТС)

похрысці'ць зак. Пабаранаваць удоўж і ўпоперак. *Похрысціў бороною, шоб галь не позбірала пшэніцу.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

по'церэб м. Сенажаць, ачышчаная ад зараснікаў. *Цяпер на поцерэбах багато людзей.* Тураў Жытк.

праві'ца ж. Прамая салома. *Правіца – то солома не побіта.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

пра'льнік м. Плоскі драўляны брусок з ручкай для апрацоўкі льну. *Пакладзі пральнік каля хаты.* Сырод Калінк.

пра'нік м. Тое, што пральнік. *Лён сеялі, а патам яго выбіралі, выбівалі пранікам, такім вот дзерав'яным, як бельё б'юць, з ручкамі.* Каменка Маз.

проора'ць зак. 1. Правесці час, аручы. *Два дне проораў на том полі.* Пагост Жытк. (ТС) 2. Паараць. *Проораў трохі – і прыстае конь, бо поле, ек ток.* Пагост Жытк. (ТС) 3. Узараць мелка. *Ето не ўзораў, а проораў, бо ўзяў мелко, перэворвацімеш.* Пагост Жытк. (ТС)

прополо'ць зак. Прапалоць. *Лён прополяць, шоб не было зелья.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пророшчва'ць незак. Прарошчваць. *Трэба прарошчваць насен'е.* Верасніца Жытк. (ТС)

проса'рня ж. Месца, дзе рабілі прасяныя крупы. *Просарні просо тоўклі.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

про'са н. [про'со] Злакавая расліна, з зерня якой атрымліваюцца крупы. *Проса добрае ўрадзіла сёлета.* Бібікі Маз. *Просарні просо тоўклі.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

просені'ца ж. [прося'нка] 1. Прасяная саломка. Тураў Жытк. (ТС) *Просянку коровам давалі.* М.Малешава Жытк. (ТС) 2. Прасяная мякіна. Дварэц Жытк. (ТС)

просе'ў м. Агрэх пры сяўбе. Пагост Жытк. (ТС)

просцёл м. Выжатае месца гароду і інш. *Горох жнуць і на просцёл кладуць жменькі радком, коб ён сох на просцёлі.* Бобрыкі Петр. (БДС)

прыголо'вач м. Канец агарода, сядзібы. *Трэба будзе у прыголовачы отгородзіцца от Цішка.* Тураў Жытк. (ТС) *Прыголовач – это дзе коні заворачваюцца, як орэш.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

прыму'лок м. Ручка на касі, лучок. Запясочча Жытк. (ТС)

прыю'рваць незак. Заворваць. *Гной прыорваеш плугом навек.* М.Малешава Жытк. (ТС)

прыты'ка ж. Калок, якім прытыкаюць пласты сена ў капе або возе, каб не зрывала ветрам. *Прытыкоў на копы насечы!* М.Малешава Жытк. (ТС)

пры'хлюн м. Пакаты схіл верха ў стозе. *Прыхлюн.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

прыцежа'нка ж. Невялікі воз сена. *Прыцежанку прыўёз одзін раз вушэй драбцоў.* М.Малешава Жытк. (ТС)

прычында'ліі мн. іран. Сукупнасць усіх сельскагаспадарчых прылад працы. *І ўсе гэтыя прычындаліі ў мяне ёсць.* Слабада Маз.

пу'га ж. Адростак агурка, гарбуза. *Гуркі толькі пугі пусцілі, а лісцяў няма.* Даманавічы Калін.

пужа'йло *н.* Чучала для адпужвання птушак у агародах, садах. *Сярод проса стаяло пужайло.* Вуглы Нар.

пужы'на *ж.* Пустое зерне (проса, канпель). *Вуп'юць вороб'е усе на свеці, одна пужына остаецца.* М. Малешава Жытк. (ТС)

пузыро'к *м.* Агуркі. *На маёй націне пузыркі ўжо з'явіліся.* Казялужжа Хойн.

пук *м.* Пук (ільну, канпель, чароту, лазы і інш.). *Коноплі ў пукі ўяжом.* Запясочча Жытк. (ТС)

пу'лька *ж.* Невялікая дуга з дрэва, якая выкарыстоўваецца для таго, каб зручней трымаць касу. *Пулька – то, што дзержыцца рукой, прыдзелана к касе.* В.Зімовішча Маз.

пу'ндэль [пу'ндзель] *м.* Звязка льну. *Коб петнанцаць ладок, а ў ладцы по дзве жмені того лёну, то добры будзе пундэль.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Побіла, потрэпала да разам колько трэпок звязала – пундэль е.* Пагост Жытк. (ТС)

пупо'нчык *м.* Тое, што пузырок. *Во зараз ужо ё пупончыкі на градках.* Казялужжа Хойн.

пуставо'е *ў знач. наз.* Неапрацаванае, незасеянае поле. *На пуставое ў гэтым годзе больш зямлі адвялі.* Глінішчы Хойн.

пу'таль *м.* Машыня для пытлявання. *Запусці гэтае зерне ў путаль.* Бялёў Жытк.

путлёванка *ж.* Пытляванка. *На Рыччы млін такій, шо робіць муку путлёванку.* Тураў Жытк. (ТС)

путлёўка *ж.* Пытляванка. *Цепер у нас млін і на просты помол і на путлёўку.* Запясочча Жытк. (ТС)

путля'р *м.* Работнік, які пытлюе муку. *Путляр з мельніком пошлі на мельніцу.* Бялёў Жытк.

пуці'нка *ж.* Сорт яблыкаў. *Пуцінка – то позні сорт.* Каменка Маз.

пшані'чнішчэ, пшэні'шнішча *н.* Поле, дзе расла пшаніца. *На пшанічнішчы лён добрэ росце.* Верасніца Жытк. (ТС) *Пшэнішнішча.* Верасніца Жытк. (ТС) *На пшанічнішчы лён добрэ росце.* Верасніца Жытк.

пшані'ца *ж.* [пшыні'ца] Хлебны злак, а таксама зерне яго, якое ідзе на выраб белай мукі. *Когда-то коноплю сеялі, пшаніцу, ячмень.* Глінішча Хойн. *Пшыніцы і ічас многа.* Гурыны Маз.

пшоно' *н.* Прасяныя крупы. *А пшоно ж сыпалі, як прыварок.* Пагост Жытк. (ТС) *А пшоно аднэ у аднэ, хоць у голку ніжы!* Верасніца Жытк. (ТС)

пя'ло *н.* Планка ў баране, у якую ўбіваюць зубы. *У баране е пяло, у пяло набіваюць зубу.* Бобрыкі Петр. (БДС)

пясча'нка *ж.* Неўрадлівая пясчаная глеба. *На пясчанцы нічога не хочэ росці.* М.Аўцюкі Калінк.

рабені'ца ж. Сорт вялікіх груш. *Рабеніца – дулі лоўкіе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

рагу'лькі мн. Тое, што граблі. *Зноў свое рагулькі поломала.* Сялюцічы Петр.

рад м. Пракос. *Далі палосу можа дзесяць радоў.* Пагоннае Хойн.

радо'к м. Радок пасаджанай гародніны. *Пасаджу я радкі тры цыбулі.* Хачэнь Жытк. (ТС)

размо'льшчык м. Рабочы, які перапрацоўвае зерне на муку. *Размольшчыку было трудна работаць.* Юравічы Калінк.

разрыва'ць незак. Прарэджваць густа пасаджаныя расліны. *Разрываем усякую расліну, якая густая, і перасаджваем.* Аравічы Хойн.

ра'кавы: ра'кавая картопля. Сорт бульбы. *Ракавая картопля была як яечня жоўтая, але яна шчарвела, дык звялі цвяточкі.* М.Аўцюкі Калінк.

ра'ло н. Адгалінаванне, пасынак (у дрэве і інш.). *Сыры дуб і на ём дзве рале.* Пагост Жытк. (ТС) *Вот ужэ пошлі рала на помідорах.* М.Малешава Жытк. (ТС) **Δ На рала (пойці, розбіца).** Пра разгалінаванне, кушчэнне. Вона кажэ – просо шчэ пойдзе на рала, а я кажу – перэором. Дварэц Жытк. (ТС) **На дзве (тры і інш.) ралі (ралы).** **У два (тры) сукі, адгалінаванні.** *На дзве ралі берэза росла.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *У мене дзічка на гумне на тры ралі.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

раля'сты прым. Кусцісты, шматпарасткавы. *Ролястэ просо.* Дварэц Жытк. (ТС)

ранноспе'лка ж. Скараспелка. *У ранноспелкі доўгіе картоплі да чырвоныя.* Дварэц Жытк. (ТС)

рапс м. Алейная і кармовая травяністая расліна. *У нашай дзярэўні для скаціны заготовілі рапс.* Міхнавічы Калінк.

расо'ха ж. Частка сахі, якой аралі зямлю. *От саха, расоха землю адвальвае.* Рудня Калінк.

ра'тар м. [рата'й] Тое, што аратай. *Кожную вясну ратары на поле выходзілі.* Міхнавічы Калінк. *Ратай гораў соткі конем.* Хачэнь Жытк. Той, хто акучвае бульбу. Запасочча Жытк. (ТС)

раўча'к м. Тое, што розорка. *За хатай у мяне раўчакі з бульбай.* Міхнавічы Калінк.

рахлі'ско н. Тронак у вілах. *Трэбо рахліско зрабіць ново, бо ето дужа цяжко.* Гогалеў Калінк.

ржэй м. Масляністая расліна. *Вырошчвалі ржэй, таўклі і поснэ масло.* Веляцін Хойн.

рове'ц м. Выкапаная канаўка. *Кідаем картоплі ў ровец.* Верасніца Жытк.

рог м. 1. Вузкі канец сенажаці. *Рога не покіне на полі комбайн.* Дварэц Жытк. (ТС) 2. Вугал у стоze. *Цепер стога кладуць на чотыры рогі.* Запясочча Жытк. (ТС) 3. Спарыння, сажа. *Жыто з рогамі, да зверху воно чорненькое, а ўсерэдзіне беленькое.* Там жа.

рога'тка ж. Прылада мераць землю, каза. *Беры рогатку і мерай.* М.Малешава Жытк. (ТС)

рож ж. Тое, што жыта. *Рож была густая і таму палегла.* Каменка Маз.

розго'нка ж. Тое, што сошка. *Розгонку возьмі.* Хачэнь Жытк.

розгоня'ць незак. [розганя'ць] Акучваць. *Сошкой розгоняюць картоплі.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Розганяць трэба картоплі.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

розганя'чка ж. Тое, што сошка. *Трэба ўзяць розганячку і разогнаць каноплі.* Верасніца Жытк.

розо'рка ж. Невялікая канаўка для пасеву. *І ў розоркі пачынаем семяно кідаць.* Рудня Калінк.

ро'скідка ж. Від ворыва, пры якім зямля адвальваецца ў розныя бакі. *Узораў свой загон у роскідку.* Бобрыкі Петр. (БДС)

роско'с м. Мяжа паміж участкамі на сенажаці. *Там е такі роскос: там твой сенокос, а тут – мой.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ро'шча ж. Рост, развіццё. *Не растуць добрэ картоплі, нема рошчы.* Запясочча Жытк. (ТС). *Нема сонца, нема і рошчы.* Верасніца Жытк. (ТС)

ру'баль м. [рубел'ль] Драўляная палка для ўтрымання сена на возе ў час перавозкі. *Во гэта палка рубаль называецца.* Прудок Маз. *Калі возяць сена, то на яго рубаль ложаць.* В.Зімовішча Маз. *Поперэк воза рубля ложэш.* Запясочча Жытк. (ТС) *Ранішэ поперочны буў рубель, а цяпер продольны.* Там жа.

рудзя'га ж. экспр. Парыжэлае ад дажджу сена. *Ні ў кого сена добраго нема, одна рудзяга.* Верасніца Жытк. (ТС)

рум м. Сена першага ўкосу. *Ох, і дарагі ж рум, да шчэ як за пагоду ўбярэш яго.* Калінін Хойн.

ру'нка ж. Млынавы латак. *Не бойся, саджай руку ў рунку, вуграбай хуччэй.* Юравічы Калінк.

руча'йка ж. Жменя ільну. *Спрытная дзеўка ў Ганны: ручайка за ручайкай – і цэлы сноп.* Аравічы Хойн.

ру'чка ж. Пракос. *Я прайшоў адну ручку.* Пагоннае Хойн.

рыдлёўка ж. Тое, што лапата. *Агарод не толькі плугам пашам, але і рыдлёўкай шмат капаем.* Кацуры Калінк.

рэ’дзька ж. Агародная карняплодная расліна, а таксама плод гэтай расліны. *Рэдзька ў гэтым годзе ўрадзілася, з яе салат смачны.* Бібікі Маз.

рэ’занка ж. Парэзаная пры выворванні бульба. *Усе пaborонуюць і рэзанку позбіраюць, а было свет картопляў.* Дварэц Жытк. (ТС)

рэ’зка ж. [ре’зка] Паласа, загон. *Колісь у кожнаго своя рэзка, у кожнаго свое коні.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Резка проса, резка пшэніцы.* Пагост Жытк. (ТС)

рэ’па ж. Агародная карняплодная расліна, а таксама плод гэтай расліны. *Рэпу і самі елі, і жывёле давалі.* Хойнікі.

рэ’панка ж. Пашкоджаная бульба, яблыкі. *Цэ ў вас луччых яблок нэма, кромe рэпанкі?* Грушаўка Нар.

рэ’пчатка ж. Сорт цыбулі. *Рэпчатка – цыбуля, якую садзяць цыбулінамі.* Казялужжа Хойн.

саджа’лка ж. Сельскагаспадарчая машына для пасадкі бульбы і расады. *Саджалкай бульбу садзім.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

саджа’льніца ж. Сейбітка бульбы. *Тая саджальніца будзе з табой працаваць.* Дарашэвічы Петр. *У нас цяпер у калхозі мало саджальніц.* Юравічы Калінк.

садовіна’ н. 1. Садавіна. *Под самуй сад прыдуць і обтрусяць садовіну.* Пагост Жытк. (ТС) 2. Садовыя дрэвы. *От ек на рожство садовіна чорна, нема навісі, будзе чэрніц много.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

садо’к м. Участак зямлі, засаджаны дрэвамі, кустамі, кветкамі. *Ідзі ў садок ды нарві груш.* Запясочча Жытк.

саладу’ха ж. [солоду’ха] Груша. *Солодуха – самая хорошая груша. Прынясі, дзед, дзеўкам солодухі, хай бэлэзваюцца.* Грушаўка Нар. *Бацько прывёз дзецям цэлы мех саладухі.* Бялёў Жытк.

сало’ма ж. Сухія сцэблы злакавых раслін, якія застаюцца пасля абмалоту. *Сена і салому ўкладвалі ў скірду, стог.* Віць Хойн.

самарэ’зка ж. Прыстасаванне, пры дапамозе якога малацілі жыта. *Дзядзька мой жыта памалаціў пры дапамозе самарэзкі.* Хойнікі.

самасе’йка ж. Расліна, якая вырастае з насення, што само асыпалася. *Кроп у мяне самасейка.* Прудок Маз.

са’паць незак. [сапова’ць] Матыкай апрацоўваюць рады бульбы, буракоў і інш. *Сапаюць картоплі ў гародзі сапкою, шоб не было зелье.* М.Малешава Жытк. *Смеіцца, не хочэ саповаць сапкою на огородзі.* Там жа (ТС)

са’пка ж. Тое, што капаніца. *Сапкою зелье сапаюць.* М.Малешава Жытк. (ТС) *Сапаюць картоплі ў гародзі сапкою, шоб не*

було зелье. М.Малешава Жытк. (ТС) *Вазьму сапку і на агарод падамся.* Бялёў Жытк.

сапа'чка ж. Тое, што капаніца. *Возьмі сапачку да ограбі бульбу.* Букча Жытк.

са'паць незак. Матыкай апрацоўваць рады бульбы, буракой і інш. *Сапаюць картоплі ў гародзі сапкою, шоб не было зелье.* М.Малешава Жытк. (ТС)

сапкова'ць незак. Акучваць. *Картоплі сапковала сапкою.* М.Малешава Жытк. (ТС)

са'пнуць зак. Капнуць матыкай. *Сапне разоў тры да абратне стоіць.* М.Малешава Жытк. (ТС)

сапова'ць незак. Тое, што сапаць. *Воны саповалі ўдвоёх картоплі.* М.Малешава Жытк. (ТС) *Смеіцца, не хочэ саповаць сапкою на огородзі.* Там жа.

сахо'р м. Жалезныя вілы для накідвання гною. *Сахорам гной накідаюць.* Малішаў Хойн.

свекла' ж. Тое, што бурак. *На агародзе вырошчваюць свеклу, картошку.* Рудня Калінк.

сво'лок м. Жардзіна, якую клалі на сохі. *Под сволок сена наклалі.* Бярэжцы Жытк. (ЛП)

седу'н м. Тое, што сядуха. *Седун росце на градзе, ёму тычкі не трэба.* М.Малешава Жытк. (ТС)

се'енка ж. Расліна, якая вырасла з насення; сеянец. *У нас луговое сено, а там сеенка.* Дварэц Жытк. (ТС)

се'ець незак. Сеяць, засяваць. *На небе гуры – трэба гарбузы, гуркі сеець.* (прыкмета) Старажоўцы Жытк. (ТС)

сека'ч м. Прылада, якой сякуць гародніну, зелле. *Вазьмі секач да картоплі пасячы.* Гурыны Маз.

се'м'я н. Семя, зерне. *З сем'я наб'ем алей.* Верасніца Жытк.

семя'но н. Насенне. *На семяно самое отборное астаўлял зерно.* М.Аўцюкі Калінк.

сенако'с м. Месца, адведзенае для касьбы сена. *Месца, дзе мы збіралі сена, у нас так і называлася – луг, сенакос, поле.* Хойнікі.

сено'жаць ж. Сенажаць. *Сенокос – это цепер обичый, а колісь того і того сеножаць була.* Хачэнь Жытк. (ТС)

серп м. Сельскагаспадарчая ручная прылада ў выглядзе выгнутага назубленага нажа для зрэзвання злакаў з караня. *Серпамі жалі, а потым ставілі бочку і аб бочку оббівалі.* Слобожанка Хойн.

сеў м. Адзін праход сяўца. *Веліка рэзка – тры-чотыры севу, а ек малая, то два.* Хачэнь Жытк. (ТС)

се'яншчык м. Сейбіт бульбы. *Там сеяншчыкі стаялі.* Дарашэвічы Петр.

скапе'ц м. [скопе'ц] Тое, што капец. *Схадзі ў скапец, набяры бульбы.* Міхнавічы Калінк. *У скопец богато насыпала картоплі. Надо саломою прысыпаць і землею, коб не замерзла картопля.* Бобрыкі Петр. (БДС)

скарада' ж. [скорода'] Тое, што ўсходы. *Харошая скарада на нівах.* Калінін Хойн. *Каровы хадзілі па скарадзе.* Белы Пераезд Петр. *От скорода хорошая, будзе хорошэе жыто.* Бобрыкі Петр. (БДС)

скараспе'лка ж. Скараспелыя гатункі садавіны, гародніны. *То бульба скараспелка летняя.* Гурыны Маз.

скаро'джанне н. Тое, што баранаванне. *Баранаванне шчэ называюць скароджаннем.* Сасновы Бор Хойн.

скірда' ж. [скі'рда] [сці'рда] Вялікі стог сена, саломы або снапоў збожжа; сцірта. *Салому складвалі ў скірду.* Хойнікі. *А тут лажу скірду, а ты далей.* Пагоннае Хойн. *І як токіе сцірды поробіла.* Грычынавічы Жытк.

скла'д м. 1. Пласты зямлі, складзеныя адзін да аднаго. *Склад робілі на градзе.* Загорыны Маз. 2. Месца для захоўвання зерня. *Зерне вязём на склад.* Кацуры Калінк.

скрабу'ха ж. Трапальшчыца лёну. *Жанчына, якая скрабе лён, то скрабуха.* Дарашэвічы Петр.

слі'ва ж. Фруктовае дрэва, а таксама плод гэтага дрэва. *Дзерэўя абычныя – грушы, вішні, слівы, плады так і называлісь.* Сасновы Бор Хойн.

смоля'нка ж. Сорт асенніх груш. *Смолянкі – дулі, даўкіе, не можна йесці, прокоўтнуць.* М.Малешава Жытк. (ТС)

смуро'д ж. Чорныя парэчкі. *Смурод ўжо сыплецца, трэба абіраць.* Бялёў Жытк.

смуро'днік м. Кусты парэчак. *Нарві смуродніку ў огурыцы.* Бялёў Жытк.

сноп м. Звязаны пук зжатых сцёблаў збажыны. *Звязвалі ў снопі і цуркай падкручвалі. У копі зложвалі. Так і сена збіралі.* Хойнікі.

содра'ць зак. Узараць цаліну. *От я новіну содраў і посеў лён.* Бобрыкі Петр. (БДС)

со'нечнік м. [со'лнечнік] [со'ўнешнік] Расліна з буйным жоўтым суквеццем, сланечнік. *Адкруці галовы сонечнікам.* Запясочча Жытк. *Дзе ты скруціў сонечнік.* Камаровічы Петр. *Пасадзіла соўнешніку на семячко.* Жахавічы Маз. (БДС)

соношнокові'на ж. Сцябло сланечніка. *Соношноковіна горыць у печэ.* Дварэц Жытк.

соношнокові'нье н. Сцяблы сланечніка. Дварэц Жытк. (ТС)

со'ткі мн. Адзінка зямельнай плошчы, роўная адной сотай частцы гектара. *Соткі былі калхозныя і свае.* Загорыны Маз.

со'шка ж. [су'шка] Сельскагаспадарчая прылада для акучвання бульбы. *Сошка раздзяляе зямлю ў две стараны. Загорыны Маз. Саха была, а то сошка, ёй бульбу абганялі. Бібікі Маз. На полі картошку саджалі, а яе ж абганяць трэ было. Дык сушай і абганялі. Прудок Маз.*

со'шнік м. Тое, што сошка. *Сошнікам мы землю падрэзаем. Прудок Маз.*

спарышы' мн. Зросткі агуркоў. *У маіх агуркоў столькі багата спарышоў. Даманавічы Калінк.*

спа'шка ж. Спосаб апрацоўкі сельскагаспадарчага надзелу. *Спашку вясной робілі два раза, зямлю разрыхлялі. Прудок Маз.*

ставо'к м. Тое, што бабка ў знач. 2. *Нажала пяць стаўкоў жыта. Махновічы Маз.*

старапо'ліца ж. [старапо'ль] м. Даўно не апрацаваная зямля. *На наступны год будзем сеяць на стараполіцы. Брылёў Жытк. Старополь называлі, калі даўно апрацоўвалася зямля. Калінін Хойн.*

стаў м. Зарослая хмызняком або балотная зямля. *Сёлета буду разрабатываць стаў. Бібікі Маз.*

стаўбу'н м. Кветканоснае сцябло цыбулі, часнака. *Цыбуля ў стаўбунах стаіць. Юравічы Калінк.*

стог м. Вялікая капа сена, саломы. *Сена ў стог укладвалі. Глінішча Хойн.*

сто'рож м. Першы колас у жыце. *На Міколу доўжон буць сторож, колосок вуйці с трубка ў жыці. Сямурадцы Жытк. (ТС)*

стоўбр м. Семя са шчаўя. *Сабяру стоўбр, а калі шчаўе старое, то сеяла нова. Дудзічы Калінк.*

стоўп м. Вялікі сноп, які складаецца з 10-12 маленькіх снапоў. *Стаўпы –эта дзесяць снапоў у кожнай кучы. Хамічкі Маз.*

стрэ'лка ж. Тое, што стаўбун. *Ты толькі паглядзі, увесь часнок у стрэлкі пайшоў. Аравічы Хойн.*

стрэ'пач м. Дзве жмені льну. *Адна змятая жменя льну называецца жменя, а дзве – стрэпач. М.Аўцюкі Калінк.*

сучаві'ца ж. Тое, што віка. *У тым годзе быў бальшы ўраджай сучавіцы. Міхнавічы Калінк.*

су'шка ж. Тое, што матыка. *Дзядзько, я нашу сушку забяру, самі кортоплю разгоняць будзем, дак паднімаць трэбо. Бялёў Жытк.*

сце'льбішча ж. Месца для сушкі лёну. *Лён на сцельбішчэ разлажвалі на месяц і больш. Бібікі Маз.*

сце'нка ж. Вузкая дарожка паміж палеткамі, агародамі. *Сценка, што на сено ходзілі. Не, не ездзілі, онно шлі. Хачэнь Жытк. (ТС)*

сцяба'лка ж. Тое, што трапло. *Дай мое сцябалку, бо лён не сцябаны. Белы Пераезд Петр.*

сяве'ц м. [сяво'к] Той, хто сее зерне, сейбіт. *Муж мой у калхозе сяўцом быў. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Цяпер у нас сяўкоў німа, машыны сеюць. Бялёў Жытк.*

сяво'к м. Цыбуля-сеянка. *Сявок узышоў ужэ. Гурыны Маз.*

сяду'ха ж. [седу'ха] 1. Фасоля, якая не ўецца. *А сядуху падпіраць не трэба. Бялёў Жытк. Сядуха на градзе седзіць і не ўецца. Зернята белыя, кругленькія. М.Малешава Жытк. І сядуха е, і тычкова квасоля. Пагост Жытк. (ТС) 2. Тое, што самасейка. У мяне сядуха седзіць ужэ другу недзельку. Дарашэвічы Петр.*

сяду'шка ж. Памянш. да сядуха. *Цэлы пуд нарасло ў міне сядушкі. Казялужжа Хойн.*

сяка'ч м. Прылада для рубкі буракоў, бульбы на корм жывёле. *Секачом бульбу рубілі. Акулінка Маз.*

сямёрка ж. Назва касы па памеры. *Колісь я вучыўся косіць сямёркай. Калінін Хойн.*

сяміпо'лка ж. Сістэма севазвароту з падзелаў ворнай зямлі на сем палёў. *Даўней людзі выкарыстоўвалі на сваіх землях сяміполку – на сем частак зямлю дзялілі. Хойнікі.*

сяўбі'т м. Тое, што сявец. *Наших сяўбітоў усе зналі. Калінін Хойн.*

сячка'рня ж. [сечка'рня] [сечка'рка] Прыстасаванне, пры дапамозе якога рэзалі траву, сена, салому на адрэзкі рознай даўжыні. Уяўляла сабой вялікае кола ці два колы з ручкамі з устаўленымі ў іх нажамі, побач з імі было драўлянае прыстасаванне, куды клалася сена або трава і пасоўвалася да нажэй; ручку круцілі, і сена рэзалася. *А сячка'рняй салому сяклі. Міхнавічы Калінк. Сена наша рэзалася на сечкарне. Гурыны Маз. У магазіне было пакупалі, а то і самі рабілі. Акулінка Маз. Лебяду на сечкарке рэзалі. Яна невялікая была, ну от як па пояс чалавеку, а па боку булі з залеза кругі з ручкамі, каб круціць, а спераду ножы, каб рэзаць. Піхаюць ету лебяду і круцяць за ручкі, а яна падае ўжо парэзаная. Каменка Маз.*

торп м. Рэшткі перагніўшых балотных раслін, якія выкарыстоўваюцца як угнаенне. *Каб ёто торпу прывёз на соткі, можэ б на той год і картопля пуднелася. Грабаў Петр.*

тра'хтар м. Самаходная машына для перамяшчэння, прывядзення ў дзеянне сельскагаспадарчых прылад. *Палі зараз толькі трахтарам паіш. Бібікі Маз.*

трапа'лка ж. [трапа'чка] [трапа'шка] Тое, што трапло. *Трапалка до лёну надо, трэняць ёю лён. Навасёлкі Петр. Булі дзве трэпачкі добрыя, да абее пуламалісь. Сялюцічы Петр. Ідзі вазьмі ў Арынку трапашку, то як бачыш абтрэплеш гэту кучку. Бялёў Жытк.*

трапа'нніца ж. Жанчына, якая займаецца трапаннем ільну. *Трапачь лён нада крэпкія трапанніцы. Верасніца Жытк.*

трапло' *н.* Прыстасаванне, якое выкарыстоўвалася для абмалоту кастры. *Трапло дзераўянае. Лажылі лён і трапалі.* Бібікі Маз. *Сеялі лён, каноплі. Трапло такое было, у якое начыпаеш етае, і трэ яно. Ножка такая ў яго была і дзве дошчачкі, а ў сярэдзене язычок, які нажымаеш і трэ.* Прудок Маз.

трасо'чнік *м.* Від угнаення; навоз, які ляжаў год ці два. *Еты трасочнік харашо для градак – зямля рыхлая становіцца.* Бібікі Маз.

трая'к *м.* Мера дроў. *Траяк – это тры вазы ілі тры шуркі.* Чалюшчавічы Петр.

троёву *прым.* Трохзубыя вілкі. *Троёвумі вілкамі робілі на току, коль молоцілі.* М.Малешава Жытк. (ТС)

трохпо'лка *ж.* Сістэма паляводства з падзелаў ворнай зямлі на тры палі, кожнае з якіх засявалася спачатку азімымі, затым яравымі, а на трэці год заставалася пад папар. *Трохполку зараз не выкарыстоўваем, цяпер шматполле.* Сялюцічы Петр.

тру'бка *ж.* Месца ў сцябле, адкуль выплывае колас. *Жыто ўжэ ў трубках, усыпаецца.* Бобрыкі Петр. (БДС)

тру'шалка *ж.* 1. Ручная прылада працы для капання бульбы. *Трушалкай бульбу капаем, ета як вілкі.* Турцэвічы Калінк. 2. Бульбакапалка КТН. *Папрасі трушалку, дак сабралісь бу да за дзень і скапалі б.* Юравічы Хойн.

трэпа'нка *ж.* Пасма льну. *Зложым дзве жмені льну, вот і кажам, што трэпанка добра.* Грычынавічы Жытк.

трэпа'шка *ж.* Тое, што трапло. *Трэпашка мае два канты гострыя і ручку.* М.Малешава Жытк. (ТС)

трэціка'лій *м.* Зерневая культура, гібрыд пшаніцы з жытам. *Я кармлю коней трэцікаліям.* Дудзічы Калінк.

трэці'на *ж.* Трэцяя частка зямельнага надзелу. *У мой мацер зямлі трэціна була.* М.Малешава Жытк. (ТС)

тычку'ха *ж.* Гатунак фасолі. *Я ў етум годзе насадзіла багато тычкухі, дак трэбо будзе багато тычак на ёе.* Тульгавічы Хойн. (БДС)

у склад: араць у склад. Араць ад цэнтра ўчастка. *Еты загон ўжо які год сеецца ў склад.* Калінін Хойн.

узора'ць *зак.* Узараць. *Ой, узораў?! Одных огрэхоў наробіў!* Хачэнь Жытк. (ТС)

уко'паць *незак.* Выкопваць бульбу. *Калі картоплі вурасуць, то іх укопаюць.* Дарашэвічы Петр.

уку'пчык *м.* Тое, што капец. *Бульбу в укупчыкі складаем.* Дудзічы Калінк.

ураджа'й *м.* Колькасць збожжа, пладоў і інш., якая ўрадзілася, вырасла. *Вырашчаны ўраджай захоўвалі ў гумне.* Веляцін Хойн.

уро'чышча *н.* Сельскагаспадарчы ўчастак, які знаходзіцца за межамі вёскі. *То, што далёка ад дома – эта ўрочышча.* В.Зімовішча Маз.

уру'н *м.* [уру'но] *н.* Тое, што ўсходы. *Калі б зіма была добрая, урун загінуў бы.* Бялёў Жытк. *На уруно ў нас короў не пускаюць.* Дварэц Жытк. (ТС)

усхо'ды *мн.* Пасевы азімых культур. *Усходы сёлета добрыя.* М.Аўцюкі Калінк.

уча'стак *м.* [уча'сток] Зямельнае ўгоддзе пэўных памераў, якое размяшчаецца каля хаты. *На ўчастку садзілі ўсё: картоплю, хвасолу, капусту.* Козенкі Маз. *Вясной нам далі новы ўчасток.* Кацуры Калінк.

у'язанка *ж.* Вязанка льну. *Ек бером лён, то уяжэм у ўязанкі по дзве-тры жмені.* М. Малешава Жытк. (ТС)

фара'н *м.* Сорт бульбы. М.Малешава Жытк. (ТС)

фітафто'ра *ж.* Захворванне бульбы, памідораў, пры якім на пладах з'яўляюцца чорныя плямы. *За ноч фітафтора памідоры ўшчэнт з'ела.* Гурыны Маз.

фо'сфарныя *субст.* Фосфарнае мінеральнае ўгнаенне. *Зараз усякіе ўдабрэнні: гной, навоз, фосфарныя, калійныя. Тыя купляюцца.* Белы Пераезд Петр.

хаму'цік *м.* Тое, што гужы. *Цэпам малацілі – длінна палка, адна, другая ўжо каротка, а эту палку шоб прыкрасіць, сюда дзелалі хамуцік з кожны. Так, калі б'еш, дык ён верціцца.* Бібікі Маз.

хвасо'ля *ж.* [квасо'ля] Аднагадовая бабовая расліна з доўгімі вузкімі пладамі (стручкамі), а таксама самі стручкі і яе насенне. *Хвасолу садзілі на дзесяць санціметраў адна от адной.* Загорыны Маз. *Квасолі поле цэлае.* Слабада Маз.

хлебапа'хар *м.* Тое, што араты. *Чалавек, які арэ, завем хлебапахар.* Жахавічы Маз. (БДС)

хра'па *ж.* Сцябло качана. *Качаны зрэзала, а храпа 'шчэ стаіць.* Перароў Жытк.

хрэн *м.* Расліна з мясістым горкім каранем, які выкарыстоўваецца як прыправа. *Хрэн паўгарада заняў. так разросся.* Слабада Маз.

хрэ'шчык *м.* Насенны парастак. *Зелье у хрэшчыках маленьке, а заре поўскакало веліке.* М.Малешава Жытк. (ТС)

хунто'ўка *ж.* Сорт яблык. *Хунтоўка – і не раньне і не позьне яблука.* Дварэц Жытк. (ТС)

цапі'льна *н.* [цэпо'льно] [цыпо'ўно] Частка цэпа – доўгая гладкая палка. *Да цапільна прыязваўся біч.* Загорыны Маз. *Біч прыяжуць рэменем до цэполна.* М. Малешава Жытк. *Цыпоўно робілі з берэлозіны.* Там жа (ТС)

ца'пка *ж.* [ця'пка] Тое, што капаніца. *Цапкай зямлю падбівалі і палоць легчэ, зямля мякка.* Ручка – такая палка дзеравяная доўгая,

каб не гнуцца, а на канцы жалезная з зубчыкамі, а былі цапкі ў нас і без зубчыкаў. Дразды Маз. Цяпкай грады палолі. Глінішча Хойн.

цегу'ны *мн.* Сорт бульбы. Цегуны плоха вельмі разварваюцца. М.Аўцюкі Калінк.

це'рніца *ж.* Прылада, з дапамогай якой церлі лён і каноплі. Каноплі м'ялі, церлі церніцай. Акулінка Маз. Церніца складалася з двух кускоў дрэва і двух нажоў, а таксама з дубовага язычка. У левую руку возьмеш жменю лёну і давай. Бібікі Маз.

це'рці *незак.* Церці лён, каноплі. Лён труць у церніцы да гледзяць ек готову, то ўжэ йдуць збіраць. М. Малешава Жытк. Трэш, трэш каноплі тымі ногамі. шо чырвоныя пороб'яцца, позрэзваюцца. шо сёроўно, ек уродзіліся. Пагост Жытк. (ТС)

ці'на *ж.* Сцябло агароднай расліны (агуркоў, гарбузоў, бульбы і пад.). На сонцы з гароху ціна пачынае жаўцець. Даманавічы Калінк.

цу'рка 1 *ж.* 1. Скручаны пук зжатых сцёблаў збажыны, якім звязвалі сноп. Звязвалі ў снопі і цуркай падкручвалі. У копі зложвалі. Так і сена збіралі. Хойнікі. 2. Маленькая палачка, пры дапамозе якой вяжуць снапы. Поломалася цурка, і нема ак снопа звязаць. Бобрыкі Петр. (БДС)

цу'рка 2 *ж.* Сцябло бурачніка. Колі оборвеш боцьвінье, остаюцца толькі цуркі. Бобрыкі Петр. (БДС)

цу'рка 3 *ж.* Ворчык. Беры цурку і стольвагу і запрэгай коні ў плуг. Адна цурка поломалася. Бобрыкі Петр. (БДС)

цыбу'ля *ж.* Агародная расліна з цыбулінай у падземнай частцы і трубчастымі лістамі зверху. Цыбулі і зараз багата расце ў гародзе. Гурыны Маз.

цыбу'льнік *ж.* Адыходы ад цыбулі. Я ў цыбульніку звычайна яйца на Пасху крашу. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

цыга'нка *ж.* 1. Сорт яблыкаў. Цыганкі – яблыкі красныя, бліскучыя, вельмі харошыя. Грушаўка Нар. 2. Сорт фасолі. Цыганка расце перэд вонамі. Уецца по ніцы. або палцы. Цвіце красным цветом. М. Малешава Жытк. (ТС)

цюкава'нне *н.* Увязванне саломы ў цюкі. На полі цюкавалі сена. Міхнавічы Калінк.

цю'цька *ж.* Хвост гарбуза. На етом горбузе одломаласе цюцька. Зімовая Буда Маз. (З НС)

цэп *м.* Ручная дряўляная прылада для малацьбы збожжа, якая складаецца з цапільна і прымацаваным да яго гужыкам біча. Было гумно, у гумне молоцілі цэпам. Цэп – гэта большая палка і яшчэ одна палка і молоцілі. Віць Хойн.

ця'паць *незак.* Апрацоўваць зямлю матыкай. Траву мы цяпкай цяпаям. Рудня Калінк.

ця'пка ж. Тое, што капаніца. *Рыхлілі глебу цяпкамі.* Глінішча Хойн.

ча'пка ж. Прылада для апрацоўкі зямлі; складалася з драўлянай ручкі любой даўжыні і з загнутых жалезных зубцоў на канцы. *Чапцамі, капаніцамі робілі мы.* Гурыны Маз.

чарназём м. [чэрно'зем] Урадлівая перагнойная глеба цёмнага колеру. *На чарназёме ўсё добра расце.* Прудок Маз. *Вона не така песчаная і не чэрно'зем, наша земля.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

чарнаслі'ў м. Сорт сліў. *Чарнасліў смачны, сушым – і ў кампот.* Глінішча Хойн.

чарну'шка ж. [чэрну'шка] 1. Сорт цыбулі. *З чарнушкі вырастаюць маленькія галоўкі цыбулі.* Стралічава Хойн. 2. Расліна чарнушка. *У чэрнушкі зернета, як у маку, іх кідаюць у хлеб, у копусту квашону.* М. Малешава Жытк. (ТС)

чарэ'шня ж. Садова-ягаднае дрэва з чырвонымі, жоўтымі костачкавымі пладамі, а таксама плод гэтага дрэва. *У садзе чарэшню сама вырасціла.* Гарбавічы Калінк.

часно'к м. Агародная расліна, а таксама ядомыя цыбуліны гэтай расліны з вострым смакам і рэзкім характэрным пахам. *Часнок на зіму луччай садзіць.* Слабада Маз.

чатырохпо'лка ж. Сістэма земляробства, пры якой ворныя полі дзяліліся на чатыры ўчасткі. *Пры чатырохполцы засявалі адзімыя, яравыя, кармавыя травы, а адно поле адпачывала.* Слабада Маз.

чоло' н. Адборнае зерне пры ручным веянні. *Гэта ўжэ добрайшэ чоло, а то пужына.* Хачэнь Жытк. (ТС)

чо'рная ножка Хвароба агародных культур, пераважна капусты. *Чорная ножка ў капусты, прападзе.* Прудок Маз.

чумі'за ж. Сорт проса. *Чуміза бы просо, толькі вона не ўспевае ў нас.* Дварэц Жытк. (ТС)

чыні'ць незак. Вымятаць калоссе з абмалочанага збожжа. *Возьмі метлу і ідзі чыніць жыто, бо трэ іссунуць у ворах, а тоды буду яго веіць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

чэ'рніца ж. Тое, што церніца. *Берэ бойку да чавіць лён, а потым яго перэцірае на дзерэўяну чэрніцу.* М. Малешава Жытк. (ТС)

чэрно'земля ж. Тое, што чарназём. *У нас чэрноземля, так грэчка не расце.* Дварэц Жытк. (ТС)

чэцверту'шка ж. Мера поля, роўная чацвёртай частцы чвэрткі. *От таке вузеньке поле – это чэцверць, чэцвертушка кажуць. А ў нас трэцяя часць із рэзу.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

чэцверы’на ж. Чвэрць надзелу (2 га). *Мой бацька даў мне чэцверыну.* М. Малешава Жытк. (ТС)

шамля’к м. [шапля’к] Мяккі качан капусты. *І куды гэтая капуста – адны шамлякі.* Казялужжа Хойн. *Шаплякі я павек кралям аддаю.* Глінішча Хойн.

ша’пка ж. 1. Галоўка сланечніка. *Не зацапіццяся, а то стукнецца аб шапку.* М.Аўцюкі Калінк. 2. Сноп-накрыўка на мэндлік. *Шапка тэ, што накрывалі снопу: колоскі пад ёе схованыя, а гузыр сохне ў снопах.* Тураў. 3. Абярэмак сена паверх апоўзін на стозе. *Іван подаў павузнiк, а наверх шапку подае на стога.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

шарава’ць незак. Палоць. *Рана ўстанеш, пашаруеш агарод, ды й на слоне пасядзецца можна.* Пудакоў Хойн.

шасціру’чка ж. Каса па памеры. *Тут відна шасціручка пахадзіла.* Замошша Жытк.

шасціпо’лка ж. Сістэма севазвароту з падзелаў ворнай зямлі на шэсць палёў. *Пры шасціполцы добры ўраджай атрымліваецца.* Хойнікі.

шахра’нка ж. Сорт яблыкаў. *Шахранку бацька возіць на базар, а пуціньку мы ядзім самі.* Грушаўка Нар.

шкра’балка ж. Прыстасаванне для разграбання гною. *Нясі шкрабалку, трэба тут разграбіць гной.* Бялёў Жытк.

шлапо’ўка ж. Сорт яблыкаў. *Шлапоўка – белыя й смашныя яблока.* Дварэц Жытк. (ТС)

шпiк м. Клей на слівах, вішнях. *Шпiк емо, каб забавіцца.* Пагост Жытк. (ТС)

штры’фель м. Сорт яблыкаў. *Штрыфель – большыя красныя яблыкі.* Бібікі Маз.

штых м. Жалезная частка рыдлёўкі. *Ёк копаў, то трэба было на одзін штых узяць, то там золата было.* Чэрніцы Жытк. (ТС)

шулячо’к м. Тое, што шамляк. *Шулячкі з бурачкамі пасячом у дзежку.* Грушаўка Нар.

шупля’к м. Тое, што шамляк. *З твое росады, суседко, у мене адны шуплякі пораслі.* Погост Жытк. (ТС)

шу’хель м. [шу’хля] ж. Шырокая і глыбокая лапата для перасыпання зерня і пад. *У хазяйстве нада шухель, лапата такая большая.* Бібікі Маз. *Бульбу насыпаюць шухляй.* Хвойнае Хойн.

шчык м. [шчыт] Вярхушка коласа. *Глядзі, не абламай шчык.* Дарашэвічы Петр. *Шчыт усох.* Глінішча Хойн.

шы'я *ж. перан.* Вузкі прамежак на сенажаці. Бярэжцы Жытк. (ТС)
ячме'нь *м.* Расліна сямейства злакавых, зерне якой
выкарыстоўваецца як харч. *Самы маленькі на полі эта ячмень.*
Гурыны Маз.

я'блока *н.* Плод яблыні. *Яблока былі. Закотай – так медом
пахнут.* Стралічава Хойн.

я'блыня *ж.* Пладовае дрэва з ядомымі сакавітымі пладамі. *У
мяне ў садзе некалькі яблынь расце.* Дудзічы Калінк.

я'грус *м.* Тое, што агрэс. *Ягрус рос на кусце.* Міхнавічы Маз.

язвіна' *ж.* Неўрадлівае поле. *Толькі адзін бульняк рос на язвіне.*
Пагоннае Хойн.

язы'к *м.* Верхняя рухомая частка церніцы. *Танкаваты язык,
трэбо каб цясней зажымаў лён. Хучэй церціся будзе.* Юравічы Калінк.

я'ра *ж.* Яравое збожжа. *Будуць сеяць яру.* Верасніца Жытк.

я'дрыца *ж.* Яравая пшаніца. *Яра пшэніца – то ядрыца.*
Хільчыцы Жытк.

я'рха' *ж.* Арфа для ачысткі зерня. *Ярха – каб пшэніцу ярховаць.*
Бялёў Жытк.

ярхова'ць *незак.* Веяць зерне. *Ходзі ярхова'ць зерно.* Бялёў
Жытк.

ярэ'мчык *м.* Ярмо на аднаго вала. *На аднаго вала трэба
ярэмчык, а на двух – ярмо.* Глінішча Хойн.

ячме'нішчэ *н.* Ячнішча. *На ячменішчы картоплі добра
растуць.* Бялёў жытк.

ячме'нь *м.* Расліна сямейства злакавых. *Ячмень клалі прамо ў
копу.* Старажоўцы жытк. (ТС)

ЖЫВЁЛАГАДОЎЧАЯ ЛЕКСІКА

або'ра ж. [обо'ра] Вялікі доўгі хлеў для буйнай рагатай жывёлы. *Худобу заганялі ў абору, такі бальшы сарай.* Бібікі Маз. *У Рыдчы была обора паньска.* Хачэнь Жытк. (ТС) *От доўга хата, як обора!* М. Малешава Жытк. (ТС)

абу'рыны мн. Мука невысокай якасці, прызначаная на корм жывёле. *Трэба было абурын змалоць да пачаць карміць кабанчыка, хіба ж картоплямі сала нарощіш.* Тульгавічы Хойн. (ЖС)

аве'чка ж. [ове'чка] [ве'чка] [вове'чка] Свойская жвачная жывёла, якая дае воўну, мяса; самка барана. *Свіння была, авечак дзяржалі.* Бібікі Маз. *От обстрыглі, як овечку!* Бялёў Жытк. *Многа каго дзяржалі: кароў, коз, коней, у каго і вечкі былі. Іх жа стрыгуць да палотны ткуць з тыя воўны.* Дразды Маз. *Буў два годы за вовечкамі бегуном.* Ляскавічы Петр. (ЖС)

адва'р м. Рэдкі корм для жывёлы. *Адвар маленькаму цяляці варыла.* Кацуры Калінк.

аза'док м. [оза'док] Задняя частка цела свойскай жывёлы. *Карова на аза'док упала.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Поцегнуло озадка порося. Я і добіла яго.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ако'чвацца незак. [ака'чвацца] Вывядзенне патомства ў коз або авечак. *Каза акацілася ў мяне.* Міхнавічы Калінк. *Козы ў нас акачваліся часта.* Міхнавічы Калінк.

анды'к м. [енды'к] Індык. *Андыкі наглые, ек гусі! Воны, як свішчы, так не любяць.* Запясочча Жытк. *Летось буў ендык шчэ большы за гэтаго.* Верасніца Жытк. (ТС)

андзюча'та мн. Птушаняты індыка. *Колькі адзючатак у цябе вывелася?* Дудзічы Калінк.

андзю'к м. Тое, што андык. *Андзюкоў мала хто дзержыць.* Дудзічы Калінк.

андзю'чка ж. Самка індыка. *А дзе ваша андзючка гуляе?* Дудзічы Калінк.

анды'цкі прым. Індычыны. *Андыцкае м'ясо самэ смачнейшэ і доружэйшэ.* М. Малешава Жытк. (ТС)

апаро'швацца незак. [апара'швацца] Нараджаць парасят (пра свінню). *У прошлым месяцы наша свіння апарасілася.* Міхнавічы Калінк. *Кожны год у нас свінні апарашваліся.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

апало'ка ж. Лугавая нізіна; месца для выпасу жывёлы. *На апалоке заўсёды травы больш, туды жывёлу водзім.* Замосце Калінк.

апаро'шч м. Нараджэнне парасят (пра свінню). *У свінні эта называецца апарошч.* Гурцэвічы Калінк.

апо'й м. Прастудная хвароба ног у коней. *Ораў багато конём, а потым даў холоднае воды, да й захварэў конік опоем, а екі шчыры буў до работы.* Паляжач Гара Петр. (З НС)

апо'як м. [апо'ек] Маладое цяля да двухмесячнага ўзросту. *Пака двух месяцаў нет, то то апояк.* Прудок Маз. *Нараджаецца апоек і малаком яго поім.* Міхнавічы Калінк.

асянчу'к м. Жывёла. якая нарадзілася восееню. *Асенчуком называюць. калі жывёла восенню нарадзілася.* Прудок Маз.

ата'ра ж. Вялікі гурт авечак. *Атар з авечкамі мала было.* Гурыны Маз.

аткі'нуць зак. Аддзяліць ад маці маладую жывёлу. *Аткінуць нада ўжэ цялячку ад каровы.* Прудок Маз.

ацсадзі'ць зак. Тое, што аткінуць. *Сегоні ацсадзіла цяля ат карову.* Капцэвічы Петр. (З НС)

аўча'рнік м. Авечы хлeў. *Загналі авечак у аўчарнік.* Запясочча Жытк.

балаця'нка ж. Балоцістае месца для выпасу жывёлы. *На балацянку кароў гналі, ну это места, дзе было балота много.* Дразды Маз.

баразённы прым. Конь, прывучаны хадзіць ва ўпражцы з правага боку. *От хорошы баразённы конь, усе панімае.* Слабада Маз.

батажо'к м. Тое, што пуга. *Ты паганяй яго батажком. бо так не паслухаецца.* Малешаў Хойн.

бе'бехі мн. Сухія камячкі гною на воўне ў авечак. М. Малешава Жытк. (ТС)

бе'гаць незак. Паляваць (пра карову). *Ужэ трэйці раз корова бегае, беда, можэ ялоўкою зноў остацца.* Ляскавічы Петр. (З НС)

бегу'н м. Падпасак. *Буў два годы за вовечкамі бегуном.* Ляскавічы Петр. (ЖС)

бе'каць незак. [бя'каць] Бэкаць, бляяць. *Целя бекае – піць хочэ.* Дварэц Жытк. (ТС) *Не нада бякаць, як авечка.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

бельма'ты прым. Хворы ці сляпы на вока. *Так бельмата карова – адразу відаць.* Прудок Маз.

бе'лы прым. Масць жывелы. *Белы конь такая рэдкасьць у нашай мясцовасці.* Пудакоў Хойн.

бе'шанство н. Інфекцыйная хвароба, якая паражэе цэнтральную нервовую сістэму, вадабоязь. *Худоба? Балела, як жа. Яшчур быў, клешчом маглі заразіцца. У лесе жывотныя бегалі, так бешанством заражаліся ў лесе ад жывотных лясных.* Прудок Маз.

бізу'н м. Вітая з ільну, канпель пуга. *Трэба новы бізун плесці.* Прудок Калінк.

біч м. Бізун, сплечены з дробных раменьчыкаў, прызначаны паганяць жывёлу. *Бічом яе раз, і карова ідзець.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

бо'йкі прым. Бадлівы. *Купіла карову, а яна такая бойкая, што ўсіх кароў таўчэ.* Капцэвічы Петр. (З НС)

бо'йня ж. Прадпрыемства, дзе забіваюць жывёлу на мяса. *І бойня была, гдзе свіней рэзалі.* Гурыны Маз.

бо'ўку'н м. Хамут на аднаго вала. Перароў Жытк. (З НС)

бру'ха н. Чэрава жывёлы. *От, карова бруха наела.* Прудок Маз.

бубо'н м. Выбітая паша. *Пасе каровы́х на голом бу́хбоні.* М. Малешава Жытк. (ТС)

буга'й м. Тое, што бык. *Як бык карову пакрываў, то бугай называўся.* Каменка Маз.

бык м. Самец каровы. *І быка гадавалі колісь.* Прудок Маз.

бычо'к м. Маленькі бык. *Аднясі бычку на поле пойла.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

ва'ленка ж. Круглы посуд з ручкай, у якім кармілі свіней. *Валенкі ставілі, каб свінні елі.* Міхнавічы Калінк.

вало'вік м. Пастух, які пасе валоў. *Валовікам ляхчэй трохі рабіць, чым цялят пасьвіць – не так бегаюць – зьвесно, рахмана худоба.* Дуброва Петр. (З НС)

воло'ўік м. Стайня для валоў. *Той во́лы догледаў да ішоў з волоўіка домоў.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Для валоў калісьці валоўікі будавалі.* Міхнавічы Калінк.

вантро'бы мн. Унутраныя органы грудной клеткі і жывата жывёлы. *Закалоў кабана, вантробы ў начоўкі выпусціў.* Слабада Маз.

вараны' [вороны'] прым. Чорны (пра масць каня). *Каня варанога цяжко было ўбачыць – рэдка бачылі хто.* Гурыны Маз. *По масці называлі гнеды, вороны.* Хойнікі

ваўначо'ска ж. Прылада для апрацоўкі воўны. *Пастрыжом авечак, а воўну апрацуеш ваўначоскай.* Пудакоў Хойн.

ве'нгер м. Канавал. *Венгеры прыходзілі з Аўстрэі і лехчалі скаціну.* Кучкі Петр. (З НС)

весьня'к м. Маладая жывёліна, якая нарадзілася вясною. *Бук-весьняк, а сено есь на поўны рот, відно, што до харчы хороша худобіна.* Брынёў Петр. (ЖС)

віхо'р м. Шчацінне ў свінні на хрыбце. *У мае́й свіні на хібу віхор.* Бобрыкі Петр. (БДС)

віш м. Подсціл для хатняй жывёлы. *Пойду я плохэй травы накошу на віш. Трава плохая, но добра будзе на віш подослаць корові.* Бобрыкі Петр. (БДС)

во'бмешка ж. [о'бмешка] Абмешка, мучная запраўка корму скаціне. *У вобмесцы аж шыпіць, ек увольеи воды.* М. Малешава Жытк. (ТС) *Занесці свіньям обмешку.* М. Малешава Жытк. (ТС)

во'б'едзі мн. Аб'едкі сена. *Ідзі воб'едзі вукінь з ясель.* Капцэвічы Петр. (ЗНС)

во'гір м. Тое, што жарабец. *Як я шчэ падлеткам буў, то ў нас вогір буў, да коновал – аўстрэяка Мамон, спец важны на эту справу, споклаў яго.* Рыбгас Жытк. (ЖС)

вол м. [вул] Кастрыраваны бык, якога скарыстоўваюць на сельскагаспадарчых работах. *Раней на воле пахалі.* Бібікі Маз. *А раней на вулы цягалі плуг.* Пудакоў Хойн.

во'трубі мн. Адходы мукамольнай прамысловасці – рэшткі расцёртай абалонкі пасля размолу зерня, якія ідуць на корм жывёле. *Вотрубі і каням, і каровам, і свінням гатовілі.* Міхнавічы Калінк.

ву'варка ж. [вы'варка] Пасудзіна, з якой кармілі карову. *І зараз мая кароўка есць з вуваркі.* Гурцэвічы Калінк. *Тут выварка для свіней стаіць.* Кацура Калінк.

ву'глік м. Невялікі катух у сараі для цяляці. *Адгарадзіў вугліка для цяленка.* Слабада Маз.

ву'зварат м. Выган, выпас. *На вузвараце цяля прыпыні.* Прудок Калінк.

вузля'нка ж. Прыстасаванне паганяць жывёлу, зробленае з частак вяроўкі з вузламі на канцах. *Дзед лупцануў каня вузлянкай.* Велецін Хойн.

ву'лечка ж. Тое, што качаня. *Вулечка згубілася.* Карчовае Хойн.

ву'пусточок м. Памянш. Цялушка на першай пашы. *Целушка лето стоіць у хлеве, зімуе, а далё вупускаем на весну с коровой і назывем вупосточок.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Вупосточок погуляла і росцелілас.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ву'сеўкі мн. Рэшткі ад прасейвання мукі, якія ідуць на корм жывёле. *Ададай вусеўкі свінням.* Цешкаў Нар.

вуцяня' н. Тое, што качаня. *Трэба ўжы вуценят пакарміць.* Аравічы Хойн.

вы'ган м. [ву'ган] [вуго'н] 1. Месца, куды выганяюць пасвіцца свойскую жывёлу. *Кароў на выган гоняць.* Загорыны Маз. *Каровак на вуганах пасцілі, па лесу больш пасцілі.* Каменка Маз. *Е крамень такі чорны на вугоні.* Хачэнь Жытк. (ТС) 2. Прагоны, праходы, зробленыя жывёлай. *Тым вугонам пожэну.* Запясочча Жытк. (ТС) 3. Вузкая вуліца паміж дамамі для прагону жывёлы. Пагост Жытк. (ТС)

вы'дзеркі мн. Упершыню апрацаваны ўчастак зямлі. *Што ні посеі на выдзерках, то вурасце.* Бобрыкі Петр. (БДС)

вы'мя ж. [ву'м'е] Орган з малочнымі залозамі і саскамі ў свойскай жывёлы. *Поўнае вымя ў каровы. Прудок Маз. Вум'е таке цвёрдэ, што не подоіш.* Жахавічы Маз.

вы'пас м. Тое, што выган. *Скаціну гоняць на выпас.* Вялікі Бокаў Маз.

вы'пуста м. Аднагадовая жывёла. *Яна яшчэ была выпусткам, а ўжо ацялілася.* Грэбень Жытк.

вы'шкі мн. Месца ў хляву, дзе захоўваецца сена. *Вышкі – ёто пад крышай место, дзе сена ляжыць.* Прудок Маз.

гагата'ць незак. Крык гусей. *Гусі гагочуць.* Кацуры Калінк.

галагу'н м. Певень. *Галагун пракляты, толькі і знае ў агароды лазіць.* Перароў Жытк.

галова' ж. Верхняя або пярэдняя частка цела жывёлы, якая заключае ў сабе мозг. *На галову каня надзявалі уздзечку.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

ганды'чка ж. Вялікая свойская птушка сямейства фазанавых, якую разводзяць для атрымання мяса. *Гандычак многа развадзілі, усе тоўсценькія такія.* Загорыны Маз.

гара'пнік м. Біч, сплечены з тонкіх дубовых палосак, да якога чапляецца раменная пуга. *Гарапнік плетуць із тонкіх дубцоў, шоб не ў пары одзін буў.* Пагост Жытк. (ТС)

гарахо'ўе н. Поле, на якім рос гарох. *Гарахоўе засеялі ў гэтым годзе грэчкай.* Запасочча Жытк.

гарба'р м. Спецыяліст, які займаецца апрацоўкай і вырабам скур. *Спецыяльна ў вёсцы нашай етым не займаліся, але скуры рабілі гарбары з другіх мейсц.* Гурыны Маз.

гарба'рня ж. Прадпрыемства, дзе выраблялі скуру. *На гарбарні кожу снімалі і вырабатвалі.* Гурыны Маз.

гардаві'на ж. Гатунак каліны. *У гардавіны вельмі салодкія ягады.* Пагост Жытк.

гаўя'да н. Агульная назва буйной рагатай жывёлы. *Ось і чуюць людзі, што за ракою пашла пошасць ламае людзей, а паморак косіць гаўяда.* Лучыцы Петр.

ге'гаць незак. Утвараць спецыфічныя гукі (пра свойскіх птушак – гусей, індыкоў). *Штоś нашы гусі разгегаліся.* Дудзічы Калінк.

гняды' прым. [гне'ды] Масць жывёлы; па колеру карычневая. *Коні гнедыя буваюць.* Гурыны Маз. *По масці называлі гнеды.* Хойнікі. *Конь гнядога колеру вельмі прыгожы.* Міхнавічы Калінк.

годуне'ц м. Свіння ва ўзросце да аднаго году. *Годунец у мене хорошы, звесно, кормлю молоком і хлебом.* Ляскавічы Петр. (ЖС)

голомо'ўза ж. Бязрогая карова. Пагост Жытк. (ТС)

гу'кацца *незак.* Бегаць (пра свінню). Свіння перастала есці, бо стала гукацца. Карчовае Хойн.

гурт *м.* Статак буйной рагатай живёлы, авечак, чарада птушак і пад. *Гурт кароў ужо прыйшоў з поля.* Дудзічы Калінк.

гу'ска *ж.* Самка гуся. *Гусынятко з гуской выпасваюцца.* Загорыны Маз.

гу'са *ж.* [гуса'к] *м.* [гусі] [гу'сы] *мн.* Свойская вадаплаўная птушка з доўгай шыяй. *Наша гуса ў хаце пад печчу.* Дудзічы Калінк. *Мы свайго гусака забілі на Новы год.* Міхнавічы Калінк. *Я гусі дзяржала раней, цяпер не.* Міхнавічы Калінк. *Гусы нікагда з курамі не пасвіліся.* Загорыны Маз. * **гусі-маўчуны** – гусі, якія не выдаюць ніякіх гукаў. *Гусі-маўчуны ніколі не гегекаюць.* Міхнавічы Калінк.

гусыня'тко *н.* Птушаня гусі. *Гусынятко з гуской выпасваюцца.* Загорыны Маз.

гуся' *ж.* Тое, што гусынятко. *Гуся адное загубілася недзе.* Дудзічы Калінк.

дагля'дчык *м.* Асоба, якая займаецца доглядам живёлы. *Даглядчык за жывёлай глядзіць.* Гурыны Маз.

дзе'каць *незак.* Гукі, што ўтвараюць гусі. *Гусі дзекаюць.* Казялужжа Хойн.

до'йка 1 *ж.* Даярка. *Дочка ёго дойкою.* Пагост Жытк. (ТС)

до'йка 2 *ж.* Саскі ў каровы. *Дойкі ў каровы патрэскаліся.* Махнавічы Маз.

до'йла *н.* Тое, што вымя. *Вяліке дойла карова наела.* Капцэвічы Петр.

долі'на *ж.* Заліўны луг. *У долине цепер трава не поросла, короў не гоняем.* Верасніца Жытк.

драбі'на *ж.* [дрэбі'на] Тое, што яслі. *Конь еў буракі ў нас з драбіны.* Дудзічы Калінк. *Карова ўжэ ўсё з драбіны з'ела.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

задратава'ць *зак.* Зацягваць у кончык лыча свінні дроцік, каб не рыла. *Этую свінню задратаваць трэба.* Слабада Маз.

дробнаме'нькі *мн.* Корм для живёлы, мешаніна. *Сёння дала карове зранку дробнаменькі.* Хвойнае Хойн.

дрові'ца *ж.* Першацёлка. *Як першым цялятком короўка, то кажуць дровіца.* В.Малешава Жытк. (ТС)

дубе'ц *м.* Тое, што паганялка. *У нас у вёсцы жывёлу паганяюць дубцом.* Дудзічы Калінк.

дубня'нка *ж.* Месца ў лесе для выпасу живёлы. *Ну куды кароў гналі, ведама, у лес. Лес з дубам то это дубнянка. Туды кароў гналі пастухі.* Дразды Маз., Міхнавічы Калінк.

дуст м. Хімічнае рэчыва ў выглядзе парашку, якое скарыстоўвалася для знішчэння шкодных насякомых. *Захварэе жывёла, дык я яе дустам.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

еро'т м. Тое, што ярмо. *Ерот лежыць на шыі ў волю, а кульбака пуд шыей.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ерошы'цца незак. Натапырваць пер'е, надзімацца сярдзіта. *Кура ерошыцца, ек ханае коршак ціплення. Індзюк ерошыцца, як цвеліш яго.* Верасніца Жытк. (ТС)

ершучо'к м. Першае цяля ад каровы. *Посьле ацёлу карова дзень раўла, ето ж у ее ершучок.* Слабада Маз.

жарабя'тко н. Конь да пэўнага ўзросту, якога яшчэ не выкарыстоўвалі ў сельскагаспадарчых работах. *Жарабятко – малы конік, на ім яшчэ не аралі.* Бібікі Маз.

жабе'ць незак. Хварэць на жабу (пра карову). *Карова жабее, прысохла шкура ік спіне.* М. Малешава Жытк. (ТС)

жар м. Павышаная тэмпература цела жывёлы пры хваробе. *У мой каровы сільны жар.* Міхнавічы Калінк.

жарабе'нак м. Дзіцяня каня. *Дзіцяня ў каня называецца жарабенак.* Рудня Калінк.

жарабе'ц м. [жэрэбе'ц] Непакладаны конь. *Упрагай жарабца на работу.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Повезліх до Турова жэрэбіцэхм.* М. Малешава Жытк. (ТС)

жарабі'ца ж. Маладая кабыла. *З етае жарабіцы кабула разробіцца, бач, екіе ў ее персьці, а стройна ека.* Брынеў Петр. (З НС)

жэрэбі'цца незак. [жэрэ'біцца] Нараджаць дзіцяня (пра кабылу). *Кобыла – то та жарэбіцца.* Хойнікі. *Не крычы, кобула жэрэбіцца.* Пагост Жытк. (ТС)

жва'ка ж. Тое, што жуяка. *Нешта зь'ела мая карова, бо жваку не жуе.* Прудок Маз.

жо'лоб м. [жо'луб] Доўгае карыта, у якое закладваецца корм жывёле; жолаб. *У жолобі сечку давалі коню.* Запясочча Жытк. (ТС) *У жолубе карове зярно давалі.* Міхнавічы Калінк.

жро'хаць незак. Фыркаць (пра коней). *Увесь здрыгваецца, ек жрохае.* Пагост Жытк. (ТС)

жуя'ка ж. Паўторнае перажоўванне жвачнымі жывёламі ежы. *Кажуць, як жуе карова жуяку, дак добра.* Аравічы Хойн.

жэрдзе'йка ж. Парода кароў. *Мое короўкі молочко смашнэ, вона жэрдзейка.* Дварэц Жытк. (ТС)

жэрэбі'цка ж. Тое, што жарабенак. *Жэрэбі'цку кобула прывела.* Хачэнь Жытк. (ТС)

жэрэб'я' н. Тое, што жарабенак. *Не подпускае к жэрэб'яці кобула.* Пагост Жытк. (ТС)

заво'цкі прым. Завезены з іншых мясцін (пра свойскіх жывёл). *У завоцкай сьвіні лыч короткі, а ў простое – на метру стрычыць.* Буйнавічы Маз. (З НС)

заво'длівы прым. Задзірысты, бойкі. *У нашай чарадзе дзве заводлівыя каровы.* Жахавічы Маз. (З НС)

завуга'ць зак. Тое, што залыгаць. *Памажы завугаць карову.* Навасёлкі Петр.

за'гарада ж. [за'града] Тое, што хлёў. *Тавар у нас зімуе і летуе ў загарадзе.* Навасёлкі Петр. *Каровы ў заградзе.* Навасёлкі Петр.

заге'лзаць зак. Укласці каню цуглі ў рот; закілзаць. *Коня загелзаць.* Верасніца Жытк. (ТС)

заге'ргаць зак. Закрываць (пра гусей). *Гусі загергалі на дворэ.* Верасніца Жытк. (ТС)

задо'к м. Задняя частка тулава жывёлы. *Бабуля стукнула казу па задку.* Міхнавічы Калінк.

задротова'цца зак. Параніцца падковамі пры бегу. *Задротоваўся мой конь.* Запясочча Жытк. (ТС)

зازی'мкаваты прым. Пераборлівы ў ядзе. *Летам зазімкаватая карова шчэ нічога, а зімою, хай яе пералогі возьмуць, не есць і малака не дае.* Прудок Калінк. (З НС)

зайгра'ць зак. Бегаць (пра карову). *Наша цёлка зайграла, дак павялі сёння.* Аравічы Хойн.

закі'даны прым. Недагледжаны. *Таке ўжэ закідана тое парася.* Прудок Маз.

зальго'ўваць незак. Браць карову на повад. *Зальгоўвай карову.* Навасёлкі Петр.

залыга'ць зак. Накінуць што-н. на рогі, шыю (каню, валу, карове), зашмаргнуўшы ці завязаўшы вузлом. *Не пойдзе мая карова, пака не залыгаеш.* Прудок Маз.

заме'шанка ж. Сечка, аблітая рэдкім цестам. *Карову замешанкай карміла, тай малако бачылі.* Бокаў Маз. (З НС)

замі'каць зак. Замычаць. Верасніца Жытк. (ТС)

заму'каць зак. Зараўці. *Замукалі карову ў ўжэ, трэ йці доіць.* Хачэнь Жытк. (ТС)

зано'за ж. Драўляная загваздка ў ярме. Запясочча Жытк. (ТС)

зану'зданы дзеепрым. Зацугляны. *Конь не занузданы, то носіць.* Дварэц Жытк. (ТС)

зану'зда'ць зак. [загнузда'ць] Укласці каню цуглі ў рот; закілзаць. Верасніца Жытк. (ТС) *Я зануздаў каня, ды адразу ж паскакаў у поле.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

запа'рка ж. Запараная сечка. *Запарку перамяшай з карпоплямі і аднясі карові.* Бокаў Маз.

запрагці' зак. Вупражжу злучыць запражную жывёліну з калёсамі, санямі і пад.; запрэгці, упрэгчы. *І вы поверце, як запражэш карову поораць, – абсолютно ўжэ молока не дае.* Пагост Жытк. (ТС) *Плугі былі, што коня ў іх запрагалі.* Хойнікі.

запусці'ць зак. Перастаць даіць перад ацёлам. *Запускаюць, не дояць карову перад ацёлам.* Гурыны Маз.

заса'да ж. Клетка для свіней або гусей, якіх кормяць на забой. *У мене окурат кормілося п'яць гусей у засадзе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

засе'ка ж. [за'сека] Месца ў хлеве, дзе клалі корм жывёле. *Засекі былі – месца, дзе клалі корм жывёле.* Хойнікі *Палажы сена ў за'секі.* Міхнавічы Калінк.

засупо'ніць зак. Сцягнуць клешчы хамута супоняй. *Засупонь хомута.* Запясочча Жытк. (ТС)

зато'ваць незак. Няпоўнасю аддаваць малако (пра карову). *Карова наша малако затойвае.* Брынёў Петр.

збой м. Выбітая жывёлай паша. *На одном лузі тры стадзі, ека там паша, збой!* Пагост Жытк. (ТС)

зве'ргнуць зак. Скінуць (пра карову, свінню). *Зноў карова звергла мёртвага, прыдзецца яе збываць.* Сямурадцы Жытк.

згон м. Вялікі статак коней. *Вунь згон коней жэнуць на пашу.* Паляжач Гара Петр. (З НС)

зду'хавіна ж. Верхняя падраберная частка жывата. Капцэвічы Петр. (З НС)

зле'йчыць зак. Кастрыраваць. *Не злейчылі бука, то з полёўкамі гуляе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

злы'гіч м. Повад, якім звязваюць дзвюх жывёлін. *Падай злыгіч, а то паўцякаюць.* Тульгавічы Хойн.

зо'пка ж. Спецыяльная торбачка для корму каню. *Ужэ поелі коні авёс з зопкі.* Запясочнае Маз.

і'клы мн. Зубы, якія знаходзяцца непасрэдна за разцамі, клыкі. *Кныр папарваў ікламі пятаха на кусках.* Навінкі Калінк.

каба'н м. Свойская жывёла, самец свінні. *Нешта наш кабан нічога не есь.* Рычоў Жытк.

каба'нчык м. Невялікі свойскі кабан. *Наш кабанчык увесь у пятнах.* Дудзічы Калінк.

кабу'сік м. Кабан ва ўзросце да году. *Кабусіка ўжэ біць можна.* Слабада Маз.

кабы'ла ж. [кобы'ла] [кобы'лка] [кабу'ла] [кобу'ла] Свойская живёла жаночага полу; выкарыстоўваецца як цяглавая сіла. *Кабыла доўга мне служыла.* Гарбавічы Калінк. *Кобылка ў мяне дабрэнная была.* Міхнавічы Калінк. *Кобылу цяжэло было дзержаць, цэла лета сена касілі.* Загорыны Маз. *Му кажом кобула, а вон кабула.* М. Малешава Жытк. (ТС)

каза' ж. Свойская живёла, якую трымаюць дзеля малака і шэрсці. *Каза малако ляхэбнае дае.* Слабада Маз. *У мене колісь каза була, дык давала да дзесяці літроў малака ў суткі.* Аравічы Хойн.

казёл м. Самец казы. *Казлы на м'ясо рэжуць.* Навінкі Калінк. *Ну й барада ў казла, як лён, белая.* Карчовае Хойн.

казлі'ца ж. Маленькая каза. *Казліца, калі шчэ маленькая, а як вырасце – так каза.* Гурыны Маз.

казя'ты мн. [козень'ты] [казяня'] Казляняты. *Е шчэ маленькія казяты.* Гурыны Маз. *Кур, ціпачкі, свінні, поросятко, козы, козеньяты жылі ў хлеві. На пашу выганялі праз дзверы. Пасціць козеньят надо, так дзеці малыя пасцілі.* Каменка Маз. *Казяня ў хату ўскочыла, выгані.* Міхнавічы Калінк.

какота'ць незак. Тое, што кокатаць. *Куры какочуць на двары.* Міхнавічы Калінк.

калату'ша ж. Прыгатаваная для свінней рэдкая страва. *Замешай калатушы да занесі свіням.* Бялёў Жытк.

кале'йка ж. Чарга пасвіць живёлу. *Заўтра трэба калейку атпасціць.* Камаровічы Петр.

канава'л м. Чалавек, які пакладае жарабцоў, быкоў. *Раней канавалы лягчалі жывёл, зараз вецінар.* Прудок Маз.

канча'н Худы конь. *Етае канча скоро згіне.* Тульгавічы Хойн.

капы'т м. Рагавое ўтварэнне на канцы ног у каня, каровы і г.д. *Конь капыты збіў.* Гурыны Маз.

ка'рка ж. Пасудзіна, з якой кормяць живёлу. *Карка была поўнай.* Хойнікі

каро'ва ж. [коро'ва] Буйная свойская живёліна, якая дае малако. *Кароў ўжэ мала ў нас.* Гурыны Маз. *Корову амаль усе ў нас дзяржалі.* Хойнікі. * **дойная карова** – карова, якая дае малако. *Дае малако дойная карова.* Прудок Маз.

каро'вы мн. Чарга пасвіць кароў. *У суботу нам каровы.* Грычынавічы Жытк.

каро'ўнік м. [коро'ўнік] [коро'внік] 1. Памяшканне, хлеў для кароў і быкоў; кароўнік. *Для кароў у нас кароўнікі былі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *На короўнік прыгналі товар стойловаць.* Запасочча Жытк. *Лось поўз село ідзе ў короўнік.* Хачэнь Жытк. (ТС) У

коровніку е кормушка. Каменка Маз. 2. Гной з-пад кароў. Бярэжцы Жытк. (ТС)

кары'та н. [коры'то] Прадаўгаватая пасудзіна, выдзеўбаная з дрэва або збітая з дошак, якая скарыстоўваецца звычайна для кармлення жывёлы. *У карыце ежу скаціне клалі.* Гарбавічы Калінк. *Поілі тожа ў карыце.* Хойнікі.

каса' ж. Селязёнка. *Касу хто і выкідае, а хто і варэ, тады начыняе каўбух.* Сямурадцы Жытк.

кату'х м. 1. Адгароджанае ў хляве месца, куды кладуць корм для жывёлы. *Катух – маленькі вугал, атмежаваем дастачкамі.* Прудок Маз. 2. Спецыяльна адгароджанае памяшканне ў хляве для свіней, курэй. *Катух радам з вакном, там свіней дзержым.* Гурыны Маз. *Колькі кублаў для курэй у вашым катуху?* Дудзічы Калінк.

качання' аг. Птушаня качкі. *Качаняты меншыя ростам, ну і не такія паваротлівыя, як гусі, гусі ж лятаюць, а качкі не.* Гурыны Маз.

ка'чка ж. Свойская вадаплаўная птушка. *Качкам вода нада.* Гурыны Маз.

каша'ра ж. [коша'ра] [каша'ры] мн. Месца для выпасу жывёлы, абмежаванае агароджай. *Каровы ў нас у кашары.* Козенкі Маз. *Городзяць кошару на товар.* Запясочча Жытк. (ТС) *Калі агарожана месца, то называецца кашары.* Прудок Маз.

квокта'ць незак. Ствараць кароткія адрывістыя гукі; квахтаць. *Усе куры квоктаць почалі.* Верасніца Жытк. (ТС)

квокту'ха ж. Курыца, якая выседжвае або выводзіць куранят. *Квоктуха з вывадкам па двары всегда ходзіць.* Загорыны Маз. *Гетакіе хорошыя ціплянкі, да от квоктухі не отстаюць.* Азяраны Жытк. (ТС)

ке'ндзюх м. Страўнік жывёлы. *Трэбо было напхаць кендзюха, да няма мяса.* Грушаўка Нар.

кік м. Дубец, якім паганялі жывёлу. *Сёння выганяла кароўку кіком, бо не ішла.* Дудзічы Калінк.

кі'шка ж. Частка органаў стрававання жывёлы. *У кішкі начыняюць унутранасці і робяць каўбасу.* Гурыны Маз.

кля'ча ж. Худы, змораны конь. *На ётай клячыне ўзарэш.* Прудок Маз.

кно'раз м. Тое, што кныр. *З кнораза м'ясо паганэ, яго есці не будзеш.* Капцэвічы Петр. (З НС)

кнут м. Плечены з раменных палосак арапнік або вітая з ільну, канпель пуга. *Кнутом білі жывёлу. А яго з рэменя шылі.* Хойнікі.

кныр м. Самец свінні. *Кныр свінню пакрываў.* Каменка Маз.

ко'зка ж. Памянш.-ласк. да каза. *Козак паіла.* Слабада Маз.

ко'лкі прым. Бадлівы. *Таке ўжэ колка корова.* Прудок Маз.

коло'цца *незак.* Біцца рагамі. *Як первы раз вугоняюць на пашу, то карову́х бунтуюцца да колюцца.* Хачэнь Жытк. (ТС)

колю'чка *ж.* Карова, якая б'е рагамі. *Колюча карова – колючка.* Запасочча Жытк. (ТС)

ко'мель *м.* Бязрогая карова. *Ек карова без рог, то это комель.* Ляскавічы Петр. (З НС)

коні'на *ж. зніж.* Тое, што конь. *Коніна наеласа, а вон шчэ напоіў.* Любавічы Жытк. (ТС)

конь *м.* Буйная свойская аднакапытная жывёліна. *Плугі былі, што коня ў іх запрагалі. Хойнікі. Канём усе работы рабілі: і аралі, і вазілі.* Слабада Маз.

ко'нюх *м.* Даглядчык коней. Хільчыцы Жытк. (ТС)

коня'чка *ж.* Тое, што конячына. *Дзве бабу конячкою прыехалі дай карову прыв'язану ведаць.* Дварэц Жытк. (ТС)

коня'чына *ж. экспр.* Конь. *С скоціны ці конячыны шкура – это сырэц.* Любавічы Жытк. (ТС)

копу'то *н.* Капыт. *Бувае, копуто прыломуюцца.* Запасочча Жытк. (ТС)

кормні'к *м.* Добра выкармлены кабан. *Пудоў на дванаццаць кормніка нагадаваў, сала таўшчэй за стакана на хібу.* Турбінка Маз. (З НС)

ко'рмны *прым.* Тое, што кормнік. *Кормны кабан у іх.* Слабада Маз.

корму'шка *ж.* [курму'шка] 1. Адзелены вугал у памяшканні свойскай жывёлы, дзе ляжыць невялікая колькасць корму. *У кормушку карове сена лажылі на вечар, на раз.* Загорыны Маз. *У курмушкі яшчэ засталася сена.* Патачня Хойн. 2. Скрынка для корму. *У кормушку сено, сечку сыплю.* Запасочча Жытк. (ТС) *Посудзіна, у якой кормілі жывёлу, называлі кормушка.* Хойнікі

коро'ўечы *прым.* Каровін. *Короўечэ м'ясо цэняць дорожэй, як свінячэ.* М. Малешава Жытк. (ТС)

короўзно' *н. груб.* Карова. *Это короўзно, ей багато сена трэба.* М. Малешава Жытк. (ТС)

коры'тцэ *н. памянш.* Карытца. Запасочча Жытк. (ТС)

коўб *м.* [ко'ўбік] Страўнік у жывёлы. *Які бальшы коўб у парсюка.* Тульгавічы Хойн. *У свіні буў большы коўбік, его ак напіхаеш, то ён расцэгаецца.* Бобрыкі Петр. (БДС)

краве'лька *ж.* Даёнка. *Вазьмі вунь кравельку да йдзі падой карову.* Запасочча Маз.

кра'йкі *мн.* Малочныя зубы ў каровы. *Карова сена не есць, крайкі спускае.* Буйнавічы Маз. (З НС)

красна-рабы *прим.* Масць жывёлы – сукупнасць чырвонага і белага колераў. *Коні шчэ бываюць у яблыках, рабыя, чорна-рабыя, красна-рабыя.* Гурыны Маз.

кралі'ха *ж.* [кралі'ца] Самка труса. *У маёй суседкі краліха така пушысценька да беленька.* Аравічы Хойн. *Краліца ўжо ладная вырасла.* Навінкі Калінк.

краляня' *н.* Дзіцянё труса. *У краліцы ўжо краляняты ёсць.* М.Аўцюкі Калінк.

кроль *м.* Невялікі хатні грызун сямейства заечых. *Кралёў у нас з дзесятак будзе, а так мала хто дзяржыць.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

крыж *м.* Ніжня частка хрыбетніка жывёлы. *Не бі карову па крыжу.* Буйнавічы Маз.

крыні'ца *ж.* Ямачка каля пупавіны, па якой узнаюць карову, добрая на малако ці не. *Крыніца пуд чэрэвом ля пупа у карову. Колі добрая, глубокая крыніца, то добрая корова на молоко.* Бобрыкі Петр. (БДС)

крынчу'к *м.* Тое, што кныр. *Узяў ды крынчука згубіў, як пас.* Аравічы Хойн.

крэміна' *ж.* Баразёнка ў зубе ў каня. *Еслі ечменіна ховаецца ў крэміне, то молоды конь, еслі крэміна з'елася, ужо стары конь.* Дварэц Жытк. (ТС)

кубло' *н.* Месца, дзе курыца высіджвала яйкі. *У мяне курыца сядзела ў кубле.* Дудзічы Калінк.

куда'хкаць *незак.* Кудахтаць. *Кудахае кура, як ейцэ знесла.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

ку'кса *ж.* Бязрогая карова. *Ад суседкінай куксы вырасла такая ж самая бязрогая карова.* Карчовае Хойн.

кумса'ты *прим.* Бязрогі. *Што ўжэ ў Юшкох бачыла кароў кумсатых багато.* Шалыпы Калінк. (ЖС)

кура'ня' *н.* [курень'] [кура'ня'] Птушаняты курыцы. *Дзеці курыцы – кураняты.* Гурыны Маз. *Маленькія куры – куранята ходзяць.* Слабада Маз. *Во, каля дома бегалі і куреняты.* Гурыны Маз.

кура' *ж.* Тое, што курыца. *Ета рыжая кура дзесятак за два дні дае.* Дудзічы Калінк.

курака' *ж.* Тое, што курыца. *Раней куракаў дзяржалі шмат.* Дудзічы Калінк.

кура'тнік *м.* Памяшканне для хатняй птушкі. *Куратнік радам стаяў. Куры там былі.* Бібікі Маз. *Схадзі ў куратнік, прынясі пару яец.* В.Зімовішча Маз.

кура'тніца *ж.* Работніца, якая даглядае свойскую птушку. *Куратніца – хто курэй глядзіць.* Завайць Нар.

кура'ч м. Курыца-гермафрадыт. *Гэта ж у вас курач, не голосіць і не несецца.* Грушаўка Нар.

куро'санне н. [куроса'дня] Жэрдкі ў куратніку, на якія садзяцца куры на начлег. *Жэрдкі тоненькія і е куросанне.* Гурыны Маз. *Куры ўжэ поселі на куросадню.* Бокаў Маз.

курча'та мн. [курчання'ты] Тое, што кураняты. *Курчата клююць пішоно на двары.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Намоклі мае курчаныты, трэбо ўзяць у хату.* Грушаўка Нар.

ку'рыца ж. Дамашняя птушка, якую разводзяць для атрымання яек і мяса. *Курыцы отдзельно от квоктух ходяць.* Загорыны Маз.

курэ'канне н. Гукі, які ўтвараюць куры. *Толькі сабака выбягае – усе куры курэканне пачынаюць.* Кацуры Калінк.

курэня'н. Тое, што кураня. Тураў Жытк. (ТС)

ку'ца ж. Тое, што кукса. *Куцые корову на молоко вельмо добрые.* Кучкі Петр. (З НС)

лаба'ты прым. Бязрогая жывёла. *Лабата Саўчына карова вечна ў шкодзі, найдзе ж на яе, хаця ты вазьмі да ў еку пустыню гані.* Аравічы Хойн.

ла'па ж. Ступня або ўся нага ў жывёл. *Куры лапамі градкі паразрывалі.* Гурыны Маз.

лапа'тка ж. Плоская шырокая косць трохвугольнай формы ў верхняй частцы спіны. *Во свінню біла – лапатку сабе, сцёгну прадала.* Гурыны Маз.

лаха'нка ж. Посуд для кармлення жывёлы. *У лаханку свінням накладаем.* Дудзічы Калінк.

лаша'дка ж. [лашы'чко] Жарабя. *Лашадку до кобылы прыв'язвалі.* Прудок Маз. *У войну росціла я ету лашычко.* Бібікі Маз.

лаша' н. Тое, што лашадка. *Лаша і запрагаць ужо можна з другімі коньмі.* Навінкі Калінк.

лаша'к м. Малады конь ва ўзросце да двух гадоў. *Зноў лашакі ў гарод ускочылі.* Паляжач Гара Петр. (ЖС)

лашаня' н. [лошаня'] Тое, што лашадка. *Лошадь і лошаня мелі. Добра было.* Гурыны Маз. *І лашаня е, маленькае, добрае.* Бібікі Маз. *Вельмі рады былі, калі ў кабылы лашаня нараджалася.* Дудзічы Калінк.

лашо'нак м. [лашачо'к] Тое, што лашадка. *У лошадзі – лашонак.* Бібікі Маз. *Лашачок такі часта бегае за возам, сваёй маткай.* Бібікі Маз.

лашча' н. Тое, што лашадка. *У кабылы то лашча было маленькае.* Гурыны Маз.

лейча'ць *незак.* Лягчаць, пакладаць. *Скоро поросят трэ лейчаць, а то ек старыя, то воны важко перэносяць гэты.* Верасніца Жытк. (ТС)

ле'тошнік *м.* Мінулагодняе цяля. *Там цялята-летошнікі пасуцца ўсе лето й зімуюць там.* Дварэц Жытк. (ТС)

лі'мар *м.* Рымар. *Лімар шыў збрую.* Дварэц Жытк. (ТС)

ліні'цца *зак.* Ліняць. *Корова весной пачала лініцца.* Бобрыкі Петр. (БДС)

лі'нька *ж.* Скінутая ў час лінькі шэрсць у жывёл. *Назбіраў лінькі з корову, ек скробкою чысціў.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ліня'ву *прым.* Лінялы. *Несуцца, несуцца, вынесуцца да стануць ліняць, дай лінявуе куры.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ліня'ць *незак.* Ліняць, скідваць верхняе покрыва. *Куры, вутву, гусі ліняюць на зіму, і багата пуху валяецца коло плоту.* М. Малешава Жытк. (ТС)

луг *м.* Сенажаць, пераважна заліўная, месца для выпасу жывёлы. *На тым лузе мы пасвілі кароў.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

луга'ць *незак.* Браць на полад. *Трэба лугаць валоў да ехаць на сено.* Кучкі Петр. (З НС)

лу'цік *м.* Добра дагледжанае парася. *От луцік харошы, як лялька, мабуць, адным малаком гадавалі.* Капцэвічы Петр. (З НС)

лушупа'йкі *мн.* [лупа'йкі] [лушпі'ны] [лашупа'йка] *ж.* Бульбяныя ачысткі, якімі кармілі жывёлу. *Картошку рэзалі і етымі лушупайкамі худобу кормілі.* Гурыны Маз. *Звары лупайкі парасяці.* Міхнавічы Калінк. *Во гэтыя лушпіны трэба свінням аддаць.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Лашупайкі не кідай куды зра, а аддай курам.* Калінічы Нар. *Перамый лупайкі ад бульбы ды звары парасят.* Калінін Хойн.

лы'сы *прым.* Пра каня, у якога лысіна на лбе. *Лысы – такі конь з лысінкай на лбу.* Гурыны Маз.

лыч *м.* Выцягнутая пярэдня частка галавы ў свінні. *А ў свінні гэта лыч называўся.* Гурыны Маз.

лютое'жлівуй *прым.* Пераборлівы ў ядзе. *З лютоежлівух кароў молака не вуціснеш, бо яны на сено гледзець не хочуць.* Прудок Калінк. (З НС)

макрэ'ц *м.* Мокры лішай на нагах у коней і буйной рагатай жывёлы. *Пахадзіла карова па балоце – на табе макрэц.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

мало'дзіва *н.* [мало'дзіво] Вадкасць, якая выдзяляецца груднымі залозамі ў кароў перад родамі і некалькі дзён пасля. *Карова ўчора ацялілася, дак я надаіла малодзіва багата.* Прудок Маз. *Як*

корова оцеліцца, первы удой называецца у нас молодзіво. М. Малешава Жытк. (ТС)

мало'чны прым. Пра живёлу, выкармленую малаком. *Харошы парасёнак у цябе, відаць, малочны.* Бокаў Маз.

марка'ч м. Неспакладаны баран. *Нялехчаны баран – маркач.* Прудок Маз.

масць ж. Колер шэрсці ў живёл. *Коні рознай масці буваюць.* Гурыны Маз.

мач м. Доўгая вузкая драўляная лапата для капання гною. *Гной копаюць мачэўм. А мач гостры!* Запясочча Жытк. (ТС)

маца'к м. Моцнае яйка. *Я табе, сыноч, наадбірала мацакоў у біткі гуляць.* Ломыш Хойн.

мацёра м. Свіння, якая гадуе вывадак парасят. *Гладкую мацёру пагано дзержаць, у яе малака мало, парасята будуць худыя.* Дарашэвічы Петр. (З НС)

мерэ'жык м. Адзнака на рагах у каровы. *Мерэжыкі на рогах у карову показваюць, колько оцеляў.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ме'шка ж. Корм для свіней, качак. *Намяшаем усяго, мешка палучаецца і нясем свінні.* Казялужжа Хойн.

мігі'каць незак. Ржаць (пра жарабя). *Жэрэб'я мігічэ, осталосо самэ.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

міжыт м. Малако ў каровы перад цяленнем. Дварэц Жытк. (ТС)

міргіча'ць незак. Утвараць спецыфічныя гукі (пра казу). *Увесь дзень мая каза міргіча.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

моладня'к м. Агульная назва маладых живёл. *На ферме богато моладняка короў.* Дудзічы Калінк.

молоко'н. Белая пажыўная вадкасць, якую атрымліваюць ад кароў, коз і інш. живёл і якая з'яўляецца прадуктам харчавання; малако. *Мало мая карова молока дае.* Бялёў Жытк.

морхоту'н м. Тое, што моркоцень. *У табуне бувае некалькі морхотуноў.* Тураў Жытк. (ТС)

моркоце'нь м. Баран. *Моркоцень – то вытворнік овечы.* Пагост Жытк. (ТС)

му'каць незак. [мы'каць] Утвараць працяжныя гукі (пра карову). *Ну, карова мукае...* Гурцэвічы Калінк. *Як-та цяжка твая карова мукае.* Міхнавічы Калінк. *Не проста так наша карова мыкае.* Дудзічы Калінк.

му'ры прым. Светла-карычневай масці. *І мурые коні е.* Буйнавічы Маз.

му'са н. Морда ў живёл. *Муса ў коня, у каровы, у свіны.* Запясочча Жытк. (ТС) *А торбочка така доўга, што муса коня не достае.* М. Малешава Жытк. (ТС)

муці'цца *незак.* Хварэць на живот (пра парасят, якіх аднялі ад маткі). *Тыждзень муцяцца поросята.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

мыча'нне *н.* Гукі, якія выдае карова. *У каровы – мычанне.* Кацуры Калінк.

мякі'на *ж.* Корм для жывёлы, прыгатаваны з адходаў, якія застаюцца пасля абмалоту і ачысткі зерневых, бабовых культур і лёну. *А свінней мякінай кармілі, то грачанай, то шчэ якой.* Гурыны Маз. *Грэчку сеялі і збіралі, абрабатывалі, адыходы булі, імі, мякінай той, курэй кармілі.* Каменка Маз.

наво'тны *прым.* Пра жывёліну, якая першы раз пасвіцца ў статку. *Вот жэ навотна карова, а ходзіць добрэ, гледзіць тавару.* Слабада Маз. (ЖС)

надво'рны *прым.* Свінні, якія не знаходзяцца на адкорме. *Былі раней надворныя свіні, іх пасцілі, ці самі пасціліся.* Жахавічы Маз.

на'едзь *ж.* Жалвакі ў сале пад сківіцамі ў свіней. *Сало з наедзямі, бу квасолькі ў ім.* Запасочча Жытк. (ТС)

на'летка *ж.* Аднагадовае цяля. *Налетка з коровую оставілі зімоваць.* Аравічы Хойн.

налы'гач *м.* Повад. *І чого вона будэ стоят у хлэве, та карова, возьмі залыгай на налыгача і зоведы пастыс.* Грушаўка Нар.

напа'шчэны *дзеепрым.* Напасены, сыты (пра жывёлу). *Воны булі напашчэны, тые коні, і стоялі.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

начле'жнік *м.* [ночле'жнік] Начны пастух. *Васіль быў у нас начлежнікам заўсёды.* Завайць Нар. *На болоньі огонь, то ночлежнікі.* Пагост Жытк. (ТС)

не'вук *м.* Непрывучаны да вупражы конь або вол. *Невука ўзяў, вон цебе поносіць!* Хачэнь Жытк. (ТС)

несці'са *незак.* Класці яйкі. *Побуркованные гусі не так несціса будуць.* Любавічы Жытк. (ТС)

не'цель *ж.* Цялушка, якая яшчэ ніводнага разу не цялілася. *У нас карову, якая шчэ не цялілася, называюць нецель.* Козенкі Маз. *Там у мяне яшчо нецель.* Вялікі Бокаў Маз.

ніжы'перціца *ж.* Хвароба кароў. *Ек ніжыперціца, то ў короў между ракоціц загной получаецца.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

ну'жні *мн.* Вялікія нажніцы, якімі стрыглі авец. *Ох, палохаліся нужняў оўцы!* Міхнавічы Калінк.

няме'цкія коні. Чорна-белыя па масці коні. *Вельмі мне ўжо падабаліся нямецкія коні.* Велецін Хойн.

овечэня' *н.* Дзіцяня авечкі; ягня. *Воны чорныя, як овечэня.* М. Малешава Жытк. (ТС)

о'гер м. [ё'гер] Жарабец. *Огер – той конь у нас, шчо не лехчаны. Сямігосцічы Жытк. (ТС) У нашум колгасі тры ёгірэх, бо калгас наш племенны по конях. Тураў Жытк. (ТС)*

огоро'д м. Агароджаны ўчастак пашы. *Коровых ходзяць у огородах: дзве полі загородзілі і пасуць коровых. Дварэц Жытк. (ТС)*

одры'на ж. Хлеў для кароў, каня. *У одрыні корова стоіць. Бярэжцы Жытк. (ТС) Пошла, пошла ў одрыну! (на карову). М. Малешава Жытк. (ТС)*

одры'нка ж. Памянш. да одрына. *А прышло зноў на одрыну лесу – прыплавіў стары, от бачыце, ека одрынка. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

ожэрэбі'ць зак. Ажарабіць. *Кобула ожэрэбіла доброго жэрэбчыка. Запясочча Жытк. (ТС)*

окозі'цца зак. Акаціцца (пра казу). *Окозілася коза да й двое нежывых козлятк. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

острі'зы мн. Чорна-рабая масць коней. *Острізы вельмі распаўсюджаны ў нашай вёсцы. Дудзічы Калінк.*

паганя'лка ж. Тое, чым паганяюць жывёлу. *І паганялкай таксама паганялі жывёлу. Гарбовічы Калінк.*

падно'с м. [подно'с] Корм карове падчас даення. *Важка, як карову прывучыў з падносам даіць. Капцэвічы Петр. (З НС) Не прыпусціла корова молока – эта корова з подносом, ей трэба поднос. Запясочча Жытк. (ТС)*

па'дсвінак м. [падсві'нак] [па'цвінак] [подсві'нок] [по'дсввінак] Шасцімесячны парсючок. *Падсвінкаў добрых дзяржала. Слабада Маз. Малое парся – да пяці-шасці месяцаў – то падсвінак. Міхнавічы Калінк. Этага пацвінка перавязём у другі свінарнік. Міхнавічы Калінк. Подсвінок – ужэ мясцоў мо п'яць котары мае. М.Малешава Жытк. (ТС) У мяне ўжо ладны подсввінак. Рудня Антонаяўская Калінк. (БДС)*

падсвіня'ка м. Парся трох-чатырох месяцаў. *Я купіла сабе падсвіняку вельмі гладкаго. Крушнікі Маз. (ЖС)*

падсці'л м. [падсцёл] Подсціл для свойскай жывёлы. *Ужо ўвесь падсціл выйшаў для свіней. Дуброва Петр. Пашоў гліцы назгрэбаў на падсцёл. Жахавічы Маз. (БДС)*

падчарэ'ўе н. [падчаро'ўе] Жывот у свойскай жывёлы. *Ну, падчарэўе ў свіней, кароў шчэ было. Гурыны Маз. Свіння замурзала падчароўе. Міхнавічы Калінк.*

па'збішчэ н. [па'сьбішча] [па'стбішча] [па'зьбішчэ] Месца для выпасу жывёлы па-за межамі вёскі; магло знаходзіцца ў лесе або рове. *Луга няма, поля тожэ няма, балаты кругом былі, у нас па лесе, па равах паслі, эта і пазбішчэ было. Гурыны Маз. Каровы заўсёды на пасьбішчы летам. Слабада Маз. Пастбішча мелася ў вёсцы недалёка*

ад ракі. Гурыны Маз. Зямля называлась і поле, луг, пазьбішчэ. Хойнікі.

пазу’р *м.* Птушыны кіпцюр. *О екі велікіе пазуры ў пеўня! Слабада Маз.*

пала’ткі *мн.* Месца ў хлеве для захавання сена. *У хляве полкі ляжалі, палаткі гэта называлі. Сена там ляжала. Бібікі Маз. Там сена, у палатках. Козенкі Маз.*

панапа’сваць *зак.* Напасвіць жывёлу. *Кароў так панапасвала, што ледзь ідуць. Запясочча Жытк.*

папаля’ны *прым.* Масць жывёлы, колер – шэры. *Былі такія коні – папаляныя, яны сівыя, туманныя. Бібікі Маз.*

па’ранка *ж.* [паро’нка] Рэзаная саломка з мукой, якая выкарыстоўваецца як корм жывёле. *Ты паранкі зрабіла для свіней? Вялікія Аўцюкі Калінк. Паранка астыла, можна несці карове. Прудок Калінк. Дзеўкі, я прыгатавала паронку, а вы свінне выліце. Дарашэвічы Петр.*

парася’ *ж.* [парася’тка] [порося’тко] Маленькі парсючок. *Зараз толькі адно парася дзержым – і ўсё, не так, як раней. Гурыны Маз. Хоць там і дванаццаць, хоць два, усё адно – парасятка. Акулінка Маз. Паросяткам дала, козцы дала, курцы дала – і уся мая работа. Старажоўцы Жытк. Паросятко купіла, хорошае. Вялікі Бор Хойн.*

парэ’з *м.* Пасляродавая траўма, пры якой карова перастае есці, даваць малако. *У каровы пасля ацёла парэз бывае вялікі. Бібікі Маз.*

пасаві’шчэ *н.* Выпас. *Сонцэ другі тыждзень печэ, аж на пасавішчы ў копанцы вады нема. Сялюцічы Петр. (З НС)*

па’свіць *незак.* Пасці. *Ек кароў пасцілі, то па чарзе. Пагост Жытк.*

па’свішчэ *н.* Паша. *На пасвішчэ каровы гонюць. Пагост Жытк.*

пасе’і *мн.* Тое, што вотрубі. *Высып пасеі ў ражку карові. Калінічы Нар.*

па’сочка *ж.* Кальцо на розе, па якім можна вызначыць, колькі год карове. *Колькі ў корову на рогах пасочкоў, столькі ей год. Бобрыкі Петр. (БДС)*

па’ства *ж.* [паство] Утрыманне статка на пашы. *Эта корова добра і на паству. М.Малешава Жытк. Покорміў гусей екіх месецоў тры зімой, а там пусціў на паству. Пагост Жытк. (ТС) Нешчасліве вашэ паство – цэлы дзень дождж. Тураў Жытк. (ТС)*

па’стбішчэ *н.* Тое, што пасвішчэ. *Жывёлу рانیцай на пастбішчэ выганялі. Міхнавічы Калінк.*

пасту’х *м.* Чалавек, які пасе статак. *Пастух пас кароў, а хто ж шчэ? Бібікі Маз. Жывёліну пасціць надо, так часцей пастухамі дзеці булі. Каменка Маз.*

па'сцвіць *незак.* Тое, што пасвіць. *На поплаву гонілі пасвіць товар.* Тураў. *Колісь товар пасцвіла ў Сядрах.* Пагост Жытк. (ТС)

пасці' *незак.* Тое, што па'свіць. *Проя пасла' коней уночы.* Верасніца Жытк. (ТС)

пасці'са *незак.* Пасвіцца, карміцца на пашы. *Добрэ пасецца товар!* Запясочча Жытк. (ТС)

па'сціцца *незак.* Тое, што пасціса. *Не хочэ пасціцца товар.* Запясочча Жытк. (ТС)

па'сціць *незак.* Тое, што пасці. *Му пасом цялята з бацьком.* Хачэнь Жытк. *Колісь коні пасцілі чэргамі.* Верасніца Жытк (ТС)

пасцю'шка *ж.* Доўгая пуга. Тураў Жытк. (ТС)

паўзмо'зг *м.* Хвароба жывёл, якая суправаджаецца галаўнымі болямі. *Мая кароўка аднойчы паўзмозгам захварэла.* Акулінка Маз.

пацы'ркаць *зак.* Падаіць карову. *Пакуль я пацыркала карову, то ўжо выгарэла ў печы.* Перароў Жытк.

пачарэ'жня *ж.* Чарга пасвіць кароў. *Жануць у нас па пачарэжні кароў.* Аравічы Хойн.

па'ша *ж.* Тое, што пастбішчэ. *Пашы ў нас хапае: і на болоці, і ў полі, і ў лесе пасом.* Капцэвічы Петр. (ЖС)

пе'вень *м.* Самец курыцы. *Певень курыцамі камандуе.* Загорыны Маз.

первацёлка *ж.* [первоцёлка] [первая цёлка] Карова, якая нарадзіла першае цяля. *Первацёлка – гэта цёлка, якую карова нарадзіла ў першы раз.* Акулінка Маз. *По ўзросту называлі первоцёлка.* Хойнікі. *Наша первая цёлка нешта захварэла.* Дудзічы Калінк. *У нас дзве каровы: одна первоцёлка, другая ўжо старая.* Дарашэвічы Петр.

перва'чка *ж.* Тое, што первацёлка. *Наша первячка першага бычка прывяла.* Карчовае Хойн.

персць *ж.* Пярэдня частка тулава каня. *Персць у каня ўся была белая.* Малешаў Хойн.

першажаро'бка *ж.* Кабыла, якая нарадзіла першае жарабя. *Першажаробка ажарабіла ажно двух лашат.* Карчовае Хойн.

перша'чка *ж.* Тое, што первацёлка. *Першачка у мене цепер.* Крэмна Жытк. (ТС)

перэ'едзі *мн.* Аб'едкі сена, саломы і інш. *Паганэ сена, адны перэедзі асталіся.* Кучкі Петр. (З НС)

перэжо'ўваць *незак.* Перажоўваць. *Жуйку перэжоўвае корова.* Пагост Жытк.

перэло'гі *мн.* Хвароба на живот у коней і буйной рагатай жывёлы. *Напалі на жэрэбца перэлогі.* Ляскавічы Петр. (З НС)

перэмуці'цца зак. Перахварэць на панос пасля адкідання ад маткі (пра парасят). *Як перэмуцяцца поросята, стануць правіцца.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

перэпуня'ць незак. Пераймаць. *Перэпуняй товар, шоб не ўворваўся ў шкоду.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перэ'сты прым. Стракатай масці: з белымі, жоўтымі ці карычневымі плямамі. *У чэрэдзе перэста корова е.* Ляскавічы Петр. (З НС)

перэхо'джваць незак. Пераходжваць. *Корова перэходжвае, бувае.* Запясочча Жытк. (ТС)

перэходзі'ць зак. да перэходжваць. *Перэходзіла корова дзве недзелі.* Запясочча Жытк. (ТС)

плод м. Расплод. *Му не повелі плоду с тое целушкі.* Хачэнь Жытк. (ТС)

пля'хі мн. Складкі ў страўніку ў каровы. *Пляхі – то у жолудку ў каровы.* Запясочча Жытк. (ТС)

по'вадзец м. Привязаная да аброці вяроўка або рэмень, на якіх водзяць каня, карову. *Узяла повадца, добрэ будзе карову прывезаць.* Верасніца Жытк.

подко'ва ж. Падкова. Запясочча Жытк. (ТС)

подкова'ць зак. Падкаваць. Тураў Жытк. (ТС)

подла'сы прым. Падласы (пра каня, карову). *Красны конь, а под чэрэвом белое, то подласы.* Запясочча Жытк. *Подласа корова.* Там жа. (ТС)

подпа'січ м. Падпасак. *Подпасіча давалі пастуху.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

подпа'сок м. Тое, што подпасіч. *За подпаска буў я.* Запясочча Жытк. (ТС)

подсвіня'ка ж. Тое, што падсвінак. *Нідзе не было подсвінякі купіць.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

подцёлок м. Двухгадовае цяля. *Дзе ж то наш подцёлок?* Азяраны Жытк. (ТС)

подчэрэ'ўе н. Падчэрэўе. *Бувало, подчэрэўе облуп'яць, а спіну смаляць.* Запясочча Жытк. (ТС) *Пух з крыл, а то м'яккі пух з подчэрэў у вутву і гусі.* Верасніца Жытк. (ТС)

поздро'чыцца зак. Пачаць гізаваць. *Поздрыхліса карову да побеглі ў лозу.* М.Малешава Жытк. (ТС)

поі'ць незак. Паіць. *Ідзі сам пой карову!* М.Малешава Жытк. (ТС)

по'йла н. [пу'йло] Рэдкі корм для жывёлы – сумесь вады з мукой, бульбай і інш. *Картошку садзілі, варылі, таўклі з вадой і свінням такое пуйло давалі.* Каменка Маз. *А пойла з мукі дзелаецца і карове даём.* Бібікі Маз. *Пойла насіла ды малако даіла.* Слабада Маз.

по'йма *н.* Тое, што поила. *Намяшай пойму карове.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

по'корм *м.* 1. Кармленне, выкормліванне. *Добра свінья до покорму – хорошие поросята.* Хачэнь Жытк. (ТС) 2. *мн.* Вымя ў свінні. *От свінья покормы мае.* Верасніца Жытк. (ТС)

покормі'ць *зак.* Пакарміць. *Пойду я куры впускаць, покормлю.* Верасніца Жытк. (ТС)

по'ле *н.* Абшар зямлі, прыгодны для выпасу жывёлы. *На поле выганялі кароўку.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

повода'тор *м.* Той, хто водзіць валоў. *Поводатор поводзіць валоў.* Сямурадцы Жытк.

пово'дзіць *незак.* Вадзіць. *Шчэ я волы поводзіла.* Запясочча Жытк. (ТС)

погу'леная *прым.* Цельная. *Цёлка погуленая була, то брат ему даў.* М.Малешава Жытк. (ТС)

погуля'ць *зак.* Папаляваць (пра карову). *Коб корова погуляла по весне, то к зіме булі б з молоком.* Верасніца Жытк. (ТС)

подсцёл *м.* Подсціл, падсцілка. *Ек німа на подсцёл соломы, то добрэ й лепеха.* Тураў Жытк. (ТС)

покры'цца *зак.* Тое, што погуляць. *Ек не покрывецца кароўка, то перэдойка.* Верасніца Жытк. (ТС)

полегча'ць *зак.* Тое, што злейчыць. *Бука не полегчалі.* Сямурадцы Жытк.

полені'ца *ж.* [полендры'ца] [полембі'цы] *мн.* Паляндвіца. *Полені'ца. Полендры'ца.* Запясочча Жытк. *Полембі'цы.* Хачэнь Жытк. (ТС)

поле'ток *м.* Тое, што пасочка. Запясочча Жытк. (ТС)

полёва'ць *незак.* Быць у стане цечкі. *Корову полююць одна за одною.* М.Малешава Жытк. (ТС)

полё'ўка *ж.* Карова ў стане цечкі. *Незлейчаны бук з полёўкамі гуляе.* М.Малешава Жытк. (ТС)

половы' *прым.* Светла-жоўтай масці. *Была ў нас полова корова.* Буйнавічы Маз.

попа'сваць *незак.* Пасвіць. *Дзень погода, попасваў товар да подрэмваў.* Пагост Жытк. (ТС)

пополёваны *дзеенрым.* Пакрыты (пра жывёлу). *Дзве целушкі булі пополёваны: дзедова була пополёвана цёлка і моя.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пополёва'ць *зак.* Пакрыцца. *Корова пополёвала.* Хачэнь Жытк.

по'рацца *незак.* Даглядаць жывёлу. *Пайду порацца, карміць свіней, карову.* Вялікі Бор Хойн.

поросі'цца *незак.* Нараджаць, прыводзіць парасят (пра свінню). *Наша свіння опоросілася – пяць поросяток.* Вялікі Бор Хойн.

поро'сна *прым.* Паросная. *Поросна свіння, бач тоўста, цыцата.* Пагост Жытк. (ТС)

поросю'к *м.* Парася. *Малые порсючкі.* М.Малешава Жытк. (ТС)

порося'н *н.* Парасё. *Осталосо нас семеро, ек поросят! Хачэнь Жытк. (ТС)*

посцёл *м.* Тое, што падсціл.. *То ўсё посцёл да не сено!* М.Малешава Жытк. (ТС)

по'цвінак *м.* Падраслае парася. *Я купіла сабе поцвінка за дваццаць рублей.* Макарычы Петр.

пра'віцца *незак.* Сычэць, гладчэць. *Вутву будуць правіцца – сутону ужэ ўхонілі.* Пагост Жытк. (ТС)

про'сты *прым.* Беспародная жывёла. *З протай свіні м'яса больш.* Белы Пераезд Петр.

прыве'с *м.* Прыбаўленне ў масе. *Важыла цялят? Трохі е прывесу?* Бярэжцы жытк. (ТС)

прыконе'чнік *м.* Тонкі раменны кончык пугі. Запясочча Жытк. (ТС)

прыко'рмваць *незак.* Прыкормліваць. *Дома прыкормваем корову, зелье рвом, буракі.* Дварэц Жытк. (ТС)

прыпа'сваць *незак.* Пасці дадаткова. *Каці нема дома, вона корову прыпасвае.* Хачэнь Жытк. (ТС)

прыпа'сціць *зак.* да прыпасваць. *А нашчо ім корова, колі луюцца прыпасціць?* Хачэнь Жытк. (ТС)

прыпа'сыч *м.* Тое, што подпасіч. *Я прыпасыч, помогаю пасці.* Дварэц Жытк. (ТС)

прыпло'д *м.* Прыплод. *Малы прыплод, як овечка, бувае аднэ окоціць.* Запясочча Жытк. (ТС) *Карова застаецца невесты, а прыплод ужэ не ёе, хазяйскі.* Дварэц Жытк. (ТС)

прыпо'н *м.* Прывязь. *Много ваўкоў было, то жэрэб'ят бралі на прыпон.* Дварэц Жытк. (ТС)

прыпрагці' *зак.* Прыпрэгчы. *Дай орчыка, кобулу прыпрагці трэба!* М.Малешава Жытк. (ТС)

прыпуска'ць *незак.* 1. Падпускаць. *Прыпускаюць цяля дай сесе корову.* Запясочча Жытк. (ТС) 2. Аддаваць (малако пры даенні). *Стара корова, не прыпускае молака пэрд негодай.* М.Малешава Жытк. (ТС)

прыпусці'ць *зак.* Прыбавіць (пра малако пры даенні). *Не прыпусціла молака корова, бо полёвала.* М. Малешава Жытк. (ТС)

пры'сы *мн.* Пыса ў жывёл. *Прысы лошыцы казаліся ў лозе.* Хільчыцы Жытк. (ТС)

псёйка *ж. ласк.* Карова. *Мая псёйка малака багата давала.* Слабада Маз. (ЖС)

псёйка *выкл.* Вокліч, якім падзваюць карову. *Псёйка, псёйка, пошла ў хлеў!* Сямурадцы Жытк. (ТС)

пу'га *ж.* Прымацаваны да палкі кавалак вяроўкі або сырамяці, якім паганяюць жывёлу. *Пугай гоняем скаціну ў поле.* Гурцэвічы Калінк.

пуго'ўе *н.* Тое, што пуга. *Занясі пугоўе ў хлеў.* Міхнавічы Калінк.

пудборо'доўніца *ж.* [пудборо'дзіца] Ашыек у каровы. *От добрая пудбородоўніца ў моей корову.* Бобрыкі Петр. *От у корову вісіць пудбородзіца.* Бобрыкі Петр.

пу'дзіца *незак.* Пудзіца. *Карова пудзіца.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

пудпа'січ *м.* Падпасак. *От так пудпасічам і праходзіць.* Буйнавічы Маз.

пудру'чны *прым.* Конь, вол, прывучаны хадзіць ва ўпрэжцы з левага боку. Капцэвічы Петр. (З НС)

пуляня' *н.* Тое, што кураня. *Сядзела квактуха, нанеслася і вувела пулянята.* Аравічы Хойн.

пуляня'тка *ж.* Тое, што кураня. *Як вылупяцца пуляняткі з яйчак, ды ўсе такія жоўценькіе, пушыценькіе.* Аравічы Хойн.

пу'са *ж.* Тое, што муса. *Падзяржы цяля за пусу, а я пакармлю.* Навінкі Калінк.

пу'та *ж.* Вяроўка, якой звязваюць пярэднія ногі каню ў час пасьбы. *Пута ў нас у відзе бічавы.* Гурыны Маз.

пу'то *н.* Тое, што пачарэжня. *Сёння наша путо пасці кароў, трэба рано ўставаць.* Бялёў Жытк.

пу'тра *н.* Лёгкія ў жывёлы. *Закалоў кабана, трэбо вупусьціць кішкі, а тады вуразаць путра.* Жахавічы Маз. (БДС)

пуха' *ж.* Тупы канец яйка. *Бі пухою, мо моцнейшэ!* Азяраны Жытк. (ТС) *Я пачынаю з пухі біць яйцэ.* Бялёў Жытк.

пшэ-пшэ-пшэ, пшэй-пшэй-пшэй *выкл.* Выгукі, якімі падзваюць карову. Запясочча Жытк. (ТС)

пшэ'йка *ж. экспр.* Карова. *Пиэйка зовом, бо подзываем пиэйка-пиэйка-пиэйка.* То вона йдзе к голосу, прывукла й йдзе. М.Малешава Жытк. (ТС) *Ганна, выганяй сваю пиэйку з хлява.* Дарашэвічы Петр.

п'я'тра *мн.* Вышкі ў хляве або гумне. *Навозіў сена оўные п'ятра.* Ляскавічы Петр. (З НС)

пярву'сцінка *ж.* Тое, што первацёлка. *У нас була пярвусцінка такая ўдалая: і малака, і масла – усяго было.* Злодзін Маз.

пярэ'дайка *ж.* [перэ'дайка] [перэ'дойка] Няцельная карова. *Няцельную карову перэдайкай называюць.* Прудок Маз. *Трэба*

прадаць прэдайку. Міхнавічы Калінк. Не погуляла, то перэдойкаю була. М.Малешава Жытк. (ТС)

прэ’лэтак м. [прэ’літак] Аднагадовае цяля. *У мяне зараз вунь прэлэтак у хлеме стаіць. Рудня-Гарбовіцкая Калінк. Прэліткаў было мала. Дудзічы Калінк.*

п’ятро’ н. Вышкі ў куратніку, дзе сядзяць куры. *Зрабіў п’ятро, коб было дзе курам сядзець. Жахавічы Маз. (БДС)*

п’яту’х м. Тое, што певень. *Пятух нас уранку абязацельна разбудзіць. Дудзічы Калінк.*

ра’бка ж. Плямістая карова. М.Малешава Жытк. (ТС)

ра’бы прым. [рабы’] Масць жывёлы, якая ўяўляе сабой наяўнасць плямаў рознага колеру на скуры жывёлы. *Коні шчэ бываюць у яблыках, рабыя, чорна-рабыя, красна-рабыя. Гурыны Маз.*

рага’тка ж. Карова з вялікімі рагамі. *Наша рагатка дае малака добра. Навікі Маз.*

рагу’ля ж. Тое, што рагатка. *Прозвалі рогулею за велікіе рогі. Верасніца Жытк. (ТС) Рогі ў нашай рагулі вялікія. Хойнікі.*

ражо’к м. Вялікая драўляная пасудзіна для кармлення жывёлы. *Свіння кармілі з ражкоў – цяпер така як вывурка, таз дэрав’яны такі. Каменка Маз.*

ра’кацень м. Тое, што ракопіца. *У каровы ракацень трэснуў. Прудок Маз.*

ра’ковіна ж. Прамежнасць паміж капытоў у каровы і да т.п. *Закалола корова раковіну і кульгае. Бобрыкі Петр. (БДС)*

ра’копіца ж. Капыт у свінні, авечкі, каровы. Бярэжцы Жытк. (ТС)

ра’копу’ціна ж. Тое, што ракопіца. Запасочча Жытк. (ТС)

ржаць незак. Абзывацца ржаннем (пра каня). *Гэта ж трэба так суседскай кабыле ржаць! Дудзічы Калінк.*

рог м. 1. Цвёрды выраст з касцявога рэчыва на галаве ў некаторых жывёл. *Бодлівая карова ў суседкі, бо рогі вялікія. Вялікі Бор Хойн. 2. Пастухова труба, дудка. У нас е одзін пастух, то возьме рога, у той рог трубіць і корову ідуць за ім. Хачэнь Жытк. (ТС) Рог трубіць – корову вугоняй. Запасочча Жытк. (ТС)*

ро’жа ж. Інфекцыйная хвароба жывёлы, якая характарызуецца запаленнем скуры. *А пры рожы выбіваюцца на цэле свіней красныя плямы. Гурыны Маз. Свінні рожая балелі. Цемпература бальшая была, на кішках раны рабіліся, а на целу пятна такія сінія дзелаліся. Рожса значыт была. Навікі Маз.*

рожо’к м. Памянш. да рог у 1 знач. *У козы рожкі. Запасочча Жытк. (ТС)*

ропу’дзіць зак. Распужаць. *Роспудзілі овечок, побегла котора куда. Запасочча Жытк. (ТС)*

рошня'к м. Добра выкармлены кабан гадовага ўзросту. *От рошняка выгодавалі.* Буйнавічы Маз.

ру'хкаць незак. Утвараць спецыфічныя гукі (пра свінню). *Эта нашы свінні так чутно рухкаюць.* Міхнавічы Калінк. *Лежыць поросё да не рухкае.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

рыжо'ўка ж. Тое, што рыжы. *Рыжоўка – корова рыжага колеру.* Дудзічы Калінк.

ры'жы прым. Масць жывёлы, па колеру – святлейшаму за карычневы. *У яго кобыла рыжая.* Гурыны Маз.

ры'каць незак. [рыка'ць] Утвараць гукі (пра карову). *Наша карова ў сараі ўжо рыхае.* Дудзічы Калінк. *Шо там цяля рыкае, мо есці хочэ?* Буразі Жытк. (ТС)

рыке'ля ж. метаф. Карова (ласкавы зварот). *Рыкеле, о рыкеле, ходзі домоў.* М.Малешава Жытк. (ТС)

ры'кнуць зак. [рыкну'ць] Рыкнуць, зараўці. *Прыдзе покрыва, то рыкне корова (прымаўка).* Хачэнь Жытк. (ТС) *Ой, рыкнуўла корованька да з нашы йдучы (з песні)* Сямурадцы Жытк. (ТС)

рэ'зка ж. [рэзь] Рэзаная саломе з мякінай, прызначаная на корм жывёле. *А як у калхозе, рэзку папарэжуць.* Гурыны Маз. *Рэзкай хатнюю жывёлу кармілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Чым коней карміць? Рэзь канчаецца.* М.Аўцюкі Калінк.

рэ'птух м. Вялікая торба на корм каню ў дарозе. *Берэ рэптуха, як едзе ў дрыва чалавек.* Запясочча Жытк. (ТС) *У рэптух сыпалі коням оўёс, як у лесе ночовалі.* Там жа.

са'ло н. Сала. *Сало было на долоню на ём, на кабану.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Сало ў куры, сало і ў гусе, а ў козы, корову і овечкі – лой.* Дварэц Жытк. (ТС)

са'льнік м. 1. Адкормлены кабан. *Нада ўжэ сальніка забіць.* Буйнавічы Маз. 2. Чалавек, які калоў свіней і прадаваў сала. Дварэц Жытк. (ТС)

са'льны прым. Сальны, тлусты. *Ну воны сальныя булі (пра свіней прастай пароды).* Верасніца Жытк. (ТС)

самасе'йка ж. Кураня, якое курыца выседзела тайна. *Сама курыца нанесла і вывела самасеяк.* М.Аўцюкі Калінк.

самопа'сам прысл. Самапасам. *Самопасом ходзяць коні.* Хачэнь Жытк. (ТС)

самопа'снікі мн. Тыя, хто пасуць сваіх кароў самі. Запясочча Жытк. (ТС)

самопа'сно прысл. Асобна, самапасам. *Самопасно я толькі корову сваю пасу.* Запясочча Жытк. (ТС)

са'павец м. Заразная хвароба коней. *Сапавец бывае ў коней.* Дарашэвічы Петр.

сара'й м. [сора'й] Тое, што хлєў. *У сарай я ўжэ худобу загаяю. Козенкі Маз. На дварэ сараі стаялі для ската, дэравяныя такія, небаьшыя. І каровы, і коні там стаялі. Калі куры былі, то і іх у сарай. Дразды Маз. У сорах стояла жывёла, аддзельна коні, каровы. Хойнікі.*

свежэні'на ж. Свежына. *На тобе свежэніны. Запясочча Жытк. (ТС)*

свежына' ж. Свежына. *Забілі кабана, свежына була. Хачэнь Жытк. (ТС)*

свіння' ж. [свіня'] [сві'нча] [свіннэ] н. Свойская жывёла, якую разводзяць для атрымання сала, мяса, скуры. *У хляве карова, свіннэ. Прудок Маз. Свінча стаяла ў сваём катуху аддзельна ад другога ската. Гурыны Маз. І свіня ж, канешне, была. Бібікі Маз.*

свіна'рнік м. Тое, што свінушнік. *У свінарнік цеста насіла. Слабада Маз.*

сві'нка ж. Тое, што парася. *Свінка ўся яе матка. Дудзічы Калінк.*

сві'нство н. зб. Свінні. *Покорміла я своё свінство. Хачэнь Жытк. (ТС)*

сві'нча ж. Падсвінак. *Свінча подкормлю і заб'ю. Хачэнь Жытк.*

свінча'тко н. Памянш. да свінча. *Здалі адно свінчатко, друго здалі. Аравічы Хойн.*

свіну'шнік м. [свіню'шнік] [свіно'шнік] Гаспадарчая пабудова для ўтрымання свіней. *У свінушніку скрутак с лебяды вісеў, штоб свінні не балелі. Загорыны Маз. Калі свіннэ ёсць, то ў свінушніку держуць. Вялікі Бокаў Маз. Свінні ў свіношніку былі. Міхнавічы Калінк.*

свінья' ж. Свіння. *Свінья малі, так свін'ям той жолуд. Чэрнічы Жытк. (ТС) А летось у мене була така свінья, што не ела. Пагост Жытк. (ТС)*

свіня'чы прым. Свінячы. *Свінячыя следы на ганку бачылі. Сямурадцы Жытк. (ТС)*

се'дало н. Тое, што курасанне. *Гоні курэй, пора на седало. Бялёў Жытк.*

сяка'ч м. Прылада, якой сякуць гародніну на корм жывёле. *Посечы секачом картоплі. Сямурадцы Жытк. (ТС) Нада навастрыць сякач. Міхнавічы Калінк.*

се'кці незак. Сячы. *Буракі і картоплі секуць або секачэм, або сечкаю. Тураў Жытк. (ТС)*

се'на н. Скошаная і высушаная трава, якая ідзе на корм жывёле. *Сена карове давалі. Гурыны Маз.*

сенава'л м. Месца ў хляву для захавання сена. *І сенавал е. Там сена ляжыць. Гурыны Маз. Зімой пойдзеш, возьмеш сена з сенавала, ды і даш кароўцы. Гурцэвічы Калінк.*

сені'на ж. Сена (у малой колькасці). *У нас нема й сеніны, окром шчо цяляці скосілі косцёрэву. Пагост Жытк. (ТС)*

се'ргі мн. Вушкі пад шыяй у свіней. *У маёй свінні сергі выраслі. Прудок Маз.*

се'ры прым. Масць жывёлы, па колеру – святлейшаму за чорны. *Серы конік у мяне буў, ну такі, як попел. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

се'чка ж. [се'чанка] Корм для жывёлы з пасечанай травы, камбікорму ці бульбы. *Сечку рубяць на сечкарні. Вялікі Бокаў Маз. У нас у калгасе давалі каровам сечку. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Зімой сечанку парэм і карові даем. Чалюшчавічы Петр. 2. Тое, што секач. Буракі і картоплі секуць або секачэм, або сечкаю. Тураў Жытк. (ТС)*

сечэ'нь ж. Дробна пасечаная бульба або трава. *Там у корыці сечэнь. Тураў (ТС)*

сі'вы прым. [сівы'] Пра жывёлу шэрай масці. *Коні такжа і сі'выя ёсць. Гурыны Маз. Сівы 'х коней у нас было многа, паціці цераз аднаго. Бібікі Маз.*

скі'нуць зак. Ацяліцца да тэрміну. *Вунь Ганніна карова скінула цяля. Бялёў Жытк.*

ско'тнік м. Даглядчык жывёлы. *Скотнікі былі, што глядзелі за каровамі, авечкамі, козамі. З імі ўсе хацелі дружыць, штоб лучай за скацінай сатрэў. Гурыны Маз.*

скоці'на ж. Агульная назва свойскай чатырохногай жывёлы. *Уся скоціна даўна на пасбішчы. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

скра'дла н. Крыло хатняй птушкі. *Певун як замахая сваім скрадлам, як закукарэча. Дарашэвічы Петр.*

скрэ'мніца ж. Конская шчотка. *Вазьмі скрэмніцу і пачысьці каня. Жахавічы Маз.*

скуба'ць незак. Скубці траву. *Курыца скубае траву. Завайць Нар.*

смо'лак м. [смо'лка] ж. Малако да ацёла. *Трэба не даіць зараз карову, бо я бачу, што ўжэ бяжыць смолак. Навінкі Калінк. Ужэ ў мае каровы выйшла смолка, ды клейкая. Завайць Нар.*

сму'чай м. Ранняя асака па мокрых месцах; корм для жывёлы. *Смучай нарае, можна гнаць кароў. Хачэнь Жытк. (ТС)*

спа'сціць зак. Стравіць пасучы. *Спасцілі товаром хорошу траву. Пагост Жытк. (ТС)*

спуска'ць незак. Губляць малочныя зубы (пра карову). *Карова спускае малочныя зубы. Кучкі Петр.*

става' ж. Паша. *Сёння товар у ставу погонят, мо там будзе трохі лепей. Бялёў Жытк.*

ста'да *н.* [ста'до] Статак кароў. *Карову заганыюць у стада і вядуць на поле. Кацуры Калінк. Стадо короў на выган гналі і пастух за імі глідзеў. У лес ганялі, на балота. Дразды Маз.*

ста'дніца *ж.* Свінаматка, якая з'яўляецца важаком у табуне свіней. *Стадніцу дзержы, то мацімеш і плод і сало. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

стае'ннік *м.* Сыты выязны конь. Капцэвічы Петр. (З НС)

ста'йло *н.* Неагароджанае месца на папасе, дзе адпачывае ўдзень жывёла. *Ек товар на стайло, то ву домоў. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

ста'йня *ж.* Памяшканне для коней, канюшня. *Коні ў стайні стаяць. Дразды Маз.*

стано'к *м.* Адгароджанае месца, дзе ўтрымліваецца жывёла. *У станках стаялі коні. Бібікі Маз. На вуліцы станок знаходзіцца, куры там у нас. Кацуры Калінк.*

ста'так *м.* Жывёлы, часцей аднаго віду, якія пасуцца або ўтрымліваюцца разам. *А глядзіш на вуган, а там шмат статкаў пасецца. Гарбовічы Калінк.*

ста'я *ж.* Тое, што стада. *Багатая стая была ў нас кароў. Бібікі Маз.*

сто'йло *н.* Недагледжаны ўчастак зямлі ў лесе, на балоце, у полі (звычайна каля вадаёмаў), дзе ў поўдзень адпачывае жывёла. Буйнавічы Маз. (З НС)

сто'ўпец *м.* Папярочная планка ў граблях, у якую набіваюць зубы. *Убі ў стоўпец зубу. Бобрыкі Петр. (БДС)*

стрыгу'н *м.* Аднагадовае жарабя, якому звычайна падстрыгаюць грыву. *Стрыгун – малады конік. Бокаў Маз.*

стрэ'лка *ж.* Ніз капыта ў каня. Запясочча Жытк. (ТС)

сусе'к *м.* Тое, што засека. *Кароўка ела сенца ў мяне з сусека. Рудня-Гарбавічаская Калінк.*

сцягно' *н.* [сцягня'к] [сцё'гно] *м.* Частка нагі жывёлы ад тазасцегнавога да каленнага сустава. *Як жа этае сцягно дзяліць будзе? Міхнавічы Калінк. У корові е голова, рот, муса, лапаткі, сцёгно. Гурыны Маз. Забілі кабана, дык адзін сцягняк аддала сыну, а другі дачцэ. Чалюшчавічы Петр.*

сысу'нка *ж.* [сысу'нчык] *м.* Маленькае цяля або жарабя. *Сяголета була ў нас сысунка. Вялікія Аўцюкі Калінк. Сысунчык – то маленькае цялятка. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

табу'н *м.* Статак буйной свойскай жывёлы, якая пасецца разам. *Гурт жывёл называлі табуном. Хойнікі. Каровы ў нас ходзяць у табуне. Гурцэвічы Калінк.*

тава'р *м.* [товар] Статак кароў. *Сёння тавар рана выганяла на выган. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. Колісь товар пасціла ў Сядрах.*

Пагост Жытк. (ТС) *Тавар у нас зімуе і летуе ў загарадзе. Навасёлкі Петр. У калхозі послі вайны тавар худы буў, да й мало було. Аравічы Хойн.*

тава'рачы прым. Каровін. *Таварачэ м'ясо я не ем, от коб з кабана м'ясо, то купіла б. Махनावічы Маз.*

тава'рына ж. Карова. *Колькі жыву, такое таварыны ні бачыў. Вышалоў Петр.*

та'рка ж. Вялікая металічная пласціна з дзіркамі, якая служыць для раздрабнення корму жывёле. *На тарку буракоў надзіраем, змешваем з мукой і кормім парася. Міхनावічы Калінк.*

ташэ'на ж. Хвароба свіней. *Свіння на ташэну захварэла. Пудакоў Хойн.*

тво'рнік м. Тое, што жарабец. *Творнік у канюшні стаіць, да яго і прыступіца страшна, храпе, аж на сцену лезе. Турбінка Маз.*

топту'н м. Тое, што певень. *Топтун недзе пропаў, одны куры ходзюць. Камаровічы Петр.*

тоўму'га ж. Тое, што кукса. Дварэц Жытк. (ТС)

трайця'к м. Трэці па ліку. *Ек твоя целіца трайцяком не побегае, то з ее худобу доброе не будзе. Дарашэвічы Петр.*

труся'нка ж. Корм для жывёлы – сумесь сены і саломы. *Трусянка – это ператрасуць віламі сена і салому і кормяць. Бібікі Маз.*

тру'шанка ж. [трушані'ца] Тое, што трусянка. *Нема сена, так трушанку коровам даём. Ляскавічы Петр. Дай трушаніцы карове. М.Аўцюкі Калінк.*

трэця'к м. Тое, што трэцячка. *От корова трэцім годом – трэцяк. М.Малешава Жытк. (ТС)*

трэця'чка ж. [трэйця'ка] Трохгадовая карова. *У мяне дома тожэ трэцячка – то карова, якой тры гады. Козенкі Маз. Наша трэйцяка ўжо велікая, але шчэ не побегала. Замосце Калінк.*

тры'на ж. Адходы льну і канпель, якія атрымліваюцца пасля перацірання і трапання. *Неяк ты недобре лён потропала – вельмі ж богато трыны на ём. Тульгавічы Хойн.*

туберкулёз м. [беркулёз] Захворванне лёгкіх у жывёлы. *У свіней бывае туберкулёз. Кацуры Калінк. Кароўка мая ад беркулёза здохла. Кацура Калінк.*

тугі' прым. Цяжкі для даення. *Зноў туга карова ўдалася, ніяк не можна выдаіць. Кучкі Петр.*

тупру'лькась-тупру'лькась выкл. Выгукі, якімі падклікаюць каня. Азяраны Жытк. (ТС)

у я'блыках Масць, пры якой праз скуру жывёлы праступаюць плямы святлейшыя за акрас. *У суседа конь у яблыках. Гурыны Маз.*

узду'хвіна ж. Бакавая ўпадзіна між рабром і клубам у живёлі. *Корова не пад'ела, аж уздухвіны ўпалі. Вуцеў корову по ўздухвіне.* Бобрыкі Петр. (БДС)

уро'чышча н. Месца выпасу живёлы: участак, адрозны ад навакольнай мясцовасці, напр. лес сярод поля. *Пасём мы жывёл на ўрочышчы.* Малішаў Хойн.

фура'ж м. Корм для свойскай живёлы і птушак. *У сарай і фураж складалі.* Прудок Маз.

харва'тнік м. Яслі для корму живёлы. *Міша, палажы там разам у харватнік сена карове.* Навасёлкі Хойн.

харч м. Агульная назва корму живёлы. *Хіба такі харч корова будзе есці?* Капцэвічы Петр.

хвост м. Частка цела живёлы: рухомы прыдатак на заднім канцы тулава. *У коня, коровы хвост е.* Дудзічы Калінк.

хіб м. Карак у живёлы. *Сала таўшчэй за стакана на хібу.* Турбінка Маз.

хлевушо'к м. Невялікі хлёў, звычайна для свіней. *Новы хлевушок дзед зрабіў.* Дудзічы Калінк.

хлёў м. [хлёў] [хляву'к] Памяшканне для живёлы і хатніх птушак. *Хлёў у нас заўсёды быў бальшы.* Гурыны Маз. *У хлёву карова стаіць, цялятко.* Козенкі Маз. *У хлявуку каровы, свіння, вуткі, пціца була.* Каменка Маз.

хляве'ц м. Невялікі хляўчук для хатняй птушкі. *Насаджу курак у хлявец, каб высіжвалі яйкі.* Дудзічы Калінк.

хля'шчык м. Частка пугі, невялікі жалезны прадмет на канцы вяроўкі. *Так стукнуў каня, што аж хляшчык адляцеў.* Малішаў Хойн.

хо'лка ж. Карак у каня. *Пагладзь каня па холцы. не бойся.* Прудок Маз.

храк м. Самец свінні. *Як свінню пакрываў, так то храк быў.* Калі парасятка былі, так сразу, хто мальчык, абразалі там, а калі астаўлялі кабанчыка пакрываць свіней, так і называлі хракам. Навікі Маз.

хру'канне н. Гукі, якія выдае свіння. *Парасяты хрукаюць.* Кацуры Калінк.

худо'ба ж. Агульная назва свойскай живёлы. *Во мая худоба.* Козенкі Маз. *Худобы ж то мы мало дзержалі.* Гурыны Маз.

худо'біна ж. Назва адной свойскай живёлы. *Пакарміла нашу худобіну.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

цадзі'лок м. Кавалак марлі для працэжвання малака. *Помуй цадзілок, бо трэба будзе заўтра цадзіць малако.* Ляскавічы Петр. Я молоко праз цадзілок цаджу. Бялёў Жытк.

цвеня' н. Тое, што кураня. *Кура вывела цвенят.* Махнавічы Маз.

цегмо' н. Дэталі у ярме. *Зробіў ермо, толькі шчэ цегма нема.* Бокаў Маз. (З НС)

целесо' н. Тулава жывёліны. *Бач, якое доўгае целесо ў кабана.* Буйнавічы Маз.

цельбухі' мн. Вантробы. *У кабана велькія цельбухі.* Жахавічы Маз. (БДС)

це'льна прым. Цельная карова. *Мені малака дае. мусіць. цельна.* Бялёў Жытк.

це'ста н. Рэдкі корм для свіней. *Намяшала свінням цеста.* Слабада Маз.

цёлка ж. Тое, што цяліца. *У мяне была добрая цёлка.* Акулінка Маз. *Колі шчэ не цялілася, то гаворылі цёлка.* Хойнікі

цівеня ж. Птушаня гусей, курэй. *Цівеня шчыпле траўку на двары.* Дудзічы Калінк. *Цівенята з куркай бегаюць на двары.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

цілі'чка ж. Цялічка. *А калі ў каровы дзевачка, то то цілічка.* Гурыны Маз.

ці'пачкі мн. Тое, што кураняты. *Маленькія – ціпачкі, большыя – куры.* Ваду стаўляюць ціпачкам, курэй кармілі найбольш картошкаю, стаўляюць палову з мякінаю. Каменка Маз.

ці'плеты мн. Тое, што кураняты. *Кура с ціплетамі повугрэбала ўвесь боб на градзе.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ці'ўкайло н. Тое, што кураняты. *Ціўкайло забегло ў огород і дзень ціўкае.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ці'ўкаць незак. Абзывацца гукамі, падобнымі на “ціў-ціў” (пра птушак). – *Эта вашыя цюпляняткі так ціўкаюць?* Дудзічы Калінк.

цыплёнак м. [цыпля'] н. Тое, што кураняты. *цыплёнак недзе згубіўся.* Рудня Калінк. *А тое цыпля ўлезла ў траву, ды і піскае.* Бялёў Жытк.

цю'нік м. Тое, што парася. *А ў нас такі хорошэнькі цюнік, беленькі і вішчыць.* Прудок Калінк.

цэ'бар м. [цэ'бер] Шырокая круглая драўляная пасудзіна з клёпак з двума вушкамі, прызначаная для кармлення хатняй жывёлы. *У каго цэбер для каровы, у каго што.* Гурцэвічы Калінк. *Налі ў цэбар для каровы чыстай вады.* Міхнавічы Калінк.

цэ'брык м. Памянш. да цэбар. *А вось тут у хлєве ставлю цэбрык.* Дудзічы Калінк.

цюпляня'ткі мн. Тое, што кураняты. *Цюпляняткі бегаюць па двары.* Дудзічы Калінк.

цялёнак м. [целёнак] Дзіцяня каровы. *І карову дзяржым, і цялёнка.* Вялікі Бор Хойн. *Ва дварэ целёнак бегае.* Кацуры Калінк.

цялі'ца ж. [цялі'чка] [целі'ца] Цялушка, якая яшчэ не прыводзіла цялят. *Кагда маладая карова, то цяліца.* Вялікі Бокаў Маз. *Наша карова ацялілася, прывяла чорную цялічку.* Юравічы Калінк. *І целіца е.* Бялёў Жытк.

цялі'цца незак. Нараджаць цяля (пра карову). *Корова – то та целіцца.* Хойнікі.

цяля'тка н. [цяля'тко] Тое, што цялёнак. *Цялятка з каровай стаіць у хляве.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Цялятко ўжо радзілася.* Міхнавічы Калінк.

цяля'тнік м. Гаспадарчая пабудова для ўтрыманьня кароў. *Для цялят е цялятнік.* Велецін Хойн.

чан м. Вялікая драўляная ці металічная пасудзіна, якая формай нагадвае бак ці бочку. *Завару бульбачкі ў чане кароўцы, яна ўсю і паесць.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

чапяня'ты мн. Тое, што кураняты. *Той год былі ў мяне чапяняты, ды дробненькія такія.* Бялёў Жытк.

чарга' ж. [черга'] Тое, што стадо. *Коровы выганялі ў чаргу, пасцілі іх до 10-12 часоў, гналі дахаты, подоілі, пастояла часа два – і назад.* Каменка Маз. *У чаргу выводзілі тожа рана, калі сонца толькі ўсходзіла.* Міхнавічы Калінк.

чорна-рабы прым. Масць жывёлы – сукупнасьць чорнага і белага колераў. *Коні шчэ бываюць у яблыках, рабыя, чорна-рабыя.* Гурыны Маз.

чума' ж. [чу'мка] Вострая інфекцыйная хвароба. *Хварэла жывёла. Рожжа значыт была. А што сама страшна, што чумою балела, то памірала.* Навікі Маз. *Парасё чумкай захварэла.* Малішаў Хойн.

чэрэда' ж. Статак жывёлы. *Паганю заўтра чэрэду.* Капцэвічы Петр. (ЖС)

чэцьверта'к м. Жывёла чатырохгадовага ўзросту. *Чэцьвертакоў цеперака ніхто не дзяржыць, а раней на кошарах булі*

такіе букі, іх не запрэгалі, воны толькі гулялі, а потым на м'ясо іх отводзілі гайдашы. Буйнавічы Маз. (З НС)

шаламя' н. Тое, што жарабя. *А шаламя ад кабулы не адстае.* Другая Слабодка Петр.

шкару'пка ж. Тое, што лушупайкі. *Кардонлі пачысціла, а шкарупкі не ўвабрала.* Аляксандраўка Калінк.

шлу'ння н. Нутро жывёлы. *Пачалі разбіраць кабана, дак у яго шлуння спорчана.* Тульгавічы Хойн.

шпарні'ца ж. Хвароба капытоў. *На шпарніцу цяля захварэла.* Белы Пераезд Петр.

штыр м. Металічны стрыжань для замацоўкі вяроўкі, да якой прывязвалі жывёлу. *Забі штыр глыбей, каб цёлка не адвязалася.* Міхнавічы Калінк.

шум м. Пена на сырадоі. *Ваша карова поўнае ведро малака дае.* – *Не, оно ж з шумам.* Бялёў Жытк.

шу'ты прым. Бязрогі. Прудок Маз. (З НС)

шча'нне н. Страва для жывёлы, зробленая з картапляніку. *Кормім карову шчаннем.* Козенкі Маз.

шчань ж. [шчынь] [шчэ'ня] Пасудзіна са збітых дошчачак, з круглым дном і абручом, з якой пояць кароў. *У шчынь наліваем ваду, і адтуль ўжэ карова п'е.* Козенкі Маз. *Я сваю кароўку пайла са шчані.* Гурцэвічы Калінк. *Ды не, шчэня каля хлеву стаіць.* Грушаўка Нар.

шы'лаваты прым. З вузкім азадкам. Капцэвічы Петр. (З НС)

шэ'я ж. Частка цела паміж галавой і тулавам у жывёл. *Я сваёй карове на шэю калакольчык навесіла.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

ю'цька ж. Парася ва ўзросце трох-чатырох месяцаў. *Я яму юцька-юцька, а той юцька ў карыта й не глядзіць.* Слабада Маз. (ЖС)

ягня' н. [ягня'тко] [ягне'тко] [ягня'та] *мн* [ягня'ты] Дзіцяня авечкі. *Ягня – то калі маленькая авечка.* Гурыны Маз. *Ягнятко нараджаецца такім смешным.* Бібікі Маз. *Вжэ ягнетко родзіць.* Загорыны Маз. *Дзетак авец ягнятамі звалі.* Гурыны Маз. *Разводзілі ягняты.* Акулінка Маз.

яло'ўка ж. [я'лаўка] Тое, што нецель. *У сараі стаіць ялоўка, свінні е.* Гурыны Маз. *У мяне ялоўкі не было.* Дудзічы Калінк. *Ялаўка – гэта праблемная жывёла.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

я'па ж. Грыжа ў жывёлы. *Харошая карова, да япа на баку.* Перароў Жытк.

я'рачка ж. Маладая авечка, якая яшчэ не ягнілася. *Ярачкі – эта якія яшчэ не ягліліся авечкі.* Гурыны Маз.

ярмо' н. [ермо'] Драўляны хамут для вупражы рабочай буйной рагатай жывёлы. *Адзенем ярмо на валоў і пайшлі працаваць.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Постаўлялі воны ў ермо.* Верасніца Жытк. (ТС)

ярэ'мец м. Своеасаблівы хамут на аднаго вала. *Калі адзін вол у вазу, то яго запрагаюць у ярэмец.* Кучкі Петр. (З НС)

я'слі мн. Кармушка для жывёлы ў выглядзе вузкай унізе скрынкі ці рашоткі, нахільна прымацаванай да сцяны. *Прынясу сена да палажу ў яслі.* Бібікі Маз. *З ясляў я карміла авечак.* Гурцэвічы Калінк.

я'шчэр м. [я'шчур] Вострая заразная хвароба свойскай жывёлы. *А як жа ж балелі многа: яшчэр быў, так такія раны во рту станавіліся і яшчэ нешта было, не памятаю.* Навікі Маз. *Балела, як жа. Яшчур быў, клешчом маглі заразіцца.* Прудок Маз.

ТРАНСПАРТНАЯ ЛЕКСІКА

абро'ць ж. [обро'ць] [о'бруць] Прадмет вупражы, які надзяваецца каню на галаву. *Седёлка цераз спіну каня перакладаецца і аброць на галаву, а к ней оглоблі.* Прудок Маз. *Ужэ п'яты год ёму, і ніхто не можа ёго на аброць узяць.* Дварэц Жытк. (ТС) *Да ўзяў мого коніка за обруць дай поўёў, а я чуць не плачу, так жалко коня.* М. Малешава Жытк. (ТС)

абручы' *мн.* Жалезнае кольца, якое набіваецца на калодку кола.
На канцы ступіцы два абручы. Грушаўка Нар.

аглабцы' *мн.* Тое, што воз. *На аглабцах ездзіў. Слабада Маз.*

агло'блі *мн.* [огло'блі] Пара жардзін, прымацаваных канцамі да пярэдняй восі воза, у якія запрагаюць каня. *Аглоблі – то драўляныя палкі, паміж якімі ставяць каня. Гурыны Маз. Аглоблі ішлі ад воза да хамута. Палкі дліныя з дзерава, не особо тоўстыя, так. Дразды Маз. Оглоблі былі боковыя, которые коня застаўляюць ісці. Прудок Маз.*

адбо'й *м.* Частка саней: дзве доўгія жэрдкі, якія ідуць ад насоў саней ў задак, для павелічэння устойлівасці саней. *Галубіца Петр. (ЛП)*

амуні'чнік *м.* Месца для конскай збруі. *Ігнат працуе вартаніком, выдае збрую з амунічніка. Замосце Калінк.*

ара'пнік *м.* Вялікая пуга з кароткай драўлянай ручкай і доўгай раменнай часткай. *Галоўчыцы Нар. (ЛП)*

ато'снік *м.* Драўляная ці жалезная пятля на канцы атосаў. *Атоснік надзяваецца на канец пярэдняй восі. Міхнавічы Калінк.*

ато'сы *мн.* Драцяныя з жалезных прутаў або раменныя цяжы, што ідуць ад верхняга канца аглоблі да загваздки. *Атосы з провалкі рабіліся. Гурыны Маз. За атосы браліся, калі трэ было вывернуць каня. Міхнавічы Калінк.*

ба'ба *ж.* Частка саней: апошні задні вяз, зроблены з шырокай дошкі, значна даўжэй за астатнія вязы. *Балажэвічы Маз. (ЛП)*

балаця'нка *ж.* Дарога, якая праходзіць па балоту. *Вот па балоту дарога – балацянка. Дразды Маз.*

ба'ля *ж.* Падрыхтаваная для сплаву калода, абчасаная з чатырох бакоў. *Мой чалавек балі робіў. Бярэжцы Жытк. (ТС)*

ба'рка *ж.* Драўлянае пласкадоннае несамаходнае рачное судна без палубы для перавозкі грузаў; баржа. *Уцекаймо, барка ідзе! Запасочча Жытк. (ТС)*

бату'г *м.* [біту'х] Пуга, якой паганяюць коней. *Галоўчыцы, Канатоп Нар. (ЛП)*

белару'с *м.* Тое, што трактарэц. *Дзядзька мой на беларусе працаваў. Бялёў Жытк.*

берасця'нка *ж.* Лёгкі човен. *Калісьці ў мяне была берасцянка. Антонаў Нар.*

бізу'н *м.* Плечены з раменных палосак арапнік. *Коней бігуном паганяем. Галубіца Петр.*

бі'ла *мн.* Кожная з двух жэрдак, якія складаюць драбіны. *Дзве жэрдкі з кожнага боку драбін – то біла. Галубіца Петр.*

бічова' *ж.* Жэрдка ў перадку воза, да якой на ворчыку прыпрагаюць каня. *Пагост Жытк. (ТС)*

бля’ты *мн.* Від кузава цялегі для перавозкі сыпучых рэчываў: у драбіны кладуць шчыльна прыгнаныя дошкі. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

бом *м.* Будка на пляце. Запасочча Жытк. (ТС)

бон *м.* Шэраг звязаных вузкіх плытоў або бяргвенняў, які перагароджвае раку, каб затрымаць сплаўны лес. *Бон зроблены з плытоў, пэрэпінаюць чэрэз рэку, шоб не плыло далшэ.* Галубіца Петр. (ЛП)

бонт *м.* Невялікі плыт, на якім ездзяць у час паводкі. Запасочча Жытк. (ТС)

брі’ка *ж.* Аснова цялегі без кузава і колаў. *Стэльтах делае бріку. Бріку распускают, на розворі растагаецца.* Галубіца Петр. (ЛП)

брук *м.* Брукаваная дарога. *Брук вылажывалі булыжнікам.* Мазыр.

брунду’к *м.* Жэрдка, пры дапамозе якой кіравалі плытом. Хачэнь Жытк. (ТС)

брусча’тка *ж.* Від дарогі з брускоў з каменю, дубу. *Падковы ў каней ад брусчаткі ламаліся.* Рудня-Гарбовіцкая Калінк.

бры’чка *ж.* [брі’чка] [бры’ка] Транспартны сродак для перавозкі людзей. *Летам брычка была з калёсамі, як у воза, а зімой – з палазамі, як у саней.* Гурыны Маз. *Брічка раней была, з сіденьямі й накрыта да палавіны.* Бібікі Маз. *Садзіся на брыку ды прывязі картопляў.* Івашкавічы Петр.

бу’кса *ж.* Жалезнае кола ўнутры ступіцы кола ў цялегах з драўлянай і жалезнай воссю. *Вось заходзіць ў буксу.* Галубіца Петр.

бу’чвар *м.* Прыстасаванне на носе лодкі, пры дапамозе якога падымалі якар плыта. *На бучвару на дубі на носі вороток, на ім льянхны канат.* Хачэнь Жытк. (ТС)

вазо’к *м.* [возо’к] Лёгкі выязны вазок або санкі. *Добры быў у нас вазок.* Міхнавічы Калінк. *Чым поехаў, саньмі? – Не, возком.* Любавічы Жытк. (ТС)

валаку’ша *ж.* Спецыяльнае прыстасаванне для перавозкі сена, саломы, лесу. *На валакушы вазілі сена для коней.* Міхнавічы Калінк. *Валакуша – эта вялікі ліст жэсці, які на тросе цягнулі. Складалі стог сена і везлі.* Дудзічы Калінк.

вало’к *м.* Частка дышлавай вупражы, якая ўяўляе сабой папярочную палку, да якой прывязваюцца пастронкі. Галубіца Петр. (ЛП)

варова’ць *незак.* Тармазіць плыт пры дапамозе якара. *Варуй, бо понесе!* Запасочча Жытк. (ТС)

вёслы *мн.* Лопасці з доўгім дзяржаннем, прызначаныя для веславання. *Вёслы – длінныя палкі для грэблі.* Мазыр.

во’бад *м.* Вонкавая частка кола, на якую нацягваецца шына. *Нейкі вобад пагнуты.* В.Аўцюкі Калінк.

во'жжы мн. [во'жкі] Тое, што лейцы. *Вожжсамі каня правілі.* Бібікі Маз. *Вожкі рабілі дліны і шырокі, каб лучша было.* Гурыны Маз. *Вожкі ў асноўным рабіліся з кожы.* Рудня-Гарбовіцкая Калінк.

воз м. [боз] [вуз] Сродак гужавога транспарту, прызначаны для язды і перавозкі грузаў, калёсы. *Возім сена на возе.* Прудок Маз. *На бозе вазілі і сена, і самі езділі.* Козенкі Маз. *Сено возілі коньмі і воламі на вузах. А калёса былі дзерав'яныя, на іх жалезныя ободы.* Слесар дзелал вуз. Каменка Маз.

воза'к м. Возчык леса, абознік. Запясочча Жытк. (ТС)

во'зік м. Вазок, ручная каляска. *Возьмі ў Яхндрыка возік да перавезом мешкі.* Верасніца Жытк. (ТС)

возі'шчэ н. Накладзены з вярхом воз. *Возішчэ лёну поўёз на селішчэ Петро.* М. Малешава Жытк. (ТС)

во'праж ж. [вы'праж] Набор, сукупнасць прыстасаванняў, неабходных для запражкі каня. *Вось гэта ўсё на кані была вопраж.* Гурыны Маз. *У кождага харошага хазяіна павінна быць выпраж поўная для каня.* Бібікі Маз.

во'рчык м. Бervяно, якое злучала паміж сабой восі, каб воз не раз'язджаўся; дышла. *Ворчыка прымацаваў.* Слабада Маз.

во'рчыкавы конь: Конь, які ідзе на ворчыку. Балажэвічы Маз. (ЛП)

ву'езд м. Выезд, цяжкі ўчастак дарогі. *Нізкі вуезд, было посталі коні.* М. Малешава Жытк. (ТС)

вузголю'вень м. Частка цялегі: калода, якая ставіцца на патоўшчаную частку восі. Галубіца Петр. (ЛП)

ву'сцегля ж. Цяж ад галоўкі да першага капыла (у санях). *Вусцегля з берэлозіны, з лозіны робілася.* М. Малешава Жытк. (ТС)

вусь ж. [вось] Жалезная труба ў возе, на якой трымаюцца колы. *Воз складаецца з вусі, калёс.* Козенкі Маз. *У калясе вось паржавела, мяняць трэба.* Казялужжа Хойн.

вы'плаўка ж. Сплаў лесу па малых рэках і да ракі. *На выплаўкі ходзіў вон з бацьком, лес плаўяць по канавах.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

вя'з м. [в'яз] Частка саней, пры дапамозе якой злучаліся паміж сабой капылы. *Вязы часцей з лазы рабіліся.* Бібікі Маз. *В'язэ гнулі берозове, лозове і дубове.* Запясочча Жытк. (ТС) *Вязы скрапляюць капылы, а дзьве вусцельгі скрапляюць вязы.* Жахавічы Маз. (БДС)

в'язок м. Тое, што вяз, в'яз. Запясочча Жытк. (ТС)

галава'шка ж. Частка воза. *Галавашка ёсць верхняя і ніжняя, да верхняй прымацоўваліся ручкі, да ніжняй – вось.* Акулінка Маз.

гало'ўка ж. Верхняя частка палазоў. *Верхняя частка саней была галоўка.* Хамічкі Маз.

га'ры *мн.* Лёгкія сані для перавозкі грузаў. *На гарах я вазіў лес.* Рудня-Гарбавіцкая Маз.

га'тка *ж.* Плечень, якім умацоўваюць бераг ракі. *Гатку роб'яць, шчоб воду одбівало, не подмувало берэг.* Пагост Жытк. (ТС)

гля'рка *ж.* [гіля'ра] Невялікая лёгкая лодка ў плытнікаў. *Гілярка стоіць на плоту, як оторвалася колода ці шо, то едуць.* Запасочча Жытк. (ТС) *Гілярай не паедзеш.* Галубіца Петр.

глабі'ны *мн.* Драбіны ў возе. *Сена глабіны по лёстачкі наклаў і везе.* Пагост Жытк. (ТС) *Ек колоды везом, то глабіны скідаём.* Верасніца Жытк. (ТС)

гнуздзі'чка *ж.* Частка вупражы – аброць з рамянёў з цуглямі, якая надзяваецца на галаву каню. *Гнуздзічку надзявалі на галаву каня. Это такія сплеченыя вяроўкі.* Прудок Маз.

гла'ўнік *м.* Плытнік у камандзе сплаўшчыкаў з самымі адказнымі абавязкамі. *У глаўніка лодка с кацерынкою і е коюта своя.* *Глаўнік седзіць коло хозяйшчыны.* Запасочча Жытк. (ТС)

глобі'на *ж.* Барты ў возе. Галубіца Петр. (ЛП)

голова' *ж.* Пярэдня частка ў плыце. *Голова – сама перва грэблёнка у пасу.* Запасочча Жытк. (ТС)

голо'ўкі *мн.* Пярэдня частка саней. *Палажы гэта ў голоўкі.* Прудок Маз.

го'нчка *ж.* Плыт, які складаецца са сплаўнога лесу. *Змацоўваеш броўна – то гончка.* Балажэвічы Маз.

грабёнка *ж.* Жалезная пласцінка на аглоблі, на якую надзяюць атосы. *Прыбі да оглоблі грабёнку і надзень атосы.* Жахавічы Маз. (БДС)

гребёнка *ж.* Від плыта са сплаўнога лесу: бяровёны складаюцца поперак на доўгія жэрдкі. Балажэвічы Маз. (ЛП)

гры'нджалы *мн.* Сані. *Новыя грынджалы зрабіў.* Хвойнае Хойн.

грэ'бля *ж.* Насціл з бяровення ці галля для праезду па гразкім месцы. *З цяжкасцю пераходзілі мы на грэблі.* Гарбавічы Калінк.

гуж *м.* [гужы'] *мн.* Скураная ці вераўчаная пятля ў хамуце, пры дапамозе якой прымацоўваюць аглоблі да вупражы. *Гужы плялі тоўстыя, надзежныя.* Прудок Маз. *Надеецца сперва хамут кожаны, а в ём е гужы, за што чапляюць оглоблі, хамут супоня сцягвала.* Слабада Маз.

далба'нік *м.* Выдзеўбаная з асінавага бярвяна лодка. *Далбанікі былі вельмі распаўсюджаныя ў нашым краі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

даро'га *ж.* Тое, што шлях. *Плахая дарога, на кані не праедзеш.* Акулінка Маз.

двухко́лка ж. Двухколая павозка. *Двухколка складалася толькі з двух калёс і аглоблі.* Міхнавічы Калінк.

дні́ца ж. Дно ў лодцы. *У нас дніца завострана, а ў Пагосці дніца плоская була, шо ўжэ не перэвернецца* (пра човен). Дварэц Жытк. (ТС)

доста́ва ж. Тое, чым можна заехаць. *Нема даставы ў Дзержынск.* Запясочча Жытк. (ТС)

дошча́нка ж. Дашчаная лодка. Галубіца Петр. (ЛП)

драбі́ны мн. [драбі́нкі] Дошкі, якія знаходзіліся па баках воза ці саней і прытрымлівалі груз. *Яны заложваліся ў целегу, шоб набольшы ўзяць сена.* Бібікі Маз. *Мы драбіны па баках воза ставілі, такія дошкі дзераўны.* Гурыны Маз. *Сценкі на вазу мы драбінкамі звалі.* Акулінка Маз.

дро́вні мн. Рабочыя сані. *Любыя сані, на каторых груз вазілі, дровнямі называлісь.* Веліцін Хойн.

дро́нцік м. Вяроўка, якая прывязана за драйку на плыце. Дварэц Жытк. (ТС)

ду́ба ж. [дуб] м. Лодка. *На дубі шэсць почын.* Запясочча Жытк. (ТС) *Большая лодка называецца дуб.* Канатоп Нар.

дуга́ ж. Частка конскай вупражы з сагнутага тонкага ствала дрэва, якая змацоўвае аглоблі з хамутом. *Дуга была над хамутом, деравяная, загнутая, таму і дуга. На аглоблі яе ставілі і прывязвалі. Было што мог хто званочкі, калакольчыкі навесіць на дугу. Вот едзеш і звініць.* Дразды Маз.

ды́шаль м. [ды́шла] н. Тоўстая аглобля, якая прымацоўваецца да сярэдзіны пярэдняй восі пры парнай запражцы. *Дышаль ззаду выпіраў, дак мы якую скаціну к яму прыв'язвалі.* Акулінка Маз. *А ручку, дзе коней запрагаюць, дышлам завуць.* Міхнавічы Калінк.

езда́ ж. Канава або пратока, па якой ездзяць у міжрэччы лодкамі. *Ты берысь управо, там езда есцака.* М. Малешава Жытк. (ТС)

е́здка ж. Заезд. *За тры ездкі лодкаю ўсе сено прывёз.* Пагост Жытк. (ТС)

ездові́на ж. Праезд. *Вот, шчытай, ездовіна на цялята кохозскіе.* В. Малешава Жытк. (ТС)

ездо́віца ж. Пасажырка. *У мене ўжэ ездовіца е одна.* В. Малешава Жытк. (ТС)

ездо́к м. Той, хто едзе на кані; яздок. *Не каждого ездока конь боіцца.* Любавічы Жытк. (ТС)

е́хало н. Паездка або транспартны сродак. *Поехаў, на чорта было тэ ехало!* Дварэц Жытк. (ТС)

жы'ла' ж. Стрыжань ракі, асноўны напрамак цячэння. *На Случы́х сама жыла́х не замерзае.* Верасніца Жытк. *Рэка свою жы́хлу знае, по своей жыле́х цячэ.* Буразі Жытк. (ТС)

за'верцень м. Пятля з вяроўкі, з дапамогай якой прымацоўваюць аглоблю да пярэдняга капыла. Галубіца Петр. (ЛП)

загва'здка ж. [за'гвостка] Спецыяльны шпень, які ўстаўляецца ў дзірку калёснай восі, каб не спадалі колы. *Загваздка – стрыжань такі металічны.* Акулінка Маз. *Загвостка залезная ўстаўлялася ў калёсы.* Бібікі Маз.

загілза'ць зак. Укласці каню цуглі ў рот. *Конь ішоў толькі тады, калі яго загілзалі.* Гурцэвічы Калінк.

задо'к м. Задняя частка ў возе. *Воз дзеліцца на передок і задок. У передку дзед сядіць, а ў задку ляжаць плугі.* Прудок Маз. *А на задок крыху саломы, каб мякчэй.* Слабада Маз.

заколёсі'ць зак. Занесці на ўхабе. *Заколёсіло воз, ой, мамонькі, і вілкі́х злецелі!* Хотамель Жытк. (ТС)

заложи'ць зак. Запрэгчы каня або вала. *Ідзі заложы коня, паедам у поле.* Канатоп Нар.

зано'за ж. Палка, якой замыкаюць ярмо. Галубіца Петр. (ЛП)

запрага'ць незак. Тое, што заложыць. *Запрагай коней.* Прудок Маз.

збру'я ж. Прыналежнасці для запрагання каня, вупраж. *На каня збруя адзеваецца.* Прудок Маз. *Усё, што на кані, то збруя.* Бібікі Маз.

звеньча'к м. Асобная частка драўлянага вобада кола. Галубіца Петр. (ЛП)

зі'мнік м. [зімня'к] Дарога, якой карысталіся зімой. *Зімняя дарога – это же зімнік.* Сырод Калінк. *Поедом гэтым зімняком, бо той не протоптаны.* Беразнякі Жытк.

калама'шка ж. Воз з рознымі ўпрыгожваннямі. *Каламашка – это красівы воз.* Козенкі Маз.

кала'ч м. Кольца на ярме, у якое ўстаўляецца канец дышла. *Калач часцей робяць злазы.* Прудок Маз.

калесня' ж. Прылада для вырабу колаў калёс. *Калесня була тады, як калёсы дзелалі.* Прудок Маз.

калесо' н. Тое, што кола. *Калесо з возу сарвалася да пакацілася ў другі бок.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

калёса мн. Конная чатырохколая гаспадарчая павозка без бартоў. *Во калі плоскі такі, то эта ўжо ня воз, а калёса.* Прудок Маз.

калёсы мн. Вобад са спіцамі, які круціцца на восі і забяспечвае рух сродкаў перамяшчэння. *У возе калёс всегда чатыры.* Гурыны Маз.

кало'дка ж. Сярэдняя частка кола, у якой умацоўваюцца спіцы. *Сарвалася калодка, трэба паставіць новую.* В.Аўцюкі Калінк.

калясні'к м. Тое, што калёса. *На калясніку сена, салому вазілі толькі летам.* Хвойнае Хойн.

ка'нтар м. Вуздэчка без цугляў для прывязвання каня. *Вазьмі кантар і прывядзі каня.* Хвойнае Хойн.

капы'л м. [капу'л] 1. Адзін з драўляных брускоў, якія ўстаўляюцца ў палазы і служаць апорай для кузава саней. *У полазе выдзёўбавываюцца дзірачкі і туды ўстаўляюцца капылы. Капулы – дзве палкі, выцесаныя з дзерава, якія звязваліся вязаі. Хамічкі Маз. Бібікі Маз.* 2. Прыстасаванне, на якім замацоўвалася папярочнае бервяно ў возе. *Закрыплялі целегу капылы.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

кар м. [ка'ры] мн. Вялікія сані для перавозкі бярвення. *Кары мелі два наводьы і апоры. Зімой мы ў лес на іх ездзілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Для перавозкі, для работы ў вёске нашай іспользуюць кар.* Дудзічы Калінк. *Еслі зімой, дык на карах лес вазілі, а летам – на роспусках.* Глушкавічы Маз.

карава'н м. Вялікі плыт (250-300 м). *Зводзяць гонкі да обведуць дротом, да ідзе караван за водою.* Дварэц Жытк. (ТС) *На каравані сем чоловек, одзін чоловек на каравані атаҳман.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

карка'с м. Апорная частка прыстасавання, на якой трымаюцца астатнія часткі. *Цяляга састаіць із чатырох калёс, каркаса і дзеравянных досак, штоб садзіцца.* Хойнікі.

квач м. Квач, якім падмазваюць колы ў возе. *Трэ квача зробіць новаго, бо на старом усе клоч'е посцягвалосо.* Верасніца Жытк. (ТС)

керова'ць незак. Правіць канём, седзячы ў возе. *Куды ты керуеш?* Грушаўка Нар.

кле'шчы мн. Драўляная частка хамута, якая складаецца з загнутых драўляных палосак. *Е такія дзераўяныя, называюцца клешчы.* Гурыны Маз. *Клешчы на кані звязваліся супоняі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

кны'пель м. Кароткая палка для закручвання гужвы ў плыце. *Запясочча Жытк. (ТС)*

кодо'л м. Канат, на якім утрымліваецца паром. *Галубіца Петр.*

коко'ра ж. Дэталё касцяка дашчанай лодкі: папярочны крывы брус, які забяспечвае трываласць бартоў і днішча. *Лодка з какораі.* Грушаўка Нар.

ко'ла н. Суцэльны або са спіцамі круг, які круціцца на восі і забяспечвае рух сродкаў перамяшчэння (калёс, аўтамашын і пад.). *Кола ў вазу круцілася быстра.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

коле'снік м. Тое, што стэльмах. *Колеснік возы дзелаў.* Чалюшчавічы Петр.

колёсо н. Тое, што кола. *Цялега з колёсамі.* Грушаўка Нар.

колома'жка ж. Малыя выязныя сані. *А була эта коломажка, такіе санкі, у нас коломажка называецца.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

ко'раб м. Месца ў возе, дзе сядзяць людзі. *У карабі сядзела многа людзей.* Міхновічы Калінк.

коромы'сло н. Жэрдка, прымацаваная спераду воза, да якой прывязваюць пастронкі. Балажэвічы Маз. (ЛП)

коса'р м. Канец гонкі ў плыце (у звязцы з другой). *Белюга попала між косары на плыт.* Дварэц Жытк. (ТС)

кош м. Плечены караб, які ставяць на цялегу пры перавозцы бульбы і г.д. *Кош пастаў, не забудзь.* Прудок Маз.

кульба'ка ж. Ніжняя частка ярма. *Ерот лежыць на шыі ў валоў, а кульбака пуд шыей. У ероце дзірочка і ў кульбацы, і еты дзірочки закладаецца заноза, дзьве занозы пу боках.* Бобрыкі Петр. (БДС)

лаба'за ж. Баржа. *Лабаза і барлі́хна – это одное. Ранішэй лабазы незакрытыя булі, на іх дзерэво ложылі у штабель і везлі у Кіхёў.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *На лабазі дошкі вершкоў дзесець, іх раней дзелалі ў Петрыкові.* Там жа.

ла'йба ж. Тое, што лабаза. *Лайба була метроў мо трыццаць, і робіліса воны ў Петрыкові.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ла'йбішчэ н. Вялікая баржа. *Ек прывезе лайбішчу дроў, то на тры годы.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ла'па ж. Лопасць у якары. Запясочча Жытк. (ТС)

ла'ўка ж. Дошка для сядзення ў лодцы. Запясочча Жытк. (ТС)

легкаві'к м. Легкавы аўтамабіль. *Шмат зараз легкавікоў пакуплялі.* Хачэнь Жытк.

легкаву'шка ж. Тое, што легкавік. *На легкавушцы да яе прыехалі.* Старажоўцы Жытк.

лежнёўка м. [лезнёўка] Вымашчаная дарога. *Лежнёўку прокладом да вувезом колоды.* Сямурадцы Жытк. (ТС) *Лезнёўка.* Пагост Жытк. (ТС)

ле'жыўка ж. Тое, што лежнёўка, лезнёўка. *Лежыўку ту военную робілі.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ле'йцы м. Вяроўкі, рамяні для кіравання коньмі ў запрэжцы. *Выкрываліся лейцы са шкуры, каб крапчэй булі.* Гурыны Маз.

лесаво'зы мн. Вялікія сані для перавозкі грузаў. *У суседа бралі лесавозы, калі што везці трэба.* Міхнавічы Калінк.

ле'ска ж. Дужка ў палукашку (на возе). *Леску з орэшніку коноплямі перэўе на возе – і гатовы полу́жкошок.* М. Малешава Жытк. (ТС)

лісапе'да ж. [лісапе'д] Двух- або трохколая машына для язды, якая прыводзіцца ў рух нагамі. *Села на лісапеду да ў ў магазін паехала.* Вялікія Аўцюкі Калінк. *Ты паладзіў мой лісапед?* Хвойнае Хойн.

лого'шы *мн.* Рама з трох жэрдак, якая кладзецца на сані для большай умяшчальнасці; развалы. *У нас логоші зовуць, шо на сані кладуць.* Пагост Жытк. (ТС) *Логошы робяць нарошно на сані, шоб сено расклаѣдаць больш, шоб шырэйшы воз буў і не цягнулоса сено по земле.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ло'дка *ж.* Веславое судна. *З лодкі рыбу ловім.* Міхнавічы Калінк. * **о'сова лодка** – дашчаная лодка. Галубіца Петр. (ЛП)

лю'шня *ж.* Часка воза: палка, якая злучае верхні канец задняй ручкі і канец задняй восі. *На пэрэднеі осі нема люшней.* Галубіца Петр. (ЛП)

ляжнёўка *ж.* Дошка, жэрдкі, прыстасаваныя для пераходу цераз рэчку, канаву, гразкае месца. *Машына не магла праехаці, паклалі ляжнёўку.* Грушаўка Нар.

ля'мец *м.* Тоўсты, шчыльны матэрыял, які падкладвалі пад хамут. *Лямец лажылі под хомут, штоб каню шыю не муляло.* Прудок Маз. *Лямец порваўса да конь намуляў шыю.* Верасніца Жытк. (ТС)

ля'мка *ж.* Шляя на каня. *Лямка на коня сшытая була з кружэлю.* Дварэц Жытк. (ТС)

ля'скі *мн.* Вертыкальныя вузенькія дошчачкі ў драбінах, устаўленыя ў прадольныя доўгія жэрдкі. *Ляскі ў драбінах.* Дарашэвічы Петр.

мазні'ца *ж.* Пасудзіна для калёснай мазі. *Наберы поўную мазніцу мазе, бо поедом аж у Орэхоўню.* Верасніца Жытк. (ТС)

матацы'кла *ж.* [мацыкле'т] *м.* Машына для перамяшчэння з двума або трыма коламі, з рухавіком унутранага згарання. *Матацыкла твая аглушыла ўсіх.* М.Аўцюкі Калінк. *То ўсе куплялі ровера, а цепер пераішлі на мацыклеты.* Бярэзнікі Жытк.

мато'рка *ж.* Маторная лодка. *Маторкай толькі вясной ездзім.* Сямурадцы Жытк.

моль *ж.* Δ **Плавіць молью.** Сплаўляць, не звязваючы калоды ў плыты. *Як молью плуве лес, то можна перэйці рэку.* Верасніца Жытк. (ТС)

мост *м.* [муст] 1. Збудаванне для пераезду праз раку. *Мост праваліўся, трэба аб'язджаць.* Грушаўка Нар. 2. Караван плытоў сплаўнага лесу. *Нав'яжут муст і плавят.* Галубіца Петр. (ЛП)

мосте'ц *м.* Адна ці дзве шырокія дошкі, якія складаюць дно цялегі, саней. Галубіца Петр. (ЛП)

му'ліца *ж.* Ручка ў вясле. *У весле е муліца, шчоб рукі не муліло.* Дварэц Жытк. (ТС)

на во'рчык *присл.* Спосаб запражкі коней: да каня, запражанага ў аглоблі, прыпрагаецца збоку конь у пастронках. *Одін – в дуге, а другой – на ворчыку.* Галубіца Петр. (ЛП)

наба'дра ж. Тое, што набедрыкі. *Набадра клалі на спіну каня, а да іх чаплялі ўсю астатнюю вупраж.* Гурцэвічы Калінк.

набе'дрыкі мн. Частка конскай збруі ў выглядзе тонкіх скураных стужак, якія нацягваюцца ўздоўж тулава каня. *Набедрыкі з кожы. Держацца за хамут. Яны тармозяць каня.* Хамічкі Маз.

на'ворот м. Заход або заезд туды і назад. *Трыма наворотамі ездзіў у лес. Тураў Жытк. Ужэ другім наворотом грыбы несучь. Хачэнь Жытк. (ТС)*

наголо'ўнік м. Частка кантара: рамень, які праходзіць каля вушэй на лбе каня. *Папраў наголоўнік.* Грушаўка Нар.

нало'бнік м. Папярэчка ў аброці на лбе ў каня. *Налобнік е, така пасочка ў вуздзечцы.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

наме'тыкі мн. Частка збруі, прызначаная для трымання хамута. *Кранілі наметыкі за хамут.* Гурыны Маз.

на'маражня ж. [на'морожня] Планка паверх капылоў у санях. *Наморожні буваюць і смолуе і берэзовуе. Верасніца Жытк. (ТС) Намаражні з дзерава часцей робяць.* В.Аўцюкі Калінк.

наму'снік м. Частка кантара: нахрапнік. Галубіца Петр. (ЛП)

нані'з прысл. Уніз па цячэнню. *Самоплавом ішоў гончак наніз з дровамі да залез на косу. Пагост Жытк. (ТС)*

нао'чнікі мн. Навочнікі. *Коню зробілі наочнікі, щоб не пужаўса.* Верасніца Жытк. (ТС)

нао'шляп прысл. Пакідаючы каляіну між колаў воза. *У ошляпу узяў колеіну да наошляп проехаў.* Тураў Жытк. (ТС)

нары'тнікі мн. [нарі'тнік] Тое, што набедрыкі. *Нарытнікі для таго, каб воз стрымліваць і каб ён не скаціўся ды каня не параніў на нагах ззаду. Акулінка Маз. Нарітнік – частка вупражы, якая прымацоўваецца непасрэдна да каня.* Вялікія Аўцюкі Калінк.

нашы'льнік ж. Частка вупражы. Галубіца Петр. (ЛП)

ні'жня до'шка Месца для сядзення на возе. *На ніжняй дошцы сядзеў.* Слабада Маз.

оба'рок м. Трывалая жэрдка ў перадку цялегі, да якой прымацоўваюцца пастронкі. Галубіца Петр. (ЛП)

обо'дзье н. Абады. *Ёго бацько гнуў ободзье для колёс.* Верасніца Жытк. (ТС)

обро'тнік м. Повад пры аброці. *Прыв'яжы ік оброці обрутнік. Возьміце обрутнік у рукі, дай ведзіце коня.* Бобрыкі Петр.

о'бруч м. Знешняя частка кола. *Обруч – это наружная частка каляса.* Сырод Калінк.

обшыва'нка ж. Човен, абабіты чым-небудзь. М. Малешава Жытк. (ТС)

обшыве'нь м. Кош з ліпавай кары на возе. Пагост Жытк. (ТС)

осі'ноўка ж. Лодка, выдзяўбаная са ствала асіны; яе распарваюць, і барты разгінаюць над агнём. Балажэвічы Петр. (ЛП)

падбру'шнік м. Частка вупражы – рэмень, які працягваецца пад брухам каня ад адной аглоблі да другой. Ён пацягнуў за падбрушнік, і конь яго паслухаў. Міхнавічы Калінк.

падво'да ж. [подво'да] Запрэжаны воз, калёсы. Хадзіў у калхоз і прасіў падводу. В. Зімовішча Маз. Накладзём дзве подводзе. Дварэц Жытк.

падру'чнік м. Частка воза, да якога прымацоўваліся ручкі. Да падручнікаў ручкі мацавалі. Акулінка Маз.

падса'нкі мн. Сані для перавозкі доўгага бяргвення; складаліся з двух саней, звязаных паміж сабой вяроўкамі, якія распускаліся ці звязваліся ў залежнасці ад даўжыні бяргвення. Мой дзед броўна зімой на падсанках вазіў. Гурыны Маз.

падсці'льнік м. Частка калёснай павозкі. Падсцільнік – это то, на чым ляжыць сено. Дошкі з дзерава збівалі, адна як дзверы палучалася і на яе ўсо ложыласо. Дразды Маз.

падседзёлка ж. Раменьчык для ўмацавання сядзёлкі. Трэба было падседзёлку праверыць, ці добра седзелка дзержалася. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

падчаро'ўнік м. Тое, што падбрушнік. Табе нада яшчэ падчароўнік замацаваць. В.Аўцюкі Калінк.

палёва'ць незак. Тармазіць калком хвост плыта. Колка за берэг чэпляе, палюе. Пагост Жытк.

паль ж. Швая. Поміж чоўноў прыставай, там наша паль, шо лодку прымукаём. Пагост Жытк. (ТС)

пало'зья мн. [палазы'] Частка саней – гладкі, коўзкі, загнуты спераду брус, пласціна. Палозья шырокімі робілы, штоб у снегу не заставалі. Загорыны Маз. Палазы падобны на сёгодняшнія лыжы. Бібікі Маз.

па'плюска ж. Папярэчка ў возе. Запасочча Жытк. (ТС)

папру'га ж. Частка збруі для ўмацавання падсядзёлка на спіне каня. Папруга прысаедзінялася, каб конь прачней быў ўпружаны ў воз, штоб ён не выскачыў. Бібікі Маз.

параві'чны прым. Запрэжаны парай коней воз. У паравічны воз запрагаюць пару коней. Аравічы Хойн.

паро'м м. [поро'м] Плыт або пласкадоннае судна для перавозкі людзей або грузаў цераз водную паверхню. Па раке паром груз перавозіць. Дудзічы Калінк. Робілі пором церэз Прыпець. Чэрнічы Жытк. (ТС)

пасажы'рка ж. Аўтобус. Пасажырка не прыйшла, зноў на дамбу трэба ісці галасаваць. Аравічы Хойн.

парэ'нджы *мн.* [порэ'нчы] Поручні на мосце, пароме. *На парэнджах нейкіе птушкі паселі.* Тураў Жытк. (ТС) *Паром буў дзэрэвя'ны, без порэнчоў.* Дварэц Жытк. (ТС)

пас *м.* Доўгі плыт, які складаецца з ланцуга асобных звязак лесу. Хільчыцы Жытк. (ТС)

пасце'льнік *м.* Дошка, якая клалася папярок воза для сядзення. *У возе на пасцельніку сядзяць.* Бібікі Маз. *На пасцельнік сена лажылі.* Акулінка Маз.

паця'жка *ж.* Тое, што перасядзёлак. *Без пацяжкі не запражэш каня.* Перароў Жытк.

перадо'к *м.* [передо'к] Пярэдня частка ў возе. *Сеў на перадок ды паехаў у горад.* Слабада Маз. *У перадку е така лаўка, дзе дзед сядіць.* Прудок Маз.

перадо'ўка *ж.* Папяточная планка, якая злучае ў санях палазы. *Два палазы ў перадзе скрапляюць перадоўкай.* Жахавічы Маз. (БДС)

перасядзёлак *м.* [перасядзе'льнік] Частка конскай вупражы, якая служыла для падтрымкі аглоблей. *Перасядзёлак – рэмень, які чапляюць за адну аглоблю, прасоўваюць цераз сядзелку і завязваюць за другую аглоблю.* Гурыны Маз. *Перасядзельнік на каня клалі, завязвалі воз.* Бібікі Маз.

перо' *н.* Лапатка ў вясле. Запясочча Жытк. (ТС)

перэверце'нь *м.* Заверцень у санях. Запясочча Жытк. (ТС)

перэво'з *м.* Перавоз, месца на рацэ, дзе перавозяць. *Тут толькі перэвоз буў, там лодкі стоялі.* Запясочча Жытк. (ТС)

перэво'зіць *незак.* Перавозіць. *Перэвозімо сено з-за рэкі лодкамі, а до хаты – возкамі.* Пагост Жытк. (ТС)

перэвозі'ць *зак.* Перавазіць, закончыць вазіць. *Перэвозілі усю соломку у колхозны двор.* Пагост Жытк. (ТС)

перэгна'ць *зак.* Перагнаць (з аднаго месца ў другое). *Худобу эту перэгнем на той бок.* М. Малешава Жытк. (ТС)

перэдо'к *м.* Пярэдня частка воза. *У перэдок садзіліса мушчыны, а бабу – ззадзі.* Верасніца Жытк. (ТС)

перэдоста'цца *зак.* Перабрацца, пераправіцца. *Трэ перэдостацца чэрэз Сьвіргу.* Запясочча Жытк. (ТС)

перэкры'ць *зак.* Перакрыць, загарадзіць праезд, цячэнне. *Перэкрылі канаву, шоб вода вушэй поднялася.* Пагост Жытк. (ТС)

перэмо'ты *мн.* Перапляценне перадка ў санях. Запясочча Жытк. (ТС)

перэпла'віцца *зак.* Пераплысці на чым-н. *На колодзі перэплавіўса, багром пхаўса.* Пагост Жытк. (ТС)

перэпла'віць *зак.* Перагнаць або перавезці ўплаў. *І коней перэплавілі на той бок, хай там пасуцца.* Пагост Жытк. (ТС)

перэплаўля'цца *незак.* Пераплываць на чым-н. *Му перэпліўляліса дубом чэрэз Прыпець.* Запасочча Жытк. (ТС)

перэплаўля'ць *незак.* Пераганяць уплаў. *І коней перэплаўлялі, і лес перэплаўлялі, не было ж моста.* Пагост Жытк. (ТС)

перэпло'ўваць *незак.* Пераплаўляць уплаў, пераплываць. *Вон перэплоўвае сам.* Запасочча Жытк. (ТС)

перэседзе'льнік *м.* Церассядзёлак. *Перэседзельнік вушэй потцягні, то тужэй отосы будуць.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перэхо'д *м.* Параход. *Перэход стаў коло берэга.* Пагост Жытк. (ТС)

пла'віць *незак.* 1. Сплаўляць (пра лес). *А туды плавіць лес, тудыю, той Скрыпіцэю самою.* Пагост Жытк. (ТС) *Караваны плавілі да самога Кіева.* Запасочча Жытк. (ТС) 2. Пераплаўляць уплаў. *Плавіць коней вясною за рэку.* Дварэц Жытк. (ТС)

пла'ўны *прым.* Δ Пла'ўны мост. Рыбалоўная сетка, якая сплаўляецца па цячэнню ракі. Старажоўцы Жытк. (ТС)

пле'ніца *ж.* Звяно ў плыце, плоце і інш. *По п'яць злых пленицу плацілі колісь (плытагонам).* Пагост Жытк.

плісакі' *мн.* Плытагоны. Пагост Жытк. (ТС)

плыт *м.* [плот] Бярвенне, звязанае паміж сабой і прызначанае для перавозкі грузаў. *З нашай вёскі ў суседнюю па рэчку на плытах грузы адпраўляюць.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *На гэтым плоце мы перавозілі дрэвы ў суседнюю вёску.* Міхнавічы Калінк.

по'вад *м.* Вяроўка, на якой водзяць каня. *Повад крапчэй трымай.* Каменка Маз.

пово'дзіць *незак.* Правіць валамі. Галубіца Петр. (ЛП)

подво'дчык *м.* Возчык, абознік; той, хто наймаецца з падводай. *Попадзе ж і подводчыку, як бітва почнецца.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

подгэ'йстор *м.* Частка цялегі: жалезны прут, адзін канец якога прывязаны да сярэдзіны правіла, а другі надзеты на шворан. Галубіца Петр. (ЛП)

подла'пваць *незак.* Падбіваць зношаны полаз (у санях). *Подлапваюць полаз старым дзерэўянымі гвоздамі.* Любавічы Жытк. (ТС)

подла'пка *ж.* Стары полаз, якім падбіваюць зношаны. *Подлапка.* Любавічы Жытк. (ТС)

подлёгка *ж.* Дэталёў у возе. *Подлёгка для того, щоб не ссоўваліся драбцы.* Рычаў Жытк.

поднашы'йнік *м.* Частка ярма. Верасніца Жытк. (ТС)

подо'сок *м.* Падосак, жалезная накладка на вось (у возе). *Подосок к осі прыбіваецца.* Запасочча Жытк. (ТС)

подру'га *ж.* Папруга, частка вупражы. Верасніца Жытк. (ТС)

подрэ́зы *мн.* Падрэзы (у санях). *Сані на подрэзах не так бегуць у забегу.* Тураў Жытк. (ТС)

подса́нкі *мн.* Невялікія санкі, якія чапляюцца да саней для перавозкі доўгіх бярвенняў. *Колісь подсанок не было, это ўжэ после войны сталі оны.* Верасніца Жытк. (ТС)

подседзе́льнік *м.* Падсядзёлак. *Подседзельнік прыўязваецца за оглоблю.* Верасніца Жытк. (ТС)

поду́шка *ж.* Падушка (у возе). Запясочча Жытк. (ТС)

подшы́йнік *м.* Частка вупражы, якая праходзіць пад шыяй. *Под шыю подвяжваеш подшы́йнік.* Галубіца Петр.

пол *м.* Высцілка дошкамі праезджай часткі моста. Запясочча Жытк. (ТС)

по́лаз *м.* [по́лоз] 1. Гладкі, коўзкі, загнуты спераду брус, пласціна. *З дуба полоз плаўкі, не так зарэзваецца.* Любавічы Жытк. (ТС) 2. Агульная назва транспартнага сродку з палазамі. *Бацька санкі палазамі называў.* Міхнавічы Калінк.

полозі́нец *м.* След ад палаза, наезджаны санны след. *Рысью коціць по полозі́нцу ко мне.* Верасніца Жытк. (ТС)

поло́зье *н. зб.* Палоззе. *Криву дзерэвіну опцешэш, да на столюгу, да розрэжэш, от і полосье будзе.* Запясочча Жытк. (ТС) *Полосья посохлі ўжэ так, шо аж погорбіліса.* Верасніца Жытк. (ТС)

помо́ст *м.* Насціл з дошак на возе, санях. *Помост у возе, а то подлога.* М. Малешава Жытк. (ТС)

помы́ўніца *ж.* Пралёт паміж гонкамі ў пляшце. *Гледзі, не ўпадзі ў помыўніцу.* Запясочча Жытк. (ТС)

по́пэрэдня *ж.* Тое, што наголоўнік. Балажэвічы Маз. (ЛП)

поро́мшчык *м.* Паромшчык. *Паромчыкаў зараз няма.* Бялёў Жытк.

посте́ль *ж.* [посте́льнік] *м.* [пості́льнік] Тое, што мостец. Балажэвічы Маз., Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

постро́нкі *мн.* Рамні, якія злучаюць ворчык з хамутом пры запраганні каня ў плуг. *Постронкі прывязваліся да хамута.* Галоўчыцы Нар.

почы́на *ж.* Вясло. *На дубі (лодка) шэсць почын.* Запясочча Жытк. (ТС)

пошта́р *м.* Званок на дузе. *Пошлі просіці, то дасць поштароў, бо ўжэ заўтра веселье.* Сямігосцічы Жытк. (ТС)

пошта́рык *м.* Памянш. да поштар. *На шыю вешалі поштарык, шоб чутно было, дзе конь ходзіць.* Верасніца Жытк. (ТС)

по́яс *ж.* Рамень, які працягваўся пад чэравам каня. *Пад брухам каня ідзе пояс.* Прудок Маз.

праві'ло *н.* Рулявое вясло. *Я сяду на правіло, а ты сядзь на грабкі.* Запясочча Жытк. (ТС)

прого'н *м.* Прагон. *Усе посеялі, а тута оставілі прогон для прогону худобу.* М.Малешава Жытк. (ТС)

протага'ніць *зак.* Привязаць лодку. Запясочча Жытк. (ТС)

протага'нка *ж.* Вяроўка, якой прывязваюць лодку. Запясочча Жытк. (ТС)

протага'ншык *м.* Вясляр, які абавязан прывязваць і адвязваць лодку. Запясочча Жытк. (ТС)

прыле'йчок *м.* Лейцы, якія складаюцца з адной вяроўкі. Галубіца Петр. (ЛП)

пры'паромок *ж.* Памост для прычальвання парома. *Вода прышла веліка, прыпаромка робяць.* М.Малешава Жытк. (ТС)

прыпла'віць *зак.* Прыгнаць па вадзе. *Прыплавіў домоў топтуна.* Запясочча Жытк. (ТС) *Прыплавім той лес зяцю.* Пагост Жытк. (ТС)

прыплу'сці *зак.* Прыплысці. Запясочча Жытк. (ТС)

прыча'л *м.* Вяроўка для прывязвання барак, лодак да прычала на прыстані. *Прычалом лодку прыв'язваюць.* Бялёў Жытк.

пу'пель *м.* Маленькі трактар. Запясочча Жытк. (ТС)

пуха' *ж.* Задняя частка ў лодцы. Запясочча Жытк. (ТС)

пучкі' *мн.* Тое, што лямец. *Пучкі ложат на спіну каня.* Чалюшчавічы Петр. *Надзень на коня пучкі і набедрыкі і пудшуплі поясом.* Бобрыкі Петр. (БДС)

разва'лкі *мн.* Нізкія і шырокія сані з развалкамі. *У развалках і людзі ездзілі, і сена вазілі.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

разва'лы *мн.* 1. Рама з трох жэрдак, якая кладзецца на сані для большай умяшчальнасці. *У санях развалы бываюць, каб больш увезці можна было.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. 2. Нізкія і шырокія сані з разваламі. *Садзіся на развалы, паедам.* Юравічы Калінк.

ра'ло *н.* Калок, якім утрымліваюць плыт з берага. *Стаў на рало.* Запясочча Жытк. (ТС)

рі'хва *ж.* Тое, што обруч. Галубіца Петр. (ЛП)

рова'р *м.* Тое, што лісапеда. *Цепер жытка зусім другая прыйшла, у каждой хаці ровар.* Бярэзнікі Жытк.

рогу'ль *м.* Рог у плыце, пад які падсоўваюць шост, каб павярнуць плыт ці адбіць яго ад берага або мелі. Хачэнь Жытк. (ТС)

ро'звальні *мн.* Шырокія нізкія сані. *Эта бальныя нізкія сані, на якіх перавазілі драва, сена.* Мазыр.

розво'ра *ж.* Тое, што дышаль. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

ро'спускі *мн.* Рабочыя сані для перавозкі лесу. *Гэтымі роспускамі мы карысталіся не раз.* Міхнавічы Калінк.

рошт *м.* Кладкі на высокіх калках, калодках, па якіх ходзяць у паводку. М.Малешава Жытк. (ТС)

рубель *м.* Тоўстая жэрдка, якой уціскаюць на возе сена, салому і пад. *Рубель у нас падоўжны, а ў другіх паперочны.* Аравічы Хойн.

ру'блік *м.* Папярочка ў плыце, да якой прывязваюцца калоды. Запясочча Жытк. (ТС)

ру'ха'цца *незак.* Рухацца, ісці. *Трэбо ўжэ руххацца.* М.Малешава Жытк. (ТС) *Ні сюд, ні туд не рухахласа.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

ру'чка *ж.* Частка воза, якая ўяўляе сабой невялікае круглае палена, да якога прымацоўваліся драбіны. *Ручкі самі рабілі.* Акулінка Маз.

рысо'ра *ж.* [рысо'рка] Пругкая гнутая стальная паласа (або прыстасаванне з такіх палос) паміж воссю і кузавам экіпажа, аўтамабіля і пад., якая змякчае штуршкі пры яздзе. *Рысоры рабілі стальныя.* Гурыны Маз.

рыхтова'ць *незак.* Парадкаваць, раўняць канцы калод у плоце. Запясочча Жытк. (ТС)

рэсо'рка *ж.* Павозка на рысорах. *Рэсоркі стаяць на колхозным дворах.* Дарашэвічы Петр.

сала'зкі *мн.* Маленькія санкі для дзяцей. *Салазкі – санкі, дзеці катаюцца.* Мазыр.

самаду'жкі *мн.* [самату'жкі] [самоту'жкі] Малыя саначкі. *Сеў на самадужкі, накрыўся радзюжскай.* Грушаўка Нар. *На самотужсках повезла повен цэбер плацья праць.* Верасніца Жытк. (ТС) *Везу сено самотужскамі по ледух.* Запясочча Жытк. (ТС) *Саматужкі ў нас не купляюць, самі робяць – самі цягаюць.* Аравічы Хойн.

самока'тка *ж.* Дзіцячы вазок на трох каньках, на якім катаюцца дзеці па лёдзе. *Мой меншы дзень і ноч на самокатцы по возеру галіе, коб хоць дзе ў полонку не ўпаў.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

самопла'вом *прысл.* Самаплывам. *Самоплавом колісь плавілі карованы.* Пагост Жытк.

са'начкі *мн.* [са'нечкі] Памянш. да сані. *Саначкі – маленькія дзераўяныя сані, у якіх зімой вазілі бочкі з вадой.* Бібікі Маз. *Толькі малыя на санечках усю зімку каталіся.* Гарбавічы Калінк.

са'ні *мн.* Зімовая павозка на двух палазах. *Сані складаліся з двух палазоў, драўянай асновы, дзвюх драбін па баках і месца для сядзення.* Рабілі з вярбы, граба. Гурыны Маз. *Я ў Пінск і возом ездзіў*

і саньмі. Дварэц Жытк. (ТС) * сані выязныя – сані з высокімі драбінамі па баках. *У выязных санях ездзілі куды. В.Аўцюкі Калінк. * сані гнутыя* – сані са спецыяльна гнутымі палазамі. *Чы ты не бачыш, якія мы гнутыя сані зрабілі? Вялікія Аўцюкі Калінк. * сані копаныя* – сані, для якіх выкопваюць ужо пагнуты карань. *Каб зрабіць копаныя сані, трэба спецыяльны карань. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

са'нкі *мн.* [са'нькі] Маленькія сані. *Калі нешта невялікае трэба было перавезці, так санкі бралі. Рудня-Гарбавіцкая Калінк. То ўжэ была трохі вувучыла ёе [карову], у санкі запрагу і ежджу на санках. Пагост Жытк. (ТС) Цімох на саньках муку прывёз. Грабава Жытк.*

са'нны *прым.* Санны. *Свежы санны след. М.Малешава Жытк. (ТС)*

саша' *ж.* Шаша. *Сашу паклалі ў нас. Бабчын Хойн.*

сідзёлка *ж.* [седзёлка] [седёлка] *н.* Тое, што лямец. *Сідзёлка для таго, каб каню хамут шыю не наразаў. Акулінка Маз. Седёлка цераз спіну каня перакладаецца і аброць на галаву, а к ней оглоблі. Прудок Маз. Седзёлка надзявалася на спіну каня, каб на ім было зручна сядзець. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

скрыга'ла *н.* Перакрыжаванне дарог. *Машына даехала да скрыгала і астановілася. Бялёў Жытк.*

спі'ца *ж.* Адзін з металічных стржняў, які злучае калодку кола з вобадам. *Спіца ўстаўляецца ў вобад кола. Велецін Хойн.*

спо'дка *ж.* Драўляны насціл для сядзення на возе. *На сподку ложаць сена, калі вязом з поля. Гурыны Маз.*

ставо'к *м.* 1. Камплект колаў для воза. *Учора ставок поўны палучыў. Бялёў Жытк. 2. Цялега без колаў разам з драбінамі, якія не здымаліся, і дном кузава. Галубіца Петр. (ЛП)*

стальва'га *ж.* Тоўстая жэрдка, якая прымацавана да дышаля. *Стальвага чапляецца да воза. Казялужжа Хойн.*

стро'міны *мн.* Адкідныя барты воза. *Дзеўкай каталася на возе, строміны адкідвалі, штоб нагам не мешалі. Загорыны Маз.*

стальма'шня *ж.* Майстэрня для вырабу вазоў, саней, іх частак. *Тамака, у ётай стальмашні дзелалі рознае для вазоў, саней. Гурыны Маз.*

сту'піца *ж.* Сярэдняя частка кола, у якой умацоўваюцца спіцы. *Трэба глянуць, бо можа нада здзелаць тваю ступіцу. Сырод Калінк.*

стэ'льмах м. 1. Майстар, які робіць калёсы на воз. *Масцер эты стэльмах называецца.* Вялікі Бокаў Маз. 2. Майстар, які мог рабіць усё. *Стэльмах у нас рабіў і дзверы, і рамы, і сталы.* Бібікі Маз.

супо'нь ж. [супо'ня] Раменьчык для сцягвання клешчаў хамута. *Каб хамут не дзёргаўся на кані, яго супонню звязвалі.* Бібікі Маз. *Супоню крэпка зацягвалі.* Акулінка Маз.

сце'жка ж. Вузкая пратапаная людзьмі або жывёламі дарожка. *Да другой вёскі іншы раз толькі сцежкай прайсці можна было.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

та'ра ж. Плыток для пераезду. *Робяць с колод такіе тары да едуць.* Тураў (ТС)

таранта'с м. Спецыяльная дарожная павозка на чатырох колах, звычайна крытая. *У старыну на тарантасе ездзілі, цяпер ужо не.* Дудзічы Калінк.

тарары'нка ж. Каркас воза. *Тарарынку з метала рабілі; ета частка, якая воз трымае.* Акулінка Маз.

торо'к м. Невялікі плыт для пераправы праз возера, ваду ў паводку. *На той вуліцы вода, то торкі позбівай да колкамі пхайся.* Пагост Жытк. (ТС)

то'сы мн. Драўляныя палкі, якія злучаюць вупраж каня з возам. *Тосы доўгімі рабілі, штоб конь мог хвастом абмахвацца.* Козенкі Маз.

трайня'ш м. [трайня'] ж. Падоўжны брус у калёсах, які злучае пярэдняю вось з задняй. *Трайняш прыкрапляецца к перадку воза.* Глінішча Хойн. *Правер, як прымацавана трайня.* В.Аўцюкі Калінк.

тракт м. Шырокая праезджая дарога. *Да нашай вёскі тракт праклалі.* Езапоў Хойн.

трактарэ'ц м. Самаходная машына для перамяшчэння, прывядзення ў дзеянне сельскагаспадарчых і іншых прылад. *На еты трактарэц як сядзеи, дак патом ад яго ні адчэпісе.* Юравічы Хойн.

тра'тва ж. Від плыта для невялікіх рэк. *Ек шо, то пройдзе тратва до Погоста.* Дварэц Жытк. (ТС)

тропі'на ж. Тое, што сцежка. *У нас усяк гавораць: і тропіна, і сцежка.* Аравічы Хойн.

узгалава'шкі мн. Частка калёснага транспартнага сродку, на якую прымацоўваюцца восі. *Узгалавашкі рабілі астарожна, штоб крэпкія былі.* Загорыны Маз.

уздзе'чка ж. [узде'чка] Тое, што гнүздзічка. *За уздзечку каня вядзём.* Бібікі Маз. *Уздзечку на галаву каню надзявалі і мацавалі*

другія часткі, каб канём правіць. Дразды Маз. Надявалася уздзечка часцей на прыткіх коней. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

уля'га ж. Прыстасаванне ў выглядзе спецыяльнага бруса з крукамі, пры дапамозе якога сцягвалі з мелі самаплаўныя судны. Пагост Жытк. (ТС)

у'празь ж. Тое, што вопраж. *То упразь була для коні. Дуга е, обраць е. Дуга дзев'яная наверх одзяваецца, і хамут спец'яльны з дзерава дзелалі.* Каменка Маз.

уту'лок м. [уты'лок] Металічная трубка, якая прызначана для змяншэння трэння ў месцы апоры вала. *Утулок у ступіцу ўстаўляецца.* Галоўчыцы Нар. *Колодка з утылком.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

файто'н м. Лёгкі экіпаж з адкідным верхам. *Прыехаў пан файтонам.* Пагост Жытк. (ТС)

фі'нкі мн. Санкі. *Зімой на канаве на санках катаемся, на фінках; фінкі отцы робяць.* Бялёў Жытк.

фурма'нка ж. Падвода для перавозкі грузаў. *Садзіся на фурманку, паедзем.* Каменка Маз.

хаму'т м. Частка вупражы ў выглядзе драўлянага каркаса, абкладзенага з унутранага боку мяккім лямцам, якая надзяваецца каню на шыю. *На каня надзяваюць хамут.* Прудок Маз. *Хамут быў такі спецыяльны, кожаны ці што, у каня на шыі, каб запрагаць у воз.* Дразды Маз. *Каня запрагалі хамутам.* Рудня Гарбавіцкая Калінк.

хамуці'на ж. Абкладка на ўнутраным баку хамута. *З хамуцінай каню не так больна было.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

худо'к м. Лёгкі адкрыты рысорны экіпаж. *Закладвай, сынку, худок, паедом у Жытковічы.* Бялёў Жытк.

хурава'ць незак. Кіраваць канём. *Нядобра хураваў, у корч уехалі.* Рубча Петр.

церасядзе'льнік м. Тое, што перасядзёлак. *Церасядзельнік надзяваўся на спіну каня, штоб паддэжжываў аглоблі ў возе.* Бібікі Маз.

цу'глі мн. [су'глі] [дзу'глі] Два металічныя звяны, якія прымацаваны да рамянёў вуздэчкі і служаць для закілзвання каня. *Калі конь быў рэзвы, не слухаўся, у рот каню цуглі ўстаўлялі і так ім упраўлялі, конь слухаўся.* Дразды Маз. *Суглі ўстаўлялі, каб конь не панёс. Суглі тыя ў рот устаўляліся.* Прудок Маз. *Надо коня задзугляць дзуглямі, коб не понёс.* Бобрыкі Петр. (БДС)

цяжа' ж. Два кольца з вяроўкі, на канцы якой замацаваны канец дышала. Балажэвічы Маз. (ЛП)

цяле'га ж. [ціле'га] [цэле'га] Прыстасаванне з бартамі для перавозкі грузу; складалася з чатырох калёс, драўлянай асновы, дзвюх

драбін па баках і месца для сядзення. *Цялега – эта дошка з бакавінамі на калёсах і аглоблі. Хамічкі Маз. Сена на целеге возяць. Прудок Маз. Цілегу робіў чалавек сам. Козенкі Маз.*

човен м. Лёгкая лодка, выдзеўбаная са ствала дрэва. *Човен рабілі з куска браўна. Мазыр.*

шаша’ ж. [саша’] Дарога, мошчаная шчэбенем, пакрытая асфальтам, прызначаная для руху бязрэйкавага транспарту. *Па шашы ўсе ездзілі. Вялікія Аўцюкі Калінк. Не вубегай на сашу. Паселічы Хойн.*

шлях м. Паласа зямлі, прызначаная для язды і хадзьбы, якая злучае асобныя пункты мясцовасці. *Па етым шляху не праедзеш. Акулінка Маз.*

шво’рань м. Тое, што загваздка. *Шворані кузнец рабіў. Акулінка Маз. Зноў згубіў гэты шворань. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

шлях м. Шырокая, прыстасаваная для руху транспарту дарога. *Гэты шлях злучае некалькі вёсак. Міхнавічы Калінк.*

шляя’ ж. У парнай запряжцы: шырокая лямка, якая замяняе хамут. *Калі пару коней запрагаюць ў іляю, тады хамута не трэба. Каменка Маз.*

шо’рнік м. Асоба, якая займаецца вырабам коннай вупражы. *Хамуты на каня шіў шорнік. Гурыны Маз.*

штыль м. Шост, з дапамогай якога кіруюць паромам. *Галубіца Петр. (ЛП)*

шы’на ж. Гумавы або металічны абруч на вобадзе кола. *На вобад шына надзяваецца. Каменка Маз.*

яздо’вы субст. Асоба, якая ўпраўляе санямі. – *Гэй, яздовы, давай хутчэй. Вялікія Аўцюкі Калінк.*

яром м. Драўляны хамут для рабочай буйной рагатай жывёлы. *Яром – эта вупраж для вала. Чалюшчавічы Петр.*

ТКАЦКАЯ ЛЕКСІКА

абде’ржіны *мн.* Валокны, якія атрымліваюцца пры часанні на дзёрганцы. *Абдзержіны – калі чэшуць на дзёрганцы.* Галоўчыцы Нар.

абдзі’ркі *мн.* 1. Самы слабы лён, які выкарыстоўваўся для ткання грубага палатна. *А абдзіркі – гэта самы пусты, слабы лён, што на мяшках, во.* Бібікі Маз. 2. Тое, што патропкі ў 2 знач. *Патропкі яшчэ абдзіркамі называліся.* Сырод Калінк. 3. Грубае палатно з гэтага віду пражы. *А гэта з абдзірак нашыла.* Прудок Маз.

адваро’тка *ж.* Лішак асновы ў шырыну пры накіданні ў ніты і бёрда, які ідзе назад. *Пераснавала кросны, бёрда дванаццаць пасмаў, а я наснавала трынаццаць, вот і ідзе адваротка назад.* Жахавічы Маз. (БДС)

альха’ *ж.* Дрэва, кара якога выкарыстоўваецца для афарбоўкі палатна. *Каб пакасіць палатно, нада надраць кары альхі.* Езапоў Хойн.

аршы’н *м.* Старая мера даўжыні палатна, пражы. *Зараз аршынамі не мераюць.* Бібікі Маз.

асно’ва *ж.* [осно’ва] Падоўжныя ніткі ў тканіне. *Забітыя гвазды ў доску. Эту аснову накатваюць на навойку.* В.Зімовішча Маз. *Основу на стене снують.* Углы Нар.

ба’бкі *мн.* Частка самапрадкі – стойкі, паміж якімі знаходзіцца кола. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

бавз’лна *ж.* [бове’лна] Баваўняная каляровая фабрычная пражы, якая выкарыстоўваецца ў якасці ўтка пры ўзорным тканні. *Куплена ў клубочках бавэлна.* Галубіца Петр., Галоўчыцы Нар. (ЛП)

баламбу’шка *ж.* Шпуля нітак. Верасніца Жытк. (ТС)

бегуно’к *м.* Элемент ткацкага станка, які пускаў нітку паміж асновамі і якую прыбівала бёрдо да ўжо сатканай тканіны. *Паміж ніткамі бегунок хадзіў.* Бібікі Маз.

бель ж. Ляная самаробная адбеленая пражка, якая выкарыстоўваецца ў якасці ўтка пры ўзорным тканні. *Бель буду ткаць, сама набеліла.* Галоўчыцы Нар. (ЛП)

бе'рдечко н. Прыстасаванне для прымітыўнага ткання паясоў у выглядзе дошчачкі са шчылінамі, якія падоўжна чаргуюцца, і круглымі дзірачкамі, праз якія па чарзе праходзяць цотныя і няцотныя ніткі асновы; уток прапускаецца ў зеў, які ўтвараецца падыманнем і апусканнем бердзечка. *І гэто бердечко то суды потягнеш, то у гору.* Галубіца Петр. (ЛП)

бе'рдзіца незак. 1. Ламацца (пра бёрда). *Як ччэш, то тросцінкі ломяцца, то кажучь, бердо бердзіца.* Сямурадцы Жытк. (ТС)
2. Рабіцца рэдкім (пра палатно). *Рубцэ, бач, на полотно, бердзіца.* Пагост Жытк. (ТС)

бе'рднік м. Чалавек, які рабіў бёрды. *Берднік рабіў і прадаваў бёрды. Бёрды не кожны мог добра зрабіць.* Бабры Маз.

бе'рог м. Вытканы ўзор з шырокім прыгожым шлякам. *З берагом вуткала.* Бялёў Жытк.

бе'рдо н. [бе'дро] [бе'рдо] [бе'рда] ж. Частка кроснаў у выглядзе маленькіх тоненькіх палачак, у якія ўстаўляюцца ніткі. *Бёрдом етым нітку прыбівалі.* Гурыны Маз. *Там во бедро было.* Козенкі Маз. *Бердо – такая палачка, якая хадзіла туды-сюды і прыбівала ніты.* Бібікі Маз.

бі'лца ж. Гарызантальныя папярочныя планкі, якія змацоўваюць раму ткацкага станка. *Тая білца то як дошчачка.* Гарбавічы Калінк.

блізна' ж. Тое, што брак. *А бывае, што блізно за блізном ідзе.* В. Поле Петр. *Блізна – на одну кобылку две ніткі, дірочка получаецца.* Галубіца Петр.

бліску'ха ж. Узор тканіны. *Ткаць у бліскухі не вельмо цяжка.* Поле Петр.

бло'чкі мн. Частка ткацкага станка – драўляныя невялікія блокі, прымацаваныя да верхняй перакладзіны і рэгулюючыя становішча нітоў. *Блочкі – кругляшкі такія, за іх ніты цапляюць.* Бабры Маз.

блута'цца незак. Блытацца (пра ніткі). *Акуратна нада рабіць, штоб ніткі не блуталісь.* Каменка Маз.

борода' ж. Ніжняя частка кужалю, з якой прадуць. *Бороду прів'язваюць, і помаленьку вытягваюць нітку.* Бялёў Жытк.

брак м. Памылка пры тканні палатна. *Эта брак был, када рвалісь ніткі і палучалась дарожка.* Сырод Калінк.

браць незак. Зрываць лён. *Гатовы лён рвалі рукамі – бралі.* Каменка Маз.

брі'нда ж. Інструмент для біцця воўны. Канатоп Нар. (ЛП)

бру'нькі *мн.* Воўна дрэннай якасці, знятая з ног і галавы авечкі.
Брунькі – то плахая шэрсць. Галоўчыцы Нар.

бялі'ць *незак.* Адбельваць палатно на сонцы. *Палатно воглае расцілаюць летам на лузе, зімой – на снезе і так беляць.* Бабры Маз.

ва'та *ж.* Баваўняная самаробная пража, якая выкарыстоўваецца ў якасці ўтка. *Вату куплялі і пралі на уток: оснуём портным. а ватою ткалі.* Галубіца Петр. (ЛП)

вазо'ны *мн.* Від ткацкага ўзору. *Што там перэбороў, вазоны, пцічкі.* Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

вал *м.* Тоўстая пража з самага горшага гатунку валокнаў.
Тоўстая пражса са льну – вал. Бабры Маз.

валакно' *н.* Тое, што пража. *Раней валакно казалі, цяпер пражса.* М. Аўцюкі Калінк.

валі'ті *незак.* Валяць сукно ў хатніх умовах – мяць нагамі, прасамі, таўкчы ў ступе. *Раньшэ валілі в ногі, большынство в ногах, в ступі хто.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

вараці'ло *н.* Драўляная дэталі у кроснах, дзе намотваецца пража.
Е ў кроснах таке вараціло, дзе накатваецца пражса. Козенкі Маз.

вено'к *м.* Від ткацкага ўзору. *Убіранкі усё у трі ніты – венок.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

верацяно' *н.* [верецено'] Прыстасаванне для ручнога прадзення ў выглядзе круглай драўлянай палачкі з патаўшчэннем унізе і заостранымі канцамі. *Калі пралі, нітка намотвалася на верацяно.* Бібікі Маз. *К нізу верацяно шырэі з галоўкай, а зверху тонкае.* Хамічкі Маз. *Шэрсць прывязываюць к палке і на верецено.* Дудзічы Калінк.

верста'ць *ж.* Найбольш дасканалы тып ткацкага станка, у якім увесь механізм (панажы, ніт, бёрда) сабраны ў высокую раму. *На верстаці одной рукой ткуць.* Каменка Маз.

верч *м.* Скрутак вычасанага грэбнем льну для захоўвання. *Як ужэ складаюць прадзіво абдзірано, то гэто, кажухь, верч.* Галубіца Петр. (ЛП)

ві'ліцы *мн.* Чаўнок ў выглядзе вілак для ткання палавікоў, для пляцення нітоў. *Віліцамі ніт вяжухь.* Стралічаў Хойн.

ві'лочки *мн.* Частка самапрадкі ў выглядзе двухзубай вілкі з металічнымі зубцамі, у якую ўстаўляецца шпуля. *На вілкі шпуля накладаецца.* Шастовічы Петр. (ЛП)

вінт *м.* Вінт для рэгулявання самапрадкі. *Вінтом падкручваюць, каб ніткі то моцней, то слабей цягнула.* М.Аўцюкі Калінк.

віту'шка ж. 1. Тое, што юрок. *Некоторые говорят юрок, а некоторые – вітушка.* Галоўчыцы Нар. 2. Прыстасаванне для сушкі пражы ў выглядзе рамкі, якая паварочваецца вакол восі. Канатоп Нар. (ЛП)

віць незак. Зматваць ніткі. *Вілі ніткі на клубок.* Бабры Маз.

во'бліўка ж. [о'бліўка] Насычэнне пражы спецыяльным растворам, каб ніткі былі гладкія і моцныя. *Вобліўку робілі з адвару крухмалу.* Гарбавічы Калінк. *Обліўкай полотно обліваем.* Галубіца Петр.

во'йі мн. Падоўжны край бёрда, у які ўстаўляюцца пласцінкі. *Войі – трость закладаеца в войі.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

воло'вік м. Тоўста спрадзеныя ніткі. *Як прадзеи, да вельмі тоўста пражса, то кажуць – воловік.* Запасочча Жытк. (ТС)

восьма'чка ж. [осьма'чка] 1. Палатно ў восем пасмаў. *З осьмачкі шылі штаны.* Верасніца Жытк. (ТС) 2. Тып бёрда. *Восьмачка – бердо у восем пасэм.* Дварэц Жытк. (ТС)

во'ўна ж. Матэрыял для ткання, які ўяўляе сабой валасяное покрыва авечак. *І з воўны пралі, з авечак значыць.* Гурыны Маз.

воўночо'ска ж. Машына для часання воўны. *Воўночоскай шэрсць овечу чэшуць.* Каменка Маз.

во'чко н. [ўо'чко] Дадатковая пяцелька, якая злучае верхнюю кабылку ніта з адпаведнай ніжняй. *Простыя кросна – без вочка.* Балажэвічы Маз. *Верстат з ўочком.* Углы Нар.

ву'йма ж. Лішак асновы ў шырыню пры накіданні ў ніт і бёрда, які з'яўляецца вынікам памылкі пры падліку пасмаў ў працэсе снавання ці накідвання ў ніты і бёрда не таго памеру, на які была разлічана аснова. *Як пераснуеш, то остаецца вуйма, у бёрда не ўлазіць.* Канатоп Нар. (ЛП)

ву'ношэй м. Пук сухога льну, вынесены з сушыльні ці зняты з печы, які бярэцца за адзін прыём для апрацоўкі на мялцы. *Вуношэй выносім – як под руку заберэш.* Галубіца Петр.

вы'беліць зак. Адбляціць палатно. *Палатно на рэчцы выбеліла.* Вялікі Бор Хойн.

выбіва'ць незак. Адбіваць палатно. *Полотно разрэзаецца напаловіну, штоб выбіваць на рэчцы.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

выклада'нне н. Закладная тэхніка ўзорнага ткацтва, пры якой дадатковыя каляровыя ўткі ткуць толькі частку ўзора, не захопліваючы ўсю шырыню палатна. *Пры выкладанні бяруць маленькія клубочки і выкладаюць.* Дзёрнавічы Нар.

вы'лежаць зак. Пра лён, каноплі, якія дасягнулі такой якасці, калі валокны лёгка аддзяляюцца ад кастрыцы. *Ужэ вылежаў лён, адстае.* Тульгавічы Хойн.

вярста'к м. [верста'к] [вярста'т] Тое, што верстаць. Ну і вярстак стаяў – ткацкі станок, з дзерава зроблены. Гурыны Маз. Верстак з дзерава рабілі. Эта стуйкі з палкай, на якую накідаюць нітку. Дразды Маз. У вярстаце ёсць більца. Гарбавічы Калінк.

гало'ўка ж. Прыстасаванне, на якое намотваліся ніткі ў ткацкім станку. На галоўку вось так вось ніткі і маталі. Акулінка Маз.

голо'вка ж. Патаўшчэнне на ніжнім канцы верацяна. У нас веретено з головкой. Замосце Калінк.

голо'вкі мн. 1. Галоўкі льну. Головки не обрываем, а бьем. Балажэвічы Маз. 2. Сорт валокнаў, які атрымліваецца з верхніх частак сцеблаў льну шляхам іх часання на рэдкіх грэбнях. Обіраюцца – называюцца абдзіркі; где расте насіння – то называюцца галоўкі, галоўкі колючіе бываюць. Галубіца Петр. 3. Пража нізкай якасці, якая атрымліваецца з валокнаў той жа назвы. Голоўкі прадом да і годэ на простілкі. Галубіца Петр. 3 головок тком деругі, мешкі. Шастовічы Петр. (ЛП)

голоўча'ны прым. Пража нізкай якасці. Кудела абдзіркова, головчана, кужэлная і з воўны. Балажэвічы Маз. (ЛП)

го'рэнь м. Баваўняныя каляровыя (пераважна чырвоныя) фабрычныя ніткі, якія выкарыстоўваюцца ў якасці ўтка. Горэнем тканы рушнік. Гурцэвічы Калінк.

грабёнка ж. Прылада, якой абдзіралі лён. Грабёнка – эта драўяная ручка з зубцамі, як грэбень. Такой во грабёнкай абдзіралі лён. Бібікі Маз.

грама'тыка ж. Від ткацкага ўзору. Граматыка – тры ўзора у восем нітов. Шастовічы Петр. (ЛП)

грэ'бень м. [гре'бень] 1. Тое, што грабёнка. Грэбень – палка з цвікамі, якой лён чэшуць. Слабада Маз. Як лён патреплюць, патам грэбнем расчэсывалі. Грэбень такой з зубцамі был, его пріжымалі і чісцілі ім. Дудзічы Калінк. 2. Грэбень, з якога прадуюць. Пражу на грэбень клалі. Гурцэвічы Калінк.

грэбю'ночка ж. Тое, што вілочкі. Така дерэвянная грэбюночка з зубчыкамі – грэбюнка. Галубіца Петр. (ЛП)

гу'бка ж. Адзінка вымярэння асновы ў даўжыню, роўная пры снаванні на сцяне ці рамачнай снавалцы адлегласці паміж двума асноўнымі колікамі (ад 5 да 7 лакцей). Губка мераецца па даўжыні сноўніцы. Стралічаў Хойн. 2. Адзінка вымярэння палатна ў даўжыню. То метры былі, а ў нас губкі называліся, гаварылі: “Сколькі ты губак выткала?”. Бібікі Маз.

двана'цатка ж. [двена'цатка] Бёрда, разлічанае на 12 пасмаў асновы. *У дванаццатку тчэ. Акулінка Маз. У двенаццатку самае тонкае полотно получаецца. Будкі Нар.*

деды' мн. Тое, што маткі. *Гэто плоскуні мочаць, а деды сцеляць. Балажэвічы Маз. (ЛП)*

дзева'тка ж. [девя'тка] Бёрда, разлічанае на 9 пасмаў асновы. *Дзевятка – маленькае бёрда. Дудзічы Калінк. Дзевятка, двенаццатка, восьмачка – то бёрды по памеру. Вялікае Поле Петр.*

дзедо'к м. Тое, што вінт. *Такій шпэнь буў жалезный, дзедок у нас казалі. Галубіца Петр. (ЛП)*

дзеру'га ж. Грубае тканнае пакрывала. *Самі ткалі раньшэ. Дзеругі такія палатняныя былі – эта просцілкі, вутканыя да ў две стаўкі. Прудок Маз.*

дзеся'тка ж. Бёрда, разлічанае на 10 пасмаў асновы. *Дзсятка – стальное бярдо, на тонкае палатно. Каменка Маз.*

дзеся'ток м. [деся'ток] Адзінка вымярэння вытрапанаых і вычасаных валакон, роўная 20 ці 30 жменям. *Дві жмені зотрэш да умесце да трэпанка, дзесяць трэпанок – дзесяток. Галубіца Петр. Десять трэпанок – десяток. Балажэвічы Маз. (ЛП)*

дзёрганка ж. Прыстасаванне для часання валокнаў ў выглядзе дошчачкі з металічнымі зубамі. *На дзёрганцы лён чэшуць. В.Зімовішча Маз.*

дні'шча н. Сядзенне ў прасніцы. *На днішчы сядзяць і верацяном прадуць. Бобрыкі Петр.*

дотыка'ч м. Пруцік, на які надзяваюць знятую з навоя аснову, каб максімальна яе выкарыстаць. *Як кончают ткаць, то знімают з навоя і беруць на дотыкачы. Галоўчыцы Нар. (ЛП)*

дотыка'ць незак. Заканчваць тканне палатна. *Во, дотыкаю ўжэ палатно. Каменка Маз.*

до'шчачка ж. [до'шчечка] 1. Прылада з дзвюма дзіркамі, праз якія праходзілі ніткі ў час снавання. *Хадзілі з дошчачкай ад аднаго палка да другога. Акулінка Маз. 2. Тое, што панажыва. Дошчачка – ногою роботаеш, калі тчэш. Шастовічы Петр. (ЛП) 3. Дошчачкі, якія ўжываліся пры бранай тэхніцы, каб не блыталіся ніткі асновы. Паміж ніткамі дошчачкі закладаюць, каб не путалася аснова. Прудок Маз. 4. Тое, што трэцяк. Як погано тчется, то засажуюць трэцю дошчечку. Галоўчыцы Нар. (ЛП) 5. Дошчачкі, якія ўстаўляюцца ў чыны асновы на ткацкім станку. Трэба дошчэчкі заложыць у чына, штоб раззяваліся, і чоўнікам кідаць, штоб то сюд, то туд. Галоўчыцы Нар. (ЛП)*

до'шчка ж. Сядзенне для ткачыхі ў ткацкім станку. *На дошчку садзілася і ткала. Шастовічы Петр.*

дубы' *мн.* Від ткацкага ўзору. У дубу жолтая прости́лка. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

едіні́ца *ж.* 1. Памылка пры накіданні асновы ў бёрда, якая заключаецца ў тым, што замест дзвюх нітак у прагале паміж трасцінамі аказваецца адна, а ў суседнім – тры. *Калі непра́вільна ніткі расклалі ў основе, то едіні́ца.* Прудок Маз. 2. Від рэдкага палатна, калі замест дзвюх нітак паміж трасцінамі бёрда накідаецца па адной. *Едіні́ца – рэдкае полотно, на фартухі, мешкі.* Прудок Маз.

жлук *м.* [жлукто'] Драўляная бочка на ножках, дзе попелам адбэльвалі палатно. *Спачатку клалі ў жлук палатно, закідалі попел і залівалі кіпень.* Дудзічы Калінк. У жлукту радзюжку кладзеш, потым попел і кіпяток. Шастовічы Петр.

жме́ня *ж.* 1. Колькасць льну, канпель, вырваных за адзін раз рукой. *Жменя – лён, як вырвала за адзін раз.* Калінін Хойн. 2. Жменя сухіх валокнаў льну. на якой спрабуюць заціранне, каб вызначыць ступень гатоўнасці трэсты, каб мяць. *Жменю пацерці, паглядзець, ці даляжаў.* Прудок Маз. 3. Жменя валокнаў на розных ступенях яго апрацоўкі. *После трепанкі тоже жменя.* Галоўчыцы Нар. (ЛП)

жураў́ка *ж.* [жураўкі'] *мн.* Дэталь у кроснах, на якой трымаецца ніт. *Ніты́х на жураў́ках вісяць.* Пагост Жытк. (ТС) *На жураў́ках падвешаны ніты.* Будкі Нар.

жыве́ц *м.* Прапушчаны па кіёчках ніта шнурок, да якога прывязваюцца петлі ніта. *Трэ́бо нані́ціць ніт на кійкі і завезаць жыўцом.* Бобрыкі Петр.

жы́лка *ж.* Невялікая колькасць вычасаных льняных валокнаў. *Калі лён абдіраеш – то жылка.* Балажэвічы Маз.

жы́чка *ж.* Тое, што лучка. *Жычка – гэто пражэ з воўны поку́нная всяка: жоў́тая, сі́няя.* Галубіца Петр. (ЛП)

за'полоч *ж.* Тое, што горэнь. *Запалоч те́перь на́зывается горень.* Шастовічы Петр. (ЛП)

за'смычкі *мн.* Брак палатна ў выглядзе няроўнасцей, якія з'яўляюцца ў выніку ткання з вельмі перакручаных ці няроўна спрадзеных валокнаў. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

заваля́ць *зак.* Закрыць ворсам пры валянні. *Не хватае, то хоть портом перэ́кідають, ткалі, сначала незаметно, заваляют, а потом видно, што порт.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

зава́ро'тка *ж.* Частка вытканага палатна, якая заварочваецца на навой за адзін раз. *Як заварнеш палатно, то заваротка.* Каменка Маз.

заве́рач *м.* [завіра'ч] Доўгі кіёк, якім утрымліваецца навой з пражай. *У пра́хжном воро́ціле е дзі́ркі, а ў тэ́ дзі́ркі клалі за́вєрач.* Верасніца Жытк. (ТС) *А дру́чкі, што ко́мандуеш, як тчэ́ш, то за́вєрач.* Галубіца Петр. (ЛП)

заклада'нкі *мн.* Тое, што выкладанне. *Па гатоваму палатну цвятнымі ніткамі закладанкі робім.* Даманавічы Калінк.

зано'зкі *мн.* Частка ткацкага станка – вертыкальныя планачкі, што праходзяць скрозь абедзве паловы набілак, да якіх прывязваюцца шнуры, падтрымліваючыя набілку з бёрдам пры тканні на патрэбнай вышыні. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

запрэ'гач *м.* Калок у пярэднім навоі. Верасніца Жытк. (ТС)

засно'ванны *прым.* З каляровай паласой па аснове. *Заснованны берэг – кайма.* Шастовічы Петр. (ЛП)

зате'ргі *зак.* Зрабіць спробнае заціранне – апрацаваць жменю льняной трэсты на церніцы, каб вызначыць ступень яе гатоўнасці для далейшай апрацоўкі. *Затерла – шчэ твёдра.* Даманавічы Калінк.

затка'ць *зак.* Пачаць ткаць. *Которы дзень будзе ясны, то затчэ.* В.Малешава Жытк. (ТС)

затыка'льнік *м.* Тое, што дотыкач. *Як заснавалі, то аснова бярэцца на затыкальнік.* Вялікі Бор Хойн.

зашпулі'ць *зак.* Тое, што зашчэпіць. *Нітку змотала на веретено і зашпуліла.* Галубіца Петр.

зашчэ'пка *ж.* Пятля з ніткі, якую накідваюць на верхнюю частку верацяна, каб пражы не разматвалася. *Зашчэпку зрабіла, каб з верацяна ніткі не разматваліся.* Гурыны Маз.

зашчэпі'ць *зак.* Накінуць пятлю на верхнюю частку верацяна, каб спрадзеная нітка не разматвалася. *Зашчэплююць, каб нітка не разматвалася.* Прудок Маз.

звёзды *мн.* Від тканага ўзору. *Посцілку ў звёзды выткала.* Акулінка Маз.

звя'зок *м.* Звязка ад 15 да 80 жменяў выцёртых і вытрапаных канопляў і льну. *Звязок ужэ подгатоўлены для хранення лёну.* Бобрыкі Петр.

згрэ'б'е *н.* Ачоскі з пражы пад кроснамі. *Згрэб'е мы выносілі на вуліцу.* Малішаў Хойн.

зева' *ж.* [зе'ва] Зеў, адтуліна, якая ўтвараецца верхнім і ніжнім радамі нітак асновы, у якую прапускаецца чаўнок з утком. *Зева роб'яцца, ек наступіш на понаж.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Зева вяліка палучылась.* Будкі Нар.

золі'ть *незак.* Адпарваць палатно і пражу ў шчолаку, каб іх змягчыць і зрабіць святлейшымі. *Твёрдые коноплі – іх заплітаюць і кладуць у жлукто і золяць.* Галубіца Петр. *Платя і полотно золім.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

зубо'к *м.* Тканы ўзор. *Рушнікі ў зубкі ткалі.* Запясочча Жытк. (ТС)

зу'бы *мн.* 1. Памылка пры накіданні асновы ў бёрда, калі паміж дзвюма трасцінамі аказваецца чатыры ніткі. *Зубы – на адной трысціне две пары нітак вкінеш.* Галубіца Петр. 2. Частка самапрадкі ў выглядзе загнутых дроцікаў на вілачках, праз якія праходзіць спрадзеная нітка перад тым, як трапіць на шпулю. *На вілочках зубы, тудой нітка ідзе.* Шастовічы Петр. (ЛП)

ка'па *ж.* Узорыстае ткане пакрывала. *Апрочь просцін шчэ капы пралі.* Бібікі Маз. *Авечкі дзяржалі, стрыглі ды з той воўны выцяганыя капы ткалі. Капы на ложках накрывалі.* Дразды Маз.

кало'ша *ж.* Палова нічанкі – весь верхні або ніжні рад яе петляў. *Верхнюю калошу ўжэ наніціла.* Акулінка Маз.

канапля'ная *прым.* Пража, зробленая з канапляных валокнаў. *Калі з кананель зроблена, то канапляная пражэ.* Прудок Маз.

кане'ц *м.* Канец асновы, дзе яна не лічыцца. *Канец – дзе канчаюць снаваць.* Бабры Маз.

канцы' *мн.* Канцы асновы, якія застаюцца пасля адразання вытканага палатна. *Як адрэзалі палатно, то засталіся канцы.* Пудакоў Хойн.

каса' *ж.* Спосаб ткання. *Плялі касу.* Акулінка Маз.

кастры'ца *ж.* Ачоскі з пражы. *Ну, да кастрыцы нужна паработаць.* Гурцэвічы Калінк.

каўтуны' *мн.* Адходы пры прадзенні кудзелі. *Обдзірала лён на жалезнуй грэбень і кэпско ободрала, одны коўтуны ў кудзелі, што няможна прасці.* Бобрыкі Петр. (БДС)

кацёлка *ж.* [качо'лка] Прадаўгаватыя брускі з колцамі, на якія падвешваюцца ніты. *Вяровачкі ад нітоў перакідаюцца цераз кацёлкі.* Старажоўцы Жытк. *Штось качолкі няроўныя ў кроснах.* Старажоўцы Жытк.

кацю'шка *ж.* [кату'шка] 1. Маток нітак, які ўстаўляўся ў чоўнік. *І ўстаўляеш у чоўнік тую кацюшку.* Акулінка Маз. *Кацюшка такая вот як кружка, токі з дзірачкай у дне. У эту вот дзірачку нітка ідзёт.* Каменка Маз. *На катушку ніткі наматывалісь.* Мазыр 2. Тое, што шпуля. *На катушку пражэ матаецца.* Прудок Маз.

кача'лка *ж.* 1. Тое, што верацяно. *Качалку трэба яшчэ сёння напрасць.* Гурыны Маз. 2. Качалка, на якую наматваецца палатно для качання. *Попером, повешаем, качаем у качалкі: кругла качалка і рубчаста качалка.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

качаны' *мн.* Від ткацкага ўзору. *Гэто не качаны: не кончэный узор, нет сцэпа в обе стороны.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

качо'лка *ж.* Тое, што шпуля. *На качолку пражэ наматывалася на самапрадцы.* Акулінка Маз.

ківа'йка ж. Дошчачка, якая перадае рух панажэй вялікаму колу. *На колесе ківайка мацуецца.* Углы Нар.

кіёк м. Клін у навоі. *А ўчорэ дак мой кіёк у навоі зламаўся.* Вялікае Поле Петр.

кле'тка ж. Від ткацкага ўзору, які часцей прымяняецца пры саржавым перапляценні. *У клеткі два цвета бяруць і ткуць.* Прудок Маз.

клок м. Касмык з недапрадзенай кудзелі. *Клокоў насобіралось цэлы вузел, яго ўжэ прасці нельга.* Углы Нар.

клубо'к м. Маток нітак. *Маленькія клубочки на ўток.* Стралічаў Хойн.

клумбу'шка ж. Цэўка з навітай для ткання пражай. *Вот наматаём заре клумбушок і будом дзеругу ткаць.* Пагост Жытк. (ЖС)

ко'ла н. [колесо'] 1. Частка самапрадкі – кола, якое перадае рух панажэй шпулі. *Колесо круціцца і нітка мотаецца.* Углы Нар. 2. Частка ткацкага станка – калёсы на навоях. *Кола, штоб не розходілася пражса.* Галубіца Петр. (ЛП)

ко'нікі мн. 1. Тое, што занозкі. *Конікі для набільніц.* Шастовічы Петр. 2. Частка ткацкага станка – прыстасаванне ў выглядзе дзвюх маленькіх драўляных палачак па абодвух баках ніта, якія злучаюць адпаведныя нічанкі паміж сабой для адначасовага паднімання і апускання іх. *Як чепляецца ніт у чатыры ніты, то кажуть, на коніках.* Галубіца Петр. (ЛП)

ко'па ж. Адзінка вымярэння, роўная 60. Ужываецца пры падліку снапоў, кучак льну і канпель, звязак валокнаў і пад. *Мучкі – копа: тры разы дваццаць, то ўжэ копа шіітаем.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

ко'сткі мн. Від ткацкага ўзору. *У косткі цераз нітку накіжваюць.* Стралічаў Хойн.

ко'сточкі мн. Палачкі ці костачкі (курыныя, гусіныя), якія запіраюць знізу петлі шнуроў, што трымаюць ніт і набілку. *Косточки робяць, штоб падымалі ніт.* Каменка Маз.

кобы'лка ж. Пятля ніта. *Кобылка за кобылку чапляецца.* Углы Нар.

колесцэ' н. Частка самапрадкі – маленькае кола, якое знаходзіцца побач са шпулькай і якое перадае ёй рух вялікага кола. *Шпуля закручваецца колесцэм.* Галубіца Петр.

колкі' мн. [коло'чкі] Колікі, на якія накладваецца аснова пры снаванні на сцяне. *Колкі наб'ём і снуём.* Углы Нар. *Колочки для сновання робяць.* Балажэвічы Маз.

коловро'тка ж. Тое, што самапрадка. *На коловротцы пражу пралі.* Балажэвічы Маз.

конопе'лька ж. Узор у выглядзе дробных ромбікаў. *Конопелька тчэцца, могуць і на клетках, могуць і без клеток конопельку зделать.* Балажэвічы Маз.

коўбаса' *ж.* Патаўшчэнне на нітцы пры няроўнай дрэннай пражы. *Напрала – там коўбаса, а там тонко.* М. Малешава Жытк. (ТС)

коцело'к *м.* Колца ў ставах для нітоў. *Подвежы ніткі до коцелка.* Верасніца Жытк. (ТС)

кра'псы *мн.* Прылада для апрацоўкі воўны. *Крапсамі шкрабают шэрсць, мнут і скатывают в трубачку.* Дудзічы Калінк.

кро'сно *н.* Аснова ў кроснах. *Шчо оснуецца, то называецца кросно.* Верасніца Жытк. (ТС)

кро'сны *мн.* [кро'сна] 1. Ткацкі драўляны станок. *Кросна вялікія булі, многа места занімалі ў хаце.* Загорыны Маз. *Раньшэ ж на кроснах ткалі.* Козенкі Маз. *Женьшчыны дзелалі ручнікі – ткалі на кроснах.* Дзерав'яны станок, дзелалісь два такія як сані, загнутыя. *Рабілі з усякага дзерава, часцей з арэшкавага.* Каменка Маз. 2. Сатканае, але не знятае са станка палатно. *Добрае кросна саткала.* Балажэвічы Маз.

крохма'л *м.* Раствор для прапітвання асновы. *Крохмалом аснову вымочваем.* Углы Нар.

круг *м.* Від ткацкага ўзору. *Па-ўсякаму ткалі, і ў кругі, і ў ёлачку, і ў клетку.* Прудок Маз.

крукі' *мн.* Частка больш прымітыўнага ткацкага станка – драўляныя крукі, з дапамогай якіх на шнурах да самай высокай папярочыны станка прымацоўваюцца набілки і ніты. *Колісь, як была мала, былі крукі.* Галубіца Петр.

крута'я *прым.* Моцна скручаная нітка. *З крутой ніткі крэпкае палатно атрымліваецца.* Дудзічы Калінк.

крутаві'ла *н.* Тое, што верацяно. *Зламалася маё крутавіла, нема чым прасці кудзелю.* Агалічы Петр.

ку'жаль *м.* 1. Самыя лепшыя тонкія і чыстыя валокны льну. *Кужаль – самы лепшы лён.* Агалічы Петр. 2. Ніткі з валакна ачэсанага лёну. *Першы лён ідзе на кужаль.* Бібікі Маз. *Каб атрымаць кужаль, трэба доўга працаваць.* Міхнавічы Калінк.

кудзе'ля *ж.* Валакністая частка лёну, пянкі. *А ўсё, што астаецца пасля таго, як абдзёрлі лён, то ўжэ кудзеля.* Бібікі Маз. *Каноплі мачылі, лён слалі і ён сох, і была церніца – лапатка такая – то ёю церласо, м'яласо, сабіраласо ў кудзелю.* Каменка Маз.

кужэ'льны *прым.* Зроблены з кужалю. *Кужэльнае палатно выткала.* Акулінка Маз.

ла'па *ж.* Прыстасаванне для панажоў у кроснах. *Лапа ляжала паводдаль на кроснах.* Хачэнь Жытк.

лежа'нка *ж.* Самапрадка-ляжак, дзе кола і шпуля, на якую матаецца нітка, размешчаны гарызантальна ў адносінах адзін да другога. *Лежанка – самапрадка такая, яна даражэйшая.* Бабры Маз.

лён *м.* Расліна, са сцяблоў якой атрымліваюць валакно. *Са льна ткані дзелалі, мачілі яго.* Сырод Калінк.

ліцо' *н.* Ліцавы бок тканіны. *На ліцэ ўзоры робяцца.* Пудакоў Хойн.

лічы'лкі *мн.* Дзесятак ніцей, звязаных паміж сабой. *Ніткі ў лічылкі збіралі.* Козенкі Маз.

ло'жэчка *ж.* Дошчачка з адтулінамі ў выглядзе ложка, якая прымяняецца пры снаванні, каб ніткі асновы клаліся роўна, не блыталіся і рэзалі руку. *Ложэчка з дзірачкамі, калі снуеш.* Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

ло'каць *м.* Старая мера даўжыні палатна, пражы і пад. *Лакцямі мералі палатно раней.* Прудок Маз.

луг *м.* Шчолак. *Лугом золяць, беляць.* Шастовічы Петр. (ЛП)

льном'я'лка *ж.* Тое, што мялка. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

ля'до *н.* Набіліцы. *Вешаюць лядо да ў лядо ўложайгоць бердо.* Запасочча Жытк. (ТС)

ля'мец *м.* Зблытаная воўна. *Паблыталася ўсё – лямец.* Стралічаў Хойн.

ма'чоха *ж.* Папярочны край бёрда. *Мачоха ў бёрдзе, што ўноперак.* Хамічкі Маз.

матаві'ло *н.* [мотові'ло] 1. Крыжападобнае прыстасаванне, прызначанае для размотвання маткоў пражы. *З мотоў мотаць, то ўжэ простое мотовіло.* Галубіца Петр. 2. Прыстасаванне для намотвання маткоў пражы ў выглядзе палкі з разгалінаваннем на адным канцы, з папярочынай на другім ці з трохі закругленымі папярочынамі на абодвух канцах. *Як у мене одно мотовіло, то моткі адінаковыя.* Галубіца Петр. (ЛП) *Матавілом ніткі маталі.* Бібікі Маз.

маткі' *мн.* 1. Жаночая расліна канопляў. *Маткі спачатку б'юць, пасля мочаць.* Прудок Маз. 2. Валокны з такой расліны. *Маткі менш прадзём.* Прудок Маз.

мато'к *м.* [мо'так] Роўна заматаныя, або навітыя на што-н. ніткі. *Ніткі ў маткі і клубкі намотвалі.* Бібікі Маз. *Наснавалі ворах моткаў.* М.Аўцюкі Калінк.

мату'зы *мн.* Ніткі ў самапрадцы, з дапамогай якіх круціцца кола. *Дрэнна было, калі матузы рваліся.* Сырод Калінк.

машы'на *ж.* Спецыяльны механізм для часання воўны. *З воўны робяць кудзелю машынай.* Акулінка Маз.

менюха' *ж.* [мінюха'] Памылка пры накіданні асновы ў бёрда, калі прапушчана адна трысцінка. *Страшніца, менюху накідала, у бёрдзе пропушчэна тросціна.* Бобрыкі Петр. (БДС) *Кідала ў бёрда і мінула трасцінку, а цяпер ідзе мінюха ў палатне.* Жахавічы Маз.

мерэ’жа *ж.* Узор з дзірачак (на тканіне). *От хороша мерэжа у ее на кроваці.* М. Малешава Жытк. (ТС)

мо’длы *мн.* Узоры карункаў, вязаных рукамі з нітак асновы, што засталіся не затканымі. *Модлы на полотенцы робяцца.* Бабры Маз.

мо’так *м.* Пража, намотаная шырокімі кругамі для бялення і афарбоўкі. *Рознай такой тканіны не было, а красілі некаторыя палотны. Моткі такія былі, так на моткі пражу намотвалі і красілі.* Прудок Маз. *З мотоў мотаць.* Галубіца Петр.

мотру’шкі *мн.* Невялікія маткі ўточнай пражы для ўзорнага ткання. *Мотрушкамі затыкаем полотно.* Углы Нар.

мотузя’нка *ж.* Посцілка. *Это ткуць дзеругі на дзевятнаццаць або на сто петдзсят мотузоў, это і е мотузянка.* Верасніца Жытк. (ТС)

мотылькі’ *мн.* Від тканага ўзору. *А гэтыя беленькіе прамомотылькі называюць.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

мох *м.* Тонкія ачоскі з пражы пад кроснамі. *Як густэ бердо, а пражса тоўстая, то бердо мохіх гоніць, рэжэ пражу.* М. Малешава Жытк. (ТС)

му’чкі *мн.* [мы’чка] *ж.* Мятыя, расчэсаныя і пацёртыя каноплі, радзей лён, прыгатаваныя часаннем на грэбні для прадзення. *Каноплі часалі і рабілі мучкі.* Акулінка Маз. *Трэба наробіць мычок, заўтра будэм прасты.* Грушаўка Нар.

мя’лка *ж.* Прылада, з дапамогай якой церлі лён. *Мялкай мялі і трепалі лён. Эта такіе палкі, на каторых даска паднята. К ней на ремнях круглая палка прібіта. Лён ложат на доску, а палкай бьют.* Дудзічы Калінк.

на’уйка *ж.* Тое, што навойка. *На ім была такая во науйка, на яе прадзіво накручвалася.* Гурыны Маз.

набі’лка *ж.* [набі’ўкі] *мн.* Рухомая рама ў ткацкім станку, у якую ўстаўляецца бёрда, для прыбівання нітак да асноўнага палатна. *А набілкахі то мы ніткі прыбівалі.* Гурыны Маз. *У набіўкі бердо ўстаўляецца.* Хамічкі Маз.

набіва’нка *ж.* Від тэхнікі ткання. *Пры набіванцы паверху клеткамі ўся пражса тчэцца.* Прудок Маз.

наві’ць *зак.* 1. Наматаць пражы на верацяно, на клубок і пад. *Навіла пражы ў маткі, ткаць будзем.* Слабада Маз. 2. Навіць аснову. *На кросна аснову навіла.* Стралічаў Хойн.

наво’йнікі *мн.* Тое, што навойка. *На навойнікі ніты навівалі.* Прудок Маз.

навойка ж. [наво'й] м. Валік у кроснах, на які навіваюцца ніткі асновы. *У кроснах навойкі булі. Козенкі Маз. На навой накачваецца аснова. Запясочча Жытк.*

назворо'т прысл. Спосаб ткання ў кроснах. *Назворот ткуць уціральнікі ў елочку. Верасніца Жытк. (ТС)*

накіда'ць незак. Працягваць ніткі асновы праз ніт або берда. *Учора основала кросна, а цяпер накідала. Верасніца Жытк. (ТС)*
Накідаць кросны – работа марудная. Вялікае Поле Петр.

наметка' ж. Доўгі кусок тонкага дамадканага палатна; намітка. *Наметкамі на веселі перэўязваюць жаніхову родню. М. Малешава Жытк. (ТС)*

нані'ціць зак. Зрабіць ніты. *Ужэ наніціла адну калошу. Балажэвічы Маз.*

нара'д м. 1. Тое, што кросны. *Наш нарад ужо стары, але працаваць за ім зручна. Грушаўка Нар. 2. Усе прыстасаванні для ткання. Нарад назбірала, уся прылада – дошчечкі, пруточки. Шастовічы Петр. (ЛП)*

нацэ'піца ж. Тое, што одноцэпіца. *Не ў кобылцы, як не попадеш у тою тростіну або не ў тою кобылку, то нацэпіца. Шастовічы Петр. (ЛП)*

наця'гіч м. Кіёк, адзін канец якога ўсаджаны ў дзірку навоя і не дае навою круціцца. *Трэ засадзіць нацягіч, каб не кацілася навойка. Жахавічы Маз. (БДС)*

не'ба н. Частка ткацкага станка – самая верхняя яго папярэчына, што ўстанаўліваецца на раме ці прымацоўваецца да столі, на якой трымаюцца ніты і набілки. *Верхняя тая палка – неба. Слабада Маз.*

недабо'й м. Дэфект у палатне, калі ўток слаба прыбіты бердам. *Адзін недабой, а спорціў усе дзела. Вялікае Поле Петр.*

недопра'док м. 1. Недапрадзеная частка кудзелі. *Як прадзееш кудзелю, да остаецца, то недопрадок. Углы Нар. 2. Незакончанае верацянне з пражай. На верацёне – недопрадок, калі не закончлі. Грушаўка Нар.*

недосі'к м. Тое, што недабой. *Калі не прыб'еш добра – недосік. Углы Нар.*

недохо'д м. Памылка пры снаванні, калі не даходзячы на наступнага коліка, вяртаюцца і накідваюць аснову на той жа самы колік ў другі раз. *Не дошла до конца, вернулася – недоход. Вялікае Поле Петр.*

ні'тка ж. Пража. *Ніткі мотаюць на веретено. Углы Нар.*

ні'тченка ж. Нічанка, частка ніта ў выглядзе двух радоў, накінутых на два пруткі і прасунутых адзін у аднаго ці злучаных

вочкам петляў, праз якія пракідваюцца ніткі асновы. *Одна – нітченка, чатыры – ніт.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

ні'ціць *незак.* Вязаць петлі ніта, рабіць ніт. *Не ўсе ўмеюць ніціць ніт.* Слабада Маз.

ніт *м.* 1. Частка ткацкага станка, якая складаецца з 2, 3, 4 і больш нічанак, з дапамогай якіх ніткі асновы размяшчаюцца такім чынам, што, мяняючы становішча ў час ткання, забяспечваюць тое ці іншае перапляценне іх уточнай ніткай. *Ніт еты ніткі дзержалі.* Гурыны Маз. *Ніт быў харошы, дзед рабіў.* Слабада Маз. 2. Тое, што нітченка. *Радовой і просты ніт – гэта ж розніца: у радоваго чэтырэ ніты, а ў простаго – два.* Шастовічы Петр. (ЛП) * **просты, суконны** – ніт, які складаецца з двух нічанак і прымяняецца для палатнянага перапляцення. *Простым нітам дзяругі ткуць.* Слабада Маз., Галубіца Петр. (ЛП); * **радавой** – ніт, які складаецца з чатырох нічанак і які дае саржавае перапляценне. *Радавым просцілкі ткуць.* Балажэвічы Маз.; * **трохнітовы** – ніт, які складаецца з трох нічанак. *Як сладаецца з трох нічанак – трохнітовы.* Прудок Маз.

ніто'к *м.* Тое, што нітченка. *Два ніткі – просты ніт, а чатыры – радовой у косіцы, у тры ніткі ніт – перэбіранкі.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

но'жкі *мн.* Ножкі самапрадкі. *Пралка на ножках стоіт.* Галоўчыцы Нар.

обдзі'раны *прым.* Апрацаваны абдзіраннем на густым і рэдкім грэбнях лён. *Як ужэ складают прадзіво обдзіранэ, то гэта кажуха верч.* Галубіца Петр. (ЛП)

обдзіра'ць *незак.* Часаць лён і каноплі на грэбнях. *Лён грэбнем обдзіраюць.* Антонаў Нар.

обліва'ць *незак.* Крухмаліць палатно. *Надо, як некрашэна портная, надо обліваць мукою або льном, а когда ніткі – нічога.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

обну'жкі *мн.* Тое, што брунькі. *То з ног знята воўна – обнужкі.* Галубіца Петр.

оболо'нкі *мн.* Від ткацкага ўзору. *Скатерці гэта называецца в оболонкі, накідаецца полотном, і потым перабіраем.* Галубіца Петр. (ЛП)

оді'наццатка *ж.* [одзіна'нцатка] 1. Бёрда, разлічанае на 11 пасмаў асновы. *Одінаццатка на тонкую пражу.* Шастовічы Петр. 2. Тонкае палатно ў 11 пасмаў. 3 *одзінанцаткі шылі сорочкі.* М. Малешава Жытк. (ТС)

однору'чка *ж.* Тое, што ручайка ў знач. 1. *Ветерено з пражей – одноручка.* Углы Нар.

одноц'піца *ж.* [одноце'пка] Памылка пры ўкіданні асновы ў ніты, калі замест адной ніткі ўкінулі ў ніт дзве. *Праз усё палатно ідзе одноцэпіца. От кідала ў ніты і не кінула одну нітку ў ніт, а дзьве.*

Бобрыкі Петр. (БДС) *На одін ніт две ніткі кінупі – во табе і одноцепка.* Галоўчыцы Нар.

окенні́цы *мн.* Від ткацкага ўзору. *У шапкі, у цветы, у окенніцы.* Шастовічы Петр. (ЛП)

о́ко *н.* Петля ў ніце, у якую працягваецца нітка асновы. *Набіраюць у ніт по ніцы у каждое око.* Запасочча Жытк. (ТС)

око́шкі *мн.* Від ткацкага ўзору. *Узоры у цветы, у клетку, у окошкі.* Шастовічы Петр.

основа́ть *зак.* Прыгатаваць аснову для закладання на ткацкі станок. *Основала кросны, буду ткаць.* В.Зімовішча Маз.

отворо́тка *ж.* [отворо́тня] 1. Тое, што вуйма. *Зосталася основа, отворотка получилась.* Дарашэвічы Петр. 2. Тое, што недоход. *То будзе отворотня, як не дойшла, кудышла.* Галубіца Петр. (ЛП)

отвору́тка *ж.* Від ткацкага ўзору. *Рушнікі простыя – як полотно, у косіцы – у чэтыры ніта, у отворутку.* Галубіца Петр. (ЛП)

откі́дач *м.* 1. Тое, што ручайка. *Откідач – верацяно з пражай.* Углы Нар. 2. Тое, што вуйма. *Ошыбеца жонка, да переснуе, да не ідзізе в бердо, то откідач ужэ.* Галубіца Петр. (ЛП)

ототка́ць *зак.* Даткаць. *Ототкала ўсе кросны.* Балажэвічы Маз.

отпра́сца *незак.* Закончыцца ў працэсе прадзення. *Отвяжы бороду: отпралася.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

отры́пкі *мн.* Тое, што патропкі. *З отрыпкаў радзюгі ткуцца.* Галубіца Петр.

отшпу́ліць *зак.* Спусціць пятлю, накінутую на верхнюю частку верацяна, каб наматаць на яго зноў выпрадзеную нітку. *Зашпуляем верэтно, отшпулілі нітку і прадам.* Галубіца Петр. (ЛП)

пакаце́лкі *мн.* Прадаўгаватыя брускі з колцамі, на якія падвешваюцца ніты. *Надзела пакаце́лкі, каб не рваліся шнуркі.* Жахавічы Маз. (БДС)

па́клі *мн.* [па́куль] *ж.* Тое, што згрэб'е. *Што з гэтымі паклямі рабіць? Выкінуць?* Стралічаў Хойн. *Пакуль – негоднэ, з яго не ткуць, очоскі.* Шастовічы Петр.

палатно́ *н.* [полотно́] [пало́тны] *мн.* Гладкая льняная тканіна, атрыманая ў выніку ткання. *З палатна адзенне шылі.* Гурыны Маз. ***абдзіркавае палатно** -- грубая тканіна, тоўстая і суровая. *А з абдзіркавага палатна штаны мушчынам шылі.* Каменка Маз. * **бялізныя палотны** – палатно, якое выкарыстоўвалася для шыцця бялізны. *Ну і для бялізны бялізныя палотны е.* Бібікі Маз. * **дотыкальнае полотно** – апошні кавалак палатна, які тчэцца на канцах. *Колі полотно заканчваецца ткаць, то дотыкальнае.* Галубіца Петр. * **кужэльнае палатно** – самае якаснае палатно, якое ішло на верхняе адзенне. *Палатно было кужэльнае, самае тонкае, на*

верхняе адзенне. Бібікі Маз. * прастое палатно – палатно, якое атрымліваецца ў выніку перапляцення кожнай ніткі ўтка з кожнай ніткай асновы пад прамым вуглом. *Простое полотно ткнут в два ніты. Углы Нар.*

панажы’ва *ж.* Частка ткацкага станка: прылада ў кроснах у выглядзе дзвюх або некалькіх дошчачак, пры дапамозе якіх нагамі прыводзяцца ў рух ніты. *Панажыва расходзіліся, ну як ногі ў дзеўкі. Загорыны Маз.*

панажы’ *н.* [пана’ж] [панажэ’] *мн.* Тое, што панажыва. *У кроснах е панажэ, дзе ногі ставяцца. Козенкі Маз. На панажы трэба жаць. Слабада Маз. На адзін панаж дасі – адна нітка перасоўваецца, на другі – другая. Бібікі Маз.*

панара’д *м.* Ткацкі станок. *Трэба ўвесь свой панарад са столі дастаць да паставіць кросны. Будкі Нар.*

па’ра *ж.* Дзве ніткі асновы. *На цапок накідаюць пару – дзве ніткі. Углы Нар.*

па’сма *ж.* 1. Адзінка вымярэння, роўная 30, прымяняльна да нітак асновы або кабылак. *Трыццаць нітак – пасма. Прудок Маз. 2. Мера палатна ў шырыню. Палатно пасмамі мераюць, ніткі асновы лічаць. Слабада Маз.*

паста’ў *м.* [по’дстаў] [поста’ў] [паста’вы] *мн.* Скрутак дамадканага палатна. *А палатно дык разнае было, сарочки з пастава рабілі, спачатку рабілі, потым шылі. Каменка Маз. О колькі паставу зрабіла. Хамічкі Маз. У паставы скруцяць, калі саткалі палатно, і так яно ляжыць. Гурыны Маз. Постаў палатна – тры-чотыры губкі. Дварэц Жытк. (ТС) Убелюем колісь полотно і скручваем у подставы. Аравічы Хойн.*

патро’пкі *мн.* [па’трапкі] [патрэ’пкі] [потрі’пкі] 1. Грубае валакно з вялікай колькасцю кастрыцы. *З патропак ужо не ткалі. Сырод Калінк. Сёння трэба спрасці кудзелю з патрапак. Грушаўка Нар. Пасля апрацоўкі льну застаюцца патрэпкі. Дарашэвічы Петр. 2. Грубая нізкаякасная пражэ з такіх валокнаў. Потріпкі – голоўкі поткала такее плохее. Шастовічы Петр. (ЛП)*

паукі’ *мн.* Від ткацкага ўзору. *Ткалі ў клетку, у паукі. В.Зімовішча Маз.*

паўшэрсця’нка *ж.* Тое, што половінчлік. *Уток шарсцяны, а аснова партная – паўшэрсцянка. Прудок Маз.*

пачо’сы *мн.* Адходы першага і другога часання валокнаў на рэдкім і густым грэбнях. *З першага і другога грэбня – пачосы. Шастовічы Петр. (ЛП)*

пачы’нак *м.* [пачы’нок] 1. Пража, намотаная на верацяно. *За вечор цэлы починок напала. Грычынавічы Жытк. Пачынак –*

верацяно, ужо поўнае нітак. Мазыр. Верацяно з ніткамі –эта пачынак. Хамічкі Маз. 2. Верацяно, на якое змотваецца пражэ з некалькіх – звычайна 2-3, радзей з большай колькасці. Пачынок – ручаек 15-20, сколько влізе. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

пе’рнік *м.* Ткацкі ўзор. *У пернікі е перэтыканье.* Запясочча Жытк. (ТС)

пе’тлейка *ж.* [пе’тля] Тое, што зашчэпка. *Защчыпну петлейку.* Балажэвічы Маз. *Шоб нітку зашморгнуть, петлю зашчыпну.* Прудок Маз.

пенькі’ *мн.* Канапляныя валокны. *Пенькі абдзіраюць.* Прудок Маз.

перабі’ранкі *мн.* Від ткання. *Му пралі самі, лён выдзелывалі, поцілкі ткалі, узорами іх рознымі рабілі, узор цвятамі перабіранкамі называўся.* Каменка Маз.

перамо’та *ж.* [перемо’т] [перэмо’та] Памылка пры снаванні, якая заключаецца ў пропуску чарговага коліка пры накладанні асновы. *Гляді ж, там в чынах не положы перемота.* Балажэвічы Маз. (ЛП) *Не ўмееш сноваті – перамоту накладзеи.* Каменка Маз. *Снуеш і на одзін колок два раза положыш, то гэто перэмота.* Рычоў Жытк.

перебо’р *м.* Тканне бранай тэхнікай – спосабам аднакаляровага ўзорнага ткання, пры якім для атрымання ўзору на аснове па ліку падбіраюцца ніткі, завязваюцца шнуркамі або закладаюцца пруткі і перакладаюцца спецыяльнай дошчачкай, якая ўтварае дадатковы зеў. *Будзем перебор перебіраць.* Галоўчыцы Нар.

перэбі’ранка *ж.* Дзяруга, якую ткалі ўдзвюх, набіраючы складаны і прыгожы ўзор. *Вуткала я перабіранку, да ее узелі на вустойку.* М.Малешава Жытк. *Перабіранку ў тры ніты ткуць.* Верасніца Жытк. (ТС)

перэбіра’ць *незак.* Набіраць складаны ўзор уручную пры тканні. *Булі скацерце тканые у цветы, палочкамі перэбіраюць, як ткуць.* Верасніца Жытк.

перэмо’ціца *ж.* Тое, што перамота. М.Малешава Жытк. (ТС)

перэсы’паць *зак.* Перабраць трысціны ў бёрдзе. М.Малешава Жытк. (ТС)

перэтыка’нье *н.* Вытканая па краях каляровая дарожка (на канцах ручніка, па краі сарочкі і г.д.) *Серпанок, да шчэ с перэтыканьем чырвоным.* М.Малешава Жытк. (ТС)

перэтыка’ць *незак.* Ткаць ніткамі рознага колеру. М.Малешава Жытк. (ТС)

пло’скі *прым.* Слаба спрадзеная мяккая нітка, пражэ. *У мене плоская пражэ, мякка.* Сырод Калінк.

пло’скуль *ж.* Мужчынская расліна канопляў, а таксама пражэ з яе. *Первое это – плоскуль, на прадзіво шло.* Гурыны Маз.

плыт *м.* Спосаб укладкі снапоў льну і канпель для мачэння. *Два кійкі ложать і связывают і ложать коноплі і чэрэз верх – два кійкі і вяжуть з одного боку і з другога боку – гэта плыт называецца. Жэна кажэ: зроби мене плыта, коноплі мочыць.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

пляцёнка *ж.* Аснова, заплеценая ў петлі пасля зняцця са сцяны ці снавання для далейшай апрацоўкі ці захавання да навядзення на станок. *На руку рабілі пляцёнку.* Акулінка Маз.

пове’смо *н.* Адзінка вымярэння выцртага і вытрапанага валакна, роўная чатыром жменям. *Чатыры трэпанкі натрэпле – ужэ повесмо.* Галубіца Петр.

по’джіды *мн.* Памылка пры тканні, калі ніткі асновы ідуць паверх, не пераплятаючыся з ніткай утка. *От тчэ, одні подкіды.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

поднебе’не *н.* [поне’бнік] *м.* Тое, што небо. *Бердо учеплено на поднебене кручкамі.* Шастовічы Петр. (ЛП) *К етому ніту короткі понебнік будзе.* Верасніца Жытк. (ТС)

подно’жка *ж.* Частка самапрадкі – дошчачка, на якую ў час прадзення націскаюць нагой. *Подножку жмеи – кола круціцца.* Прудок Маз.

подтя’гіч *м.* Тое, што заверач. *Подтягіч – кіёк такі, каб палатно трымаць.* Акулінка Маз.

подчэ’рэво *н.* Дрэнная воўна з жывата авечкі. *Подчэрэво толькі на рукавіцы.* В.Зімовішча Маз.

позо’лкі *мн.* Тое, што луг. *Позолкамі полотно мыюць доўго.* Галоўчыцы Нар.

покацёл *м.* Частка самапрадкі, маленькае кола, якое знаходзіцца побач са шпулькай і перадае ёй рух вялікага кола. *Шпуля закручваецца покацёлом.* Гурыны Маз.

покоце’лка *ж.* Маленькія калёсікі, прымацаваныя да верхняй перакладзіны станка, якія рэгулююць становішча нітоў. *По покоцёлках инуры бегаюць.* Углы Нар.

по’лата *н.* Тое, што палатно. *Я з полот сподніцу сшыла.* Бялёў Жытк.

по’ле *н.* Адлегласць паміж коламі на навоі. *Шырокае поле на навоі.* Хамічкі Маз.

по’лка *ж.* Тканая посцілка. *Ад маці засталіся красівыя полкі.* М.Аўцюкі Калінк.

полові’нчлік *м.* Палатно, у якім аснова парцяная, а ўток – шарсцяны. *Полова суконнага, полова портного – половінчлік.* Галубіца Петр.

полотня’ны *прым.* Пража і тканіна з валоўнаў льну і канпель. *Полотняным снуеш і сукном тчэш – сукно выткала с портом, по порту ткала.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

поло'ць *ж.* Вялікі кавалак палатна, палотнішча. *Була шырока навойка в дві полоці.* Галубіца Петр. (ЛП)

помя'ть *зак.* Тое, што валіті. *Хыба хто хочэ, то ногамі помне тонко на одзеяло.* Галубіца Петр. (ЛП)

по'пел *м.* Тое, што луг. *Палатно попелам варат.* В.Зімовішча Маз.

по'прадкі *мн.* Вячоркі, на якіх прадуць. *Жанчыны на попрадкі збіраюцца.* Углы Нар.

попра'духа *ж.* [попраду'хі] *мн.* 1. Тое, што ткачыха. *От добра попрадуха прадзе.* Прудок Маз. 2. Тое, што попрадкі. *Дзеўкі ходзілі на попрадухі.* Бялёў Жытк.

порт *м.* Пража і тканіна з льняных і канапляных валокнаў. *Порт – гэта з валакна, усё роўна якога.* Хамічкі Маз.

портной *прым.* Зроблены з порту. *Портное – лён і коноплі, то одно.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

по'сланы *прым.* Апрацаваны расціланнем лён. *Посланы лён – чорны.* Углы Нар.

по'сцілка *ж.* [про'сцілка] Тое, што капа. *Просцілкі ткала сама.* Слабада Маз. *Посцілкамі ложка засцілалі.* Акулінка Маз.

по'тус *м.* Тое, што прасніца. *Зрабіла кудзелю, прывязала да потуса і буду прасці.* Углы Нар.

поўверста'ць *ж.* Невялікі прымітыўны ткацкі станок. Верасніца Жытк. (ТС)

поўсуко'нны *прым.* Паўшарсцяная пража, тканіна. *Поўсуконная пража.* Шастовічы Петр. (ЛП)

поўсць *ж.* [паўть] Пушок, які аддзяляецца ў працэсе ткання пры рухах бёрда ад недастаткова моцнай асновы. *Як у тебе поўсті под кроснамі. – То так, брате, бердо рэжэ.* Балажэвічы Маз. *Паўть выметаюць.* Галубіца Петр. (ЛП)

походу'шкі *мн.* Пралка з днішчам. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

почато'к *м.* Верацяно з пражай. *Я ўжэ напала аж тры початкі.* *Одзін початок змотала.* Бобрыкі Петр. (БДС)

поя'ркова *прым.* Пража з поярку (гл). *Пояркова пража покручэна.* Дзёрнавічы Нар.

поя'рок *м.* Воўна з маладой авечкі. *Воўна з ягня – поярок.* Углы Нар.

пра'дзіво *н.* [пра'дзьво] Першаснае льняное валакно, з якога пралі ніткі. *Астатняе прадзіво на ніткі шло.* Гурыны Маз. *У тым лёне посерэдзіне костра, а зверху прадзьво.* Пагост Жытк. (ТС)

пра'дка *ж.* [праду'ха] 1. Жанчына, якая вырабляе тканіну на ткацкім станку. *На вячорках прадкі сядзелі – ткалі.* Гурыны Маз. *Прадуха богато напала.* Старажоўцы Жытк. (ТС) 2. Прасніца. *Я на прадцы ўчора багата напала.* Вуглы Нар.

пра'жа ж. Ляняныя і канапляныя валокны, прызначаныя для прадзення. *З тонкай пражы тонкае палатно палучаецца.* Акулінка Маз.

пра'лка ж. Прыстасаванне для ручнога прадзення кудзелі, якое прыводзіцца ў рух панажом; калаўрот. *Пралка ручна была. Даска верцікальная ставілася, внізу даска.* Дудзічы Калінк.

пра'сніца ж. Драўлянае прыстасаванне, на якое падвешваецца кудзеля пры прадзенні. *Прасніца прымацоўвалася да лаўкі і ўяўляла сабой доску, якая расшыралася ўверсе і была звужана на канцы.* Бібікі Маз. *Падвесь кудзелю на прасніцу.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

пра'сці незак. [прасьць] Прасці. *А цяпер ні шыюць, ні прадуць людзі.* Пагост Жытк. (ТС) *Зрабіла кудзелю, буду прасьць.* Углы Нар.

пра'сціса незак. Прасціся. *Лён прадзецца, як вода!* Запясочча Жытк. (ТС)

прадзе'нніца ж. Тое, што прадка ў знач. 1. *Унь у Ксенькі вечором як саборуцца прадзенніцы, то сцены дрыжаць ад песень і рогату.* Юркевічы Жытк.

пра'ха ж. Тое, што прадка ў знач. 1. *Добрая яна праха.* Слабада Маз.

прібіва'ць незак. Прыбіваць уточную нітку бёрдам. *Набілкамі ніткі прібівалі.* В.Зімовішча Маз.

про'пуск м. Памылка пры тканні палатна, пры якой адбываўся абрыў ніткі. *Пропуск е, калі нітка рвалася.* Бібікі Маз.

просе'сць ж. [про'сець] [про'сест] [про'сість] Аснова ў кроснах ад навоя да нітоў. *Одну просесць наткала да трэ прыпусціць вороціло.* М.Малешава Жытк. (ТС) *У кроснах е просець, куды просмыкаем чоўнік з утокам.* Бобрыкі Петр. (БДС) *Просест – што наткаў ад навойкі да бёрда.* Канатоп Нар. 2. Адлегласць у ткацкім станку ад навоя да навоя. *Ці тканая, ці не тканая, то просесць. Од навойкі до навойкі – то просесць.* Дзёрнавічы Нар. *От плохая просість – не лізе чолнік.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

про'стік м. Тэхніка ткання, якая выконваецца на двух нічанках і двух панажах, калі кожная нітка ўтка пераплятаецца з кожнай ніткай асновы пад прамым вуглом. *У простік – то на две нічанкі.* Шастовічы Петр.

про'сто прысл. Праць некрута, свабодна. *От як просто напала, што ткаць неважможна.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

про'сты прым. Некруты (пра пражу). *От у ея пражы крутая, а ў мене проста пражы.* Бобрыкі Петр. (БДС) *У аснове лепш крутэйшая, на ўток добра простая.* Акулінка Маз.

пруг м. 1. Самы край палатна. Верасніца Жытк. (ТС) 2. мн. Прылада для напружвання палатна пры тканні. *Трэ роспінаць крае полотна пругамі.* Запясочча Жытк. (ТС)

пру'цік м. [пруто'к] 1. Жалезны стрыжань у сярэдзіне чаўнака, на якім трымаецца цэўка. *Пруцік жалезны буў.* Акулінка Маз. 2. Кіёк

у заднім навоі ў кроснах. *Празжу кроснаў зажымаюць прутком і намотваюць на пражнэ вороціло.* М.Малешава Жытк. (ТС)

пры'шва ж. Кусок палатна, скручаны ў трубку. *Поўную прышву палатна наткала.* Грушаўка Нар.

пук м. Сноп льну і канапель пасля прасушвання і абмалоту сям'ян. *Як высохне лён, абмалоцім і пукі называем.* Углы Нар.

пулі'цца незак. Выдзяляць пыльцу (пра каноплі). *Зацвіў лён, а на огурцы – горат, а на дзеды, на коноплі – ужэ пуляцца – такой бы дымок.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

пуўдвена'ццатка ж. Бёрда на 11 з паловай пасмаў. *Пуўдвоятка, пуўдвенаццатка – всяке бэрдо можэ быць не рувно пасом.* Галубіца Петр. (ЛП)

пуўдевя'тка ж. Бёрда на 8 з паловай пасмаў. *Пуўдвоятка, пуўдвенаццатка – всяке бэрдо можэ быць не рувно пасом.* Галубіца Петр. (ЛП)

пуўдеса'тка ж. Бёрда на 9 з паловай пасмаў. *Пуўдеса'тка – бердо на 9 з половой пасов.* Галубіца Петр. (ЛП)

пыль ж. Ачоскі з пражы пад кроснамі. *Ачоскі з пражы пыллю называліся.* Міхнавічы Калінк.

пэрэпліта'ць незак. Пераплятаць ніткі пры пляценні пояса. *Бэрэш гэтыя ніткі без ніякого ўтку і пэрэплітаеш на пальцы.* Галубіца Петр.

п'я'ла мн. Тое, што білца. Галубіца Петр. (ЛП)

пярэ'кладка ж. Від ткання. *У пярэкладку прала.* Слабада Маз.

пятнаццатка ж. Бёрда, разлічанае на 15 пасмаў асновы. *Самае большае – пятнаццатка.* Углы Нар.

рабізна' ж. Даматканае палатно. *Трэба рабізны наткаць.* Клясаў Петр.

радабо'ддзе н. Рэдка сатканая тканіна. *Вуткала нейкага радабоддзе, хіба мо мех пашыя.* Даманавічы Калінк.

радзю'га ж. [радзю'жка] Саматканая посцілка. *Радзюгу пуда дно на караваць пасцелеш, на сяльніка, а тады партную посцілку выбеленую.* Юравічы Калінк. *Нову радзюжку заслала на ложак.* Будкі Нар.

радня'нка ж. Тое, што радзюга. *Поўну шухляду наткала раднянок.* У мене аж п'яць раднянок. Зімавая Буда Маз.

радовэ'е прым. Тканіна, вытканая ў рады. *Радовэе саткана ў чатыры ніты.* Галоўчыцы Нар.

рады' мн. Від тэхнікі саржавага перапляцення, калі ніткі ідуць па дыяганалі. *Сукно і ў рады ткалі.* В. Поле Петр.

разлу'чнік м. Дошчачка, каб панажы не з'язджалі ў адно месца. *Тэй разлучнік карысны для працы. Гарбавічы Калінк. Мо разлучнік пагано прыкрэплены, бо панажы ўместа з'язджаюцца.* В.Поле Петр.

разнопра'жны прым. Разнашэрсны, з рознай пражы. *Андаракі ткалі ў клетку, разнопражныя.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

ра'мена мн. Від ткацкага ўзору. Балажэвічы Маз. (ЛП)

расо'ха ж. Палка ў ткацкім станку, да якой прымацоўваюцца чапёлкі. *Да расохі крэпяцца кацёлкі.* Старажоўцы Жытк.

рі'са ж. Каляровыя фабрычныя ніткі для ўзорнага ткання ў якасці ўтка. Балажэвічы Маз. (ЛП)

ро'жкі мн. Тое, што матавіло. *Мо дасі сваіх рожак, ето ж хочу трохі моткаў наматаць да мо якую губку хоць на мешкі вутку.* Юравічы Калінк.

рого'жа ж. Рагожа, сплеченая з травы посцілка. *Бало, кладом солону на пол, а на солону тую рогожу і спім.* Запасочча Жытк. 3 м'якішніка і рогозу плелі рогожу. Дварэц Жытк. (ТС)

рожо'к м. Выступаючая дошчачка ў бёрдзе. *Рожкі ў бёрдзе зламаліся, постройць трэба.* М.Малешава Жытк. (ТС)

рона'ць незак. Перамяшчацца зверху ўніз (пра ніты). *Ніт ронае і полуцаецца зеву.* Бобрыкі Петр. (БДС)

рубe'ль м. Валік з рабрыстай ніжняй паверхняй і ручкай на адным канцы, якім катаюць палатно, накручанае на скалку. *Качалка одна кругленькая, а другая с зубамі – рубель.* Галоўчыцы Нар. (ЛП)

рубі'на ж. Кавалак тканіны. *Некалькі рубін посцілак выткалі.* Бялёў Жытк.

руно' н. 1. Воўна з адной авечкі. *З адной авечкі – адно руно.* Стралічаў Хойн. 2. Авечая воўна вясенняй стрыжкі. *Вясенняя авечая шэрсць – руно.* Углы Нар.

руча'йка ж. 1. Верацяно з пражай. *Шчэ й цепер е коробка з солону ў мене, му моталі ручайкі з ее.* М.Малешава Жытк. (ТС) 2. Поўнае верацяно пражы як мера напрудзенага. *Два отручнікі да й ручайка будзе.* Запасочча Жытк. (ТС)

ру'чкі мн. Тое, што вілочкі. *На ручках вілкі дзержацца.* Прудок Маз.

ры'паць незак. Падымацца ўверх і апускацца ўніз (пра ніты). *Ніт не рынае добрэ, трэбо яго заменіць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ры'ткі мн. Прыстасаванне для выроўнівання асновы пры навіванні яе на навой (дзве драўляныя планкі з дубцамі). Запасочча Жытк. (ТС)

рэме'ха ж. Грубае самаробнае палатно, зрэб'е. *Саме тоўстэ полотно – рэмеха, з клоч'я. З рэмехі мешкі, дзеругу, под ногі дороги роб'яц.* Запясочча Жытк. (ТС)

самапра'дка ж. Драўляны ткацкі станок. *Самапрадка е, така габляваная, харошая.* Козенкі Маз. *Пралі кудзелю самапрадкай.* Акулінка Маз. *Самапрадка – на нізу дзве ножкі, а патом чапляецца такая, каб нагой, патом дзве вяровачкі, колесо, вілка, а на тую вілку кацюшка насаджваецца.* Каменка Маз.

самотка'ны прым. Саматканы. *Дзеруга самотканая.* Любавічы Жытк. (ТС)

свій м. Кусок палатна, скручаны ў трубку. *Які цяжкі свій.* Грычынавічы Жытк. *Беленькі еты свій, як снег.* Сялюцічы Петр.

сема'чка ж. [семуха] [сёмка] Бёрда на сем пасмаў. *Самае рэдкае бёрда – семачка.* Чэрнічы Жытк. *Семуха – кужэльныя берда.* Шастовічы Петр. (ЛП) *Сёмка – берда на сем пасоў.* В.Поле Петр.

скача'ць зак. Скруціць гатовае палатно ў трубку. *Я даткала, скачала сукно і паставіла ў пастаў.* Стралічаў Хойн.

смо'ргаць незак. Цягаць аснову красён. *Трэбо кросны сморгаць, а тады сплятаць і сушыць.* Бобрыкі Петр. (БДС)

снава'лка ж. [снова'чка] Лапатачка з дзірачкамі для снавання кроснаў. *Снавалка – як лыжка з дзвюма дзірачкамі. Ёю кросны ў нас снавалі.* Гурыны Маз. *Снавалка ў мяне была драўляная.* Сырод Калінк. *Сновачкай кросны снуюць.* Хачэнь Жытк.

снасць ж. Прылада, прыстасаванне. *У ее до кросён усяка снасць е.* М.Малешава Жытк. (ТС)

сно'ўніца ж. [сну'ўніца] Рамачная снавалка. *Калісь снавалі сноўніцай у нашай вёскі.* Гарбавічы Калінк. *Мы на сцене не сновалі, была зроблена снуўніца на нужках.* Галубіца Петр. (ЛП)

сну'лі мн. Тое, што снавалка. *Снулі – дэталі для снавання.* Малішаў Хойн.

соба'чка ж. Калок, які ўтрымлівае навойку. *У ніту е собачка.* В.Поле Петр.

со'хі мн. Найменш дасканалы ткацкі станок, які не мае нерухомай рамы, з навоямі, умацаванымі на падстаўках, лаўцы, з нітамі і набілкамі, прымацаванымі да балкі на столі. *Усё было, ткала на ўсём: і на верстаку, і на стацівах, і на сохах.* Галубіца Петр. *Даўно то ткалі на сохах.* Галубіца Петр. (ЛП)

сплют м. Тое, што пляцёнка. *Сплетена снова – сплют.* Шастовічы Петр. (ЛП)

спра'док м. Тое, што недопрадок. *У мяне спрадок остаўся.* Углы Нар.

спуск м. 1. Самы якасны лён. *Самы луччы лён – эта спуск.* Вышалаў Петр. 2. Палатно вышэйшага гатунку. *Са спуску сарочки шылі.* Чалюшчавічы Петр. *Калісь на вячорцы дзяўкі многа спуску ткалі.* Вышалаў Петр.

ставо'чок м. Спосаб укладкі снапоў льну і канапель. *У ставочки стаўляць.* Галоўчыцы Нар.

ставы' мн. [стаў] м. Менш дасканалы з сучасных ткацкіх станкоў, які мае нерухомую гарызантальную раму, панажы ў выглядзе палак, перпендыкулярных раме станка, ніт і набілки на вертыкальных планках ці прымацаваныя да столі, ніт часта без вочка паміж петлямі. *Ставы ляжалі ў сенцах.* Старажоўцы Жытк. *Садзісь за стаў і пачынай ткаць.* Бялёў Жытк.

стані'на ж. Тое, што ставы. *На станіне ткалі рушнікі, пакрывалы.* Прудок Маз.

стано'к м. Тое, што бабкі. *Станок – стойкі, паміж якімі калясо е.* Рудня Калінк.

стаці'ва ж. 1. Драўлянае прыстасаванне круглай формы, на якое намотваліся ніткі пасля снавання. *На стаціву круцілі ніткі.* Слабада Маз. 2. Апорны каркас у кроснах. *Стацівы зроблены з такіх бальных досак.* Рудня Калінк. 3. Менш дасканалы ткацкі станок. *У стаціве бердо не такое шырокае.* Малішаў Хойн.

стачо'к м. Сточка, папярочка ў ставах. Запясочча Жытк. (ТС)

стельбішча н. Месца для сушкі льну. *На стельбішча лён слалі і сушылі.* Прудок Маз.

сто'лік м. [сто'лок] [сто'лочок] Падстаўка, да якой прымацоўваецца верхняя частка самапрадкі. Шастовічы Петр., Галоўчыцы Нар. (ЛП)

сто'раж м. Драўляная палачка, якая ўстаўлялася ў галоўку чаўнака. *Стораж памагаў астанавіць работу кроснаў.* Міхнавічы Калінк.

сто'ўбікі мн. Ножкі мялкі. *Мялка на стоўбіках стаіць.* Слабада Маз.

строй м. Ткацкі станок з начыннем. *У ёе строй е ткаць, побачыце, бо вона навек тчэ.* Тураў (ТС)

стрэ'пкі мн. Ніткі, якія адрэзаны пасля ткання палатна. *Стрэпкі засталіся зусім кароткіе.* Старажоўцы Жытк.

сугру'б м. Скрутак палатна. *Сугруб палатна панёс.* Бялёў Жытк.

сука'йла н. [сука'йло] Драўлянае прыстасаванне ў ткацкім станку, з дапамогай якога маталі ніткі. *Сукайла – эта драўлянае кола, у сярэдзіну якога ўбіваўся колышык, а на ім змяшчалася целка, якую*

круцілі і так намотваліся ніткі. Бібікі Маз. Беры сукайло, трэба насучыць ніток, каб хваціло просцілку кончыць. Бялёў Жытк.

сукні'на *ж.* Тое, што сукно. *Сукніна ў нас гаварылі, і сукно тож. В.Поле Петр.*

сукно' *н.* Вытканая саржавым перапляценнем тканіна з воўны або з дабаўленнем ваўняных нітак, апрацаваная затым валянням. *У сукне шэрсць абязацельна далжна быць. Прудок Маз.*

су'крутка *ж.* Вузел на нітках. *Пагано насучыш ніткі, сукрутак тады багато. Чалюшчавічы Петр.*

сукры'цель *м.* Тое, што сукрутка. *Ето калі ніткі з авечкі саўюцца і называецца сукрыцель. Юравічы Калінк.*

сцягно' *н.* Верхняя або ніжняя палачка ў ніце. *М.Малешава (ТС)*

сырові'на *ж.* Нябеленае палатно. *Сыровіна – шчэ колі полотно не одбелілі. Дарашэвічы Петр.*

сыры'зніна *ж.* Тое, што сыровіна. *Колісь сырызніну ў карыце мулі. Чалюшчавічы Петр.*

та'лька *ж.* Вельмі тонкая льняная пражка. *Тоненька прадзе, талька палучыцца. Гурыны Маз. * та'лькі-ба'лькі мн. – няроўна, дрэнна спрадзеная пражка. От напала – одні талькі да балькі. Балажэвічы Маз. (ЛП)*

тка'льніца *ж.* [тка'нніца] Тое, што ткачыха. *От добра ткальніца – губку за ноч вуткала. Дарашэвічы Петр. А ў Грыпіны ўжэ два дні цэла брыгада тканніц ткуць половікі. Юркевічы Жытк.*

ткачы'ха *ж.* [тка'чка] Жанчына, якая вырабляе тканіну на ткацкім станку. *Такую майстрыцу ткачыхай называюць. Рудня Калінк. Відаць, добрая ткачка, бач посцілка – вочы разбягаюцца. Кажушкі Хойн.*

тонкопраду'ха *ж.* Пра тую, якая тонка прадзе. *Хачэнь Жытк. (ТС)*

тоўстопра'духа *ж.* Тая, якая тоўста прадзе. *Тоўстопрадуха возом везе, а тонкопрадуха под рукою несе (прыказка). Хачэнь Жытк. (ТС)*

тра'сце *н.* [тро'сце] Пласцінкі ў бёрдзе. *Трасце зламалася ў бёрдах. Глінішча Хойн. Штось поломалось тросце ў берді. Будкі Петр.*

трапа'льніца *ж.* Жанчына, якая перацірае лён, каноплі. *Лён трэплюць трапальніцы, тыя, хто маладзей. Слабада Маз.*

трапка'ч *м.* Рэшта палатнянай асновы. *Кросна даткалі, трэба адрэзаць трапкача да сплесці. Вуглы Нар.*

трасці'нка *ж.* Адна пласцінка бёрда. *У бёрдзе е трасцінкі, пласціначкі такіе. Прудок Маз.*

трасці'ць *незак.* Здвойваць ці зтройваць пражу. *Спачатку трэба трасціць, а пасля сукаць ніткі. Углы Нар.*

тре'ніца *ж.* Тое, што трапальніца. *Галоўчыцы Нар. (ЛП)*

тройні'к м. Бёрда на 13 пасмаў. *Кое'хто праў у тройнік.* М.Малешава Жытк. (ТС)

тросць ж. Усе пласцінкі бёрда, разам узятых. *Усе вось етыя пласцінкі металічныя – тросць.* Аляксандраўка Калінк.

тру'бка м. 1. Мера палатна. *Збяліла і ў трубкі скачала, хай ляжыць.* Старажоўцы Жытк. 2. Частка самапрадкі – металічная пласцінка з адтулінай, праз якую праходзіць спрадзеная нітка, перш чым яна трапляе на шпулю. *Праз трубку нітка праходзіць.* Гурыны Маз.

трэ'панка ж. Адзінка вымярэння вытрапаных валокнаў, роўная 2-3 жменям. *Дзве жмені – ужэ і трэпанка.* Будкі Петр.

трэпа'чка ж. Прыстасаванне, з дапамогай якога ажыццяўляецца трапанне валокнаў. *Трэпачка – эта як нож.* Углы Нар.

трэста' ж. Неапрацаваныя льяныя і канапляныя валокны. *Трэста – лён сухой.* Будкі Петр.

трэтя'к м. Трэцяя, дадатковая дошчачка, якая ўстаўляецца ў чыны, каб палепшыць зеў. *У зеву трэтыя закладаюць.* Будкі Петр.

у касі'цы прысл. Узор ткацтва. *У яе посцілкі і ў касіцы, і ў шнуры.* Дарашэвічы Петр.

у ша'шачкі прысл. Узор ткання. *У косачкі, у шашачкі ткалі, парознаму.* Езапоў Хойн.

убі'ранка ж. Від ткацкага ўзору. *Убіранкі – у звёзды і шашкі.* *Гэта тожэ убіранка ў яблочко.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

уво'інка ж. Рамка бёрда, у якую ўстаўляецца трысцё. *Увоінку трэба робіць, а сухога дзерава нема.* В. Поле Петр.

увой м. Тое, што увоінка. *У адным месці увой лопнуў.* Старажоўцы Жытк.

уво'я ж. Ніткі, з дапамогай якіх замацоўваюцца пласцінкі ў бёрда. *Рассукалась увоя совсім.* Галоўчыцы Нар. (ЛП)

уто'к м. Папярочныя ніткі тканіны, якія пераплятаюцца з падоўжнымі (асновай). *Уток – эта ніткі папярэк якія.* Бібікі Маз.

утыка'цца незак. Скарочвацца ў працэсе ткання – пра аснову. *Оно ж утыкаецца, полотна будет менш як губка.* Галубіца Петр. (ЛП)

уюно'к м. Драўляная палачка з дзвюма дзірачкамі на канцах для таго, каб не рэзала нітка пальцы пры намотванні маткоў. *Не больна было з уюнком маткі матаць.* Сырод Калінк.

уюро'к м. Тое, што юрок. *Ууроком мотаюць на клубок цэлы вечор.* Бялёў Жытк.

хвост м. Кавалак палатна. *На снегу сільна добра вібяліла хвост палатна.* *Хваста трэба разлажыць, хай ноч набудзя.* Аляксандраўка Калінк.

хло'пч'к м. Падстаўка, у якую ўстаўляецца верацяно пры зматванні з яго пражы. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

хло'пчыкі *мн.* Тое, што занозкі. *Іван, построй мене хлопчыка, а той разбіўса.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

хло'п'янка *ж.* Тое, што головкі ў знач. 3. *З хлоп'янкi абы-што тчэм.* Углы Нар.

холст *м.* Тое, што палатно. *Эта халсты былі, калі ткань гатовая была.* Сырод Калінк.

ца'пка *ж.* Вочка ў кроснах. *Не так у ніт ніточку ўвядзеш, на одну цапку возьмеш дзве ніткі.* Дарашэвічы Петр.

цапо'к *м.* Клін у ткацкім станку для ўмацавання навоя. *У навоі кружок, у кружку дзірачкі, цапок утыкаецца ў дзірачку, і навой не разматваецца.* Замосце Калінк.

цвяты' *мн.* Стылізаваныя ўзоры расліннага арнаменту, выконваемыя тэхнікай шматнітнага ці закладанага (на 3 нітах) ткання. *У цветы у чэтырэ ніты, у шэсть, у осем, у двенадцать нітоў.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

це'йла *н.* Тое, што цэлка. *Цейла – прылада, на якую ніткі накручваюць.* Бібікі Маз.

цыганы' *мн.* Від узору. Балажэвічы Маз. (ЛП)

цэ'лка *ж.* [це'лка] Прыстасаванне ў выглядзе трубка, на якое навіваюцца ніткі і якое ўстаўляецца ў чаўнок пры тканні, цэўка. *Цэлка з чароту рабілася, туды ніткі маталіся.* Слабада Маз. *А ў чоўніку целка была.* Гурыны Маз.

цэпо'к *м.* Тое, што кобылка. *Одна кобылка порвецца, то кажут цэпок порваўся.* Галубіца Петр. (ЛП)

ця'ганка *ж.* Спосаб ткання, пры якім ніткі выцягваліся наверх, у выніку чаго атрымліваліся розныя ўзоры. *Пралі у цяганку і палучаліся ружы, рамашкі, лісцікі.* Бібікі Маз.

чаўно'к *м.* [чо'ўнік] [чално'к] Дэталі у ткацкім станку, якая мае форму чоўна, з пражай для пракладвання ўточнай ніткі. *Чаўнок з дзерава зроблены.* В.Зімовішча Маз. *Чоўнік – гэта там, дзе залажваецца пражка з цэўкаю.* Козенкі Маз. *Паміж ніткамі чоўнік бегаў.* Гурыны Маз. *Працягівалісь ніткі в чалнок, перкрэшчвалісь, патам апяць працягівалісь. Так і ткалі.* Дудзічы Калінк.

ча'шка *ж.* 1. Некалькі віткоў нітак на клубку ў адным накірунку. Галубіца Петр. 2. Кальцападобны слой нітак на верацяне. *Пачала чашку мотаць, прадзеш, прадзеш, покуль зравняецца з гэцім, потым знову чашку.* Галубіца Петр. (ЛП)

чо'ўнічкі *мн.* Від узору. Шастовічы Петр. (ЛП)

чыны' *мн.* 1. Перакрыжаванне нітак асновы, якое ўтвараецца пры снаванні шляхам раздзялення на дадатковых коліках нітак на верхні і ніжні рады, якія захоўваюцца затым і на ткацкім станку і

даюць пры тканні зеў. *Глядзі ў чынах не зрабі перэмота.* Чалюшкавічы Петр. 2. Канец асновы з чынамі, у якім пры снаванні лічаць чысленкі. *На верстаце двое чыноў.* Слабада Маз.

чыслі'нка ж. [чы'сленка] Адзінка вымярэння, роўная тром, якая ўжываецца прымяняльна да трох нітак асновы або трох кабылак. *Бралі ніткі і рабілі чыслінку.* Гарбавічы Калінк.

ша'шкі мн. Від узору ў выглядзе каляровага шахматнага поля. *Ткань плотная палучаецца, калі ў шашкі ткуць.* Прудок Маз.

шмоц'я'нка ж. Даматканая посцілка. *Шмоц'янкi шчэ летась ткалі.* Грабава Жытк.

шнуры' мн. Тое, што перебор. *Трыцать тростінок – пасмо, што ў шнуры по пятнацать пасом.* Галубіца Петр. (ЛП)

шпень м. Стрыжань у сукале, на які надзяваецца цэўка пры навіванні. *На шпень цэўка надзяваецца.* Гурыны Маз.

штанавы' прым. Палатняны. *Штанавое ў куфар калісь лажылі.* Грабаўка Жытк.

шчо'тка ж. Прылада для апрацоўкі льну. *Як лён патрапалі, патам шчоткай расчосвалі.* Дудзічы Калінк.

шчу'чка ж. Верхняя і ніжняя палавінкі набілак. *Одна шчучка одбілася.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

шы'йка ж. Шыйка верацяна. *Я ужэ напрала ручайку, ешчэ одну шыйку да і ручайка.* Балажэвічы Маз. (ЛП)

шэрць ж. Састрыжанае валасяное покрыва жывёл, прызначанае для вырабу пражы, тканіны. *Са льна ткані дзелалі, шэрць тожэ бралі.* Сырод Калінк.

юро'к м. Полая драўляная трубочка для матання пражы ў клубок і г.д. *Быў юрок з дзірачкамі, праз якія праходзілі ніткі.* Бібікі Маз.

ПЧАЛЯРСКАЯ ЛЕКСІКА

аблёт м. Вылет пчол пасля зімы. *Аблёт пчолы пачынаюць вясной, як трохі пацяпле.* Навінкі Калінк.

абма'нка ж. Пусты, незаселены пчоламi вулей. *Былі на пасекі і калоды, і абманкі.* Казялужжа Хойн.

ака'цый субст. [акацій] Мёд, сабраны пчоламi з акацыі падчас яе цвіцення. *Акацій – то м'ёд, сабраны з акацій.* Гурыны Маз. *Акацый – самы духмяны мёд.* Бібікі Маз.

амшанік м. [арша'рнік] Уцепленае памяшканне для зімоўкі пчол. *Без цёплага амшаніка пчолы памерзнуць.* Навінкі Калінк. *Месца, дзе трымаюць пчол зімой – аршарнік.* Малешаў Хойн.

бачу'рка *ж.* Спецыяльная драўляная бочка з ліпы для захавання мёду. *Бачурку рабілі з цэльнай калоды, дно выцілалі карой, там мёд хранілі.* Гурыны Маз.

безма'тчэць *зак.* Страціць пчаліную матку. *Пчолы безматчэюць.* Запасочча Жытк. (ТС)

бо'ртнік *м.* Чалавек, які займаецца бортніцтвам, пчаляр. *Раньшэ многа бортнікаў была.* Козенкі Маз.

бортніцтва *н.* Здабыча мёду лясных пчол. *У лесе займаюцца бортніцтвам.* Хамічкі Маз.

бортова'ць *незак.* Прынаджваць пчол у пусты вулей. Запасочча Жытк. (ТС)

борць *м.* Выдзеўбанае ў сасне гняздо для пчол. *Бярэжцы Жытк. (ТС)*

васкажа'ціны *мн.* Тое, што воскодавіны. *Як выціснуць воск, застаюцца васкажаціны.* М.Аўцюкі Калінк.

взя'тка *ж.* Працэс збору мёду. *Бяруць взятку, калі цвітуць усе цвяты. Бываеэта ў майскім месяцы.* Хамічкі Маз.

віхо'дзіць *незак.* Паказаўшыся з вулею, штурхацца перад лятком. *Війшлі пчолы.* Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

во'ка *ж.* Ляток у калодачным вуллі. М.Аўцюкі Калінк. (З НС)

воск *м.* Мягкае пластычнае рэчыва, якое выпрацоўваюць пчолы для будовы сотаў. *Куплялі воск і к роздву тоўсту свечку сучылі.* Дварэц Жытк. (ТС)

воскобо'йня *ж.* Прылада і майстэрня для выціскання воску. Запасочча Жытк. (ТС)

воскові'к *м.* Мяшочак для прэсоўкі топленага воску. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

воскода'віны *мн.* Адыходы з воску (пасля ачысткі мёду). *Воскодавіны – гэта воск, што остаецца, як цадзяць мёд.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

во'шчына *ж.* 1. Васковыя ячэі, у якіх няма мёду. *Калі ў сотах мёду няма – то вошчына.* Канатоп Нар. 2. Лісты з воску. *Вошчыны не хапае для ўсіх вулей.* Хамічкі Маз.

вудзіра'ць *незак.* Выдзіраць, даставаць мёд, разбураючы калоду або вулей (пра мядзведзя або пра злодзея). *Вудзірае пчолы, шоб яго короста вудзерла!* Хачэнь Жытк. (ТС)

ву'лей *м.* [у'лей] Спецыяльная скрынка або выдзеўбаная калода для пчол. *Пчолы ў вулеі жывуць.* Козенкі Маз. *По многу не было, у кого два уллі. На вуліцы оні стоялі, а на зіму соломой обшывалі. Інагда на дзеравах стаялі.* Каменка Маз. * **домікавы вулей** – невялікі домік з дошак з адтулінай для пчол; * **калодачны вулей** – вулей, зроблены з вялікай драўлянай калоды, выдзеўбанай знутры, з

адтулінай для пчол. У майго бацькі і домікавыя вуллі былі, і калодачныя. Гурыны Маз.

ву'лле *н.* Тое, што вулей. Вулле скінула з дуба і спаліла. Пясчанікі Жытк.

ву'рай *м.* Рой пчол. Пчол мало было ў кого. Пчолы тыя не па адной ляталі, а вураем вялікім. Каменка Маз.

ву'шкі *мн.* Памост на дрэве для вулля. Запясочча Жытк. (ТС)

выкіда'ць *незак.* Выкідаць трутняў з вулею. Пчолы трутняў выкідаюць. Грушаўка Нар.

вы'лет *м.* Палёт за ўзяткам. Вылет пчол за мёдам вясной пачынаецца. Грушаўка Нар.

гала'ўня' *ж.* Тое, што головешка. Галаўнёй пчол выкурваюць. М.Аўцюкі Калінк.

гніле'ц *м.* Хвароба пчаліных лічынак, пры якой яны загніваюць. Калі лічынкі балеюць гнільцом, у іх паяўляецца слізь. Яны могуць загінуць. Хамічкі Маз.

гнілу'шкі *мн.* Спыхнелыя дровы, якія выкарыстоўваюцца для распальвання дымара. Трэба назбіраць гнілушак. Сырод Калінк.

гняздо' *н* Прыстасаванне з дванаццаці рамак, якое размешчана ўнутры вулея. Размер гнязда сорак пяць на сорак пяць санціметраў, размешчаны ў дванаццацірамкавым вуллі. Хамічкі Маз.

голова' *ж.* Верхняя частка ў вуллі. У голове у коладзі мед. Верасніца Жытк. (ТС)

голове'шка *ж.* Яловыя галіны, якія выкарыстоўваюцца для падкурвання пчол. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

голо'вка *ж.* Галава ў пчалы, трутня, маткі. У трутня головка вэлыка. Галоўчыцы нар. (ЛП)

граць *незак.* Выконваць першы палёт. Граюць пчолы. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

гру'дка *ж.* Частка тулава пчалы. У пчалы і грудка ёсць. Калінін Хойн.

даўжні'к *м.* Дошка, якая закрывае бакавы ўваход у калодачным вуллі. М.Аўцюкі Калінк. (З НС)

дво'рнік *м.* Чалавек, які збіраў мёд у вуллях, што размяшчаліся на дрэвах. От прыходзіў час мёд збіраць, за ім дворнік на дзераво лез. Каменка Маз.

до'ўбанка *ж.* Посуд для захоўвання мёду. У доўбанках мы м'ёд хранілі. Акулінка Маз.

до'ўблянка *ж.* Выдаўбленая калода, якую выкарыстоўвалі для адлову пчол. Доўблянкі звычайна ў лясках ставілі. Акулінка Маз.

доўж *м.* 1. Сярэдняя частка калоды. Вышэ доўжы вісіць вошчына. Канатоп Нар. 2. Унутраная крышка, якой закрываюць уваход у калодачным вуллі. На зіму ў вуллі ставілі доўж. Акулінка Маз.

дупло'н *н.* Пустата ўнутры дрэва на месцы выгніўшай драўніны, якую выкарыстоўваюць пчолы для жылля. *Дупло пчолы засялялі.* Прудок Маз.

дупля'нка *м.* Вулей з дупла. *Дуплянак зараз менш.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

дыма'р *м.* Прылада для акурвання пчол дымам; складаецца з мяшка і станінкі. *Дымарам пчаляр пчол выганяе з вулля.* Прудок Маз. *Дымар рабілі самі ці куплялі.* Акулінка Маз. *Сам дымар дзеравяны, а калпак, дзе засыпаецца парохня, – металічны.* Калі дымара не было, трапку на пасеку закручвалі, паджыгалі і акурвалі пчол. Хамічкі Маз.

жага'ла *ж.* Тое, што жало. М.Аўцюкі Калінк. (З НС)

жа'ло *н.* Колючая частка органа абароны і нападу ў пчол. *Жало ў пчалы. У трутняў яго няма. У маткі яго тожа нету.* Хамічкі Маз.

жыво'т *м.* Брушка ў пчалы. *У пчалы жало, жывот, лапкі.* Вялікі Бор Хойн.

зале'панка *ж.* Пчаліныя ячэйкі з мёдам у трысцінках. *У залепанцы мед е, вон у чэрэціні і залеплены землей, а ў серэдзіні падзелены на колодочки, і там е чэрвячок маленькі.* М. Малешава Жытк. *Бувало, пойдом залепанкі цягаць з одрын, а хозяін ек вускочыць да ек дасць чосу, то лецімо толькі п'яткі ўперод.* Там жа.

зато'ўка *ж.* Дзверца, якой закрывалі вулей. *Затоўкай ўжэ закрывалі вулей.* Прудок Маз.

за'стаўня *ж.* Пласт мёду ці вашчыны, які павёрнуты плоскасцю да лятка. Запясочча Жытк. (ТС)

зашы'ць *зак.* Уцяпліць вулей. *Вулі на зіму зашываюць ад севера.* Хачэнь Жытк.

заяда'ць *незак.* Моцна кусацца (пра пчол). *Глядзі, асцярожна. заядуць пчолы.* Каменка Маз.

зві'цца *зак.* Садзіцца не ў вулей, а на дрэвы, пад страху і г.д. *Бач, пчолы звліся, сядзяць на дрэве.* Грушаўка Нар.

ка'дка *ж.* Драўляны посуд для захавання мёду. *Ліну дралі і такія бочачкі – кадкі – дзелалі.* Бібікі Маз.

кало'дка *ж.* [кало'да] [коло'да] Тое, што вулей. *Пчолы жылі ў такой драўлянай калодцы, вулей іначай.* Прудок Маз. *У некаторых калоды стаялі недалёка ад хаты.* Бібікі Маз. *Коб гэтую хвою порэзаў, то было б чатыры калоды.* Верасніца Жытк. (ТС)

кало'дны *прым.* Вулей з калоды. *У нас толькі адзін калодны вулей, ён на дрэве.* М.Аўцюкі Калінк.

кана'т *м.* Вяроўка, дэталёва прыстасавання, пры дапамозе якога падымаюць вулей на дрэва. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

карабо'к *м.* Склеены з ліпавай кары і заліты воскам посуд, у якім захоўвалі мёд. *Карабкі сам рабіў.* Акулінка Маз.

кармі'льцы *мн.* Пчолы, якія кормяць матку. *Матцы носяць ежу кармільцы.* Стралічаў Хойн.

клешч *м.* Невялікая жывёліна-паразіт, якая паядае лічынкі пчол. *Клешч залазіць у лічынкі, ад'ядае ў іх крылья і ногі.* Хамічкі Маз.

ко'леса *н.* Драўляная прылада круглай формы для падняцця вулея на дрэва. *З помашчу колеса мёд на дзерава паднімалі.* Хамічкі Маз.

каро'бка *ж.* Круглы посуд для збору мёду; звычайна рабілася з асіны. *Пчаляр лезе на вулей з каробкай і збірае м'ёд.* Козенкі Маз.

кося'к *м.* Пласт сотаў, які вісіць у вуллі наўскасяк. Запясочча Жытк. (ТС)

коцело'к *м.* Колца ў ставах да нітоў. *Подвежы ніткі до коцелка.* Верасніца Жытк. (ТС)

крест *м.* Дзве перакрываючыя палачкі, што ўстаўляліся ў вулей і з'яўляліся асновай для сот. *Соты на крестах держаліся.* Навікі Маз.

крова'ць *ж.* Кладка. *Выбраў галіну і кроваць хорошу здзелаў.* Канатоп Нар. (ЛП)

кру'ж'е *н.* Дэталь страхі калодачнага вулею, якая ўяўляе сабой плашку. *Колода накрываецца круж'ем, каб дождж не забіваў.* Галоўчыцы Нар. (ЛП)

кры'шка *ж.* Верхняя частка рамачнага вулея. *Вулей накрываецца крышкай.* Прудок Маз.

купе'х *м.* Сукупнасць пчол перад раеннем. *Ідзі пчол паглядзі, а то ены сегодняя цэлымі купехамі лежаць ле легкоў, будуць раіцца.* Тульгавічы Хойн. (БДС)

кура'ўка *ж.* Ануча, якую падпальвалі і дымілі пчол. *Кураўку падпальвалі і пчол абкурвалі.* М. Аўцюкі Калінк.

куры'ць *незак.* Тое, што падкурваць. *Кураўкай пчол курылі.* М. Аўцюкі Калінк.

лаву'шка *ж.* прыстасаванне. з дапамогай якога лавілі пчол. *Пчол прышлося лавіць лавушкай.* Стралічаў Хойн.

ла'збень *ж.* Пасудзіна для мёду. *Лазбень на мед з ўяза робілі, а то мед проедае і чэчэ.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ле'зева *н.* Дэталь, якой закрывалі дзірку ў вулеі. *Лезевам вулей закрываюць.* Козенкі Маз.

ле'з'во *н.* Прыстасаванне, якое складаецца з вяроўкі і досачкі-сядзення, прызначанае для самапад'ёму бортніка на дрэва. Галоўчыцы Нар.

ліпо'ўка *ж.* Бачонак, выдаўблены з ліпы, у які збіралі мёд. *У ліпоўку збіралі м'ёд.* Акулінка Маз.

лопа'тка *ж.* Драўляная лапатка, якой збіраюць пчол. Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

ляжа'к *м.* Ляжачы вулей, калода. *Лёжакі як калодкі. Іх не ставяць, а ложаць бокам.* Хамічкі Маз.

лято'к м. Адтуліна ў вулеі, праз якую выляталі пчолы. Пчолы ў вуліі праз ляток лёталі. Навікі Маз. Ляток нічым не закрывалі. Акулінка Маз. Ляток можа быць ніжні і верхні, большы і меншы. ва ўрэмя вясны сакрашчаюць ляток. Хамічкі Маз.

магазі'н м. Прыстасаванне з дошак, якое ставіцца на рамкі вулея ў час збору мёду. У магазіне рамкі ляжаць. Прудок Маз. Магазін ставіцца ва ўрэмя ўзятак. Эта яшчык сорок пяць на сорок пяць санціметраў. Паталок снімаецца, а замест яго ставіцца магазін. Хамічкі Маз.

ма'ска ж. Засцерагальнае прыстасаванне твара ад пчол. Адзень маску, каб пчолы не пакусалі. Сырод Калінк.

ма'та ж. [мат] м. Шчыток з саломы для ўцяплення вулля. Мату прыбівае к вулю, щоб пчолы не померзлі. Мата з соломы цесно зроблена. Старажоўцы Жытк. (ТС) Вулей трэба добра ўцяпляць матам. Стралічаў Хойн.

ма'тачнік м. Наибольшая ячэйка ў сотах, у якой выводзіцца пчаліная матка. У матачніку матка выводзіцца. Бібікі Маз. У матачніку выводзяцца лічынкі, якія адкладвае матка. Хамічкі Маз.

ма'тка ж. Галоўная самка ў пчол. Матка – галоўная пчала ў вулі, якая адкладвае лічынкі новых пчол, яна большая за звычайную пчалу. Бібікі Маз. Матка дліней і рыжавей, яйцы адкладвае. Хамічкі Маз.

ма'точнік м. Садок для пчалінай маткі. Oddзеляюць матку от пчол і саджаюць у маточнік. Старажоўцы Жытк. (ТС)

мацяры'нка ж. Трава, палітая сахарам, якая выкарыстоўвалася для падкормкі пчол. Каля вулляў клалі мацярынку. Акулінка Маз.

медаго'нка ж. Спецыяльная бочка для выкачвання мёду з рамак. У нас была свая медагонка: бальная такая, з ручкай, што круціла ўнутры бочкі рамкі з мёдам. Бібікі Маз. Медагонкай качаюць мёд з вулляў у бочкі с помашчу ручкі. Хамічкі Маз.

медака'чка ж. Тое, што медагонка. Була такая машынка – медакачка. Это такі цэбер дзерав'яны. Там устаўлены прэнт жалезны, устаўлялі рамкі. Круцяць за ручку. Так мёд выкачвалі. Каменка Маз.

мераза' ж. Адыходы з воску пасля ачысткі мёду. Часцей меразу выкідаем. Стралічаў Хойн.

мёд м. [мед] Салодкае густое рэчыва, якое выпрацоўваюць пчолы з нектару кветак. Хлеб с мёдам вельмі смашна. Прудок Маз. Куцью медом поліваюць. Запясочча Жытк. (ТС) * **ліповы** [ліповій] **мёд** – мёд светлага колеру, сабраны з ліпы. Ліповій – это самы лекарственны. Гурыны Маз. **верасовы** [вераско'вы] **мёд** – цёмнага колеру мёд, сабраны з верасу. Верасовы мёд неважны. Ён густы і

цёмны. Хамічкі Маз. *А верасковы мёд прыемна пахне.* Бібікі Маз. * **асенні мёд** – мёд, які збіраўся пчоламі з позніх траў. *Е верасовы мёд, ліповы і вжэ асенні.* Бібікі Маз. * **грэчішны [грэчнёвы] [грэцкі] мёд** – мёд, які збіраецца падчас цвіцення грэчкі. *Грэчішны это самы карічневій.* Гурыны Маз. *Грэчнёвы – то средь лета збіраецца.* Бібікі Маз. *Можэ грэцкі мёд быць, і ліпавы, і верас.* Прудок Маз. * **цветочны мёд** – мёд, які збіраецца пчоламі з розных кветак. *Е м’ёд ліпові, цветочны, грэчішны.* Гурыны Маз. * **салаабразны мёд** – густы, беллага колеру мёд. *За ўсё сорака гадоў толькі адзін раз у нас быў салаабразны мёд.* Бібікі Маз. * **чебрецовы мёд** – разнавіднасць мёду, які меў цёмны колер. Прудок Маз. * **майскі мёд** – мёд, сабраны ў маі. *І смашны, калі сабіралі ў маі, той мёд.* Гурыны Маз. *Майскі мёд сабіраюць з маліны, крушыны. Ён самы салодкі і самы лепшы.* Хамічкі Маз. * **рапсавы мёд** – мёд, сабраны з рапсу. *Рапсавы мёд не такі карысны, як ліпавы.* Бібікі Маз. * **лугавы мёд** – мёд, сабраны з розных відаў траў, пераважна лугавых. *Вельмі смашны і лугавы мёд.* Бібікі Маз. * **вясенні мёд** – мёд, сабраны вясной. *Вясенні мёд – самы салодкі і лучшы.* В.Зімовішча Маз. *-* **забярэшчаны мёд** – мёд, закрыты ў сотах. М.Аўцюкі Калінк.

мілі’цыя *ж.* Пчолы, якія ахоўваюць уваход у вулей. *Каля ўваход устаіць міліцыя.* Стралічаў Хойн.

молочко’ н. Пчалінае малачко. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

мша’нік *м.* Месца для зімоўкі пчол. *Я сам мшаніка зрабіў.* Акулінка Маз.

мядо’вік *м.* Тое, што бортнік. *І ў нас мядовік буў, ну гэта чалавек, такі што пчоламі займаецца. Усе ў яго мёд куплялі, укусны мёд у яго быў.* Дразды Маз.

нога’ ж. Ножка пчалы. Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

обэзма’чціцца *зак.* Страціць матку. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

о’чі *мн.* Ляток калодачнага вулея. Дёрнавічы Нар. (ЛП)

падзь *ж.* Салодкая раса на лісцях дрэў і на траве. М.Аўцюкі Калінк. (З НС)

паі’лка *ж.* Посуд для прыкармлівання пчол. *Паілку ставілі недалёка ад вуляў.* Бібікі Маз.

паі’лачка *ж.* Памянш. да паілка. *Паілачкі былі для пчол.* Акулінка Маз.

пало’чка *ж.* Дэталі мацавання вашчыны ў стаяку. Канатоп, Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

па’сека *ж.* Месца, дзе размяшчаюцца вуллі. *Пасека большая була, многа м’ёду сабіралі.* Прудок Маз. *Пасека – это дзе вуллі стаяць.* Козенкі Маз.

па'сечнік м. Чалавек, які займаецца развядзеннем пчол рамачна-вуллевым спосабам. Канатоп Нар. (ЛП)

па'така ж. Назва выкачанага мёду. *Самы чысты мёд буў выкатаны – то патака. Дык той мёд чысценькі, як золато.* Каменка Маз.

патало'к м. Дошка, пры дапамозе якой закрываюцца рамкі ў вуллі. *Паталок ложыцца на рамкі. Дзелаецца з сасны.* Хамічкі Маз.

пешня' ж. Інструмент для выдоўбвання сярэдзіны ў калодах. *Вулье высекалі пешнёй.* Хачэнь Жытк.

піпе'тка ж. Саламяны вулей. *Піпетку ўжо трэба замяніць драўляным вулем.* Стралічаў Хойн.

плець ж. Прыстасаванне для пад'ёму цяжкасцей. *Коб вулей подняць, нада на плець добра налегці.* М.Аўцюкі Калінк.

пля'стра ж. Рамка з сотамі. *Мікіта моцна дзяржаўся за вулей, каб не пааднадалі плястры.* Бобрык Петр.

под м. Дно калодачнага вулея. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

по'дзік м. Памост для вулля на дрэве. *На подзіку вулей становіцца.* М.Малешава Жытк. (ТС)

по'дка ж. Ніз, под вулля. *На подку можа ўпасці мёд.* Рыдча Жытк.

подку'рваць незак. Абкурваць. *Подкурваць пчол можна зубелем.* Старажоўцы Жытк.

подкуры'ць зак. Абдаць дымам. *Воны зноў за рукі кусаюцца, то я зноў подкуру.* Дварэц Жытк. (ТС)

поду'шка ж. Падшытая ватная пракладка, якая ўжываецца для ўцяплення вулея. *На стুলь ложыцца цёпла подушка.* Канатоп Нар. (ЛП)

поды' мн. Спецыяльна абсталяванае месца пад калодачныя вуллі ў лесе. *Мы далеко дзержалі поды.* Дварэц Жытк. (ТС)

по'іск м. [по'іско] н. Пчаліная разведка. *Воны поіска посылаюць – нравіцца вулей, сюды ведаць.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Поіско плохое.* Запясочча Жытк. (ТС)

поіскова'ць незак. [пойскова'ць] [пойскава'ць] Лятаць у разведку (пра пчол). *Поіскуе вулей, ужэ коло вулья лётаюць пчолы.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Ужэ рой пойскуе.* Запясочча Жытк. (ТС) *У мяне пчолы пойскуюць.* Бялёў Жытк.

по'ткур м. Памост на дрэве пад вулей. М.Аўцюкі Калінк. (ЗНС)

прапо'ліс м. [пропо'ліс] Прадукт пчалярства, які мае лекавыя якасці. *Праполіс збіралі з рамак стамезкай.* Бібікі Маз. *Прополіс астаецца на рамках, такая жыжа карычневая. Прополіс выцягвае гной.* Каменка Маз.

про'волока ж. Дэталь рамкі: дрот. Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

про'ціўня ж. Пласт вашчыны з мёдам у вуллі, які вісіць тарцом да лятка. Запасочча Жытк. (ТС)

пудста'ўка ж. Падстаўка вулея. Канатоп Нар. (ЛП)

пчала' [пчола'] ж. Насякомае, якое перапрацоўвае кветкавы нектар на мёд. *Пчоламі мала хто займаўся.* Прудок Маз. *Як гледзіць пчолы да не дасць меду, то кажучь, вуверні кішэню, то вувернуцца ему пчолы з вуля.* Старажоўцы Жытк. (ТС) * **рабочая пчала** – пчала, якая займаецца зборам мёду. *Рабочая пчала можа праляцець у адзін бок пачці тры кіламетры.* Бібікі Маз. * **каўказскія пчолы** – разнавіднасць пчол. *У каўказскіх пчол самы вялікі хабаток. Кажучь, што яны могуць даставаць пыльцу з белага клеверу.* Хамічкі Маз. *чорныя пчолы – від пчол. *Пчолы чорныя самыя дзікія і ядавітыя.* Хамічкі Маз.

пча'льнік м. Прыстасаванне, якім ловяць рой пчол. *У садах я пчальнік ставіў.* Акулінка Маз.

пчалаво'д м. [пчолову'д] Тое, што бортнік. *Пчалаводаў не было ў ётай вёсцы, ніхто ётым не займаўся.* Гурыны Маз. *Той, хто дзержаў пчол, буў пчоловуд.* Каменка Маз.

пчала'р м. [пчоля'р] Чалавек, які займаецца развядзеннем пчол. *Дымарам пчалар пчол выганяе з вуля.* Прудок Маз. *Пчоляр, дайце меду!* Старажоўцы Жытк.

пчоло'ву прым. Пчаліны. *У чэрушэчках мед пчоловы.* Дварэц Жытк. (ТС)

пчолоду'р м. Тое, што пчалар. *Пчолодур пошоў пчол дыміць, будзе пудглідаць іх.* Бобрыкі Петр. (БДС)

пярга' ж. [перга'] Пыльца, якую выкарыстоўваюць для корму лічынак пчол; падкормка. *У адным з вуляў пяргі было зусім мала.* Бібікі Маз. *Маладых пчол мы падкормліваем пергой.* М.Аўцюкі Калінк.

рае'ўня ж. Прыстасаванне з дзвюх дошчачак, паміж якімі нацягнута сіта, пры дапамозе якога ловяць рой. *Раеўня з фанеры, з адной і другой стараны сіта. Ёй рой ловяць.* Хамічкі Маз.

раеўка ж. Абцягнутая тканінай лубянка, у якую збіраюць пчаліны рой для перасадкі ў новы вулей. *Рой аграбаюць у раеўку.* Бялёў Жытк.

ра'мка ж. Прамавугольнік з рэек, які служыць апорай для сотаў. *Дзед дастаў рамкі з мёдам.* Бібікі Маз. *Рамка ўстаўляецца. Можна быць некалькі рамак. Самы большы вулей – дванаццаць рамак.* Хамічкі Маз.

ро'іцца *незак.* [руі'ць] 1. Раіцца (пра пчол). *Ек пчылы рояцца, то перву – сільны рой.* Бярэжцы Жытк. (ТС) 2. Кішэць, гудзець. *Пчылы руяцца коло вуля.* Верасніца Жытк. (ТС)

рой *м.* [руй] Сям'я пчол, якія ўтвараюць на чале з маткай адасобленую групу. *Пускае роя вулей.* Хачэнь Жытк. (ТС) *Як саўеца еты руй ля вуля, то ляціць.* Гурыны Маз. *У лесе збіралі раі.* Акулінка Маз.

саво'чко *н.* Прылада пчаляра, падобная на маленькі савок, пры дапамозе якога пчаляр збіраў пчол, якія збіліся ў кучу. *Савочко то лёгенько было.* Гурыны Маз.

содно *н.* Месца на дрэве для вуля. *Хорошы дуб, на садно годзіцца.* М.Малешава Жытк. (ТС)

сві'та *ж.* Пчылы, якія ахоўвалі матку. *Матка заўсёды была пры свіці сваёй.* Бібікі Маз.

сіро'п *м.* Падкормка для пчол на зіму. *Зімой пчол сіропам нада падкармливаць.* Стралічаў Хойн.

сі'то *н.* [сі'тко] Тое, што маска. *Е такое сіто, што ён на ліцо адяе.* Гурыны Маз. *Надзень сітко на галаву, бо пчылы покусаюць.* Бялёў Жытк.

скаль *м.* Пчаліная разведка. *У етым годзе слабая скаль у маіх вулях.* Юравічы Калінк.

сла'ды *мн.* Падкормка для пчол, салодкая вада. *Вуля на дзерава станавілі, а пчэлавод які там, так слады ставіў.* Слады – то ж вада і сахар для пчол рабілі. Навікі Маз.

сле'пет *м.* [сле'петні] 1. Пчылы, часцей дзікія. *Новыя пчылы ўцекаюць у лес, вядома, слепет.* М.Аўцюкі Калінк. *Слепетні садзяцца ў дупле.* Бярэжцы Жытк. (ТС) 2. Дупло, у якім жывуць дзікія пчылы. Канатоп Нар. (ЛП)

сле'пецень *м.* Тое, што слепет. *Налецела слепетняў здесь з лесу.* Дарашэвічы Петр.

сніт *м.* Тое, што лезева. *Снітам захопвалі дырку ў вулю, каб ўжэ пчылы там мёд рабілі.* Прудок Маз.

сосо'нка *ж.* Хвоя з борцю. Бярэжцы Жытк. (ТС)

стайло' *н.* [ста'йла] 1. Пчальнік. *У нашым колхозі дужэ вялікое стайло.* Бялёў Жытк. 2. Дуплаватае дрэва, дзе жывуць пчылы. *Найшлі ў лесе мы сёння стайла з пчыламі.* Вышалаў Петр.

стоя'н *м.* Калодачны вулей, устаноўлены вертыкальна. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

стра'жа *ж.* Тое, што міліцыя. *Стража вартуе ўваход.* Малішаў Хойн.

стуль *ж.* Тое, што паталок. Канатоп, Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

сце'нка *ж.* Сценка вулея, супрацьлеглая той, на якой размешчаны ляток. Галоўчыцы Нар. (ЛП)

сыта' *ж.* Мёд, раствараны ў вадзе, які прымяняецца для прынады ў вулей пчалінай сям'і. Канатоп Нар. (ЛП)

сям'я' *ж.* Сукупнасць пчол. *Яшчо сям'я гавораць.* Прудок Маз.

тва'рка *ж.* Адтуліна ў вуллі. *Праз тварку мёд з вулля выбіраюць.* Глінішча Хойн.

трутнёвка *ж.* рабочая пчала, якая адкладвае неаплодненыя яечкі, з якіх выводзяцца трутні. Канатоп, Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

тру'цень *м.* Самец у пчалінай сям'і. *Труцень нічога не робіць, а токі камандуе.* Козенкі Маз. *У трутняў жала нету. Вадуносяць яны.* Хамічкі Маз.

узя'так *м.* Тое, што взятка. *Пчолы за ўзяткам паляцелі.* Стралічаў Хойн.

украі'нка *ж.* Від пчол. *Украінка – не сільна ядавітая пчала.* Хамічкі Маз.

ульё *н.* Тое, што вулей. *Кагда многа пчол, то строяць ульё.* Прудок Маз.

уто'р *м.* Вентыляцыйная адтуліна ў калодачным вулеі. Канатоп, Дзёрнавічы Нар. (ЛП)

чэ'рва *ж.* Пчаліны расплод у стадыі лічынкі. *Чэрву закладвае матка.* Прудок Маз.

шчэ'льнік *м.* Тое, што соты. *Пчолы з воску будууюць шчэльнік.* Бялёў Жытк.

ГАНЧАРНАЯ ЛЕКСІКА

апе'льнік *м.* Камень белага колеру, які кідалі ў печ, дзе выпальваліся гаршкі. *Збіралі апельнікі каля вады.* Акулінка Маз.

варэ'йка *ж.* Гліняны гаршчок, у якім гатавалі ежу. *Варэйка – эта такі чыгун, ну, для баршча.* Бабры Маз.

галу'шка *ж.* Круглы камяк, шарык, скачаны з гліны. *Ты нарабіў галушак?* Дудзічы Калінк.

ганча'р *м.* Майстар па вырабу глінянай пасуды. *Вот у нас дык такіх ганчароў і не было.* Бібікі Маз.

ганча'рка ж. Агульная назва ганчарных вырабаў. *Ганчарка* цанілася ў нас. Малішаў Хойн.

гарба' ж. Воз гаршкоў у ганчара. *Гарба* – воз такі, высокіе глабіны. М. Малешава Жытк. (ТС)

гарлачы'к м. Гліняны збан з шырокім дном і вузкім горлам. *Вада ў нас ў гарлачыках стаяла*. Бібікі Маз.

гаршчані'к м. [гаршчэ'чнік] [гаршча'рнік] Тое, што ганчар. *Гаршкі гаршчанік* дзелал. Гурыны Маз. *У вёсцы ў нашае буў гаршчэчнік, кушыны, гаршкі рабіў. Колісь жа з гліны ўсёрабілі*. Прудок Маз. *Гаршчарнікаў* зараз няма, усё ў магазіне купіць можна. Стралічаў Хойн.

га'ршчок м. [го'ршчык] [го'ршык] [га'ршок] Гліняная пасудзіна са звужаным дном для варкі стравы, для малака і пад. *Гаршчкі ў нас у вёсцы не рабіў ніхто, іх прывозілі*. Бібікі Маз. *У горшчыку ежу варым*. Слабада Маз. *З гліны раней усё рабілася*. *Горшыкі былі, у якіх есці дзелалі, кушыны былі вузейшыя такія, а потым шырэйшыя – гладышкамі называлі*. *У гладышкі малако налівалі, а горшыкі для другога больш, гатавалі ў іх у печы*. Навікі Маз. *Шмат чаго смашнага ў гаршку варылі*. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

гі'рка ж. Абабіты збанок. *Соль у гірцы стояла*. Тураў Жытк. (ТС)

глады'шка ж. Збан без ручкі. *Гладышка* меншы за куўшын. Гурыны Маз. *У гладышках малако добра дзяржаць*. Дудзічы Калінк.

гле'чык м. Збанок з вухам. *Як вузкая шыйка у глечыка, то больш сметаны*. М. Малешава Жытк. (ТС) Параўн. глёк.

глёк м. Тое, што глечык. *У мене тры глёкі – два поліваных і одзін так, простый*. Тураў Жытк. (ТС) *Глёкі для молака лучшэ поліване*. М. Малешава Жытк. (ТС)

глі'на ж. Асадкавая горная парода, якая пры злучэнні з вадой утварае цестападобную масу, што ўжываецца для ганчарных вырабаў, будаўнічых і скульптурных работ. *З гліны горшыкі рабілі*. Бібікі Маз.
* **посная гліна** – мяккая гліна сіняга колеру, якая знаходзілася ў зямлі на адлегласці каля 90 сантыметраў. *З поснай гліны рабілі посуд*. Міхнавічы Калінк.

гліня'нка ж. Гліняная міска. *Вазьмі глінянку да пакармі з яе курэй*. Навінкі Калінк.

гляк м. [глёк] Нізкая гліняная пасудзіна з выпуклымі бакамі і вузкім горлам з вушкамі. *Малако ў гляк налівалі*. Гурыны Маз. *У глёк налівалі квас ці кісель*. Бібікі Маз.

збан м. [жбан] Высокая гліняная пасудзіна, якая звужаецца ўверсе і мае звычайна ручку. *Са збанам у нас хадзілі бабы за ягадамі*. Гурыны Маз. *Жбаны прыгожа рабілі – з гліны*. Кацуры Калінк.

збано'к м. [жбано'к] Памянш. да збан. *У жбанку варылі.* Гурыны Маз.

кры'нка ж. Тое, што гладышка. *Налі з крынкі малака.* Злодзін Маз.

кручо'к м. Тое, што гладышка. *У кручку малако стаіць.* Дзякавічы Жытк.

ку'бак м. Невялікая гліняная пасудзіна для піцця. *Кубак гэты гліняны – мая вялікая памяць.* Кацуры Калінк.

кушы'н м. [куўшы'н] Тое, што збан. *Горшыкі былі, у якіх есці дзелалі, кушыны былі вузейшыя такія, а потым шырэйшыя – гладышкамі называлі.* Навікі Маз. *Гладышка меньшы за куўшын.* Гурыны Маз.

макацёр м. [макацёл] Гліняная пасудзіна, вузкая ўнізе і шырокая зверху, у якой звычайна труць мак, ільняное, канаплянае семя і пад., захоўваюць прадукты. *Макацёр з смятанай у лёх ставілі, бо там холодна было.* Бібікі Маз. *Прыбярэ макацёл са стала.* Дудзічы Калінк.

мако'трык м. Памянш. да макацёр. *Смятану то мы ў макотрыках сквашвалі.* Гурыны Маз.

мі'ска ж. Шырокая і глыбокая, круглай формы, гліняная пасудзіна для яды. *Елі з місак з гліны.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

па'ліво н. Спецыяльнае рэчыва, якое наносіцца на гаршкі, гладышкі для бляску. *Гаршкі палівам абмазалі, каб блішчэлі.* Пудакоў Хойн.

печ ж. Спецыяльнае збудаванне для апрацоўкі якіх-н. матэрыялаў награваннем. *Ставіліся гаршкі ў печ.* Дудзічы Калінк.

розме'р м. Бандарная прылада, цыркуль. *Розмер.* М.Малешава Жытк. (ТС)

струг м. Нож для стругання гліны. *Гліну састругвалі стругам.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ца'цка ж. Дэкаратыўны выраб з гліны, прызначаны для гульні дзецям. *Дзецям цацкі рабілі з гліны.* Гарбавічы Калінк.

ча'шка ж. Тое, што кубак. *Гэтая чашка яшчэ ад дзеда засталася.* Гарбавічы Калінк.

шнар м. Дошчачка, пры дапамозе якой выраўніваюць горла пасудзіны. *Добры шнар трэба, каб добрэ выроўнёваць шыйку ў глечыку.* Людзяневічы Жытк.

КАВАЛЬСКАЯ ЛЕКСІКА

абцугі' *мн.* Кавальская прылада, металічныя шчипцы. *Шчипцы помню, абцугі ляжалі, чорныя такія.* Бібікі Маз.

горн *м.* [гарно'] *н.* Кавальскі ачаг з мяхамі і паддувалам для награвання металу. *У гарне такі мех, як у гармоні.* Вялікі Бокаў Маз. *У кузні, помню, печ такая, горн называецца. Жар такі ад яго сільны.* Для таго, *штоб жалеза мяккае было, каб каваць што.* Дразды Маз. *Гарно мехам раздувалі.* Акулінка Маз.

зубі'ла *н.* Ручны інструмент, від долата для апрацоўкі металу і каменю. *Тачыла было, шчэ і зубіла е.* Бібікі Маз.

кава'дла *ж.* [кова'дло] Цяжкая металічная апора асобай формы для ручной коўкі металу. *Й кавадла шчэ е ў кузні, на ёй кавалі.* Бібікі Маз. *На тэе ковадло жэлезе лажылі і кавалі. Квадратнае было, невялікае.* Такое, *каб кавалю не згінацца.* Прудок Маз.

кава'ль *м.* [кова'ль] Майстар, які займаецца коўкай металу. *У мяне бацько быў кавалём.* Гурыны Маз. *У вёсцы ў нашай кузня была, коваль там і серпу рабіў, і плугі.* Прудок Маз.

кле'шчы *мн.* Кавальскі інструмент – металічныя шчипцы, якімі трымаюць гарачы метал. *Клешчы вялікія булі, з разінавымі ручкамі, штоб не пякло.* Прудок Маз.

кова'ць *незак.* Каваць. *До войны мой дзед коваў.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

кува'дла *ж.* Цяжкі кавальскі молат. *Ды біў я кувадлай, а ён дзяржаў.* Акулінка Маз.

кузне'ц *м.* Тое, што каваль. *Ну хто ў кузне работае – кузнец.* Вялікі Бокаў Маз. *Мы заўсёды хадзілі да кузняца з суседняй вёскі.* Акулінка Маз.

ку'зня *ж.* Майстэрня з горнам для ручной коўкі металу. *Там, у Каменкі, кузня.* Вялікі Бокаў Маз. *У кузні плугі дзелаюць.* Прудок Маз.

ку'зняца *ж.* Тое, што кузня. *Кузняцы ў нас не было.* Гурыны Маз.

малатабо'ец *м.* Памочнік каваля, які працаваў молатам. *Памагаў кузнецу малатабоец.* Бібікі Маз.

мех *м.* Прыстасаванне са скуры для нагнятання паветра ў горан. *Мехам дулі.* Акулінка Маз.

ме'чыкі *мн.* Інструмент, якім робяць разьбу, меткі на метале. *Мечыкамі наразалі на метале разьбу.* Прудок Маз.

мо'лат *м.* [мо'лот] Вялікі цяжкі малаток для ручной коўкі. *З горну жалеза кузнец як дастаў і так вот молатам па ім.* Б'е так сільно, б'е, б'е, ну так і куе. Дразды Маз. *Выкоўваў кузнец молотом.* Гурыны Маз.

на'кавальня *ж.* [накава'льня] Тое, што кавадла. *Накавальні былі вялікія, цяжкія.* Акулінка Маз.

паддува'ла *н.* Пристасаванне, з дапамогай якога каваль раздуваў агонь; уяўляла сабой два скуруны мяхі. *Паддувала разаграе вугаль.* Бібікі Маз.

печ *ж.* Спецыяльнае збудаванне для апрацоўкі металу награваннем. *У кузні печ з цэглы, цэгляная е, а як жо.* Бібікі Маз.

ру'дня *ж.* Месца выплаўкі жалеза. Запясочча Жытк. (ТС)

со'пла *н.* Труба, праз якую праходзіць паветра у печ кузні. *Праз сопла воздух у печ шоў.* Бібікі Маз.

тачы'ла *н.* Тачыльны камень, а таксама станок для наострывання рэжучых інструментаў. *І тачыла ў кузні было.* Бібікі Маз.

шчы'пцы *мн.* Кавальскі інструмент для сціскання, схоплівання ў выглядзе двух змацаваных на шарніры стрыжняў. *Залезныя шчыпцы нужны ў кузні.* Гурыны Маз.

ШАВЕЦКАЯ, КРАВЕЦКАЯ ЛЕКСІКА

грашо'ўка *ж.* Тоўстая іголка. *Грашоўкай лоўко шыць.* Старажоўцы Жытк.

двойні'к *м.* Вялікае бёрда ў 12 пасмаў. *У нас не было берда шаснанцаткі, а буў двойнік.* М. Малешава Жытк. ТС.

дзев'я'тка *ж.* Бёрда на дзевяць пасмаў. Дварэц Жытк. Палатно, вытканае на дзевяць пасмаў. Запясочча Жытк. ТС.

дзiesiąтка *ж.* 1. Бёрда ў 10 пасмаў. Дварэц Жытк. 2. Палатно ў 10 пасмаў. *У дзiesiąтку і ў осьмачку большынство было полотно.* Верасніца Жытк. (ТС)

драшо'ўка *ж.* Шаршатка. *Подай драшоўку, трэ дзіркі ў мешках позашываць.* Пагост Жытк. (ТС)

зала'піць *зак.* Залатаць. *Матко, залап мне штаны.* Тураў Жытк. (ТС)

ко'злікам *прысл.* Від шва. *Плацце падкладалі козлікам.* Старажоўцы Жытк.

кро'іць *зак.* Займацц кройкай. *Я ўмею кроіці сама.* Запясочча Жытк. (ТС)

крэслі'шча *н.* *груб.* Устаўка ў штанах. *Пошыла я штанішча, дай тые бес крэслішча.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ла'па *ж.* Шавецкая прылада для падбівання ботаў. Запясочча Жытк. (ТС)

ла'піць *незак.* Латаць. *Вона седзіць да лапіць мешкі.* Верасніца Жытк. (ТС)

ла'та ж. Латка. *Лата на лаці і шва не познаці* (прымаўка).
Старажоўцы Жытк. (ТС)

мадзі'стка ж Тое, што портной. *Мадзістка адзежу шые, робіць моды ўсякія*. Акулінка Маз.

ма'я ж Тканіна, тонкі баціст. *Мая дарагая була*. Слабада Маз.

на'вод м. Вышыўка. *Наводы робяць на сорочцы, на рушніку, на подушках*. Сямігосцічы Жытк. (ТС)

напе'рснык м. Напарстак. *На, возьмі наперсныка, коб голка ў палці нэ колола*. Грушаўка Нар.

пе'рсцень м Маленькі каўпачок, які надзяваецца на палец пры шыцці, каб не ўкалоць яго іголкай, напарстак. *На то, каб іголка праз ткань лягчэйшла, персцень адзявалі*. Навікі Маз.

пово'дзіць незак. Вышываць. *Я сваю сорочку поводзіла сама*. Хачэнь Жытк.

портно'й субст. Спецыяліст па шыццю адзення. *Адзёжу яўрэі шылі, мосцеровітыя былі, іх портнымі звалі*. Гурыны Маз.

рубі'ць незак. Падрубліваць, зарубліваць. *Шоўком шыла, золотом рубіла – гэта тому ковалеру, што верна любіла* (з песні). Хачэнь Жытк. (ТС)

са'ржа ж Баваўняная або шаўковая тканіна з дыяганальным перапляценнем нітак. *З саржы плацця рабілі*. Акулінка Маз.

ушыва'нье н. Вышытая ўстаўка. *Ушыванье поўшывала з бокуў*. М. Малешава Жытк. (ТС)

ушываць незак. Вышываць. *Ушываюць у нас, а ў Церэблічах – водзяць водзікі*. Дварэц Жытк. (ТС)

шаве'ц м Майстар па шыццю і рамонту абутку. *Сапагі нам шавец шыў*. Навікі Маз.

шве'йка ж Тое, што портной. *Яна швейкай у нас була, адзежу шыла*. Слабада Маз.

шкрабо'к м Прыстасаванне, пры дапамозе якога знімаўся верхні, непатрэбны слой скуры; складаўся з дзвюх невялікіх драўляных ручак, прымацаваных да жалезнай, востра заточанай пласціны. *Этым шкрабком шкуры шкраблі*. Гурыны Маз.

шта'пель м Назва баваўнянай тканіны. *Во плацце са штапелю пашыла*. Акулінка Маз.

шырша'тка ж Тоўстая і доўгая іголка. *Кажухі шыршаткамі шылі*. Навікі Маз.

РЫБАЦКАЯ ЛЕКСІКА

абшыва'нка ж. Выдзеўбаная лодка з асінавай аббіўкай у верхняй частцы. *На абшыванцы бацька лавіў рыбу*. Малешаў Хойн.

аднакры'лка ж. Разнавіднасць венцера: рыбалоўная сетка з адным крылом. *І ў аднакрылку рыба заплывала.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк.

ака'рок м. Частка цела рыбы паміж галавой і спіной. *Як зловіш рыбіну. то акарок наломі ёй, ена ўжэ не уцечэ.* Канатоп Нар. (З НС)

асе'рт м. Від рыбы. *Раней мы лавілі шмат асертаў, а зараз пазводзіліся нешта яны.* Стралічаў Хойн.

баба'ны мн. Ікра ў ментуза. Верасніца Жытк. (ТС)

ба'бка ж. Ёрш. *У тым возеры дык ужэ надта богато бабок.* Канатоп Нар. (З НС)

баўту'ха ж. Рыбалоўная сетка. *Бяры баўтуху ды пойдзем рыбу лавіць.* Бібікі Маз.

белі'зна ж. Жэрах. *Не вельмі й просто зловіць ету белізну: усё з вудкі зрываецца.* Канатоп Нар. (З НС)

белогла'зка ж. Рыба, падобная на ляшча, невялікага памеру. *Белоглазкі вельмо смашныя жарэныя.* Канатоп Нар. (З НС)

белу'ха ж. Жэрах. *Мало белухі ўжэ.* Бялёў Жытк.

берэсто'к м. Берасцяны паплавок на рыбалоўнай сетцы. Пагост Жытк. (ТС)

бірж м. Ёрш з доўгай пыскай. *Біржоў наловіць лёгка, а чысціць іх не кожны согласен.* Канатоп Нар. (З НС)

болт м. [боўт] Доўгі шост, з дапамогай якога заганыюць рыбу ў сетку. *Болт – жэрдзь, якой заганыюць рыбу ў таптуху.* Гурыны Маз. *Баўтом заганыюць рыбу.* Пудакоў Хойн.

бо'ўтач м. Тое, што болт. *Трохі паганяй боўтачом рыбу.* Слабада Маз.

боўце'нь м. Тое, што болт. *Лезь у воду, возьмі боўцень дэ пужай рыбу ў цегоўку.* Канатоп Нар. (З НС)

боўту'ша ж. Тое, што баўтуха. *Боўтуша робіцца із лозы. Цягнуць боўтушу по канаве і ловяць в'юноў.* Бобрыкі Петр. (БДС)

бро'днік м. Сетка з аднаго палатна з дробнымі вочкамі і з заходам для рыбы. *Можэ б ву, дзядзько, пазычылі нам броднік рыбу на Муцьве попужаць.* Канатоп Нар. (З НС)

брох м. [бро'ха] Жэрдка з папярочнай ці металічнай шынкай на канцы, якой заганыюць рыбу ў сетку. *А-я-яй, брох забулі ўзяць, ім жэ так добре рыбу з трову заганыць.* Пагост Жытк. (ТС) *Брохай рыбу заганылі.* Шалыны Калінк.

броцькова'ць незак. Цягаць брэдзень. *Хоць броцьковалі цэлы дзень, затэ ж і рыбу багато поймалі.* Пагост Жытк. (ЖС)

брэ'дзень м. Сетка для лоўлі рыбы на мелкаводных месцах. *Брэдзень – сетка невялікая, метры тры-чатыры, па баках палкі знізу, цэп, штоб яна цягнулась па дну.* Мазыр.

буро'віць *незак.* Круціцца (у вадзе). *Ек начне сом буровіць, то не удзержыць мотылёк.* Верасніца Жытк. (ТС)

ве'нцер *м.* [ве'нцель] Рыбалоўная сетка ў выглядзе мяшка, нацягнутага на абручы. *З венцера ріба ўжо не выплівала.* Рудня-Гарбавіцкая Калінк. *Вельмі зручна лавіць рыбу венцелем.* Міхнавічы Калінк.

ве'рша *ж.* Рыбалоўная снасць у выглядзе конусападобнай пляцёнкі з тонкіх лазовых пруткоў, якую ставяць на рэчцы ў неглыбокіх месцах. *Верша робіцца з лозы. Вершу ставяць на рыбу на ноч.* Бобрыкі Петр. (БДС)

ві'лачка *ж.* Прылада для вязання сеткавага палатна. *Сетку вілачкамі вяжуць.* Слабада Маз.

во'блак *м.* Вялікая плотка. *Вон такі здаровенны воблак зловіў, аж кручок чуць не одорваў.* Канатоп Нар. (З НС)

во'бліца *ж.* Плотка. *Вобліцу і зварыць добра, і пуджарыць.* Канатоп Нар. (З НС)

во'ко *н.* Адтуліна паміж нітамі ў сетцы. *Вяжы большыя вокі, бо будом рыбу ловіць на Прыпеці.* Канатоп Нар. (З НС)

во'лок *м.* [вола'к] [воло'ка] *ж.* Рыбацкая сетка, сплеченая з тоўстых нітак. *У нас волок, а ў людзей брэднік, вон мешком дзелаецца.* Запясочча Жытк. (ТС) *Рыбацку сетку называлі волака.* Хойнікі *Волакам рыбу ловім.* Малішаў Хойн.

во'сці *мн.* Рыбалоўная прылада ў выглядзе віл. *От восці добра колюць.* Гарбавічы Калінк.

ву'гар *м.* [вуго'р] Рыба, падобная на змяю. *Вугар – рэдка рыба.* Вялікі Бокаў Маз. *Вугроў у нас не ловяць.* Хойнікі.

вудзілно *н.* [вудзіла] Частка вуды ў выглядзе тонкага гнуткага прута, да якога прымацоўваецца лёска; вудзільна. *Пойду вудзілно вурэжу.* Хачэнь Жытк. (ТС) *Да вудзіла прымацоўваецца леска.* Бібікі Маз.

вуд'ка *ж.* Рыбалоўная снасць, якая складаецца з вудзільна і лёскі з кручком; вуда. *Вудкою колісь не ловілі рыбу.* Запясочча Жытк. (ТС) *Пэчкуры на вудкі беруцца добра.* Пагост Жытк. (ТС) *Рыбалоўну снасць называлі вудка.* Хойнікі

вуд'дочка *ж.* [у'дачка] Памянш. да вудка. *Рыбалоўная снасць, якая складаецца з вудзілішча і лескі – вудочка.* Гаць Акц. *Удачкай рыбу ловім.* Хойнікі

вус *м.* Цвёрды волас на пярэдняй частцы галавы ў сома. *У сома вусы доўгія.* Гаць Акц.

габо'ша *ж.* Рыбалоўная сетка малога памеру з адтулінай ў выглядзе сегмента. *Габошай, дзе глыбока, не поцягнеш.* Канатоп Нар. (З НС)

га'мра ж. Ручка ў доўгім вясле. *Гамра на концэ шоста под плечо браць, коб не болело.* Дварэц Жытк. (ТС)

га'пка ж. Лёгкі рыбацкі човен. *Колісь стары ехоў у гапцы да ўтоніўса, вецёр велікі буў. У той гапцы седзіш, бы ў тарэлы.* Запасочча Жытк. (ТС) *Гапка із осіны. Колісь Кондрат робіў. Она можэ і вукінуць.* Буразі Жытк. (ТС)

гаць м. Плеченая перагародка папярок ракі для затрымання і лоўлі рыбы. *У гаці на ноч жака ставіў – карась і два ліны ўлезло.* Пагост Жытк. (ТС)

голо'ўля ж. Галавень. *Матка прынесла некалькі голоўляў, дэ і тые маленькіе.* Канатоп Нар. (ЗНС)

грузі'ло н. Груз у рыбалоўных прладах. *Грузіло на вевод надо.* Гаць Акц.

долі'на ж. Даліна, азярына каля ракі. *На долині вода ўсе лето дзержыцца.* М. Малешава Жытк. (ТС)

до'ўбанка ж. Лодка. выдзеўбаная з калоды дрэва. *У доўбанку чатыры чалавекі садзіцца.* Малешаў Хойн.

дух м. Плавальны пузыр у рыб. *Калі рыба сушаная, то дух можна выняць, на спілцы пажарыць і есць.* Старажоўцы Жытк.

ёрш м. Невялікая касцістая рыба з калючымі плаўнікамі. *Не люблю чысціць ерша, калючы сільна.* Прудок Маз.

жа'бры мн. [жэ'брак] м. Органы дыхання ў рыб. *Я вырываю жабры, калі рыбу чышчу.* Слабада Маз. *Калі красны жэбрак, то рыбу можна кушаць.* Жахавічы Маз. (БДС)

жа'гоўка ж. Невялікі шчупак. *Нешто ўсё жагоўкі трапляюць, а здаровенну не зловіў.* Канатоп Нар. (ЗНС)

жак м. Рыбалоўная прылада: нерат з двума крыламі. *Добра лавілася жакам.* Міхнавічы Калінк. *Пастаў жак на рыбу.* Грушаўка Нар.

жы'лка ж. Тое, што леска. *Такая здаровая рыба напалась, аж ледзь жылку не абарвала.* Ломыш Хойн.

жыро'ўка ж. Месца жыравання рыбы. *От, кажучь, на возеры жыроўкі бачыў.* Ломыш Хойн.

жыро'ўня ж. Тое, што жыроўка. *Рыбы сабраліся ў жыроўні.* Старажоўцы Жытк.

жэ'рдка ж. Тое, што болт. *Жэрдкай заганылі рыбу.* Малешаў Хойн.

жэрлю'к м. Маленькі шчупачок. *Жэрлюк – летаішні шчупак.* Запасочча Жытк. (ТС)

жэрно'ўка ж. Астравок сярод ракі. Запасочча Жытк. (ТС)

зажа'берыцца зак. Пакрыцца цінай. *Вода коло берага зелёная, зажаберылася.* Пагост Жытк. (ТС)

за'зубень м. Рыбалоўны кручок. *На перэмёт чэпляецца багато зазубнёў.* Тураў Жытк. (ТС)

закот'та ж. Запруда на пратоцы для лоўлі рыбы. *Загоражваеш закоту, а як вода спадзе, то ловяць рыбу.* Запясочча Жытк. (ТС) *На рэчыцы як дзе закота, дык тамака і стрымніца вялікая.* Аравічы Хойн.

заму'ць зак. Зацягнуць невад у пясок і гразь. Запясочча Жытк. (ТС)

запа'сці зак. Знізіцца (пра ўзровень вады). *Запала вода, і тая рыба перэдохла.* Пагост Жытк. (ТС)

запру'да ж. Збудаванне для пад'ёму ўзроўню вады ў рацэ; плаціна. *Для водзяного млінах робілі запруды.* Тураў Жытк. (ТС)

заро'г м. Затока. *Рыба ўся ў зарогах, ек лес молью йдзе.* Хачэнь Жытк. (ТС)

заро'жок м. Памянш. да зарог. *По зарожках озёр добрэ волоком ловіць рыбу.* Тураў Жытк. (ТС)

зарека' ж. Зарэчча. *Зарека шче ў водзе ўся, нема куды колхозны товар гнаць.* Пагост Жытк. (ТС)

за'ставень м. Запруда. *Былі захстаўні і воду дзержалі на Сцвіхзі.* Пагост Жытк. (ТС)

за'стаўка ж. Запруда, вароты ў гаці для спуску вады. Пагост Жытк. (ТС)

здо'йма [зро'йма] ж. Месца на беразе, дзе выцягваюць сеці. *Чысцяць здойму, шоб она чыста була, коб не круціло невода.* Запясочча Жытк. (ТС) *Там, дзе сеці цянулі, то казалі зройма.* Хойнікі

зеле'нец м. Невялікі шчупак. Тураў Жытк. (ТС)

зеленчу'к м. Тое, што зеленец. Запясочча Жытк. (ТС)

зелепа'к м. Тое, што зеленец. *Вунь зелепак у зельі стоіць, моль сцерэжэ.* Пагост Жытк. (ТС)

зьрэ'нька ж. Вока. *У шчукі зьрэнькі здоруе, і вона добрэ рыбку меншую вугледае.* Канатоп Нар. (З НС)

кабы'ла ж. Сетка для лоўлі рыбы, плеченая з дубцоў. *Кабылай уюноў ловім, то сетка такая.* Гурыны Маз.

ка'даўба ж. Штучны вадаём. *У кадаўбе язя злавіў.* Прудок Калінк.

кажу'шак м. Шчупак. *Злавіў кажушка на паўтара кілаграма.* Старажоўцы Жытк. *Рачныя кажушкі смачнейшыя за азёрныя.* Старажоўцы Жытк.

капо'ра ж. Ланцуг для прывязвання лодкі. *Мая капора ў цябе.* Камаровічы Петр. *Засталося толькі капоры зрабіць.* Макарычы Петр.

капулы' мн. Састаўная частка крыгі. *Капулы растапараюцца, і туды набіраецца рыба.* Грушаўка Нар.

капшу'к м. [копшу'к] Тое, што дух. *Капшукі, як рыбу чысцім, вукідаем.* Пагост Жытк. *Копшук во ўсякой рыбіні е.* Дварэц Жытк. (ТС)

карава'н м. Вялікі плыт (250-300 м). *На каравані сем чоловек, одзін чоловек на каравані атахман.* Чэрнічы Жытк. (ТС)

кара'сь [кора'сь] м. Прэснаводная рыба сямейства карпавых, якая водзіцца ў вадаёмах з ілістым дном. *Рыба разная была. І лін, корась, плотка, і окунь белы і красны, пешчур шчэ быў.* Хойнікі. *Былі ў нас такія рыбы: шчука, лешч, уюн, карась.* Гаць Акц.

карзі'на ж. Пастка для рыбы. *Карзіна дзелаецца з сеткі. Робіцца цыліндр, на краю цыліндра з ткані ціпа лейкі.* Мазыр.

каро'бка ж. Прыстасаванне з драпкі круглай формы для лоўлі рыбы. *Каробка – лавушка, якая робіцца з лазы. Яе апускалі зімой ў проруб.* Хойнікі

кася'к м. Чарада рыб. *Касяк рыбы захвачан у сетку.* Ломыш Хойн.

кі'шка ж. Мяшок у целе рыбы, які змяшчае паветра. *Кішка – пухыр у рыбы.* Бібікі Маз.

клея' ж. Укляя. *Рэдка ловіцца клея ў нашой месцовосці, раней было болей.* Канатоп Нар. (З НС)

клоп м. Прылада рабіць гукі ў вадзе пры лоўлі самоў. *Таке копуцце той клоп сомоў клопаць.* Запясочча Жытк. (ТС)

клопа'ць незак. Лавіць самоў, робячы ў вадзе гукі пры дапамозе спецыяльнай прылады. *Клопаюць сомоў у спаса.* Запясочча Жытк. (ТС)

клу'мля ж. Ручная рыбалоўная снасць з сеткі, нацягнутай паміж двума кійкамі (ловяць у яе двое). *Пачыніў клумлю, пойдзім рыбу лавіць.* Жахавічы Маз. (БДС)

кля'ча ж. Бакавая палка ў рыбалоўнай сетцы. *Берэцеса за клячы да подцягвайце сетку.* Пагост Жытк. (ТС)

кобыла' ж. Сетка для лоўлі рыбы на двух чалавек. *Ідзі кобылу нясі, пойдзем рыбу ловіць.* Казялужжа Хойн.

кодо'л м. Вяроўкі ў невадзе, за якія яго цягнуць. *Кодол прыўязваецца посерэдзіне клячы.* Верасніца Жытк. (ТС)

кожу'ш'е н. Вялікі шчупак. *От таке велізнэ кожуш'е поймаў!* Запясочча Жытк. (ТС)

кожушленя' н. Тое, што зеленец. *Поймаў кожушленят зелёных.* М. Малешава Жытк. (ТС)

кожу'шно н. экспр. Тое, што кожушыё. *От кожушно!* М. Малешава Жытк. (ТС)

коза' ж. Прыстасаванне ў пярэдняй частцы лодкі, дзе раскладваюць агонь пры начной лоўлі рыбы восцямі. Запясочча Жытк. (ТС)

ко'йка ж. Кош або лодка з дзіркамі для перавозкі свежай рыбы. Запясочча Жытк. (ТС)

ко'мля ж. [ку'мля] Трохвугольная пастка для рыбы з лазы. *Гэта мы комлей столькі налавілі. Хвойнае Хойн. Ужэ настало лето, то кумлі не скіне з плеч, будзе кожны дзень цегціся на ту канаву.* Верасніца Жытк.

корулю'шка ж. Бяззубка. *Свінья кормяць етымі корулюшкамі.* Запясочча Жытк. (ТС)

корулю'шчына ж. Ракавіна бяззубкі. *От розрэзала на корулюшчыні ногу.* Хачэнь Жытк. (ТС)

коса'р м. Рыба з пароды ляшчовых. Запясочча Жытк. (ТС)

ко'стачка ж. Тое, што леска. *Ходыў ловіт рыбу. Узяўся язь і порваў мне костачку.* Грушаўка Нар.

косць ж. Костка рыбы. *Адны косці, а не рыба.* Рыбгас Маз.

кош м. [коўш] Сплеценая з лазы канічная стаўная лавушка на рыбу з устаўным канічным уваходам з дзіркай. *Кошы робілі на ўюноў.* Запясочча Жытк. (ТС) *У нас лавілі і каўшамі, і сачкамі, і вудачкамі.* Стралічаў Хойн.

краснопе'рка ж. Краснапёрка. Запясочча Жытк. (ТС)

круге'ль м. Падлешчык. *Кругле ек біліса, то половина торчыць грэбень з воды.* Верасніца Жытк. (ТС)

кружо'к м. Рыбалоўная прылада. *Ловім яшчэ і на кружок.* Аравічы Хойн.

крутове'ло н. Калаўрот для выцягвання невада. *Одзін дзержыць за куста, а тые на крутовело нацягаюць.* Запясочча Жытк. (ТС)

круце'нь м. Тое, што зеленец. Запясочча Жытк. (ТС)

кру'ча ж. Круты бераг ракі, глыбокае месца каля яго, вір. *По кручах добрэ ловіць сомоў, язёў.* Тураў Жытк. (ТС)

кручо'к м. Металічнае прыстасаванне з загібам на адным канцы для лоўлі рыбы. *Для рознай рыбы розныя кручкі.* Бібікі Маз.

кры'га ж. Рыбалоўная сетка на двух палазах па краях. *Крыгу ўдвох цягнуць, а трэці паднімае.* Сямурадцы Жытк. (ТС) *Крыга – такая сетка рыбацка.* Хойнікі

крыло' н. Бакавая частка ў жаку. *Однэ крыло крыху порвалосе, трэбо пудшыць вілочкамі.* Канатон Нар. (З НС)

куль м. Заход для рыбы ў рыбалоўных прыладах. *У жаку два крыла і куль.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

лаба'к м. Пярэдняе вясло. *Суседзі лабак прымацоўвалі наперадзе ў чоўні.* Камаровічы Петр.

ла'паць незак. Лавіць (рыбу). *У такую жару роздзеваетца, на гэтаго куўста ложыцца і там лапае рыбу рукамі.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

ла'та ж. Вялікая рыбалоўная сетка. *Латою лоўяць на рацэ і ў озёрах по чыстому.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ле'ска ж. Прымацаваная да вудзільна нітка з рыбалоўным кручком. *На кожную рыбу патрэбна асобная леска: на малую – тонкая, на крупную – таўсцейшая.* Старажоўцы Жытк.

ле'скаўка ж. Падлешчык. *У лескаўкі ойстра спіна.* Дварэц Жытк. (ТС) *Лескаўка – шырока да тоненька рыба. Там жа. Хіба ж так лескаўку з вады цягаюць.* Грушаўка Нар.

леску'ха ж. Тое, што лескаўка. *Малая – лескуха, а вурсце, то ўжэ лешч завецца.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

лешч м. Прэснаводная рыба сямейства карпавых з плоскім целам. *Лешча ўчора зловіў.* Рыбгас Маз.

лешчо'ву прым. Δ Лешчова плотка. Падлешчык. *У лешчовуй плотцы багата косцей.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

лін м. Прэснаводная рыба сямейства карпавых; лінь. *Ліна̄ не есць моя баба.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Рыба разная была. І лін, корась, плотка, і окунь белы і красны, пешчур шчэ быў.* Хойнікі.

ліно'к м. Памянш. да лін. *Лінок – вельмі смачная рыба.* Тураў Жытк. (ТС)

ліно'чак м. Памянш. да лін. *Рыба не лавілася, але паймалі аднаго ліночка.* Запясочча Жытк.

ліні'шчэ н. Вялікі лін. *От это лінішчэ поймаў!* М. Малешава Жытк. (ТС)

лоб'я'к м. Шост. *Лоб'як – полена, екім упіраюцца у сухо, щоб отпіхнуцца од берэга.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

лова'ць незак. Тое, што ловіць. *Воны блізка лавалі рыбу.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

лові'ць незак. Здабываць рыбу з дапамогай спецыяльных прыстасаванняў. *Пошоў мой брат рыбу ловіць із дзедом.* Пагост Жытк. (ТС)

локня'нка ж. Тое, што краснаперка. *Локнянкі с чырвоным пер'ем.* М. Малешава Жытк. (ТС)

ло'тка ж. Невялікае судна для плавання па вадзе; лодка. *Лотка зроблена з дошчок.* Бярэжцы Жытк. (ТС) *Лотку обшыў бляхою, обшы́хванка вона.* Старажоўцы Жытк. (ТС)

лубя'нка ж. [луб'я'нка] Прыстасаванне для зімняй лоўлі ўюноў. *Ставілі лубянкi на ўюноў.* Шалыпы Калінк. *Луб'янка – о́хблубка з рэ́шэ́та, ставілі на рыбу.* Любавічы Жытк. (ТС)

лу'нка ж. Выдзеўбаная адтуліна ў лёдзе для зімняй лоўлі рыбы. *Лунка зімой для таго, каб лавіць рыбу, выдаўблівалі яе ў лёдзе.* Сырод Калінк.

луска' ж. Дробныя пласцінкі, якія размешчаны на паверхні цела рыбы. *Рыбу чысціла, дык усе рукі ў луске.* Рудня Калінк.

ля'скоўка ж. 1. Падлешчык. Запясочча Жытк. (ТС)
2. Плавальны пузыр у рыбе. *Возьмеш да надунеш да лыскаеш у лоб тою ляскоўкою.* М. Малешава Жытк. (ТС)

малёк м. Маленькая рыбка, якая нядаўна выйшла з ікры. *Купаліся, дак столькі малькоў бачылі.* Бібікі Маз.

маля'ўка ж. [ма'льва] Тое, што малёк. *Малявак багата ля берага.* Малішаў Хойн. *Запрашчаюць вясной лавіць рыбу, бо мальва паўсюль.* Малешаў Хойн.

ма'ра ж. Тое, што лубянка. *Вазьмі мару, пойдзем уюноў лавіць.* Малешаў Хойн.

матня' ж. [мотня'] Куль у быбалоўнай сетцы. *Рыба з матні рэдка якая выйдзе.* Аравічы Хойн. *Трэбо цягнуць ужэ невод, бо ў мотне рыба блёкае.* Канатоп Нар. (З НС)

менёк м. Прэснаводная драпежная рыба сямейства трасковых з падоўжаным целам і плямістай скурай; мянтуз. *Менёк коло голову чэрэваты.* Запясочча Жытк. (ТС)

менту'с м. [ма'нтуз] Тое, што менёк. *Ментус мулкую воду любіць.* Запясочча Жытк. (ТС) *Іх мало у нашой рэцэ, етых ментусоў.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Ён мантуза велікаго зловіў.* Грушаўка Нар.

ме'тка ж. Нізка рыбы. *На меткі в'юны нанізвалі да копілі.* Дварэц Жытк. (ТС) *От таку метку нанізали плотоўк.* Сямурадцы Жытк. (ТС) *Нізка рыбы называлася метка.* Хойнікі

мешо'чок м. Тое, што капшук. *Колі жараць рыбу, то мешочки ніколі ў ёй не астаўляюць, вукідаюць.* Канатоп Нар. (З НС)

молоко' н. Семьявая вадкасць рыб; малако. *У окунях перэд нерэстом молоко е, і ў лінка, і ў кажноўе рыбу.* Хачэнь Жытк. (ТС)

моль ж. Маленькая па памеры рыбка. *Навудзілі одно моль, ее нельга дажэ чысціць.* М. Малешава Жытк. (ТС) Параўн. молька.

мо'лька ж. [му'лька] Тое, што моль. *Молькі наловілі поўну пляшку.* Запясочча Жытк. (ТС) *Маленькая рыбка – молька.* Гаць Акц. *Мулькі ў гэтым годзе многа.* Казялужжа Хойн.

морда'чык м. Памяниш. Пад'язік. Запясочча Жытк. (ТС)

на'па ж. Зачэп пры лоўлі рыбы сеткай, вудай. *Невода зачэпіло, то напа.* Запясочча Жытк. (ТС)

наста'ўка ж. Прылада ў выглядзе круга, абцягнутага сеткай для лоўлі ўюноў. *Рыба парвала дзедаву настаўку.* Міхнавічы Калінк.

не'вад м. [не'вод] Вялікая рыбалоўная сетка. *Заехалі ў зарог, закідаюць з этого берэга невод, а з другога перэм'ёт, і зацягваюць того берэга, откуда і докуда вони должны ловіць рыбу.* Старажоўцы Жытк. (ТС) *Вялікую сетку называлі невад.* Хойнікі

неводні'к м. Член рыбалавецкай брыгады. *Як неводнікі лов'яць рыбу, воны прывозяць і ракоў.* Запясочча Жытк. (ТС) *Пашоў к неводнікам да купіў рыбу.* Верасніца Жытк. (ТС)

не'рат м. Рыбалоўная снасць, сплеченая з лазовых дубцоў, у выглядзе доўгага конуса з кароткім конусападобным уваходам; верша. *Нератам казалі сплеченыя з лазы снасці на рыбу.* Хойнікі

неро'та ж. Сплеченая з лазы снасць на ўюноў, нерат. *Кругла така нерота, а ў нероце е пелька.* М. Малешава Жытк. (ТС)

не'раст м. [не'рэс] Нераст. *Шчука на нерэс, а корова на верэс* (прыкмета). Старажоўцы Жытк. (ТС) *Нераст – гэта калі з рыбы ікра выходзіла.* Рудня Калінк.

нерэсто'ўка ж. Нерасцілішча. *Рыбакі называюць этэ место нерэстоўка, дзе рыбы б'юцца.* Верасніца Жытк. (ТС)

нерэсці'цца незак. Нераставаць. *Лінкоў не побачыш, ек нерэсцяцца.* Верасніца Жытк. (ТС)

облові'ць зак. Праверыць пэўную мясціну з рыбалоўнай прыладай; аблавіць. *Узелі волака да обловілі тую долінку.* Дварэц Жытк. (ТС)

обо'ра ж. Верхні і ніжні шнур у сетцы. *Шо ты подняў обору, хлопчэ, ріба ж з сеткі под ёю поўцекае.* Пагост Жытк. (ТС)

обру'ч м. Дуга ў жаку. *У жаку п'яць обручоў: меншы, большы і ешчэ большы.* Запясочча Жытк. (ТС)

озер'чко н. Памянш. Возера. *Озерэчко на ездзе таке, то там дзед рыбу ловіць.* М. Малешава Жытк. (ТС)

окі'нуць зак. Абкінуць, абвесці сеткай. *Давайце окіном ешчэ раз того вірка.* Дварэц Жытк. (ТС)

о'ко н. Вочка ў сетцы. *Колісь, когда око разорвалосо ў цецені, то вукідай ёго.* Дварэц Жытк. (ТС)

о'кунь м. Драпежная рыба сямейства акунёвых зеленавата-жоўтага колеру з чорнымі папярочнымі палоскамі і з чырванаватымі ніжнімі плаўнікамі; акунь. *Окунь паласаты, судак тэж такое масці.* Запясочча Жытк. (ТС)

падхва'т м. Рыбалоўная снасць. *Хадзілі ў рыбу з падхватам, а нічога не злавілі.* Езапоў Хойн.

паплаво'к м. Лёгкі прадмет, які прымацоўваецца да лёскі. *На вудцы паплавок ёсць.* Слабада Маз.

па'рція м. Група, брыгада (рыбакоў, плытнікаў і інш.). Запясочча Жытк. (ТС)

парэ'нджа ж. Рыбацкая сетка. *Ён тады парэнджу ўзяў у суседа ды й пайшоў на возера.* Бялёў Жытк.

паса'ты прым. Паласаты. *Окунь пасаты, судак тэж такое масці.* Запясочча Жытк. (ТС)

пау'к м. Рыбалоўная снасць у выглядзе сеткі, нацягнутай на абруч. *У нас у канаве толькі паўком добра рыбы ўзяць можна.* Бялёў Жытк.

пачыні'ць зак. Выпатрашыць рыбу. *Потым рыбу пачыніць трэба.* Аравічы Хойн.

пе'канка ж. Печаная на вуголлі рыба. Запасочча Жытк. (ТС)

пеклі'ца ж. Прыстасаванне для вялення ўюноў у печы (на кастры). *Пекліца.* Верасніца Жытк. (ТС)

пе'лька ж. Уваход у жак або кош. Тураў Жытк.

перо' н. Плаўнік у рыбе. *Я ў рыбу пера отрэзваю.* Тураў Жытк. (ТС)

перэпіна'ць незак. Перапінаць, перагароджваць. *Неводом перэпінае рэку несколько человек.* Дварэц Жытк. (ТС)

перэста'ўка ж. *Гаць са шчытоў, якой перагароджвалі канавы, каб не пусціць рыбу ў рэчку.* Пагост Жытк. (ТС)

пескозу'б м. Бычок. *Пескозубы, воны большынство шыюцца под лесом, дзе вон потаў.* Пагост Жытк. (ТС)

плаво'к м. Тое, што паплавок. *Мой плавок і не ворухнеца.* Тураў Жытк. (ТС)

пласкадо'нка ж. Пласкадонная лодка. *Дошчакі патрэбна ў пласкадонцы памяняць, бо старыя зусім нягодныя.* Казялужжа Хойн.

пласку'ха ж. Тое, што плотка. *У венцэр папала пласкуха.* Макарычы Петр. *Ніякая рыба не гуляе сягонні, а толькі пласкуха наверсі.* Ломыш Хойн.

плаўны' прым. Δ Плаўна'я сець. Рыбалоўная сетка, якая сплаўляецца па цячэнні ракі. Сямурадцы Жытк.

пло'тка ж. Невялікая прэснаводная рыба сямейства карпавых. *Рыба разная была. І лін, корась, плотка, і окунь белы і красны, пешчур шчэ быў.* Хойнікі. *Нема плоток, одныя окуньцэ.* Пагост Жытк. (ТС) Δ **Косая плотка.** Падлешчык. Сямурадцы Жытк.

плоць ж. Тое, што плотка. *Юхі с тое плоці наварыла, а кожушкі сфаршыравала.* М.Малешава Жытк. (ТС)

подо'хля ж. Здохлая рыба. *Подохлі багато было на берэгу.* Бярэжцы Жытк. (ТС)

по'дтыч м. Калкі для прасушкі рыбацкай сеткі. *Просты невод на подтычы вісіць, просыхае.* Верасніца Жытк. (ТС)

по'дхват м. Падхватнік, сачок. *Подхват – сачок такі на рыбу.* Сямурадцы Жытк. (ТС)

позбу'бніваць зак. Параздувацца. *Позбубнівае рыба да плавуе по верху за водою.* Хачэнь Жытк. (ТС)

покле'со н. Жэрдка, пры дапамозе якой змацоўваюць гонкі ў плыцце. *Поклесо – дзерэво, подвйзоне гужвою, под ёго подлобываеш.* Пагост Жытк. (ТС)

поло'ў м. Лоўля. *Рыба не боіцца полу, а поголову* (прымаўка). Бярэжцы Жытк. (ТС)

по'плаў м. Сетка для падлёднай лоўлі рыбы. *Поплава того поставяць да рыбы налезе!* Верасніца Жытк. (ТС)

по'пусок м. [по'пуска] ж. Вярэўка ў невадзе. *Попусок Коля хай дзержыць на берэзі, лодкою я поеду, а ты, Нічипор, сетку з лодкі будзеш вукідаць.* Пагост Жытк. (ТС) *А без попускі кой-дзе ніяк не пройдзеш.* Аравічы Хойн.

поро'г м. Сядзенне ў выдзеўбаным чоўне. *У чоўні два порогі – уперэду і ззаду.* Запясочча Жытк. (ТС)

по'світ м. Лоўля рыбы на свет. *Воны вжэ ходылы на посвіт.* Грушаўка Нар.

почэпі'ць зак. Прымацаваць, насадзіць на кручок прынаду. *Почэпіць чэрвека на кручок не так ужэ й лёгка.* Канатоп Нар. (З НС)

про'духа ж. Прадуха. *Продуку зробіў да рыба будзе йці.* Запясочча Жытк. (ТС)

пры'гатка ж. Гаток з праходам для рыбалоўнай снасці. Пагост Жытк. (ТС)

прыду'ха ж. Замор. *Ек рiба подвалiла под берог i пролiзвае лёд, то кажуць, прiдуха.* Запясочча Жытк. (ТС)

пры'шва ж. Крыло ў жаку. *Трэбо новую прышву прышыць, а то старая тая.* Канатоп Нар. (З НС)

пудлешчо'ўка ж. Падлешчык. *Пудлешчовок i ловіць не вугодно, коб ужэ добрэнного лешча споймаць.* Канатоп Нар. (З НС)

пудса'ка ж. Тое, што крыга. *Цягні хутчэй, а то рыба ўся поўцекае з пудсакі.* Канатоп Нар. (З НС)

пуд'я'зік м. Пад'язік. *Міхайло такога здаровенного пуд'язіка зловіў, шо я такога шчэ не бачыў.* Канатоп Нар. (З НС)

пу'танка ж. Рыбалоўная сетка. *Рыбу лепш лавіць путанкай.* Грушаўка Нар.

пячку'р м. [печку'р] Рыба. *Пячкуроў налагаў цэлую даёнку.* Вышалоў Петр. *Печкур – дзіцяча рыба.* Тураў Жытк. (ТС) *Печкурэ светленькіе.* Хачэнь Жытк. (ТС)

рэда'к м. Рыбалоўная сетка. *Поехалі ловіць рэдаком рыбу.* Баклань Петр.

ражо'ўка ж. Рыбалоўная прылада: сетка, нацягнутая на драўляны каркас. *Ражоўкай добра лавіць, толькі месца знаць трэба. У ражоўцы тры палатна, пасярэдзіне меленькая сетка, а по боках вочкамі.* Аравічы Хойн.

ро'пушка ж. [рэ'пушка] Невялікая рыбка, падобная да мянька. *Ропушкі знаеце, то вашы налімы.* Верасніца Жытк. (ТС) *Ропушкі*

жывуць у ямках, у корчэ, бу сом, дзе холодна вода. Там жа. Пойдом і рэпушок наловім. Бялёў Жытк.

ры'ба *ж.* Вадзяная пазванковая з непастаяннай тэмпературай цела жывёліна, звычайна пакрыта лускай, дыхае жабрамі і мае плаўнікі. *Поехалі ловіць рэдаком рыбу. Баклань Петр. Ранішэй лозы булі – рыба годовалася. Сямігосцічы Жытк. (ТС)*

рыба'к *м.* Рыбак, рыбалоў. *Вон свой век буў рыбак. Верасніца жытк. (ТС)*

рыбакова'ць *незак.* Займацца рыбнай лоўляй, рыбачыць. *Ёго бацька рыбаковаў, то я купляла рыбы колько ў іх. М.Малешава Жытк. (ТС)*

ры'б'і *прым.* Рыбін. *Рыб'е сало. Хачэнь Жытк.*

ры'біна *ж.* Рыба, рыбіна. *Зарэ ек нема хазяіна, ек побачыш рыбіну, то чорць ведае, колько з'еў бы. Чэрнічы Жытк. (ТС)*

ры'бны *прым.* Багаты рыбай. *А шчэ хваліўся, што место рыбнэ ведаеш, дзе ж твая рыба? Запасочча Жытк. (ТС) Я не рыбна, не налоўваю рыбы, а маю тогды, ек хто дасць. М.Малешава Жытк. (ТС)*

рыбало'ў *м.* Рыбнае месца. *Нашоў добры рыбалоў. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

рыболо'ўля *ж.* Рыбалка, рыбная лоўля. *У мене своя рыболоўля, сам лоўлю. Старажоўцы Жытк. (ТС)*

ры'б'ячы *прым.* Тое, што рыб'і. *Рыб'ячы жыр піла. Запасочча Жытк. (ТС) Хвост рыб'ячы. Бярэжцы Жытк. (ТС)*

рэше'та *ж.* [рэшо'та] Спецыяльнае прыстасаванне для зімняй лоўлі ўюноў. *Рэшэтам уюноў зімой ловім. Гаць Акц. Рэшота на ўюноў. Хачэнь Жытк.*

садо'к *м.* Прыстасаванне для трымання злоўленай жывой рыбы. *Садок – кош з лазы з дзверкай, дзе захоўвалі ліноў. Ліны могуць жыць у садку некалькі дзён. Рудня-Гарбавіцкая Калінк.*

само'к *м.* Памянш. да сом. *Рыбы не налавілі, адзін самок паймаўся. Запасочча Жытк.*

са'па *ж.* Від рыбы (тонкая, касцістая). *А гэту рыбу ў нас завуць сапа. Верасніца Жытк. (ТС)*

сачо'к *м.* Рыбалоўная снасць у выглядзе сеткі, нацягнутай на абруч. *Сачок – палка, да якой крэпіцца жалезны круг, аплецены сеткай. Пудакоў Хойн.*

свардлэ'ўка *ж.* Сажалка. *Пайшлі на свардлэўку, мо зловім каго. Глінішча Хойн.*

се'тка *ж.* Прыстасаванне для лоўлі рыбы з перакрываваемых нітак, замацаваных на роўных прамежках вузламі. *Рыбу мы сеткай ловім. Сырод Калінк.*

сі'кла *ж.* Невялікі шчупак. *Тут сікла можа ўцекаці. Бялёў Жытк.*

сінчу'к м. Тое, што сікла. *Маленькую шчучку ў нас называюць сінчук.* Чалюшчавічы Петр.

сінь м. Тое, што сікла. Запясочча Жытк. (ТС)

сіня'ўка ж. Тое, што сікла. *Хіба гэта шчука,, гэта ж яшчэ сіняўка.* Бялёў Жытк.

слень ж. Слізь (у рыбы). *Як рыба б'ецца, то така слень пойдзе з ее.* Дварэц Жытк. (ТС)

слі'нько м. Тое, што ёрш. *Слінько ў нас кажуць на ерша.* М.Малешава Жытк. (ТС)

слюда' ж. Тое, што леска. *На плотку тонка трэ слюда.* Пагост Жытк. (ТС)

смарка'ч м. Тое, што ёрш. *Ёрш – склізкі такі, смаркаты. Ершаў у нас ешчэ смаркачы называюць. Смаркач – это сама худшая рыба: скольска, колецца.* Чалюшчавічы Петр.

сом м. Прэснаводная рыба з вусамі і целам без лускі. *Вялікага сама неяк паймалі.* Грушаўка Нар.

сопля'к м. Тое, што ёрш. *Вось дэк рыбу вуцяг – сопляк нейкі, дэ і той моленечкі.* Канатоп Нар. (З НС)

спі'ца ж. [спіцу'н] м. Тое, што зеленец. *Наловяць дзеці тых спіц, шваюноў.* М.Малешава Жытк. *Паба, спіцун на капелюшыну вускочыў да падскоккае, у воду хочэ.* Пагост Жытк. (ТС)

спол м. Коўшык для вылівання вады з лодкі. *Лодка чэчэ, а му спол не узялі.* Пагост Жытк. (ТС)

сто'рож м. Стаўная вуда на шчупакоў. *Паставіў сторожа, мо, злаўлю што.* Хачэнь Жытк.

стоўбік м. Ялец. *Стоўбікі вельмі хітрые, усё на дне круцяць, зловіць важко.* Канатоп Нар. (З НС)

стоўпе'ц м. Судак. *Ну і ўмееш ты відумляць, шо зловіў аж дзесяць стоўпцеў: іх ужэ пошчы нэма ў нашой рэці.* Грушаўка Нар.

стэ'рня ж. Сцерлядзь. *Стэдня не наша рыба, заплуўна.* Пагост Жытк. (ТС)

тапту'ха ж. [тапту'н] м. Адзін з відаў рыбалоўнай сеткі. *Таптуха – эта мяшкі сетачныя для рыбакоў. Бралі яе і заганылі ў яе рыбу, шумна топаючы вакол мелкавод'я.* Дудзічы Калінк. *Паставіў на канаве два таптуны і абоя пустыя.* Хобнае Калінк.

то'ня ж. Колькасць рыбы, злоўленай сеткай за адзін заход. *Тоня була нічога, кошэль плоткі ўзялі, а тые ўсе пустыя.* Пагост Жытк. (ТС)

то'пля ж. Тое, што таптуха. *Думаеш, топляй многа рыбы ўхваціш, сетка это дзела.* Іванаўка Хойн.

то'ркаць незак. Кляваць. *По верху поплавок погнало, его верховод так торкае.* Пагост Жытк. (ТС)

тора'нка ж. Агульная назва сушанай рыбы. *Колі рыбу посушыш, будзе торанка.* Старажоўцы Жытк.

то'рба ж. Мяшочак з саматканай тканіны для захоўвання рыбы. *У торбу на рыбалцы рыбу складаем.* Прудок Маз.

то'ркаць незак. Кляваць. *Цегні буйстрэй вудку, не бачыш – вунь торкае.* Канатоп Нар. (З НС)

трыгу'біца ж. Рыбалоўная снасць. *Трыгубіцай можн злавіць вялікую рыбіну.* Хойнікі

ту'поло н. Від рыбалоўнай снасці. Бярэжцы Жытк. (ТС)

ую'н м. Прэснаводная, вельмі рухавая рыба ўюновых з падоўжаным чэрвепадобным целам. *Былі ў нас такія рыбы: шчука, лешч, уюн, карась.* Гаць Акц.

хабо'ша ж. Рыбалоўная сетка. *Паставіў коша, а туды налезло ўюноў, а ў хабошу – шчучкі.* Грушаўка Нар.

хвост м. Рухомы прыдатак на задняй частцы цела рыбы. *Хвостом рыба, як веслом, працуе.* Гаць Акц.

хро'пост м. Тое, што болт. *Узяў бы хрост і загоняў бы попереду рыбу ў сетку.* Канатоп Нар. (З НС)

хрыбе'тнік м. Пазваночнік, хрыбет. *У шчукі крэпкі хрыбетнік – не зломіш адразу.* Канатоп Нар. (З НС)

це'нето н. Сеткавае палатно. *Ценето колі порвецца, то зашываюць вілочкамі.* Канатоп Нар. (З НС)

цяга'нка ж. Рыбалоўная снасць. *А ці рыжоўка, ці цяганка – адно і тое ж.* Аравічы Хойн.

чарвя'к м. Прынада для рыбы. *Накапай чарвей, у рыбу іду.* Прудок Маз.

чашуя' ж. Тое, што луска. *Рыбу пачышчу, чашую паскрабу, ды пажару рыбікі.* Бібікі Маз.

чэ'рванка ж. Банка для чарвей. *Узяў чэрванку накапаць чарвей.* Грушаўка Нар.

чэхо'ня ж. Чахонь. *Як адное чэхоні наловіў, то можэш дамоў не вертацца, сраму не оберэшся.* Канатоп Нар. (З НС)

шалуха' ж. Тое, што луска. *Рыбу пачысцім, а шалуху аддаем карове.* Малішаў Хойн.

шо'тнік м. Тое, што венцер. *Возьмем шотнік з сабой на рыбу.* Грушаўка Нар.

штыль м. Лом з драўляным дзяржаннем для прабівання лёду. *Штылем лёд прарубаюць.* Прудок Маз.

шчу'ка ж. Драпежная прэснаводная прамысловая рыба сямейства шчупаковых з доўгім выцягнутым тулавам, вялікай сплюснутай галавой. *Былі ў нас такія рыбы: шчука, лешч, уюн, карась.* Гаць Акц.

шчупа'к м. Тое, што шчука. *Злавіў велікага шчупака.* Юравічы Калінк.

язю'к м. Язь. *Усё язькі ловацца. а другое рыбу дэк і не побачыш.* Канатоп Нар. (З НС)

якаро'к м. Частка вуды. *Цяпер хорошыя якаркі прадаюць.* Юравічы Калінк.

Спіс умоўных скарачэнняў

БДС – Шаталава, Л.Ф. Беларускае дыялектнае слова /

Л.Ф.Шаталава. – Мн. : Навука і тэхніка, 1975. – 208 с.

З НС – З народнага слоўніка / Рэд. А.А.Крывіцкі,

Ю.Ф.Мацкевіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1975. – 352 с.

ЖС – Жывое слова / Рэд. Ю.Ф.Міцкевіч, І.Я.Яшкін. – Мн. :

Навука і тэхніка, 1978. – 288 с.

ЛП – Лексика Полесья: Материалы для полесского

диалектного словаря. – Мн. : Наука, 1968. – 476 с.

ТС – Тураўскі слоўнік: у 5 т. / Склад. А.А.Крывіцкі,

Г.А.Цыхун, І.Я.Яшкін. – Мн. : Навука і тэхніка, 1982-1987.

ЗМЕСТ

Уводзіны.....	
3	
1 Лексіка-тэматычная класіфікацыя народнагаспадарчых назваў Мазырска-Прыпяцкага Палесся.....	5
1.1 Будаўнічыя назвы.....	5
1.2 Земляробчая і жывёлагадоўчая лексіка.....	9
1.3 Транспартная лексіка.....	46
1.4 Ткацкая лексіка.....	56
1.5 Назвы посуду і ёмістасцей.....	71
2 Структурна-семантычныя тыпы матывацыі народна- гаспадарчых назваў Мазырска-Прыпяцкага Палесся.....	81
3 Спосабы ўтварэння народна-гаспадарчай лексікі Мазырска- Прыпяцкага Палесся.....	90
4 Генетычная характарыстыка народнагаспадарчых назваў Мазырска-Прыпяцкага Палесся.....	108
Дадатак А. Слоўнік народнагаспадарчых назваў Мазырска- Прыпяцкага Палесся.....	113
Спіс умоўных скарачэнняў.....	311

Навуковае выданне

СТАНКЕВІЧ Аляксандра Аляксандраўна
ВОІНАВА Алена Мікалаеўна
МІНАКОВА Людміла Мікалаеўна

ЛЕКСІКА НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ
Ў ГАВОРКАХ
МАЗЫРСКА-ПРЫПЯЦКАГА ПАЛЕССЯ

Манаграфія

У аўтарскай рэдакцыі

Ліцэнзія № 02330/0133208 ад 30.04.04.
Падпісана ў друк 25.06.08. Фармат 60х1/16.
Папера пісчая №1. Гарнітура Таймс.
Умоўн. друк. арк. 18,23. Улік.-выд.арк. 19,6.
Тыраж 100 экз. Заказ № 26.

Надрукавана з арыгінал-макетатна рызографе
Ўстановы адукацыі «Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэ імя Францыска Скарыны»
Ліцэнзія № 02330/0056611 ад 16.02.04.
246019, г. Гомель, вул. Савецкая, 104